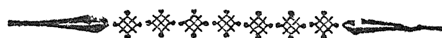

శ్రీగణాధిపతయేనమః

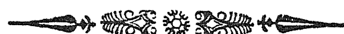
శ్రీనీలకంఠవిజయే ప్రథమాశ్వాసవ్యాఖ్యానప్రారంభః.

యత్కృపాలవమాత్రేణమాదృశోపిబుధాయతే ।
తాంవందేకంజనయనాంవాణీంవైధనసుందరీమ్ ।
వెల్లాలకులసంభూత మహాదేవేనసూరిణా । వివృతి
శ్రీనీలకంఠవిజయస్యవిరచ్యతే॥ *

ఇహఖలుగురుముఖావగత నిఖిలశ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాస రహస్యస్సంపరిశీలిత వైయ్యాసకన్యాయనిచయోమహాన్నీలకంఠదీక్షితకవిశ్శివపారమ్యాం వివక్షుఃవస్తుతశ్శివోత్కర్షకథనప్రవృత్తానాంస్వకార్యేతరాయాసంభవాదంతరాయని వర్తకోపాయస్యఅఫలత్వేపిశిష్టాచారపరిపాలనాయమంగళ

శ్రీమోమాగిర్భ్యోనమః.

నీలకంఠవిజయాఖ్యచమ్పుకావ్యే

ప్రథమాశ్వాస ప్రారంభః.

వందేవాంఛితలాభాయకర్మకింతన్నకథ్యతే । కిందమ్పతి మనుతిష్ఠన్ స్వేష్టదేవతామవాఙ్మానసగోచరముమామహేశ్వరాత్మకం నతికర్మపరంబ్రహ్మశబ్దానభిధేయత్వేననిర్దిశతి॥ వందఇతి॥వాంఛిత లాభాయవాంఛితానామిష్టార్థానాంలాభాయప్రాప్త్యై - వందేఅభివాదయేనతికర్మపరంబ్రహ్మాగమ్యతయాస్పష్టన్నోచ్యతఇత్యాహ॥క ర్మేతి॥కర్మనమనకర్మ్మమితిచేత్॥ ని॥కింపృచ్ఛాయాంజుగుప్సన ఇత్యమరః-తత్తమనకథ్యతేస్పష్టంనోచ్యతఇత్యర్థః - నసుపదిధాతోస్స కర్మత్వాత్తత్సమధివ్యాహారేకర్మాభిధానేవశ్యకత్వేపితదనభిధానంకుతఇతిచేత్-దంపతిశబ్దస్యోపభక్షిం సేనద్వితీయాంతాభాసేనదంప

తిమిత్యనేనకర్మణిదేశోనసంభవతి* నమ్లేచ్ఛితవై నాపభాషితవా ఇత్యాదినానిషిద్ధత్వాద్ధేయత్రబ్రహ్మణోర్ధపుంలంత్వేనఅద్వితీయత్వాద్విభిన్నస్త్రీపుంసద్వయవాచకదంపతీ ఇత్యనేనకర్మణినిర్దేశోనసంభవతీత్యాహ- దంపతిమితి-బ్రూయాంకింవక్తవ్యంవా- ఉతాహోఅథవా॥ ని॥ఆహోఉతాహోకిము తేత్యమరః - దంపతీఇతిబ్రూయాంకింవక్తవ్యంవా-ఉభయధాపితయోఃపూర్వస్యాపభ్రంశతయా ఉత్తరస్యాద్వితీయవాచకత్వాభావేనకర్మణినిదేశోనసంభవతీః భావః॥ ౧॥

అవతారికా॥పూర్వశ్లోకేమంగళత్వేనసకర్మకంవందనమభిధాయ-కర్మణోవిశేషనిదేశస్తునసంభవతి-మంగళాస్పదత్వేనవందనార్హస్యేశ్వరస్య- అపృథక్సిద్ధమిథునరూపత్వాన్మిథునాభిలాపకదంపతిశబ్దస్యైకవచనరాహిత్యేనద్వివచనార్థస్యచైకస్మిన్బాధితత్వానేత్యుక్తంమితిబ్రూయాముతాహోదమ్పతీఇతి॥౧॥దృష్ట్వాకౌస్తుభమప్సరోగణమపిప్రక్రాంతవాదామిథోగీర్వాణాఃకతివానసంతిభువనేభారాదివఃకేవలమ్॥నిష్క్రాంతేగర

భవతిఃయద్యపి- ఉమామహేశ్వరాత్మకమిథునస్యఅపృథక్సిద్ధత్వేనఏకత్వాద్ద్వివచనాంతశబ్దేననిర్దేశోనసంభవతి-మిథునత్వాదేవఏకవచనాంతశబ్దేనాపి-తథాపీశ్వరవ్యూహాంతఃపాతినాంలక్ష్మీనారాయణాదీనాం పృథక్సిద్ధమిథునరూపత్వాత్-ఖండశఏకవచనాంతశబ్దేనవాస ముదాయతోద్వివచనాంతశబ్దేనవానిర్దేశార్హత్వాతుర్తోవందనకర్మవిశేషతోనిర్దేశంనైవతుమతేఇత్యాశంక్య-శివాదన్యేషాంతేషాంచ దేవానాంతచ్ఛక్త్యస్ఖలితస్వశక్తికత్వేన-అనీశ్వరత్వంమనసినిధాయావతారవిశేషే సర్వాతిశాయిశక్తిప్రతిపాదనేన - అపృథక్సిద్ధ మిథునాత్మకస్యైవశివస్య సర్వోత్తమత్వంతస్మాత్ స్తుతిపాత్రత్వంచ ప్రతిపాదయతి॥దృష్ట్వేతి॥కౌస్తుభంరత్నం-అప్సరోగణం దేవగణికానికరంచ - దృష్ట్వా - మిథఃపరస్పరం - ప్రక్రాంతవాదాః-ప్రక్రాంతాఃఆరబ్ధాఃవాదాఃమమేదంమమేయమిత్యాదివివాదాయైస్తేతథోక్తాః- దివఃస్వర్గస్య-కేవలమత్యంతం-భారాఃభారభూతాః -గీర్వాణాః దేవాః

భువనేజగతిఃకతివానసన్తి-అనేకసఙ్ఖ్యాకాస్సన్త్యేవేత్యర్థః-ఏతేన యద్యపిబహవోగీర్వాణాస్సన్తితథాపితేషామనాప్తకామత్వాన్నపర మేశ్వరత్వమిత్యుక్తంభవతిఉక్తంతేషామనీశ్వరత్వంభీతిమత్వకథనేనా పిద్రఢయన్ సకలజగదభయదానకథనేన అపృథక్సిద్ధమిథునాత్మక స్వ రూపస్యేశ్వరస్యసర్వోత్తమత్వాత్ తస్యైవస్తుతింప్రతిజానన్ స్తవ్య స్యైవవన్ద్యత్వంస్వాభిమతం-స్వాభిమతవన్ద్యస్వరూపస్యచయథాన నిర్దేశార్హతాతథాప్రాగేవాభ్యధాయీతిప్రథమశ్లోకేవన్దన మర్హత్వే నాభిప్రేతస్యశివస్యసర్వోత్తమత్వంప్రతిపాదయతినిపీతంత ఇత్యా దినా॥ గరళేహాలాహలే-నిపీతంతేసాగరాదుద్గతేసతి-సురగణేదేవ సమూహేద్రుతేపలాయితేసతి-విష్టపేసమస్తేపిజగతి-నిశ్చేష్టితేసతిచే ష్టాశూన్యేసతి-యోదేవః-మాభైష్టేతిగిరాసహ-భయంనాప్నువతేతి

శ్చేద్రుతేసురగణే నిశ్చేష్టితేవిష్టపే మాభైష్టేతిగిరావి
రాసధురియోదేవస్తమేవస్తుమః॥౨॥ అపిచ॥ ప॥ లీఢాలీ
ఢపురాణసూక్తిశకలావష్టంభసంభావనాపర్యస్తశ్రు
తిసేతుభిఃకతిపయైర్నీతేకలౌసాంద్రతామ్।శ్రీకణ్ఠోవ

వాచాసాకంధుర్యగ్రే-ఆవిరాసఆవిర్బభూవ- గిరాసహఆవిరాసేత్యు క్త్యాభగవతస్సర్వశక్తిత్వంప్రఖ్యాప్యతేఇతరథా-భయహేతుమనను సంధాయాభయదానానౌచిత్యాత్-తంశివమేవస్తుమఃస్తుతికర్మతయా గృహ్ణీమః-ఏవకారేణాన్యేషాం బహూనాం సత్త్వేపితేషాం స్తుతిక ర్మతయాఅవివక్షితత్వంప్రతిపాద్యతే-తేనకర్మతయావివక్షితస్యే శ్వరస్య-అర్ధనారీనరమూర్తేరేవసకలనిగమాగమప్రసిద్ధతయాకిం దంపతిమిత్యాదిప్రాగుక్తంసమఞ్జసమిత్యనుసంధేయం॥ ... *

౩॥ఆ॥ ఇత్థంసోపపత్తికంమఙ్గళమాచర్యేదానీంస్వగ్రంథప్రతి పాద్యస్యశివోత్కర్షస్యకలౌప్రథమప్రవర్తకంశ్రీమదప్పయదీక్షిత మాచార్యంసంభావయన్తస్యేశ్వరావతారత్వప్రతిపాదనేనతత్స్మ రణేత్యంతమఙ్గళబుద్ధిముత్పాద్యస్వశిష్యానపిప్రవర్తయన్* యదా యదాహిధర్మస్యగ్లానిర్భవతిభారత।అభ్యుత్థానమధర్మస్య తదా

త్మానం సృజామ్యహమితీశ్వరోక్త్యనురోధేన-అనేకపాషండైర్వేదవిప్లావితే సతి తదుద్ధరణాయ భగవాన్ శ్రీశంకరగురుః-అప్పయదీక్షితరూపేణావతతారేతి ప్రతిపాదయన్-ఈశ్వరావతారరూపస్యాప్పయదీక్షితస్య సర్వోత్కర్షం సర్వవేదాంతసిద్ధాంతకాష్ఠాత్మకశివవిద్యా గురుత్వేనాపి ప్రతిపాదయతి॥ లీఢాలీఢేత్యాదినా ॥ శివవిద్యాయాస్సర్వవేదాంతకాష్ఠాత్వం॥ పురుషో వై రుద్రస్సన్మహో నమో నమ ఇత్యాదినానుసంధేయం-కలౌ కలియుగే-కతిపయైః వస్తుతో మూఢైః పండితాభాసైః కతిభిశ్చిత్-సాంద్రతాం నిబిడతాం నీతే ప్రాపితే సతి- తదుపచయస్య శ్రుతిపర్యాసహేతుతాం ద్రఢయన్ తేషాం శ్రుత్యర్థసమ్యక్ జ్ఞానాభావమాహ లీఢాలీఢేతి విశేషణేన-లీఢాః స్థూలరూపేణ జ్ఞాతాః- అలీఢాః సూక్ష్మరూపేణాజ్ఞాతాః యాః పురాణసూక్తయః వేదవాచః తాసాం యానిశకలాన్యంశాః తేషామవష్టంభః తన్మాత్రపరత్వం తస్య యా సంభావనా తద్విశేష్యకసామంజసబుద్ధిః తయా పర్యస్తా విపర్యాసితాః

తతార యస్య వపుషా కలార్త్యాత్మనేవాచ్యుతశ్శ్రీమాన
ప్పయదీక్షితస్స జయతి శ్రీకంఠవిద్యాగురుః॥ ... *

శ్రుతయ ఏవ సేతవో యైస్తైస్తథోక్తైః అత్ర శ్రుతీనాం సేతుత్వవ్యపదేశః-ఇదమదో లోకానాం సంభేదప్రయోజకత్వాదితి జ్ఞేయః-ఏవం లోకే-పాషండప్రచురే సతి-శ్రీకంఠః కైలాసనాయకః-అచ్యుతః నారాయణః-కలార్త్యాత్మనేవ కలిహశరీరేణైవ పాషండోద్ఘాతాయేతి భావః- యస్య వపుషా ఆవతతార-యన్నామసంజ్ఞికవపుష్మాన్ లోకే స్వాత్మానం దర్శయామాస-సః శ్రీకంఠవిద్యాగురుః శివవిద్యాగురుః - శ్రీమాన్ సత్యవిద్యాప్రతిపాదకత్వేన సర్వాదరణీయతయా శ్రీమత్వవ్యపదేశః - అప్పయదీక్షిత, అప్పయదీక్షితనామా మహాన్ కవిః-జయతి సర్వోత్కర్షేణావర్తతే-ఇత్థం చ స్వగ్రంథప్రతిపాద్యశివోత్కర్షప్రతిపాదనేన శివోత్కర్షప్రతిపాదకస్య స్వగ్రంథస్యాప్యన్యగ్రంథస్యాప్యన్యగ్రంథాదధికోత్కర్ష ఉక్తో భవతి *

౩॥ అ॥ స్వాభిమతంకవింప్రస్తుత్యకుకవినిందామాహ॥ యస్యేతి॥ దుష్కవీనాంఅవిద్వత్కవీనాం- కృతివిరచనే గ్రంథరచనే - అభేద్యః పరైరనివారణీయః- యస్సంరంభః ప్రయత్నః- యచ్చచిత్తవృత్తేః- తదుచితపదాన్వేషణే స్వాభిమతగ్రంథనిర్మాణోచితసుప్రసిద్ధపదగవేషణే- ఐకాంత్యంఅవ్యభిచారః తదుభయమపి - అంతతః గ్రంథసమాప్తిసన్నికృష్టకాలే త్రీణ్యహాని - అథవా అంతతో గత్వా త్రీణివా అహాని- తేషాం కవయితాం లభ్యాంచేత్ - ఏవం ప్రకృతకాల ఇవ- సరసకవితారాజ్యే సరసకవితాతాదాత్మ్యాధ్యాసితరాజ్యే- దుర్భిక్షయోగః అభావాధ్యాసితక్షామసంపత్తిః స్యాత్ కింన స్యాదేవేత్యర్థః- ఏవంచ- కుకవీనాం స్వగ్రంథేషు దైవాత్ప్రమాదా ఇత్యాదిప్రలాపాః స్వచిత్తానైకాగ్ర్యాదిఛాదనార్థా ఇతి పర్యవసితం॥ *

౩॥ ప॥ యస్సంరంభః కృతివిరచనే దుష్కవీనామభేద్యో
యచ్చైకాంత్యం తదుచితపదాన్వేషణే చిత్తవృత్తేః। ల
భ్యంతచ్చేదపి కవయితామం తతస్త్రీణ్యహాని స్యాదేవం
కింసరసకవితారాజ్యదుర్భిక్షయోగః॥ ౪॥ గ॥ అథవా
కిమితిస్మరామి దుష్కవినధునా॥ ౫॥ ప॥ సకలభువనైక
మంగళశంకరగుణవర్ణనప్రవృత్తేన। నస్మరణీయాః కు

౪॥ అ॥ మతాంతరమాశ్రిత్య కుకవినిందాయాః గ్రంథానుపయోగితయా తత్సందర్భే ప్రవృత్తమాత్మానమపి జుగుప్సన్ పారమార్థికస్వగ్రంథే నిందార్థం వా కుకవీనాం స్మరణమయుక్తమిత్యభిప్రేత్యాహ॥ అథవేతి॥ అధునా భగవద్గుణాభివర్ణనకాలే- దుష్కవీన్- కిమితి కింసాధనీయమితి- స్మరామి స్మరణవిషయాన్కరోమి॥ *

౫॥ అ॥ ప్రత్యుత కుకవిస్మరణం తాదృశగ్రంథరచనే ప్రవృత్తస్య స్వస్య అయుక్తమిత్యపి సదృష్టాంతమాహ సకలభువనేత్యాదినా॥ సకలేతి॥ వ్రతస్థేన సత్కర్మనిష్ఠేన- లోకాయతికా ఇవ నాస్తికా ఇవ- సకలభువనైకమంగళశంకరగుణవర్ణనప్రవృత్తేన - సకలభువనేషు- ఏకం ముఖ్యం - మంగళం యత్ శంకరగుణానాం విషభక్షణవిబుధపరిపాలనాదీ

నాంవర్ణనం- తత్రప్రవృత్తేన- మమేతి శేషః- కుధియఃకల్పితజ్ఞానాః దుష్కవయః- నస్మరణీయాఃనస్మర్తవ్యాఇత్యర్థః॥ ❋

౬॥అ॥నను బహుషుసుకవిప్రణీతేషుగ్రంథేషుసత్సు అపూర్వగ్రంథనిర్మాణేకేన్నిమిత్తమతఆహ॥కతీని॥ కతికవయస్సంతి- కతికృతయస్సంతి- గమ్యతయాసంతీత్యస్యాప్రయోగః కవయఃకృతయశ్చకతిలుప్తావినష్టాఆసన్- కవయఃకృతయశ్చకతిచరంతిప్రాచుర్యేణస్వాధ్యాయప్రవచనాభ్యాం ప్రవర్తంతే- కతిశిథిలాఃజీర్ణాప్రాయావర్తంతే - తదపితథాపి - శంకరపారమ్యసంకథాలోభఃశంకరస్యపారమ్యంపరమంభావస్సర్వోత్కర్ష ఇతియావత్- తస్యసంకథాకథనం - తస్యాంలోభఆసక్తిః- మాంప్రవర్తయతి- ప్రవృత్తంకరోతి॥ ❋

ధియోలోకాయత్తికాఇవవ్రతస్థైన॥౬॥ కతికవయఃకతికృతయఃకతిలుప్తాఃకతిచరంతికతిశిథిలాః। తదపిప్రవర్తయతిమాంశంకర పారమ్యసంకథాలోభః॥౭॥ప॥ దేవానామపిదైవతంగురుమపిప్రాచాంగురూణామిహశ్రీమంతంమదనాంతకంకథమపిస్తోతుంకృతోనిశ్చయః। తేన

౭॥అ॥ఉదరభరణైకఫలేకేవలనరవర్ణనేప్రవృత్తస్యసరస్వత్యనుగ్రహానౌచిత్యామపి శివగుణైకవర్ణనే ప్రవృత్తేస్వస్మిన్నితాంతకృపావతీమపివాచందేవీం త్వరణప్రాసాదాదిభిర్మయికోపః అనుగ్రహత్యాగశ్చనకార్యఇతిప్రార్థయతే॥ దేవానామితి॥దేవానామింద్రాదీనామపి- దైవతంపూజ్యం - ప్రాచాంప్రాచీనానాంగురూణామపిబ్రహ్మసూర్యాదీనామపి- గురుంతత్త్వోపదేష్టారం॥శ్రు॥ యోబ్రహ్మాణం విదధాతిపూర్వంయోవైవేదాంశ్చప్రహిణోతితస్మాఇతిశ్రుతేః॥ ఇమంవివస్వతేయోగంప్రోక్తవానహమితి- స్మృతేశ్చ-శ్రీమంతంశ్రీరణిమాదివిభూతిరస్యాస్తీతిశ్రీమాన్- తదస్యాస్త్యస్మిన్నితిమతుప్ప్రత్యయః- తం- మదనాంతకంమదనస్యమన్మథస్య- అంతకఃనాశకఃతంశివం - కథమపికృచ్ఛ్రేణ- స్తోతుంయద్యతః - నిశ్చయఉద్యోగఃవ్యవసాయఃకృతః- మమేతి శేషః- తేనకారణేన- హేభారతివాగ్దేవి - త్వాంత్వరయామి

ప్రోత్సాహయామి- యద్వాత్వరయామిసంభ్రమయామీత్యర్థః- జిత్వ
రాసంభ్రమఇతిచౌరాదికాణ్ణిచ్- దుష్టేవికటాక్షరబంధపారుష్యాది
దోషవతి - పధికావ్యమార్గే - బలాద్బలాత్కారతఃకృష్టాపిమయేతిశే
షః - ఆకృష్టాపీత్యర్థః- ।పాసేన - ప్రాసఃవృత్త్యనుప్రాసాదిస్సఏవ
ప్రాసఃఆయుధవిశేషః తేనఉపహతాపిసంతాడితాపి- కుపితాసతీకోప
వతీసతీమయీతిశేషః- జాతు- కదాచిత్- ప్రసాదమనుగ్రహం- మా
స్మత్యజఃమావిముంచేత్యర్థః -త్యజవిసర్గఇతిధాతోస్స్మోత్తరేలఙ్చే
తిచాత్కర్తరిలుఙ్- భవత్పాదావలంబినంమాంగ్రంథనిర్మాణచతురం
కుర్వితాయాశయః॥ ❋

౮॥ అ॥ ననుగురువందనవత్సాంప్రదాయికకవివందనస్యాపిగ్రం
థాదావావశ్యకత్వాత్తత్కుతోనకృతమితిచేద్భువనేషుకవయోబహ
వః దేవేషుగురుశుక్రాదయః ఋషిషువాల్మీక్యాదయఃమనుష్యేషుకాళి

త్వాంత్వరయామిభారతిబలాత్కృష్టాపిదుష్టేపథిప్రా
సేనోపహతాపిజాతుకుపితామాస్మప్రసాదంత్యజః॥౭
ప॥నంతవ్యాఃకవయః కతీహబహుమంతవ్యారసజ్ఞాఃక
తీత్యేతావవ్యలసఃకరోమికవయోహృష్యంతురుష్యంతు

దాసాదయఃతేషాంప్రత్యేకమేకైకం ప్రత్యేకేనప్రంసానమనంకర్తు
మశక్యంతథాపిఉత్తమాధమయోస్సమపూజాయాం ప్రత్యవాయశ్రవ
ణాత్సంఘనమనస్యాకర్తవ్యత్వేననిఖిలకవీనాం విద్యాసుకౌశలంయద
నుగ్రహాద్భవతితామేకాంవాగ్దేవీమేవనౌమీత్యాశయేనాహ॥నంతవ్యా
ఇతి॥ఇహాస్మిన్భువనేనంతవ్యాఃనమనార్హాఃకవయఃకాళిదాసాదయః -
కతికియంతః- బహుమంతవ్యాఃబహుమంతుంయోగ్యాఃబహుపూర్వా
న్మనుతేస్తస్మాత్తవ్యానీయరఇతితవ్యప్రత్యయః - రసజ్ఞాస్సారజ్ఞాఃపె
ద్దిభట్టాదయః - ఆతోనుపసర్గేకఇత్యవబోధనార్థాత్ జ్ఞాధాతోఃకప్ర
త్యయః- కతికియంతః- కీతిశరీరాఃబహవః కవయఃయేవర్తంతేతే
షాంనమనాదికంనకరోమీతిభావః- అలసఃజడః- అహం- ఏతావదేవ
తాన్మాత్రంకరోమి- కవయఃకవయితారః - హృష్యంతుసంతుష్యంతు
అథవారుష్యంతుకుప్యంతు - తేభ్యోనబిభేమీతిభావః॥ననుత్వ్రాత్తేవక

తర్తవ్యం కిమితి చేదత ఆహ॥ ఆవాత్స్యాయనేతి॥ వాత్స్యాయనేన ఋషి ణా ప్రణీతం శాస్త్రం వాత్స్యాయనతంత్రం తత ఆరభ్య ఆవాత్స్యాయ నతంత్రం - శ్రుతీనాం శిరాంసి ఉపనిషదః తేషాం సిద్ధాంతాః నిష్కృష్టా ర్థాః తానభివ్యాప్య ఆశ్రుతిశిరస్సిద్ధాంతం - ఉభయత్రాఙ్మర్యాదాభివి ధ్యోరితి సమాసః - ఉచ్చావచాః అనేకవిధాః - విద్యాః వేదవేదాంగాద యః - యత్ప్రభవాః యా సరస్వతీ ప్రభవః కారణం యాసాం తాః యజ్జ న్యాస్సత్యో భువి జయన్తి సర్వోత్కర్షేణ వర్తన్తే - తాం గిరాం దేవతాం వాచామధీశ్వరీం - వందే నమస్కరోమి - వాచో దేవ్యాస్సర్వవిద్యాప్ర సూతిత్వేన తదేకనమనే కృతే ఽజ్ఞన్యవిద్యానిమిత్తపూజాభాజనభూతా నాం కవీనాం నమనం కృతప్రాయమేవేతి భావః॥ ❊

వా । ఆవాత్స్యాయనతంత్రమాశ్రుతిశిరస్సిద్ధాంతము
చ్చావచా విద్యా యత్ప్రభవా జయంతి భువి తాం వందే గి
రాం దేవతామ్॥ ౯॥ ప॥ చౌర్యేణ ప్రణయేన చాపహరతః
పల్లీషు గవ్యాన్యపి స్త్రీయంతే చరితాని చేత్కవికులోద్గీ
తాని గాథాశతైః త్రైలోక్యోద్భటకాలకూటకబళీకార

౯॥ అ॥ మనుష్యేషు ముహుర్ముహురవతీర్ణస్య మనుష్యలీలాం కృతవతః హరేః ప్రచరితాని ప్రాచీనైః కవిభిః జ్ఞేయతయా వర్ణితాని ఆధునికైః కవిభిర్దురూహతయా న వర్ణ్యన్తే తేషాం శివచరితానాం వర్ణనే అస్మాకం స్వరూపయోగ్యతైవ నాస్తీత్యాహ॥ చౌర్యేణేతి॥ పల్లీషు ఆభీరగ్రామేషు - చౌర్యేణ చోరకర్మణా - ప్రణయేన చ స్నేహేన చ - గవ్యాని దుగ్ధాని - గోపయసోర్యదితి యత్ప్రత్యయః - వాన్తో యి ప్రత్యయే ఇత్యవాదేశః - అపహరతః అపహారిణః - శ్రీహరేః కృష్ణావతార ఇతి శేషః - గాథాశతైః గాథానాం గ్రన్థానాం శతాని తైః - గాథృ ప్రతిష్ఠాలిప్సయోర్గ్రన్థే చ అస్మాత్పచాదిత్వాదచ్ తతో దంతలక్షణష్టాప్ - కవికులోద్గీతైః కవీనాం కులాని సంఘాః - తైరుద్గీతాని వర్ణితాని - చరితాని - స్త్రీయంతే గ్రథ్యంతే - ష్ట్యై సంఘాత ఇతి ధాతోః కర్మణి యక్ - భావకర్మణోరిత్యాత్మనేపదం - అభిధీయతే [illegible] తథాపి

శివస్యేతి శేషః-త్రైలోక్యస్య కాలకూటకబళీకారప్రకారం శృణుతః త్ర
యశ్చ తే లోకాశ్చ త్రిలోకాః-త ఏవ త్రైలోక్యం - స్వార్థే ష్యఞ్ తస్మి
న్నుద్భటః మహాన్-యద్వా త్రైలోక్యస్య ఉద్భటః ధురంధరః-యః కాల
కూటః విషరాజః-తస్య కబళీకారః కబళీకరణం తస్మిన్- ప్రకారం చాతు
ర్యం-స్తోతుం పునః- కేనామకవయః కేవా కవయః-ప్రథమే శ్రేష్ఠాః నకోపీ
త్యర్థః-నస్తు అస్మాకం తు-అధికారస్సామర్థ్యం-దూరే దూరతః యథా
కథంచిత్సంపాదితస్య మృదుతరస్య నవనీతస్య నవనీతభక్షణస్య చ దృష్ట
ప్రాతస్వీకరూపేణానుభూయమానత్వాచ్ఛివచరితాని విషభక్షణాదీని
సాకల్యేన వర్ణయితుం సామర్థ్యం నాస్తి- అస్మాకం తు తద్వర్ణనే స్వ
రూపయోగ్యతైవ నాస్తీతి కిము వక్తవ్యమితి భావః॥ *

ప్రకారశ్చాతుర్యం స్తోతుం కే ప్రథమేపి నామకవయో దూరే
ధికారస్తు నః॥౧౦॥ ప॥ అష్టత్రింశదుపస్కృతసప్తశతాధి
కచతుస్సహస్రేషు। కలివర్షేషు గతేషు। గ్రథితః కిల నీల
కంఠవిజయో యమ్॥౧౧॥ గ॥ అస్తి కిల సమస్త సురాసుర

౧౦॥ అ॥ కవిః స్వస్య కార్తాంతికసిద్ధాంతపరిశీలనమస్తీతి బోధయితుం
గ్రంథనిర్మాణకాలశకాదికం కథయన్ యశోనిమిత్తభూతం గ్రంథస్య
నామనిర్దిశతి॥ అష్టేతి॥ అష్టభిరధికా త్రింశత్ అష్టత్రింశత్ - తయా ఉప
స్కృతాని మిశ్రితాని సంఘటితానీతి యావత్ - తాని చ యాని సప్తభిర
ధికాని శతాని చ-తైరధికాని చ తాని యాని చత్వారి సహస్రాణి చ- తేషు-
అంకానాం వామగత్యనురోధేన(౪౭౩౮) అష్టత్రింశదుత్తరసప్తశతాధి
కచతుస్సహస్రసంఖ్యాకేష్విత్యర్థః-కలివర్షేషు కలియుగస్య వత్సరే
షు-గతేషు అతీతేషు సత్సు - అయం నీలకంఠవిజయః తన్నామకకృతివి
శేషః-గ్రథితః కిల నిర్మితః ఖలు-మయేతి శేషః - బుద్ధిస్థత్వాదయమితి సిద్ధ
వన్నిర్దేశ ఇతి భావః॥ *

౧౧॥ అ॥ వర్ణ్యమానసముద్రమథనోపయోగినీం కథాం ప్రస్తౌతి॥ అస్తీ
తి॥ సమస్తాశ్చ తే సురాశ్చాసురాశ్చ సురాసురాః నిఖిలదేవరాక్షసాః తే
షాం-స్తోమస్సంఘః తేన వందితే చరణారవిందే యస్య తథాభూతస్య భగ

వతోమహేంద్రస్య స్థానం రక్షణీయస్థానం-అమృతం అంధః అన్నం యే
షాం తే అమృతాంధసః తేషాం దేవానాం॥ని॥ భిస్సా స్త్రీ భక్తమంధోన్నమి
త్యమరః-ఆస్థానం ఆలయమాత్రం-నిరుపసర్గస్య స్థానశబ్దస్య రక్షణీయ
స్థానమర్థః-ఆఙ్పూర్వస్య స్థానశబ్దస్య ఆలయమాత్రమర్థః-శబ్దశక్తిస్స్వా
భావ్యాత్-ఆశ్చర్యాణాం విచిత్రాణాం ఆయతనం నివాసః- రత్నానాం
శ్రేష్ఠవస్తూనామాకరః ఖనిః॥ని॥ ఖనిః స్త్రియామాకరస్స్యాదిత్యమరః-వి
షయాశ్శబ్దాదయః తేభ్య ఆగతః ప్రాప్తః వైషయికః సచాసావానందశ్చ
తస్య సుఖవిశేషస్య-అవధిః మర్యాదా స్థానం-గిరాం పరమత్యంతమగోచ
రః అవిషయః-అమరావతీనామేతి ప్రసిద్ధా-నగరీ-అస్తీతి సంబంధః॥ *

స్తోమవందితచరణారవిందస్య భగవతో మహేంద్రస్య
స్థానమాస్థానమమృతాంధసామాయతనమాశ్చర్యాణా
మాకరో రత్నానామవధిర్వైషయికానన్దస్య కిమ్పరమ
గోచరో గిరామమరావతీ నామ నగరీ॥ ౧౨॥ తత్రచ నిరా
లమ్బే నభసి వర్తమానతయా సర్వపథీన ద్వారతయా చ
పునరనపేక్షితమూలశిలానివేశనాయాసమనాకాంక్షి

౧౨॥అ॥ నన్వమరావత్యా వైషయికానందావధిత్వం తదా స్యాత్ యది
కాశ్యయోధ్యాదిపూర్భ్యః నిర్మాణతః ప్రాసాదతః విపణితః పౌరతశ్చ వా
అమరావత్యాః వైలక్షణ్యం తదేవ నాస్తీతి చేదత ఆహ॥ నిరాలంబ ఇతి॥ ని
రాలంబే నిరాస్పదే-నభసి-వర్తమానతయా విద్యమానతయా- సర్వేచ
తే పంథానశ్చ సర్వపథాః-తాన్ వ్యాప్నోతీతి సర్వపథీనాః తత్సర్వాదేః
పథ్యంగకర్మపత్రపాత్రం వ్యాప్నోతీతి ఖః-తాని ద్వారాణి యస్య తస్య భా
వస్తత్తా తయా సర్వపథీన ద్వారతయా సర్వమార్గవ్యాపిద్వారవత్త్వేన చే
త్యర్థః-అనపేక్షితః మూలశిలానాం నివేశనేన సన్నివేశేన య ఆయాసః-
స యస్మిన్ కర్మణీతి తత్తథా-అనాకాంక్షితః ప్రతీహారాణాం ద్వారాణాం॥
ని॥ ద్వారం ప్రతీహార ఇత్యమరః-రచనా నిర్మాణం-తత్ర య ఆయాసః ప్ర
యాసో యస్మిన్ కర్మణీతి తత్తథా-ఆసంపాదితః అనాసాదితః శృంగాణాం
శిఖరాణాం స్సంబాధస్సంబద్ధో యస్మిన్ కర్మణీతి తత్తథా॥ని॥ కూటోస్త్రీ శిఖ

ద్వంశృంగమిత్యమరః-అసంభావితః అతర్కితః పరితః ఘూతా పరఘూపస్యా
మణ్డలంవలయోయస్మిన్కర్మణిత త్తథా-ఆచారః కేవలమితి-పురస్య కేన
చిత్సాలేనభవితవ్యమితిసంప్రదాయమాత్రం రాజ్ఞః యయా కయావా
రాజధాన్యాభవితవ్యమితిసంప్రదాయమాత్రం-నవఃనూతనః-ప్రాకా
రస్సాలః-అభినిర్వర్తితః-వై జయంత ఇతి ప్రసిద్ధః-ప్రాసాదః పునః ప్రా
సాదస్తు-అభూమిః అవిద్యమానా భూమిర్యస్యసతథాభూతః-పాతాంత
రేగిరామగోచర ఇత్యర్థః-ఆరుహ్యతే నేనేత్యారోహణం నిశ్రేణ్యాదికం
తేనయః ఉపయోగః-తద్విధురః తద్రహితశ్చసన్నస్తివర్తతే- సర్వతో
ప్రతిహతః అబాధితః అనిరుద్ధః చారస్సంచారో యేషాం తేషాం-అమృతా

తప్రతిహారకేచనప్రయాసమసంపాదిత శృఙ్గసమ్బాధ
మసమ్బాధితపరిఘామండలమాచారఇతి కేవలమభినిర్వ
ర్తితోనవః ప్రాకారః-ప్రాసాదః పునరస్తివై జయంతఇ
త్యభూమిరారోహణోపయోగవిధురశ్చ సర్వతో ప్రతి
హతచారాణాం పౌరాణామమృతాస్వాదసుహితానా
మభ్యవహారేణకింప్రయోజనమపిచపునరభిలషిత మణి
కనకభూషణాంబరదాత్మసు మన్దారాదిశాఖిషు నకించి
దస్తిక్రేతవ్యంవిక్రేతవ్యంచేతిసంజ్ఞామాత్ర శరణ్యాః ప
ణ్యవీధికాః కించనిరంతరశివధ్యాననిర్ధూతకల్మషాః నిర

స్వాదేనసుహితానాం తృప్తానాం-పౌరాణామభ్యవహారేణాహారేణ-
కింప్రయోజనం నకిమపీత్యర్థః-మందారాదిశాఖిషుకల్పవృక్షేషు పునః-
అభిలషితానియానిమణికనకభూషణాంబరాణి తేషాం దాతృషు సత్సు-
కించిత్క్రేతవ్యంక్రేయంనాస్తి-అతఏవవిక్రేతవ్యంచనాస్తి॥ ని॥ క్రయే
ప్రసారితంక్రయ్యం క్రేయంక్రేతవ్యమాత్రకే। విక్రేయంపణితవ్యంచే
త్యమరః ఇతిసిద్ధం-పణ్యవీధికాః విపణయః-సంజ్ఞైవసంజ్ఞామాత్రం నామ
మాత్రంతత్స్యశరణ్యా ఇత్యుకాః-కించనిరంతరసంతతంశివధ్యానంశివా
కారబుద్ధివృత్తిః తేననిర్ధూతాని ప్రక్షాళితాని-కల్మషాణి పాపాని యేషా

స్తైతథోక్తాః సరక్షశయః సర్వోత్కృష్టః యస్తపోవిశేషః తత్తదాశ్రమోచి తస్స్వాధ్యాయభిక్షాటనదానాతిజపసత్కారాదిః తేనశోషితాః కర్శితాః నిస్సారతాం ప్రాపితా ఇత్యర్థః- వీతాః గతాః రాగః విషయాభిలాషః సచ భయంశీతోష్ణాదిభీతిః తచ్చ క్రోధః పరజిఘాంసా సచ మత్సరః పరోత్కర్షాసహనంసచ తే యేషాం తే- విషయేభ్యః స్రక్చన్దనాదిభ్యః పరాఙ్ముఖాః వినివృత్తాః భువిపరమర్షయ ఇతి ప్రథాం ప్రసిద్ధిముపాగతాః- పండితా ఏవ వివేకిన ఏవ వారమృగీదృశాం ప్రణయినః వల్లభాః- ప్రేమభాజనానీతి యావత్- అశ్వస్య మేధా విశసనం యస్మిన్ సోఽశ్వమేధం తేన ఇష్టవన్తః అశ్వమేధయాజినః- అశ్వమేధక్రతుకృత ఇతి యావత్ - అగ్నించిదవంత ఇత్య

తిశయతపోవిశేషశోషితవీతరాగభయక్రోధమత్సరాః
విషయపరాఙ్ముఖాః- భువిపరమర్షయ ఇతి ప్రథాముపాగ
తాః పండితా ఏవ వారమృగీదృశాం ప్రణయినః అశ్వమేధ
యాజినఇత [illegible]చిత ఇతి మాసోపవాసిన ఇతి మాంసవర్జిన
ఇతి రాజసూయయాజిన ఇతి రణదుర్మదా ఇత్యన్నదావ
యముభయదా ఇతి శంసద్భిరపదానాని సమ్పతద్భిరితస్త
తోఽప్యజ్ఞాతముఖైర్జాతుచిదవనివాసిభిర్జనైర్బలాదపహ్రి
యమాణేషు విమానేష్వాక్రమ్యమాణేషు మందిరేషు

గ్నిచితః- చయనకృత ఇతి యావత్- మాసం ఉపవస్తుం శీలం యేషాం తే మాసోపవాసినః- మాసమభోజిన ఇతి యావత్- మాంసవర్జినః మాంసత్యాగిన ఇతి- లతాత్మకస్సోమో రాజా సూయతే అస్మిన్నితి రాజసూయః తేన ఇష్టవన్తః రాజసూయయాజినః రాజసూయకృత ఇతియావత్- రణే దుర్మదా వీరా ఇతి- వయమన్నదా ఇతి- వయముభయదా ఇతి- వయమిత్యస్య అత్ర త్రైస్స్వర్వప్రథమాబహువచనాన్తైస్సంబన్ధః- అపదానాని స్వానుష్ఠితసచ్చరిత్రాణి॥ ని॥ అపదానం కర్మవృత్తమిత్యమరః శంసద్భిః వదద్భిరిత్యర్థః- ఇతస్తతోఽపి సంపతద్భిః- ఆగచ్ఛద్భిః అత ఏవ జాతుకదాచిదపి- అజ్ఞాతముఖైః అదృష్టముఖైరిత్యర్థః అవనివాసిభిర్జనైః బలాద్బలాత్కారతః విమానేష్వపహ్రీయమాణేషు స్వీక్రియమాణేషు సత్సు మన్దిరేషు ఆక్రమ్యమాణేషు

సత్సుఅధిష్ఠీయమానేషు సత్సు- అప్సరసాంగణేనఆకృష్యమాణేషు స్త్రీ గ్రాహంగృహీతేసతి- కశ్చిదపినగరవాసీజనః మన్దిరాణివిమానాని మణిభూషణాని- కళత్రాణివా - మమేదమితిబుద్ధిపూర్వకం - నాభిమన్య తేనాభిమనుతే॥కించ॥తత్రభవాః చతుష్పాదతిశేషః॥అదేవతయా దేవ త్వాభావేన- సుధాశనాన- అమృతాశనాన- అలాభాదేవఅప్రాప్తేరే వతృణాశనాన-పరిశేషాత్ స్థలజాతృణ్యాదితరౌ రర్త్యాద్యయోస్సుధాతృణా శనయోరభావేనావశిష్టత్వాదేవ- పవనాశనాః వాయ్వాహారాః- తథా పిగావః- కామదుఘాః కామానాందోగ్ధ్ర్యః - గజాః పరాక్రమిణః -

ఆకృష్యమాణేపబలాదప్సరోగణేనకశ్చిదభిమన్యతేమ
మేదమితిమన్దిరాణివిమానానిమణిభూషణానికళత్రా
ణివానగరవాసీజనః - కించేదమపరమదేవతయానసు
ధాశనాఅలాభాదేవతృణాశనాః పవనాశనాఏవపరి
శేషాత్కామదుఘాగావః- పరాక్రమిణోగజాః- వా
తరంహసశ్చవాజినఇతిసకలపురవిలక్షణంలక్షణమ్ ॥
౧౩॥అపిచ॥ ప॥ మూల్యంక్రతుకాలవేశ్మనాంద్విజముఖేభ
క్త్యాక్రియద్దీయతేవేశ్యానాంచపణస్సఏవసవనేయాద

వాజినోశ్వాః వాతస్యేవరంహోవేగోయేషాంతే - వాతరంహసశ్చే తీదమపరంలక్షణంచిహ్నం - సకలపురవిలక్షణవ్యావర్తకమిదంలక్ష ణమమరావత్యామేవనాన్యత్రేతిభావః॥ ✻

౧౩॥అ॥ననువైషయికానందస్యవిత్తసాధ్యగృహవనితాదిసాపే క్షత్వాద్విత్తాద్యభావాత్తత్రామరావత్యాంవైషయికానందోనసంభవ తీతిచేదతఆహ॥మూల్యమితి॥అత్రకర్మమార్గే - ద్విజముఖేద్విజానాం సత్పాత్రాణాంముఖే- భక్త్యాయద్వస్తుదీయతే- తత్ఫలతదేవ- తత్ర వేశ్మనాంగృహాణాం- మూల్యంక్రయద్రవ్యం- అత్రసవనేయాగే - ఋ త్విజాంవిషయే- యాదక్షిణాదీయతేసైవతత్రవేశ్యానాంగణికానాంప ణః ద్రవ్యంభవతి- అత్రభూలోకేహిర్ధాంభసాంయాపద్వ్యావర్తతే-సై

వ- తత్రగృహప్రాప్తా- శంకటాః పులా విస్తృతేతియావత్ - పద్యాస రణిరిత్యర్థః - విధేయం విధాతుం విషమేభ్యో నిగృహీతుం యోగ్యం - యత్ నృణాం కరణద్వారం ఇంద్రియమేవ ద్వారం వర్తతే - తదేవతత్ర గృహేషు ద్వారం ప్రతీహారః- జాత్యాఖ్యాయామేకవచనం- ఏవంచశ మదమత్యాగాటనసహితసత్కర్మైకసాధ్యోయం స్వర్గః లోకభోగ ఇతి భావః॥ ※

౧౪॥ అ॥ నస్వానందనిశ్చయామరావతీతత్ర త్యానాం దేవానామింద్రస్యైవ అతాయాసస్థితిస్స్యాదితి చేత్తత్రాపి ప్రాగ్బద్ధస్యదుస్త్యజత్వాన్నేత్యాశయేనాహ ॥ అస్తీతి ॥ నభశ్చారిణాం దేవానాం - స్వాదయితుం ఆస్వాదయితుం స్వద ఆస్వాదన ఇతి ధాతోస్తుముణ్-సుధా అమృతం అస్తి- వసితుం ఆచ్ఛాదయితుం- వస ఆచ్ఛాదన ఇతి ధాతోస్తుమున్-వాసః వస్త్రం- అస్తి- ధర్తుం ఓఢుం - భూషణాని శతశః అనేకాని - బహ్వల్పార్థాచ్ఛస్కారకాదన్యతరస్యామితి శస్ప్రత్యయః- సంతి వర్తంతే -

శిక్షాయుత్వేజామ్ । పద్యాస్సైవ సంకటా భవతి యా ప
ద్యాత్ప్రతిష్ఠాంభసాం ద్వారం తత్రచ తద్యదత్ర కరణద్వా
రం విధేయం నృణామ్॥ ౧౪॥ ప॥ అస్తి స్వాదయితుం సు
ధాస్తి వసితుం వాసో నభశ్చారిణాం ధర్తుం సంతి చ భూ
షణాని శతశో నత్వస్తి ధీర్జీవితుమ్। యేనాన్యానుపజీవ్యస

తథాపీతి శేషః- జీవితుం సుఖేనేతి శేషః- ధీః బుద్ధిః- నాస్తి- యేన కారణేన- అన్యానుపజీవ్యసర్వవిభవేఉపజీవితుం యోగ్యాః ఉపజీవ్యాః - సంపాదనీయా ఇత్యర్థః- సోపసర్గస్య ధాతోరనేకార్థత్వాత్- న ఉపజీవ్యాః అనుపజీవ్యాః అన్యైః ఉపజీవ్యాః సర్వే విభవా అభ్యుదయా యస్మిన్ తత్తథా భూతేపి- యద్వా అన్యానుపజీవ్యేతి పదద్వయం - కర్మైకలభ్యేకర్మణా ఏకేన లభ్యే కర్మణైవ ప్రాప్యే ఇత్యర్థః - ఏవంవిధేపి పదే వృత్తైవ వేతనాదికం విహాయైవ- స్వామీతి అయం మమ స్వామీతి - సేవక ఇతి భృత్య ఇతి- దుష్టామేధా యేషాం తే దుర్మేధసః - నిత్యమసిచ్ప్రజామేధయోరితి అసిచ్ప్రత్యయః- దుష్ప్రజ్ఞ ఇతి యావత్ - ఆయాస్యం

తిష్ఠన్తీతి - తత్రాపి ప్రారబ్ధస్యాపరిహార్యత్వాదదృష్టైః కర్మానుసారిత్వేన దుష్కర్మైధస్సౌందుస్త్యజమితిభావః॥ *

౧౫॥ అ॥ మహాత్మనాంచేతాంసి ఉచితజ్ఞతాంచ దివ్యా అపి విషయాః అన్యథాకర్తుంత్యజయితుంసమర్థానభవంతీత్యాశయేనతత్రవసతాంశీలముత్ప్రేక్ష్యవర్ణయితుమారభతే॥ ఇదమితి॥ తస్యామమరావత్యాం - ఇదంవక్ష్యమాణం - పరమాద్భుతంఉత్ప్రేక్షితంసంభావితం - వివిధానితపాంసికృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదీని తేషాంప్రబంధః అవిచ్ఛేదః - తత్రనిస్తంద్రాజాగరూకాః తేషాంభావస్తత్తాతయా - విస్మృతాని అధ్యాతాని లోకతంత్రాణిలోకవ్యాపారాయైస్తేషు - చిరవిధృతంయద్బ్రహ్మచర్యముపస్థేంద్రియనిగ్రహః - అథవాఅష్టాంగమైథునత్యాగః - తదుక్తం -

ర్వ్వవిభవేకమైకకలభ్యపదేహ్యా యాస్యాఃతివృత్తైవసేవ
కఇతిస్వామీతిదుష్కర్మధసః॥౧౫॥ ౫॥ ఇదంచపరమాద్భు
తముత్ప్రేక్షితంతస్యాం యత్కిలవివిధతపఃప్రబంధని
స్తంద్రతయావిస్మృత లోకతంత్రేషు చిరవిధృతబ్రహ్మ
చర్యజీర్ణతయాకాలమృత్యుషు కందర్పస్యబ్రహ్మర్షి
హతకేషుభూతలాదాగత్యప్రసక్తేషు క్రీడితుమప్సరో
భిఃపర్ణశాలాంప్రవిశామఇతిప్రవిశత్సుకేళీగృహంవిసం

స్మరణంకీర్తనంకేళిఃప్రేక్షణంగుహ్యభాషణం। సంకల్పోఽధ్యవసాయశ్చ క్రియానిర్వృత్తిరేవచ। ఏతన్మైథునమష్టాంగంప్రవదంతిమనీషిణః। విపరీతంబ్రహ్మచర్యమేతదేవాష్టలక్షణమితి॥ తేన - జీర్ణతయాక్షపితయావవ వయసరతయా - కందర్పస్యమన్మథస్య - కాలమృత్యుషుప్రళయకాలమృత్యుతుల్యేషు - హతకాశ్చతేబ్రహ్మర్షయశ్చేతివిశేషణోత్తరపదోయంసమాసఃమారీచనీచఇతివత్ హతకశబ్దః కుత్సావాచీహతవిధిరితివత్ - తథాచకుత్సితబ్రహ్మర్షిష్విత్యర్థః - భూతలాదాగత్యఅప్సరోభిస్సహక్రీడితుంప్రసక్తేషుఉపక్రాంతేషుసత్సు - కర్తరిక్తఃప్రాక్తనవాసనాయాదుస్త్యజత్వాత్తద్వశాదేవ - పర్ణశాలాంప్రవిశామఇతికే

థయత్స్వేవ తకేశీ గృహం ప్రవిశత్సు - జటా విస్రంసయ విమోచయేతి క
థయత్స్వేవ వేణీమూలం గ్రావాణేషు గృహ్ణత్సు సత్సు - వల్కలమపనయ
అపసారయ ఇత్యుక్తేషు అపసారయత్సు. తి. కుచదుకూలాని స్తనాంశుకా
ని - అపనేతుకామేషు అపనయత్సు సత్సు - తుం కామమనసోరపీతి మకార
లోపః - లోహితపక్షం నకుర్యాత్ న పాతయేదితి నఖక్షతాని నిషేధ
త్సు వారయత్సు సత్సు - ఆః ఖేదే నిపాతః - అయం వాత్స్యాయనతంత్రసిద్ధ
శ్చుంబనాదిర్గ్రంథాదిశ్చ - శిష్టానాం వేదవిదామసమ్మతః పంథాః అనభిమ
తో మార్గః - వైదికైర్న గంతవ్య ఇతి భావః - ఇతి చుంబనభేదాః చుంబనవిశే
షాః తేషాం ప్రస్తావనాయాః ఉపాతస్యాం - ప్రవృత్తాయామితి శేషః పిహితకర్ణే
ష్వితి రోహితశ్రోత్రేషు సత్సు - హస్తాభ్యామిత్యస్య గమ్యమానత్వాదప్ర

సయ జటామితి వేణీమూలం బధ్నానేషు - అపనయ వల్కల
మిత్యాచనేతుకామేషు కుచదుకూలాని - న లోహితం కు
ర్యాదితి నిషేధత్సు నఖక్షతాని - ఆః కష్టమసమ్మతోయమ్య
ధ్వా శిష్టానామితి పిహితకర్ణేషు చుంబనభేదప్రస్తావనా
యాం - నివీతధారిణస్య గ్రేహేఽపి మోచనావసరే - మం
త్రజపముఖరేషు మణితావసరే - అస్మృతమద్య స్మృతి

యోగః - నీవ్యాః వస్త్రగ్రంథేః మోచనావసర ఏవ తస్మిన్ కాల ఏవ - నివీ
తస్య ధారిణం నివీత యథా స్యాత్తథా ధారణమిత్యర్థః॥ని॥ నివీతం కం
ఠలంబితమిత్యమరః - తద్రహస్యగేహ జాగరూకేషు సత్సు * ఋష్యర్థ
నేని వీతం స్యాత్తథా వస్త్రస్య ధారణే। నేతిస్సేకేత ధామాత్ర ప్రవిష్టో
త్సవగతయో పీతి శాస్త్రానితి భావః - మణితస్య రతికూజితస్య - అవసరే
సమయే - మంత్రాణాం జపః స్పష్టకథనం - జపవ్యక్తాయాం వాచీతి
ధాతో రూపం తేన ముఖరేషు వదత్సు సత్సు - అ ఇతి ఖేదే నిపాతః -
స్మృతఅధ్యాతః - అద్య స్మృతి వాతః లగ్నానుకూలపంచాంగ యోగ ఇ
తి అంతరాపి స్యాత రాత్రిగంతు కామేషు బహిరితి శేషః - అతః
దినాని - ఋతోరవరాణి అశుద్ధవాని - తస్యైవమిత్యశ్ పరిత్యయః - ఋ
తుసంబంధీని దినాని - శంభుః పూర్వః యస్మిన్ కర్మణి తత్ తథా ఉపపూ
ర్వం సంపదయం యథా భవతి తథేత్యర్థః - అనుయుంజానేషు పృచ్ఛత్సు

సత్సు-నిషేకః గర్భాధానం తదర్థం లగ్నం నిర్ణేతుం నిర్దుష్టలక్షణః- ఆ
తిక్రామతి అతిగచ్ఛతీతి బాహ్యాః - యేషు రతవ్యాపారాః స్తనగ్రహణా
దయః తైర్విలంబం కాలక్షేపం అసహమానేషు సోఢుమపారితేషు పురు
షాయితముపరతిసంజ్ఞికక్రీడావిశేషం-అవధీరయత్సు తిరస్కుర్వత్సు సత్సు
బంధభేదాత్ బంధాః కామశాస్త్రప్రసిద్ధకుక్కుటబంధాదయః తేషాం భేదాత్
ప్రభేదాత్ అసంమన్యమానేషు అనంగీకుర్వాణేషు సత్సు-వీటికోపసేవ
నమపి తాంబూలచర్వణమపి-అయం నిశీథాత్పరః కాలః సమయః-అనుచితః
భక్షణానర్హ ఇతి విగాయత్సు నిన్దత్సు-ఆనందమూర్ఛా ఫలత్యనంతరభావినీ
స్వాపావస్థాకల్పా కాచన అవస్థా-తస్యాః అవసరే సమయ ఏవ - లింగ్యం

పాత ఇత్యుత్తరాగంతుకామేషు అనుయుంజానేషు పునః
పునరాత్రిపదినాని శపథపూర్వకమతిక్రామతి నిషేకల
గ్నాని [illegible] మానేషు బాహ్యేషు రతవ్యాపారవిలంబం-
[illegible] యితవు సహ్యమానేషు బన్ధభే
[illegible] వీటికోపసేవనమప్యనుచితోయం కాల
ఇత్యానన్దమూర్ఛావసర ఏవ నిభృత మనుసంధధానేషు
మన్త్రలిఙ్గాని-పరవశరతాంతనిద్రావసర ఏవ యోనయస్స
న్నిపాతస్సహశయ్యేతి [illegible] రత్సు పర్యఙ్కశాయికాం
స్వితి [illegible] ఇతి త్వరమా

ణేజ్ఞాయంత ఇతి లింగాని-గర్భాధానాంగ్జానాఘేకత్వాన్మంత్రాణాం
లింగాని అర్థాన్ నిభృతం నిశ్చలం యథా తథా అనుసంధధానేషు ధ్యాయి
షు సత్సు-పరవశః అస్వాధీనః రతాంతే యా నిద్రా తస్యాః అవసరః సమ
యః తస్మిన్నేవ యోనయస్సన్నిపాతః సంశ్లేషః-అధునా సన్నిపాతః రేతస్సంపత
నం-తావత్కాలం సహశయ్యా సహశయనమితి పర్యంకశాయికాం పర్యం
కశయనం ప్రతిపాదయత్సు సరిత్సు జపత్సు సత్సు ద్వితీయెను [illegible] ద్వితీయం
యత్సు [illegible] నాగమితి శే
షః [illegible] ॥ ని ॥ అస్త్ర [illegible] -మేమహ్యాం
[illegible] తారంభాప్ర

ముఖమేనకాచరమాః దేవవారస్త్రియః-విహసంతి కేవలం భ్రాన్తాఇతి
హేతోః-విషీదంతిక్రీడాయాంఅనిర్వర్తకాఇతిఖిద్యంతివిలజ్జంతే క్రీడా
యాంత్యక్తవస్త్రాఇతి-విస్మయంతెవిషయసన్నిధావపివిరక్తాఇతి- దివ్య
విషయాఃవిమోహకాఅపినిగృహీతచిత్తేషుఉచితజ్ఞేషుఫల్గవఇతిభావః॥
౧౬॥అ॥ననుభూమిసంబంధరహితాయామమరావత్యాంగర్త్యా సమీక
రణాదికంకథంసంభవతీతిచేదతఆహ॥ప్రసజతీతి॥పవనసమయేపవనప్ర
చురే-వాయుబద్ధఇతియావత్ - తత్రఅమరావత్యాం- మహోత్సవేజ
యంతివర్ధంత్యాదికే-అథవాఅసురైసిరసనరూపే-ప్రసజతి ప్రసక్తేసతి-
అథవాశక్రే దేవేంద్రే-రథ్యాసువీథిషు-ప్రచలతినిర్గచ్ఛతిసతి-తాళవృం
తానాంపవనేనవాయునానిమ్నానినిమ్నస్థలానిపూరయంతెసమంకుర్వ

శేషుమందాకినీగమనాయవిహసంతివిషీదంతివిలజ్జంతే
విస్మయంతేచరమప్సాదిమేనకాంతా దేవవార కాంతాః॥
౧౬॥ప ॥ ప్రసజతిమహోత్సవేవా ప్రచలతిరథ్యాసుత
త్రశక్రేవా।నిమ్నానిపూరయంతేపవనసమయేతాళ వృం
తపవనేన॥౧౭॥కింబహునా॥ప॥దుఃఖానాంక్షితిరిత్యబోధ
హతిరిత్యానందవిస్ఫూర్తిరిత్యంతర్వాణివికల్పజాలజటి

న్తి-తత్రవసతాందేవానాంరథ్యాదికరణం సులభోపాయసాధ్యత్వాద
తిసుకరమితిభావః॥౧౭॥ అ॥ నన్వమరావత్యానిరతిశయసౌందర్యమస్తి
యదిద్వారకాదేస్సౌందర్యంమాఘాదిభిరివఆధునికైఃకవిభిఃకుతో నవ
ర్ణ్యతఇతిచేన్మాతృదపిజ్యాయస్త్వాదిత్యాహ॥ దుఃఖానామితి॥దుఃఖా
నామేకవింశతిసంఖ్యాకానాం క్షితిఃధ్వంసః మోక్షఇతికాణాదాః అబో
ధస్యావిద్యాయాహతిఃధ్వంసఃమోక్షఇతివేదాంతినః॥ *॥ అవిద్యాస్త
మయోమోక్షస్సాచబంధఉదాహృతఇత్యుక్తేః-ఆనందవిస్ఫూర్తిరానంం
దావిర్భావఃమోక్షఇతికేచిత్-ఇత్యేవంప్రకారేణ-అంతర్వాణయోవి
ద్వాంసః॥ని॥అంతర్వాణిస్తుశాస్త్రవిదిత్యమరః - తేషాంవికల్పాః వివిధ
కల్పనాః తేషాంజాలైఃనికరైఃజటిలాన్మోక్షాదపిజ్యాయసీశ్రేష్ఠా- అవి
ప్రతిపన్నంనకుకల్పానాస్పదంయత్సౌఖ్యంస్వర్గసౌఖ్యంతస్మాలపతి ప్ర

వాహాఃపరంపరేతియావత్ తస్యాస్సంపాతస్సంపతనంతత్సంపాదినీతజ్జ
నికేత్యర్థః-యైషాఅమరావతీ-తస్యాఅమరావత్యాయత్సౌందర్యం రా
మణీయకంతద్వివేచనేవర్ణనేవిషయే-హ్రీమతాంలజ్జావతాం - భూ
మ్నిమతుప్ కవయతాంకవీనాం-మౌనంతూష్ణీంభావః- తమంఅహంకా
మోత్కృష్టాతిశయత్వాదపరాపత్యాస్తద్వర్ణనందుశ్శకమితిభావః॥

౧౮॥అ॥స్వర్గసుఖస్యసాత్త్వికసుఖతో్వసపాదనాయవిమానచారిణాం
పథికానాంస్వర్గసుఖప్రాప్తేః-పూర్వకాలికంభయాదికంవిషమివదుస్స
హమిత్యాహ॥ఆసీతాఇతి॥తస్యాఅమరావత్యాః-పారేఇంద్రస్య॥ సి॥ య
మానిలేంద్రచంద్రార్కవిష్ణుసింహాంశువాజిషు।శుకాహికపిభేకేషుహరి
ర్నాకపిలేత్రిష్వితమరకే-శాసనాత్- ఆజ్ఞావశాత్ - వసుధాతలాదానీ

లాన్మోక్షాదపిజ్యాయసీ।యైషాప్రతిపన్నసౌఖ్యలహరీ సమ్పాతసమ్పాదినీతత్సౌందర్య వివేచనే వయతా మ్నానంతమంహీ్రమతామ్ ॥ ౧౮॥ అపిచ॥ఆసీతావసుధాతలాత్సుకృతినస్తస్యాంహరేశ్శాసనాదున్మీలన్మణికి

తాఃకింకిణీతిశేషః-ఉన్మీలత్సముద్భవత్ మణిఖచితాఃయాః కింకిణ్యః
యాఃక్షుద్రఘంటికాః॥సి॥కింకిణీక్షుద్రఘంటికేత్యమరః- తాసాంయాఃక
లకలస్వానఃకలకలేతిధ్వనిః॥సి॥కోలాహలఃకలకలఇత్యమరః- సయస్యాత
త్తథాభూతేవిమానేస్థితాఃవర్తమానాః సుకృతినః-పుణ్యవంతః॥సి॥సుకృ
తీపుణ్యవాంధన్యఇత్యమరః -నిరాస్పదంనిరవధిస్థాన వ్యోమదృష్ట్వావనకి
తవ్యాఘూర్ణమానేషునాఃపతితాని శీతాని అతఏవ వ్యాఘూర్ణమా
నానిభ్రమణస్వభావానియానీ తృణానితైస్సహపతనంపతతి తథాభూ
తాస్సంతః-స్థాతుంవిమానేస్థితిం-కర్తుంప్రాగల్భ్యంనైపుణ్యం-నావి
భ్రతేనదధతే.తతోవిమానాదవలంబితుమసమర్థాఃప్రాగల్భ్యంనైపుణ్యం
తత్వం-నాబిభ్రతేనదధతఇత్యర్థః- సతతం-ర్యానుష్ఠానజన్యాపూర్వంతు
యావత్ఫలానుభవభావిత్వేన తస్మిన్ కృతేసతి పరమప్రాప్తేషు యావత్ఫలమ
న్తరాదుర్నిరోధమితిభావః- సాత్త్వికరాజసతామసభేదేనత్రిధావిభజ్య
హసాత్త్వికసుఖస్వరూపముక్తంభగవతా॥ * యత్తదగ్రేవిషమివపరిణా

మేమృతోపమమ్।తత్సుఖంసాత్త్వికంప్రోక్తమాత్మబుద్ధిప్రసాదజమితి-అ
తస్స్వర్గసుఖస్యపూర్వమీమాంసార్థకాండసాధ్యనైర్మల్యవద్దేవమా
హాత్మ్యబుద్ధిపూర్వకసత్కర్మాయత్తత్వేవసాత్త్వికత్వాత్సుఖప్రాప్తేః
పూర్వవిమానవర్తినామపికించిద్భయకంపాదికంభవేదితిహృదయం॥

౧౯॥ అ ॥ స్వర్వాసినీవాంవాసకసజ్జికానాంప్రయత్నంవినాపిమండ
నాదికంసిధ్యతీత్యాహ॥మందేతి॥యస్యాంమందానిలః మందపవనఃతస్య
వ్యతికరస్సంబధఃతేనచ్యుతాఃస్ఖలితాఃపల్లవాయేషాంతేషు॥సి॥పల్లవో
స్త్రీకిసలయమిత్యమరః - మందారస్యకల్పవృక్షవిశేషస్యమూలేమూల
తలేయాలవలీఆలవాలవలీతత్ప్రహితేషుమంటపేషుజనాశ్రయభూమిషు- మడి
భూమ్యామితిధాతోర్బాహులకాత్ఘఞ్-మండంమండనంపిబంతిపాంతీతివా

జీర్ణకలకలస్స్వానేవిమానస్థితానాం । దృష్ట్వావ్యోమని
రాస్ఫురంసచకితవ్యాఘూర్ణమానేక్షణానస్థాతున్నచ
వాతతోవతరితుంప్రాగల్భ్యమాబిభ్రతే॥౧౯॥ ప॥ మం
దానిలవ్యతికరచ్యుతపల్లవేషుమందారమూలలవలీలత
మంటపేషు। పుష్పాణివేణివలయేషుగళంతితస్యాంసా
హ్యాంవహంతిసురవాసకసజ్జికానామ్॥౨౦॥ కించ॥ ప॥
గాయంతిచాటుకథయంతిపదాన్స్పృశంతిపశ్యంతిగాఢమ

తేష్విత్యర్థః॥ ని ॥ మంటపోస్త్రీజనాశ్రయఇత్యమరః-స్థితానాంవా
సకసజ్జికానాం॥ ***॥ ప్రియాగమనవేళాయాంమండయంతీముహుర్ము
హుః। కేళిగృహంతథాత్మానంయాస్యాద్వాసకసజ్జికేత్యుక్తలక్షణా
నాం-వేణివలయేషుకచబంధనవలయేషు॥సి॥వేణీతుకచబంధనమిత్యమ
రః-గళంతిస్ఖలంతి-పుష్పాణి-సాహ్యంసహాయకర్మ-వహంతినిర్వర్తయం
తి-క్లేశమంతరైవఅమర్త్యాఃక్రీడోపకరణానిప్రాప్నువంతీతిభావః॥ *

౨౦ ॥అ॥ వాసకసజ్జికావృత్తాంతేనస్వర్గస్థాప్రలబ్ధానాయికా
నాంవృత్తాంతమాహ ॥ గాయంతీతి॥తత్రఅమరావత్యాంవిప్రలబ్ధాః నా
యికావిశేషాః-తదుక్తం॥ఉదయద్వ్యాన్యనాముగ్ధేతి-చిరంవిప్రలబ్ధావంచి
తాఃచిరవిప్రలబ్ధాః-ఏతాఅపినాయికావిశేషాః-తద్బోధ[illegible]స్వాధిష్ఠంకేత

మావైద్యదయితే నాథవంచితా। స్మరార్తా విప్రలబ్ధేతి కలావిద్భిః ప్రకీర్తి
తేతి-అల్పద్రుమానపీత్యత్ర ఆపిశబ్దోభిన్నక్రమః-తథాచోక్తోభయవిధా
స్సుపర్వకాంతా అపి దేవసుందర్యోపి-తదితరైః తస్మాత్పూర్వశ్లోకోక్తవా
నకసజ్జికాసహకారిభూతాన్మందారాదితః యే సంతానాదయః తైస్త్రిభిః
ద్రుమైః మందారైః పారిజాతైశ్చ కల్పకృతైశ్చ భూషితమిత్యాదివచనా
త్కల్పవృక్షజాతీయానాం బహుత్వం - సహితాన్ కల్పవృక్షాన్ సమేత్య
ఉపగమ్య॥ ని॥ పంచైతే దేవతరవో మందారః పారిజాతకః। సంతానః కల్ప
వృక్షశ్చ పుంసివా హరిచందనమిత్యమరః-గాయంతి గానం కుర్వంతి-గై శ
బ్దె ఇతి ధాతోర్లట్-చాటుచాటూక్తిః కథయంతి పదాపాదేన-స్పృశం
తి స్పర్శనం కుర్వంతి-పశ్యంతి దర్శనం కుర్వంతి-గాఢం దృఢం॥ ని॥ గాఢబాఢ
దృఢాని చేత్యమరః-పరిష్వజంతే శ్లిష్యంతి-పరినివిభ్య ఇతి షత్వం॥ *। గా
నాత్సంభాషణాచ్చాపి సంస్పర్శాత్పదజాస్త్రియః। దర్శనాలింగనా

పి తత్ర పరిష్వజంతే। కల్పద్రుమానపి సమేత్య సుపర్వకా
న్తామ్ముగ్ధా ద్రుమైస్తదితరైశ్చిరవిప్రలబ్ధాః॥ ౨౧॥ * ॥ అ
స్తి చ తామధివసన్వసంత ఇవ ఋతూనాం వాసుకిరివ ఫణాభృ

ద్భ్యాం వపుష్యంతి చ ఫలంతి చ । క్రమాత్పున్నాగవకుళాశోకాః కురవక
స్తథా। శింశుపా చేతి విఖ్యాతాస్సంత్యస్యాబహవో నగా ఇతి శాస్త్రాద్వృ
క్షాంతరేషు దోహళత్వేన ప్రసిద్ధానపి గానాలింగనాదీన్ వాసకసజ్జికా
సుమందారకృతోపకారం దృష్ట్వా స్త్రియస్వభావసులభేన క్రోధేన యూయ
మస్మాకం సహాయాభవతేతి కల్పవృక్షాదిష్వేవ కుర్వంతీతి భావః॥ *
౨౧॥ అ॥ నన్వమరావతీ నామ రాజధానీ చేద్రాజ్ఞా భవితవ్యం తత్ర వర్తమా
నో రాజా కింపక్ష ఇతి చేదత ఆహ॥ అస్తి చేతి॥ తాం తస్యామమరావత్యాం
ఉపాన్వధ్యాఙ్వస ఇతివస్తేరాధారస్య కర్మత్వం కర్మణి ద్వితీయేతి ద్వితీ
యా-అధివసన్ వర్తమానః - ఋతూనాం షణ్ణాం వసంత ఇవ సర్వస్పృ
హణీయః-ఫణాభృతాం సర్పాణాం వాసుకిరివ శివప్రియః - యద్వా స
ముద్రమథనే వాసుకేర్యథా ఇంద్రోపకృతిస్తథా - వృక్షాణాంతరూణాం హరి
చందన ఇవ శ్రీగంధ ఇవ స యథాతథా మంగళకరః - ఋక్షాణాం నక్ష

త్రాణాం చంద్రమా ఇవ సర్వథా ప్రథమగణనీయః అయమపి తథేత్య
ర్థః-ఉక్తాన్సర్వానపి పశ్యోద్ధారణే-ఇతః పరం స్వస్వామిభావే-సుపర్వ
ణాం దేవానాం- రాజా ప్రజకః ఆహ్లాదక ఇతి యావత్- ప్రాణిమాత్రరం
జకత్వేపి అత్యంతం నాథా దేవా ఏవ రంజకత్వాత్తథోక్తం - త్రివిష్టపస్య
స్వర్గస్య రాజా నియమేన స్వర్గ ఏవావస్థానాత్తథోక్తః - యథా కృత్స్న
కోసలాధిపతావపి రామే అయోధ్యాధిపతిరితివత్-అతో నోత్తరేణ పౌన
రుక్త్యం-త్రయాణాం జగతాం లోకానాం రాజా అధికారానురోధాత్త
థోక్తః-విధ్యండమండలస్య బ్రహ్మాండమండలస్య రాజా నాథః-అయమిం
ద్రః బ్రహ్మముఖాదాగతనిఖిలవేదార్థః బ్రహ్మవిచ్చ - బ్రహ్మవిద్భిర్హ్మా

తాం చందన ఇవ వృక్షాణాం చంద్రమా ఇవ ఋక్షాణాం-
రాజా సుపర్వణాం రాజా త్రివిష్టపస్య రాజా త్రయా
ణాం జగతాం రాజా విధ్యండమండలస్య కర్తా శతాశ్వమే
ధానాం సంహర్తా వృత్రాసురస్య రంభాదివివిధరమ్భోరు
సంసదాం ప్రథమికా సంభుజ్యమాన నవయౌవనశ్రీః-
అపర్యుషితయౌవనోన్మేషసంభావనీయ మదనమదా

వధవతీతి శ్రుత్యా పరబ్రహ్మాత్మకతయా పరబ్రహ్మణో జగన్నాథత్వా
త్తథోక్తః-శతాశ్వమేధానాం శతసంఖ్యావామశ్వమేధానాం కర్తా అను
ష్ఠాతా-తత్పదప్రాప్తౌ తావదజ్ఞానుష్ఠానస్య నిమిత్తత్వాత్తథోక్తః - వృ
త్రాసురస్య సంహర్తా హంతా- ఉభయత్ర కర్తృకర్మణోరితి కర్మణి షష్ఠీ
రంభా ఆదిర్యాసాం తా వివిధరంభోర్వ్యశ్చ వివిధస్త్రియః తాసాం సం
సత్ సంఘః తస్యాః అహం ప్రథమికా అహం ప్రథమం భుజే అహం ప్రథమ
మితీచ్ఛాతయా సంభుజ్యమానా అనుభూయమానా నవయౌవనశ్రీర్యస్య
సః- పర్యుషితః ప్రాచీనః స న భవతీత్యపర్యుషితః నూతనః యః యౌవన
స్యోన్మేషః వికాసః తేన సంభావనీయా శ్లాఘనీయా మదనమదారంభస్య
మన్మథకృతమదోపక్రమస్య సీమా మర్యాదా యస్యాస్సా తథాభూతా
యా శచీదేవ్యాః-సదా కౌమారస్య బాల్యాత్పరిభూతవయసః హర్తా అప

హర్త్రాయద్వా అపూర్వపతింకుమారీముపపన్నః కౌమారఃసచాసౌహర శ్చేతికర్మధారయసమాసః-మనోహరాపూర్వపతిరితిసముదితార్థః కౌ మారాపూర్వవచనఇతినిపాతనాత్సాధుః-కావ్యాగమః- ఆగమ్యతేజ్ఞా యతేనేనశృంగారాదిరిత్యాగమః కవేఃకర్మకావ్యమితివిగ్రహేకావ్య శబ్దఃకవినిర్మితపరఃతథాచకవినిర్మితశృంగారాదిప్రతిపాదకంశాస్త్రంకా వ్యాగమః- సచభరతంభరతశాస్త్రం- తచ్ఛతానికావ్యాగమభరతగాం ధర్వాణితేషాం- యానిరహస్యానిదుర్జ్ఞేయార్థజాలానితేషాం-సర్వం కషంసర్వకలాభ్రష కరీషేమకషఇతిముమాగమః - సర్వసంస్పర్శీమనీ షావిశేషఃబుద్ధివిశేషోయస్యసతథాభూతః నిరవద్యావిద్యాధరీలోక నిర్దు ష్టవిద్యాధరీజనః తస్యనఖముఖైఃనఖాగ్రైః ముఖరితానాదితాయావిపం

రమ్ఛనీమాయాః- కౌమారహరతానసదాశచీదేవ్యాః-
కావ్యాగమభరత గాంధర్వరహస్య సర్వంకషమనీషావి
శేషనిరవద్యవిద్యాధరీలోకనఖముఖముఖరితవిపఞ్చికాని
నాదప్రపఞ్చితోదారగానజఘుజాపదానసమాకర్ణనస
ముద్గీర్ణపులకనిర్వర్ణనజనితామర్షజల్పాకనిఖిలదిక్పా
లవదనావలోకనసఫలీకృతసహస్రలోచనః-చతుర్ము
ఖవలయవిహారిభారతీపరిగృహీతవైతాళికాధికారః-ప

చికాతస్యానినాదేనధ్వనినాప్రపంచితంవిస్తృతంఉదారముత్కృష్టంయ న్నిజఘుజాపదానంనిజభుజస్ఫూర్తిత్వాత్తపఘాదిరూపంకర్మ॥ని॥అపదా నంకర్మవృత్తమిత్యమరః- తస్యసమాకర్ణనంశ్రవణంతేనసముద్గీర్ణాని సముచ్ఛ్రితానియానిపులకానిరోమాంచాని తేషాంనిర్వర్ణనందర్శనం ధ్యానంవా॥ ని ॥నిర్వర్ణనంతునిధ్యానమిత్యమరః తేనజనితః ఉత్పాదితః యోఽమర్షఃకోపః॥ని॥కోపక్రోధామర్షరోషఇత్యమరః తేనజల్పాకానివ క్త్రాణి॥*॥స్యాజ్జల్పాకస్తువాచాలఇత్యమరః॥ జల్పాకశబ్దోవాచాలవాచి ...

ముఖమండలం తత్ర విహారిణీ విహరణశీలా ॥*॥ విపూర్వాద్ధరతేస్తాచ్ఛీలి
కేణినిప్రత్యయేనాంతలక్షణజీప్ప్రత్యయః విహారిణీ చ సా భారతీ చేతి వి
గ్రహే పుంవత్కర్మధారయ [illegible] ంవద్భావే భవతి విహారిభారతీతిశబ్దరూ
పం తయా (త్రయీవాఙ్మయ్యా) పరిగృహీతః వైతాళికానాం మాగధానా
మధికారో యస్య స తథాభూతః ॥౯॥ వైతాళికా మాగధాస్స్యురిత్యమరశే
షః పక్షపాతస్య దురభిమానస్య అసహిష్ణుః అక్షుంతా తస్య భావస్తత్తా తయే
వ అన్యత్ర పక్షపాతస్య పక్షాభ్యాం గమనస్య అసహిష్ణుః అతితిక్షుః పరి
హృతం ఛిన్నం శైలేంద్రాణాం మండలం యేన సః - చంద్రచూడస్య చం
ద్రశేఖరస్య చరణారవిందయోః [illegible] చరణం పూజా తేన యదానంద
సామ్రాజ్యం తస్య ధురంధరః ధురి ధురా *అపం చైవ హలంతానామి
తి వచనాట్టాప్ప్రత్యయః తాం ధారయతీతి ధురంధరః సంజ్ఞాయాం భృతృ
వృజీత్యాదినా ఖచ్ప్రత్యయః ఖిత్యనవ్యయస్యేతి హ్రస్వః అరుర్ద్విషదిత్యా

తు పాతాసహిష్ణుతయా పరిహృతశైలేంద్రపక్ష మండ
లః - చంద్రచూడచరణారవిందపరిచరణానందసామ్రా
జ్యధురంధరః పురందరో నామ ॥౨౨॥ శ్లథనీవీబంధే సతి
రహసి యత్పాణిపల్లవాన్నాభీః పాణిభ్యామపిపిహిత
సప్తాష్టనయనాః। సహస్రస్యాప్యక్ష్ణాం యుగపదపిధా

దినాముమాగమః - ఆనందసామ్రాజ్యస్య ధురంధరః ॥౯॥ ధూర్వహే ధురంధ
రౌ శేయః ధురీణాస్స ధురంధరా ఇత్యమరః పూర్వోక్తయాపత్ - పురందరో నా
మ ప్రసిద్ధః రాజా - అస్తీత్యన్వయః ॥౨౨॥ అ॥ ఇందిరస్య దక్షిణనాయక
త్వం స్ఫుటీకర్తుమంతఃపురయానా [illegible] మస్మగమధ్యస్థా మధ్యమోపనయా
వనా ఇత్యుక్తలక్షణానాం ముగ్ధానాం క్రీడాకాలిక చాతుర్యమాహ॥ శ్లథ
నేతి॥ రహసి ఏకాంతే - యస్యేంద్రస్య పాణిపల్లవనాత్సంబంధాత్ -
యద్వా - పాణిభ్యాం వలనాద్విమోచనాన్నీవీబంధస్య స్రగ్రంథా - శ్లథ
గళితే సతి - యానవోఢాః - నాయికాః - పాణిభ్యామపిహితాః స్థగి
తాని సప్తాష్టచ నయనాని యాసాం తాః తథా నవాః అసన్నిరోధ [illegible]
వోఢా అపి [illegible] ఏకవచనాంతో [illegible]

సహస్రస్యఅపిధానాత్ అమతయా - పునస్తాభ్యాం హస్తాభ్యాం తాః స్వమేవస్వీయమేవ- లోచనయుగం- అపిదధతే ఆచ్ఛాదయంతి- సపురందరః అస్తీత్యన్వయః- సకదాచిదిత్యుత్తరేణవాన్వయః- ఇంద్రస్యఅనేకనవోఢానాయికాసుసమతయావస్థానాద్దక్షిణనాయకత్వం - తుల్యోఽనేకత్ర దక్షిణఇతిలక్షణాత్ ॥౨౩॥అ॥ ఇంద్రస్యైవబ్రహ్మవిష్ణురుద్రేభ్య ఉత్కృష్టోభోగ ఇతికథయితుం తత్తల్లోకపదార్థేభ్యశ్లాఘ్యానివస్తూన్యమరావత్యామేవసంతీత్యాహ ॥ లభ్యంత ఇతి ॥ వేధసః బ్రహ్మణః స్థానే సత్యలోకే ॥ని॥ పదంవ్యవసితత్రాణస్థానేత్యాద్యుచరః- శ్రుతీనాం వేదానాంపారేణపూతానిపవిత్రాణివదనానియేషాం తేతథాభూతావిప్రా

నాత్తమతయాపునస్తాభ్యామేవ స్వమపిదధతే లోచన
యుగమ్॥౨౩॥ అపిచ॥ప॥లభ్యంతే శ్రుతిపాఠపూతవద
నావిప్రాః పదే వేధసో వైకుంఠే తులసీవనానిసులభాన్యా
రామేషుపారేనిచ। ప్రేతాభూతగణాశ్చసంతిశతశ
స్థానేభవానీపతేరత్నాన్యప్సరసస్సుధేతిచ పదేయ
స్యైవలబ్ధుంక్షమమ్॥౨౪॥కించ ॥ప॥ విధాతుఃకర్మాణ
వ్యవసితవతీయత్పదఫలాన్యసూయాన్ధామధ్యేశ్రుతిర

లభ్యంతే - వైకుంఠే విష్ణులోకే ఆరామేషుద్రవసహితాని సరసానీతి యావత్-శుష్కాణిసరసానితులసీవనాని-సులభానిసుప్రాప్యాణి-భవానీపతేః రుద్రస్యస్థానే - శతశః అనేకే- బహ్వల్పార్థాచ్ఛసితిశస్ప్రత్యయః ప్రేతాభూతానాం ప్రమథానాం పిశాచానాంవాగణాశ్చ సంతి- యస్యేంద్రస్య-ఏకత్రాభిన్నక్రమః- పదఏవ-రత్నానిచింతామణ్యాదీనిఅప్సరసోరంభాదయః-సుధేతిచ-వస్తుజాలమితిశేషః- లబ్ధుంప్రాప్తుం క్షమం-సపురందరః అస్తీతియోజనా-ఇంద్రస్యైవేతరేభ్యోపిశ్లాఘ్యామూల్యవిషయసంపత్త్యాఉత్కృష్టోభోగఇతిభావః॥౨౪॥అ॥ స్వర్గంనిరవధిసుఖాస్పదం ప్రాపయితుమేవసకరుణామాతేవయాశ్రితహితముపదిశంతీసాశ్రుతిరపీతరేషాం స్వర్గసుఖమసహమానేవపూర్వకాండేశతశః స్వర్గఫలకానికర్మాణివిధాయాప్యుత్తరకాండేబహుధాకర్మణ

లత్యాగమేవప్రకటయాంచకారేత్యాహ॥ విధాతుమితి॥ యస్యేంద్రస్య పదంస్థానంఫలంఉద్దేశ్యం యేషాంతానితథాభూతానికర్మాణి-విధాతుం అనుష్ఠాపయితుం - వ్యవసితవతీనిశ్చయవతీ-భగవతీశ్రుతిరపి వేదో౽పి-మధ్యేకానిచిత్కర్మాణివిధాయాంతరాళే - అసూయయా అనిత్యత్వారోపేణేత్యర్థః॥ని॥అసూయాతుదోషారోపోగుణేష్వపీత్యమరః- అంధాత్యక్తతత్కర్మమార్గాః-ఆసీతిక్రమిత్యుత్ప్రేక్షా - యద్యస్మాత్స్వర్గాదికంఫలమనభిసంధాయఅనుద్దిశ్య-యజ్ఞాదికర్మఅనుష్ఠేయంకర్తవ్యమిత్యనుపదంపురతఎవాయంనిష్కామోవంధ్యఅఫలః॥ని॥ వంధ్యో౽ఫలో౽వకేశీచేత్యమరః-పంథామార్గఃస్వయమిత్యవ్యయం - స్వయాశ్రుత్యేత్యర్థః॥ని॥ అర్వాగామేవంస్వయమాత్మనేత్యమరః - ప్రకటితఃప్రకటీ

పిశిమాసీద్భగవతీ।అనుష్ఠేయంకర్మస్వయమనభిసంధా

యఫలమిత్యయంవంధ్యఃపంథాయదనుపదమేవప్రకటి

తః॥౨౫॥కింబహునా॥ప॥లబ్ధుంతత్పదమూర్జితంశతమ

ఖీతస్యైవనాలమ్భ్వెద్రష్టుంతద్దయితా జనందశశతీత

కృతః-సకదాచిదిత్యుత్తరేణాన్వయః-తేనస్వర్గవాసినామానందః ద్రష్టుంనందాతిశాయీతివ్యజ్యతఇతిభావః॥౨౫॥కింబహునా॥అ॥ యేతుపరాననుగృహీతుంసమర్థాఇంద్రగుర్వాదయః - తేపియత్పదసౌభాగ్యం సంపాదయితుంద్రష్టుమంతఃకథయితుం వానశక్నువంతి తదనుగ్రహకాంక్షిభిరస్మాభిస్తత్స్వర్గసౌభాగ్యంవర్ణనంకర్తుంకథంశక్య మిత్యాశయేనాహ॥లబ్ధుమితి॥తస్యేంద్రస్య-ఏవకారో౽భిన్నక్రమః- శతమఖ్యేవశతానాం మఖానాంసమాహారశ్శతమఖీతద్ధితార్థేత్యాదినాసమాసః- సంఖ్యాపూర్వోద్విగురితిద్విగుసంజ్ఞా- అకారాంతోత్తరపదోద్విగుస్త్రియామిష్టఇతిస్త్రీత్వేద్విగోరితిజీప్ - ఊర్జితముత్కృష్టంతత్పద మింద్రపదం-లబ్ధుంప్రాప్తుం-నాలన్నపర్యాప్తంభవేదిత్యర్థః- శతంమఖాఅపి తత్పదఫలాననుగుణప్రయోజకాఇతిభావః-తద్దయితాజనం ఇంద్రదయితాజనం-ద్రష్టుంతస్యఇంద్రస్యదృశాందృష్టీనాంచశశత్యేవ- పూర్వవత్సమాసఃజీపాదశశతానీత్యర్థః-అలంపర్యాప్త॥సి॥అలంభూషణపర్యా

త్రివిష్టపేత్యభిధానాత్-నభవేత్ నస్యాత్-అఖిలంసమస్తం - తత్పదేఇంద్రపదె-భోగాఃసుఖసాధనాఃవిషయాః తేషాంభాగ్యంభోగ ప్రాపకాదృష్టం-శాకపార్థివాదిత్వాత్సమాసః-వక్తుంకథయితుం - తస్యేంద్రస్యగురురేవబృహస్పతిరపినాలంనశక్తః-మమకవేః చేతోగతం మనోగతం-అద్భుతమాశ్చర్యం॥ని॥ విస్మయోద్భుతమాశ్చర్యమిత్యమరః- కథయితుంమమఉక్తయఏవవచాంస్యేవ- నాలంనపర్యాప్తాభవేయురిత్యర్థః- అత్రశతమఖ్యాఇంద్రపదపరియోజకత్వాది సంబంధేప్యసంబంధోక్తేరతిశయోక్తిఃయోగేప్యయోగ సంబంధాతిశయోక్తిరితి లక్షణాత్॥

స్యైవనాలందృశామ్।వక్తుంతత్పదభోగభాగ్యమఖిలం
తస్యైవ నాలంగురుర్మచ్చేతోగతమద్భుతజల్పయితుం
నాలంమమైవోక్తయః॥ ౨౬॥ గ॥ సకదాచిదస్వప్నోప్
ప్యాచారఇతిబోధితఃప్రాతరమరవైతాళికైరాలోక్య
నిర్మలమ్లానపౌలోమీకపోల దర్పణమభ్యర్చ్య కామధేను
మాసాద్యవివిధవిద్యాధరీవిలాసపిశునకుసుమశయనీయ
లతామందిరనిరంతరోపాంతభువమధఃపరివర్తమానఃక

౨౬॥ అ॥ తాదృశవిషయసమృద్ధిసంపన్నోపిదేవేంద్రశ్శిష్టాచారమవలంబ్యస్నానేశ్వరోపాసనాదికంకుర్వన్నాస్తఇత్యాహ॥సఇతి॥ కదాచిదేకదా-అస్వప్నోపిస్వాపరహితోపినిర్నిమేషత్వాదితిభావః- సఇంద్రఃప్రాతఃఉషఃకాలే - ఆచారఇతి రాజ్ఞాంప్రాతరుత్థానేసంప్రదాయఇత్యమరవైతాళికైరమరమాగధైఃబోధితఃఉత్థాపితః-స్తుతిభిరితిశేషః - నిర్మలంవిమలం-పౌలోమ్యాఃశచ్యాఃకపోలఏవదర్పణఃముకురఃతమాలోక్యఅవలోక్య।*॥రోచనంచందనంహేమమృదంగమణిదర్పణాన్॥గామగ్నించైవసూర్యంచప్రాతఃపశ్యేత్సదాబుధఇతిశాస్త్రాదితిభావః- కామధేనుమభ్యర్చ్యపూజయిత్వా-ప్రదక్షిణీకృత్యేతియావత్-వివిధాఅనేకవిధాశ్చతావిద్యాధర్యశ్చతాసాంవిలాసఃకేళిఃతస్యపిశునంసూచకం॥ని॥ పిశునౌఖలసూచకావిత్యమరః- బోధకఇతియావత్ - యత్కుసుమశయనీయంస్పృహణీయం-లుభ గాకాంక్షాయామితిధాతో స్తవ్యత్యనీయరావిత్య

నీయరప్రత్యయః-యానిలతామందిరాణిలతాసదనాని తైర్నిరంతరానిర
వకాశా॥ని॥ అంతరమవకాశావధిపరిధానాంతర్ధిభేదతాదర్థ్యే ఇత్యమ
రః-ఉపాంతభూస్సమీపభూమిర్యస్యాస్తాం-అధః అధఃప్రదేశే-పరివర్త
మానంసంచరణశీలంయద్వికర్తనబింబంసూర్యమండలం॥సి॥ వికర్తనా
ర్కమార్తాండేత్యమరః-తస్మాన్నిరర్గళంనిర్నిరోధంయథాతథా॥సి॥ బాధ
స్తునిరర్గళమిత్యమరః నిర్గళన్తః నిర్గచ్ఛంతః ఊర్ధ్వేముఖాః ఊర్ధ్వేప్రసా
రిణో యే మయూఖాః కిరణాః॥సి॥ కిరణోస్రమయూఖాంశ్వమరః - తేషాం
సంసర్గస్సంబంధః తేనకదుష్ణీకృతం ఈషదుష్ణీకృతం॥సి॥ మన్దోష్ణంకదుష్ణం
త్రిమ తద్వతీత్యమరః-అంతరమభ్యంతరంయస్యాస్తాం-ఉపర్యుపరి

ర్తనబిమ్బనిర్గళదూర్ధ్వముఖమయూఖసంసర్గాత్కదుష్ణీ
కృతాభ్యంతరంతమపర్యుపరిశీతలాం భూతలాసంస్పృశ్యపి
పురాణపురుషచరణారవిందసంబంధాద్దేవభువనపావ
నీమమరధునీం-నిర్వర్తితనియమాభిషేచనస్సిద్ధచారణగ
న్ధర్వసేవితే సైకతే తస్యాః-దహరాకాశపరిపూజితదివ్య
లింగాకృతిప్రతిష్ఠాప్యచిన్తామణిమయంకిమపి వారమేశ్వ

ఊర్ధ్వే ఊర్ధ్వేం శీతలాం శీతస్పర్శవతీం భూతలస్యభూతలేనవా అసం
స్పృశ్యే అసంబంధేపి భూతలసంబంధరాహిత్యేపీతియావత్ - పురాణపు
రుషస్యనారాయణస్య-చరణారవిందయోః పాదకమలయోః సంబంధా
దేవసంపర్కాత్-దేవ-భువనస్యలోకస్య పావనీంశోధినీం పావయిత్రీమిత్య
ర్థః-అమరధునీం దేవగంగాం-ఆసాద్యప్రాప్య-నిర్వర్తితః కృతః పంచాం
గానుష్ఠానలక్షణనియమపూర్వకః అభిషేకః అవగాహః యేనసతథోక్తః
స్నానాంగానిధర్మశాస్త్రే॥టీ॥ సంకల్పస్సూక్తపఠనం మార్జనంచాఘమ
ర్షణం। దేవాదితర్పణంచైవ పంచాంగం స్నానముచ్యతే ఇతి- సిద్ధచారణ
గంధర్వైః దేవయోనివిశేషైః - సేవితే వ్యాప్తే పరివృతే ఇతియావత్ - త
స్యాగంగాయాః-సైకతే పులినే-దహరాకాశః హృదయాకాశః॥శ్రుతి॥ అ
థయదిదమస్మిన్బ్రహ్మపురే దహరంపుండరీకం వేశ్మదహరోస్మిన్నంతరా
కాశ ఇతిశ్రుతేః-తస్మిన్ పూజితం మానసికైరుపచారైరభ్యర్చితం- యద్ది

స్యలింగంతస్యఆకృతిరాకారఇవఆకారో యస్యతత్తథోక్తం - కిమస్యని
ర్వాచ్యం - చింతామణిస్వరూపం॥ *॥ చిన్తామణౌశి
వంధ్యాత్వాసర్వానాపి మానసవాఛ్ఛయీదిః శాస్త్రాదితిభావః - పార
మేశ్వరంశైవంలింగంప్రతిష్ఠాస్య మంత్రపూర్వకంస్థాప్యేత్యర్థః - త
త్రలింగేనఖవిలిఖితసఖచిహ్నంనఖరేఖేయావత్ - తత్సదృశశ్చాసౌశ
రచ్చంద్రశ్చేతిశాకపార్థివాదిః-అత్రకృశ ఇతివావక్ర ఇతి
వాచంద్రఇత్యర్థః - తస్యచంద్రస్య ...తస్యాఆసారః ప్రసారః
ప్రసరణమితియావత్ తేనసుందరందర్శనీయం-మదనస్యకామస్య- అం
తకంనాశకం-భగవంతంషడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నం-భగవంతముమాకాన్త
మనుసంధాయధ్యాత్వా దివ్యాపగాయాగంగాయాస్సలిలైరుదకైరభి

రంలిప్తమనుసంధాయత్రనఖలిఖితశరచ్చంద్రచంద్రికా
సారసుందరం ... మదనాంతక మభిషి
చ్యదివ్యాపగా ... రమణహారిణమద
పఙ్క్యా-సుపర్జ్ఞిత ... గాఙ్గేయవి
కచగాంగేయపంకజైరారాధ్యసుచభీః ఘృతధారానుబన్ధి
నాదిస్యనసాపేశ ... కలాపేనతత్పదీ

పిచ్యఅభిషేకంకృత్వా-రోహిణీరమణశ్చంద్రః తస్మిన్ యోహారిణః మృ
గః తస్యమదః ... వత్-యద్వారోహిణీరమ
ణః కర్పూర॥ ఘనసారశ్చంద్రసంజ్ఞ ... తస్యహారిణమదః క
స్తూరీచతయోః ... నాహారివం ... నేన ... నఅనులిప్య
లేపనం కృత్వా-గాంగేయానిగంగోత్పన్నానిపికసి ... గాంగేయపంక
జానిసువర్ణ ... భర్మకర్బూరమి
... పత్వాతాకురభిః కామధేనోర్యాఘృతధారా
తదనుబంధినాతత్సంబంధినా ... ధూపేన- నిసర్గాత్ స్వభా
వాత్ చలితః ప్రసృతః రశ్మీనాంకిరణానాం యామాలాతస్యాఃకలాపోయ
స్యసతథాభూతేన- ... ఆరాధ్యప్రసేవ్యసాంగాయదు
ర్గాగణపత్యాద్యంగదేవతాసహితాయ-యద్వాఅంగైఃపంచముఖనీలగ్రీ

వదశభూజాదిలక్షణైరవయవైస్సహితాయ-సాయుధాయఆయుధైస్త్రి శూలపరశుటంకాదిభిస్సహితాయ-సావరణాయఆవరణైర్ధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యాదిలక్షణావరణదేవతైస్సహితాయ- సాభరణాయఆభరణైశ్చంద్రావతంసశేషకుండలవాసుకికంకణాదిలక్షణైస్సహితాయ- పరమేశ్వరాయేతి శేషః సద్యస్తత్కాలం సమాహృతమానీతంనిష్పీడితం యదాత్రికేందుమండలంతస్మాన్నిష్యందమానానిస్రవంతి అపర్యుషితానినూతనానిఅమృతానిపీయూషాణినివేద్యనివేదనంకృత్వా-సమర్ప్యేత్యర్థః-ప్రదక్షిణీకృత్య-ప్రదక్షిణంకృత్వా- ప్రణిపత్యనమస్కారంకృత్వా-పంచభిఃప్రసూనాంజలిభిఃపంచసంఖ్యాకైఃపుష్పాంజలిభిరిత్యర్థః-

పేనచసాఙ్గాయసాయుధాయసావరణాయసాభరణా
యచ నివేద్యసద్యస్సమాహృత నిష్పీడితేందుమండలని
ష్యందనాదపర్యుషి తాన్యమృతాని ప్రదక్షిణీకృత్య-ప్ర
ణిపత్య- ప్రసాద్య పంచభిఃప్రసూనాఞ్జలిభిః-స్తుత్వాశ్రు
తిశిరోభిః-కృత్వావిసర్జనమథస్మృత్వాచిరంతనమాత్మని-
విలాసవీథివిహారకౌతూహలేననిర్గత్యబహిస్తతోనిరంత

ప్రసాద్యక్షమాపయిత్వేత్యర్థః॥*॥ఆవాహనంనజానామినజానామివిసర్జనం। పూజావిధింనజానామిక్షమస్వపరమేశ్వరేతిరీత్యేతిభావః శ్రుతిశిరోభిరుపనిషద్భిఃస్తుత్వాస్తుతింకృత్వా-విసర్జనముద్వాసనంకృత్వా-అథవిసర్జనానంతరం-ఆత్మనిస్వస్మిన్-చిరంతనంపరమేశ్వరం-అగత్యస్థితంస్మృత్వాధ్యాత్వా- విలాసార్థంవీథ్యాంవిహారస్సంచారఃభ్రమణమితియావత్ ॥ని॥ విహారోభ్రమణేస్కందేలీలాయాంసుగతాలయఇతివిశ్వః సోపసర్గస్యహరతేర్నానార్థత్వాత్-తత్ర కౌతూహలేనకుతుకేన॥ ని॥ కౌతూహలంకౌతుకంచకుతుకంచకుతూహలమిత్యమరః బహిః తీరాద్బహిః- నిర్గత్యనిర్గమ్యఇతస్తతఃపరితఃనిరంతరం అంతరాళంఅవకాశో యస్మిన్కర్మణితత్తథామిళన్తఃసఙ్ఘీభవంతః - ఆశీర్వచోభిఃస్వస్తివచనైః ముఖరాఃనదన్తఃయోగీర్వాణమునయఃనారదాద్యాస్సనకాదయఃతేషాం

సంఘేన సంకులం-అతికోమలాః అకట్వ్యాః అంగుళిదళానాం అంగుళ్యగ్రా
ణాం॥ని॥ దళం ఖండే దళం పర్ణ ఇతి నానార్థమాలా-తేషామాఘాతేన తాడ
నేన శోధితస్య సుష్ఠుకృతస్య మృదంగస్య మర్దళస్య నాదభంగ్యాః నాదపరం
పరాయాః సాన్తాభిః అధరేని వేశితాశ్చ తే అపసీతాశ్చేతి స్నాతానులిప్తవ
త్పూర్వకాలసమాసః-అధరవిన్యస్తత్యక్తా వేణవః ధ్వనద్వంశా యాసా
న్తాభిః-ఆస్ఫాలితా నాదితాః ఆకృష్టవీణాగుణాః సమీకృతవీణాతంతవో
యాభిస్తాభిః॥ని॥ గుణస్త్వావృత్తిశబ్దాదిజ్యేంద్రియాముఖ్యతంతుష్విత్య
మరః-ద్విస్త్రిః ద్విత్రివారం ఆస్ఫాలితః విలిఖితః కర్తరిక్తః యః సవ్యచర
ణః వామపాదః॥ని॥ వామం శరీరే సవ్యం స్యాదిత్యమరః - తస్య మృదురణ

రాళమిళదాశీర్వచోముఖరగీర్వాణమునిసంఘసంకుల
మతికోమలాఙ్గుళిదళాఘాతశోధితమృదంగనాదభంగిభి
రధరనివేశితాపసీతవేణుభిః - ఆస్ఫాలితాకృష్టవీణాగు
ణాభిః ద్విత్రిరాస్ఫాలితసవ్యచరణమృదురణత మంజీర
మంజులాభిరప్సరోభిరారభ్యమాణతౌర్యత్రికమత్యు
ద్భటవేత్రివేత్రలతాఘాతవిద్రావితవీథీభవద మరమం
డలమభితోపిదృష్టిగోచరసన్నిధాపితకరితురగపర్యంకి

తం అకటుధ్వనిః తద్విశిష్టో యో మంజీరః నాదకటకః॥ని॥ మంజీరో నూపు
రోస్త్రియామిత్యమరః-తేన మంజులాభిః రమణీయాభిః అప్సరోభిః అప్స
రస్త్రీభిః-ఆరభ్యమాణం ఉపక్రమిష్యమాణం-తౌర్యత్రికం నాట్యగీతవా
ద్యలక్షణాంగత్రయోపేత నాట్యం యస్మిన్ తత్॥ని॥ తౌర్యత్రికం నృత్తగీ
తవాద్యం నాట్యమిదం త్రయమిత్యమరః అత్యుద్భటః అతిదుస్సహః యః
వేత్రిణాం వేత్రసంజ్ఞికదండహస్తానాం వేత్రలతయా కశాకల్పయా ఘా
తః తాడనం తేన విద్రావితాని నిష్కాసితాని వీథీభవంతి పఙ్క్తీభవంతి॥ని॥
వీథ్యాళిరావళిః పఙ్క్తిరిత్యమరః-అమరాణాం దేవానాం మండలాని య
స్మిన్ తత్॥ని॥ మండలం చక్రవాళకమిత్యమరః-అభితోపి సర్వతోపి దృష్టి
గోచరః దృష్టివిషయః సన్నిధాపితః సమీపం ప్రాపితః కరితురగపర్యంకికా

దీనాంగజాశ్వచతురంగయానాదీనాంనానావిధానామనేకేషాంవాహనానాంగ్రామస్సమూహోయస్మింస్తత్తథాభూతం - సేనాముఖంనాసీరమాలోక్యదృష్ట్వా-ఆలోకమాత్రేణదర్శనమాత్రేణ॥ని॥అలోకాదర్శనోద్యోతావిత్యమరః॥విదితం [illegible] యైస్తైఃఆధోరణైః

వృద్ధాఃవృద్ధాధోరణాఃతైరిత్యర్థః [illegible]॥ [illegible] ప్రకారస్యాదాకార స్త్రీ [illegible] ఇంగితం-ఆధోరణాహస్తిపకా [illegible] యంత్రామగాః- ఉపస్థాపితంఆనీతంసమీపంప్రాపితమిత్యర్థః [illegible] అగ్ర [illegible] నాకశితస్యపక్షయోఃగరుతోః [illegible] ప్రాప్తం-ఆగతంసమీపంప్రతీగ [illegible] - ఉన్నతం [illegible] ప్రాంశుం హిమవంతమివస్థితంతత్తుల్యమిత్యర్థః-అవ [illegible] త [illegible]॥ ని॥అవపాతస్వితోగారకాదినానావిధవాహనగ్రామసాలోక్యసేనాముఖమా

లోకమాత్రవిదితేజ్ఞైస్తై [illegible] పితముణావని

ర్మగ్నమైనాకపక్షరక్షణా [illegible] యాగతహిమవం

తమివోన్నతమవదా [illegible] గజమంగ

రాజ్యసౌభాగ్యదేవతే [illegible] తాంబూలకరండ

ధారిణ్యామేనకయామదనమదకేష్టసావగీర్వాకామినీక

టాక్షసంసర్గసిహార [illegible] మగోపవీజనకుశలా

ఇత్యమరః-కంచనమతంగజంఏక [illegible] కరిణ్యా [illegible] పత్న్యా-అంగజస్య [illegible] రాజ్యసౌభాగ్య [illegible] సామ్రాజ్య [illegible] తదభిమానినీయాదేవతా [illegible] యుపస్థితయా-తాంబూలకరండస్యతాంబూలపాత్రస్య ధారిణ్యాతద్ధారయంత్యా [illegible] నామాప్సరసా-మదనమదేన మన్మథ [illegible] నాకవస్త్రాః [illegible] దేశః [illegible] గీర్వాణాంగ్వగే [illegible] భవానాం [illegible] కాముకీనాంకటాక్షాః తత్సంసర్గస్య [illegible] మదబామరస్యఉపవీజనేకుశలఃశ్రమాప్రాప్తిలక్షణః [illegible] ఉపక్రమఃయస్యాస్తయాఆరంభయాచ - సవిలాసంసహావం-అధ్యాసిత అక్రాంతఃచరమభాగాంపృష్ఠభాగోయస్యసః. పురోభాగేపురఃప్రదేశేచలత్ మందం

గచ్ఛత్-ఆలఘుజంఘాలం వేగవత్తరం॥ *॥ ప్రాణిస్థాదాతోలజన్యతరస్యామితిలచ్ప్రత్యయః-కరిణశ్చతురగాశ్చ కరితురగం - ద్వన్ద్వశ్చప్రాణితూర్యసేనాంగానామిత్యేకవద్భావః - తస్యజంఘాజవేన వేగేన॥ని॥జంఘాలోతిజవస్తుల్యౌజఙ్ఘాకరికజా- ఘ్రీకావిత్యమరః - ద్రవంతః ధావంతః యేఅమరాణాంభటాః తేషాంకోట్యఃశతలక్షాఃతాసాంసంమర్దస్సంఘర్షణః తేనశిథిలాఃత్రుటితాః యేహారాః తేషాంమర్దనం నాశః తేనజనితాఉత్పాదితాః యేముక్తానాంపరాగాఃధూళయస్తైషాంసంబంధాదివ-ధవళీకృతేనశుభ్రీకృతేన - ససంభ్రమంసత్వరం॥ని॥సంభ్రమోత్యాదరేభీతౌవేగేఇతిధ్వానరః-యథావలంతఃచలంతః యేంబరచరసి

రంభయారంభయాచ సవిలాసమధ్యాసితచరమభాగఃత్రి
లోభాగచలదలఘుజంఘాలకరితురగజంఘాజవద్రవదమ
రభటకోటిసంమర్దశిథిల హారచ్ఛిన్నజఃత్తముక్తాపరాగసం
బన్ధాదివధవళీకృతేనససమ్భ్రమోచ్ఛలదమ్బరచరసితమ్బినీ
లోకవికీర్యమాణమన్దారకుసుమబృందనిస్సరన్మకరన్దధా
రానిరాసాయేవమకుటముపర్యుపరిధార్యమాణేనసర్వ
తఃప్రాలంబిముక్తాసరకదంబశాలితయాసమంతతోసిహి
తకుపితవిధుంతుదవికటదంతక్షతవివరక్షరదమృతధారా

తంబినీలోకాః దేవస్త్రీజనః॥ని॥ లోకస్తుభువనేజనఇత్యమరః - వికీర్యమాణానియానిమందారకుసుమాని తేషాంబృందంసంఘస్తస్మాన్నిస్సరంత్యఃయామకరందధారాః తాసాంనిరాసాయేవ నివారణాయేవ-మకుటముపర్యుపరికిరీటస్యసమీపోర్ధ్వభాగఇత్యర్థః ॥ * ॥ ఉభసర్వతసోఃకార్యాధిగుపర్యాదిషుత్రిషు| ద్వితీయామ్రేడితాంతేషు తతోన్యత్రాపిదృశ్యతఇతిశాస్త్రాన్మకుటమిత్యత్రద్వితీయా - ధార్యమాణేన ఛత్రేణవా-సర్వతస్సమంతతః - ప్రాలంబఃలంబమానః ముక్తాసరాణాంముక్తాహారాణాంకదంబఃతచ్ఛాలితయా- సమంతతోపి సర్వతోపి-నిహితావిన్యస్తాఃనిఖాతాఇతియావత్ యేకుపితస్యవిధుంతుదస్య రా

హాః-విధ్వగుషోస్తుదఇతిఖశ్-అరుద్విషదిత్యాదినాముమ్॥ని॥ సైంహికేయోవిధుంతుదఇత్యమరః - వికటాఃనిష్ఠురాః యేదంతాఃతత్కృతాని యానిక్షతానివ్రణానితద్వివరేభ్యః తచ్ఛిద్రేభ్యః క్షరంత్యః యాఅమృతధారాఃతాసాంసహస్రేణమండితేనఅలంకృతేన - శశాంకస్యచంద్రస్యమండలేనేవస్థితేన మహతాఆతపత్రేణ - అంభోజసంభవస్య బ్రహ్మణః-నవిద్యమానానిమిషానిమేషాయాసాం తాసాందృష్టీనాం సృష్టింనిర్మాణం-సఫలయన్సఫలంకుర్వన్ - తత్కరోతీతిణ్యంతాల్లటశ్శత్రాదేశః-గంధర్వకులైర్వాద్యమానానినాదితాని యానిబహువిధానిఅనేకవిధానిఆతోద్యానివంశతాళమృదంగవీణాలక్షణానితేషాం నినదేననాదేనకబళీకృతః ఆశానాందిశామవకాశోయస్య సతస్యభావస్తత్తాత ఏవ

సహస్రమండితేనమండలేనేవశశాఙ్కస్యమహాతాతప
త్రేణసఫలయన్ననిమిషదృష్టి సృష్టిమంభోజసంభవస్య
గన్ధర్వకులవాద్యమానబహువిధాతోద్యనినాదకబళీకృ
తాశావకాశతయేవసంకులచలితసేనాసంఘ సంకటో
న్ముక్తసింహనాదధారాపథేనిర్జగామతారాపథే॥౨౭॥

ప॥ మంజీరైర్నటనార్భటీముఖరితైస్స్వర్వార వామ
భ్రువాంమంద్రస్నిగ్ధరవైశ్చకిన్నరకరవ్యాపారితైర్మర్ద

సంకులంతుములంయథాతథాచలితాఃయాః సేనాః తాసాంసంఘేనసంకటేనసంబాధేన॥ని॥ సంకటంనాతుసంబాధ ఇత్యమరః - ఉన్ముక్తస్యవ్యక్తఃసింహనాదస్యధారాయాఃపరంపరాయాఃపంథాయస్య తథాభూతే తారాపథేనక్షత్రమార్గే-నిర్జగామయయౌ-గమేఃకర్తరిలిట్॥౨౭॥ అ॥ తదానీంసకలమపిఇంద్రసేనాముఖన్నాదమయంబ్రహ్మావసమజనీత్యాహ॥మంజీరైరితి॥నటనస్యతాండవస్య॥ని॥ తాండవంనటనమిత్యమరః-ఆర్భటీప్రకర్షఃతస్యాంముఖరితైఃనాదితైః -స్వర్వారవామభ్రువాంస్వర్వేశ్యానాంమంజీరైః పాదకటకైః॥ని॥ మంజీరోనూపురోస్త్రియామిత్యమరః - కిన్నరకరైఃవ్యాపారితైఃధ్వనితైః తాడితైరితివా

అతఏవమంద్రాః గంభీరాః స్నిగ్ధాః రమణీయాః రవాః యేషాం తైర్మర్దల
లైః పణవైః ॥ ని ॥ మర్దలః పణవోన్యే చేత్యమరః - చారణానాం దేవయోనివి
శేషాణాం గణేన ప్రోద్గీయమానైః - శ్లాఘాస్తుతిః ॥ * ॥ శ్లాఘృ కత్థన ఇతి ధా
తోః పచాదిత్వాదచ్ప్రత్యయః - తతో దంతలక్షణష్టాప్ - శ్లాఘారూపా యే
శ్లోకాః పద్యాని ॥ సి ॥ పద్యే యశసి చ శ్లోక ఇత్యమరః - తేషాం శతైరనేకైశ్చ
తత్రకాలే - హరేరింద్రస్య - నాసీరసీమా సేనాముఖభాగః ॥ * ॥ డాబు
భ్యామన్యతరస్యామితి సీమన్శబ్దాద్వైకల్పికో డాప్ప్రత్యయః - నాదబ్ర
హ్మమయీ ఆవశబ్ద బ్రహ్మరూపేవ ప్రాచుర్యార్థే మయట్ - రురుచే చకాసే ॥
రుచ దీప్తావిత్యస్మాత్కర్తరి లిట్ ॥ ౨౮ ॥ అ ॥ ఇంద్రస్సహస్రాక్షతయా స
ర్వతః ప్రసృతచక్షురపి దేవాస్సస్మితచక్షుః ప్రసరణమేవ కేవలం దిదృక్షు

లైః । శ్లాఘాశ్లోకశతైశ్చ చారణగణ ప్రోద్గీయమానైస్త
దా నాదబ్రహ్మమయీ తత్ర రురుచే నాసీరసీమా హ
రేః ॥ ౨౮ ॥ అపిచ ॥ ప ॥ అగ్రే పశ్చాదుభయత ఇతి త్యక్తలో
కవ్యవస్థే దృష్ట్యా యస్మిన్నపి పతిత తేసవర్ణాస్సంముఖీనే ।
సభ్రూభంగం నయనవలనం సస్మితం ద్రష్టుకామా భూ
యోప్యగ్రే సురపరివృఢాస్త్యవృంజీబనూవుం ॥ ౨౯ ॥ గ ॥
గచ్ఛన్నైవ సన భసిత సితావకుంఠిత సర్వాంగలబ్ధపర

వశతస్య పురోభాగ ఏవ సంఘీబభూవురిత్యాహ ॥ అగ్ర ఇతి ॥ అత్రేదం బో
ధ్యం - జంగమాజంగమభేదేన లోకో ద్వివిధః - తత్ర కేచన అగ్రే దృష్టయః
యథా మానవాః - కేచన పశ్చాద్దృష్టయః యథా సర్పవిశేషాః వ్యాఘ్రగ్రా
హాభిరానీశేషు వృష్టప్రసిద్ధాః - కేచన ఉభయతో దృష్టయః అసురవిశేషా
ఇతిహాసపురాణాదిప్రసిద్ధాః - కేచన సర్వతో ప్యదృష్టయః నగవృక్షాద
యః - అగ్రే అగ్రభాగే - అయమి ద్రష్టుం పార్శ్వాభ్యాం సవర్ణతో దష్టిరితి
వస్తుస్థితిః - పశ్చాత్ పశ్చాద్భాగే - ఉభయతః అగ్రపృష్ఠభాగయోర్ద్వయో
శ్చేతి దృష్ట్యా దర్శనేన - త్యక్తలోకవ్యవస్థే ఉత్సృష్టలోకమర్యాదే ॥ ని ॥
సీమా వ్యవస్థా మర్యాదేతి యాదవః - దష్ట్యేతి పాఠాంతరం - తస్మిన్నగ్ర

పురోభాగ ఇతి-పశ్చాద్భాగ ఇతి-ఉభయత ఇతి-త్యక్తలోకవ్యవస్థే పరిణతే సంజాతే త్యర్థః- తస్మిన్నింద్రే-దిష్ట్యాసుఖేన- దిష్టిర్జ్ఞానసుఖానన్దప రిణామేష్వితి భాస్కరః-అత ఏవ సర్వతస్సమ్ముఖీనే సతి -అవశిష్టం సమం పరిణతే సంపన్నే-తస్మిన్నింద్రే-సర్వతః పరితః-సంముఖీనే-సమ్ముఖం సాధావపీ అభిముఖే సత్యపీత్యర్థః-భ్రువోః భంగః ఉత్పాతనం తేన సహితం స స్మితం స్మితేన సహితం నయనవలనమపి-దర్శనచాతుర్యమితి యావత్ భూయః అధికం-పునదర్శనం దృష్టుకామాః విద్యృత్తవః సురపరివృఢాః ప్రభాః పరివృఢ ఇతి నిపాతనాత్సాధుః-అధికారకాస్సురా ఇత్యర్థః-అంగ్రేవిపృంజీబభూ వుః॥ సంభేబభూవురిత్యర్థః రమణీయవస్తుదర్శనే కో వా న ప్రయతత ఇతి భా వః॥ ౭౯॥ అ॥ విద్యాధరీహస్తాద్దుర్వాససా నమాదాయ దత్తస్య కాళికా

భాగభాసురాభిరభివ్యాప్య హృదయమధికతయా బహి ర్నిర్గమిష్యతః కోపానలస్య జ్వాలాభిరివ పాటలాభిర్జటా భిరభివేష్టితమభిభవంతమివ తటిత్వంతమభినవం శారదా మ్భోధమపి చ త్రిభువన మునిలోకవైలక్షణ్యబోధినా శా తాలతపోలాభ సమ్భావనయా కీర్త్యేవ త్రిపుండ్ర రే ఖయా-పరికర్మితలలాటమండలమతిప్రచండ కోపానల జ్వాలాపరపోషమలినిత్రైః-ప్రతిశాపాక్షరైరివ పాదికాం

ప్రసాదలబ్ధనిర్మాల్యస్య-నాఽదరస్పర్ధోపీంద్రస్యామృత ప్రాప్తౌ మూలహేతురితి మనసి నిధాయ తత్సంగతిత్వేన శివపూజానంతరం ముధ్యామా ర్గం శివభక్తిధురంధరం దుర్వాసస మద్దర్శనత్యాహ॥ న ఇతి॥ స ఇంద్రః-గచ్ఛ న్నేవ పరిక్రామన్నేవ-నభసి-భసితేన భస్మనా-ఆవకుంఠితాతి ఛన్నాని స ర్వాణి యాన్యంగాని తేషాం సంగేన లబ్ధో యః పరభాగో వర్ణోత్కర్షః॥ ని॥ పరభాగస్థ్సౌళధళ్యం చాకచక్యమితి త్రయం। వర్ణోత్కర్ష ఇతి ప్రాహు రితి మేదినీ- తేన భాసురాభిః ప్రకాశమానాభిః- హృదయమభివ్యాప్య ఆ పూర్య-అధికతయా ఆధిక్యేన-బహిః నిర్గమిష్యతః కోపానలస్య కోపా గ్నేః పాటలాభిః జ్వాలాభిరివస్థితాభిర్జటాభిరభివేష్టితం ఆవృతమత ఏవ త

టిత్వంతంవిద్యుచ్ఛాలినంఅభినవంయంశారదంశరత్కాలికమంభోదం
మేఘంతమప్యభిభవంతమివ-స్ఫురన్తంతమివ త్రిభువనేయేమునిలోకాః
మునిజనాః॥ని॥లోకస్తుభువనేజనఇత్యమరః - తేభ్యోప్యద్వైలక్షణ్యంవి
శేషవైజాత్యమితియావత్ తస్యబోధిన్యాబోధికయా సూచకయేతి యా
వత్-శాపమూలశ్వాసకారణః యస్తపోలాభః తత్సంభవయా తదుత్పన్న
యాకీర్త్యవస్థితయా*మునేర్దూర్వాససోన్యతపోనశ్యేః శాపతః|దూ
ర్వాససస్సుతపసో వృద్ధిరిత్యాహురాస్తికా ఇత్యుక్తేః - (త్రిపుండ్ర)రేఖ
యాపరికల్పితమలంకృతః లలాటమండలం యస్యాన్తం - అతి ప్రచండః అ
త్యుల్బణః యః కోపానలః తస్యజ్వాలాభిః పరిప్లోష్యమానతాతేన మలిన
తైః-పారికాంక్షిణాం తాపసానాం॥ని॥ పారికాంక్షీవాచంయమోముని

క్షిణాం-రుద్రాక్షమణిభిరభివేష్టితం సోదరశశాఙ్కహంస
సందేశహారికాభిస్తారికాభిరివకర్ణపుటాభ్యర్ణలగ్నాభి
స్స్ఫటికాక్షగుళికాభిరభిశోభితమగృహీతోత్తరాసఙ్గ
మంగీకృతకౌపీనమాత్రపరిధానమాస్ఫోటయంతమనుప
దమర్ఘుష్టంతమధ్వనిమిళంతిసిద్ధవధూకులానిత్రాసయన్త
మివనాసీరభటానపి-గర్జంతమివగాయంతమివనృత్యం
తమివస్ఖలంతమివహసంతమివహ్లాదయారేపించ కుహర

రిత్యమరః - ప్రతిశాపస్య ప్రతిబింబీభూతః శాపస్య ప్రతికూలశాప స్యేతి
యావత్-అక్షరైర్వర్ణైరివస్థితైః రుద్రాక్షైరేవమణిభిరభివేష్టితం - వ
లయితం-సోదరో యస్య శశాంకః తస్య సందేశస్యహారికాభిః వర్తికాభిః॥ ని॥
సందేశవాగ్వాచికంస్యాదిత్యమరః-తారకాభిరివ॥ ని ॥ తారకాప్యుడు
వాస్త్రియామిత్యమరః - తద్వత్స్థితాభిరితియావత్ - కర్ణపుటస్యా
భ్యర్ణం ఉపకంఠం తత్రలగ్నాభిః స్ఫటికాక్షైరేవగుళికాభిః - అభిశోభి
తంఅగృహీతంఅస్వీకృతముత్తరాసంగంపరిధానం యేనసః తథాభూతం
అంగీకృతకౌపీనంపురుషలింగంతదాచ్ఛాదనమపిఉపచారాత్కౌపీనమి
త్యవ్యతేతదేవతన్మాత్ర ॥ని ॥ మాత్రకార్త్స్న్యేఽవధారణ ఇత్యమరః

పరిధానం యస్య సతథోక్తం-అనుపదం ప్రతిపదం-వీప్సాయామవ్యయీ
భావః. ఆస్ఫోటయంతం అంగుళిస్ఫోటం కుర్వంతం అధ్వనిమిళంతి సంక్షుభ
వంతి ధ్వనఘూకులాని అవరుంధంతం-నాసీరఘటాః॥సి॥ సేనాముఖం తు
నాసీరమిత్యమరః తాణ్డవయంతం తాణ్డవం కుర్వంతం॥౯॥ బ్రహ్మణీశ్వరే
న్నిత్యం బాలోన్మత్తపిశాచవదితి శాస్త్రోక్తేః భావః- గర్జంతమివ నదంతమి
వ-గాయంతమివ-నృత్యంతమివ-స్ఖలంతమివ-హసంతమివ- హృదయా
రవిందకుహరే హృతహేమలాక్షాశేషహరితః ఉన్మత్తనామకం కుసుమం శే
ఖరం యస్య సతథాభూతస్య అన్యత్ర భ్రాంతశిరోమణేరిత్యర్థః॥ శ్వే
తార్కం శ్వేతదూర్వా చ బిల్వమున్మత్తకం తథా। శివప్రియాణి చైతాని
ద్రోణనీలోత్పలే తథేతి శివసహస్రనామభాష్యోక్తేః - తస్య భావనాసో

విహారదున్మత్తశేఖరభావనానైరంతర్యాదున్మత్తమివ
త్రిలోచనావతారమప్యత్రిలోచనావతారసోదరమనసూ
యాగర్భసంభవమప్యత్యంతకోపనమతికఠినతపోవిశేష
పరితోషితగౌరీప్రసాద సమాసాదితామపి కయాపి వి
ద్యాధరకన్యయాభ్యర్థనామాత్రాద్దేవశాప భీతయా
ప్రణిపత్యసమర్పితాం స్రజం-మపికనకారవింద మయీమ

హమిత్యనుసంధానం తస్యాంతైరంతర్యాత్-ఉన్మత్తమివ - త్రిలోచనా
దవతారో జన్మ యస్య స తథాభూతోపి అత్రిలోచనావతార సోదరం త్రి
లోచనావతారస్య సోదరో యస్త్వంభవన్నిత్యుక్తేర్విరోధః - ఆభాస
స్తు-అత్రిమునేః లోచనాదవతారో యస్య సతథాభూతః చంద్రః తస్య
సోదరం-అవిద్యమానా అసూయా యస్యాస్తస్యాః గర్భసంభవోపి అ
త్యంతకోపన ఇత్యుక్తేర్విరోధః-కుత ఇత్యుక్తే - అసూయాదిఘటితాః కే
చన గుణాః మాతృతః పుత్రే సంక్రమంతి-అనీహత్వాదయః కేచన గుణాః
పితృత ఇతి లోకప్రసిద్ధేరితిబోధ్యం - అన్యత్ర అనసూయాయాః అత్రిప
త్న్యా గర్భాత్సంభవం-అత్యంతకోపనం॥సి॥చణ్డస్త్వత్యంతకోపన ఇత్య
మరః-అతికఠినం అనశనప్రాణాయామపూర్వక ధ్యాన లక్షణః యస్త

షోఽపి శేషః- తేన పరితోషితాయా గౌర్యాః ప్రసాదేన సమాసాదితాం ప్రా
ప్తాం-కయాపి విద్యాధరకన్యకయా చిత్రవసువృత్త్యా- ప్రార్థనామా
త్రాదేవ యాచనామాత్రాదేవ- శాపాఙ్గీకృతయా- ప్రణిపత్య నమస్కృత్య
సమర్పితాం దత్తాం-కనకారవిన్దమయీం సువర్ణపద్మప్రచురాం- అత ఏవ
అమ్లానకుసుమమాలికామానయన్ తత్కరస్థ ఇతి శేషః- అగ్రత ఏవ- అభిమం
త్ర్య మన్త్రముచ్చార్య- ముక్తం ప్రయుక్తం- పాశుపతం పశుపతిదేవతాకం
అస్త్రమివ నిరర్గళం నిర్విఘ్నగోధః తథా తథా॥ ని॥ అబాధం తు నిరర్గళమిత్యమ
రః- ఆపతన్తమాగచ్ఛన్తం- అనతిక్రమణీయమనుల్లఙ్ఘనీయం తేజస్సా
మర్థ్యం యస్య స తథాభూతం శరమివ స్థితం దుర్వాససనామానం ప్రసిద్ధ
తాపసం- అద్రాక్షీత్- దృష్టవాన్- దృశిర్ ప్రేక్షణే॥ ... ...

మ్లానమాలికామానయన్తమాపతన్తమగ్రత ఏవ నిరర్గ
ళమభిమన్త్ర్య ముక్తమివ పాశుపతం శరమివానతిలఙ్ఘనీ
యతేజసం దుర్వాససమద్రాక్షీత్॥ ౨౦॥ గ॥ జానన్న
పి తమనతిక్రమణీయతేజసం జగదేవాఖిలమపలపితుమన్యథ
యితుఞ్చ నైపుణ్యం బ్రాహ్మణస్యాస్తీతి- జానన్నపి ముని
జనస్యాకారపరిణతాం గతిం నహుషస్య- శిష్యోఽపి బృహ
స్పతేశ్శిథిలితమర్యాదోఽపి ధర్మశాస్త్రేషు- పరిచర్యారతోఽపి

౩౦॥ అ॥ బుద్ధిమానపి దేవేన్ద్రోఽభిషిక్తవ్యతాయా అపరిహార్యత్వాత్త
దాసీం ప్రమాదేత్యాశయేనాహ ॥ జానన్నితి॥ తం దుర్వాససం అనతి
క్రమణీయం అనభిభావ్యం తేజస్సామర్థ్యం యస్య తథాభూతం జానన్న
పి విదన్నపి- నిఖిలం జగదేవ సర్వదృశ్యప్రపంచమేవ అపలపితుం నాశయి
తుం- అన్యథయితుం చ- సంతమసయితుముద్రేచకమపనేతుం చ- బ్రాహ్మ
ణస్య జాత్యాఖ్యాయామేకవచనం - నైపుణ్యం సామర్థ్యం అస్తీతి జాన
న్నపి- మునిజనానాం స్వకారేణ తిరస్కారేణ పరిణతాం ప్రాప్తాం నహుషస్య॥
స సర్పః సర్ప సర్పేతి త్రిరుక్త్వా సర్పతాం గతః। నహుషో బ్రహ్మణాం శాపా
దితి పౌరాణికావిదురిత్యాదినా నహుషస్య గతిం దశాం॥ ని॥ గతిర్మార్గే దశా

శాయాంచేతివిశ్వః- విదన్నపి-బృహస్పతేశ్శిష్యోపి॥ మహాదనుశిష్టో మహాన్ భవేదితిన్యాయాదితిభావః-ధర్మశాస్త్రేషుశీలితంపరిశీలితం మన్త్ర రహస్యంయేనసతథాభూతోపి॥ బ్రహ్మతేజోబలంబలం। తిరస్కారాద్బ్రాహ్మణానామీశ్వరోపిపతత్యధః ఇతిజ్ఞాత్వాపీతిభావః-నిసర్గతఃస్వతఏవ-బ్రాహ్మణానాంపరిచర్యాపరోపి॥ ని॥ పరిచర్యాతుశుశ్రూషేత్యమరః॥ శ్రుః యేకేచాస్మచ్ఛ్రేయాంసో బ్రాహ్మణాః- తేషాంత్వయాసనేన ప్రశ్వసితవ్యమిత్యాదిశ్రుతేః॥*॥ ఊర్ధ్వంప్రాణాహ్యుత్క్రామంతి యూనస్స్థవిరఆగతే। ప్రత్యుత్థానాభివాదాభ్యాంపునస్తాన్ప్రతిపద్యత ఇత్యాదిస్మృతీశ్చ-బుధ్వాపీతిభావః-ఆచతురాననాద్బ్రహ్మణమారభ్యేత్యర్థః-

నిసర్గతఏవబ్రాహ్మణానామాచతురాననాదాచకీటప
తంగేభ్యస్తుల్యవదేవప్రభవంత్యాభగవత్యాభవితవ్యతా
యావిలాసేనైవ త్రిభువనాధిపత్యమదాస్వీకృతరోచ
నోధీమానపిసహస్రలోచనః- నతమప్రత్య వరుణోహాని
తరాముపచచారగిరానతం-నతంచప్రణనామ-కేవలంత
మవజజ్ఞే॥ ౩౧॥ ౫ ॥ అపితుపునరసమ్భావితేనాపి తేనవి

ఆచకీటపతంగేభ్యః పతంగాః పక్షవంతః క్రిమివిశేషాః- తానభివ్యాప్యేత్యర్థః- తుల్యవత్ తుల్యేష్వివ-తత్రతస్యేవేతిసప్తమ్యంతాద్వతిప్రత్యయః ఏకరీత్యాప్రభవంత్యాః ప్రసారంత్యాః- భగవంత్యామాహాత్మ్యవంత్యాః॥ ని॥ భగశ్శ్రీకామమాహాత్మ్యేత్యమరః - భవితవ్యతాయానియతేర్విలాసేనైవ-త్రిభువనస్యఆధిపత్యేనయోమదః తేనఅస్వీకృతందర్శనానుగుణీకృతంలోచనంయస్యసతథాభూతః-ధీమానపి ప్రశస్తబుద్ధిరపి-సహస్రలోచనః అనేకాక్షఇంద్రః-తంప్రతిమునిముద్దిశ్యనా వరుణోహాయానాదితి శేషః - తంమునింగిరానోపచచార ఉపచారంనకృతవాన్ తంనప్రణనామప్రణతింనాకరోత్ -కేవలంతమవజజ్ఞే- దుర్దశాయాంశిరస్థాయాముచితంకస్యభాసత ఇతిభావః॥

౩౧॥ అ ॥ మునిమివమునిశ్కృతంమహాంతమనుగ్రహంపిదుర్దశావశా

దేనబహుమేనఇత్యాహ॥అపిత్వితి॥ఆసంభాసతపి అసత్కృతే నా
పిమునినా - వితీర్యమాణాందత్తాం-మాలికాంపూర్వోక్తామేకేన పాణి
నా-సావజ్ఞంయథాతథా సావమానమిత్యర్థః॥ని॥ అవజ్ఞావహేళనమసూ
క్షణమిత్యమరః-పశ్యన్నేవమహర్షేః-పశ్యంతంమహర్షిమనాదృత్యే
త్యర్థః-షష్ఠీచానాదరఇతిషష్ఠీ-మకుటతటంశిరఃప్రదేశం- అనుపనీయఅ
ప్రాపయ్య అంతతఃఅంతే-సార్వవిభక్తికస్తసిః-అనాఘ్రాయ ఆఘ్రా
ణమకృత్వా-సింధురస్యగజస్య-సరంధ్రఏవఘనజఠరేస్యైవ- నివేశయామా
స ప్రచిక్షేపేత్యర్థః-విధిప్రాతికూల్యేతాదృశోపిప్రమాద్యతీతిభావః॥ **
౩౨॥అ॥ సాత్వికతమస్యేంద్రస్యైవప్రమాదే సతి తామసతమస్య గ
జస్యప్రమాదఃకియానిత్యాశయేనతత్కృతందౌశ్శీల్యమాహ॥నివేశితేతి॥

తీర్యమాణాముదాయసావజ్ఞమేకేనపాణినామాలికా
మ్పశ్యతఏనమహర్షేరనుపనీయమకుటతటంనాఘ్రాయ
చాన్తతఃసరంధ్రఏవసింధురస్య నివేశయామాస ॥ ౩౨॥
గ॥నివేశితమాత్రైచసా - నిసర్గనిరవగ్రహేణవేదణ్డేన
శుణ్డయాకృష్యనిష్పిపిషే॥౩౩॥ప॥ పశ్యన్పదాగ్రమృది
తాంమహాత్మా జేనమాలాంప్రసాదపరిపాకమయీం

నివేశమాత్రాపిన్యస్తమాత్రాచ - సామాలా - నిసర్గాత్స్వభావాదన
వగ్రహేణదుర్నిరోధేనవేదండేనగజేన-శుండయాకరేణ-ఆకృష్యనిష్పి
పిషే॥*॥పిషేఃకర్మణిలిట్॥

౩౩॥అ॥స్వాపరాధంసహమానోపిమునిఃకాళికాపరాధం నసేహేఇ
త్యాహ॥పశ్యన్నితి॥మహాత్మాగజేజ-పదాగ్రేణ-మృదితాంచూర్ణితాంమా
లాంమృడాన్యాః॥ని॥మృడానీచండికేత్యమరః - ఇంద్రవారణేత్యాది నా
అనుక్ జీష్ప్రత్యయశ్చ-ప్రసాదస్యపరిణామమయీంపరిపాకమయీం
పశ్యన్ జానన్నిత్యనవరతంకోపోయస్యసతథాభూతః॥ని॥నిత్యానవరతా
జస్రమిత్యమరః-సమునిహన్తైనహస్తముఖిహత్యసంతాడ్య - కోష్ఠేనా
టుణంతామ్రం-అపికోణందృగంచలం-ఆధారయత్ధృతవాన్- ధరతే
ర్ణిగతాతె-ర్ణిలఙ్-అప్రియతాయాం ప్రతికోపానకస్యేతిభావః॥ *

౩౪॥అ॥ కోపలింగస్య నేత్రారుణస్యధారణ మాత్రాదేవఇంద్ర స్త్వ వివేకీసంవృత్తఇత్యాహ॥వీరేతి॥ వీరమాహేశ్వరేవీరశైవే- మునావీర భద్రేవతుయజ్ఞాంతకఇవ - క్రుద్ధేక్రోధవతివీరభద్రఇవ స్థితేసతీతి వా ర్థః॥ దేవతాఃఇతికర్తవ్యతాయాంయథోచితవ్యాపారే-మూఢంఅజ్ఞం॥ ని॥అజ్ఞేమూఢయథాజాతఇత్యమరః౹ఐక్షంతదృష్టవంతః- ఈక్షతేః కర్త రిలఙ్-నిషిద్ధకారిణఃకస్యవాసముచితంభాసతఇతిభావః॥ ... ※

౩౫॥ అ ॥ యావదాత్మబలంతావత్స్వామీరక్ష్యోభటోత్తమైరితిన్యా యాదితిభావఃస్వామ్యర్థంమునిసాంత్వనే ప్రయతమానానాం దేవానాం సత్వరగమనాదికంఫలాయనాభూదిత్యాశయేనాహ॥నిలింపాఇతి ॥ ని లింపాస్సురాః-సాంత్వయితుంసమాధాతుం-తస్యమునేరంతికభువంస

మృడాన్యాః౹హస్తేనహస్తమభిహత్యసనిత్యకోపఃకోపా
రుణంమునిరధారయదక్షికోణమ్॥౩४॥ప॥వీరభద్రఇవక్రు
ద్ధేవీరమాహేశ్వరేమునౌ౹ఇతికర్తవ్యతామూఢమింద్ర
మైక్షంతదేవతాః॥౩౫౹తదనుచ ॥ పయావత్సాంత్వయి
తుంతమంతికభువస్తావంతిమందీభవత్కాకువ్యాకులగద్గద
స్తుతివచోగుమ్ఫానిలిమ్పాఃస్వయమ్౹ తావద్దేవపతింశశా
పకుటిలక్రూరభ్రమత్తారక భ్రూభఙ్గవ్యతిషఙ్గదత్తభువ

నీపభూమిం॥ని॥ఉపకంఠాంతికాభ్యర్ణాభ్యగ్రా ఇత్యమరః - కాక్వాభ యోత్పన్నవికారధ్వనినా॥ని॥కాకుస్స్త్రియాంవికారోయశ్శోకభీత్యాది భిర్ధ్వనేరిత్యమరః-వ్యాకులానిసందర్భరహితానియానిగద్గదానిఅవిస్ప ష్టాక్షరాణిస్తుతిరూపాణివచాంసితేషాంగుంభోగ్రథనంయేషాంతే-య ద్వా-సర్వంగుంభవిశేషణం-సతథాభూతాస్సంతఃయావత్తావంతిగస్తా రః-యావత్పురానిపాతయోర్భవిష్యదర్థేలట్-కుటిలేక్రూరే - భ్రమతీ యేతారకేయస్యభ్రూభంగయోఃభ్రూవికలయోః॥ ని ॥ భంగఃకిందేప రాజయఇతినానార్థమాలా- వ్యతిషంగోగ్రంధిఃతేనదత్తంభువనస్యాతం కం॥ని॥రుక్తాపశంకాస్వాతంకఇత్యమరః-భయంయస్యతథాభూతః-శాం కరఃశివభక్తః-మునిః- దేవపతిమింద్రం-శశాప అశపత్ - శపతేఃకర్త

లిట్-శక్తాకః పుమానపరాధినం ననిగృహ్ణాత్వితిభావః॥ ... *

౩౬॥ అ॥ శాపప్రకారమేవాహ॥ యేతి॥ యేయం ప్రసిద్ధా-త్రైలోక్యస్య త్రిభువనస్య రాజ్యేనాధిపత్యేన వర్తమానా శ్రీః - త్వమేవ ఆలంబః ఆధారః తేన చేష్టతే వర్తతే-సైవ శ్రీః-అద్య త్వదమిత్రాణాం తవశత్రూణాం అసురాణాం-వశం స్వీయత్వం॥ ని॥ స్వీయతాయాం వశః పుంసి వశా తు కరిణీ స్త్రియామితి నిఘంటుపాఠే-ఆపద్యతాం ప్రాప్నోతు- ఇత్యపరాధానుగుణో దండ ఇతి శాస్త్రాదితి భావః॥ ... *

౩౭॥ అ ॥ తదను ప్రణిపతన ప్రార్థనాదిభిః ప్రసన్నో భగవాన్మునిరింద్రమనుజగ్రాహేత్యాహ ॥ ఆలంబ్యేతి ॥ తతః స్తువతా స్తుతిం కుర్వతా-

నాతజ్యోకమునిశ్శాజహార॥ ౩౬॥ ప॥ యేయం త్రైలో
క్యరాజ్యశ్రీస్త్వదాలంబేన చేష్టతే। సైవాద్య త్వదమి
త్రాణాం వశమాపద్యతామితి॥ తగను॥ ౩౭॥ ప॥ ఆలంబ్య
దైన్యమసకృత్పదయోర్నిపత్య సంప్రార్థితో మఘవతా
స్తువతా తతోయమ్। శాపాంతమాహ కథయన్నివ లోకరీ
త్యా గోవింద ఏవ కుశలాని కరిష్యతీతి॥ ౩౮॥ గ ॥ తదను య
థాగతం గతే దూర్వాససి తావతా వైభవేన-వినిర్గతోష్యత
రిహితోపనత తదీయ శాపసముత్పాదితోత్సాహసమగ్ర

మఘవతా ఇంద్రేణ-దైన్యం దీనత్వమాలంబ్య- ఆసకృత్పదయోర్నిపత్య నిపతనం కృత్వా- సంప్రార్థితోయం మునిః - లోకరీత్యా కుశలం కథన్నివ-గోవింద ఏవ కుశలాని క్షేమాని॥ ని॥ కుశలం క్షేమమస్త్రియామిత్యమరః-కరిష్యతీతి-శాపాంతం శాపస్య అంతమవసానం- ఆహ అచఖ్యౌ - కోవా సాధుర్దీనం దుఃఖితన్నానుగృహ్ణాతీతి భావః॥ ... *

౩౮॥ అ॥ దూర్వాసా యేన ప్రకారేణాగతస్తేన ప్రకారేణైవ స్వావాసం గత ఇంద్రస్తు నతథేత్యాహ॥ తదన్వితి॥ తదను దూర్వాససి యథాగతం స్వావాగమనమనతిక్రమ్య గతే ప్రస్థితే సతి - తావతా పూర్వాసీత్తేన తత్సన్న వైభవేన ఉత్సవేన- ఐశ్వర్యేణ వా- సహస్త్రిలః నిర్గతః- గంగాతీరాదితి శేషః-తథాభూతోపి-అతఏవ [illegible] ఉపనతః ప్రాప్తః

యస్తప్రతీహారశాపః - తేనోత్సారితః నిష్కాసితః ఉత్సాహో యస్య సః-
అతఏవ సమగ్రమండలేన రాహుముఖే పతితః-నిర్జిహానః వినిర్గతః-రాకా
శశాంక ఇవ పూర్ణిమాచంద్ర ఇవ స్థితః-సురపతిః-ప్రసార్యమాణాః ప్ర
సారితా యే విషాదమందాక్షాభ్యాం వ్యసనలజ్జాభ్యాం కబళా మిశ్రాః క
టాక్షాః తేషాం సహస్రేణ నియమితః నిగృహీతః వ్యాపారో యస్య తత్-
అతఏవ అముఖరః అధ్వనన్-మురజో మృదంగో యస్య తత్తథోక్తం-అనా
హతః అతాడితః పటహో ఢక్కా యస్య తత్తథోక్తం అక్వణితం అస్వని
తం వీణావాదిత్రం ఆతోద్యం యస్మిన్ తత్తథాభూతం॥ ని॥ వాదిత్రాతోద్య
నామకమిత్యమరః-అవసన్నం శాంతం కిన్నరీగానం యస్మిన్ తత్- అప్ర
వృత్తః అప్రసక్తః రంభాదినృత్తసంరంభః త్వరాప్రక్రమో వా యస్య తత్

మణ్డలేన నిర్జిహానో రాకాశశాఙ్క ఇవ రాహుముఖపతిత
స్సురపతిరభితః ప్రసార్యమాణవిషాదమందాక్షశబళక
టాక్షసహస్రనియమితవ్యాపారం - అముఖరమురజమ
నాహతపటహమక్వణితవీణాదివాదిత్రమవసన్నకిన్నరీ
గానమప్రవృత్తరమ్భాదినృత్తసంరమ్భమవసిత వైతా
ళికకోలాహలమప్రసక్త వేత్రిహాహారవమనాశంసితభ
టసింహనాదమస్తమితాన్యోన్యసఙ్కథమసమ్భావితపీఠ
మర్దవిదూషకాలాపమశ్వహేషితేపి సాతఙ్కసాదికుల

అవసితః శాంతః వైతాళికానాం వందినాం కోలాహలో యస్మిన్ తత్తథా
భూతం-అప్రసక్తః వేత్రిణాం కశాహస్తానాం హాహారవో యస్మింస్తత్త
థాభూతం-అనాశంసితః అనపేక్షితః భటానాం సింహనాదో యస్మింస్త
త్తథాభూతం-అస్తంగతా అన్యోన్యస్య కథాప్రస్తావో యస్మింస్తత్తథా
భూతం-అసంభావితః అబహుమానితః పీఠమర్దవిదూషకయోః పీఠమర్దవి
దూషకలక్షణం తు విద్యానాథేనోక్తం ॥ కించిదూనః పీఠమర్దో-హాస్య
ప్రాయో విదూషక ఇతి హాస్యైకజీవినోః ప్రభుసమీపచారిణోః ఆలా
పో వచః యస్మింస్తత్తథాభూతం-అశ్వానాం హేషితేపి ధ్వనావపి-ఆతం
కేన భయేన వస్త్రంచకితంసాతంకాని సాదినాం అశ్వారోహిణాం కులాని య

స్మిఁక్తథాభూతం- అంఘ్రిణాంవిన్యాసేనయశ్శబ్దః తస్మిన్నపి ॥ని॥ పదం అంఘ్రిశ్చరణోస్త్రియామిత్యమరః-అపరాధేనసహావక్తంతఇతి తథాభూతాః సౌవిదల్లాఏవఘనాయస్మిన్ తత్తథాభూతం ॥ని॥ సౌవిదల్లాఃకంచుకిన ఇత్యమరః-అపనీతామాతంగానాంఘంటావళయోయస్మిన్ తత్-॥ని॥కటకంవలయోస్త్రియామిత్యమరః-అతఏవబద్ధమివ - మూకమివఅనభ్యస్తవచనమివ- బధిరమివప్రతిబద్ధశ్రోత్రమివ-ముగ్ధమివమూఢమివ॥ని॥ముగ్ధస్సుందరమూఢయోరితికోశాత్-ప్రసుప్తమివశయితమివ - వికలమివఫలరహితమివ శూన్యమివశూన్యతుల్యమివ-వర్తమానమితి శేషః-చిత్రఫలకేవిన్యస్తమివస్థితం-నిఖిలంవిబుధబలమపిఏకవర్ణ్యస్నేవకేవలం సర్వేషాం

మఙ్ఘ్రిణాన్యాసశబ్దేపి సాపరాధసౌవిదల్లజనమపనీతమాత
ఙ్గఘంటావలయం- బద్ధమివమూకమివబధిరమివముగ్ధమి
వప్రసుప్తమివవికలమివశూన్యమివవిన్యస్తమివచిత్రఫల
కే-నిఖిలమపివిబుధబలమాకర్ణ్యస్నేవకేవలమాగస్యాపున
ర్నగరమావేద్యావృత్తమిమంగురవేస్తఃపురం ప్రవిష్టో -
దురంతచింతానుబంధనియన్త్రితశ్శయనాగారఏవజజా
గారతాంరజనీం ॥౩౯॥ గ॥ అథత దాసీమేవగూఢ హిత
చారనివేదితతాపసశాపవృత్తాన్తసమాకర్ణనసఞ్జాత

జంఘాబలాభావాదితిభావః-నగరంప్రత్యాగత్య ఇమంవృత్తంనివృత్తా ర్థంగురవేనివేద్య॥*॥సర్వ వృత్తంప్రబుద్ధ్యైవ నిర్ణీతః సవేద యేదతిశాస్త్రాదితిభావః-అంతఃపురం ప్రవిష్టః దురంతా అనుబంధో దుర్నివారా యా చింతా తస్యాఃఅనుబంధేననియంత్రితఃనిగళితస్సన్-శయనాగారేశయనసదన ఏవ-తాంరజనీంతస్యాంరజన్యామిత్యర్థః-కాలాధ్వనోరత్యంతసంయోగ ఇతిద్వితీయా-జజాగార-జాగృనిద్రాక్షయేఅస్మాల్లిట్-ననిద్రాణ ఇత్యర్థః-అకార్యకారికోపాస్పదీభవతీతిభావః॥౩౯॥ ... ...

అ॥ హిమవాం హేశ్వరస్యదూరాన్వపసోవచనం ఫలయితుమాగతేవ కాలే నప్రేరితాజ్ఞాపనిముఖాదింద్రంస్వసనిసంజ్ఞాతాస్వబ ద్ధపముఖాచ్ఛ॥*॥స్త్రి యోహానవన్యాయాంస్థానాన్తరస్థాపనాతథ్చబహుప్రకారః- ఇతిప్ర

విష్టంవ్యసనంస్వకేనసమన్వితస్సన్వ్యసనీసుగమ్యః । పరస్యవ్యసనే కేచి
త్స్వకస్యాభ్యుదయేతథా।యానంప్రశంసంతిబుధాస్స్వబలస్యోద్ధతాత
థేత్యాదిశాస్త్రప్రశ్చుతత్వాతోవబుద్ధ్యాశతాకాలంస్వానుకూలంయానకాలం
మన్వానాఃబాణదయోగాత్ సాస్సురైస్సహమహతేయుద్ధాయ సన్న
ద్ధాస్సంత స్తదానీమేవ;గ్గత్వా మరపురీమావవ్రురిత్యాది వక్ష్యంతదీయని
ర్గమప్రకారంవర్ణయితుమారభతే॥అథేతి॥అథదూర్వాససోనిర్గమనా
నంతరంతదానీమేవ-గూఢాః వేషాంతరచ్ఛన్నాః॥ని॥సంవృతౌగూఢ గూ
హితావితినిఘంటుసారే-నిహితాఃవర్తమానాఃయేచారాస్తైర్నివేదితః
యస్తాపసశాపవృత్తాంతస్తత్సమాకర్ణనేనలబ్ధంఅంతరమవకాశః-రంధ్ర
మితియావత్ యస్యసః తేన-మన్త్రిణాభార్గవేణశుక్రేణ-సమాదిష్టాః-

రేణమన్త్రిణాభార్గవేణసమాదిష్టాహృష్టాశ్చచిరనిరీక్షి
తరంధ్రలాభేన-దర్శయిష్యంతోదృఢపరిచితానిసమర
కౌశలాని-సఫలయిష్యంతస్సాధితానిమహాస్త్రాణి-సము
ల్లిఖంతోవైరనిర్యాతనప్రకారానపనేష్యంతశ్చిరనిరూ
ఢమపయశోమాలిన్యమభినందంతోదుర్వాససమావేద
యంతఃపరస్పరమభ్యగ్రదృష్టానిశుభనిమిత్తాని - వివృ

చిరాత్ప్రభృతినిరీక్షితంఅవేక్షితంయద్రంధ్రంస్వప్రయాణబీజం తల్లాభే
నహృష్టాశ్చ-దృఢమత్యంతంపరిచితాని॥ని॥ గాఢ బాఢదృఢానిచేత్యమ
రః-సమరేయుకౌశలానిచాతుర్యాణిదర్శయిష్యన్తః-సాధితానిమహాస్త్రా
ణిసఫలయిష్యంతస్సఫలానికరిష్యంతః-సఫలశబ్దాత్తత్కరోతీతిణిజన్తా
ల్లృటస్సద్వేతిశత్రాదేశః- వైరస్యవిరోధస్యనిర్యాతనంనిష్కాసనం త
స్యప్రకారాన్॥ని॥నిర్యాతన వైరశుద్ధౌదానేన్యాసార్పణేపిచ - ప్రకా
రౌభేదసాదృశ్యేఇత్యుభయత్రాప్యమరః-సముల్లిఖంతః-వికల్పమానాః
చిరనిరూఢంచిరాదుద్భూతం-రూఢేఃకర్తరి క్తః-అయశోమాలిన్యం- అ
పనేష్యంతఃత్యాజయిష్యంతః దూర్వాససంఅభినందంతః- అభ్యగ్రమభి
ముఖం - సమీపేవా॥ని॥ఉపకంఠాంతికాభ్యర్ణాభ్యగ్రాఇత్యమరః-దృష్టాని
శుభనిమిత్తాని గరుడదర్శనభుజస్ఫురణాదీతి-పరస్పరమావేదయన్తః

పరేషామితి శేషః-వీరవాదాంస్తు అహమేతాన్నిహన్మీతి చాహమేతాన్ని
పాతయే ఇత్యాకారికాః యుద్ధయాత్రాయాం ప్రసిద్ధాస్తాన్ వివృణ్వంతః
వివరణవతః కృణ్వంతః-విస్తరీకుర్వంత ఇతి వార్థః-సైనికానాం స్వీయానా
మితి శేషః-ప్రతిసైన్యాని ప్రతిపక్షసేనాః - విభజంతః ఆగ్నేయసేనాః కే
షాంచిద్వసుసేనాః కేషాంచిత్స్వారసేనాః కేషాంచిజ్జైతవ్యా ఇత్యేవ వి
భాగం కుర్వంతః-చారజనానాం సంచారం అవరుంధంతః ఆప్తవర్గేషు కేవ
లం ముఖ్యాంగవ్యంగమనోద్దేశ్యం పదంస్థానం-ఆసూచయంతః అస్పష్టమీ
షద్బోధయంతః॥ని॥ఆజీషదర్థేభివ్యాప్తావిత్యమరః- అనేకాభ్యాం ముఖ
శుండాభ్యాం పిబన్తీత్యనేకపాః తేషాం ఘంటానామపనయనం విమోచ

నం తో వీరవాదాన్విభజంతః ప్రతిసైన్యాని- సైనికానా
మవరుంధంతశ్చారజనసంచార మసూచయంతో గవ్యా
పదమాప్తవర్గేషు కేవలమాదిశంతశ్చ ఘంటాపనయనమ
నేకపానామంగదానామసంఘట్టనమశ్వోరసానామనుచ్ఛ
యణం ధ్వజానామవాదనం వాదిత్రాణామక్ష్వేళనంచ
యోధానామభివంద్య పురోధస మనుమాన్య యోధము
ఖ్యానామంత్ర్య - గురుజనమనుజ్ఞాప్య మహాహూతికా
న్స్థాపయంతః ప్రాచీనాన్మహాసురాన్- పఠంతశ్చ తేషా

నం-అశ్వోరసానాం శ్రేష్ఠాశ్వానాం - గ్ర్యాఖ్యాయాముర స ఇతి సమా
సాంతోచ్ఛ్రిత్యయః-అంగదానాం కేయూరాణాం॥ని॥ కేయూరమంగద
స్తుల్య ఇత్యమరః-అసంఘట్టనమసంశ్లేషణం-ధ్వజానాం పతాకానాం- అ
నుచ్ఛ్రయణం అనూర్ధ్వక్షేపణం-వాదిత్రాణాం వాద్యానాం - అవాద
నం- యోధానాం భటానామక్ష్వేళనమనట్టహాసంచ- ఆదిశంతస్సూచయం-
పురోధసం భార్గవమభివంద్య ప్రణమ్య-యోధముఖ్యాననుమాన్యసంమా
న్య-సంమతిం కృత్వేత్యర్థః-గురుజనం మాత్రాదీన్-ఆమంత్ర్యాపృచ్ఛ్య -
మహాహూతికాన్మహాహూత్రవేత్యాన్॥ని॥ స్యున్మాహూత్రికమాహూతె
త్యమరః-అనుజ్ఞాప్యపృష్ట్వేత్యర్థః- ప్రాచీనాన్ శూరపద్మాదీన్ సహాసు
రాన్-స్థాపయంతః ధ్యాయంతః- తేషాంప్రాచీనానాం నామేవ - ప్ర

చండాని-దుస్సహాని వేదాపహరణవసుధానిమజ్జనాదీని చరిత్రమణ్డలాని చ పఠంతః-దానవాః ప్రస్తాయ ప్రస్థాపనం కృత్వా-కేచిదతిచిరోపరుద్ధం నిరుద్ధం కండూలానాం కండూశాలినాం దోష్ణాం బాహూనాం మణ్డలం యేషాం తేషాం భావస్తత్తా యా-కాలవిశేషేణ పచేళిమయా పరిపక్వయా శక్తిమత్తయా చ - అంగుళీనాం స్ఫోటేన శబ్దేన భూధరాన్పర్యవసితుం నిరసితుమివ-సప్తసాగరాన్-ముఖమారుతేన-పరిక్షేప్తుం వికిరితుమివ- సమూలం పాతాళమేవ ఉన్మూలయితుమివ- అంతరిక్షం దూరమూర్ధ్వ ము

మేవ ప్రచండాని వేదాపహరణవసుధానిమజ్జనాదీని చరి
త్రమండలాని-ప్రస్తాయ దానవాః- కేచిదతిచిరోపరుద్ధ
కండూలదోర్మణ్డలతయా కాలవిశేషపచేళిమయా శక్తి
మత్తయా చ-పర్యవసితుమివ భూధరానఙ్గుళిస్ఫోటేన -
పరిక్షేప్తుమివ ముఖమారుతేన సప్తసాగరానున్మూలయి
తుమివ సమూలమేవ పాతాళముత్క్షేప్తుమివ దూరమంతరి
క్షం వ్యత్యాసయితుమివ విధ్యణ్డమణ్డలం- నిర్వాపయితు
మివ చంద్రార్కదీపికాన్దగ్ధుమివ దహనమపి-భఙ్క్తుమివ
ప్రభంజనమపి-బద్ధుమివ పాశినమపి-హంతుమివ దుర్దాం
తమంతకమపి - సన్నహ్యాంత్యకదాచిదప్యజ్ఞాతకార్య
విశేషతయా మహామాత్ర కరచలనమాత్రపరిజ్ఞాతగం
తవ్యదిశా - గగన ఏవ నిత్యావాసేన కదాప్యనాగతాం

త్క్షేప్తుమివ- విధ్యండమండలం వ్యత్యాసయితుమివ వ్యత్యాసం కర్తుమివ - చంద్రార్కదీపికాం నిర్వాపయితుం శమితుమివ దహనమపి దగ్ధుమివ ప్రభంజనం వాయుమపి భఙ్క్తుమివ-పాశినం వరుణమపి బద్ధుమివ- దుర్దాంతమంతకమపి హంతుమివ-సన్నహ్యంత్యకదాచిదప్యజ్ఞాతః కార్యవిశేషో యయా సా తస్యా భావస్తత్తా తయా-మహామాత్రస్య ప్రధానస్య॥ని॥ మహామాత్రాః ప్రధానాని త్యమరః - మహామాత్రో హస్తిపకే సచివే త్రిషూత్తమాన్న తేఇతి రత్నమాలా-కరచలనమాత్రేణ కరసంజ్ఞామాత్రేణ పరిజ్ఞాతా గంతవ్యా గమనోద్దేశ్యా దిక్ యస్యాస్సా- గగన ఏవ నిత్యావాసేన -

అనాగతాంకదాప్యనాగతాం-స్వయమితి శేషః-మందాకినీంవియద్గంగాం-
సంభావయితుం బహుమంతుం-ఉపేతయా ఆగచ్ఛన్త్యా- వాహినీనాం నదీ
నాం॥ని॥ సేనానద్యోస్తువాహినీతివిశ్వః- పత్యేవస్థితయా-మహత్యా సేన
యా సాకమమరావత్యాఃశాఖానగరం ఉపగ్రామం॥ని॥యన్మూలనగరా
త్పురం।తచ్ఛాఖానగరం వేశ ఇత్యమరః ఆగత్య-యుగపదేకదా-ఆహన్య
మానాని తాడ్యమానానిబహువిధానియానిపటహాదివాద్యాని తేషాం ని
ఘోషేణపరిపోషితానిఉపచితానియానికరిలోకబృంహితాని॥ని॥ బృం
హితంకరిగర్జితమిత్యమరః - తైరుపబృంహితాః అభివర్ధితా యేభటకో
టీనాంసింహనాదాఃతేషాంకోలాహలేనకలకలేన॥ని॥కోలాహలఃకలక
లఇత్యమరః-అనాశఙ్కితఃఅప్రత్యేక్షితఃపరిభవేనతిరస్కారేణఆతంకః మ

మందాకినీంసమ్భావయితుమాపతతా పత్యేవ స్థితయా
వాహినీనాం-మహత్యా సేనయా సాకమాగత్య శాఖాన
గరమమరావత్యా యుగపదాహన్యమాన బహువిధ ప
టహాది వాద్యనిర్ఘోష పోషితకరిలోకబృంహితోప బృం
హితభటకోటిసింహనాదకోలాహలేనబోధయామాసు
రనాశంకితపరిభవాతంకసుఖశయితానమృతాశనాన్॥
౪౦॥వ॥క్రుధ్యద్దానవయోధనిర్దయకరవ్యామర్ద భీమధ్వ
నన్నానాతోద్యనినాదకాతరపరిక్రందద్దిగంతద్విపమ్ ।
జాతప్రాప్తరతరిఃతాగత మహాతఙ్కప్రసక్తిక్షణ ప్ర

నఃపీడాయైస్తేతథాపిధాశ్చతేసుఖశయితాశ్చేతికర్మధారయఃసుఖశయి
తాఃఅనాకులాఇతితాత్పర్యార్థః-తథాభూతానమృతాశనాన్- బోధ
యామాసుఃప్రబోధయామాసుఃవ్యాకులయామాసురితియావత్ - ౪౦
ప్రథాన్వేషీకోవారంధ్రలాభఉపక్షేతేతిభావః॥ ... *

౪౦॥ అ ॥ ప్రథమమేవతాపసశాపాద్భీతమమరపురంతదానీమతీ
వతరళంసమజనీత్యాహ॥క్రుధ్యదితి॥క్రోధవిశిష్టాఃయే దానవాఃతేషాంని
ర్దయైఃయథాతథాకరవ్యామర్దైఃకరైస్సంతాడనం తేన భీమం యథా
తథాధ్వనంతియానినానాతోద్యనినాదప్రాణితస్విన్నాదేనకాతరాః అ
ధీరాః॥ని॥అధీరేకాతరస్త్రస్నుర్భీరుభీరుకభీలుకా ఇత్యమరః- అతఏవ ప
రిక్రందంతఃప్రలపంతఃదిగ్దంతద్విపాఃదిగ్గజాఃయస్మింస్తత్ - ప్రాతఃఅత
ర్కిత అనుప్రేక్షితస్సన్ ఆగతోయామహాతంకఃమనఃపీడాతస్యాః ప్ర

సంగః(ప్రసక్తిఃతస్యతుఃణఏవ(ప్రత్యుభ్యాల్ క్షోభవిశిష్టం-ఐం(ద్రంపురం- పునః-ఉద్భటాఉద్ధతాయాఅమరచమూఃతయానీరం(ధ్రంసాం(ద్రం-జాతం అజని-శంకితఃకోవాపరేభ్యోనబిభేతీతిభావః॥ ... *

౪౧॥ అ ॥తదానీంగళితాధికారాణాంఅనధికారాణాంచ(ప్రజానాం వికల్పనాబహువిధాజాతేత్యాహ॥సంరుంధంతీతి॥ద్విషంతశ్శ(త్రవః॥ని॥ రిపౌవైరిసపత్నారిద్విషద్ద్వేషణదుహృదఇత్యమరః- నగరంసంరుద్ధం తిఅవృణ్వంతీతి-రుష్టాఃకుపితాస్సంతః -పథిసమాయాంతీతిఆగచ్ఛంతీతి- (ప్రాకరస్యాంతః(ప్రవిష్టాఇతిచ-సం(ప్రతిదారుణఃభయంకరః - రణశ్చల తి(ప్రసక్తోభవతీతిచ-సురపతిరిం(ద్రః-జీవ(గ్రాహంజీవేనసహగృహీతఇతి (ప్రజానాంసంఘేసంఘే(ప్రతిసంఘమిత్యర్థః- వివిధాయాంద్వార్భావః -

క్షుభ్యత్పునరుద్భటామరచమూ నీరంధ్ర మైం(ద్రంపు
రమ్॥ ౪౧॥ అపిచ॥ప॥ సంరుంధంతిద్విషంతోనగరమితి
సమాయాంతిరుష్టాఃపథీతి(ప్రాకారాంతః(ప్రవిష్టాఇతిచ
లతిరణోదారుణస్సం(ప్రతీతి|జీవ(గ్రాహజ్గృహీతస్సురప
రితిచస్వైరమజ్ఞాతమూలాస్సంఘేసంఘే(ప్రజానాంనవ
నవమభవన్భిన్నభిన్నాః(ప్రవాదాః॥ ౪౨॥గ ॥తత్క్షణంచ
యుగవిగమయసంభిద్యమానసప్తార్ణవీనినాదశజ్కావ
హేనకోలాహలేననాగరాణామవబుద్ధ్యవిద్విషామభి

స్వైరం స్వేచ్ఛానుగుణం॥ ని ॥ మందస్వచ్ఛందయోస్సై న్వైరఇత్యమరః- తద్యథాతథా - నవనవంయథాతథా-అజ్ఞాతమూలాఃఅపరిజ్ఞాతమూల కారణకాః-భిన్నభిన్నాఃఅనేకవిధా-బహు(ప్రకారఇతియావత్ - (ప్రవాదాఃవృత్తాంతాః-అభవన్ బభూవురిత్యర్థః-భవతేఃకర్తరిలజ్ - అపరిజ్ఞాతకారణమర్థంకోవాసమ్యగ్బ్రూయాదితిభావః॥ ... *

౪౨॥అ॥భగవానిం(ద్రోపియుద్ధాయసన్నాహేతివక్తుంతదీయ యుద్ధయాత్రా(క్రమమేవవర్ణయితుమారభతే॥తత్క్షణమితి॥తత్క్షణం తస్మిన్ సమయే-నాగరాణాంపురజనానాం - యుగపగమఃయుగ విపర్యయః (ప్రళయఇతియావత్ తస్యసమయేసమ్భిద్యమానాఉత్సృష్టవేలాయాః సప్తార్ణవీసప్తసము(ద్రాఅథవాయుగవిగమేన(ప్రసమ్భిద్యమానాసంకలితే త్యర్థః- తస్యానినాదఇతిశంకావహేనసందేహజనకేన కోలాహలేన విద్విషాంఅభిషేణనం సేనయాసహాగమనం॥ని॥యత్సేనయాభిగమనమ

రాతదభిషేణనమిత్యమరః - అవబుధ్య జ్ఞాత్వా - అనుల్లంఘనీయః అశక్యాతిక్రమణీయః యస్తాపసశాపః తదనుసన్ధానాద్ధ్యానాత్ కుణ్ఠీకృతః కీలికృతః - ఉద్యమః ఉద్యోగః యేన స తథాభూతోపి కరిబృంహితేనేవ ఘర్ఘరితేన కణ్ఠీరవ ఇవ పరిజ్వలితః ప్రజ్వలితః మన్యుః క్రోధో యస్య స తథాభూతః శతం మన్యవః క్రతవో యస్య సః ఇన్ద్రః ॥ని॥ మన్యుర్దైన్యే క్రతౌ క్రుధీత్యమరః - శయనీయాత్ శయ్యాతః ఉత్థాయ - ఉత్ప్రేక్షితః ఊహితః సమరసంరమ్భో యుద్ధోపక్రమః యయా తయా - శచీదేవ్యా - సంభ్రమః త్వరా చ స్నేహశ్చ సాధ్వసం భయం చ ఉద్వేగశ్చ తైః సహ వర్తనం యస్మిన్ కర్మణి తత్తథా ॥ని॥ ఉద్వేగౌ తు వ్యథాకంపావితి భాస్కరః - ఉపసృత్య సమీపమాగత్య - స్త్రీస్వభావేన సుప్రాపేన - కాతర్యేణ అధైర్యేణ - హే మానద మా మే

> షేణమనుల్లంఘనీయతాపసశాపానుసంధానకుణ్ఠీకృతో
> ద్యమోపి కంఠీరవ ఇవ కరిలోకబృంహితేన పరిజ్వలితమ
> న్యుశ్శతమన్యురుత్థాయ శయనీయాదుత్ప్రేక్షితసమర
> సంరంభయా శచీదేవ్యా ససమ్భ్రమస్నేహసాధ్వసో
> ద్వేగముపసృత్య స్త్రీస్వభావసులభేన కాతర్యేణ మాన
> ద మా కురు సాహసమేవంవిధం - ప్రేష్యం తామ్ప్రేషణీ
> యా ఇత్యభ్యర్థ్యమానోపి తామవధూయ పరిజనకరోద
> స్తవిస్రంసమానసంవ్యానపల్లవస్సంరమ్భశిథిల పదక్ర
> మస్సమాగమ్య చకిత సముద్బుద్ధదౌవారి జనోద్ఘాట్య
> మానకవాటికామూల పుంజీభవదనుక్షణాయాతామ

రితి శేషః - సౌమంగల్యప్రయుక్తపూజాప్రద ఏవంవిధం సాహసం వ్యాపారం - మా కురు - త్వయా కర్తవ్యం న భవతీతి భావః ॥ని॥ సాహసం తు దమో దణ్డ ఇత్యమరః - ప్రేషణీయాః భృత్యాః - ప్రేష్యం తాం - ఇత్యభ్యర్థ్యమానోపి ప్రార్థ్యమానోపి. తాం శచీమవధూయ తిరస్కృత్య - పరిజన కరాభ్యాముదస్తముత్క్షిప్తం విస్రంసమానస్య లంబమానస్య సంవ్యానస్య ఉత్తరీయస్య పల్లవమగ్రం యస్య సః ॥ని॥ సంవ్యానముత్తరీయం స్యాదిత్యమరః - సంరంభేణ సత్వరగమనేన శిథిలస్ఖలత్పదక్రమః పదప్రక్షేపః యస్య సః - చకితాః భీతాః - సముద్బుద్ధాః యే దౌవారిజనాః ద్వారపాలాః తైరుద్ఘాట్యమానే వశ్లిష్యమాణే యే కవాటికే తయోర్మూలే పుంజీభవంతః అనుక్షణం ప్రతిక్షణం అయాతాః యే చామరాః తేషాం యే వృత్తాంతా

తత్సమావేదనే సన్నహ్యంతః ప్రయతమానా యేచ కుబ్జాః యేచ వామ నజనాః॥ ని॥ కుబ్జస్సంగ్రస్తిపృష్ఠే స్యాత్ - ఖర్వో హ్రస్వశ్చ వామన ఇతి నా నార్థ - మాలామరా - తైర్నిరంతరం సాంద్రః అళిందః ద్వారప్రకోష్ఠ భా గో యస్య తత్తథా ॥ ని ॥ ప్రఘాణప్రఘణాళిందా బహిర్ద్వారప్రకోష్ఠక ఇత్యమరః - అంతఃపురద్వారం సమాగమ్య - కింకరాణాం కరాలంబనం హ స్తసంశ్రయణమప్యనాదృత్య - అగ్రతోఽభిహితాం నిక్షిప్తామపి - మణిమ య్యౌ పాదుకామనాలోక్య సైనికానాం సేనారక్షకానాం॥ ని॥ సేనార క్షాస్తు సైనికా ఇత్యమరః - ఆగమనం సహాయాత్రామనాదిశ్య - వైనీతక స్య పరంపరావాహనస్య - రథాదేరితి యావత్ ఆనయనమపి॥ ని॥ పరంప రావాహనం యత్తద్వైనీతకమస్త్రియామిత్యమరః - అనాకాంక్ష్య - అం

ద్వృత్తాంతసమావేదనసన్నహ్యత్కుబ్జవామనజననిరం
తరాళిందమంతఃపురద్వారమనాదృత్య కింకరకరావల
మ్బనమనాలోక్యాభిహితామప్యగ్రతో మణిపాదుకామ
నాదిశ్య సైనికాగమనమనాకాంక్ష్య వైనీతకానయనమం
ఘ్రిభ్యామేవ పరిక్రామన్నాకర్ణయన్నివృత్తివిజ్ఞాప
నాన్యధ్వనిమిళితాం సైనికానామాకుంచితాభ్యాం భ్రూ
లతాభ్యామాకుఞ్చితేన చ ముఖేన కేవలమాకర్ణయన్వచ
నాని చారాణాం సింహపోతమివాతిసంభ్రమోపసృత్వర
మనివర్త్యసమస్తసంరంభమగ్రత ఏవ చలంతమాత్మజం జ
యంతమవరుధ్య శపథశతైరంతఃపురరక్షణాయ నివేశ

ఘ్రిభ్యామేవ పరిక్రామన్ - అధ్వనిమిళితాం పుంజీభవతాం నివృత్తిఫలకా నివిజ్ఞాపనాని ప్రార్థనాః అనాకర్ణయన్ - ఆకుంచితాభ్యాం గ్రంథితా భ్యాం భ్రూలతాభ్యాం ఆకుంచితే నేషన్నమితే న ముఖేనోపలక్షితః - చా రాణాం కేవలం తేషామేవేత్యర్థః - వచనాని ఆకర్ణయన్ - సింహపోత మివ - అతిసంభ్రమేణ అతిత్వరయా ఉపసృత్య - సమీపం ప్రత్యాగతం - అనివర్త్యః అనివార్యః సమరే సంరంభః ఉద్యోగో యస్య స తథాభూతం - అగ్రత ఏవ - చలంతం - గచ్ఛంతమాత్మజం పుత్రం - జయంతం - శపథాస్సమ యబంధాః తేషాం శతైః - అవరుధ్య నిరుధ్యేత్యర్థః - అంతఃపుర రక్షణా య - ద్వారి ద్వారే॥ ని॥ స్త్రీ ద్వార్ద్వారం ప్రతీహార ఇత్యమరః - నివేశయన్ స్థాపయన్ - తతోఽపి బహిర్నిస్సరన్ గచ్ఛన్ - ఆలయస్య గృహస్య బాహ్య

యాంకక్ష్యాయాం అళిందనామ్ని ద్వారప్రకోష్ఠభాగే - సమాసీతాం-క
క్ష్యాంకచ్ఛపుటాపరమర్యాయాంకాంచీం।। స॥ కక్ష్యాప్రకోష్ఠే హర్మ్యాదీ
దేః కాంచ్యాం మధ్యాభటంధన ఇతి నానార్థే అమరః-అతిత్వరిత త్తిప్రం-ఆ
బధ్యమధ్యప్రదేశమావేష్ట్యేత్యర్థః ఆద్యవీధీముఖే ఉపనీతాం దంభోళిం
వజ్రమాదాయ-అర్థపథే అర్థమార్గే ఉపనీతం- వారవాణం కంచుక
మపముచ్య ధృత్వా॥ స॥ కంచుకో వారవాణోస్త్రీ త్యమరః - అధిగోపురస
దేశం పురద్వారసమీపప్రదేశే॥ స॥ పురద్వారంతు గోపురం। సదేశాభ్యా
శ సవిధ సన్నికృష్టా ఇతి చామరః-ఉపనీయమానమాసీయమానం-మాతలి
నా సనాథం సహితం రథమారుహ్య సంకులం అతిరభసంయథాతథా చలంతః

యన్ద్వారిశ్వనిస్సన్నపిబహిస్థితోతిత్వాంతమాల యాబా
హ్యాకక్ష్యాంసమాసీతామాబధ్యకక్ష్యామాద్యవీధీము
ఖోపనీతామాదాయదమ్భోళిమర్థపథోపనీతవవము
చ్యవారవాణమధిగోపురసదేశమానీయమానమారుహ్య
మాతలిసనాథంరథంరథమతిలజ్వ్యఘ్రులచలదనరభటస
ఙ్ఘసంకటందుర్గమంగోపురద్వారమతిక్రమ్య నిజమపి
నాసీరమవగాహమానోదానవ[illegible]మలంఘనీయవ
చనైరహంప్రథమికాప్రతిజ్ఞాతవిజయైర్దిక్షుతిష్ఠద్భిరు
ధ్యమానశ్చంద్రోదయారమ్భసముజ్జృమ్భితస్సాగర ఇవ
వేలానియన్త్రితః తుణాదుద్రిఖిలలక్ష్యమాణ దుర్ని

హో అమరాపవభటాః యోద్ధారస్తేషాం సంఘేన సకటం సంబాధం॥ స॥
సంకటన్నాతు సంబాధ ఇత్యమరః [illegible] గోపు
రం పురద్వారం-అతిలంఘ్య నిజం నాసీరమపి॥ స॥ సేనాముఖం తు నాసీరమి
త్యమరః అతిక్రమ్య- చానవానాం చమూనాం సేనామపగాహమానః ప్రవి
శన్నిత్యర్థః- అలంఘనీయాని అనతిక్రమణీయాని వచనాని యేషాం
తైః -అహంప్రకమికయా ఆహంప్రథమజయా [illegible]
నీతిచ ప్రతిజ్ఞాతః విజయః యైస్తైః - దిక్షుతిష్ఠద్భిరుధ్యమానః- అపి చంద్ర
దోదయారంభేణ సముజ్జృంభితః వర్ధితః-వేలాభిర్నియంత్రితః [illegible]
సాగర ఇవస్థితః ఉత్తిష్ఠ [illegible]
స్య సేన యేత్యర్థః అఖిలలక్ష్యమాణః దృశ్యమానః-దుర్నిగ్రహః దుర్నివా

రః-సమరాగ్రహోయస్యసఇతిబహువ్రీహిగర్భోఽయం కర్మధారయః-సేనాముఖే - శరీరేణ కేవలంతస్థౌ - తేనేత్యర్థః ఆవాతిష్ఠతతస్థౌ - కోవా తేజస్వీపరాభిభవంసహమానోయత్నమకుర్వన్ సతత ముదాస్తఇతిభావః॥ ... ... *

౪౩ ॥ అ ॥ దేవబలమసురబలంచేత్యుభయంపరస్పరం సముచితప్రతిపక్షలాభాద్యుద్ధాయసన్నాహేత్యాహ॥భీమమితి॥అథఇందోర్ఉద్యమనానంతర తస్యేంద్రస్య - భీమంభయంకరం-సైన్యంకర్తృ- విద్విషాం భీమేనభయంకరేణ॥ని॥ఘోరంభీమంభయానకమిత్యమరః-పశ్చిమేన- దక్షిణఃఉత్తరేణసాగరేణేవ-సమాగచ్ఛత సమాఘటత - సమాశ్లిష్యదితి

గ్రహాసమరాగ్రహశ్శరీరేణకేవలమవాతిష్ఠతసేనాము
ఖే॥౪౩॥ ప ॥ భీమంపశ్చిమేనతస్యాథసైన్యంసైన్యేనవి
ద్విషామ్।సమాగచ్ఛతకల్పాన్తేసాగరేణేవసాగరః॥౪౪॥
కించ॥ ప ॥ యావజ్జ్యావలయావలీఢశిఖరక్రూరప్రకా
రస్వనచ్చాపవ్యాపృతపాణిభిస్స్ఫుటితంనాసీరమాసీద్భ
టైః।తావద్దేవపతిఃక్వదానవపతిఃక్వేతిప్రవృత్తైఃక్రుధాసే
నారక్షిభిరేవతత్రమహతేయుద్ధాయబద్ధామతిః॥ ౪౫॥

గ॥ తదనుశునాసీరఏవస్వనాసీరముపేయుషిచిరభుక్తయావత్-యోద్ధుకామశ్శస్త్రపాణిర్జీవన్నోర్వాభటః రణమూర్ధనితూష్ణీంవర్తతేతిభావః॥ ... ... *

౪౪॥ అ ॥ తదానీముభయత్రతుబహుషుయోధేషుసత్స్వపిప్రథమం సురదైత్యేంద్రావేవఅన్వేషితవంతఇత్యాహ॥యావదితి ॥ జ్యావలయేనమౌర్వీవలయేన-అవలీఢమాక్రాంతంశిఖరం-యస్యసతథాభూతశ్చాసౌక్రూరప్రకారఃక్రూరజాతీయఃధ్వనంశ్చయశ్చాపఃతేషు వ్యాపృతాః సంజితాఃపాణయోయేషాంతైః-భటైః-నాసీరంస్ఫుటితంవ్యత్యస్తం-యావదాసీత్-తావదేవదేవపతిఃక్వ-దానవపతిఃక్వ - ఇతిప్రవృత్తైః-సేనారక్షిభిఃసేనాపతిభిరేవ-మహతేయుద్ధాయ-క్రుధా-మతిః బద్ధాసీదిత్యన్వయః-సతిముఖ్యేకోఽముఖ్యాన్వేషణంకుర్యాదిత్యర్థః॥౪౫॥ *

అ ॥ స్వామినోదేవేంద్రస్య భృత్యసత్తాసాఫల్యద్యోతనార్థందే వ

భటా ఆసురభటాన్ పాతయితుమారేభిర ఇత్యాహ॥ తదన్వితి॥ తదనుశు
నాసీరే దేవేన్ద్రే - స్వస్య నాసీరం సేనాముఖం - ఉపేయుష్యేవ గతవత్యే
- చిరం భుక్తం యద్భర్తృపిండం కర్తుః రిక్థం ద్రవ్యమితి యావత్॥ ని ॥ రిక్థం
పిండము భే సమే ఇతి యాదవః - తస్య యదానృణ్యం ఋణాపనయనం - త
స్య సంపాదనం తస్య ఆవసరః సమయః తస్య లాభః ప్రాప్తిః తేన సంభావి
తః ప్రాప్తః ఉత్సాహః స్సామర్థ్యం యేషాం తేషాం భావస్తత్తా తయా విమ
తానాం విద్విషాం బలానీవ - స్వజీవితాన్యపి తృణీకృత్య తృణం మత్వేతి తా
త్పర్యార్థః - సమరాద్భయం చ పికోశాని విగతావరణకాని శస్త్రాస్త్రమండ
లానీవ - విధూయ ప్రకంప్య కాదాచిత్కీః భర్తురింద్రాద్విమాననా అసం

భర్తృపిణ్డానృణ్యసమ్పాద నావసరలాభసమ్భావితో
త్సాహతయా తృణీకృత్య జీవితాని విమతబలానీవ - విధూ
య సమరభయమ్బ వికోశాని వశస్త్రాస్త్రమణ్డలాని - వి
స్మృత్య భర్తృవిమాననాః కాదాచిత్కీః పుత్రదారపరిభ
వానివ - మనాగప్యనపేక్ష్య జయశ్రియమనుపతన్తీమివ
మిత్రవరూధినీం - హోష్యన్తశ్శరానలార్చిషి శరీరాణి
చేష్యన్తశ్శరదిన్దుసుందరాణి యశఃకన్దళాని - మహిషానివ
మతంగజాన్ - సారమేయానివ సైన్ధవాన్ - పాంసుకణాని
వ పదాతిగణాన్ - మశకానివ మహారథికాన్ - కుసుమవి
హారానివ కున్తతోమరముద్గరప్రహారాన్ - పటవాసవ్య

భావనాశ్చ పుత్రదారైః పరిభవానివ విస్మృత్య అనుపతన్తీం ఆగచ్ఛం
తీం - మిత్రవరూధినీమివ జయశ్రియం మనాగప్యనపేక్ష్య - శరానలస్యా
ర్చిషి జ్వాలాయాం శరీరాణి హోష్యన్తః హోమం కరిష్యన్తః శర
దిందురివ సుందరాణి యశసాం కందళాని నవాంకురాణీత్యర్థః॥ ని॥ కదళీ
పృశ్నిమృగయోః కందళం తు నవాంకుర ఇతి నానార్థరత్నమాలా - చేష్యం
తః పోష్యంతః - వర్ధయిష్యంత ఇత్యేకః పాఠః - మతంగజాన్ మహిషానివ
సైంధవాన్ హయాన్॥ ని॥ హయ సైంధవ సప్తయః ఇత్యమరః - సారమేయా
నివ శునకానివ॥ ని॥ కౌలేయస్సారమేయః కుక్కురో మృగదంశక ఇత్యమ
రః - పదాతీనాం గణాన్ పాంసూనాం కణానివ॥ ని॥ లవలేశ కణాణవ ఇత్య
మరః - మహారథికాన్॥ ౫॥ ఆత్మానం సారథిం చాశ్వాన్ రక్షన్ యుధ్యేత యో న
రః। స మహారథ సంజ్ఞస్స్యాదిత్యాహుర్యుద్ధకోవిదాః॥ ఇత్యుక్త ... వ - కుంతైః

ముద్గరైః తోమరైశ్చ ప్రహారాన్ తాడనాని-కుసుమానాంవిహారాన్ వి
కిరన్తఇవ-బాణానాం వృష్టింపటవాసస్యగన్ధచూర్ణస్యవృష్టిమివ॥ని॥పిష్టా
తః పటవాసకః ఇత్యమరః మన్యమానా మన్వానాః హన్యమానా అపితాడ్య
మానా అపి హర్షాట్టహాసేన ముఖరాః హరిణార్భకేషు మృగశిశుషు నఖరా
యుధా ఇవ సింహా ఇవ॥ని॥సింహస్తు నఖరాయుధ ఇతి యాదవః-రాజిలేషు
జలసర్పేషు॥ని॥అలగర్దో జలవ్యాళస్సమౌ రాజిలడుణ్డుభావిత్యమరః
నాగాన్తకా ఇవ గరుడా ఇవ॥ని॥నాగాన్తకో విష్ణురథ ఇత్యమరః - కదళీ
వనేషు .. మత్తా వశా మదగజా ఇవ జీర్ణశాల్మలీ జరఠీభూతం పాకః తస్యా గు
ల్మేషు క్షేషు॥ని॥పిచ్ఛిలా పూరణీ మోచాస్థిరాయుశ్శాల్మలీద్వయోరిత్య
మరః దవానలా ఇవ॥ని॥దవో వనహుతాశన ఇత్యమరః- దానవేషు నిశ్శంకం

> షిమివ బాణవృష్టిమపి మన్యమానాః - హన్యమానా అపి
> హర్షాట్టహాసముఖరా నఖరాయుధా ఇవ హరిణార్భకే
> షు- నాగాన్తకా ఇవ రాజిలేషు దత్తా వశా ఇవ కదళీవనే
> షు-దవానలా ఇవ జీర్ణశాల్మలీగుల్మేషు- నిశ్శంకమవగా
> హమానా దానవేషు-ప్రహరన్తః పరశ్వధైః కృన్తన్త-
> కున్తైర్నిపాతయన్తః కృపాణికాభిరభిఘ్నన్తశ్శతఘ్నీ
> భిః ఖణ్డయన్తో భిన్దివాలైరవకిరన్తశ్శరజాలైరపవిధ్యన్
> తశ్శూలైః క్షిణ్వన్తః క్షేపణికాభిరవబధ్నన్తః పాశైర
> మృద్నన్తః పరిఘైరాకర్షయన్తో లాఙ్గలైరావిధ్యన్తో

నిర్భయంయథాతథాఅవగాహమానాః పరాక్రమమాణాః పరశ్వధైః ప
రశుభిః ప్రహరన్తః కున్తైః కృన్తన్తః ఛిన్దన్తః-కృపాణికాభిః అసిభిః
నిపాతయన్తః శతఘ్నీభిః లోహయన్త్రైః అభిఘ్నన్తః-భిన్దివాలైః దా
త్రైః ఖణ్డయన్తః శకలయన్తః-శరజాలైరవకిరన్తః ప్రవిక్షిపన్తః శక్తి
శూలైరపవిధ్యన్తః వినిఘ్నన్తః క్షేపణికాభిః నాకాదణ్డైః॥ని॥నాకాద
ణ్డః క్షేపణీ స్యాదిత్యమరః-యద్వా క్షేపణికాభిః లోష్టప్రహరణోపయో
గిభిః జాలభేదైః॥ని॥నాకాదణ్డే కాలభేదే క్షేపణీతి నానార్థరత్నమాలా-
క్షిణ్వన్తః వినాశయన్తః-పాశైః రజ్జుభిః అవబధ్నన్తః-పరిఘైః అపమృ
ద్నన్తః ఘాతయన్తః-లాఙ్గలైః హలైః ఆకర్షయన్తః - ముసలైరావి
ధ్యన్తః అభిఘ్నన్తః-జయధ్వజానపహరన్తో వారవాణాన్ కఞ్చుకాన్-

ని॥ కంచుకో వారణో(స్త్రీ) త్వక్సారః - అనభిందంతః విదారయంతః - ధనుషాంగుణాన్ మౌర్వీః ॥ని॥ మౌర్వీజ్యాశింజినీగుణ ఇత్యమరః - విచ్ఛిందంతః-సారథీన్విస్రంసయంతః - అధః పాతయంతః - రక్తవాహినీః రక్తనదీః- ప్రవర్తయంతః ఉత్పాదయంతః కటపూతనాః పిశాచవిశేషాన్॥ని॥ భైరవీశాకినీడాకిన్యశ్చ కటపూతనేతి హలాయుధః యద్వా కటశ్శవః-తద్భక్షకాశ్చ తాఃపూతనాశ్చేతి శాకపార్థివాదిత్వాత్సమాసః ॥ని॥ శ్రోణ్యాంబుసేకలింగగజగండేశవరదేశే వేచకటః ॥ పూతనా రాక్షసీపధ్యేతిచ రత్నమాలా-పరితోషయంతస్సంతోషయంతః - రక్తధారాభిః శరీరాణి లింపంతః- కరేషు కృష్ట్వైకః వారః - అంత్రాణ్యేవ బృహన్మాల్యేవ మాలికాః ॥ని॥ అంత్రం పురీతద్గుల్మస్త్విత్యమరః -

ముసలైరపహరంతో జయధ్వజాననభిందంతో వారవా
ణాన్విచ్ఛిందన్తో ధనుర్గుణాన్ విస్రంసయంతస్సారథీ
న్ప్రవర్తయంతో-రక్తవాహినీః-పరితోషయంతః- కట
పూతనాలిమ్పన్తశ్శరీరాణిరక్తధారాభిరావేష్టయన్తః
కరేష్వాంత్రమాలికాః - పరిభ్రామంతో ముండమం
డలేషు-పరిస్ఖలంతః కబంధేషు-అపశ్యాంతః పుత్రానపి ర
ణేహతాన్ నతృప్యంతో యూథంయూథమపి నిపాత్యా
ప్రతిభటాన్ సుభటాస్సాఫల్యమనైషురితిషి సాహస్ర
మమరపతేః ॥ ౫ ॥ ఆదిత్యేచతతి శ్శతమస్యా రంతక

ఆవేష్టయంతః ఆవేష్టనం కుర్వంతః - ముండానాం కరోటీనాం మండలేషు ని॥ శిరోస్థిన్తుకరోటిః(స్త్రీ) కపాలం ముణ్డమస్త్రీయామిత్యమర భాసరుతౌ పరిభ్రామంతః చలంతః-కబంధేషు అపమూర్ధకళేబరేషు ॥ని॥ కబంధో(స్త్రీ) క్రియాయుక్తమపమూర్ధకళేబరమిత్యమరః రణేషు హతాన్ పుత్రానప్యపశ్యంతః-ప్రతిభటాన్ ప్రతివీరాన్ యోధాన్ యూథం యూథం సంఘం సంఘం విఘ్నాయుద్ధభాగే నిపాత్య అప్రతిభటాః అప్రతిద్వంద్వినః సుభటాః అమరపతేః అపి [illegible] సాఫల్యం సార్థక్యం - అనైషుః నిన్యుః [illegible] తేః కర్త [illegible] రాక్రమం న [illegible] ॥ ఆదిత్యేతి

తతశ్శతమన్యురింద్రః - సేనాముఖేనాసీరే - అగ్రతఃఅంతకం - అస్యాం తకస్య సేనాముఖస్య వా - పార్శ్వయోః - పవనపావకౌ వాయ్వగ్నీ - అస్యపృష్ఠతః పృష్ఠభాగేచ - పుణ్యజనేశ్వరం నిరృతిం - అంతికే సమీప ఏవ - ఆహవహాభూరాన్సభాజయితుంబహుమంతుంధనదం - విద్విషాంశ త్రూణాం॥ని॥ ద్విడ్విపక్షాహితామిత్రదస్యుశాత్రవశత్రవ ఇత్యమరః - అధ్వని అపాంపతింవరుణం॥ని॥ ప్రచేతావరుణఃపాశీయాదసాం పతిరప్ప తిరిత్యమరః - శిబిరే సేనాసన్నివేశే ॥ ఆయుధతక్షతానాం భిషజితుం చి కిత్సితుమాశ్వినేయావశ్వినౌ - నిశీథిన్యాం యోద్ధుం శీలం యా సాంతాసాం - వైరివరూథినీ నాం వైరి సేనానామ్ - నిశైవమాభూది తిసంతతం వాసరస్య అహ్నః భావాయవర్తనాయ ॥ని॥ భావ స్సత్తా స్వభావయోరితినానార్థమాలా - అభితస్సవర్ణతః ప్రకాశయితుంస

మగ్రతస్సేనాముఖే పార్శ్వయోరస్య పవనపావకౌ పృ
ష్ఠతోస్య పుణ్యజనేశ్వరమంతికఏవధనదమాహవహాభూరా
న్సభాజయితుమధ్వని శిబిరేచ విద్విషామపాంపతి మా
యుధక్షతాభిషజితుమాశ్వినేయౌ నిశీథినీ యోధినీ
నాం వైరివరూథినీనాం నిశైవమాభూదితి సంతతవాసర
భావాయ సహస్రభానుమప్యాది శ్యాభితః ప్రకాశయి
తుం ప్రతీక్షమాణో విజయశ్రియం పరిశంక మానశ్చే
త సి తా ప స శా ప వి పా క మా క స్మి కం కి
మప్యలీకనభోవిభాగసీమాధిపత్యలక్షణాం లక్ష్మీముద్దిశ్య

సహస్రభానుమప్యాదిశ్య - విజయశ్రియం ప్రతీక్షమాణోపేక్షమాణః చే తసితాపసస్య దుర్వాసనశ్శాపస్య విపాకముద్దిశ్య పరిశంకమానః బిభ్యత్ కిమప్యలీకం అనృతం ॥ని॥ అలీకం త్వప్రియేనృతఇత్యమరః - యన్నభో విభాగస్య సీమాయాః ఆధిపత్యం తల్లక్షణాం తత్స్వరూపాం లక్ష్మీముద్దిశ్య కలహాయమానయోర్వ్యధ్యంతో వ్యరమరాసుర వాహిన్యోః దేవాసుర సేనయోః॥ని॥ సేనానదో స్త్రస్తు వాహినీత్యమర శేషః - అజ్ఞానేన విజృంభి తః ప్రసక్త ఉపాలంభః నిందా తజ్జం - తద్భవం ఉద్భూతం - పాఠాంతరే తజ్జ్ఞానవిజృంభితం - భావేక్తః - అజ్ఞానస్య విజృంభణమిత్యర్థః - తస్య ఉపలంభః అనుభవ స్తస్మాత్సంభవ ముత్పన్నమిత్యర్థః - పరమేష్ఠినః పి

తామహాస్యఅట్టహాసం శ్వేళితమివస్థితం-అనభ్రే మేఘరహితే దేశ ఇతి శే
షః - కాలే గగన ఇతి వా - దారుణం భయంకరం - ఆకస్మికమ
జ్ఞాత హేతుకమిత్యర్థః - ఘన స్తనితం ఘనఘర్జనం - అశృణోత్ శ్రు
తవాన్ *శ్రుణోతేః కర్తరిలఙ్ - మహద పరాధీకో వా భయం న ప్రా
ప్నుయాదితి భావః ॥ ౯ ॥ తదానీమింద్రస్య దుశ్శకునం జాత మిత్యా
హ ద్వాభ్యాం వాక్యాభ్యాం ॥ ప్రహిత ఇతి ॥ సేనాముఖే ప్రహితోపి ప్రేరి
తోపి పవనః - పదేపదే ప్రతిపదం *వీప్సాయాం ద్విర్భావః ఆవేద్యం విజ్ఞా
ప్యం ఆవేదయితుం ఆవవృతే ఆజగామేతి యత్ - తదేవ పవనా
గమనమేవ - తస్యేంద్రస్య ప్రతికూలపవనలక్షణం దుర్నిమిత్తం దుశ్శకునం
పరిణమే పరిణతం బభూవ - ప్రతికూలపవనస్య దుర్నిమిత్తత్వం శాకునశా

కలహాయమానయో రమరామర వాహిన్యోర్గగన వి
జృంభితోపాలంభసంభవమట్టహాసమివ విపక్షస్య ఘ
న స్తనితమనభ్ర ఏవ దారుణమశృణోత్ ॥ ౧౦ ॥ ప్రహితో
పి సేనాముఖే పవనః పదేపదే యదావేద్యమావేదయి
తుమావవృతే తదేవ తస్య ప్రతికూలపవనలక్షణం దుర్ని
మిత్తం పరిణేమే- అస్రంసత చ కరాదస్య దంభోళి స్తద
స్యాయుధవిస్రంసనమశనిపతనం చేతి ద్వేధా బభూవ
దుశ్శకునం ॥ ౧౧ ॥ అత్రాంతరే రణహతోభయ సైన్య
యోధనిర్భిన్నమండలతయాతపనస్సమంతాత్ - ఉద్దామ

స్త్రప్రసిద్ధం ॥ శ్లో ॥ రజస్వలా చ విశ్వస్తా సంముఖః పదన స్త్రథేతి ॥ అస్రం
సతేతి ॥ అస్యకరాద్దంభోళిః అశనిః ॥ని॥ దంభోళిస్వరుర్ద్వయోరిత్యమరః -
అస్రంసత అపతదితియత్ తదేకమాయుధస్య విస్రంసనం స్ఖలనం అశనిప
తనవజ్రపాతశ్చేతి ద్వేధా ద్విప్రకారం దుశ్శకునం దుర్నిమిత్తం బభూవ
శ్లో ॥ మార్జారశ్చ గతశ్శూన్యకుంభో విగతవాసికః ॥ అస్త్రభ్రంశో వజ్రపా
తః ప్రయాణే హానిదామతా ఇతి శాకునశాస్త్రోక్తేరితి భావః ॥౧౨॥ ॥అ॥ సై
న్యప్రాతికూల్యాత్స్వయోపి పరకీయపక్షతీ త్యాశయే సంహా ॥ అత్రాంత
రఇతి అత్రాంతరే అస్మిన్ సమయే రణేహతాః యే ఉభయసైన్య యో
ధాః తైర్నిర్భిన్నం మండలం యస్య తస్య భావ స్తత్తా తయా ॥ శ్లో ॥ ద్వావి
మౌ పురుషౌ లోకే సూర్యమండలభేదినౌ - పరివ్రాడ్యోగయుక్తశ్చ రణే చా

భిముఖోహతఇతిశాస్త్రాదితిభావః సమంతాత్పరితః- ఉద్దామాః బలాధికాః॥ని॥ఉద్దామస్తుబలాధికఇతి హేమః.-యేదానవాః తేషాంధనుర్భ్యః నిర్గళంతఃనిస్సరంతఃఉత్కృష్టఃప్రబంధఃపతుసంబన్ధోయేషాం తథావిధాయేనారాచాబాణవిశేషాః॥ని॥ప్రక్ష్వేళనాస్తునారాచాః పక్షోవాజస్త్రిషూత్తరఇత్యమరః-తైర్దారితతయా ఛిన్నతయాచ తపలః శనైస్తిరోభూత్ అంతర్దధే-ప్రతికూలవిధిఃకథంవామిత్రంనవిఘటయేదితిభావః ౪౬॥అ॥తదానీమసురాణామనుకూలస్సమయస్సంప్రాప్త ఇత్యాహ॥అతీతి॥ఆకాశదేశసమయేద్యుమణేసూర్యస్యఅపక్రమాదంతర్ధానాత్ ఇషుజాలస్యబాణసంఘస్యవృష్టైః ॥ ని ॥ ప్రతీరోపఇషుద్వయోరిత్యమరః-అతిప్రబంధాదత్యంతావిచ్ఛేదాత్ - నక్షత్రాణాం ప్రకాశో నాస్తీతిభావఃరిపూణాంసురద్విషాంతమిస్రారాత్రిః॥ ని ॥ తమిస్రాతామసీ

దానవధనుర్గళదుగ్రప్రబంధనారాచదారితతయాచశనైస్తిరోభూత్॥౪౬॥ప॥అతి.పబంధాదిషుజాలవృష్టైరపక్రమాచ్చద్యుమణేరకాండే।ఆసీత్తమిస్రా జయదారిపూణాంవ్రచేళిమాభాగ్యపరమ్పరేవ॥౪౭॥ గ॥తత్క్షణక్షపుర్ణనుక్షణాపచీయమానమమరబలమపక్షీయమాణమాత్మబలంచనిరీక్షితుమప్యతితిక్షవస్తరక్షవఇవ బుభుక్షితాదందశూకాఇవసండఘట్టితాబలిబాణశమ్బరజమ్భనముచివిరోచనముఖామహాసురాస్సరభసమవముచ్య

రాత్రిరిత్యమరః-పచేళిమాఫలోన్ముఖా ✱ పచతేః కేళిమత్ప్రత్యయః ఆదంతలక్షణష్టాప్-భాగ్యస్యఅనుకూలదైవస్య॥ ని ॥ భాగ్యంస్త్రీనియతిర్విధిరిత్యమరః-పరంపరేవపంక్తిరివ॥ ని ॥ రేఖాళిరావళిర్వీధీశ్రేణిపఙ్క్తి-పరంపరాతిరభసః- జయవావిజయప్రదాఆసీత్॥ అభవత్ స్వప్రతిపక్షమిత్రభేదేస్వానుకూలకాలేకోవా జయంన ప్రాప్నుయాదితిభావః॥౪౭॥అ॥జయప్రకారమేవవర్ణయతి.తత్క్షణమితి॥తత్క్షణంచపునః అనుక్షణంప్రతిక్షణం✱ వీప్సాయామవ్యయీభావః ఉపచీయమానం స్వయమేవవృద్ధింప్రాప్యమాణం ✱ కర్మణికర్తరిశానచ్ అపక్షీయమాణమాత్మబలచవీక్షితుం అతితిక్షవఃఅసహమానాః ॥ని॥ తితిక్షుః క్షమితాక్షమీత్యమరః - క్షుధితాః క్షుత్పీడితాః ॥ని॥ బుభుక్షితస్స్యాత్క్షుధి

తఇత్యమరః-రుష్టా ఇతిభావః - బల్యాపయోమహారాత్రసాః సరభసం సత్వరం యథాతథావారవాణంకంచుకం లోహమయం అవముచ్యధృత్వాగోధాతిర్యగ్జంతువిశేషఃతచ్చర్మణాసగ్మితంఅంగుళిత్రాణం కవచం-యద్వాగోధాసంజ్ఞికంచ తదంగుళిత్రాణంచేతి కిమర్ధాధారయః॥ ని॥ కోటిరస్యాటనీగోధాతలంజ్యాఘాతవారణఇత్యమరః - అవబధ్యఅతి తైయిరక్షైః శ్శైరైః పూరితఃఉత్సంగసమీపప్రదేశోయస్య సతథాఃథం॥ ని॥అంగన్సమీపఉత్సంగఇత్యమరః-నిషంగంతూణీరం॥ని॥ తూణోపాసంగతూణీరనిషంగాఇషుధిర్ద్వయోరిత్యమరః- సంనహ్య అవబధ్య ఆయోజితాఃబద్ధాః ఖరాఃఅశ్వతర్యాఃతురగయస్యసఃతథాఃభూతశతాంగం రథం॥ని॥శతాంగస్స్యందనోరథఇత్యమరః-అధిరుహ్యానిటిలేషుభ్రుకుటీవిభంగంభ్రూకుటి॥ని॥తంద్రీపమీలాభ్రుకుటిర్భ్రుకుటిర్భ్రూకుటిస్త్రియామిత్యమరః-అబధ్యసంబద్ధంకృత్వా వీరపాణంయుద్ధపానం

వారవాణమవబధ్యగోధాంగుళిత్రాణమపి సంనహ్య
నిషంగమక్షయశరైపూరితోత్సంగమధిరుహ్య శతాంగ
మాయోజితఖరతురంగ మాబధ్యనిటిలేషు భ్రుకుటీ వి
భంగమాసేవ్యవీరపాణమాలంబ్య సంశప్తకవ్రత మ[illegible]
నుజ్ఞాప్యపరస్పరమాపూరయంతోదిఙ్ముఖాని గుణధ్వని
భిరభ్రంశయంతోగగనతలాదుడూన్యట్టహాసైర్వి సం

కాలికంమాదకద్రవ్యసేవనం॥ని॥వీరపాణంతుయత్పానవృత్తేభావి నివారణఇత్యమరః-ఆసేవ్యకృత్వాసంశప్తకానామనురి విశేషాణాం-యద్వాసంశప్తకాఃయుద్ధాదనిడోణానివర్తిష్యామ॥ని॥ సంశప్తకాస్తుసమయాత్సంగ్రామాదనివర్తిన ఇత్యమరః - వ్రతం నియమం ఆలంబ్యపరస్పరమనుజ్ఞాప్యదిశాంముఖానిగుణస్యమౌర్వ్యాధ్వనిభిః ॥ ని ॥ మౌర్వీజ్యాశింజినీగుణఇత్యమరః-అపూరయంతఃగగనతలాదుడూన్యపితారకాఅపి॥ని॥ తారకాప్యుడువాస్త్రియామిత్యమరః - అట్టహాసైఃఅభ్రంశయంతఃపాతయంతః వీతేతుమార్గతాతిసిద్ధానాంచారణానాంచేవమోనివిశేషాణాంమండలాని ఖడ్గానాంకంపనేనవిసంజ్ఞయంతః మూర్ఛాం ప్రాపయంతఃసమరస్యపరిరంభేణఉద్యోగేనైవ కలహానరణేన॥ని॥రణాఃకలహవిగ్రహఇత్యమరః- అసరండితుంశిలంయస్యస

తథావిధం కమణ్డలినం భిక్షుం పారశమిత్యావత్ ॥ వి ॥ భిక్షుః పరిబ్రా ట్కర్మన్దీత్యమరః - విస్మాపయన్తః ఆశ్చర్యం ప్రాపయన్తః ఊరువేగేన పాదాతం పత్తిసమూహం ॥ వి ॥ పాదాతం పత్తిసంహతిరిత్యమరః - ఉ త్సారయన్తః నిస్సారయన్తః పరిఘాణాం ఆయుధవిశేషాణాం ఆఘాతై స్తాడనైః ॥ వి ॥ పరిఘః పరిఘాతన ఇత్యమరః - రథాఙ్గపరిచూర్ణయన్తః శకలయన్తః *చూర్ణశబ్దాత్ తత్కరోతీతి ణిజన్తాల్లట శ్శత్రాదేశః - క రాణాం తాళికాభిః తాడనైః హయాన్ విద్రావయన్తః నిష్కాసయన్తః అఙ్గుళీభిః యన్త్రణేన పీడనేన గ్రహణేన వా - అథవా అఙ్గుళీనాం యన్ త్రణేన స్ఫోటనేన మతఙ్గజాన్ విఘూర్ణయన్తః భ్రామయన్తః సంవ ర్తే ప్రళయే యో మారుతః తేనావర్తితః భ్రామితః యస్సాగరస్తదావర్తః

జ్ఞయన్తః ఖడ్గవిస్ఫురణేన వీక్షితుమాగతాని సిద్ధచారణ
మణ్డలాని విస్మాపయన్తస్సమరసంరమ్భేణైవ కమణ్డలి
నమపి కలహనన్దినముత్సారయన్తః పాదాతమూరు
వేగేన పరిచూర్ణయన్తో రథాన్పరిఘాభిఘాతైః వి
ద్రావయన్తో హయాన్కరతాళికాభిర్విఘూర్ణయన్
తో మతఙ్గజానఙ్గుళీయన్త్రణేన సంవర్తమారుతావ
ర్తితసాగరగతదుర్దర్శేవ క్రియివరోల్లసల్లేలిహాన
నిజరసనావలోకనసాధ్వసధ్వస్తచేతనమాసాద్య సేనా
ముఖే నివిష్టమన్తకమపహృత్య తదీయమేవ కాలదణ్డమ
మోఘమభిహత్య తేనైవ తమాదిమం జయమాపేదిరే ॥ ౪౫ ॥

తద్వదుర్దర్శేవ క్రియివ రేవదనబిలే ఉల్లసన్తీ లేలిహానా సృక్కలేహ నం కుర్వాణా యా నిజరసనా - యద్వా లేలిహానస్సర్పః తత్సదృశీ రస [illegible] జిహ్వా ॥ వి ॥ లేలిహానో ద్విరసనో వ్యాళః కుంభీనస ఇత్యమరః - తదవ లోకనాజ్జాతేన సాధ్వసేన ధ్వస్తాః నష్టాః చేతనాః ప్రాణినో యస్య [illegible] ప్రాణీతు చేతనో జన్మీత్యమరః - సేనాముఖే నివిష్టం ఉపవిష్టం అన్ తకం [illegible] ॥ వి ॥ వైవస్వతోన్తక ఇత్యమరః - తదీయ్యమమోఘం [illegible] మపహృత్య కరాద్ధృత్వా తేనైవ దణ్డేనైవ తమభిహత్య [illegible] ప్రాథమికం జయం ఆపేదిరే ప్రాపుః * ఆఙ్పూ ర్వాత్పదేః కర్తరి లిట్ - ఇన్ద్రనిగ్రహకారిమునౌ పాశుపతే స్వానుగ్రా

హా కేనతి దానవాః కథం జయం సంప్రాప్నుయురితి భావః ॥ ౬౪ ॥ అ॥ తత్తత్ప్ర
త్యురపి మరణవేదనామాపేత్యాహ॥ కాలేతి॥ యద్యతః హతం తాడితం
అంతకం నేతుం మృతానాం స్థానం ప్రాపయితుం అన్యః స్వస్యేతరః కోఽంత
కః న విద్యతే తతః కాలదండహతస్య అస్య తకస్య కంఠే ప్రాణా జఘూ
ర్ణిరే బభ్రమురిత్యర్థః ॥ ఘూర్ణ భ్రమణే అస్మాత్పరోక్షే కర్తరి లి
ట్ - స్వస్య ప్రాణైస్స్వనైవహ్యాతే ఆత్మహత్యా స్యాదతిభయాత్స్వ
ప్రాణహర్తురంతకాంతరస్యాభావాదంతకోఽపి సంకటమాపేతి భావః ॥
౪౮ ॥ అ॥ అగ్నిరప్యతీవ పీడామాపేత్యాహ॥ పార్శ్వేతి॥ తస్య సేనాముఖ
స్య పార్శ్వేతః పార్శ్వే ॥ సార్వవిభక్తికస్తసిః - పరేయుష పీడాకరేభ్యః
అన్యే కేచిదసురభటాః అతిచిరం ఉపరోధః తారకాది ప్రాచీనాసుర

ప॥ కాలదండహతస్యాస్య కంఠే ప్రాణా జఘూర్ణిరే ॥
అంతకం యద్ధతం నేతుమంతకోఽన్యో న విద్యతే ॥ ౪౮ ॥ ౫ ॥
పార్శ్వతస్తస్య కేచిచ్చిరోపరోధసంవర్ధితప్రతి
ఘానలవ్యతికరవిశేషభీషణజ్వాలాకలాపదురాపమపిప
రివృత్య జాతవేదసం ప్రశమయ్య పరుషహుంకారభయం
కరైర్ముఖమారుతైరస్య దుస్సహం జ్యోతిరపకృష్య వా
హనం మేషమగ్రచరణగ్రాహమాహృత్య శక్తిమపిబ
లాదస్య హస్తతలాదరేలబ్ధోయమన్నహరిః క్రతుభు

తః మహానసే నిరోధః - అయమర్థశ్శంకరసంహితాయాం ప్రసి
ద్ధః - తేన సంవర్ధితః వృద్ధిం ప్రాపితః ప్రతిఘః ఏవ రోష ఏవ అనలః ॥ ప్ర
తిఘా రుట్ క్రుధౌ స్త్రియామిత్యమరః - తస్య వ్యతికరేణ సంబంధేన వి
శేషభీషణో యో జ్వాలాకలాపస్సంఘః తేన దురాపం దుర్గ్రహం జాత
వేదసం పరివృత్య ఆవృత్య అస్య అగ్నేః దుస్సహం జ్యోతిస్తేజః రోషేణ
హుంకారాః తైర్భయంకరైః ముఖమారుతైః ప్రశమయ్య శాంతిం ప్రాప
య్య అస్యాగ్నేర్వాహనం మేషం అగ్రచరణగ్రాహం అగ్రే చ [illegible]
యోర్గృహీత్వా అస్యాగ్నేర్హస్తతలాచ్ఛక్తిమాయుధం బలాదపహృ
త్య - అరే అన్నహరిః అన్నహర ఆహవ్యం హవిస్తం వహతీతి హవ్యవాహః [illegible]
తీనాం ప్రసిద్ధః సప్తార్చిరాణాం ముఖ్యదశః పేచ ॥ ౯ ॥ హీనో [illegible]
[illegible] వ్యసనము [illegible] యతశము

యతమహానసేషు పాకగృహేషు॥సి॥సమానౌరసవత్యాంతు పాకస్థానం
మహానసమిత్యమరః-ఆపూపికానాంభక్ష్యకారిణాం॥ని॥అపూపికః కాన్ద
వికోభక్ష్యకారఇమేత్రిష్విత్యమరః వ శెకామేవిషయే * వకాంతావితి
ధాతోఃపచాదిత్వాదచ్ప్రత్యయః-ఎనమగ్నింనిక్షిపతనివేశయతమైవంమై
వంపవంనకార్యమిత్యర్థః-ఉచితైఃప్రజ్వలనానుకూలైఃముఖమారుతై
రెనమగ్నిముద్బోధయతప్రజ్వలయత- అమరావతీమద్యైవదగ్ధుమేనమ
గ్నింహస్తేకురుత-రెరెబాలిశాఃమూర్ఖాః॥సి॥హీనసంబోధనేతురెఇత్య
మరః-అజ్ఞైమూఢయథాజాతమూర్ఖవైధేయబాలిశాఇతిచ - అయమే
షబాడబఃబ్రాహ్మణఃబడబాసంబధీచ ॥ ని ॥ ద్విజాత్యగ్రజన్మభూదేవ
బాడబాఇత్యమరః శిఖాంచూడాంఅర్చిశ్చ ప్రదర్శయతిపరిత్యజతవి
సర్జయతఇతిపరిహసంతఃశ్లేషభంగ్యాపరిహాసంకుర్వంతఃపరిక్షిపంతః

జాంహవ్యావాహనానామనిజరాపశదఃతదద్యనివార్
పయతైనముదకుంభైర్నిక్షిపత్యైన-మాపూపికానాంవ
శేమహానసేషు మైవంమైవముద్బోధయతైనముచితై
ర్ముఖమారుతైర్హస్తేకురుతచైనమద్యైవదగ్ధుమమరా
వతీంపరిత్యజతరెబాలిశాబాడబోఽయంశిఖాంప్రదర్శ
యతీతి పరిహసంతః ~~[illegible]~~ స్తర్జయంత స్తాడయంత
శ్చపలాయయామాసురసురభటాః॥౫ ॥ తతస్సమిత్యా
హితమసురభటైస్తదత్యాహితమాలక్ష్యసఖ్యురాశుశు

ఆసహంతయంతఃతర్జయంతఃభర్త్సయంతఃతాడయంతఃప్రహరంత
శ్చాసురభటాఃఏనమగ్నింపలాయయామాసుఃప్రధావయామాసురి
త్యర్థః*పరేత్యుపసర్గాత్పరస్యగత్యర్థస్యధాతోర్హేతుమణ్ణిజం
తస్యయోరెఫఃతస్యోపసర్గస్యాయతావితిలత్వేరూపం - శత్రుకరగృ
హీతఃకోవాపీడాంనప్రాప్నుయాదితిభావః॥ అ ॥ స్వమిత్రసాస్యాగ్నేర
సురకృతాం పీడామసహమానోవాయుః స్వమిత్రాపరాధి నస్తాన
సురాన్బాధితుం పళయోచితంరూపమాదాయవవావిత్యాహ॥తతఇతి
తతస్సమితియుద్ధేని ॥ సమవాయస్త్రియాంసంయత్సమిత్యాజిసమిద్యు
ధఇత్యమరః - అసురభటైరాహితంఅనుష్ఠితంకృతమితియావత్-
సఖ్యుఃఆశుశుక్షణేరగ్నేః॥సి॥ శిఖావానాశుశుక్షణిరిత్యమరః - అత్యా

హితంభయసూలత్వా॥ని॥ అత్యాపిహితంమసాభికిరిత్యాకరః - తుణేతుణా త్*విగ్రహ ప్రతిరూపకమవ్యయం-భూయపాఅధికేనవేగేనసజ్జీనూయ సస్కన్ధో భూత్వాసవ్యాపసవ్యాదక్షిణోత్తర గాడిమండలానివలయాకా సంచరన్ చండమతిదుస్సహం వేగం ... యస్మిన్ క్షణే తత్తథా చండలాఘవంయథా తథాఉత్క్షిప్తఃఊర్ధ్వమ్ ... ప్రాపిత... ... కాండానాంస్కంధాపరపర్యాయ ... యస్మి న్క్షణేతత్తథాఆసీమండలాః ... ... థాతోకతరిలటశ్చానచ్ - వలమానాః ... ... ఉప లాః ... ... యథాతథాఅతిసంభ్రమేణ ... ... యాని ... ...

తుణేః తుణేన సజ్జీభూయ ... ... వేగే ... ...
సవ్యాపసంచ... మండలా ... చండల ... ...
... ...
అతిసంభ్రమ ... త పాంసు ... ...
సంగతకంకస్రగ్వాయుసాది ... ...
కరశిరో ... ఘటితవికటజటాజూట ... ... జ్జలనిష్టుర
రఘురఘు ... ఘోషభీషణరఘూం ... ... నభోవిభా

స్త్రరేణ్వణానిపక్షానిచ ... ... ॥ని॥
ఘూలంసీరో ... ... తేషాంసం
ఘనసంగతా ... ... యస్మినక్షణేత
త్తథా-అతివిశంకట-అతిస్పృథు॥ని॥ ... ... శం
కర ... ఘటిత ... ... జటాజూట ... జటావల
యంతస్మిన్ సంకటేన సంబాధేన ... ... జ్జలాని దేవ
గంగోదకాని తేషాంనిష్టు ... ... ఘోషః
ధ్వనితద్విభీషణేనరఘు-కా ... ... యస్మి
న్క్షణేతత్తథా-ముగ ... ...
... ... ఆ
... ...

రాణాంబలంతస్మిన్-అశ్వీయంఅశ్వసమూహం॥ని॥బృందేత్వశ్వీయమా శ్వవదిత్యమరః- జీర్ణపర్ణమివజరచ్ఛుష్కపత్రమివదిక్షువిదిక్షు దిఙ్మ ధ్యేషు॥ని॥దశోమర్ధ్యేవిదిక్స్త్రియామిత్యమరః - విఘూర్ణయన్ భ్రా మయన్ ఆరణ్యకమరణ్యేభవం*అరణ్యాద్వుణితివుఞ్ప్రత్యయః - తరు కాండానాంప్రకాండానాం షడంసంఘమివరథానాంషండంసంఘం॥ ని॥షండంక్లీబేసమూహే చేతివిశ్వః - విఘూర్ణయన్ భ్రామయన్ మ దోద్ధండాన్మదోత్కటాన్ వేతండాన్ గజాన్ ఉపలానాం ప్రస్తరా ణాంఖండానిశకలానీవఅవకిరన్విక్షిపన్ * కౄవిక్షేప ఇత్యస్మాద్ధాతో ర్లటశ్శత్రాదేశః ఉగిదచామితినుమ్ - పదాతినాం జాతం సంఘం అం ధీకుర్వన్అంధంకుర్వన్ సేనాపతీన్ సేనాధ్యక్షాన్పరావర్తయన్ని

గమాలంబ్యాయుగవిభిగమోచితంయాసమాపన్నసురబ
లే॰ఘూర్ణయన్జీర్ణపర్ణమివ దిక్షు విదిక్షు చాశ్వీ
యమవచూర్ణయన్రథషండమారణ్యకమివ తరుకాండ
మవకిరన్నుపలఖండానివ మందోచ్చండానపి వేతండా
నంధీకుర్వన్పదాతిజాతమవరుంధన్ సేనాపతీన్పరావ
ర్తయన్నస్త్రశస్త్రాణి ప్రభంజయన్నంజసైవ జయ
ధ్వజాన్పరిస్ఖలయన్మహాసురానపిసంవర్త ఇవ మారుత
స్సమరసీమనిసర్వతో ప్యక్రమేణపరాచక్రమే ॥ ౫ ॥

వర్తయన్అస్త్రాణిచశస్త్రాణిఆయుధాని ॥ని॥ ఆయుధంతుప్ర హరణంశస్త్రమస్త్రమథాస్త్రియామిత్యమః - అంజసాఝడిత్యేవ ॥ని॥ ద్రాగ్ఝడిత్యంజసాహ్నాయేత్యమరః - జయధ్వజాంశ్చ ప్రభంజయన్ భగ్నాన్కుర్వన్ మహాసురానపిపరిస్ఖలయన్ పాతయన్ సంవర్తఇ వప్రళయఇవ॥ని॥సంవర్తఃప్రళయః కల్పఃక్షయఇత్యమరః - సమరసీమ నియుద్ధాంకణేసర్వతః పరితోపి అక్రమేణ క్రమంవిహాయేతి తాత్పర్యా ర్థః పరాచక్రమేసంచచారేత్యర్థః-పరాక్రమంచకారేతివా * పరా పూర్వాత్క్రమతేఃకర్తరి పరోక్షేలిట్-యస్మిన్సతిసర్వోపిజంతుస్సం చరితుంసమర్థోభవతిస్వసంచారే తస్యసామర్థ్యంకియదితివక్తవ్యమితి భావః॥౬॥ఏవంసమరోద్యోగినమాలోక్యవాయుమసురాజహసుంతత్సా క్షయేనాహ॥యావదితి॥గంధవహఃపవనఃయావదిష్టమస్పందలగ్నానే

ష్టతతావదావర్తితాని సర్వతో విన్యస్తాని ఘూర్ణితానివలోచనాని యేన
సః విరోచనః అసురః సంగ్రామే ఏకాముఖ్యా రుచిర్యస్యసః నముచిర్యద్వా
సంగ్రామే ఏకస్మిన్ రుచిరభిరతిర్యస్యసతథా మాతః అసురః నముచిః ప్ర
కటితః ఆడంబరః బృహితం తూర్యరవో వా యస్యసతథోక్తః ॥ ని॥ ఆడం
బరస్తూర్యరవేగ జేంద్రాణాంచగర్జితం త్యమరః - శంబరః అసుర సే
నాధ్యక్షః సావష్టంభః సగర్వః॥ని॥ దర్పోవలేపోవష్టంభ ఇతివిశ్వః - జం
భః జంభాసురః మదేఉల్బణః స్ఫుటః ప్రసిద్ధ ఇతియావత్ ॥ని॥ స్ఫుటం
ప్రవ్యక్తముల్బణమిత్యమరః- అతిబలీ బలిశ్చ పరస్పరం వక్త్రాణి ఆలక్ష్య ఈ
షదల్పం స్మయమానాః స్మితం కుర్వాణాఇవ విబుధానాం వాయ్వాదీనాం
పరాక్రమైర్విస్మయమానాః ఆశ్చర్యం ప్రాప్నువన్తస్సన్తః ఇదం వక్ష్యమా
ణమూచిరే జగదుః ✻వచ పరిభాషణ ఇతిధాతోః కర్తరి లిట్ వచిస్వపీత్యాది

యావదిత్థమస్పందత గంధవహస్తావదావర్తిత లోచనో
విరోచనః ప్రకటితసమరాడమ్బరశ్శమ్బరస్సావష్టమ్భో జ
మ్భస్సమరమదోల్బణో బాణస్సంగ్రామైకరుచిర్నముచిర
తిబలీచ బలిరాలక్ష్య వక్త్రాణి పరస్పర మీషదివస్మయ
మానా విస్మయమానాః పరాక్రమే విబుధానామిదమూ
చిరే॥గ॥ హంతకిథమమరా అపిపరాక్రమం లే- తేషు చ
దూత్యోచితసంచారమంథరశ్శ్వమాతంశ్వా ॥ ౪౬ ॥

వ॥ సంరుద్ధ తేనిభృత మంతర పిద్విజాయమన్నంయమా
నాసంప్రాసారణం- శాపగ్రస్తస్యామీభృత్యా అపి సురాః పరాక్రమం
తేచేతరాస్యవానవిస్మయ ఇతిభావః ॥ హంతేతి ॥ హంతేత్యాశ్చర్యే అ
మరా అపిపరాక్రమం తే పరాక్రమం కుర్వంతి ✻ ఉపపరాభ్యాం ఇతి క్ర
మే రాత్మనేపదం- తేష్వమరేషు మాతరిశ్వా చ వాయుస్తు దూతస్యభావో
దౌత్యం✻ దూతస్యభావకర్మణోరితియత్ప్రత్యయః॥ని॥ స్యాత్సందేశహ
రో దూతో దౌత్యం తద్భావకర్మణోరిత్యమరః- తస్య ఉచితః అనురూపః
యస్సంచారః తేనమన్థరః మాంసళః శ్వాపరాక్రమత ఇతివిపరిణామేనాన్వ
యః అతఏవ సర్వతో గచ్ఛన్ ప్రహీయత ఇతిభావః॥ ౪౬ ॥అ ॥ సామాన్య
తస్సురేషు ప్రాగుక్తం పామరత్వం వాయో ర్దృఢయితుం తస్య జననం
ప్రకాశయామాహ ॥ సంరుద్ధ ఇతి॥ ద్విజా అపి అంతిఃపురే నియేనిభృతం నిశ్చ

లంయథాతథాయా వా యుం సంరుద్ధ తే విబభ్నంతి - ప్రాణా యామాది నేతి భావః - కీటా నాం కిమి కా - ॥ ని ॥ క్రిమయః కీటా ఇతి హలాయుధః సరీసృపాణాం సర్పా ణాం ॥ ని ॥ చక్రీవ్యాళ పృరీసృప ఇత్యమరః - యె ... మాహుః - బువః ॥ * బువః పంచానామాదితఆహైబువ ఇతి బ్రూతే ... గంధవాహః ॥ ని ॥ గంధవాహోనిలాశుగా ఇత్యమరః - శిథిలా ... ప్రస్ఫోటవానివేణు నిర్మితా నీరం ధ్రాః ... ॥ ని ॥ ప్రస్ఫోటనం శూర్పమస్త్రీ త్యమరః - తేషాం పరిభ్రమైః విజ ... యోజాయతే - అసావపివాయుః కథం బీజాయతే బీజస్త్వాచ ... మాత్రా నభిజ్ఞస్య కీటా ... యోః ... పరాక్రమకోవా చింతం నా ... ॥ ౪౯ ॥ అస్మదనుకూలేవాయా అగ్ర

హంర పికీట సరీసృపా ... । యోజాయతే శిథిలశూర్ప
రిభ్రమై రపశ్యో జాయ తే కథ మసావపి గంధవాహః ॥ ౪౯ ॥
గ॥ ... వచభిని వేష్టవ్యమస్మాభిరనుకూల ఏవ
... మాగానలజ్వాలా ... థా
... ॥ యస్మిన్ ... రకా శేషు మే ... స్యైవం సమా శ్రి
... రుంధీమహి ... పంజరే ॥ ౫౦

... గ్లౌశమే నాహ ॥ అథ వేతి ॥ అథవా ఏతస్మిన్నగుతి అస్మాభిః ... కార్యః అయమస్మాకం స ర్వ ... ॥ ని ॥ ఆశు ... వాయుః శిఖా విత్యమరః - అనలజ్వా ... యోజనే అనుకూలః । ... జః ... సార్గ ... త్రిభావః ॥ ౪౭ ॥ అ॥ స ... మనశ్శల ... యస్మిన్ ॥ అవకాశేషు అనావృత ప్రదేశేషు ఛిద్రేషువా యః పవన స్తేష్వ ... వాయ ... నం వా ... తా ... ఇతి శేషః - నిరంధ్రే నిరవకాశే ఛిద్రరహితత్వేతియావత్ శరపంజరే తాదృశ సర్వ్యానపి నిరుంధీమహి నిరో ధం కుర్మః - * నిపూ ... ధ తే ... - ఉపాయవిచామస్మాకం కస్య వా నిగ్రహానను కరత్వతిభావః ॥ ౫౦ ॥ ... ... *

అ॥ ఏతస్మిన్నవసరే కేచన క్షుద్రదైత్యాఃవాయుంబబాధిరకత్స్యాహ ॥ ఇ
తీతి॥ఇతీత్థంకతిపయే కేచన దైత్యాఃదితేఃపుత్రాః * దిత్యదిత్యాదిత్యపత్యు
త్తరపదాణ్ణ్య ఇతి ణ్యప్రత్యయః - వాతానాంసమూహోవాత్యా *
పాశాదిభ్యోయ ఇతి యప్రత్యయః ॥ ని ॥ వాత్యావాతసమూహేస్యా
ద్ఘూర్ణమ్యస్యాద్ఘూర్ణమసంహతావిత్యమరసుధాయాం।తస్యాని బర్హణే
నిగ్రహే కౌతుకాత్ కుతూహలాత్॥ని॥ కౌతూహలంకౌతుకంచకౌతు
కంచకుతూహలమిత్యమరః-జ్యావల్లిభిః-జ్యాః-మౌర్వ్యః వల్లర్యః లతా ఇ
వేతి*ఉపమితంవ్యాఘ్రాదిభిరితిసమాసః॥ని॥ మౌర్వీ జ్యా శిఞ్జినీ గుణః॥
వల్లీతువ్రతతిర్లతేతిచామరః-తాభిస్సహధనుఃఅనుగతఃగుణఃశ్లిష్టో య
స్మిన్కర్మణితత్తథా॥ని॥గుణస్త్వావృత్తిశబ్దాదావితివిశ్వః।గుణవత్త్వ జ
తే ఘటయంతే తావద్దిశి దిశి ప్రతిదిశం అభిసారిపరిః ః ।పససంబలం ॥
రంజగత్ప్రాణస్య సమీరణస్య ప్రాణాన్ భిందంతీతి తథా * భి ర్

౫౦ ॥ ప॥ ఇతికతిపయే దైత్యా వాత్యానిబర్హణకౌతు
కార్ధనురనుగుణంయావజ్జ్యావల్లీభిస్సహా యుంజతే । ప్ర
సభ్యత్ప్రాణప్రాణచ్ఛిదో న్యపతన్ శిరోః॥ ౫౧॥ వాయ్వ
ర్కశక్రవరుణానలదైవతాన్యస్త్రాణినిజశరవైరభి

దారణ ఇతి ధాతోః క్విప్-సాపజ్యంసహోశనంయథాతథా॥ః। అసజ్జవహో
శనమసూర్క్ష్యణ మిత్యర్థః - దైత్యానాంభల్లైరుజ్జితాః దస్యుకృతః
ర్యాపతన్నిపేతుః-నిపూర్వాద్వత్ప్ లృ గతావితిధాతోర్లజ్- శోభాఒతీ
సమీపవతిన్ నందిపుంగవ ప్రహారేః అస్త్ర వః॥౫౧ ॥ భ్రష్టరాజ్యస్యత్రి స్యా
ప్రజాసుశాసనమిఃసుః విశిష్ట కాసాని కమసురేషు స్వధామజస్రత్యా
హ వాయ్వితి॥ వాయ్వర్కశక్రవరుణానిలాఃదైవతాని అధిమానిదేవ
తావేషంతానిద్వంద్వాంతే శ్రూతో నాశబః - ద్వంద్వాయాదై
ర్వాయ్వాదిభిస్సంబధ్యతేతథాచ వాయుదైవతానీత్యర్థః రాభఃతాన్యక్ష
నిర్జరవఃసురశ్రేష్ఠైరభిమంత్రితానిలక్షణాని అభిమంత్ర్య ః నిముక్
క్తానీత్యర్థఃఅస్త్రాణిఅసురేషు రాజ్యాత్ప్రభవాత్ చ్యుతస్య భ్రష్టస్య
నృపతేశ్శాసనానిఆజ్ఞాశ్శిష్టావానాగరేషుపౌరేష్వివ నిశాంతాబభూ
వుః-సమర్థానినబభూవురిత్యర్థః * ఈరఐశ్వర్య ఇతిధాతోరిజాదేశ్చగు

రుచుతోన్మద్ఛ్యతామ్ - తతః కృశాన్వాసుర ప్రముజ్వ్యాస్త్రేచితిభూధాతోర
[illegible] ధిహా నాదస్త్రాణాంపకపీడా
[illegible] ఏవపరా [illegible] స్తత్ తద్వైవ తాకా
ప్రాశా [illegible] ధవసామ్య [illegible] ప ॥ [illegible] ॥ అ ॥ ప్రళయకాలిక
మ్పృ [illegible] భయాదపి [illegible] భో [illegible] సురాణాం దుస్సహ
ఖు [illegible] యే రాహా॥ తదని [illegible] ॥ లిక [illegible] కనుజానామసురాణాం భుజైః
వాణి [illegible] భుజన్యోజ్జావా [illegible] తాపయోరితి సూత్రాదన్యజశబ్దస్యాపా
[illegible] రత్వ [illegible] ధుత్వంచబో [illegible] త్కృష్టాః యే కోదండపండాః ధ
[illegible] డాః॥ వి॥ ధనుశ్చాపో [illegible] కోదండకార్ముక మిత్యమరః-
[illegible] పాశుకాః ప్రమి [illegible] ఇత్యాదినాఉ
క [illegible] ఉజ్జ్వలత [illegible] లాభిస్సగాపాః ద్విష్వాపాః
దుస్సహేత్యాదినాఅప [illegible] - నారాచాః సపత్న
[illegible] త॥ ఈశాంబ [illegible] శాసనాని రా
జ్ఞన్యతస్య నృపతే [illegible] ॥ స॥ తదనునసుజభు
జవికృష్టకోదండకంఠో [illegible] జ్వలదలదురాపనా
[illegible] ధారాసమీరా [illegible] సముచ్ఛల
చ్ఛండచండీశభూషా [illegible] లినయ ముఖవాతజాతాండ
బా [illegible] త్యోడరాస్తునా [illegible] త్యమరః- తేషాంధారాయాః- ప
ర [illegible] సమిరేణాహా [illegible] గాః అమరాః యుగ
స్యా [illegible] వానం ప్రళయఇతి [illegible] త్ అస్మిన్ సముచ్ఛలతః నతఘనం
[illegible] ండస్య అతికోపనస్య [illegible] స్త్వశ్యంతకోపన ఇత్యమరః-
[illegible] ండీ [illegible] తేః-చండీశ్వరు [illegible] వాసివ [illegible] ॥ శ్లో॥
[illegible] రంచారాసవాతుతే [illegible] సారసవిన్య సావ్యా
[illegible] తౌ ఘుఘూతినీతి॥ చండీశస్య [illegible] ॥ శ్లో॥ [illegible] బువిదాము
ఘురః [illegible] మాలవ్య [illegible] లీలాకోకిలబాల
తజనో ఏ యోగిత చాభరణ [illegible] ॥ యన్యాభూషణమం
గమ దేవ [illegible] కావాంతరావలిః॥ న [illegible] జీరపులాకలకలోజ్జ్వలా
ఏకస్మిన్ శ్రవణే దీర్ఘాహిమవానస్థి [illegible] అపరోపి మహామేరుః కాం
తాకాంధనకర్ణికేత్యాది ॥ [illegible] శిఘ్ర [illegible] కక్షయం-అత్రతు

గ్రంథవిస్తరభయాన్నలిఖ్యతే- [illegible] షాభూతస్యారగస్యసంబంధీ ప్రతి
భయఃభయంకరః॥ని॥భయంకరం ప్రతిభయమిత్యమరః - యోగ [illegible] వా
యుః నిశ్వాసపవనః తస్మాజ్జాతాముత్పన్నాందశామవస్థామ [illegible]
శ్లాఘిరె*ఉత్పూర్వాత్ శ్లాఘతెః [illegible] తోలిట్॥బహ్వీం [illegible] లికే
పీడామనుభవన్నోపాజనః [illegible] పీడాంనబహుమనుతఇతి భావః॥
౫౪॥ తదానీంవరుణస్యస్వభూ [illegible] అపిసమీపవర్తినోనబభూవురి [illegible]
హ ॥ తతఇతి॥తతఃప్రచండే [illegible] స్నహోపవమానేవలతివ తిస్యేవా
దేషమేఘమతూలవత్ తూలేవకార్పాసేనతుల్యం * తేనతుల్య మి
త్యాదినావతిప్రత్యయః-నిస్సామ [illegible] శేషునిరస్తేషుసత్సు [illegible]
శోషయత స్తస్య-పవనస్యవేగేనయాదసాంజలజంతూనా [illegible]
యాదాంసిజలజంతవఇత్యమరః-సనీడంసమీపంప్రతి॥ని॥ [illegible]
నీడవదిత్యమరః-ఆగంతుమాయాతుంఆప్తుంవాఅనీహ [illegible] మన్త్రై

శాముజ్జగునిర్జరాః॥౫౪॥౧॥ప్రచండేచవలతిపవమానే
తూలవదుత్సార్యమాణేషుదూరతఏవవారిధరేషుసాగ
రానపిశోషయతస్తస్యసనీడమాగంతుమనీహయాసేషు
చయాదోగణేషుస్వాత్మైకశేషతయా భగ్నచేతాః ప్ర
చేతాఃప్రాకృతలోకసాధారణ స్తటస్థఏవ బహి [illegible]
స్థౌ॥౧॥అపిచ॥ రిపుచమూ [illegible] సముత్స [illegible] మ

షుసత్సు- స్వస్యఆత్మనాఏకేనశరీరేణ [illegible] తేశేత్యర్థః॥ని॥ [illegible]
తోఽధృతిర్బుద్ధిస్వభావోబ్రహ్మవర్ష్మ చేత్యమరః- శేషతయా శిష్టతయా
భగ్నందుఃఖితంచేతోయస్యసః భాధూతః -అతఏవప్రాకృతలోకసా
మరజరః॥ని॥వివర్ణఃపామరోనీచఃప్రాకృతశ్చపృథగ్జనఇత్యమరః - లో
కస్తుభువనేజనఇతిచ-తేనసాధారణస్సమానః॥ని॥సాధారణస్సమా నేపీ
త్యమరః-ప్రచేతాఃవరుణఃతటస్థఃఉదాసీనః॥ని॥ ఉదాసీనస్తటస్థ
దిత్యమరాధికపాఠః-బహిరేవ -నాసీరాదితిశేషఃఅవతస్థౌతస్థౌ * ఉప
పూర్వాత్తిష్ఠతేలిట్-సమవప్రవిభ్యస్థ ఇత్యాత్మనేపద [illegible] స్య
* కిముల్లంఘ్యయతేతేతిభావః॥అ॥ కమటదేవా [illegible] నాసీ [illegible]
హయప్రగతాఇత్యాహ॥అపిచేతి॥పర్మసుకవచేషు॥ని॥ తత్రం [illegible]
దరేనమిత్యమరః - రిపూణాంచవన్నస్సేనాః తాసాంసమూహస్సము

త్స్వర్జ్యమానైస్స్వర్గైః-ఋషిణా తేషుభిన్నేషుసత్సు - మర్మసుసంధిస్థానేషు॥వి॥సంధిస్థానానాం మర్మాణిముఖమూలంచకందకమితిబాహటః భిద్యమానేషు ఛిద్యమానేషు సత్సు కర్మణా దేవాః యాగాదిభిస్తపోభిః ప్రాప్తదేవత్వా ఇత్యర్థః - దేవాద్వివిధాః ఆజానదేవాః కర్మదేవా ఇతి - తత్ర ఆజానదేవాః గవాదిసృష్టేః ప్రాగేవ బ్రహ్మణా సృష్టా దేవాః - తా ఏవ దేవతాస్సృష్టా ఇతి శ్రుతేః ॥ శ్లో॥ ఆజానదేవాస్తే ప్రోక్తాః కల్పాదౌ యేస్వయంభువా। సృష్టాస్స్వార్థ్యాదయో దేవాస్సుక్తకల్పాధికారిణః ఇతివచనాచ్చ-ఆజానదేవానామధికారపరిసమాప్తిస్తావదధికారిణాం ముఖ్యార్థరణేనత్వాత్ త్రివ్యాఖ్యాతృభిస్స్పష్టముక్తం- యజేతస్వర్గకామః ... పరాప్తైరభిధానాద్వ్యర్థా విధ్యనుష్ఠితకర్మభిః యే బ్రాహ్మణాత్యుత యావాదే వభూయంగతాః తేకర్మ

నశరవర్షధర్షితేషు మర్మసు భిద్యమానేషు కర్మ
సుకర్మదేవాః కస్మాదయమాకస్మికో బుద్ధివిపర్యయః
కస్మైవయమసురైర్యుధ్యామహే కస్య హేతోర్వధ్యా
మహే బుధ్యామహే నహేతుమస్మిన్నాయాసే కేనో
దేవాః కేవనో దానవాస్సంభృత్యాత పాంసిదుశ్చరాణి
సంప్రాప్తావయమమరపదం కేనశక్యాస్సిగృహీతుం కే

దేవాః ఏషాంమనుష్యలోకప్రవేశోస్త్వేవ* యావత్సంపాతముషిత్వా పునరావర్తంత ఇతి శ్రుతేః॥ శ్లో॥ క్షీణేపుణ్యే మర్త్యలోకం విశంతీతిస్మృతేశ్చేతి భావః అస్మాకమయంబుద్ధేః విపర్యయో భ్రంశః కస్మాత్ ఆకస్మికః అజ్ఞాతహేతుకః - వయంకస్మై ప్రయోజనాయేత్యస్యాగమ్యమానత్వాత్ ప్రయోగః-అసురైస్సహయుధ్యామహే యుద్ధంకుర్మహే-యుధ్వాఅసురైర్యుధ్యామహే తాడ్యామహే - కస్యహేతోః కింనిమిత్తం-అన్నస్యహేతోర్వసతీతివత్ షష్ఠీ-వయంబధ్యామహే పాశాదిభిరితి శేషః ఆయాసే ప్రయత్నసాధ్యే అస్మిన్ కర్మణి హేతుంన బుధ్యామహే నజానీమహే-కేనః దేవాదానవాశ్చకే దుశ్చరాణికృచ్ఛ్రసాధ్యాని తపాంసి చాంద్రాయణాదీని సంభృత్య అనుష్ఠాయ అమరాణాంపదంస్థానం॥ని॥పదంవ్యవసితత్రాణస్థానలక్ష్మాంఘ్రివస్తుష్వితి

రః-ప్రాప్తాః వయం కేన నిగృహీతుం శక్యాః కేన వా అనుగృహీతుం శక్యాః దేవో దానవో వా యః స్వర్గమధిష్ఠాస్యతి స్వర్గే స్థాస్యతీత్యర్థః* అధిశీఙ్స్థాసాం కర్మేత్యధిపూర్వస్య తిష్ఠతేరాధారస్య కర్మత్వం కర్మణి ద్వితీయేతి ద్వితీయా । తస్యైవయమతిథయో భవామః - అతిథి లక్షణం తూక్తం ధర్మశాస్త్రే ॥శ్లో॥ సంప్రాప్తో వైశ్వదేవాంతే సోఽతిథిస్స్వర్గ సంక్రమ ఇతి। ఇతి పరస్పరమన్యోన్యం - సంమన్త్ర్య ఆలోచ్య కృత నిశ్చయాః కృతః నిశ్చయః నిష్కర్షః వ్యవస్థా వా యైస్తథా విధాస్సంతః - సంఘశః సంఘీభూయ* బహ్వల్పార్థేత్యాదినా శస్ప్రత్యయః। సమరస్య ముఖాత్* ల్యబ్లోపే కర్మణ్యధికరణే చేతి పంచమీ - యుద్ధముఖభాగం విహాయేత్యర్థః- సమంతతః అపచక్రముః ప్రతస్థిరే । అన్యతరజయేనాపీష్టసిద్ధ్యాసత్త్యాం కోవా సమరముఖం గత్వా ప్రాణాంస్త్యజతీతి భావః ॥ అ

నిశక్యా అనుగృహీతుమధిష్ఠాస్యతి యస్స్వర్గమతిథయ స్త
స్యైవయంభవామ ఇతి కృతనిశ్చయాస్సంమంత్ర్య పరస్ప
రం సంఘశోఽపచక్రముస్సంమంతతోఽపి సమర ముఖాత్
౯॥ అథ యే కేచిదాహవమఖే హుతశరీరా దనుజ వీరా
దేవభావమాపద్యదివమారూఢా గూఢాభిసంధయస్తే కిల
సహృదయా ఇవ కంచిత్కాలమహృదయా ఏవ పరిక్రమ్య

ఆహవమరణాద్దైవభూయంగతానామసురాణాం మసురదేవానాం వ్యాపారమాహ ॥ అథే॥ యే దనుజవీరాః ఆహవః యుద్ధమేవ మఖో యాగః ॥ నిసప్తతంతుర్మఖః క్రతురిత్యమరః - తస్మిన్ హుతం ప్రక్షిప్తం శరీరం యైస్తే త్యక్తశరీరా ఇతి యావత్ దేవభావం దేవత్వమాపద్య దివం స్వర్గమారూఢాః ప్రాప్తాః వర్తంత ఇతి శేషః - తే కిల కేచిద్దైత్యా దేవాః అప్రశస్తం

హృదయం యేషాం తే అహృదయాః* శాకపార్థివాదిత్వాత్సమాసః- అత ఏవ నిగూఢాః నిగూహితః అభిసంధిః దేవనిగ్రహాభిప్రాయో యైస్తథా భూతాస్సంతోఽపి-ఏవకారోఽప్యర్థః ॥ ని ॥ అభిసంధిరభిప్రాయ కామయోరితి విశ్వః- కంచిత్కాలం క్వచిత్కాలే * కాలాధ్వనోరత్యంతసంయోగ ఇతి ద్వితీయా-సహృదయాః హృదయాళవః ఇవ సుహృద ఇవేతి యా

వత్ ॥౧॥ హృదయాళుస్సుహృదయ ఇత్యమరః- పరిక్రమ్య చరిత్వా పరిజ్ఞాతాని మర్మాణి రహస్యాని యైస్తే ॥౨॥ మర్మ గోప్యం రహస్యం చేత్యమరసుధాయాం హేమచంద్రః- అతర్కితాః శత్రుతయా అసంభావితా ఏవ అమరబలం నిర్వాపయామాసుః శమయామాసుః ॥ రహస్యజ్ఞాః కేపి వీరాః శత్రూన్నాశయంతీతి భావః ॥౩॥ సురయోధాస్తత్క్షణమవిదితజయోపాయాస్సంతః చిత్రలిఖితా ఇవ తూష్ణీమవస్థాయ శోకం చితాః అలం ప్రతస్థిర ఇత్యాహ ॥అపేతి॥ అపసరతః అపగచ్ఛతః కర్మ దేవానభిఘ్నతః ప్రహరతః దైత్యదేవాన్ దృష్టిషు విషం గరళం యేషాం తథావిధాన్ ఆశీవిషాన్ సర్పానివ స్థితాన్ ॥౪॥ ఆశీవిషో విషధర ఇత్యమరః- ఆపతతః సమీపం ప్రత్యాగచ్ఛతః శరానుల్లంఘితా ఉత్సృష్టా వేలా మర్యా

పరిజ్ఞాతమర్మాణస్సర్వతో నిర్వాపయామాసురతర్కితా
ఏవ గీర్వాణబలం ॥౮॥ అపసరతః కర్మదేవానభిఘ్న
తో దైత్యదేవానాపతతశ్శరానాశీవిషానివ దృష్టివిషాను
త్సర్పతో విశృంఖలమసురభటానుల్లంఘితవేలానివ కల్లో
లాన్మహోదధేరప్రభవతస్సేనాపతీనప్రతిపత్తిమూ
ఢమపి పశ్యంతస్స్వామినమపశ్యంతస్త్రాతారమవశా

దా అబ్ధ్యంబువికృతిర్వేలా యైస్తథావిధాః ॥౧॥ అబ్ధ్యంబువికృతౌ వేలా కాలమర్యాదయోరపీత్యమరః- అత ఏవ విశృంఖలం నిర్నిరోధం యథా తథా ఉత్సర్పతః ఉద్గచ్ఛతః మహోదధేః కల్లోలా ఇవ స్థితాన్ అసురాణాం యే భటాస్తాన్ అప్రభవతః అసమర్థాన్ సేనానాం పతయో నాయకాః తాన విద్యమానా ప్రతిపత్తిః ప్రజ్ఞా యస్యాస్తాం మూర్ఛితామిత్యర్థః - చమూం సేనామపి పశ్యంతః త్రాతారం రక్షకం స్వామినమపశ్యంతః ❋ సాయుధాః ఆయుధైస్సహితాః సవాహనాః విబుధానాం భటాః అవశా ఇత్యాదీని విధేయభూతాని విశేషణాని - అవశాః అస్వతంత్రాః దేవము నే

❋ ॥స్వామినమింద్రమప్రతిపత్తిమూఢత్వేన పశ్యంతః త్రాతారం తదతిరిక్తం రక్షకమపశ్యంత ఇతి విద్యమానమూలపాఠానుసార్యన్వయః- వ్యాఖ్యాంతరానుసారి మూలపాఠస్తు సదృశ్యతేన స్వరసశ్చ॥ ❋

ర్దుర్వాసస శ్శాపేనైవ తేజసా హృదయాని ప్రవిశ్య ప్రత్యోష్యమాణాః ప్లుష్యమాణా ఇవ స్థితాః స్తబ్ధా నిశ్చలా ఇవ ముగ్ధా ఇవ మూఢా ఇవ ॥ని॥ ముగ్ధస్సుందరమూఢయోరితి విశ్వః-విషానలైర్దగ్ధా ఇవ మోహనం ప్రజ్ఞాశైథిల్యసంపాదకం చూర్ణం భస్మ తేన దిగ్ధా ఇవ ఉద్ధూళితా ఇవ జీవితేషు పరం జీవనేష్వేవ లుబ్ధా ఆసక్తాః ॥ని॥ లుబ్ధాభిలాషకత్యమరః - చిరాత్ ఈషద్వివేకస్య సారాసారకలనస్య సునియంత్రణేన సంబంధేన ని॥ నియంత్రణం స్యాత్సంబంధ ఇతి హేమః-లబ్ధాం జయశ్రియమపి క్షణికేన తాత్కాలికేన దుర్మంత్రణం దురాలోచనం తేన వినాశయంతః నాశం ప్రాపయంతః-పశ్యంతోప్యచక్షుషః అవిద్యమాన చక్షుషాః ఇత్యుక్తే విరోధః తత్పరిహారస్తు చక్షుర్ముఖ్యకార్యతత్తద్వస్తుగతదీర్ఘ్యారూప తద్వైజాత్యవిషయక చాక్షుషరహితా ఇత్యర్థాః త్రయణేన బోధ్యాః శృణ్వ

దేవమునిశాపతేజసా ప్రవిశ్య హృదయాని ప్రత్యోష్యమా
ణా స్తబ్ధా ఇవ ముగ్ధా ఇవ దుగ్ధా ఇవ విషానలైర్దిగ్ధా ఇవ
మోహనచూర్ణేన లుబ్ధాః పరంజీవితేషు లబ్ధామపి జయశ్రి
యం చిరాదీషద్వివేకసునియంత్రణేన క్షణిక దుర్మంత్ర
ణేన వినాశయంతః పశ్యంతోప్యచక్షుషశ్శృణ్వంతోపి బ
ధిరా జానంతోపి జడాః పరిగృహీతా ఇవ దుర్యశసా ప రి
ష్వక్తా ఇవ భాగ్యవిపర్యయేన విస్మృత్య కులశీలాని విస్మృ

న్తోపి బధిరాః నష్టశ్రోత్రేంద్రియా ఇత్యుక్తే విరోధః పరిహారస్తు తత్తదీయశబ్దవైజాత్యవిషయక శ్రావణప్రత్యక్షరహితా ఇత్యర్థాః శ్రవణేన జ్ఞేయః-జానంతోపి జ్ఞానాశ్రయా అపి జడాః జ్ఞానానాశ్రయా ఇతి విరోధః తత్పరిహారస్తు ప్రాణిత్వప్రయుక్తయా కించిజ్జ్ఞానాశ్రయా అపి పరిచిత సన్నిహితతత్తద్విషయకవిశేషజ్ఞానరహితా ఇత్యర్థాశ్రయణేన బోధ్యాః దుర్యశసా అకీర్త్యా పరిగృహీతా ఇవ భాగ్యస్య విపర్యయః వ్యత్యయః ఏవం చ అభాగ్యేనేత్యర్థః పరిష్వక్తా ఇవ * ష్వచే సంగ ఇతి ధాతోః కర్మణి నిక్తః-కులం కశ్యపస్య బ్రాహ్మణస్య తపోంతస్య శీలాని ప్రాక్తనాసురవిజయ చాతుర్యాణి చ విస్మృత్య పర్యాలోచ్య నిస్సేష నిరవశేషం ఆప

త్రపాంలజ్జాంవిసృజ్యనిషంగంఇషుధింఅవరోప్యఉజ్ఝిత్వాపృష్ఠతః పృ
ష్ఠభాగే*సార్వవిభక్తికస్తసిఃబుద్ధిం ఆవేశయంతః వినివేశయంత ఇ
త్యర్థః పలాయనేచ్ఛయేతియావత్ జయసంపాదకానిఆయుధాని ప్ర
హరణాని శాఖిపార్థివాదిత్వాత్సమాసః - అవముచ్య త్యక్త్వాభిషా
ఘణాంకపాలానిమృతాస్థిపాత్రాణి॥ని॥ స్యాత్ఖర్పరః కపాలోఽస్త్రీ కీక
సంకుల్యమస్థిచేత్యమరః-ఆదదానాః స్వీకుర్వాణాః ఆచ సర్గాత్సృష్టి
సమయమారభ్యేత్యర్థః-ఆచ మహాప్రళయాత్ మహాప్రళయమవధీ
కృత్యేత్యర్థః-ద్విజన్మనామధ్వరేషు యాగేషు యానిహవీంషి తైరేవ
అవిశ్రాంతంసంతతంపరివుష్టానాంభావః పరివుష్టతా తయా- స్థూలత

జ్యానిశ్చైషమపత్రపామవరోప్యనిషంగమావేశయంతః
పృష్ఠతోబుద్ధిమథోమ్ముచ్యజయాయుధాన్యాదధానాభి
ఘాకపాలానిపాణిభిరాసర్గాదాచమహాప్రళయాద
ధ్వరహవిర్భిరేవద్విజన్మనామవిశ్రాంతపరివుష్టతయే
వసాయుధాశ్చసవాహనాశ్చసైకతాఇవసేతవస్సర్వ
తోఽపివిజఘటిరేవిబుధభటాః ॥౭౮॥ ధావద్దైవతయోధ

యోధపదవీసంరోధక్రౌతూహలక్రామడ్డామరఘోర

యేవేత్యర్థః-సైకతాస్సికతామయాస్సేతవఇవసర్వతః పరితోఽపివిజఘటి
రేచస్ఖలుః- పరశ్శతభటసాధ్యైకార్యైబహవోభయదుర్గితాశ్చేదవశిష్టా
భటాః ఉపాయతః స్ఖలనమంతరా కింకష్యంతీతిభావః॥౭౮॥ అ॥ అగ్న్యాద్యై
దిదిక్పతయోఽపిభీతాస్సంతోదిగంతాన్ప్రతిపధావిరిత్యాహ- ధావది
తి॥ ధావంతః పలాయమానాః దైవతాన్యేవయోధాః భటాస్తేషాంయూ
థానిసంఘాః తేషాంయాః పదవ్యః తాసాంసంరోధేనిరోధే కౌతూహలేన
కౌతుకేన ॥ని॥ కౌతూహలంకౌతుకంచేత్యమరః- క్రామంతః ప్రస
రంతః డమరాఏవడామరాః విప్లవాః* ప్రజ్ఞాదిత్వాత్స్వార్థేణ్ప్ర
త్యయః-ఉపద్రవా ఇత్యర్థః - యద్వా డామరాః భయహేతుసింహ
నాదాదయో ధ్వనివిశేషా ఇత్యర్థః॥ని॥ ముష్టిబంధస్తుసంగ్రాహోడిం
బడమరవిప్లవావిత్యమరః- డింబశబ్దార్థమారభసః - భయధ్వనా

పుల్కసే పిడింబః స్త్రీహానివిప్లవ ఇతి - డామరశబ్దః అశస్త్రకలహస్యనా
మేతి క్షీరస్వామీ - ఈతిస్స్యాదతివృష్ట్యాద్యుపద్రవే-డింబప్రవాసయోరి
తిభాస్కరః - ఏవంకౌతూహలేనక్రమంతః ప్రసరంతః యే డామరా
స్సిష్ఠానాదాః తైర్ఘోరారంభీమం యద్వైరిపరిషదః శత్రుసంఘస్యానాసీర
సీమతత్రోద్భవైః నినిర్ఘోషైః దుశ్శ్రవైరితివార్థః - పాఠాంతరేణ
ద్భవైరుత్పన్నైరిత్యర్థః - అథవా క్రామంతీ సంచరంతీ యా డామర
ఘోరవైరిపరిషదితి విశేషణవిశేష్యభావః - అమర్త్యనగర్యాః అమరా
వత్యాస్సంవర్తస్య ప్రళయస్య మహార్తిః కైర్మహార్తవిద్భిః దైవ
జ్ఞై రిత్యర్థః॥ ని॥ స్యుర్మౌహూర్తికమౌహూర్తజ్ఞాని కార్తాంతికా
అపీత్యమరః - ఆవేదకైరితియావత్ - భేరీణాం భాంకారైః ధ్వని
భిరిత్యర్థః సంభ్రాంతాః అనవస్థితాః చపలా ఇతియావత్ - అత

వైరిపరిషన్నాసీరసీమోద్భవైః - భేరీభాంకరణైరమ
ర్త్యనగరీసంవర్తమాహూర్తికైస్సంభ్రాంతాః ప్రతి
పేదిరే యుధినివృత్తాశా దిగీశా దిశః॥ ౫౮॥ ప ॥ వల్మీకేష్వ
హయో వసంతి మునయో ఘోరాస్సమీరాశనాః కాం
తారేషు చ కందరేషు లవణే సింధౌ క్వ నా సుస్థితిః - ఆక్రాం

ఏవనివృత్తాః ప్రగతా ఆశా జయేచ్ఛా యేషాం తే తథావిధాః దిగీశాః
దిక్పతయః అగ్న్యాదయః దిశః ప్రతిపేదిరే ప్రాపురిత్యర్థః - యో
ద్ధుమసమర్థాః జిజీవిషవః కేవానపలాయంత ఇతిభావః॥ ౫౮ ॥ అ॥
దిక్పతిష్వేకో వాయుస్స్వవర్త్మైకశత్రుకతయా అన్యత్రగమనమనీ
హమానస్సన్ శత్రుప్రయుక్తబాణానాం స్వనామసామ్యాత్స్వ మిత్రాణీ
తిజ్ఞాత్వా తాన్యేవ ప్రవివేశేత్యాహ॥ వల్మీకేష్వితి ॥ వల్మీకేషు నాకుషు॥
ని॥ వామలూరుశ్చ నాకుశ్చ వల్మీకం పుంనపుంసకమిత్యమరః - అహయః
సర్పాః॥ ని ॥ అహిర్వృత్రాసురే శత్రౌ సర్పే చేతి విశ్వః మునయశ్చ వసం
తి - కాంతారేషు దుర్గేషు కందరేషు దరీషు లవణే సింధౌ సముద్రే చ ఘోరా
భయంకరాః సమీరాశనా వాయుభక్షకాః అజగరా ఇతి శేషః వసంతి క్వ
వా సుస్థితిః సుఖస్థితిస్స్యాత్ పరైశ్శత్రుభిః॥ ని ॥ పరోఽరిపరమాత్మనోరితి

విశ్వాఃభువనేలోకేఅక్రాంతేసతితృణమపిస్ప్రష్టుంస్పర్శనంకర్తుంమ యానశక్యంకింకర్తవ్యమితీవఆశుగోవాయుఃదైత్యానాం ఆశుగేషుఆశు గత్వజాతివిశిష్టేషు॥ని॥ఆశుగౌవాయువిశిఖావిత్యమరః- వ్యలీయతగూ ఢమనుప్రవిశేత్యర్థః - పరపరిభవదశాయాంకోవాన్యస్సహాయోభవ తీతిభావః॥*॥౫౫॥అ॥ కాందిశీకయోధసంఘందృష్ట్వాఇంద్రశ్చింతయా మాసేత్యాహ॥అనంతరమితి॥అతర్కితమనుత్ప్రేక్షితం యథాతథా అని మిత్తంఅజ్ఞాతనిమిత్తంయథాతథేత్యర్థః - అపధ్వంసమానంవ్యాతమి త్యర్థః-భువినిపత్యఅభితోపివిప్రకీర్ణంగగనతలమివస్థితం నిమర్యా దావస్థితత్వాదితిభావః భిన్నాత్యక్తామర్యాదా వేలాయస్మిన్కర్మణితత థ్యథాతథాపరివహాత్ ప్రవహాత్ అర్ణవస్యస్రోతః అంబుసరణమివస్థి తంసర్వనిరోధత్వాదితిభావః॥ని॥స్రోతోంబుసరణం స్వతఇత్యమరః - ఏ

తేభువనేపరైస్తృణమపిస్ప్రష్టుంనశక్యంమయా కింక
ర్తవ్యమితివ్యలీయతజవాద్దైత్యాశుగస్త్వాశుగః॥౫౫॥
గ॥అనంతరమిత్థమతర్కితమనిమిత్తమపధ్వంసమానమసు
రబలమభితోఽపివిప్రకీర్ణమివభువినిపత్యగగనతలం పరి
వహాదివ భిన్నమర్యాదమర్ణవస్రోతశ్శతశః పరిక్షిత

వంభూతమసురాణాంబలంసాహాయ్యేవిశదౌశతశఃబహుశః* బహ్వ ల్పార్థాద్దిత్యాదినాశస్ప్రత్యయః। పరిక్షితందృష్ట్వాపిసమరస్యసంప దేప్రఘట్టకేసంబంధేసహస్రాక్షః-పూర్వవత్ప్రత్యయః। గృహీతస్సం పాదితోజయఃయేనతత్తథాభూతమపికదాపిఅశిక్షితంఅనభ్యస్తం ఆ యుధానాంగ్రహణంస్వీకారో యేనతత్తథాభూతమివఅనాకర్ణితా ఆశ్రుతాసంగ్రామస్య కథాప్రస్తావో యేనతత్తథాభూతమివ వాయ సానాంకులంయూథమివవానరాణామనీకంసేనేవకేరళానాం కేరళ

---

*వల్మీకేష్వహయోవసంతి-ఘోరామునయఃకాంతారేషుకందరేషువ వసంతి-సమీరాశనాఇత్యహిమున్యోభయవిశేషణంలవణఇతిహేతుగ ర్భంవిశేషణం-తాదృశేసింధా-క్యవాకసిక్ప్రదేశేవానుస్థితిః సుఖస్థి తిః-లవణోపద్రవాదితిభావః-ఏవమన్వయేనవ్యాఖ్యానసక్లిష్టంప్రతిభాతి॥

దేశీయానాం సైన్యం సేనేవ-యుద్ధయాత్రాయాం ॥ శ్లో॥ కేరళాశ్చప
లారుష్టాహన్యస్స్వస్వామినం ప్రియమితి యోధాధమత్వేన కేరళానా
ముక్తత్వాదితిభావః - గ్రామపాలానాం ఖండభూపతీనాం శునాం వా
జాలమివ సమూహమివ కరతాళికామాత్రేణ కరతాడనమాత్రేణ కా
తరం అధీరం॥ని॥ అధీరే కాతరత్రస్నుభీరుభీరుకభీలుకా ఇత్యమరః। అమ
ర్త్యానాం బలం సైన్యమపి॥ని॥ సైన్యాసి దర్పరేతశ్శక్తిస్థౌల్యేషు చేద్బ
లం క్లిబ ఇతి నానార్థమాలా। వాసవస్స్వయమేవ దశభిశ్శతైః సహస్రే
ణేత్యర్థః- అక్షిభి రాలోకయన్ పశ్యన్ సన్నేవమాలోచయామాస చిం
తయామాస । బలరహితః కోవా స్వాపి చింతాం న భజేతేతి భావః॥

మతిసాహసేన సహస్రశో గృహీతజయమపి నమరసంఘ
దేణక దాష్యశిక్షితాయుధగ్రహమివ నాకర్ణిత సం
గ్రామసంకథమివ వాయసయూథమివ వానరానీక
మివ కేరళసైన్యమివ గ్రామపాలకజాలమివ కరతా
ళికామాత్రకాతరమమర్త్యబలమవ్యాలోకయన్నక్షిభి
ర్దశభిశ్శతైర్వాసవస్స్వయమేవ మాలోచయామాస॥
౫ ॥ అహోదుర్వాససో బ్రాహ్మణ్యమహో నిగ
మాగమప్రామాణ్యమహో కర్మపరిణతేః ప్రాబ
ల్యమహో దేహిషు శ్రియశ్చాంచల్యమహో పురు

అ॥ ఆలోచనప్రకారమేవాహ॥ అహో ఇతి ॥ దుర్వాససో మునేర్బ్రా
హ్మణ్యం అహో విస్మయావహం యత్తదేకబలముపలంభ్య సర్వం య
థాకామం కరోతీతి భావః- నిగమః వేదః ఆగమశ్శాస్త్రం తయోః ॥ తస్మా
దాత్మజ్ఞం హ్యర్చయేద్భూతికామ ఇత్యాది శ్రుతిః॥ శ్లో ॥ సమాగతం బ్ర
హ్మనిష్ఠం నావమన్యేత కర్హిచిత్। బ్రహ్మతేజో వధాదన్యత్కారణం
నేష్టనానన ఇతి స్మృతిః। ఏవంరూపయోరిత్యర్థః - ప్రామాణ్యం యథా
ర్థబోధకత్వం- అహో ఇత్యాశ్చర్యార్థకస్సర్వత్ర - అన్యథా కదా
చిదేవం న భవతీతి భావః- కర్మణాం పరిణతేః పరిపాకస్య ప్రాబల్యం ఫలా
భిముఖ్యం అహో - దేహిషు ప్రాణిషు శ్రియశ్చాంచల్యం తారళ్యం అ

హో॥-పురుషస్య కారః కృతిః ప్రయత్న ఇతి యావత్- తస్య వైఫల్యం నైరర్థక్యం అహో-బలవత్సంబంధ్యపి కాలవిశేషేణ ఫలతీతి భావః ॥ పరమేష్ఠినః కౌశల్యం చాతుర్యమహో-యతః నీచానుత్తమయతి ఉత్తమాన్నీచయతీతి భావః। పాశుపతేషు పశుపతేశ్శివస్య భక్తేషు మాహాత్మ్యం సత్యవచనత్వాదికం అహో - కదాచిదప్యధా న భవతీతి భావః- మస్నిమిత్తేషు ప్రాగుక్తప్రతికూలపవనాదిషు యాథార్థ్యం అన్యూనానతిరిక్తశాస్త్రోక్తఫలసంపాదకత్వం అహో - అహావో రణః నామ ప్రసిద్ధః అయమసురైస్సహ కలహః క్రియాన్ కిం మహాన్- అసురాణామప్రసిద్ధా ఇమే పురోవర్తినః కియంతః కింశూరాః-కీదృశాః కథంభూతాః పరాక్రమంతే యుధ్యంతే-కీదృశాః కథంభూతాః పలాయంతే ప్రధావంతే బం

షకారస్య వైఫల్యమహో పరమేష్ఠినః కౌశల్యమ
హో పాశుపతేషు మాహాత్మ్యమహో దుర్నిమిత్తే
షు యాథార్థ్యమాహవో నామ కియానయమసురాణా
మకియంత ఇమే కీదృశాః పరాక్రమంతే కిం బంధుభిః కిం
బలేన కిం ధనేన దంభోళినా కిమంతతోఽపి మయా-
కథం దృశ్యా దారాః కథం దృశ్యాః పౌరాః- కిమితో నిహ
తేన జీవితేన-కింకరిష్యతి విపరీతో విధిరితోఽపి-న చికీర్షా

ధుభిః రక్తసంబంధిభిః కిం న కిమపి ప్రయోజనమితి భావః। సచివైర్మంత్రిభిర్వా కిం న కిమపీతి భావః। బలేన సామర్థ్యేన వ కిం ధనేన కిం దంభోళినా వజ్రేణ వా కిం। అంతతః అవసానే* సార్వవిభక్తికస్తసిః । మయాపి వా కిం కిమపి సాధ్యం నాస్తీతి భావః - దారాశ్చ కథం దృశ్యాః ద్రష్టవ్యాః ప్రాక్తదగ్రే వీరవానాం కథనాదితి భావః - పౌరాః పురజనాః కథం దృశ్యాః తాన్ ప్రతి భయం త్యజత యుష్మానహం పాలయిష్యామీత్యభిధానాదితి భావః। ఇతః పరమితి శేషః-నిహతేన* భావే క్తః॥ మరణేన కిం - జీవితేన జీవనేన కిం-ఉభయథాపి అమరావతీ దుర్లభేతి భావః । యద్వా* కర్తరి క్తః నిహతేన సంహృతేన మయా కిం-జీవితేన జీవతా కిం - యథా మృతాన్మత్తః పుత్రదారాదీనాం ప్రయోజనం నాస్తి తథా విద్యమానాదపి మత్త

ఇతిభావః। అథవానిహతేవసంహృతప్రాయేణజీవితేన జీవితాజీవచ్ఛ
వేనేతియావత్ + వితరీతఃప్రతికూలఃవిధిఃదైవం ॥౯॥ విధిర్విధాతేదై
వేపీత్యమరః-ఇతోపివిద్యమానదురవస్థాతోపి- కిమవస్థాంతరం కరిష్య
తి-స్వర్గస్యేదంసౌవర్గం- స్వర్గసంబంధీత్యర్థః - ఆధిపత్యం ప్ర
భుత్వం-నచికీర్షామికర్తుం నేచ్ఛామీత్యర్థః-దానవానామాధిపత్యం
నజిహీర్షామిఅపహర్తుం నేచ్ఛామీత్యర్థః - యావదీదృశఃఏ
వంభూతఃఅహంకస్యచిద్దృగ్గోచరేదృగ్దేశేనపదేయంయసకస్యచిత్దృ
గ్విషయోనభవేయమిత్యర్థః- తావదస్మిన్నేవసమరే రణరంగే తనుం
త్యజామివిసృజామీతి సన్నహ్యసన్నద్ధోభూత్వా పురశ్చరన్సంచరన్
శచీపతిరింద్రఃఅంతరితఃగచ్ఛతిభజతిత్యంతరితః గతాం వాణీం వా
చమశృణోత్ తుశ్రావ*శుశ్రు ఇత్యతోఙ్ - భీతంభక్తం భగవాన్

మిసౌవర్గాధిపత్యం నజిహీర్షామిదానవానామా
ధ్రత్యం- యావదీదృశోహమథకస్యచిద్దృగ్గోచరే నపతే
యం తావదస్మిన్నేవసమరేతనుంత్యజామీతి సన్నహ్యపు
~~పురశ్చరన్~~శచీపతిరశృణోదన్తరితః గాంవాణీం॥౪॥వ॥అ
తేశక్రధీమాంద్యమగ్రేభావ్యంకిలాశ్యతా। అంత

హరిఃకదానోద్ధరతీతిభావః॥౪॥అ॥వాగానుపూర్వీప్రకారమాహ॥ అ
ఇతి॥ హేశక్రఇంద్రతేతవధియోమాంద్యం కార్యాకార్యాగ్ర
హణాతుర్యమ పిస్మయావహం-బృహస్పతి పరిశిక్షితస్యాపిత
వకథంప్రమాదఇతిభావః- అగ్రేఉత్తరకాలే అన్యథా ప్రకారాంతరే
ణభావ్యంభవితవ్యంవతిక తే-త్వదీయైస్సహతవైవామృతలాభాదికం
భవేదితిభావః - అస్మాద్రణోత్కలహాత్ * ల్యబ్లోపేకర్మణిపంచమీ-

+॥ఇహప్రాణాథకజీవితపదస్యశేషణత్వతాత్పర్యకస్యథృధనేత్యర్థ
కస్యసహితేనేతిపదస్యైవమూలకోశేషుదర్శనాత్పాఠాంతరానుసారి
వ్యాఖ్యానవికల్పక్లేశోనావశ్యకఇతిప్రతిభాతి॥ * * *
ర॥పురశ్చరన్పురశ్చరణంకుర్వన్-పురశ్చరణంనామమంత్రసిద్ధ్యుపయు
క్తోవ్యాపారవిశేషఇతిమంత్రశాస్త్రప్రసిద్ధం॥ *

రణంవిహాయేత్యర్థః-అంతర్ధేహి అదర్శనంభజ- నిగూఢస్సన్నపసరేత్య ర్థః-మద్గిరంమదుదీరితాంవాచంఅంతర్మనసి ధేహి ని ధేహినిక్షిపేతియా వత్-ఆత్మనా శేసంప్రాప్తైకోవాబుద్ధిమాన్ సర్వంనత్యజతీతిభావః॥౫౬॥
అ ॥ ఆకాశవాణీం శ్రుత్వాపి ఝుడితగం తుంసం దదేహే త్యాహ ఇతీతి॥ఏవంప్రకారయాఆకాశగిరా-క్రూరయాముమూర్షాజనికయా స్వయామత్యాబుధ్యాచ- యావత్ డోలాయతేడోలే వావవస్థానం లే భే-తావద్గురుఃబృహస్పతిరాగత్యఅబోధయత్। అవశిష్టం వక్తవ్య మితి శేషః-ఉపదిదేశేత్యర్థః-శూరతమఃకోవారధికఃభీరురివపలాయితు ము త్సహతఇతిభావః॥౫౭॥అ॥బోధనప్రకారమేవాహత్రిభిః ద్యైః॥హన్తే తి॥అమరాణాంపతేః శ్రేష్ఠస్య౧ధీమతోపిప్రశస్తబుద్ధిశాలినోపి * ప్రశం

ర్ధేహిరణాదస్మాదంతర్ధేహిచమద్గిరం॥౫౬॥ప॥ఇత్యాకా
శగిరాశక్రోమత్యాచక్రూరయాస్వయా। యావడ్డోళా
యతే తావదాగత్యాబోధయద్గురుః॥౫౭॥౫॥ హంతకథ
మేతదమరపతేఃధీమతోపి లేదుర్వ్యవసితమవిదితం నతే
వేదితవ్యమవశేషితంవా గురూణాముపాసనంకింనజా
నాసిభవితవ్యాం౨తాం కింవాభిమన్యసేజయశ్రియో నై

సాయాంమతుప్-తేతవదుర్వ్యవసితందుష్టవ్యవసాయఃదుర్బుద్ధిరితియా వత్-ఏతత్కిం-తేతవవేదితవ్యంవేదితుంయోగ్యంసత్ అవిదిత మజ్ఞాతం నాస్తీత్యర్థః-త్వంనిదితవేద్యోసీతిభావః-గురూణాం విద్యాగురూణా ముపాసనమ్పర్యుపాసనమవశేషితంకిం-నకిలేత్యర్థః-పర్యుపాసితైర్గురు భిస్తుభ్యంరహస్యమపిఉపదిష్టమేవేతిభావః-భవితవ్యతాం కర్మాయత్త సుఖదుఃఖాదివైచిత్ర్యం-నజానాసికింజానాస్యేవేత్యర్థః- సర్వస్య వే ద్యస్యమయాఉపదిష్టత్వాదితిభావః -॥కింవేతి ॥ మహత్యధికే మాలిసు మాలిభ్యాంతన్నామకాసురాభ్యాంభ్రాతృభ్యాంసహాసంగ రేప రివర్త

౧॥ అమరపతేరితివష్ఠ్యంతవిశేషణస్యానతిప్రయోజనకతమా అమర పతఇతిసంబోధనాంతపాఠఏవసమీచీనః-తదాసంబోధ్యాభిముఖీకరణ ప్రయోజనసిద్ధేరితిబోధ్యం॥ ... ... *

మానే ప్రవర్తమానే సతి-పతగపతౌ గరుడే పరాచీనే నివృత్తే సతి-భగవ
తా గోవిందేనాపి పరావవృతే ఏనివవృతఇతి యత్ ప్రధావితుం పశ్చాద్ద్రు
ష్టిం వా అభావీతి యదిత్యర్థః-తత్పురాణేషు భవతా శ్రూయత ఏవ- వాకా
రో భిన్నక్రమః జయశ్రియో జయలక్ష్మ్యాః నైయత్యం ఏకత్రావస్థానం -
అచాంచల్యమితి యావత్ - కింకిమర్థమభిమన్యసే అభిజానాసీత్యర్థః-
శ్లో॥ ఆపదః క్షణమాయాంతి క్షణమాయాంతి సంపదః। క్షణం జన్మాపి
మరణం మునే కిమిహ న క్షణం॥ అశూరేణ హతశ్శూర ఏకేనాపి హతం
శతం। ప్రాకృతాః ప్రభుతాం యాతాః సర్వమావర్తతే జగ దిత్యాది
పురాణాని శ్రుతవతా త్వయా శ్రీనైయత్యన్నాభిమంతవ్యమితి భావః॥ అ॥
వక్తవ్య ముక్త్వా ఈశోపదిష్ట మర్థ మనువర్తయితు మింద్రం ప్రో
త్సాహయతి॥అథేతి॥ఇదం త్రైలోక్యం త్రిభువనం కేన కిల కేన వా అధిష్ఠి

యత్వం శ్రూయతే పురాణేషు భవతా యతః మాలి
సుమాలి సజ్జరే మహతి పరివర్తమానే పరాచీనే పతగప
తౌ భగవతాపి పరావృతే॥౫॥ అథవ కేన కిలేదమధిష్ఠితం
త్రైలోక్యం విధ్యండాన్యేవ కియంతి విజితాని రత్నాకరేణ త
దలమనుస్మర శాపాంత వచనమత్యాశ్రమస్య మునే భర్త
వేయురపి కదాచిదన్యథా భాషితాని మాహేశ్వరస్య జా
తు నతు మాహేశ్వరాణాం॥ యత్పురోదితం గోవింద ఏవ

తమధ్యుషితం ఆశ్రితమితి వార్థః- తారకేణ శూరపద్మాసురేన కియంతి
కతి విధ్యండాని బ్రహ్మాండాని జితాన్యాసన్-తత్తతః అలం ఖేదం ప్రాప్యే
త్యాదిః-ఆశ్రమాన్ బ్రహ్మచర్యాదీన్ అతిక్రాంతః అత్యాశ్రమః - తస్య
అవధూతస్యేత్యర్థః-మునే దుర్వాససస్సంబంధి శాపాంతస్య శాపా
వధేర్వచనం ఉక్తిం-అనుస్మర-మహేశ్వరస్య భాషణాని వచనాని కదా
చి ద న్య థా ప్ర కా రాం త రే ణ భ వం తి - మ హే శ్వ రా ణాం
శివభక్తానాం భాషణాని అన్యథా ప్రకారాంతరేణ న భవేయురితి। కుంభ
కర్ణ పిపీలికాది ప్రార్థనావసరే ప్రయుక్తస్య శివవచనస్య కాలాంత
రే విపరీతత్వాదితి భావః॥ యతి॥ పురా మహర్షిణా దుర్వాససా॥ గో

వింద ఏవకుశలానికరిష్యతీతి-యద్వచఉదితంఅధునా తద్వచనం పరమే
ష్ఠినాబ్రహ్మణాఅగ్రేభావ్యంకిలాన్యథేత్యనేనానూదితంపునర్భాషితం
తద్వచ నాదన్యదిదమాకాశవచ ఇతినజానీహీతిభావః॥అ॥ఇంద్రం
ప్రోత్సాహ్యతేనసహగురురంతరధాదిత్యాహ ॥ తదితి॥ తత్తతఃఏహ్యా
గచ్ఛ-కంచిత్కాలం ఈ కాలాధ్వనోరత్యంత సంయోగే ద్వితీయా -
కస్మింశ్చిత్కాలఇత్యర్థః-అంతర్హితా ఏవ కేనచిదనవలోకితా ఏవ-
అవసామః తిష్ఠామః- ఇతి శిష్యమింద్ర మనుశిష్యశిక్షాం కృత్వా స్వస్య
యోగమాయయా యోగశక్త్యా-శిష్యమంతర్ధాప్య అంతర్ధానం ప్రా
పయ్య-దేవతానాం దేవానాం- దేశికో గురుః - బృహస్పతిః స్వయమ
పితిరోదధేఅంతరధాదిత్యర్థః-లఘునోపాయేనభావి ఫలావశ్యం భా

కుశలానికరిష్యతీతి తదనూదితమగ్రే భవితవ్య మన్యథే
త్యధునాపరమేష్ఠినా తద తత్తిష్ఠా తాఏవ క్వచిదావసామ
ఇత్యనుశిష్యశిష్యమంతర్ధాప్య స్వయోగ మాయ యాతి
రోదధే స్వయమపి దేశికో దేవతానాం॥ ౫౦॥ ప॥ నిద్రా
ణేవరుణేగతేహుతవహేవైవస్వతేమూర్ఛితే చపోలో
చనగోచరాదపగతేసంక్రందనస్యందనే। సంవర్తనస్య

వ వేదికో వా బుద్ధిహాన్గురుప్రయత్నేనాపిదుస్సాధఫలేయుద్ధే-అన్యత్రా
పిగత్వాప్రాణాన్ త్యజతీతిభావః॥౫౦॥అ॥ దేవసేనాధ్యక్షేమ ప్రస్థితేమ
లబ్ధవిజయాదైత్యాస్సింహనాదంచక్రురిత్యాహ ॥ నిద్రాణ ఇతి ॥ వరు
ణేనిద్రాణేనిద్రితేసతి-హుతంవహతీతిహుతవహఃతస్మిన్ గతే నిర్గ
తేసతి-వైవస్వతే యమే॥స॥శ్రాద్ధదేవో వైవస్వతోంతక ఇత్యమరః ॥
మూర్ఛాఅస్యసంజాతామూర్ఛితఃతస్మిన్సతి*తదస్య సంజాతంతా
రకాదిభ్యఇతఇతచ్ప్రత్యయః - సద్య స్తత్క్షణం సంక్రందనస్య ఇంద్ర
స్యస్యందనేరథే - లోచనానాంగోచరోదేశఃతస్మాత్తమపహాయేత్య
ర్థః * ల్యబ్లోపే కర్మణిపంచమీ - యద్వాలోచనానాంగోచరఃవిష
యఃతస్మాత్ లోచనవిషయేఅనవస్థాయేత్యర్థః * ల్యబ్లోపేఅధికరణే
పంచమీ-ఉపగతేసతి-వానవానాంబలే-సంవర్తేప్రళయేవ్యతిషక్తాః మి

ళితాః యే సప్తజలధయః తేషాం స్రోతస ఇవ ప్రవాహస్యేవ ప్రభూతో మహాన్ యో ధ్వనిః తేన స్ఫారః అభివృద్ధః - కోఽపి అవర్ణనీయః - హర్షేణ కృతస్యాట్టహాసస్య త్వ్యపితస్య ధ్వనిః - బభూవ । శత్రుమూలాయితే మసత్సు ప్రాప్తజయాః కేవా యోద్ధారః హర్షవశాదట్టహాసాదికం న కుర్వంతీతి భావః॥౫౮॥ అ॥ దైత్యబలమవసన్నందనైకలోకం సత్స్థావిత్యాహ॥ చకితేతి॥ చకితాః భీతాః అతఏవ పలాయితాః ప్రధావితాః అతఏవ స్ఖలితాః స్ఖలనపతితాః అతఏవ మూర్ఛాం సంజాతా మూర్ఛితాః నిశ్వసితాః పీవనాదృష్టవశాదాశ్వసితాః + సతాః త్రాటితాః * తత్సమాసే ప్రథమముక్తాంతానాం సర్వేషాం పరిపూరణస్నాతా సప్తవత్సమాసః - పశ్చాద్విబుధశబ్దేన కర్మధారయః, ఏవంచ ఇత్థంభూ...దేవా

తిష్ఠిక్తసప్తజలధిస్రోతం ప్రభూత ధ్వనిస్ఫారః కోపబ
భూవ దానవవబలే హర్షాట్టహాసధ్వనిః॥౫౮॥ప॥ చకితప
లాయితస్ఖలితమూర్ఛితనిశ్వసితగతవిబుధానుధావనని
షేధిమహారథికం - విజహీజహీహి పాహి పాహి నిగృహాణ గృహా
ణ హరేత్యుపచితనాదమేదురమవర్తత దైత్యబలం॥౫౯

ననుసృత్యధావనం శీఘ్రగమనం స్వభటకర్తృకం తన్నిషేధంత ఇతి తన్నిషేద్ధుం శీలం యేషాం త ఇతి వా తన్నిషేధినః - మహారథికాః యస్మిన్ తత్, ఛేతానాం తాడనస్య చ వీరాణామసంభావితత్వాదితి భావః । దైత్యానాం బలం సైన్యం॥ ని॥ స్థౌల్యసామర్థ్యసైన్యేషు బలం నా కాకసీరిణోరిత్యమరః - విజహీజహీహి - విసృజేత్యర్థః, పాహి పాహి పాలయ - నిగృహాణ నిగ్రహం కురు - గృహాణ తమితి శేషః - హర అపహర ఆయుధమితి శేషః । ఇత్యేవముపచితేనాభివృద్ధేన - నాదేన ధ్వనినా - మేదురం వ్యాప్తం సత్ - అవర్తత ఆస్థాత్। సైనికానాం విభిన్నచిత్తకత్వాత్ కేచన అనుజగృహుః కేచన నిజగృహురితి భావః॥౫౯॥ అ॥ అథ యావద శ్వాసస మాప్త్యవసరం దన ప్రకారమేవాహ॥ ఆవృత్త్యేతి॥ ఆసురాః దిశిదిశి ప్రతిదిశం - తురగా

+ ॥ ఇహాన్యపస్య పశ్యశ్వాసితే గాశ్వాసార్థకత్వా సంభవాన్నిశ్వసితశబ్దస్య సలజాతః శ్వాసార్థకత్వం శాస్త్రం॥ *

నావృత్య పరివృత్య-సర్వతః పరివార్యేతి యావత్ | ఆవర్తయంతః సై
న్యాం ప్రతివినివర్తయంతః-వారణాన్ గజాన్ వారయంతో నివారయంతః-
భూషణాని ముష్ణంతః అపహరంతః-అభినిపత్య ఆగత్య ప్రసభం బలాత్కా-
రం ఆయుధాన్యాహరంతః సంగృహ్ణంతః-పథిపథి ప్రతిమార్గం*వీప్సా
యాం ద్విః। ముక్తాః విముక్తాః కేశాః లక్షణయా తద్గ్రంథయో యైస్తాన్ విబు
ధాన్-లబ్ధానితి శేషః| ఘ్నంతః ప్రహరంతః - సంతర్జయంతః ధిక్కు-
ర్వంతః-అసురా దైత్యాః నిర్విశంకం నిశ్శంకం యథాతథా - దిగీశాన్ ది
క్పతీన్ భిత్త్వా గత్వా-యుద్ధాయేతి శేషః ఆమంత్రయంతః ఆహ్వానం కుర్వం
తస్సంతః-ప్రజహసుః హాసం చక్రుః। ప్రభ్రష్టసర్వస్వమసమీచీనం జనం
కే వా హంకారిణో న హసంతీతి భావః॥౬౦॥ అ॥ అవసరం దనసమయే అమ
రపురం అతీవ సాతంకం బభూవేత్యాహ॥ అపి చేతి॥ నిర్జరాణాం సురాణాం

అపి చ॥ ప॥ ఆవృత్త్యావర్తయంతో దిశిదిశి తురగాన్ వారణా
న్వారయంతో ముష్ణంతో భూషణాని ప్రసభమభినిపత్యా
యుధాన్యాహరంతః ఘ్నంతస్సంతర్జయంతః పథిపథి వి
బుధాన్ముక్తకేశాన్దిగీశాన్భిత్త్వామంత్రయంతః ప్రజ
హసురసురాస్సర్వతో నిర్విశంకం॥౬౦ కి. చ॥ ప॥ శస్త్రా
శస్త్రిక్షతపతిసుతాలోకశోకావలుప్తప్రాణస్త్రైణవ్ర

జర్ఝరం గళితరామణీయకం నగరం పురం-శస్త్రాశస్త్రీత్యాది ప్రథమాం
తత్రయం విధేయవిశేషణమితి బోధ్యం। శస్త్రైశ్శస్త్రైశ్చ ప్రహృ
త్యేదం యుద్ధం ప్రవృత్తం శస్త్రాశస్త్రి - తేన క్షతానాం హతానాం పతీ
నాం సుతానాం చాలోకాద్దర్శనాత్॥ ని॥ ఆలోకో దర్శనోద్యోతావిత్య
మరః। యశ్శోకస్సంతాపః - తేనావలుప్తాః నష్టాః ప్రాణా యస్య తథా
భూతః-యః స్త్రీణామయం స్త్రైణః స్త్రీసంబంధీ * స్త్రీపుంసాభ్యాం
నఞ్స్నఞౌ భవనాదితి స్నఞ్ప్రత్యయః । వ్రజస్సమూహో యస్మిన్
తత్॥ ని॥ సమూహనివహవ్యూహ ఇత్యమరః। న విద్యంతే శరణాని రక్షకాః
గృహో వా యస్య యస్మిన్వా॥ శరణం గృహరక్షిత్రోరిత్యమరః। అతఏవ
ధ్వస్తః స్రస్తః-అతఏవ లుప్తః ఆపణానాం పణ్యవీథీనాం అంతః స్వరూపం

యస్మిన్ తత్ ॥ ని ॥ అంతో త్రిసిశ్చ యేనా శ్రేస్వరూపే గ్రంథికే కర ఇతి భాస్కరః । ధావంతః పలాయమానాః దేవానాం ప్రవరాః శ్రేష్ఠా యస్మాత్ తథావిధం । యత్ సమరం యుద్ధం తస్మాదంతః వృత్తాంతః ॥ ని ॥ వార్తా ప్రవృత్తిర్వృత్తాంత ఉదంత ఇత్యమరః । తస్య యాథార్థ్యం ప్రామాణ్యం తస్య బోధః వేదనం తస్మై భావిన్యః తతః పఘూర్ణైః పౌరా యస్మిన్ తత్తథాభూతమభవత్ - అథవా ఏవమన్వయః । శస్త్రాశస్త్రీత్యాది విశేషణత్రయోపేతం నిర్జరాణాం పురం జర్ఝరమభవదితి । యద్వా శస్త్రాశస్త్రీత్యాదిపదత్రయసహితజర్ఝరపదం ద్వితీయాంతం మత్వా క్రియావిశేషణతయా యోజ్యం । మమతాకారిణా నాథేవుర్యాః పలాయితే పౌరాణాం వా కథం యథాపూర్వమవస్థితిః స్యాదితి భావః ॥ ౬౧ ॥ అ ॥ అ ॥ సుధర్మా

జమ్భారణధ్వస్తలుప్తాపణాంతం - ధావద్దేవప్రపరసమరో
దంతయాథార్థ్యబోధభావివ్యత్పౌరం నగరమభవజ్జర్ఝ
రం నిర్జరాణాం ॥ ౬౧ ॥ గ ॥ తతో ముహూర్తాద్దేవమూ
ర్తా ఇవ కోపానలవిస్ఫులింగా మునే ర్బలిముఖా మఖద్వి
షః పరాక్రమేణ మహతా పరిక్రామంత స్తిరోహితే మ
రుత్వతి ద్రాగేవ రణమూర్ధని పలాయితం తి ప్రమీత ఇతి
ప్రవిష్టోమరావతీమితి చ తాదాత్వికైః ప్రవాదభేదైశ్చ

ప్రవేశకాలికమసురవృత్తాంతం వక్తుముపక్రమతే ॥ తత ఇతి ॥ ముహూర్తా దేవముహూర్తం విహాయైవ *ల్యబ్లోపే పంచమీ । మూర్తిశ్శరీరమేషామస్తీత్యర్థే *అర్శ ఆదిభ్యోజిత్యచ్ప్రత్యయః । మూర్తిమంతః మునే ర్దుర్వాససః కోపానలస్య స్ఫులింగా ఇవ కణా ఇవ స్థితాః ॥ ని ॥ త్రిషు స్ఫులింగోగ్నికణ ఇత్యమరః । బలిః మురః ప్రముఖో యేషాం తే బలిముఖాః - మఖద్విషః అసురాః - మహతా పరాక్రమేణ శౌర్యేణ - పరిక్రామంతః గచ్ఛంతస్సంతః - రణమూర్ధని రణరంగే మరుత్వతి దేవేంద్రే - ద్రాగేవ సపద్యేవ ॥ ని ॥ ద్రాక్ మంక్షు సపది ద్రుత ఇత్యమరః । తిరోహితే అంతర్హితే సతి - పలాయిత ఇతి ప్రధావిత ఇతి - ప్రమీతః మృత ఇతి అమరావతీం ప్రవిష్ట ఇతి - తదాత్వభవాః తాదాత్వికాః, తాత్కాలికా ఇ

త్యర్థః॥ని॥ తతాఽలస్తుతదాత్వంస్యాదిత్యమరః। తైః ప్రవాదభేదైః వృత్తాంతభేదైః-తత్త్వం యాథార్థ్యమనవబుధ్యమానా అజానంతోపి - భవతు అస్తు నామ - తావదాదౌ-అమరావతీం ప్రవిశేమ ప్రవేశం కుర్యామ తతశ్శచీపతేః ప్రవృత్తిం-వృత్తాంతం పరిశోధయేమ అన్వేషణం కుర్యామ-సురకామినీః అపహరేమ అపహారం కుర్యామ-కోశానాం అర్థౌఘానాం మందిరం ధనసదనమితి యావత్॥ని॥ కోశోస్త్రీ కుట్మలేఖడ్గపిధానేర్థౌఘదివ్యయోరిత్యమరః। అవస్కందేమ స్వీకుర్యామ- సుధర్మాం దేవసభాయాం * అధిశీఙ్స్థాసాంకర్మేత్యధిపూర్వస్యశీఙ్తేరాధారస్య కర్మత్వం-కర్మణి ద్వితీయా। అధితిష్ఠేమ వర్తేమహి॥ని॥ స్యాత్సుధర్మా దేవసభేత్యమరః। త్రిలోకా ఏవ త్రైలోక్యం* స్వార్థే ష్యఞ్ప్రత్య

టీ॥ తత్త్వమనవబుధ్యమానా అపి-భవతు సర్వథైవ వయం ప్రవిశేమ తావదమరావతీం పరిశోధయేమ తతః ప్రవృత్తిం శచీపతేరపహరేమ సురకామినీరవస్కందయేమ కోశమందిరమధితిష్ఠేమ సుధర్మామాక్రామేమ త్రైలోక్యమితి కృతనిశ్చయాః-కల్పద్రుమా బలేః కామధేను ర్బాణస్య హాస్తికం నముచేరాశ్వీయం శంబరస్య చింతామణి ర్జంభస్య విలాసిన్యో విరోచనస్య వారుణం పదమ

యః ఆక్రమేమ అధీనం కుర్యామ-ఇత్యేవం కృతః నిశ్చయః యైస్తథా విధాస్సంతః-బలేః కల్పవృక్షాః-స్వీయా భవంత్వితి శేషః - బాణస్య కామధేనుః స్వీయాస్తు - నముచేః నముచినామ్నో సురస్య హాస్తికం సమూహ

హాస్తికం * అచిత్తహస్తిధేనోష్ఠగితి సమూహార్థే ఠక్ప్రత్యయః॥ని॥ హాస్తికం గజతా బృంద ఇత్యమరః - శంబరస్య అశ్వానాం సమూహః ఆశ్వీయం * కేశాశ్వాభ్యాం యఞ్ఛావన్యతరస్యామితి సమూహార్థే - అశ్వశబ్దాచ్ఛప్రత్యయః ॥ బృందే శ్వీయమాశ్వవదిత్యమరః - చింతామణిర్జంభస్య-విరోచనస్య విలాసిన్యః - అస్య పాశ్వస్థస్యేత్యర్థః-వరుణస్యేదం వారుణం * తస్యేదమిత్యణ్ -పదం స్థానం॥ని॥ పదం వ్యవసితత్రాణస్థానలక్ష్మాంఘ్రివస్తుష్వి త్యమరః - తస్య అసన్నిహిత బుద్ధిష్ఠ

స్యేత్యర్థః। వాయోరిదం వాయవీయం వాయుసంబంధీత్యర్థః- అముష్య
పురస్థితస్య। వైశ్రవణస్య కుబేరస్యేదం వైశ్రవణీయం * వృద్ధాచ్ఛః। ఏత
స్యాసన్నిహితస్య। వైశ్వానరీయమగ్నిసంబంధిపదం। ప్రవేష్టుః ప్రవేశం
కుర్వతః - ప్రవిష్టం ప్రవేశకర్మ। అపహర్తురపహారం కుర్వతః అపహృత్యల
బ్ధం అపహృతం వస్త్విత్యర్థః। ప్రహర్తుః పుంసః ప్రహృత్యలబ్ధం ప్రతా
డనం కృత్వా సంపాదితమిత్యర్థః- ఆలోకితుః ద్రష్టురిత్యర్థః। ఆలోకితం
దృష్టం వస్తు। ఉపాయస్య ఇతికర్తవ్యతాయాః ప్రాప్తినిమిత్తస్య వా వ
క్తా ఉపాయవక్తా * వచేస్తృచ్ప్రత్యయః। తస్య॥ ని॥ ఉపాయః కర్మ చే
ష్టా చేత్యమరః। అర్ధం సమాంశః ॥ సి॥ పుంస్యర్ధోర్ధం సమేంశక ఇత్యమ
రః ఉత్తరస్యోక్తార్థస్య సాధకః తస్య ॥ ని॥ ఉక్తార్థస్తూత్తరో మత ఇతి

స్యవాయవీయం తస్య వైశ్రవణీయమముష్య వైశ్వానరీ
యమేతస్య ప్రవిష్టం ప్రవేష్టురపహృత్యలబ్ధమపహర్తుః ప్ర
హృత్యలబ్ధం ప్రహర్తురాలోకితురాలోకితముపాయవక్తు
రర్ధముత్తర సాధకస్య తదర్ధం సమసమయప్రవృత్తయో
స్తు సాధారణం పరతస్తు యథారుచి పరస్పరచ్ఛందేనేతి స
మయబంధేన పర్యవస్థాప్య పతాకినీమారూహ్యా మతంగ
జానత్యున్నతానాలోకయంతో నగరోపశల్యాని ప్రశం

స్యః। తదర్ధం అవశిష్టసమాంశ ఇత్యర్థః। సమసమయే ఏకకాలే - ప్ర
వృత్తయోః ప్రవిష్టయోస్తు వస్తు - సాధారణం సమానమిత్యర్థః॥ని॥ సా
ధారణం తు సామాన్యమిత్యమరః। పరతస్తు అన్యత్ర తు * ఇతరాభ్యోపి
దృశ్యంత ఇతి సప్తమ్యాస్తసిః। రుచిమభిరతిమనతిక్రమ్య యథారుచి అ
వ్యయం విభక్తీత్యాదినా సమాసః। పరస్పరేషామన్యోన్యేషాం ఛందే
న అభిప్రాయేణ ॥ని॥ అభిప్రాయవశౌ ఛందౌ ఇత్యమరః। సమయస్య శ
పథస్య బంధేన బంధనేన ॥ని॥ సమయాశ్శపథాచారకాలసిద్ధాంతసంవిద
ఇత్యమరః। పతాకినీం సేనాం పర్యవస్థాప్య పరితః స్థాపయిత్వా అత్యున్న
తాన్మతంగజానారుహ్య నగరస్య ఉపశల్యాని సీమావధిదేశాన్ ॥ని॥ గ్రా
మాంతముపశల్యం స్యాదిత్యమరః। ఆలోకయంతః సంతః। ప్రాకారమా

ర్గాభ్యాం సాలవీథీభ్యాం సహితా వసా సామగ్రీ చేతి శాకపార్థివాదిత్వాత్సమాసః - ప్రాకారమార్గం తదుపయోగినీం యుద్ధోపయోగినీం సామగ్రీం చేత్యర్థః - ప్రశంసంతః శ్లాఘమానాః । ప్రతిద్వంద్వినాం విరోధినాం ॥ ౨ ॥ ప్రతిరోధి ప్రతిద్వంద్వి విరోధిపరిపంథిన ఇత్యమరశేషః - బుద్ధేర్లాఘవం చాంచల్యం పరిహసంతస్సంతః । విపక్షజాతీయేషు శత్రుతుల్యేషు కర్మదేవేష్విత్యర్థః - నిర్దయాః కృపారహితా ఇత్యర్థః । దుర్గాః దుఃఖేన గంతుం శక్యాః * ఈషద్దుస్సుష్విత్యాదినా గమేః ఖల్ప్రత్యయః । యే గుల్మాః సేనాః స్తంబా వా ॥ గుల్మా రుక్స్తంబ సేనాశ్చేత్యమరః । నిర్విశంకాః నిర్భయాస్సంతః । వధూమివ దృష్ట్వా వధూదర్శం * ఉపమానే కర్మణి చేతి ణముల్ప్రత్యయః ।

సంతః ప్రాకారదుర్గసామగ్రీం పరిహసంతో బుద్ధిలాఘవం
ప్రతిద్వంద్వినాం నిర్దయా విపక్షజాతీయేషు నిర్విశం
కా దుర్గగుల్మేషు గ్రాహయంతో వధూదర్శం ఘాతయం
తః పురుషదర్శమాకర్ణయంతః కర్ణామృతాన్యాక్రందితా
ని నాకసదాం హసంతో దర్శం దర్శమశరణాన్వధ్యమానా
న్మునీన్ విసర్జయంతో నైబుబుతీయాన్ జాత్యభిమా
నేన విద్రావయంతః కర్మదేవానపహాసైరున్మాదయం

గ్రాహయంతః స్వీకారయంతః - పురుషమివ దృష్ట్వా ఘాతయంతః ప్రహారయంతః - శరణం రక్షక ఇతి అగతాన్ ॥ ౨ ॥ శరణం గృహరక్షిత్రో రిత్యమరః । అపశ్యంతః - ఏవం కర్ణయోరమృతాని తం తుల్యానీత్యర్థః - నాకసదాం స్వర్గిణాం అక్రందనాని పరిదేవనాని అకర్ణయంతః । అవిద్యమానం శరణం సంరక్షకో యేషాం తాన్ మహామునీన్ నారదాదీన్ దర్శం దర్శం దృష్ట్వా దృష్ట్వా * అభీక్ష్ణ్యే ణముల్ప్రత్యయః - హసంతస్సంతః - పూర్వవచ్ఛేషః నిబుబుతేః రక్షస ఇమే నైబుబుతీయాస్తాన్ - జాతౌ రక్షస్త్వజాతౌ అభిమానేన ప్రేష్ణా విసర్జయంతః త్యజంతః త్యాజయంతశ్చేత్యర్థః । అట్టహాసైః సకరతాళహాసైః ॥ ౨ ॥ హాసే సకరతాళే

మార్గసామగ్రీమితి వ్యాఖ్యానానుసారీ పాఠః ॥ *

స్యాదట్టహాసః పుమానథేతి భాస్కరః|కర్మ దేవాన్విద్రావయంతః ప్రఘా వయంతస్సంతః|గోపుర ద్వారం ఉన్మాదయంతః వినిపాతయంతః । ప్రాకారం ఉల్లంఘయంతః తరంతః|మహర్షీణాం యాచ్ఞాక్షరాణి॥ ని॥ యాచ్ఞాభిక్షార్థనార్దనేత్యమరః|ప్రార్థనరూపాణి వచాంసీతి ఫలితోర్థః-అశృణ్వంతస్సంతః|అమరాణాం వైతాళికాః బోధకరాః తేషాం॥ ని॥ వైతాళికా బోధకరా ఇత్యమరః । జిహ్వయోః రసనాయాః ఛేదం ఆజ్ఞాపయంతస్సంతః| చారాంచరణానాం అవకృంతనం ఛేదనం* అవపూర్వాత్కృతీ ఛేదన ఇతి ధాతోర్ల్యుట్ప్రత్యయః|మాహూర్తికానాం కార్తాంతికానాంచ పేటాభ్యాం విస్తృతాంగుళి పాణిభ్యామాఘాతం తాడ

తో గోపురద్వారముల్లంఘయంతః ప్రాకార మపశ్యం
తశ్శరణాగతానశృణ్వంతో యాచ్ఞాక్షరాణి సురర్షీణా
మాజ్ఞాపయంతో జిహ్వాచ్ఛేదమమరవైతాళికానాంచర
ణానామాకృంతనంచాణారాంచ పేటాఘాతం మాహూ
ర్తికానా మంగుళిచ్ఛేదమక్షరలేఖినా మాస్యవిదార
ణమమాత్యానాం భంజయంతః ప్రతిమాదైవతా న్య
పమార్జయంతశ్చాలేఖ్య సమర్పితసురపరాక్రమ మ
శరణహన్యమానజంతుజాతరక్తధారావసిక్త మగ్రచ

నంకపాలేష్వితి భావః॥ ని॥ పాణౌ చపేటప్రతలప్రహస్తా విస్తృతాంగుళావిత్యమరః । అక్షరలేఖినాం లిపికారాణాం అంగుళీనాం ఛేదనం|అమాత్యానాం మంత్రిణాం॥ని॥మంత్రీధీసచివోమాత్య ఇత్యమరః । ఆస్యస్య ముఖ్యస్య విదారణం విదళనం॥ ని॥ వక్త్రాస్యే వదనం తుండమిత్యమరః॥ ఆజ్ఞాపయంతస్సంత ఇతి పూర్వేణాన్వయః|ప్రతిమా రూపాణి దైవతానాం శివవిష్ణ్వాది ప్రతికృతీరిత్యర్థః- భంజయంతః స్ఫోటయంతః| ఆలేఖ్యే చిత్రఫలకే నమర్పితం విన్యస్తం చిత్రరూపతయేతి భావః- సురాణాం పరాక్రమం శౌర్యం॥ని॥శౌర్యోద్యోగౌ పరాక్రమావిత్యమరః| అపమార్జయంతః వినాశయంతస్సంతః|అశరణం రక్షకరహితం అతఏవ హన్యమానం యత్ప్రాణిజాలం తస్య రక్తధారాభిస్సిక్తం| అగ్రచరణయోర్గృహీత్వా

అగ్ర చరణగ్రాహమాకృష్యమాణానియానిమునిజనానాం శరీరాణి తైస్సంమృష్టం శోధితం । అనుపదం పదేపదే* విఘ్నాయామప్యయిభావః। దందహ్యమానాని అతిశయేన భస్మీక్రియమాణాని యాని దేవతాగారాణి దేవాలయాస్తేషాం ధూమేన ధూపితం సంజాతతాపం* తాపపర్యాయధూపశబ్దాత్తదస్య సంజాతమిత్యనేనేతచ్ప్రత్యయః। అపకృష్యమాణాః అకృష్యమాణా యే కులపాలికాజనాః కులస్త్రీజనాః॥ని॥ కులస్త్రీ కులపాలికేత్యమరః। తాభిరాహన్యమానాని తాడ్యమానాని యాని ముఖ్యాన్యేవ వాద్యాని వాద్యస్థానాపన్నాని తేషాం నినదేన శబ్దేన మెదురం వ్యాప్తం॥ని॥ సాంద్రస్నిగ్ధస్తు మెదుర ఇత్యమరః । అపహృతాని వినాశితాని సర్వాణి స్వాని ద్రవ్యాణి యైస్తథావిధాశ్చ తే దీనజనాశ్చేతి కర్మధారయః తేషాం

రణగ్రాహమాకృష్యమాణమునిజనశరీరసంమృష్టమ
నుపదదహ్యమానదేవతాగారధూమధూపితమపకృష్య
మాణకులపాలికాజనాహన్యమానముఖవాద్యనాదమే
దురమపహృతసర్వస్వదీనజనాక్రోశజయాశీర్వచో
ముఖరమాకస్మికపతదశనినిర్ఘోషనిర్వర్తితలోహయం
త్రనినాదమంగళమభితః పతదుల్కాసహస్రదీపమా

ఆక్రోశస్తైః రోదనైః సహితాని యాని జయాశిషాం వచాంసి- ముష్మైతేకచెశప్రత్యర్పణాయేతి భావః- తైర్ముఖరం । యద్వా అపహృత సర్వస్వానాం వినష్టద్రవ్యాణాం దీనానాం స్వాభావికదరిద్రాణాం చ యథాసంఖ్యం ఆక్రోశైః రోదనైః జయాశిషాం వచోభిశ్చ ముఖరం సశబ్దమిత్యర్థః ఆకస్మికం అజ్ఞాతహేతుకం యథా తథా పతంతేః యే అశనయః శంభవః॥ని॥ శతకోటిస్స్వరుశ్శంభుర్దంభోళిరశనిర్ద్వయోరిత్యమరః। తేషాం నిర్ఘోషేణ ధ్వనినా నిర్వర్తితః అనుష్ఠితః లోహయంత్రాణాం శతఘ్నీనాం నినాదేన శబ్దేన- రాజ్ఞాం పురప్రవేశనిర్గమకాలయోర్నిర్వర్తనీయేనేతిభావః తేన మంగళం। అభితః పతంతి ఉల్కానాం నిర్గతజ్వాలానాం॥ని॥ ఉల్కా స్యాన్నిర్గతజ్వాలేత్యమరః । సహస్రాణ్యేవ యే దీపాః తేషాం మాలాభిః రాజిభిః పరిష్కృతమలంకృతం। నగరమమరపురం అనుప్రవి

శ్య-పురోధసస్సంపురోహితంభార్గవంశుక్రాచార్యం॥౯॥ఉశనాభార్గ
వఃకవిరిత్యమరః।పురోధాస్తుపురోహిత ఇత్యమరః।అభివంద్యనమస్కృత్య
అపక్రాంతాఃఅపగతాఃహర్యక్షాఃసింహాఃయస్యాస్సా॥౧౦॥ హర్యక్షఃకే
సరీహరిరిత్యమరః । తథాభూతామేరోస్సువర్ణాద్రేఃగుహాఃకందరః
తయాసదృశాం సదృశీం సుధర్మాందేవసభాం అధ్యాసాంచక్రిరే అ
ధ్యుషురిత్యర్థః॥అధిశీఙ్స్థాసాంకర్మేతికర్మత్వం అధిపూర్వాదాస ఉపవె
శనఇతిధాతోర్దయాయాసశ్చేత్యామ్ - కృఞ్చానుప్రయుజ్యత ఇతికృ
ధాతోరనుప్రయోగఃతతోలిడితిప్రక్రియాబోధ్యా॥అ॥ పురప్రవే
శానంతరంపురేదానవైరనుష్ఠితంవృత్తంవర్ణయితుమారభతే।అసీనా
ఇతి॥అమరసభాయాఃసుధర్మాయాఅంతరేఽభ్యంతరేఆసీనాఃవర్తమానాః

లాపరిష్కృత మనుప్రవిశ్యనగర మభివంద్యపురోధ
సంభార్గవమపక్రాంతహర్యక్షమేరుగుహాస ధర్మాంసు
ధర్మామధ్యాసాంచక్రిరే॥౧౧॥అసీనాఃఅమరసభాం
తరేపరిష్వజ్యమానాఃపరస్పరం ప్రశస్యమానా వంది
మాగధైరభినంద్యమానాఃకులవృద్ధైరనుగృహ్యమాణా
భార్గవేణనిష్క్రమ్యతతోబహి రచిరపరిగృహీతవిజ
యేందిరాపరిరంభసంభృతకుచకుంకుమక్షోదైర్దానవసేనా

పరస్పరమితరేతరం-అభిష్వజ్యమానాః ఆశ్లిష్యమాణాః - వందిభిఃస్తు
తిపాఠకైఃమాగధైఃఘాంటికైః - అనయోరీషద్విశేషః అతోనపౌనరు
క్త్యం॥౧౧॥వందినస్స్తుతిపాఠకాః।చాక్రికాఘాంటికాస్సమాః। స్యుర్మాగ
ధా ఇతిసర్వత్రామరః।ప్రశస్యమానాః స్తూయమానాః - కులవృద్ధైర
భినంద్యమానాఃశ్లాఘ్యమానాః-భార్గవేణానుగృహ్యమాణాః అనుగ్ర
హభాజనీకృతాః-తతస్సుమేర్వాతఃబహిఃనిష్క్రమ్యనిర్గత్య - అచిరంత
తాకాలంపరిగృహీతాస్వీకృతాయావిజయేందిరాతస్యాఃపరిరంభేణ ఆ
లింగనేనసంభృతాఃసంపాదితానికుచకుంభయోస్సంబంధీని మానికుం
కుమానిఅంగరాగవిశేషాఃతేషాంక్షోదైశ్చూర్ణైరివస్థితైః॥న।అథకుం
కుమం-కాశ్మీరజన్మాగ్నిశిఖం॥చూర్ణేక్షోదస్సముత్పింజపింజలావితిచామరః

సేనాసాం రజోభిః పాంసుభిరభిరంజితాః వ్యాప్తాః - అసురా ఇతి శేషః సర్వతః పరితః నిరంకుశం లక్షణయా నిర్భయం యథా తథేత్యర్థః - చంక్రమ్యమాణాః అతిశయేన చరంతః - విశృంఖలాః నిర్నిరోధాః యే దైత్యానాం సంఘాః తేషాం బాహవః భుజాః॥ని॥ బాహుర్బాహుభుజాస్స్మృతా ఇత్యమరసుధాయాం దాయోదరిః|తత్ప్రవృత్తైః శౌర్యైరున్ముక్తః కృతః హాహారవో యస్మిం స్తత్ - నగరం ఆలక్ష్య దృష్ట్వా - ఉల్లోలా మహాంతః యే జలధేః కల్లోలాః తరంగాః॥ని॥ మహత్సూల్లోలకల్లోలా విత్యమరః । తేషాం హల్లోహాలః వేగః తస్య శమనం విలోపనం శీలం స్వభావో యస్యాః తయా - తనీయస్యాసూక్ష్మయా వేలయా మర్యాదయేవ స్థితయా॥ని॥ వేలా కాలమ

రజోభిరభిరంజితా నిరంకుశచంక్రమ్యమాణ విశృంఖల
దైత్యసంఘబాహుబలోన్ముక్తహాహారవమాలక్ష్య సర్వ
తో నగర ముల్లోల జలధికల్లోలహల్లోలశమన శీలయా
వేలయేవ తనీయస్యా విరమ తేతి కయాచి దేవాజ్ఞయా చి
రలబ్ధసుస్థమివ పర్యవస్థాప్య నగరం క్షణాదాఘోషయా
మాసురాస్కందనోపరమజయకాహళీం ॥ ౫ ॥ ఆ
దిష్టాశ్చ దిక్పాలపదేష్వసురాస్స్వయమనతిక్రామంతో
ధర్మమౌశనసమనుల్లంఘమానా బలేశ్వాసనమనుస
రంతో హిరణ్యాక్షదర్శితాం సరణిమవలుంపంతో వైదికం

ర్యాదయోపరీత్యమరః|విరమత తూష్ణీం భవత - ఇతి కయాచిద్వ్యస్యాక స్వచిత్సంబధిన్యేత్యర్థః - ఆజ్ఞయా నిదేశేన - ఆస్కందనాద్బలాదాక్రమణాదుపరమః తూష్ణీంభావః సచజయశ్చేత్యేతయోర్బోధికా చ సా కాహళీ చేతి*శాకపార్థివాదిత్వాత్సమాసః। తాం కాహళీం శృంగవాద్యం ఆఘోషయామాసుః నాదయామాసుః॥అ॥ అథ తేషామాధికారికక్రమానాహ॥ దిక్పాలానాం పదేషు స్థానేషు ఆజ్ఞప్తా నియుక్తాః స్వయం ఔశనసం ఉశనసా శుక్రేణ ప్రణీతం ధర్మమనతిక్రామంతః అత్యజంతః అనుల్లంఘమానా ఇతి యావత్ । బలేశ్వాసనం నిదేశం అనుల్లంఘమానా అనుత్సృజంతః - అనతిక్రామంత ఇతి యావత్ - హిరణ్యాక్షేణ ప్రాచీ

నాసురేణ వర్తితాం సరణిం మార్గమనుసృత్య వైదికం వేదోక్తం పంథానం అవలుంపంతః ఛిందంతః అప్రమత్తాః అసురా ఇతి శేషః స్వం స్వీయం అధికారం ప్రక్రియాం। ని॥ ప్రక్రియా త్వధికారస్స్యాదిత్యమరః - అనుపాలయాంచక్రిరే పాలయామాసుః॥౫౧॥ స్వర్గసామ్రాజ్యలాభానంతరం అసురాః కిం కుర్వంతీత్యత ఆహ॥ దేవేతి॥ దైత్యానాం దూతాః సందేశహరాః కర్తృ చిరతరం నిరయేషు నరకేషు॥ ని॥ నిరయో దుర్గతిః స్త్రియామిత్యమరః మగ్నాన్ స్థితానితి తాత్పర్యార్థః దేవానాం ద్విషోఽసురానిత్యర్థః ఉత్తార్య ఉత్తరణం కృత్వా దైవతానాం మరుద్వసుప్రభృతీనాం పదేషు స్థానేషు నివేశయంతః స్థాపయంతస్సంతః రక్షాంసి యాతూని ఘ్నంతీతి రక్షోఘ్నాః తే చ తే మంత్రాశ్చ॥ క్రతు ॥ రక్షోహణో వలగహన ఇత్యాది

పంథాన స్ప్రమత్తాస్స్వం స్వమధికారమను పాలయాం
చక్రిరే॥౫౧॥ ప ॥ దేవద్విషశ్చిరతరం నిరయేషు మగ్నాను
త్తార్య దైవతపదేషు నివేశయంతః । రక్షోఘ్నమంత్రకు
శలాంచ్ఛతశో మహర్షీన్ప్రత్యక్షిపన్నరకవేశ్మసు దైత్య
దూతాః॥౫౨॥ ప॥ బ్రహ్మర్షయోపి దనుజేంద్రసభాం ప్రవిష్టా
మంత్రాక్షరాణి మఘవాదపదాంకితాని। ఊహేన దాన

మంత్రాః తేషు కుశలాన్ సమర్థాన్ శతశః అనేకశః అనేకానిత్యర్థః- మహాంతశ్చ తే ఋషయశ్చేతి కర్మధారయః తాన్ నరకా ఏవ వేశ్మాని సదనాని తేషు ప్రత్యక్షిపన్ పాతయామాసుః- స్వాభ్యుదయకాలే స్వీయాన్ నరకాన్ ఉద్ధరంతీతి భావః॥౫౨॥ అ॥ కేచన మహర్షయోపి తదనుకూలా ఏవ బభూవురిత్యాహ॥ బ్రహ్మేతి॥ బ్రహ్మర్షయోపి దనుజానామసురాణామింద్రస్య బలేః సభాం సుధర్మాపర పర్యాయామితి భావః- ప్రవిష్టాస్సంతః మఘవాదిపదైరింద్రాదివాచకపదైరంకితాని చిహ్నితాని సహితానీత్యర్థః- యానీతి శేషః- మంత్రాణాం అక్షరాణి- వర్తంత ఇతి శేషః - తేషామక్షరాణాం స్థాన ఇతి శేషః- ఊహేన దానవవాచకాని చ తాని పదాని చ ఉపవేశయ తః ప్రక్షిపంతస్సంతః - ఊహో నామ మంత్రస్థప్రాతిపదికవిభక్తిస్థానే త్వావేశవతరా తు కాలోపయోగి ప్రాతిపదిక విభక్తివచ

నాంతరప్రక్షేపఇతిమీమాంసకాః। యథా । ఇంద్రాయత్వాజుష్టంని
ర్వపామీతిమంత్రేఇంద్రాయేత్యస్యస్థానేసూర్యాయేతి - అగ్నయఇ
త్యస్యస్థానేసోమాయేతి-సూర్యాగ్నిసోమపదానామన్యతమస్యోచితం
ప్రక్షేపః - తిజంతస్థలేపిసయోమృడయాతాంతౌనోమృడయేతాం తేనో
మృడయంతామిత్యాది - తథాచఇంద్రోమెబలేశ్రిత ఇతిమంత్రేఇం
ద్రపదస్థానేబలిపదంఏవంతన్నోవ రుణోరాజేతిమంత్రేవరుణపదస్థా
నేశంబరపదప్రక్షేపంఅసురేంద్రస్యపురోహితానాంహపాఠయిపేరు॰
రిత్యుః - స్వప్షేమలాభార్థంకేవాఅకార్యంకర్తుంనేహంతఇతిభావః॥
౬౩॥ అ॥ తదానీంనాస్తికానామేవప్రాబల్యమిత్యాహ॥ కించేతి। ద్వైత్యేదితి
పుత్రేబలౌదేవరాజస్యఇంద్రస్యకర్మదేవరాజ్యంయద్వాదేవానాంరా
జ్యమాధిపత్యం॥ రాజ్ఞఃకర్మభావోవారాజ్యమితివృత్తిః-శాసతిఅనుతిష్ఠ

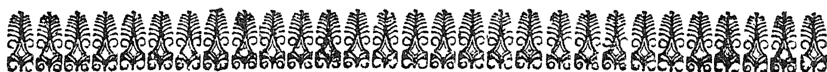
వపదాన్యధివేశయం తోహర్షాయపెరురసురేంద్రపు
రోహితానాం॥ ౬౩॥ కించ॥ వ॥ విద్వాంసః ప్రథమేభవన్వి
వ..సాస్సౌత్రాంతికాస్సాధ వోముఖ్యామాధ్య మికా
స్త్రిలోకగురవశ్చార్వాకతంత్రేస్థితాః। పాషండానిగ

తిసతిచార్వాకానాంప్రత్యక్షైక ప్రామాణ్యవాదినాం తంత్రేశాస్త్రే
స్థితాః-వివసనాదిగంబరాఃదేహాత్మవాదినః - ప్రథమేశ్రేష్ఠాఅభవన్ని
త్యర్థః-తంత్రం ప్రధానేసిద్ధాంతఇత్యమరః - సౌత్రాంతికాఃఇంద్రి
యాత్మవాదినః - ఏతేతదాసానవః సభ్యాఅవన్నిత్యర్థః - యథాఅ
స్తికానాంధర్మశాస్త్రజ్ఞాఇతిభావఃమాధ్యమికాఃఆలయవిజ్ఞానభారా
త్మవాదినఃఏతేముఖ్యాఃప్రథమగణనీయాః - త్రిలోకగురవఃతత్త్వోపదే
ష్టారఃసర్వ - అతేదంబోధ్యంనాస్తికానాంబుద్ధశిష్యత్వాద్బౌద్ధాఇతి
సంజ్ఞా-బుద్ధస్యచత్వారశ్శిష్యాః - సౌత్రాంతికోవైభాషికోయోగా
చారోమాధ్యమికఇతి-తథాసుగతస్యశిష్యాస్సౌగతాఃతేషామాహతా
ఇతినామాంతరం - అతఏవతత్రతత్రనాస్తికాఇతిచార్వాకాఇతిక్షపణ
కాఇతిలోకాయతికాఇతిబహుభిర్నామభిః వ్యవహ్రియంతే - తేషాం
పరస్పరవైలక్షణ్యాదికంగ్రంథవిస్తరభయాన్నలిఖితానుపయోగాచ్చ

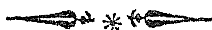
నలిఖ్యత ఇతి - పాషండాః శివవిష్ణ్వాద్యన్యతమైకోత్కర్షత్వవాదినః। తథాచోక్తం। శివవిష్ణుగణాధ్యక్షసూర్యదుర్గాసుక్వచిత్। ఏకస్యోత్కర్షవాదీ యస్సపాషండ ఇతీరితః ఇతి। అమరకార స్తు పాషండాస్సర్వలింగిన ఇత్యాహ। నిగమాగమయోః వేదశాస్త్రయోః వ్యసనినః - శాస్త్రవ్యసనం వా శాస్త్రపరిశీలనమేవ పద్య, తత్ఇతి తాత్పర్యార్థః - అభవన్నితి యోజనా। కలికాలస్తు రియ యుగశాంత ఏవ ॥ని॥ చతుర్థాపి యుగ కలిరిత్యమరః - శాశ్వతః ॥ని॥ శాశ్వతస్తు ధ్రువో నిత్య ఇత్యమరః - స్థిరః అభవత్ - దేవరాజ్యం దేవసామ్రాజ్యం - దైత్యే ఈతి పుత్రే బలౌ శాసతి సతి పాలయతి సతి - త్రిలోకా ఏవ త్రైలోక్యం త్రిభువనమిత్యర్థః - ఇత్థముక్తప్రకారమభవత్ తస్థౌ - పరీక్షిదాదిమహారాజేషు పాలయత్స్వపి యేః కలిః ప్రవర్తితు

మాగమవ్యసనినః కాలః కలిశ్శాశ్వతో దైత్యే శాసతి దేవరా
జ్యమభవత్త్రైలోక్యమిత్థం తదా ॥౬౭॥గ॥ అపక్రాంతశ్చ
తదా శచీపతిరధిగమ్య సహస్రైర్వస్సు పర్వభిరఖిలభువన
సుందరం మందరం శైల మనజ్ఞయా బృహస్ప తేరర్థితా
తపేవ క్వచిదతివాహయా మాస వర్షగణాన్। ******
ఇతి శ్రీమద్భారద్వాజ కులజలధికౌస్తుభ శ్రీనీలకంఠదీక్షి
తః రచితే నీలకంఠవిజయే చంపుకావ్యే ప్రథమ ఆశ్వాసః,

ముత్సహతేస కలి దైత్యే శాసతి ప్రవర్తత ఇతి కిముక్తవ్యమితి భావః ॥ అ ॥ దైత్యవృత్తాంత్తముపవర్ణ్య ఇదానీం దేవవృత్తాంతం వర్ణయితుమారభతే ॥అపేతి॥ తదా తత్కాలే అపక్రాంతః ప్రసిద్ధితః శచీపతిరింద్రస్సహస్రైర్వస్సు పర్వభిః దైవైస్సహ నిఖిల భువనేషు సుందరం దర్శనీయం మందరమద్రిం బృహస్పతేర్గురోరాజ్ఞయా అభిగమ్య ప్రాప్య క్వచిదంతరహితః తపేవ తిరోహిత ఏవ వర్షాణాం శరదాం గణాన్ సంఘానతివాహయామాస గమయామాసేత్యర్థః - మహాదప్రియకారీకో నానిర్విశంకః పరేషాం దృగ్భాజనం భవితుముత్సహత ఇతి భావః॥......................*
ఇతి శ్రీమద్భారద్వాజ వేల్లాలమహాదేవసూరివిరచితే నీలకంఠవిజయ
వ్యాఖ్యానే విబుధానందాఖ్యానే ప్రథమాశ్వాసవివృతిః

శ్రీరస్తు

మంగళశ్లోకః

యదీయచరణాంభోజభజనాద్వ్యాసవాదయః । తేరు
దుఃఖార్ణవం దేవా స్తం దేవపరమేశ్వరం ॥ ...*

అ॥ననుకాన్దిశీకా దేవాః కింకృతవంత ఇతిచేత్తదాహ॥ తతఇతి ॥ శతంమ ఖాః యాగాః యస్య ఇంద్రః - సఆదిః యేషాం తేక్రతుభుజః అహుతిభుజః దేవాః - యుధియుద్ధె ॥ని॥ అస్త్రీయాంసంయత్సమిత్యాజిసమిద్యుధ ఇత్యమరః । విరోధిభిః ॥ ని ॥ అసుహృత్ప్రత్యవస్థాత్పృప్రతివక్షవిరోధినఇత్యమరః । నిర్జితాంవిజితాంఅపహృతామితియావత్ - శ్రియం

ప । తతశ్శతమఖాదయో యుధివిరోధిభిర్నిర్జితాం
శ్రియంపునరభీప్సవః క్రతుభుజోర్జితాం। విచి
త్రమణిసుందరంవిపులకందరంమందరంసమేత్య తపసా
నయంన్నిమిషవత్సహస్రంసమాః॥౧॥ గతత్రచవసతాం
తపోధనానామధ్వరహవిర్భాగమపహరత్సుదూతముఖే

రాజ్యలక్ష్మీంపునరస్యాప్తుంసంపాదయితుమిచ్ఛంతః అభీప్సవస్సంతః విచిత్రైరనేకవిధైర్మణిభిః పద్మరాగాదిభిః సుందరం దర్శనీయం । విపులాః విశాలాః కందరాః దర్యః యస్మిన్ తం॥ని॥ దరీతుకంకందరో వాస్త్రీత్యమరః మందరమంద్రింసమేత్యప్రాప్యసహస్రం సహస్రసంఖ్యాకాః సమాః శరదః ॥ని॥ హాయనోస్త్రీశరత్సమాఇత్యమః - తపసాఐకాగ్ర్యేణ॥ శ్లో॥ మనసశ్చేంద్రియాణామప్యైకాగ్ర్యంపరమంతప ఇతిస్మృతేః నిమిషేణతుల్యంనిమిషవతత్ * తేనతుల్యంక్రియాచేద్వతిరితివతిప్రత్యయః అనయన్ గమయామాసురిత్యర్థః - వినష్టాంశ్రియంప్రాప్తుంవివేకినః కేవానయతంత ఇతిభావః॥౧॥అ॥ఇదానీమాహుతిభుజాంవృత్తముపపన్యాయజ్ఞభాగరహితానాం దేవవిశేషాణాంవృత్తాంతంవర్ణయతి॥ తత్రచేతి॥తత్రవసంతాం తపఃదానయజ్ఞాదిధనం యేషాం తేషాంచ అధ్వరే

షు యాగేషు యాని హవీంషి తేషాం భాగం దానవేషు మాతేసభృత్యైవైవ
ముఖేన అపహరత్సు సత్సు శాస్త్రం॥ శ్లో॥ యశ్శాస్త్రవిధిముత్సృజ్య వర్తతే
కామకారతః ॥ నససిద్ధిమవాప్నోతీత్యాది శాస్త్రైకంముఖ్యంశర
ణంరక్షితృయేషాంతేషు - తాపసేషు ఋషిషు అభ్యర్థనయా ప్రార్థ
నయాపి అకాలే అనుచితకాలేవ - అయజ్ఞేన స్వాహాకార స్వధాకార
ఋత్విక్సదస్యాదివ్యవస్థారహిత తతూష్ణీం హవిఃప్రక్షేపాదిలక్షణకర్మ
ణా చ - రహసి వివిక్తదేశే దాతుం అసమ్మన్యమానేషు అననుమన్యమా
నేషు సత్సు - క్షుధా బుభుక్షయా॥ ని॥ ఆశవాయా బుభుక్షా క్షుదిత్యమరః
తప్యమానాః పీడ్యమానాః - విబుధాస్సురాః - హుతవహో లౌకికాగ్ని

న దానవేషు అకాలేవాయష్టుమయజ్ఞేనవారహసిప్రదా
తుమభ్యర్థనయాప్యసమ్మన్యమానేషు శాస్త్రైకశర
ణేషుతాపసేషు తప్యమానాః క్షుధావిబుధాః దత్తా
హవీంషిహుతవహోదత్తాని తేనైవపునస్తాన్యుపభుంజా
నాః కాలంమహాంతమతివాహయాంచక్రిరే ॥౫॥ అపరే
పునః కేచిదతివేలశ్రద్ధామాత్రశరణానధిగమ్య మూ
ర్ఖాన్ అమునైవ శరీరేణదివమారోపయామో భవతస్స
బాంధవాన్ నత్రైవాసీయదర్శయిష్యామస్సురసుదతీరి

హవీంషిదత్వా ప్రక్షిప్యేత్యర్థః - ధాతూనామనేకార్థత్వాత్ - పు
నః తేవాగ్నినా దత్తాని వితీర్ణాని హవీంష్యేవ ఉపభుంజానాః అభ్యవహరం
తస్సంతః - మహాంతంబహుం- కాలం అతివాహయాంచక్రిరే క్షపయా
మాసురిత్యర్థః॥ అపరే కేచిత్పునః అతివేలం నితాంతం శ్రద్ధామాత్రత్రం
ఆస్తిక్యబుద్ధిమాత్రంశరణంరక్షితృ యేషాం తేతాన్ మూర్ఖాన్ మూ
ర్ఖా-అవైదికానితి శేషః ॥ ని ॥ అజ్ఞేమూఢయథాజాత మూర్ఖవై
ధేయబాలిశాత్యమరః ॥ సబాంధవాన్ భవతః అమునా శరీరేణ దివస్స్వ
ర్గంఆరోపయిష్యామః - అత్రలోకఏవ సురసుందరీరానీయ సన్నిధిం
ప్రాపయ్య దర్శయిష్యామ ఇతి ప్రలోభయంతః ప్రతారయంతస్సంతః
సురాకుంభః మద్యభాండ సచ పాయస సంచ అప్రా ః స్ప తే [illegible] సహ

రాన్ బహూన్ ఉపహారాన్ ఉపాయనానీత్యర్థః॥౭॥ ఉపాయనముప
గ్రాహ్యముపహారస్తథోపదేత్యమరః। అలభంత ప్రాపుః - అన్నాభా
వే కేవా దేహాభిమానినః పరాన్నం వంచతీతి భావః॥ అపిచేతి॥ కర్మ
ణాం స్వానుష్ఠితసత్కర్మజన్యాః పూర్వాసాం-క్షయేనా శేసతిదివః స్వల్య
బ్లోపే కర్మణి పంచమీ - దివం విహాయేత్యర్థః పునరవరూఢాన్- పున
[ర]పతతః భూమిం ప్రతీతి శేషః కర్మదేవాన్ పూర్వోక్తలక్షణాన్ ఆవృత్య
పరివృత్యేత్యర్థః - దానవాః కిం కుర్వంతి కథానాం లోకవృత్తానాం ప్ర
ప్రసంగేషు ప్రసక్తిషు అస్మాన్ కిం వదంతి-కథంభూతాన్ కథయంతీత్యర్థః

తిప్రలోభయంతః పశుపక్షిసురాకుంభపాయసాపూ
పప్రచురాన్ అలభంత మహోపహారాన్ ॥౮॥ అపిచపు
నరవరూఢాన్ కర్మక్షయే దివః కర్మదేవానావృత్య కింకు
ర్వంతి దానవాః కిం వదంత్యస్మాన్ కథాప్రసంగేషు కిమి
తి వృత్తమేషామనుమతం పితామహేన కిం వా నావతీ
ర్ణమద్యాపి తస్య కర్ణపథం కిమాహురసురమహా
ర్త్వికాః। కీదృశో భార్గవస్య వృత్తాంతః కథమాస్తే వైజ
యంతః కస్యవశే నందనోద్యానముద్యాంతశ్చతుర్ణాం

ఏషాం అస్మాకం వృత్తం కిమితి కిం భూతమితి వదంతీత్యస్యానుషంగః- పితా
మహేన బ్రహ్మణా-అనుమతం కిం అంగీకృతం కిం - ఏతదిత్యస్య గమ్యమా
నత్వాదప్రయోగః - అథవా అనుమతం కిం విదితం కిమిత్యర్థః- కిం వా అ
హోస్విత్ - అద్యాపి తస్య బ్రహ్మణః కర్ణపథం శ్రోత్రదేశం తద్వృ
త్తం నావతీర్ణం న ప్రాప్తమిత్యర్థః-అసురాణాం మహార్త్వికాః ము
హూర్తజ్ఞానినః కిమాహుః కిం బ్రువంతీత్యర్థః-భార్గవస్య ఉశనసః వృత్తాం
తః కీదృశః కథంభూతః-వైజయంతః ఇంద్రప్రాసాదః కథమాస్తే వర్తతే-
నందనసంజ్ఞకం ఉద్యానం ఉపవనం కస్య వశే అధీనతాయాం - చత్వారః

ఏషామసురాణాం వృత్తం పితామహేన కిమితి కీదృశత్వేన - సత్వేనా
సత్వేన వేత్యర్థః-అనుమతం అంగీకృతమిత్యక్లిష్టాయమన్వయః

దంతాఃయస్యసఃచతుర్దంతఃఐరావతఃఉద్యాంతఃసిర్మర ఇతిశ్రుతమ్ ॥సి॥ ప్రఘినోన్నగర్జితో మత్తస్సమాపుద్యాంతసిర్మదావిష్యతః । ఉచ్చైశ్శ్రీ షసఃహయస్యప్రవృత్తింవృత్తాంతంనోపలభ మహేనజానీమహే -ఇతి సమంతతఃఅవలోక్యసచకితంసభ ...ంయథా తథాఅనుయుంజానాఃపృచ్ఛంతస్సంతః - బ్రహ్మలోకస్యగమనంతస్యోచి తాంపహర్షణ్ముమూషణతేఃమర్తుమిచ్ఛతః - బ్రహ్మణశ్చ తెబుపయుక్తైతికస్మధారయః - తాన్పరిత్యఆవృత్యవరాణాం చాన్యైఃపార్థినానాం ప్రియాణాందేహేన వియోగఃతేనయఃపరిక్లేశఃబాధాతమపిపరిహరన్తః నా... యు తస్సంతః- ప్రసంగేనప్రసక్తాసుప్రసక్త్యా - దృష్టామిమాంవర్ణమానాంనఃఅ

తఇతిశురితముచ్చైశ్శ్రీవసః ప్రవృత్తింనోపలభామహా ఇత్యనుయుంజానా శ్చకితమవలోక్యసమంతతః కించ బ్రహ్మలోకగమనోచితాన్ మహర్షీన్సుమూషణతః పరిత్య పరిహరంతశ్చప్రియాణాన్క్లేశమేపివరదాన్యై సన్వే దయతప్రసంగేనదృష్టామిమాందశాంభగవతి పితామ హేనవిస్మరతాస్మదభ్యర్థనా మధ్యాత్మన్విచార వ్యా సంగేనేత్యుద్బోధయంతః స్వయమస్వప్నతయా స్వప్న ష్ట్రస్తహాధనాన్ పరిపృచ్ఛంతఃపర్యవసానంముసిశాప స్యనిందంతఃస్వానిజన్మాని నిశ్వసంతోదీర్ఘా ముష్ణంచ

స్మాకందశాంఅవస్థాం - భగవతిమాపశ్యత్యవతి॥ని॥భగశ్శ్రీకామమాపశ్యవీర్యేత్యమరః - పితామహేబ్రహ్మణివిషయేనివేదయతవిజ్ఞాపయత అత్మన్యధ్యాత్మంఆత్మవిషయకఇతియావత్ -యఃవిచారఃఊహాపోహాత్మకమానసక్రియావిశేషః - తస్యవ్యాసంగేనసంబంధేనఅవిచ్ఛేదేనేతి యావత్ - అస్మత్ అస్మాకంఅభ్యర్థనాంనాథనాంనవిస్మరతవిస్మరణంమాకురుతేత్యర్థః ఇతీత్థముద్బోధయంతఃప్రేరయంతస్సంతః - స్వయంఅస్వప్నతయాస్వాపరహితతయాస్వప్నాన్ పశ్యంతీతిస్వప్నదృశఃస్వప్నాధ్యాయవిధఃస్వప్నద్రష్టౄనితియావత్ -మునిశాపస్యమునిదత్తశాపస్యపర్యవసానంఅవధింపరిపృచ్ఛంతస్సంతః-స్వానిస్వీయా

నిజన్మానిఉత్ప త్తిః౦ందంతఃగహార్ణయంతస్సంతః - దీర్ఘముష్ణచనిశ్వ
సంతస్సంతః - ముహుర్ముహుఃచాతకాః॥పక్షివిశేషాఃవలాహకమి
వవారివాహమివ - వాచస్పతేఃజీవస్య॥ని॥జీవఆంగీరసోవాచస్పతిశ్చి
త్రశిఖండిజఇత్యమరః - ఆగమనంకాంక్షంతఃఇచ్ఛంతస్సతః - అవత
స్థిరేవ్రూహుః*సమవప్రవిభ్యస్థఇత్యాత్మనేవదం-లిట్ ॥౧॥ *

అ॥ భగవద్భజనవశేవక్షాళితపాపరాశీఞ్సురాన్ప్రత్యాగత్యగురుఃకుశ
లాద్యపృచ్ఛదిత్యాహ ॥అతాంతరఇతి॥ అతాంతరేఅస్మిన్నవసరేసు
రాణాంగురుఃహితోపదేష్టాబృహస్పతిః-ప్రణిధానస్యధ్యానధారణస
మాధిత్రయస్య - యోగాత్సన్నహనాత్ అవలంబనాదితియావత్ ॥
యద్వా॥ ప్రణిధానంధ్యానధారణసమాధిత్రయమేవయోగఃఉపాయః
తస్మాదిత్యర్థః-ఉక్తార్థస్తుపాతంజలసూత్రవ్యాఖ్యానేలిఖితః॥శ్లో॥ ధ్యా

ముహుర్ముహుర్వలాహకమివచాతకా వాచస్పతే
రాగమమాకాంక్షంతశ్చిరమవతస్థిరే............*౧
ప॥అతాంతరేసురగురుర్దురితంసురాణామల్పావశేషమవయన్ప్రణిధానయోగాత్ । అభ్యేత్యనిర్జరవరైర
భివంద్యభక్త్యాపర్యావృతస్సదసికించిదిదంబభాషే॥౨॥
గది॥ష్ట్యాకుశలినోవశ్చిరాదద్రాక్షం ॥దిష్ట్యాచోత్తీ

నంతధాధారణంచసమాధిశ్చేతిత్రయం । ప్రణిధానమితిపాహు
ర్యోగసిద్ధాంతకోవిదాఇతివచనాచ।యోగస్సన్నహమోపాయేత్యమర
శ్చ-సురాణాందురితంఅల్పంఅల్పాంశేనఅవశేషంఅవశిష్టంఅవయన్వి
దన్సన్అభ్యేత్యఆగత్యమందరమితిశేషః-నిర్జరాణాందేవానాంవరైః
శ్రేష్ఠైఃఅభివంద్యమానఃనమస్క్రియమాణఃతైరేవపర్యావృతఃపరితః
తస్సన్ అభివంద్యభక్త్యేతిపాఠేనిర్జరవరైః భక్త్యాఅభివంద్యపర్యా
వృతఇత్యన్వయః - సదసిసభాయాంకించిదిదంవక్ష్యమాణప్రకారంవ
చఃబభాషేఉవాచ ॥ ౨ ॥ అ॥షాషణప్రకారమాహదిష్ట్యాకుశలినఇతి
దిష్ట్యాదైవేనకుశలినఃక్షేమవతః వఃయుష్మాన్చిరాత్ బహుకాలాత్
అద్రాక్షంఅపశ్యం। అయంమునిశాపలక్షణఃఇ - అహందేవఃఅర్ణవ

శ్చదిష్ట్యాద్రైవే మోత్తీర్ణాపాప్రియః కించిదవశేషం యథాతథాతీర్ణా ఇత్యర్థః-దులర్భం దుష్ప్రాపం ఇదం తపో యోగ్యం ధనం దిష్ట్యాభవద్భిరాసాదితం ప్రాప్తం ॥ భారతే భరతస్య రాజ్ఞస్సంబంధిని ＊తస్యేదమిత్యణ్ప్రత్యయః - వర్షే ధాత్రీనవమాంశే ॥ ని ॥ స్యాద్వర్షో లోక ధాత్ర్యంశేవత్సరే పర్షమస్త్రియామిత్యమరః కించ ॥ ॥ మహర్షి వ్యాసరచితే జంబూద్వీపే పిభారతమితిరథసః॥ ని ॥ వృంగ్న్ముకయోర్వర్షం జంబూద్వీపాబ్దవృష్టిష్వితిరుద్రః ॥ శ్లో ॥ వర్షం స్థానం నిదుః ప్రాజ్ఞా ఇమం లోకం చ భారతమితి భారవిః ॥ శ్లో ॥ ఉత్తరం యస్సముద్రస్య హిమాద్రేశ్చైవ దక్షిణం । వర్షం తద్భారతం నామ భారతీయత సంతతిరితి । వారాణశీవ కాశీవ ఇళావృతే వర్షే ఇదం -మందగసంజ్ఞకం ఆయతనమేవ గౌరీదయితస్య ఉమావల్లభస్య పరమత్యం ... నిలయం ప్రేయస్పదం॥ ఆ

> ర్ణాపాప్రియోయమాపదర్ణవః । దిష్ట్యాచదుర్లభమి
> దం తపోవనమహో భవద్భిరాసాదితం । వారాణసీవ
> భారతే వర్షే దయితం గౌరీదయితస్య పరమిదమేవాయత
> నమిళావృతే ।ఆరసాతలాదాచశాంత్యతీతకలాభవనా
> త్పంతిమహాంతిస్థానాని సర్వాగమవిదితానిపరశ్శతానిభ

రసాతలాత్-పాతాళమారభ్యేత్యర్థః॥ని॥ అధో భువన పాతాళ బలిసద్మరసాతలమిత్యమరః - అచశాస్త్యతీతకళాభువనాత్ - శాంతిం శాంతి నామ కళాం అతీతా అతి క్రాంతా శాంత్యతీతా - తథాభూతా యాః కలాయాః అతీతశాంతిసంజ్ఞికాయాః భవనం స్థానం ఆకాశః-తమభివ్యాప్యేత్యర్థః ఆకాశస్య అతీతశాంతికలాభవనత్వం శ్రీమదాచార్యైరుక్తం ॥ శ్లో ॥ భూమానివృత్తిరుదితాపయసి ప్రతిష్టావిద్యానలే మరుతిశాంతిరతీతశాంతిః-వ్యోమ్నీతియాః కిలకలాః కలయంతి విశ్వం తా పాంహి దూరతర మంబపదనిత్యదీయతి-పాతాళమారభ్య అంతరిక్షలోకపర్యంతం శివస్థానానిస

అయమమభూయమానః- ఆపత్ మునిశాపరూపా విపత్ సైవ అర్ణవ స్సముద్రఇత్యర్థః - అపాం దేవక ఇతి పారే తేన పదేన ముని శాపగ్రహణ బెజను స్వేషణీయం

నిశ్యత్రప్రమాణంతు॥శ్లో॥ఆకాశేతారకాలింగంపాతాళేహాటకేశ్వరం మర్త్యలోకేమహాకాళమితిపూర్వమేఘవ్యాఖ్యానే మహోపాధ్యాయోదాహృతవచనం-యద్వా-కేనఅగ్నినాలంఖండనంప్రళయకాలికాగ్నినాతాపఇతియావత్ - ఇతఃప్రాప్తఃకలఃసంక్షణాగ్నిప్రయోజ్యతాపాన్మైస్తైతథా- ఇతకలానతిక్రాంతాఃఅతీతకలాఃదహరేశాండిల్యోపాసకాఃశాంత్యేతితృతీయాతత్పురుషః* తేషాంభవనంసత్యలోకఃతమభివ్యాప్యేత్యర్థః ॥ని॥ కోబ్రహ్మాత్మానిలార్కాగ్నిశమనస్పర్శకేకిష్వత్యేకాంతరే ॥ని॥ లఃఖండనేత్రిష్వాదానేస్త్రీచనానార్థరత్నమాలా-సర్వాగమేషుసర్వశాస్త్రేషువిదితాని వ్యాఖ్యాతానిపరశ్శతానిఅకాని॥ని॥పరశ్శతాద్యాస్తేయేషాంపరాసంఖ్యాశ్శతాదికాదిత్యమరః-మహాంతిశ్లాఘ్యాఃభవాన్యాఃపతిఃశివఃతస్యధ్వస్థానానిఆయతనానిసంతి ॥పరంతు

వాసీపతేః।పరంతుమందరఇవతస్యదృశ్యోన్నకించనసుం
దరమన్యదాయతనం।అన్యత్రపంచతపసోపిమునేరావ
సథేషుశాంభవేషు స్వైరచారీవిశిష్యతఇతి శ్రుతమేవ

తథాపి - మందరఇవతస్యశివస్యదృశాం అన్యత్ - మందరాతిరిక్తం కించిదల్పమపిఆయతనంసుందరందర్శనీయంనభవతీతి శేషః ॥ అన్యత్ర శైవక్షేత్రభిన్నప్రదేశేషుపంచ పంచయజ్ఞరూపాణితపాంసియస్య సఃపఞ్చతపాః-తస్మాత్ - అథవాదక్షిణాగ్నిగార్హపత్యాహవనీయసభ్యావసథ్యలక్షణపంచాగ్ని సాధ్యంతపఃయస్యసఃపంచతపాః-యద్వా-దానయజ్ఞస్వాధ్యాయైకాగ్ర్యనశనప్రతలక్షణాని పంచరూపాణితపాంసియస్యసపంచతపాః-స్వాధ్యాయయజ్ఞాదీనాంనారాయణోపనిషదితపస్త్వేనవ్యవహారాత్-ఆహుః స్విత్* పదిసిస్త్రారేఇత్యస్మాదచ్ప్రత్యయః పంచంవిస్తృతంతపః చాంద్రాయణాదిలక్షణంయస్యసఃపంచచతపాః॥ని॥ తపోలోకాంతరేపిచచాంద్రాయణాదిధర్మేచనస్త్రీశిరమాఘయోరితిరభసః యద్వా-తపఃవ్రతం ॥ ని ॥ మాఘోపుమాన్ వ్రతే

---

*తేషాంభవనమితి సమాసంవదద్భిశ్శాంత్యతీతకలాభవనపదఘటకకలశబ్దోత్తరస్య అకారస్యకావాగతిఃకల్ప్యేతేతినజానీమహే

క్షీ చేత ఇతి నానార్థరత్నకోశాత్ - తథా చ విస్తృతం తపః శిరోవ్రతలక్షణం వ్రతం ఆథర్వణికానాం బ్రహ్మవిద్యాభ్యాస పూర్వకాలే క్రియమాణం యస్య సః పంచతపాః ॥ తేషామేవైతాం బ్రహ్మవిద్యాం వదేత శిరోవ్రతం విధివద్యైస్తు చీర్ణమితి శ్రుతేః | అథవా తపం త్యేష్వేభిరితి కరణార్థే తపధాతోః రాణాదికాద్బాహుళకాదసున్ప్రత్యయః- స్థండిలదిక్చతుష్టయే ప్రతిష్ఠితాః చత్వారో౽గ్నయః - ఉపరిసూర్యశ్చేతి పంచసంఖ్యాని పాం సి తాపకారణాని యస్య స్థండిలోపవిష్టస్య మునేః సః పంచతపాః తస్మాదపి శాంభవేషు శంభుసంబన్ధిషు ఆవసథేషు స్థానేషు ॥ ని ॥ స్థానావసథవాస్తు చేత్యమరః - స్థిత ఇతి శేషః స్వైరేణ అనిరోధేన స్వచ్ఛందేన వా చరితుం శీలం యస్య సః స్వైరచారీ ఉత్సృష్టశ్రుతిమార్గణః కామిజన ఇతి యాదవః ॥ ని ॥ మందరస్స్వచ్ఛందయోః స్వైర ఇత్యమరః - విశిష్యతే

భవద్భిరపి వృద్ధముఖాత్ । అమృతప్రాప్తిహేతుశ్చాయ
మస్మాదృశ ఇవ భవాదృశామపి శైలరాజః ॥ ౨ ॥ ప ॥ కాలో
త్యగాదశుభహేతురుపస్థితం వః కల్యాణమద్య న చిరాదితి
భాసతే నః । ఉత్తిష్ఠతోచ్చలత యామ తు ధామ ధాతురు

విశిష్టః క్రియతే - తథోక్తసూతసంహితాయాం శివమాహాత్మ్యఖండ చిదంబరమాహాత్మ్యే ॥ శ్లో ॥ అన్యత్ర పంచతపసో మునేర్వాతాశనాదపి శ్రీమద్దక్షిణకైలాసే స్వైరచారీ విశిష్యత ఇత్యాదితి - వృద్ధానాం ముఖాదపి భవద్భిరపి శ్రుతమేవ - విదితశివక్షేత్రమాహాత్మ్యానాం భవతామేతద్విషయే అస్మాభిః కిం వక్తవ్యమితి భావః ॥ అయమావాసభూతః శైలరాట్ - అస్మాదృశ ఇవ భవాదృశామపి అమృతస్య ॥ ని ॥ అమృతం దివి మోక్షే యజ్ఞశేషే సురాశన ఇతి విశ్వః - ప్రాప్తౌ హేతుః కారణం అస్మద్విధానాం మోక్షకారణం భవద్విధానాం సుధాప్రాప్తికారణమితి భావః ॥ ౨ ॥

కాల ఇతి ॥ అశుభస్య అమంగళస్య హేతుః నిమిత్తం కారణం కాలః పాపఫలానుభవకాలః అత్యగాత్ అతియయౌ - వః యుష్మాకం కల్యాణం మంగళం న చిరాత్ - ఝడితి ఉపస్థితం ప్రాప్తం స్యాదితి శేషః ఇత్యేవమద్యేదానీం నః అస్మాకం భాసతే చిత్తే స్ఫురతీత్యర్థః - ఉత్తిష్ఠత ఉద్ధానం కురుత-చల

తగమనంకురుత ధాతుర్బ్రహ్మణః ధామస్థానంతు॥ని॥ఉటజంధామముని వేశ్మశరణంతు యఇత్యమరః - యామ - లోట్ -ప్రాప్నవామ - అధునా అనర్థకాభిః ప్రయోజనరహితాభిః ఉష్ట్రస్యేవాసికాభిః శిరాంస్యున్నమయ్యస్త్రితిభిః - కింఫలంనకిమపీత్యర్థః ॥౩॥౪॥ గురువచనాత్సంతుష్టో దేవేద్రో గురుంప్రత్యవోచదిత్యాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్యేవంప్రవృత్తయాప్రస్తుతయాభావీభవిషత్ - యన్మహాసంవిధానం దేవాసుర సంఘటనపుంజీభవనాదిలక్షణంతేనలభ్యయా ప్రాప్తవ్యయా భాగ్యస్యఅదృష్టస్యవశాత్ - అధునైవస్వతఃలబ్ధయాసుధయేవస్థితయా ॥ని॥ పీయూషమమృతంసుధేత్యమరః -వాచస్పతేఃగురోఃవాచాఆప్యాయితః తర్పితః-సురపతిరిదంవచఃఆచచక్షేజగాద॥౪॥తత్ప్రకారమేవాహ॥

ష్ట్రాసికాభిరధునాకిమనర్థకాభిః॥౩॥౪॥ఇతిప్రవృత్త
యాభావిమహాసంవిధానలభ్యయాపిభాగ్యవశాదధు
నైవస్వతోలబ్ధయాసుధయేవవాచావాక్పతేరాప్యాయి
తస్సురపతిరిదమాచచక్షే । అద్యైవతత్పావనమజనితపో
వనమద్యనస్తపాంసిపరిపేచిరేప్రశేమురద్యనఃకలుషా
ణి పర్యుపస్థితానీమంగళాని - పరథాకథంభవదీయా
నాంపాత్రీభవేమశాసనాక్షరాణాం ॥ ౩॥౫॥ చేతోయ

అద్యేతి॥అద్యఏతత్తపోయోగ్యవనంతపోవనం - పావనంపవిత్రంఅజని ఆసీత్ - అద్యనోస్మాకంతపాంసిచాంద్రాయణాదీని - పరిపేచిరేపక్వానిబభూవుః-ఫలదానోన్ముఖానిబభూవురితియావత్ - అద్యనఃకలుషాణిదురితాని ॥ ని ॥ కలుషంవృజినైనోఘమంహోదురితదుష్కృతమిత్యమరః - ప్రశేముః- నేశురిత్యర్థః-మంగళానిశుభానిపర్యుపస్థితానిసన్నిహితానిఆసామాసురితి శేషః-పరథాఅన్యథాఏవంనచేదితియావత్ - భవదీయానాంయుష్మదీయానాం - శాసనంహితోపదేశః - తద్రూపాణాంఅక్షరాణాంవచసాం।కథం-పాత్రీభవేమ-భాజనభూతాస్స్యామ- అనుకూలకాలమంతరాఆగత్యహితంనోపదిశంత్యేవగురవఇతిభావః॥౩॥౫॥బృహస్పతింబ్రహ్మనిష్ఠత్వేనస్తౌతి ॥చేతఇతి॥ యద్భవతశ్చేతఃచిత్తంక

ర్తృ - చిరంతనానిపురాతనానియానివచాంసిశ్రుతయః తేషాంయస్సం దర్భః ॥ శ్లో॥ ఉపక్రమోపసంహారావభ్యాసోపూర్వతాఫలం-అర్థవా దోపపత్తీచలింగంతాత్పర్యనిర్ణయే-ఇత్యాదిశాస్త్రసిద్ధతాత్పర్యలింగ షట్కలక్షణః-యథోచితపదవిన్యాసలక్షణోవా-అనుపూర్వీలక్షణోవే త్యర్థః-తస్యయఃగర్భఃఅంతఃప్రదేశఃతస్మిన్ స్థితే -వేదైకవేద్యఇతిభా వః-ధాతుషుయేదేహేఅంతరతమోధాతుః మజ్జేత్యుచ్యతే-తామభివ్యా ప్యమజ్జం- అథవాఆసమంతాత్ - మజ్జంశుద్ధమిత్యర్థః * టుమస్జ్ శుద్ధావితిధాతుః-శ్వన్నుక్షన్నితినిపాతనాత్సాధుః-అథవా-మజ్జాసారః ఆసమంతాన్మజ్జాయస్యతదితివిగ్రహః ॥ని॥ సారోమజ్జానరపాత్వక్స్త్రీ త్యమరః - సూక్ష్మవిషయేషుసర్వత్రప్రవర్తమానమిత్యర్థః ॥ లజ్జావ ద్రాజవన్మజ్జామాంససారాస్థిసారయోరితిభాగురిః ॥ని॥ మజ్జోక్తోప జ

ద్భవతశ్చిరంతనవచస్సందర్భగర్భస్థితేవస్తున్యస్తమిత
ప్రపంచమలినిమ్నాన్యమజ్జమామజ్జతి ॥ తద్దుర్మోచత
మోవిమోహితమతిష్వస్మాస్వకస్మా దిదంసక్తం యత్ప
శుషద్విపాత్ స్వతతోధన్యావయంన్యాయతః ॥౪॥ కిం
బహునా॥ఆద్యభవత్సంభావనాసంపాదితస్యానందస్య

యాసహోశిద్విరూపకోశః - అస్తవిలాపలక్షణంలయంఇతఃగతః-ప్ర పంచఏవమలినిమామాలిన్యం-యస్యతత్తథాభూతే ప్రపంచలయాధిష్ఠా నఇతిఫలితార్థః-వస్తునిస్వాత్మనిబ్రహ్మణి- మజ్జతిలీనంభవతితదాత్మ్యేన నాఏకీభవతీతిఫలితార్థః - తదిదంభవచ్చిత్తంకర్తృ యద్యస్మాద్దుఃఖేన మోచయితుంశక్యందుర్మోచం * ఈషద్దుస్సుష్విత్యాదినా ఖల్ప్రత్య యః-యత్తమఃతమోగుణః - తేనవిమోహితాఃవిమూఢాఃకృతాఃమత యఃబుద్ధయోయేషాన్తేతథాభూతేషు ద్వౌపాదౌయేషాంతేద్విపాదాః తేషుపశుషు-పశుకల్పేష్వితిభావః -అస్మాస్వపిఅకస్మాత్ - అజ్ఞాతహే తోః-నిర్నిమిత్తమితిభావః-సక్తంసంక్రాంతమాసీత్- తతస్తస్మాద్వయం న్యాయంతఃయుక్తివశేనధన్యాఃపుణ్యవంతః॥ని॥సుకృతీపుణ్యవాన్ధన్యఇత్య మరః.మహాత్మసుకృతసంతర్పకాక్షీవాసుహృదనుగ్రహభాజనమితిభావః॥౪॥

అత్రప్రకారాంతరేణబృహస్పతింస్తౌతి ॥అద్యేతి॥ అద్యేదానీంభవతస్త్వత్
యాసంభావనయాసంమాననయాఅనుగ్రహేణేతియావత్ - సంపాది
తస్యోల్బితస్యఆనందస్యపరంపారంపర్యవసానభూమింఅపశ్యంతఃఅజా
నంతఃవయందేవాః - అస్మత్ -అస్మాకందేవానామానందాత్ భవతఃఆ
నందంఅనేకశతానిగుణాఃఆవృత్తయోయస్యసః ॥ని॥గుణస్త్వావృత్తిశబ్దా
దిజ్యేంద్రియాముఖ్యతంతుష్విత్యమరః- తథాభూతమానందముపపాద
యంతీంవదంతీంప్రతిపాదయంతీమితియావత్ - భగవతీఃశ్రీమతీం-శ్రు
తిం ॥ శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్యేతిప్రాథమిక వాక్యమారభ్య - స
ఏకోబృహస్పతేరానందఇత్యేతదంతామానందవల్లీమపి-నవిస్రంభామ
హేనవిశ్వసిమః-అత్తవాచోప్యనుభవపరాహతాశ్చేత్ కశ్శ్రద్ధధీతేతి

పరంపారమపశ్యంతోవయమస్మదానందాదనేకశతగు
ణంభవదానందముపపాదయంతీంభగవతీంశ్రుతిమపినవి
స్రంభామహే ॥ అజానతోహిరాజానఃకదాచిదాక్రా
మంతిపరాన్నాక్రమ్యంతేచతైరితి చక్రనేమిక్రమస్సా
ర్వజనీనఏవ ॥ తదపిభవదీయాజయంత్యేవనజీయంతఇ
త్యైకాంత్యమనుసంనదధతోవయమియదపత్రపామహే

భావః॥అ॥లోకస్థితిమనురుధ్యాహ ఆజానేతి॥*జనీప్రాదుర్భావఇతిధా
తోఃభావేఘఞ్ప్రత్యయేజానమితిరూపంభవతి-జానంచజనిరేవజానమా
రభ్యఆజానంతస్మాత్ *ఇతరేభ్యోపి దృశ్యంతఇతిప్రథమాయాంతసిః-
ఏవంచఉత్పత్తిమారభ్యేత్యర్థఃరాజానః కదాచిత్పరాన్రిపూన్॥ని॥ప
రోరిపరమాత్మనోరిత్యమః-ఆక్రామంతిజయంతీత్యర్థః- కదాచిత్తైరరి
భిరాక్రమ్యంతేజీయంతఇతి - చక్రస్యనేమేఃఅంతభాగస్యేవక్రమఃరీ
తిః-స్వభావఇతియావత్ ॥ని॥చక్రంరథాంగంతస్యాంతేనేమిస్త్రీస్యా
త్ప్రధిఃపుమానిత్యమరః-సార్వజనీనఃసర్వజనేషుసిద్ధః - సర్వజనేషుసా
ధురితివార్థః॥అ॥ప్రోత్సాహయన్గురుంప్రత్యాహ ॥తదపీతి॥తదపిత
థాపిభవదీయాఃఅస్మత్పక్షవర్తినఃజయంతిఅరీనభిభవంత్యేవ - నజీ
యంతేనపరిభూయంతేఇతిఐకాంత్యంప్రసిద్ధిం ॥ని॥ఏకాంతంనిశ్చితేత్రై

శ్యై)ప్రత్యర్థౌపున్నపుంసకమ్యుతిరభసః- అనుసందధానాః-ధ్యాయంత
స్సంతః-ఏకాంశమనుసందధతఇత్యేకఃపాఠః - వయంఇయదేతావత్-
అపత్రపామహేలజ్జామహే-స్పృధామహేచ-సంకల్పమాత్రం భానమే
వ॥ని॥సంకల్పఃకర్మమానసమిత్యమరః-చిత్తస్ఫురణమితియావత్- సాధ
నంఅస్మదుద్ధరణనిమిత్తంయస్యసతథాభూతస్య-భవతఃపునఃతవతు - అ
స్మత్-అస్మాసువిషయే-అనుగ్రహఃదుఃఖాపనయనలక్షణఃప్రసాదఈష
తరః-అతీవసుకరఇత్యర్థః - యథాహిభవతాసజాతీయాఃభవజ్జాతీ
యాఃభవాదృశాఇత్యర్థః-మునయఏవ-భూమావాచరంతీతిభూమిచరాః
భూమిష్ఠాఇత్యర్థః-తాన్దివమారోపయితుంఆరోహయితుం త్రిశం
కుంవిశ్వామిత్రఇవేతిభావః-దివిచరాన్స్వర్గవాసినఃభువమవరోపయి

వ్యధామహేచ। భవతఃపునరీషత్కరోఽస్మ దనుగ్రహ
స్సంకల్పమాత్రసాధనస్య - యథాహిభవజ్జాతీయాఏ
వభూమిచరాన్దివమారోపయితుందివిచరాన్భువమ
వరోపయితుంఆస్వాదయితుంసప్తసాగరాన్సరాపగా
మాచమితుంవిఫలయితుంమహాస్త్రాణివిష్టంభయితుంవి
శ్వంభరమపిప్రగల్భంతే- తథాశ్రుతిశతప్రతిపన్నయా
థాత్మ్యేభవతోమాహాత్మ్యేదండాపూపికాన్యాయఘం

తుంఅవరోహయితుమిత్యర్థః-సురమునయోనహుషమివేతిభావః సు
రాపగాంఆస్వాదయితుంపాతుంజహ్నుర్యథేతిభావః-సప్తసాగరాన్
ఆచమితుంఅగస్త్యోయథేతిభావః - మహాస్త్రాణివిఫలీకర్తుం వ్యర్థయి
తుం-విశ్వామిత్రయుద్ధేవసిష్ఠోయథేతిభావః-విశ్వంభరం వాసుదేవమపి
విష్టంభయితుంస్తబ్ధంకర్తుం-సనత్కుమారోయథేతిభావః-ప్రగల్భంతేస
మర్థాభవంతి-తథాశ్రుతీనాంశతేనఅనేకేనప్రతిపన్నంజ్ఞాతం యాథా
త్మ్యంయథాత్మత్వంయస్యతత్తథాభూతేభవతః- మాహాత్మ్యమహిమ
నివిషయే- ఘంటాఘోషశబ్దస్యలక్షణయాఘంటాఘోష సదృశోఽర్థః-
ఏవంచయథాఘంటాయాః ఘోషఃధ్వనిః సర్వైఃసేంద్రియ ప్రబుద్ధైః
అసందేహం శ్రూయతేతథాసర్వైఃతథావిధైః - శ్రూయమాణః

దండాపూపికాన్యాయఏవనశ్శరణంగతుకః - దండాపూపికాన్యాయో నామ - దండోమూషికైర్భక్షితఇత్యుక్తే దండగుంభితాఅపూపికాఅపిభక్షితాఃకిమితిప్రష్టవ్యాంశఏవనవర్తతఇతి-తథాచదివిచరాన్భూచరయితుంభూచరాన్దివిచరయితుంయథాకామంకర్తుం సామర్థ్యశాలినాకయుష్మాకం అస్మదుద్ధరణసామర్థ్యమస్తీవేత్యత్రసందేహప్రరోహఏవనాస్తీతిభావః ॥ ౮ ॥ వక్తవ్యముక్త్వాతూష్ణీంభూతేదేవేంద్రేవిజ్ఞాతరహస్యోగురుఃఆఖండలాదిభిస్సహసత్యలోకంప్రతిజగామేత్యాహవాక్యద్వయేన॥తదితి॥తత్తస్మాత్-పల్లవితైస్సుజాతకిసలయైః వచోభిరలం-బహూక్తిభిఃప్రయోజనంనాస్తీతిభావః-భవతో భక్తానామస్మాకంయద్వ్యసనంరాజ్యభ్రంశాది-తదవలోకేతద్దర్శనేవిషయేసంకల్పఃమ

టాఘోషఏవనశ్శరణం।తదలంపల్లవితైర్వచోభిరనుగృహా
ణాస్త్యయమస్మానస్తియదిభక్తవ్యసనావలోకనసంక
ల్పః। అథసాజాత్యాభిమానేనదుర్వాససఏవవచనంస
త్యాపయితుమధ్యవసాయస్తదేహియత్రనినీషసితత్రనే
ష్యామహేయేనానుకంపయిష్యసితేనానుకంప్యామహే
సర్వథావయంన్యస్తాత్మానోభవచ్చరణేకింకరచరణైకదావిద

నోరథః॥౯॥సంకల్పః కర్మమానసమిత్యమరః - అస్తియదిఅస్మాసునఃస్వయమప్రేరితఇతిభావః - అనుగృహాణఅనుగ్రహంకురు - అస్మదీయసామ్రాజ్యేనఅస్మాన్పునస్సంయోజయేత్యర్థః - అథవాసమానాజాతిఃమునిత్వలక్షణాయస్యసఃసజాతిర్దుర్వాసాఃసజాతేర్భావఃసాజాత్యంతస్మాదభిమానేనప్రేమ్ణా- దుర్వాససఃమునేఃవచనమేవసత్యాపయితుంసత్యంకర్తుం-అధ్యవసాయఃనిశ్చయఃయది-ఇహాగచ్ఛ * ఇణ్ గతావితిధాతోఃలోటిఇహీతిరూపం-యత్రనినీషసినేతుమిచ్ఛసిప్రాపయితుమిచ్ఛసీత్యర్థః-తత్రనేష్యామహేయాస్యామః- యేనానుకంపయిష్యసితేనానుకంప్యామహేఅనుకంపితాభవామః - అనుగృహీతాః క్రియామహేఇతియావత్-సర్వథాసర్వైఃప్రకారైర్వయంభవతఃచరణే - న్యస్తాఃసమర్పితాఃఆత్మానఃకామాఃయేషాంతే॥౯॥ ఆత్మాయత్నోధృతిర్బుద్ధి

స్స్వభావో బ్రహ్మవత్మని చేత్యమరః- కరచరణౌహస్తపాదాదివిషయేత్యేవాభిప్రాయః కీదృశః కథంభూత ఇతి కదాచిత్ జిజ్ఞాసా జ్ఞాతుమిచ్ఛా-నక్ష్యతి శేషః అస్తి కిం నేత్యర్థః-నయది నాస్తి యది మాదృశిమద్విధే కింకరజనే॥ ని॥ సేవకాః కింకరాభృత్యా ఇత్యమరః-తథేతి మంతవ్యం జ్ఞాతవ్యం ఇతి కృతవ్యవసాయస్య బద్ధనిశ్చయస్య సుత్రామ్ణః ఇంద్రస్య - వచసి చిత్రీయమాణః చిత్రం కుర్వాణః చిత్రశిఖండిజో వాచస్పతిః ఆఖండలాదిభిస్సహ ఇంద్రాదిభిస్సమం-సత్యసంజ్ఞికః లోకః తం సత్యలోకం బ్రహ్మలోకం ప్రతి అభిప్రతస్థే-యయౌ॥ అ॥ పథి కదేవానాం వృత్త వర్త్మాయా తత ఏవ సత్యలోకసమీపమాపురిత్యాహ॥ అమరాశ్చేతి॥ తమింద్రమనువర్తమానాః అనుగ

స్తిజిజ్ఞాసా కీదృశస్త్వదభిప్రాయ ఇతి నయది కింకరజనేపి
మాదృశి తథేతి మంతవ్యమితి కృతవ్యవసాయస్య సుత్రా
మ్ణో వచసి చిత్రీయమాణశ్చిత్రశిఖండిజస్సమమాఖండ
లాదిభిస్సత్యలోకం ప్రతస్థే అమరాశ్చ తమనువర్తమా
నా వర్తమానాః పథి వైమానికానాం దైత్యదానవయాతు
ధానాధ్యాసితాని సిద్ధచారణవిద్యాధరావసథాని వి
లంఘ్యాతతో విదూరాదుత్సన్నకింనరీగాన చాతుర్యము
పశాంతగాంధర్వతౌర్యమాఖుర్యమసంభావితకర్మ దేవ

చ్ఛంతః అత ఏవ వైమానికానాం విమానచారిణాం పథిమార్గేన వర్తమానాః ప్రతిష్ఠమానాః అమరాశ్చ-దైత్యదానవయాతుధానైః రాక్షసప్రభేదైః అధ్యాసితాని అధ్యుషితాని ఆక్రాంతానీతి భావః - సిద్ధచారణవిద్యాధరాణాం దేవయోనివిశేషాణాం-ఆవసథాని స్థానాని॥ ని॥ స్థానావసథవాస్తు చేత్యమరః - విలంఘ్య అతిలంఘ్య తతః విదూరాత్ విశేషతో దూరదేశే అవస్థాయేత్యర్థః॥ ల్యబ్లోపే కర్మణ్యధికరణే చేత్యధికరణవాచకాత్ పంచమీ అథవా తతః స్వీయమార్గాత్ కించిద్గళిత్వా అవిదూరాత్ సమీపే అవస్థాయేత్యర్థః-ఉత్సన్నం వినష్టం- కిన్నరీణాం కిన్నరస్త్రీణాం - గానచాతుర్యం ఆలాపవైదగ్ధ్యం యస్మిన్ తత్ - ఉపశాంతం అప్రవృత్తం గాంధర్వం గంధర్వసంబంధి తౌర్యం మురజాదిసంబంధి- మాఖుర్యం నాదోయా

స్మిన్ తత్ * తురీ ధాతోః ఋహలోర్ణ్యదితిణ్యత్ప్రత్యయః తతః గుణం బాధిత్వా మాహుళకాత్ హలి చేతి దీర్ఘః తతః తూర్యమితి రూపం- తూర్యం మురజాది తత్సంబంధి తౌర్యమితి ప్రక్రియా - అసంభావితః అసంపాదితః కర్మదేవానాం సంబంధీ సమ్మర్దః పుంజీభవనం యస్మిన్ తత్- అనాశంకనీయా అసంభావనీయా బ్రహ్మర్షీణాం సంచారస్య సంకథా యస్మిన్ తత్- అతినీచాః యాని రక్షాంసి యే పిశాచాః - తేషాం మదిరాగండూషేణ మద్యనిష్ఠీవనేన రూషితా సంయోజితా- దూషితేతి పాఠే - కలుషితేత్యర్థః- యా మందాకినీ గంగా- తస్యాః తీరే తరవః తేషాం షండే- గూఢం అవిదితం యథా తథా- చరం సంచారి దేవర్షీణాం సురమునీనాం మండలం సమూహో యస్మిన్ తత్ - తత ఏవ అంతఃకరణశల్యం హృదయకంటికమివ స్థితం నగరస్య అమరావత్యాః ఉపశల్యం గ్రామాంత ప్రదేశం ॥ ని ॥ గ్రామాంత ముపశల్యం స్యాదిత్యమరః - ఆలోకయంతః ప

సమ్మర్ద మనాశంకనీయ బ్రహ్మర్షి సంచారసం కథ మతినీ
చరక్షః పిశాచ మదిరాగండూష దూషిత మందాకినీ తీ రత
రుషండ గూఢ చర దేవర్షి మండల మాఖండల నగరోపశ
ల్య మంతఃకరణశల్య మాలోకయంతః పురా హంసావతం
సితైస్సర్వగామిభి రప్సరోజన తౌర్య త్రికాలంకృతైర్వి
మానైరతివాహ్యమానతయా గృహ్యమాణ తత్తత్ప్రదే
శసౌందర్య మగృహ్యమాణ ద్రాఘిమాణ మధ్వానమధు
నా పద్భ్యామేవాక్రమ్యమాణతయా గృహీతవిపరీతమ

త్యంతస్సంతః పురా స్వర్గనివాసకాలే- హంసైః అవతంసితైః సంజాతాపీడైః హంసవిభూషితైరితి యావత్- సర్వత్ర గంతుం శీలం యేషాం తే సర్వగామినః తథాభూతైః- అప్సరోజనైః- ఆరప్స్యమానం కరిష్యమాణం యత్తౌర్యత్రికం నృత్తగీతవాద్యానాం త్రయం ॥ ని ॥ తౌర్యత్రికం నృత్తగీతవాద్యం నాట్యమిదం త్రయమిత్యమరః- తేన అలంకృతైః మండితైః విమానైః అతివాహ్యమానతయా సంతీర్యమాణతయా అగృహ్య మాణమవిదితం తేచ తే ప్రదేశాశ్చ తత్తత్ప్రదేశాః- తేషాం సౌందర్యం కామనీయకరి

యస్య సతథాభూతః - ఏవమగృహ్యమాణం అనపగతం ద్రాఘిమదై
ర్ఘ్యం యస్య స తథాభూతం - అధునా పద్భ్యాం పాదాభ్యాం ఆక్రమ్య
మాణతయా క్షుణ్ణతయా. ఆక్రమమాణతయేతి పాఠే ప్రతిష్ఠమానతయే
త్యర్థః - గృహీతం జ్ఞాతం తద్విపరీతం పూర్వోక్తాద్విలక్షణం కామనీయకల
క్షణంపి భేదః యస్య స తథాభూతం* అయంభావః - విమానసంచారదశా
యాం దేవైః పూర్వం యత్ర యత్ర కామనీయకం దైర్ఘ్యం చ దృష్టం నా
భూత్ - ఇదానీం పాదసంచారదశాయాం తత్ర తత్ర తై రేవ దేవైః పూ

అతిక్రామంతః పదే పదే శ్రామ్యంతః పథి పథికజన సాధారణ
మపి తత్తత్ప్రదేశేష్వాతిథ్యం గూఢసంచారవశా దలభమా
నా దానవసేనాగతాగతో చితాః కథంవిపతి లంఘ్యాకా

ర్వస్మాద్విపరీతమతీవదైర్ఘ్యం అతీవ రామణీయకంచ దృష్టమభూదితి
బోధ్యం - అతిక్రామంతః అతిగచ్ఛంతః - పథిమార్గే పదే పదే ప్రతిపదమిత్య
ర్థః శ్రామ్యంతః ఆయస్యంతః* కించ తే తే చ తే పంథానశ్చ తత్తత్పథాః
తేషు తేషు మార్గేష్విత్యర్థః - పథికజనానాం పాంథానాం సాధారణం సు
లభం ఆతిథ్యం అతిథేః క్రియమాణం అర్ఘదానాదిలక్షణం కర్మ పా॥ ని॥ క్ర
మాదాలిధ్యాతిథేయమేఅతిథ్యధేఽత్ర సాధునీత్యమరః - గూఢః ఇతరావిది
తః యః సంచారః తద్వశాత్ - అలభమానాః అప్రాప్నువంతః - దానవ

---

* విమానై రతివాహ్యమానతయా గృహ్యమాణేత్యత్ర గృహ్యమాణే
తికృతపదవిభాగాస్తు వయం వేగవశా దగృహ్యమాణతత్తత్ప్రదేశని
మ్నోన్నత్యవక్రిమాదిదోషతయా దూరస్థపర్వతరవ్యతాస్యమేనావిశే
షేణగృహ్యమాణసౌందర్యమపిదానీంసమీపగతిగతిమంపమాదివశాద్గృ
హీతతద్విపర్యయభూతాసౌందర్యమిలికవేరాశయమసుమిమామహే.

* తత్తత్ప్రదేష్వితి పాఠే తేషు తేషు స్థానేష్విత్యర్థః - ఇదానీం పథీ
త్యస్యాత్రైవాన్వయస్సుపవః - పథఘటితపాఠేఽతు బహువచనప్రయోగ
వైఫల్యం - పూర్వం పథీత్యేకవచనాంతప్రయోగా ద్రోఘశ్చ - తత్ర జాత్యే
కవచనత్వకల్పనం చాస్వరసం - ఇంద్రాద్యనుస్మృత స్యాప్యేవ ఏకత్వాపద
ర్జనవిరోధశ్చ ... ... *

సంబాధినీనాం సేనానాం గహనా గహనయోః ఉచితాన్ యోగ్యాన్
కానపి కతిచిదపి - దివస్స్వర్గస్య సంబంధినః కక్ష్యాణాం ధనికాగారప్ర
కోష్ఠావృతప్రదేశానాం భేదాన్ ప్రభేదాన్ - అత్రాయం వివేకః ఆవృ
తోద్వార ప్రదేశః కక్ష్యా - అనావృతోద్వారప్రదేశోంకమితి - కథం
చిత్ కృచ్ఛ్రేణ అతిలంఘ్య అతిక్రమ్య ॥ ౬ ॥ కక్ష్యాప్రకోష్ఠే హర్మ్యాదేః
కాంచ్యాం మధ్యేభ బంధనమిత్యమరః - కక్ష్యా కచ్ఛే పరత్రాయాం కాం
చ్యాం గేహప్రకోష్ఠక ఇతి నానార్థరత్నమాలా । తపోభిరపి కృచ్ఛ్రచాం
ద్రాయణాదిభిరపి దురాపం దుర్లభం - తపోలోకస్య సత్యలోకస్య సమీ
పం అంతికం - ఆపేదిరే ప్రాపుః । ప్రవిష్టమాత్రాశ్చ ప్రవిశంత ఏవ తే దేవాః
పరిహృతః విసృష్టః రజస్తమసోః గుణయోః గంధః లేశః తస్యానుబంధో యే

నపి కక్ష్యాభేదాన్ దివస్తపోభిరపి దురాపం తపోలోకస
మీప మాపేదిరే ॥ ప్రవిష్ట మాత్రాశ్చ తే పరిహృత రజ
స్తమో గంధాను బంధతయా పరిణతసత్త్వైక సారేషు త
త్రత్య వస్తుషు మహీచరా ఇవ మహేంద్రభోగే ష్వదృష్టచ
రం విశేషమాలక్షయంతో విసిష్మియిరే ॥ అపిచ ॥ పున
రాత్మ విజ్ఞాన నిరస్తావరణతయా నిస్సీమ వికసద కృత్రిమ

షాం తేషాం భావస్తత్తా తయా - పరిణతః ప్రాప్తః సత్త్వం సత్త్వగుణ ఏవ ఏక
సారో ముఖ్యస్థిరాంశో యేషాం తే తథాభూతా తేషు తత్రత్యాని తత్రభవాని
వస్తూని పదార్థాః - తేషు మహీచరాః భూలోకవాసినః మహేంద్ర
స్య దేవేంద్రస్య భుజ్యంత ఇతి భోగాః విషయాః తేష్వివ - అదృష్టచరం అ
దృష్టపూర్వం * భూతపూర్వే చరడితి చరట్ప్రత్యయః - విశేషం వైలక్ష
ణ్యం అలక్షయంతః పశ్యంతస్సంతః - విసిష్మియిరే - విస్మయాంచక్రుః ॥ అ ॥ స
త్యలోకనివాసినస్సావజ్ఞం స్వర్గిణో దృష్ట్వా పరిస్ఫురద్ధాసం తే సందు
రిత్యాహ - అపిచ పునరితి - అపిచ ఆత్మజ్ఞానేన బ్రహ్మజ్ఞానేన నిరస్తం దూరీ
కృతం అవిద్యాలక్షణం ఆవరణం తిరస్కరిణీ వస్త్రం యేషాం తేషాం భావ
స్తత్తా తయా నిస్సీమం నిర్మర్యాదం యథాతథా వికసత్ ప్రకాశమానం అకృ
త్రిమం నిత్యం జ్యోతిః బ్రహ్మజ్యోతిర్యేషాం తే తథాభూతాస్తానాం [illegible]

నితాపత్రాల పర్యంతం త్వయా త్రైవవర్తిత తవ్యమితీస్త్రీనా యోగః॥ ని॥ ప్రక్రియాత్వధికారస్స్యాదిత్యమరః-సఏవమలం పాప॥ ని॥ మలాం స్త్రీ పాపవిట్కిట్టానీత్యమరః-తస్యాక్షపణాయ కేవలం పాపనాశాయైవ తపో ళనా రతేతియావత్-అనుత్తరం స్వాపేక్షయా త్కృష్టాంతరరహితం శ్రేష్ఠ మితియావత్॥ ని॥ శ్రేష్ఠేనుదీచ్యాం ప్రజాఘానేచత్రిష్వనుత్తర మితిరత్న మాలా। యోగైః యమాద్యష్టాంగ యోగైః ఐశ్వర్యం అణిమాదిలక్షణం అనుభవతాం భజతాం - సనకసనందనసనత్కుమారా ఏవాదయో యే షాంతథావిధా యోగినో ధ్యానినః॥ని॥ యోగస్సన్నహనోపాయధ్యాన సంగతియుక్తిష్విత్యమరః. తేషాం సంబంధినః-వాచఃఏషాం సంతీతి వాగ్మినః వాచోయుక్తిపటుర్వాగ్మీత్యమరః-మూకేషు నాగ్వ్యాపారరహి తేషు యథేత్యర్థః॥ ని॥ అవాచిమూకోథమనఇత్యమరః- బుద్ధిమతాం వివేకినాం

జ్యోతిషామధికారమలక్షపణాయ కేవలమనుత్తరం యో
గైశ్వర్యమనుభవతామత్ర భవతాం సనక సనందన సన
త్కుమారాది మహాయోగినాం మూకేష్వివ వాగ్మినాం
మూఢేష్వివ బుద్ధిమతామంధేష్వివ చక్షుష్మతామధనే
ష్వివ మహేశ్వరాణాం కీటేష్వివ సరీసృపాణాం సరీ
సృపేష్వివ చకుస్పదాం చటుపస్సుష్విన మానవానాం
మానవేష్వివ మహీభృతాం మహీభృత్స్వివ మరుతాం

ని ॥ వాచోయుక్తిపటుర్వాగ్మీత్యమరః-మూకేషు నాగ్వ్యాపారరహి తేషు యథేత్యర్థః ॥ ని ॥ అవాచిమూకోథమనఇత్యమరః- బుద్ధిమతాం వివేకినాం*ప్రవీణం పాయాంచుటుప్ ముగ్ధేష్వివకూటేషు యథేత్యర్థః ని॥ ముగ్ధస్సుందరమూఢయోరిత్యమరః - చక్షుష్మతాం విస్తృతచక్షుషా ణాంఅంధేష్వివదృగ్రహితేషు యథేత్యర్థః॥ని ॥ కలాంసీసిద్మలాం-ధోదృ గిత్యమరః - మహేశ్వరాణాం మహైశ్వర్యశాలినాం అధనేష్వివదరి ద్రేషు యథేత్యర్థః - సరీసృపాణాం సర్పాణాం ॥ ని॥ చక్రీవ్యాళస్స రీసృపఇత్యమరః - కీటేష్వివ కీటాదిక్షేషు యథేత్యర్థః - చతుష్ప దాం గోవ్యాఘ్రాదీనాం సరీసృపేష్వివ సర్పేషు యథేత్యర్థః - మాన వానాం మనుష్యాణాం చతుష్పాత్స్వివ ... యథేత్యర్థః మహీభృతాం ... మం

నవేష్వేవ నిరేహసంపన్నత్యర్థః - మరుతాం దేవానాం॥౧॥హస్తాస్తు పా
ణినఃపుత్రే మరుత్తౌ సవనానుగానీత్యమరః - మహేన్ద్రస్త్విన్ద్రవ రాజసూయ
యేత్యేతి - ః - మరుద్వాసః ద్రవ్య ॥ ని ॥ ఇంద్రోమరుత్వాన్మఘవానిత్య
మరః - వసుస్స్వేవ దేవేషుయ ధేత్యర్థః - మరుత్వతి ఇంద్రేపి తథాప
లంతిం అనవ్జ్ఞయావ హేళనేనముకుళితాంవిశాసంహితాం॥ ని॥అవజ్ఞా
వహేళనమసూర్క్షణమిత్యమరః-దృశందృష్టిం అవలోకయంతస్సంతః
శృణ్వంతశ్చ తేషామిత్యస్యాకింనసిగృహ్ణాంతీతి పద్యోత్తరగద్యస్థేన ఇత్యాది
పరిహాసవచాంసీత్యనేనాన్వయః-యఇంద్రఃశతేనాశ్వమేధైఃక్రతుభిర
పిభగవంతమిందుశేఖరంశివంపరితోష్యతోషయిత్వాదానవానాంఅసు
రాణాంఅమిషంభోగ్యం॥౧॥అమిషంత్వస్త్రియాంమాంసభోగ్యోపి చేత్యా

మరుత్స్వేవ మరుత్వతో మయత్వత్యపి పతంతిమవజ్ఞా ముకుళి
తాదృశమవలోకయంతః - శృణ్వంతశ్చ తేషామేవ హంత
వరాకస్యేతి మన్యనామాయ మేక పరితోష్య యశ్శతే
నాశ్వమేధై రపి భగవంత మిందు శేఖరం ప్రాప్తయా
మాస దానవా మిషం రాజ్యం జగ్రాహ కుబేర మిమం పశు
పాశ విమోచినా పాశుపత వ్రతేన సమారాధ్య పరమా
త్మానం సఖాసి మమేత్యనుగృహీతోపి యః పిశాచఇవ ధన

గృహస్తు సితిరత్నమాలా। స్వారాజ్యంస్వర్గసామ్రాజ్యంప్రాపయా
మాసప్రాప - అయమేవ వరాకఃతుచ్ఛః శతమన్యురితిప్రసిద్ధః - పశ్యా
తీతిపశవః ప్రాణినః-తేషాంయస్సంసారలక్షణఃపాశఃతస్యమోచినా
మోచకేన-పశుపతేరిదంపాశుపతంతేనైవవ్రతేన॥ శ్లో ॥ లింగేప్రాణం
సమాధాయ ప్రాణేలింగంతుశాంభవం। సతరీరమనః కృత్వా నకించి
చ్చింతయేద్బుధః। సదాచారస్సుశైవభక్తిలింగాంగసమరసః। లాంఛనే
శరణంభక్తిర్భక్తస్థలమితిస్మృతం। భక్తస్థలాది షట్స్థలాభ్యాసలక్షణని
యమనేత్యర్థః-పరమాత్మానంపరమశివంసమారాధ్యపూజయిత్వా-
మమమహేశ్వరస్య సఖా మిత్రం అసీతి అనుగృహీతోపి అనుకంపితోపి
యః ... పిశాచఇవ ధనపాలతాం ... ప్రాప్తవాన్ -

తమిమంకుబేరం పశ్యత॥ కింబహునా। వైశ్వానరః అగ్నిః భగవతః అష్టమూ
ర్తేః పరమేశ్వరస్య ఆత్మభూతో౽పి శరీరభూతో౽పి ॥ ని॥ ఆత్మాదితో౽ప్యధృ
తిద్బుద్ధిస్స్వభావో బ్రహ్మావక్ష్యే చేత్యమరః ఉమారమణం వా స్వప్నేపతిం
చిరతరం బహుకాలం ఉపాస్యధ్యాత్వాపి - వివేకం సారాసారాకలనం
అపాస్య నిష్ఫలీకృత్య - హవ్యవాహతాం హుతవహత్వం - ఆసాద్య -
దేవానాంఅన్నహారః అన్నహర్తా - అస్మీతి ఆత్మానం కృతకృత్యం నిర్వర్తిత
సకలకార్యం - అభిమన్యతే అభిజానాతి - హంతేత్యాశ్చర్యఖేదయోః॥
ని ॥ హంత హర్షే౽నుకంపాయాం వాక్యారంభవిషాదయోరిత్యమరః ॥ చి
రాత్ బహుకాలాత్ ఇమాన్ - దేవా ఏవ పశవః దేవాః పశవ ఇతి వా ఏ

పాలతాం వ్రజే ॥ కిం బహునా॥ ఆత్మభూతో౽ప్యష్టమ
మూర్తే భగవతో వైశ్వానరస్స్వమపాస్య వివేకము
పాస్య చిరతరం కాలముమారమణ మారాధ్య హవ్యవా
హతామన్నహారో౽స్మి దేవానామిత్యభిమన్యతే కృతకృత్య
మాత్మానం । హంత చిరాదిమాన్ దేవపశూనద్రాక్షం ॥
శ్లో॥ కిన్ననిగృహ్ణంతి మనః కిన్న భజంతే జనాశ్శివం శరణం
అభిసంధిభేద మాత్రాత్ స్తోకాపాయేన బధ్యంతే, ఇత్యా
దిపరిహాసవచాంసి - పశ్యంత స్సరతమభావమైశ్వర్యేషు
పరిత్యజ్య తస్స్వర్గాదిరాజ్యమగ్మన మపత్రపానష్టదృ

తాన్ - ఆద్రాక్ష్మ దృష్టవంతః ॥ కిమితి ॥ జనాః ఇహ సంచిత్తకర్మ - ననిగృ
హ్ణంతి కిం న నిరుంధంతి కిం రుంధంత్యేవేత్యర్థః - భాషితే శరణం రక్షకం
సంతం న భజంతే కిం - సేవంత ఏవేత్యర్థః తథాపి తే జనాః అభిసంధే ఫలా
కాంక్షాయాః భావిప్యాయా ఇతియావత్ - భేదమాత్రాత్ స్వహృదేవతా
ముపాశ్రిత్యేతియావత్ - మోక్షస్య అపాయః వ్యతిరేకః విరహిత్యమితి
యావత్ - తేన బధ్యంతే నిబధ్యంతే తేషాం కామినామేవ ఋభువస్సైతిభా
వః ఇత్యాదీని ఏవమాదీని పరిహాససహితాని వచాంసి సోపాలంభవచనానీతి
భావః - శృణ్వంతస్సంతః - ఐశ్వర్యోత్తరతమభావం తారతమ్యం పశ్యంతః -
స్వర్గస్య అధిరాజ్యం ఆధిపత్యేన యోగమదాత్ పరిత్యజ్య తే - అపత్రప

లజ్జయా నష్టాః దృష్టయః యేషాం తే తథాభూతాస్సంతః - అస్మదీ
యాత్ స్వర్గాధిపత్యాత్ స్వర్గసామ్రాజ్యాత్ *ల్యబ్లోపే పంచమీ ।
అత్ర సత్యలోకే భిక్షార్థం అటనం సంచారః - జ్యాయః శ్రేయ ఇతి మేనిరే
బుబుధిరే ॥ ఉత్తరోత్తరం శ్రేయః కేవా నాకాంక్షత ఇతి భావః ॥ ౫ ॥
అ॥ ఇదానీం బ్రహ్మలోకవాసినాం గురుం ప్రతి అభిముఖాగమన సనత్కు-
మార సమీప ప్రాపణే వర్ణయితుమారభతే స పద్యేన గద్యేన ॥ అథేతి॥
అథ బ్రహ్మలోకాంతిక ప్రాప్త్యనంతరం - సనత్కుమారః బ్రహ్మమాన
సపుత్రః - స్వయం ధియా యోగజబుద్ధ్యా సశిష్యా శిష్యైస్తేంద్రేణ సహి
తమిత్యర్థః - సురాణాం గురుం బృహస్పతిం ఆగతం ప్రాప్తం అవధార్య ని
శ్చిత్య - అముష్య గురోః సభాజనాయ నందనాయ ॥౧॥ ఆనందన సభాజనే

ష్టయ స్స్వయమాధిపత్యా దస్మదీయాదత్ర భిక్షాటనం
జ్యాయ ఇతి మేనిరే ॥ ౪ ॥ వ ॥ అథ సురగురుమాగతం సశి
ష్యం స్వయమవధార్య ధియా సనత్కుమారః । అపగతతేజ
సో మహాప్రభావాన శిష్యదముష్య సభాజనాయ శిష్యాన్ ॥
౫ ॥౧॥ ప్రస్థితాశ్చ తే పరస్పరాలాపేషు అథర్వశిఖా ప్రవ
ర్తకతామాంగిరస సాఖ్యయోగరహస్యప్రవర్తకతామృ
గ్యజుషోద్ఘుష్టప్రభావతామస్యానుస్మృత్య ప్రశంసంతో బ్ర

ఇత్యమరః । సమ్మానే నానావిధియా సత్ - అపగతాని ప్రగతాని తమాంసి అ
జ్ఞానవృత్తయో యేషాం తే తథాభూతాన్ - అతఏవ మహాన్ ప్రభావః ప్ర
కృష్టచేష్టారూపః భావః ॥ ౨॥ భాసిత్వ తాన్స్వభావాభిప్రాయ చేష్టాత్మజ
న్మస్విత్యమరః - మాహాత్మ్యం యేషాం తే తథావిధాన్ శిష్యాన్ అశిష్యత్
అవిదేశ ॥౫॥ ప్రస్థితా ఇతి ॥ ప్రస్థితాః నిర్గతాః తే సనత్కుమార శిష్యా
స్తు - పరస్పరం ఆలాపేషు సంభాషణేషు - అథర్వశిఖాయాః ఏతన్నామికా
యాః పంచరుద్రాంతః పాతిన్యాః కస్యాశ్చిదుపనిషదః - ప్రవర్తకః ప్రవక్తా
అధ్యాపక ఇతి యావత్ - తస్య భావస్తత్తా తాం - ఆంగిరసాం ప్రణీతః ఆంగిర
సః ఇతి శ్వాఖ్యా నామయస్య సః ఏవం విధో యో యోగః యోగగ్రంథః - తస్మిన్
యాః రహస్యాని గూఢార్థాః తేషాం ప్రవర్తనే ప్రకాశనే తస్య భావస్త

త్తా తాం - ఏవంఋక్చయజుశ్చఋగ్యజుషే - ఋగ్యజుషాభ్యాంఉద్ఘు
ష్టః వర్ణితః ప్రభావో మహిమా యస్య సః తస్య భావస్తత్తా తామపి - స్మా
రం స్మారం చిత్రశిఖండినః అంగిరసః మునిం - బ్రహ్మణః పుత్రం సుతం - ఆం
గిరసో బ్రహ్మపుత్రత్వం వక్ష్యతే - భగవతం భూతాగత్యాదిజ్ఞానవంతం
తదుక్తం॥ ఉత్పత్తిం చ వినాశం చ భూతానామాగతిం గతిం । వేత్తి విద్యామ
విద్యాం చ స వాచ్యో భగవానితీతి॥ ప్రశంసంతః స్తువంతస్సంతః - గూఢచ
ర్యాయాః అలింగాశ్రమే - అవధూతాశ్రమ ఇతి యావత్ - రతం ఆసక్తం
మహర్షిం సంవర్తశివాచార్యం బృహస్పతేః జ్యేష్ఠభ్రాతరం - తదు
క్తమాశ్రయమాహాత్మ్యపద్ధతౌ ॥శ్లో॥ ద్వావేతావతివిఖ్యాతౌ సుతావం
గిరసో మునేః । శ్లాఘ్యావాశ్రయతో జీవసంవర్తశివసంజ్ఞకౌ । భారతే

హ్మపుత్రం భగవంతం తమంగిరసం ప్రశంసంతశ్చగూ
ఢచర్యారతం మహర్షిం సంవర్తశివాచార్యం మరుత్తా
నుగ్రహ వారాణసీనిషేవణవ్రతాద్యుపాఖ్యానేన ప్ర
శంసంతశ్చ సంవర్తానుజమాంగిరసం సర్వతంత్రేషు ప్ర
వచనపారదర్శనప్రబంధనిర్మాణప్రతిభావ్యవహారకౌ
శలైః పరిహరంతశ్చ లోకాయతికతంత్రతీర్థకరతాప్ర
యుక్తమపకర్షమపి బాహ్యతంత్రప్రవర్తకపరమేశ్వర

ఆదిపర్వణి చైతయోరగ్రజానుజభావో వర్ణితః - మరుత్తో నామ వేదప్ర
తిపాద్యః కశ్చన రాజా - తస్మిన్ననుగ్రహః యాజనలక్షణః వారాణస్యాః
కాశ్యాః నిషేవణం కాశీవాస ఇతి యావత్ తదేవవ్రతం నియమః ఏతదా
దీనాం అన్యేషాం మహిమ్నాం ఉపాఖ్యానేన కథనేన ప్రశంసంతః స్తువం
తః - సంవర్తస్య సంవర్తశివాచార్యస్య అనుజయం అవరజం ఆంగిరసం బృహ
స్పతించ - సర్వతంత్రేషు నిఖిలసిద్ధాంతేషు॥ని॥ తంత్రం ప్రధానే సిద్ధాం
త ఇత్యమరః - ప్రవచనః అధ్యాపనం తచ్చ పారదర్శనం అంతావలోకనం
తచ్చ ప్రబంధానాం గ్రంథానాం నిర్మాణం నిర్మితిః ప్రతిభా నవనవోన్మే
షశాలినీ ప్రజ్ఞా - వ్యవహారః విజిగీషుకథా - తత్ర కౌశలం చాతుర్యం చేత్యే
తైః ప్రశంసంతః - బాహ్యాని యాని తంత్రాణి అవైదికసిద్ధాంతాః తేషాం

ప్రవర్తకః ప్రవక్తా పరమేశ్వరః శివో విష్ణుర్బ్రహ్మా - తథోక్తం పురాణే
షు॥ శ్లో॥ పాంచరాత్రం పాశుపతం తథా వైఖానసాభిధం। వేదభ్రష్టాన్ స
ముద్దిశ్య కమలాపతిరుక్తవానిత్యాది । పరమేశ్వర ఏవ నిదర్శనం దృష్టాం
తః తస్య ఉపదర్శనేన ప్రదర్శనేన - లోకాయతికానాం నాస్తికానాం తం
త్రం సిద్ధాంతః తత్ప్రతిపాదకం. యద్వా తంత్రం ప్రధానం ముఖ్యం - తీ
ర్థం శాస్త్రం ॥ ని ॥ తీర్థం శాస్త్రాధ్వరక్షేత్రోపాయనారీరజస్సు చేతి
హేమచంద్రః । జైనామాధ్యమికాలోకాయతికానాస్తికాస్సమాజస్య
జయః - తంత్రం ప్రధానే సిద్ధాంత ఇత్యమరః - తస్యకరతా ప్రణేతృత్వం
తత్ప్రయుక్తం తదుత్పన్నం అపకర్షం న్యూనభావమపి పరిహరంతః వార
యంతస్సంతః - సమాగమ్య సంప్రాప్య యథావిధి విధిమనతిక్రమ్య -
స్వగురౌ సనత్కుమార ఇవ సన్నతాః ప్రణతాశ్చ సంతః - శిష్యైస్సహ స

నిదర్శనోపదర్శనేన సమాగమ్య యథావిధి సన్నతాశ్చ
స్వగురావివ సహ శిష్యైస్సురాచార్యం సనత్కుమార
సమీపమానిన్యిరే ॥ ౫ ॥ ప॥ సనత్కుమారేణ సమాగమే గు
రోర్నిశామ్య వృత్తా వివిధాస్తదర్హణాః । నిశమ్య వాదే
ష్వథ చాస్య చాతురీం విశిష్య తస్మిన్నమరా వినేమిరే ॥ ౬ ॥

నత్కుమారస్య సమీపం అంతికం ఆనిన్యిరే గమయామాసుః ॥ ౫ ॥ అ॥ సన
త్కుమారసన్నిధౌ బృహస్పతయే సంజాతసమ్మాననసభాజనాదికం దృ
ష్ట్వా తస్మిన్ దేవా అతీవనమ్రా బభూవురిత్యాహ ॥ సనదితి॥ గురోః బృహ
స్పతేః సమాగమే సమాగమనే వృత్తాః - వివిధాః అనేకవిధాః తాశ్చ తాః
ఆహర్ణాశ్చేతి కర్మధారయః - తథావిధాన్మధుపర్కాద్యుపచారా
నిత్యర్థః - తాః నిశామ్య దృష్ట్వా * నిపూర్వస్య శమధాతోః చాక్షుష
జ్ఞానార్థకత్వమాహ మాధవః - అథ పూజానంతరం సనత్కుమారేణ
బ్రహ్మపుత్రేణ సహ - వాదేషు ఆలాపేషు అస్య చాతురీం చాతుర్యం -
అనుత్తరప్రశ్నకరణానాశంకోత్తరానుత్తరప్రదానలక్షణం నిశమ్య శ్రు
త్వా - విశిష్య విశేషాకారేణ అతిశయేనేతి యావత్ - తస్మిన్ గురౌ అమ
రాః దేవాః వినేమిరే నమ్రా బభూవుః ॥ ౬ ॥ అ॥ సనత్కుమారసంభావి

తః బృహస్పతిస్స్వయంబుద్ధిమానపి తన్ముఖాగత బ్రహ్మసవిధవక్తవ్యఃత మాపృచ్ఛ్య యథాన్యాయం తేనవిసృష్టో దేవై స్సహ బ్రహ్మావసథంయ యాసిత్యాహ ॥ అంగీసఃబృహస్పతిరపిపరమేష్ఠినం పితామహమివస్థితం సనత్కుమారంమహత్యాభక్త్యాఅనురాగేణప్రణమ్య-దేవకార్యంఇం ద్రాదిప్రయోజనంనివేద్యవిజ్ఞాప్య - తేనసనత్కుమారేణపాకశాసన మింద్రంప్రతిఅనుజ్ఞాప్యఅనుజ్ఞాం చాపయిత్వా - పశ్చాత్ తేనసనత్కు మారేణఅనువ్రజ్య అనువ్రజనంకృత్వా గాఢందృఢం పరిష్వజ్య ఆశ్లిష్య చతుర్ముఖస్యబ్రహ్మణఃఉపసర్పణేసమీపగమనేఇతి కర్తవ్యతాంచఇ త్థంకర్తవ్యత్వం - బ్రహ్మాంతికంగత్వాతస్మైఏవంవక్తవ్యమిత్థంకర్త వ్యమితినిఖిలంకర్తవ్యతాప్రకారమపీతితాత్పర్యార్థః - ఆదిశ్యఉక్త్వా

౫॥ ఆంగిరసోపి ప్రణమ్యభక్త్యా మహత్యాపరమేష్ఠినమి
వసనత్కుమార మావేద్య దేవకార్యమనుజ్ఞాప్యచ తేన
పాకశాసన మనువ్రజ్య పరిష్వజ్య గాఢమాదిశ్య చతు
ర్ముఖోపసర్పణేతికర్తవ్యతామనుగృహ్య శివేన చేత
సాతిదూర విసృష్ట స్తేన వినయాతిశయా దాదృష్టిపథా
దాదధానశ్శిరస్యంజలిమాస్థాయ మహాంతంయోగమా
వర్తయన్ప్రణవమివ తత్తదాగమోదిత బ్రహ్మసూక్తా

శివేనశుభానుధ్యానినాచేతసామనసాచఅనుగృహ్యఅనుగ్రహంకృత్వా విసృష్టఃత్యక్తః- వినయాతిశయాత్ * ల్యబ్లోపే పంచమీ- వినయోత్క ర్షమాశ్రిత్యేత్యర్థః-దృష్ట్యోఃపంథాః-మార్గః- దృష్టిపథశబ్దోలక్షణ యాదృగ్గోచరీభవనబోధకః-తథాచఅదృష్టిపథాదిత్యస్య దృగ్గోచరీభవ నమారభ్యేత్యర్థః-శిరసిఅంజలింయుతప్రసృతిహస్తౌపాణీ॥ ని॥ పాణి ర్నికుబ్జఃప్రసృతిస్తౌయుతావంజలిఃపుమానిత్యమరః-ఆదధానఃనిక్షిపన్ని త్యర్థః - మహాంతమధికంయోగం సంగతింఆస్థాయఆబధ్య - యద్వా యోగంధ్యానంఉపాయంయుక్తింవా ॥ ని॥ యోగస్సన్నహనోపాయ ధ్యానసంగతియుక్తిష్విత్యమరః- ప్రణవమోంకారమివ ॥ ని ॥ ఓంకార ప్రణవౌసమావిత్యమరః - తత్తదాగమోదితాసు తత్రద్వేప్రపంచపఠితా

ని॥హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్ర ఇత్యాదీని బ్రహ్మసూక్తాని । బ్రహ్మ ప్రతిపాదకమంత్రాణీత్యర్థః - ఆవర్తయన్ అసకృజ్జపన్నేవ అమరై స్సహామహతాఽధికేనఅవధానేనఐకాగ్ర్యేణహిరణ్యగర్భస్య బ్రహ్మ ణఃఇదం-హైరణ్యగర్భం- ఆయతనంయజ్ఞస్థానం ॥ ని ॥ చైత్యమాయ తనంతుల్యేఇత్యమరః- ఆససాదజగామ - మహాయత్నమంతరాకథంమ హాదనుగ్రహస్సిధ్యతీతిభావః॥ అ॥పథిగచ్ఛతాంసురాణాంవృత్తాంతమా హ॥గచ్ఛంతఃపథీతి॥౬॥ వాగితి॥కర్ణాభ్యర్ణం కర్ణసమీపంగతైఃప్రా ప్తైః- వాగ్దేవ్యాఃసరస్వత్యాః-వదనారవిందాత్ ముఖకమలాత్ గళితాః చ్యుతాఃబ్రహ్మాద్యాః బ్రహ్మప్రతిపాదకాఃయావిద్యాః వేదతదంగన్యా యమీమాంసాధర్మశాస్త్రలక్షణాఃతాసాంశతేషుయేగ్రంథాఃతేషు

> నిసహామరై రాససాద మహతా వధానేన హైరణ్యగ
> ర్భమాయతనం॥గచ్ఛంతఃపథి॥ ౬॥ప॥ వాగ్దేవీవదనార
> విందగళిత బ్రహ్మాద్యవిద్యాశత గ్రంథగ్రంధివిభేదజాత
> కుతుకబ్రహ్మర్షిహర్ష స్తవైః।కర్ణాభ్యర్ణగతైర్ని
> వృత్తనిఖిల క్లేశాదిగీశా స్తదా నిర్వ్రణ ర్నచవవ్రు రవ్ర
> ణమపిస్వర్గంపునర్గాహితుం ॥ ౭ ॥ గ ॥ అపిచాద్రా

గ్రంథేషు యేగ్రంథయఃఅప్రతిపత్తి విప్రతిపత్త్యన్యథాప్రతిపత్తయఃతే షాంవిభేదేనవిశ్లథనేన॥భిద్యతేహృదయగ్రంథిరిత్యాదౌ గ్రంథిశబ్దస్యాఽ న్యథాప్రతిపత్తిపరత్వేనతచ్ఛ్రుతివ్యాఖ్యాతృభిరుక్తం-జాతముత్పన్నంకు తుకంకౌతూహలం యేషాంతథావిధానాం - బ్రహ్మర్షీణాంసంబంధి భిఃహర్షోత్పన్నైః స్తవైఃస్తుతిభిః-తదానిరస్తాఃనిర్గతాఃనిఖిలాఃక్లేశాః అవిద్యాస్మితరాగద్వేషాభినివేశలక్షణపంచక్లేశాః యేషాంతే తథావి ధాఃదిగీశాఃదేవాఃనిర్వ్రణః సుఖితాబభూవుః॥అపగతః వ్రణఃద్వైత్యబా ధాలక్షణఃయస్యసతథావిధమపిపునఃస్వర్గంగాహితుంఅవగాఢుంచ- నవవ్రుః నాంగీచక్రురిత్యర్థః ॥ కోనామమహత్పదంప్రాప్యతదల్పంపద మిచ్ఛతీతిభావః ॥ యద్వాకర్ణాభ్యర్ణం శ్రోత్రాంతికంగతైః ప్రా ప్తైః - హేవాగ్దేవీవదన - వాగ్దేవీసరస్వతీవదనేముఖేయస్యసః తథాభూ

త - హేఅరవిందగళిత - వాసుదేవనాభికమలోత్పన్న - హే। బ్రహ్మన్ - వేదపారాయణపరాయణ॥ని॥ వేదస్తత్త్వంతపోబ్రహ్మేత్యమరః - ... విద్యాశ్చతుర్దశ।తదుక్తం॥శ్లో॥ అంగానివేదాశ్చత్వారోమీమాంసా న్యాయవి స్తరః।పురాణంధర్మశాస్త్రంచ విద్యాహ్యేతాశ్చతుర్దశేతి। ... మిత్యుపలక్షణం - అనేకేయేగ్రంథాఃసూత్రభాష్యప్రకరణాత్మ... శ్లో॥ అల్పాక్షరమసందిగ్ధంసారవద్విశ్వతోముఖమితిసూత్రలక్షణం॥శ్లో॥ సూత్రార్థోవర్ణ్యతేయత్రపదైస్సూత్రానుకారిభిః ... శ్లో॥ శాస్త్రైకదేశసంబద్ధంశాస్త్రకార్యాంతరేస్థితి... తేషుగ్రంథయఇవగ్రంథయః। దుర్భేదదురవబోధ... విభేదోపశ్లథనంనిబోధనమితి యావత్ - తస్మిన్ ... లంయస్యతస్యసంబుద్ధిః - ఇతిబ్రహ్మర్షీణాం హావర్ ... - ...

క్షురవిదూరిత ఎవ తేనిగస్తరజస్తమోవ్యతికరతయానిర్మలసత్వప్రకాశరాశిమివ నిష్కళంక శశాంకేష్టకాసంఘ సంఘటితమివనిరింధనజ్వలదబిన్ధనజ్వాలాపరివర్తపిండితదుగ్ధ సాగరోర్మినిర్మితమివ చిరనిపాతఘనీ

షాభాసితాః నిఖిలాఃక్లేశాఅవిద్యాదయోయేషాంతే తథావిధాఃదేవాః నిత్యప్రవృః సుఖంప్రాపుః - అప్రణుంబాధారహితమపిపునః స్వర్గ... హితుంగంతుంనపప్రవృఃనవృతవంత ఇత్యర్థః ॥౭॥ సప్తర్షయ్యోపేతంహిరణ్యగర్భభవనంవర్ణయతి ॥అపిచాదాత్రిక్షురితి॥ నిరస్తఃనిర్గతఃరజస్తమసోగుణయోః వ్యతికరసంపర్కో యస్యసః తస్యభావస్తత్తాతయా - నిర్మలస్యరజస్తమోలక్షణమలరహితస్య - సత్వస్యసత్వగుణస్యప్రకాశాదీప్తయః * కాశృదీప్తావిత్యతోచ్ఛ్రిత్యయః - తేషాంరాశింపుంజమివస్థితం॥ని॥ స్యాన్నికాయఃపుంజరాశీఇత్యమః - నిష్కళంకాః కళంకరహితాః శశాంకాఃబాలచంద్రాః తఏవఇష్టకాః చతురస్రశిలావిశేషాః - తాంసంఘేనసంఘటితంనిబద్ధమివస్థితం - నిరింధనం యథాతథాజ్వలన్ యఃఅబింధనఃఉదకేన్ధనఃబడబానలః-తస్యజ్వాలానాంపరివర్తేనపరతోవస్థానేన - పిండితాఃఘనీభూతాఃముండతాంప్రాప

తాఇతియావత్ - మేదుగ్ధనాగరస్య క్షీరసముద్రస్య ఊర్మయస్తరంగాః-తైర్నిర్మితంవిరచితమివస్థితం - చిరంనిపాతేననిపతతేనఘనీభూతఃపిండీభూతః శరచ్చంద్రచంద్రికయావికీర్ణఃవ్యాప్తశ్చ యోనీహారఃహిమంతేనసాధితంనిర్మితమివస్థితం-ధవళతమత్వాదితిభావః।త్రైవిక్రమః త్రివిక్రమస్యభగవతఃసంబంధీయశ్చరణః - తస్యాక్రమేణవిన్యాసేనవిద్ధంవిస్ఫుటితంయద్విధ్యండం - బ్రహ్మాండం-తస్యకపాలాత్కటాహసదృశావయవాత్-నిరర్గళంనిర్నిరోధంయథాతథానిర్గళంతినిపతంతీయాఅలకనందాగంగా-తస్యాఃనిపాతేననిపతనేనధౌతంక్షాళితమివస్థితం - విమలస్యారూపాంతరసంవలితస్యభాస్వరస్యశుక్లభాస్వరవర్ణస్యప్రభాభిర్దీప్తిభిః అవభాసితః ప్రకాశితఃనభోవిభాగో యస్యసఃతథాభూతం - అపాస్తోనిరస్తః కళంకస్య అంకస్య అనుషంగ

భూతశరచ్చంద్రచంద్రికావికీర్ణనీహారసారసాధి
తమివత్రైవిక్రమచరణాకమావిద్ధవిధ్యాండకపాలని
రర్గళనిర్గళదళకనందానిపాతధౌతమివ విమలభా
స్వరప్రభావభాసితనభోవిభాగమపాస్తకళంకాను
షంగమేవధూమాదిమార్గచంక్రమపంకిలచరణస

స్సంబంధః తస్యభావస్తత్తాతయేవ। హేతూత్ప్రేక్షాలంకారః ధూమః అర్చిశ్చేషాం తేధూమాదయః తఏవమార్గస్సరణిఃతస్మిన్ చంక్రమణేన ముహుర్ముహుర్గమనేన పంకిలాఃపంకవంతః ॥ ని ॥ పంకఃకర్దమపాపయోరితివిశ్వః। తథావిధాశ్చరణాః యేషాంతేతథాభూతాః యేపశుజనాః పశుకల్పజనాః తైరనాక్రమణీయం ప్రాప్తుమశక్యం ॥ అత్రేదంబోధ్యం - దేవయానఃపితృయాణఇతిద్వివిధఃపంథాః - తత్రదేవయానస్యఅర్చిరాదిమార్గఇత్యేకాసంజ్ఞా - పితృయాణస్యధూమాదిమార్గఇత్యేకాసంజ్ఞా-యేతుకేవలంకర్మిణస్తేషాంధూమాదిమార్గఏవ-తత్రసంచరతాంపునఃపునర్గమనాగమనేనభవతః-తేషాంబ్రహ్మలోకప్రాప్తిర్నాస్తి- యేతూపాసకాస్తేషామర్చిరాదిమార్గఏవ - తత్రగతానాంపునరావృత్తిర్నాస్తి - క్రమేణబ్రహ్మలోకప్రాప్తిశ్చభ

వతి। తథాచ శ్రుతిః ॥ తద్య ఇత్థం విదుర్యే చేమేఽరణ్యే శ్రద్ధా తప ఇత్యుపాస
తే తేఽర్చిషమభిసంభవంత్యర్చిషోఽహరహ్న ఆపూర్యమాణపక్షమాపూర్య
మాణపక్షాద్యాన్ షడుదఙ్ఙేతి మాసాంస్తాన్ మాసేభ్యస్సంవత్సరం సంవ
త్సరాదాదిత్యమాదిత్యాచ్చంద్రమసం చంద్రమసో విద్యుతం తత్పురుషో
మానవస్స ఏనాన్ బ్రహ్మ గమయత్యేష దేవయానః పంథా ఇతి ॥ అథయ
ఇమే గ్రామ ఇష్టాపూర్తే దత్తమిత్యుపాసతే తే ధూమమభిసంభవంతి
ధూమాద్రాత్రిం రాత్రేరపరపక్షమపరపక్షాద్యాన్ షడ్దక్షిణైతి మా
సాంస్తాన్నైతే సంవత్సరమభిప్రాప్నువంతి మాసేభ్యః పితృలోకం పి
తృలోకాదాకాశమాకాశాచ్చంద్రమసమేష సోమో రాజా తద్దేవానా
మన్నం తం దేవా భక్షయంతి తస్మిన్ యావత్సంపాతముషిత్వాథై తమే
వాధ్వానం పునరావర్తంత ఇతి। అశేషాణి సమస్తాని యాని భువనాని లో
కాః తేషాం సర్గావశిష్యంత ఇత్యవశేషాః అవశిష్టాస్తథావిధాశ్చ తే సా

రుజనానాక్రమణీయ మశేషభువనసర్గావశేష సారై
రివ విలక్షణైశ్శబ్దాదిభిర్విషయై రుపస్కృతమనుశ్రవము
ఖ్యైః ప్రాకారై రాభ్యుదయికోపాసనామయైర్గోపురై

రాశ్చర్యైః ॥ ని ॥ సారో బలే స్థిరాంశే చేత్యమరః - అత ఏవ విలక్షణైః ప్రకృ
ష్టైః - విజాతీయైరితి యావత్ । శబ్దాదిభిర్విషయైః॥ ని॥ రూపం శబ్దో గంధరస
స్పర్శాశ్చ విషయా అమీ ఇత్యమరః - ఉపస్కృతం అలంకృతం - అనుశ్రూ
యంత ఇత్యనుశ్రవాః వేదాః తన్మయైః తద్వికారైః ప్రాకారైస్సా
లైః॥ ని॥ ప్రాకారో వరణస్సాలః ఇత్యమరః - అభ్యుదయః అన్నబ్రహ్మవ
ర్చసాదిలాభః ప్రయోజనం యాసాం తాః అభ్యుదయికాః యా ఉపాస
నాః విజాతీయప్రత్యయానంతరితసజాతీయప్రత్యయప్రవాహాత్మికాః
తన్మయైర్గోపురైః॥ని॥ పురద్వారం తు గోపురమిత్యమరః - ఆత్మనః బ్రహ్మ
ణో యా ఉపాసనాః విజాతీయ ప్రత్యయానంతరితసజాతీయ ప్రత్యయ
ప్రవాహాః తన్మయీభిః తత్స్వరూపాభిః కక్ష్యాభిః హర్మ్యప్రకోష్ఠప్ర
దేశైః ॥ ని ॥ కక్ష్యా ప్రకోష్ఠే హర్మ్యాదేరిత్యమరః - ప్రణవః ఓంకారః తన్మ

యేన తత్స్వరూపేణ॥ ని॥ ఓంకారప్రణవౌ సమావిత్యమరః- ఆస్థానమంటపేన సభామంటపేన చ ॥ని॥ సభా సమితిసంసదః - ఆస్థానీ క్లీబమాస్థానమిత్యమరః। పరిశోభితం సర్వతః ప్రకాశితం ॥ అత్రేదమవధేయం ఉపాసనా నామ విజాతీయజ్ఞానవ్యవహితసజాతీయజ్ఞానధారా। నా మాన్యత ఉపాసనా ద్వివిధా। ఆభ్యుదయికోపాసనాత్మోపాసనాభేదాత్॥ తత్రాదిత్యపురుషోపాసనాక్షిపురుషోపాసనాదయః ఆభ్యుదయికోపాసనాః। దహరోపాసనా శాండిల్యోపాసనాదయః ఆత్మోపాసనా ఇతి ॥ నిజనిజానాం స్వస్వానాం కార్యాణాం నివేదనావసరం విజ్ఞాపనాసమయం ప్రతీక్షం ఆకాంక్షంతీతి ప్రతీక్షిణః యే తత్తల్లోకానామధికారిణః అధికారిపురుషాః తైః కారితః అనుష్ఠాపితః సమ్మర్దః సంబాధః యేషు తాః తథావిధాః

రాత్మోపాసనామయీభిః కక్ష్యాభిః ప్రణవమయేన చాస్థాన
మంటపేన పరిశోభితం నిజనిజకార్యనివేదనావసరప్రతీక్షి
తత్తల్లోకాధికారి కారిత సమ్మర్ద బహిర్ద్వార వితర్ది
కాభాగమాగంతుక గంధర్వ కిన్నరాప్సరస్సమారబ్ధతౌ
ర్యత్రికమాఖర్యపూరిత ప్రథమకక్ష్యమనభిసంధిమత్కర్మ
యోగ నిర్మలకర్మందిబృందపరికర్మిత ద్వితీయకక్ష్యమ

బహిర్ద్వారాణాం వేదికానాం ॥ని॥ ద్వారమాత్రేపి గోపురమిత్యమరః భాగాః ప్రదేశాః యస్య తత్- ఆగంతవ ఏవాగంతుకాః గృహాగతాః ॥ ని ॥ స్యాదావేశిక ఆగంతురిత్యమరః। యే గంధర్వాశ్చ కిన్నరాశ్చ అప్సరసశ్చ తాః - తాభిస్సమారబ్ధస్య తౌర్యత్రికస్య నృత్తగీతవాద్యత్రయస్య యస్మాఖర్యం అనురణనధ్వనిః తేన పూరితా భరితా ప్రథమకక్ష్యా ప్రథమహర్మ్యప్రకోష్ఠభాగో యస్య తత్తథాభూతం ॥ ని ॥ కక్ష్యా ప్రకోష్ఠే హర్మ్యాదేరిత్యమరః। అభిసంధిః ఫలేచ్ఛా యేషాం తే అభిసంధిమంతః- తే న భవంతీత్యనభిసంధిమంతః - తే చ తే కర్మయోగః తేన నిర్మలాః శుద్ధాంతఃకరణాః యే కర్మందినో భిక్షవః ॥ ని ॥ భిక్షుః పరివ్రాట్ కర్మందీత్యమరః- తేషాం బృందేన సమూహేన పరికర్మితా పరిమండితా ద్వితీయకక్ష్యా ద్వితీయప్రకోష్ఠభాగో యస్య తత్ ॥ అతి అత్యంతం గహనం దుఃఖం

అభ్యాసకాలే యేషాం తాని అతిగహనాని॥ని॥ గహనం వనదుఃఖయోః ఇతి నానార్థరత్నమాలా- అథవా అతిగహనాని దుఃఖకరాణి దురవగాహానీతి తత్పర్యత ఇత్యర్థః- న్యాయశ్చ సాంఖ్యం చ యోగశ్చ తే ఆదయో యేషాం తాని- యాని దర్శనాని శాస్త్రాణి॥ ని ॥ దర్శనం దర్పణే స్వప్న శాస్త్ర బుద్ధ్యక్షి దృష్టిష్వితి నానార్థరత్నమాలా। తేషు యాని తత్త్వాని పరమార్థాస్సిద్ధాంతాః- తేషామవమర్శో భావనం పర్యాలోచనమితి యావత్ తస్మిన్ యద్వ్యసనం విఫలోద్యమః॥ని॥ వ్యసనం త్వశుభే శక్తౌ విపత్తౌ నిష్ఫలోద్యమ ఇతి నానార్థరత్నమాలా- తేన కర్శితాః క్లేశం ప్రాప్తాః - కణాదశ్చ కపిలశ్చ పతంజలిశ్చ త ఏవ ప్రముఖాః ప్రభృతయో యేషాం తే తథా విధాః యే విద్వాంసః- తేషాముద్దామాః శ్రేష్ఠాః యా జల్పకథాః విజిగీషుకథాః-

తిగహనన్యాయసాంఖ్యయోగాదిదర్శనతత్త్వావమర్శవ్య
సనకర్శితకణాదకపిలపతంజలిప్రముఖవిద్వదుద్దామ జల్ప
కథా ఘోషభూషిత తృతీయకక్ష్యా మతిచిత్ర తరత్ర
యీ శిఖరోపపాదితో పాసనాభేదవాసనాసనాథ ముని
యూథదర్శితాశ్చర్యతుర్యకక్ష్యా మతిరహస్యవైశ్వాన
రదహరాది విద్యాపరిచయా నవిద్యమహర్షి దర్శితో

తాసాం ఘోషేణ కలకలేన భూషితా అలంకృతా తృతీయకక్ష్యా యస్య తత్॥ అతివిచిత్రతరాః అత్యంత పరస్పర విలక్షణాః యాః త్రయీ శిఖరైర్వేదాంతైరుపపాదితాః ప్రతిపాదితా ఉపాసనాస్తాసాం భేదాః ప్రకారాః తేషాం వాసనయా సంస్కారేణ సనాథాని సహితాని యాని మునీనాం యూథాని సంఘాః- తైర్దర్శితం ఆశ్చర్యం యస్యాం॥ని॥ విస్మయోద్భుతమాశ్చర్యమిత్యమరః- తథా విధా తురీయా చతుర్థీ కక్ష్యా గృహప్రకోష్ఠభాగో యస్య తత్॥ని॥ కక్ష్యా కశ్చే వరత్రాయాం కాంచ్యాం గేహ ప్రకోష్ఠక ఇతి నానార్థరత్నమాలా॥ అతిరహస్యాని అతిగోప్యాః అప్రకాశనీయా ఇతి యావత్ - యాః దహర వైశ్వానరౌ ఆదీ యాసాం తా స్తథావిధాః విద్యా ఉపాసనాః - తాసాం పరిచయేన దృఢాభ్యాసేన అనవద్యాః ఉత్కృష్టాః యే మహర్షయః తైర్దర్శితా యే ఉపాసనానాం విభిన్న చిద

నంతరిత్రైకజాతీయవద్ధారాలక్షణానాం ప్రపంచావిస్తృతయః స్తోమా వాయస్యాం సా॥ని॥ ప్రపంచోవిస్తృతౌ స్తోమేరచనాయాం విపర్యయ ఇతి నానార్థరత్నమాలా। తథాఖ్యాతా పంచమీ కక్ష్యాయస్యాతత్ - అత్ర దహరోపాసనానాం॥ అథయదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురే ఇత్యాదిశ్రుతి సిద్ధా। వైశ్వానరోపాసనాతు॥ ఏషవైసు తేజా ఆత్మా వైశ్వానరో యంత్వ మాత్మానముపాస్త ఇతిఛాందోగ్యశ్రుతిసిద్ధా । కక్ష్యాశబ్దశ్శుద్ధాంతశబ్ద పర్యాయోప్యస్తి॥ని॥ కక్ష్యాంతరేపశుద్ధాంత ఇత్యమరాచ్చేతి వివేకః॥ అతి దూరంవిసృష్టాః త్యక్తా యే-అను శ్రవేణ వేదేన ప్రోక్తా అనుశ్రవికాః- తేచ తే విషయాః తఏవ ఆమిషాః భోగ్యవస్తూని॥ని॥ ఆమిషంత్వస్త్రియాం మాంసఉత్కోచే భోగ్యవస్తుని ఇతి నానార్థరత్నమాలా । తేషు ఏరంసా-రంతుం క్రీడితుమిచ్ఛా ఏరంసా సాచ గంధస్స్యాయః సచతౌ స్తైయస్తే॥ని॥ ౫౦

వాసనా ప్రపంచపంచమకక్ష్య మతిదూరవిసృష్టానుశ్ర
వికవిషయామిషరిరంసాగంధ పరమహంసావతంసి తష
ష్ఠకక్ష్యమతిచాతుర్యపర్యవస్థాపితానుశ్రవ తాత్పర్యప
ర్యాలోచనాపనీతవిపరీతాన్వయశంకాకళంక నిరంకుశ
కుశలజనాలం కృతసప్తమకక్ష్యం ప్రసంఖ్యాన పరాసం

ధౌ గంధక సంబంధామోదలేశస్మయేషు చేతి నానార్థరత్నమాలా। వివిధాయే పరమహంసాస్సన్యాసినః॥ శ్లో॥ హంసః పరమహంసశ్చ కుటీచకబహూదకౌ। ఇతిసన్యాసికథాయాం సూతసంహితావచనాత్ తైరవతంసతా అలంకృతా షష్ఠీకక్ష్యాయస్యాతత్॥ అతిచాతుర్యేణ అతికౌశలేన పర్యవస్థాపితం సునిష్కృష్య నిర్ణీతం - యదనుశ్రవానాం వేదానాం తాత్పర్యం అభిప్రాయః-బ్రహ్మపరత్వమితియావత్-తస్య పర్యాలోచనయా పరిభావనయా అనుసంధానేనేతియావత్-అపనీతౌ సంత్యాజితౌ యా- విపరీతః వ్యత్యస్తః యః అన్వయః శ్రుతపదానాం యోజనాసచ శంకా సందేహాస్సాచ తేఏవకళంకౌ-యైస్తేతథావిధాయే నిరంకుశాః నిరోధాః కుశలాశ్చతురాశ్చజనాః - తైరలంకృతా సప్తమీకక్ష్యాయస్యాతత్ ప్రసంఖ్యానే నిర్వికల్పకసమాధౌ ప్రకృతిపురుషవివేకసాక్షాత్కారేవా

ప్రసంఖ్యానేవ్యత్రసీదస్యేతి పాతంజలసూత్రే తద్వ్యాఖ్యాతృభిః ప్రసంఖ్యానపదస్యైతదర్థకత్వాభిధానాత్-పరాఃఆసక్తాః యేఅసంఖ్యాస్సంఖ్యారహితాఃభృగ్వంగిరోవసిష్ఠాదయోగరిష్ఠాశ్శ్రేష్ఠాఆధికారికా మునయః-తేషాంమండలేనసమూహేన॥ని॥పూగోపితానంచక్రకరోమండలంచక్రవాళకమిత్యమరః - మండితః భూషితఃఆస్థానమంటపస్సభామంటపోయస్యతత్॥ని॥సభాసమితిసంసదః- ఆస్థానీక్లీబమాస్థానమిత్యమరః ॥ విపదాంసంకర్షణాగ్నిబాధాదీనాం అపదంఅనాస్పదం - వాచామగోచరంఅవిషయం - అర్వాచామథమానాం అనాశంకనీయమసంభావనీయం - ఆచారస్సత్సంప్రదాయానువర్తనం తదేవతన్మాత్రంశరణంరక్షితృ యేషాం తైస్తైః కేవలమాచారనిపుణైరిత్యర్థః॥ని॥శర

ఖ్యాభృగ్వంగిరో వసిష్ఠాధికారక మునిమండల మం
డితాస్థానమంటపమపదంవిపదామగోచరంవాచామ
నాశంకనీయమర్వాచామగమ్యమాచారమాత్రశర
ణైరసాధ్యమధ్వరైరలభ్యమధికైరపితపోవిపాకైర్దు
రారోహంమహాదానైదురవగాహమాహవసాహ
సైరసంభావనీయంమనసాపిస్వాయంభువంభవనం॥౭॥

ణంగృహారక్షిత్రోరిత్యమరః - అగమ్యంఅప్రాప్యం- అధ్వరైఃయజ్ఞైః అసాధ్యంసంపాదయితుమశక్యమిత్యర్థః॥ని॥యజ్ఞస్సవోధ్వరోయాగ ఇత్యమరః - అధికైఃతపసాంకృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదీనాంవిపాకైరప్యలభ్యంలబ్ధుమశక్యం - మహాదానైఃభూదానాదిభిఃదురారోహందుఃఖేనఆరోఢుంశక్యం - ఆహవాయుద్ధాని॥ని॥సంగ్రామాభ్యాగమాహవా ఇత్యమరః- తేషుయానిసాహసానిబహుప్రకారాదండోపాయాస్తైః॥ని॥ సాహసంతుదమోదండఇత్యమరః- దురవగాహంప్రవేశానర్హం।మనసాసంకల్పవికల్పాత్మకేనాపిఅంతఃకరణవిశేషేణ అసంభావనీయమిదమిత్థమితితర్కితుమశక్యమిత్యర్థః - స్వాయంభువశ్చతురాననస్యేదంతత్సంబంధి - భవనంసద్మ - అపదూరతఃనాతిదూరఏవ* సప్తమ్యాస్తసిః- అద్రాక్షుఃదదృశుః - గురావనురాగేకస్యకిందుష్కరమితిభావః॥ ౭ ॥

అ॥ బ్రహ్మలోకంప్రవిశతాం దేవతానాంతత్కాలేసంపన్నంవృత్తంవ
ర్ణయతి॥ స్వాధ్యాయేతి॥ స్వాధ్యాయానాం వేదానాం అధ్యయనం
పారాయణం - అథవాస్వాధ్యాయేజపే అధ్యయనేచ ఆదృతఆద
రవానిత్యర్థః ॥ని॥ స్వాధ్యాయస్స్యాజ్జపస్సుత్యేత్యమరః - తస్మిన్నా
దృతేనఆదరంకుర్వతా * కర్తరిక్తఃవిధినావిశ్వసృజాదృష్ట్వాపినేత్రే
ణాపి॥ని॥దృష్టిర్జ్ఞానే౽క్ష్ణిదర్శనఇత్యమరః-నాలోకితాఃనదృష్టాః-ప్రత్య
క్షంచేత్యర్థః ॥ సర్వేయేభుజ్యంతఇతిభోగాః విషయాః తేషువిము
ఖైఃపరాఙ్ముఖైఃసభ్యైస్సామాజికైః ॥ని॥ సభాసదస్సభాస్తారాస్సభ్యా
స్సామాజికాశ్చతేఇత్యమరః-దూరతఃదూరాత్ ఉత్సారితాఃనిష్కాసి
తాః * నృత్యంత్యః నృత్తంకుర్వంత్యస్సుసుభ్రువః పరంసురస్త్రియస్తు
ఆనందస్యఉత్కృష్ట సుఖస్యఏకపదే ముఖ్యస్థానే తత్రాపిబ్రహ్మలోకే

ప॥స్వాధ్యాయాధ్యయనాదృతేనవిధినాదృష్ట్వాపినాలో
కితాస్సభ్యైఃప్రత్యుతసర్వభోగవిముఖైరుత్సారితాదూ
రతః। నృత్యంత్యస్సురసుభ్రువఃపరమధుస్తత్రవ్యథాం
మానసీమానందైకపదేపిధామనికలా కౌశల్యవైఫల్య
తః ॥౮॥ అపిచ॥ ప్రాకారగోపురవిహారవితర్దికానాం

పి - కలాయాంస్వాభ్యస్తవిద్యాయాంకౌశల్యస్యచాతుర్యస్యవైఫల్యతః
నిష్ఫలత్వాత్ - మానసీంమనస్సంబంధినీంవ్యథాంబాధాంమనోరోగమి
తియావత్ - అధుఃదధురిత్యర్థః ॥౮॥అ॥ బ్రహ్మలోకభవనమేవపునర్వ

---

* నృత్యంత్వఇత్యాది- ఆనందైకపదేపి - ఆనందస్యైకస్యైవస్థానభూ
తేపి - దుఃఖాసంభిన్నేపీత్యర్థః - తత్రధామనిబ్రహ్మభవనేనృత్యంత్య
స్సురసుభ్రువఃపరంసురసుందర్యఃకేవలం-వ్యథామధురితిసార్వజనీనోయ
మన్వయఘంటాపథః - వ్యాఖ్యానాంతరేత్వపిశబ్దస్య స్థానత్యాగః - త
స్యసముచ్చయార్థకత్వేసముచ్చేతవ్యదౌర్లభ్యం - దేవలోకాదావ్య
థాహేతువిరహాత్ - విరోధార్థకత్వేత్వస్య తేనైవపదేనసాన్నిధ్య
ముచితం-యేనవిరోధస్స్ఫుటముచ్యేత-నచేహతత్రేతి ధామనీతివాపదం
స్ఫుటంవిరోధంవక్తీత్యాదికమనసూయుభిర్భావనీయం॥* ......*

ణాయతి॥ అపిచేతి ॥ యత్రభవనేప్రాకారాణాంసాలానాంగోపురాణాంద్వారాణాం ॥ ని ॥ ద్వారమాత్రేతుగోపురమిత్య... థాంయావితర్దికాః వేదికాఃతాసాం॥ ని॥ స్యాన్వితర్ది ... రః - మూలేషుమూలప్రదేశేషుహరినీలశిలానాం ఇం ... విభంగాఃఖండాః-చిరాత్ బహుకాలమారభ్యసక్తాః - ... యవిశేషే యోధూమస్య సంతానః సంకషణముఖాగ్నిధూ... తేన సంఘటితాః సంప్రాప్తాః - సాంద్రాఃఅవిరళాః - ... పాఃకజ్జలవిలిప్తయః-తఇవజయంతిఅతిశయేనవర్తంతే-పీవోపరి... న్యస్తసుధాచూర్ణ విలిప్తశరావాధోభాగ యథాదీపా|గధూ... సంక్రాంతయ స్తథేతిభావః॥ ౯॥ తమితి॥తమాలయంబ్రహ్మసద... శంతఃప్రవేశంకుర్వాణాః-నిర్జరాఃదేవాః-వనుశబ్దస్సంబోధనే ...

> మూలేషుయత్రహరినీలశిలావిభంగాః । లగ్నాశ్చిరాగ
> వజయంతియుగాంతధూమ సంతానసంఘటిత సాంద్ర
> మషీవిలేపాః॥ ౯ ॥ X ॥ ప్రవిశంతశ్చతమాలయంన...
> ప్రాతరాగతస్య పురుహూత నామ్నో దివస్పతేః క...
> మఃపురందరో నామాయమితిపృచ్ఛ్యమానాదౌ... రిక్తే

ఆగతస్యఆయాతస్య పురుహూతఇతి నామధేయం... స్య
*దివస్పతేఃస్వర్గాధిపతేఃనిర్ధారణేషష్ఠీ జాత్యేకవచనం-ఏవం-చస్వర్గాధిపతీనాంమధ్యఇత్యర్థః। పురందరఇతినామప్రసిద్ధః అయం పరిదృశ్యమానఃకతమఃకింసంఖ్యాపూరకఇతిదౌవారికైఃపృచ్ఛ్యమా నాఃఅనుయుజ్యమానాస్సంతః - అంతఃబలవదత్యంతం లలజ్జిరే లజ్జామాపురిత్య

---

* దివస్పతేరిత్యత్రనిర్ధారణషష్ఠీనయుజ్యతే నిర్ధార్యమాణస్యప్రాతరాగతేష్వఘటకత్వాత్-ప్రాతరయమితికాలభేదసూచనేనతన్నిర్ణయాత్-విశేష్యాంశమాత్రఘటకత్వవివక్షాయా ద్విపదాం ప్రాణినాం గావఃపుణ్యాఇత్యాద్యాపాదకత్వాత్ - ఏకదాదివస్పతి సముదా... స్యాసంభవాత్-సంభవేపి పురుహూతనామకత్వోక్త్యనౌచిత్యాత్-ప్రష్టుఃపురందరనామగృహ్ణతఃప్రతివ్యక్తినామభేదఇతితాత్పర్యావగ... త్ జాత్యేకత్వపరోక్తషష్ఠ్యదర్శనాచ్చ- అతస్తదుచితత దాధ్యాహారాదినైవాస్వయస్సుధీభిరూహ్యః ॥ ... ... *

ర్థః॥ అ॥ దేవానేవ సదనం ప్రవిశతః పునర్వర్ణయతి॥ గచ్ఛతామితి॥ అం
తః భవనాంతరప్రదేశం - గచ్ఛతాం గమనం కుర్వతాం - ఏషాం దేవానాం
మలీమసాం మలినాం॥ ని॥ మలినీమసం తు మలినమిత్యమరః - గతిం దశాం॥
ని॥ గతిర్మార్గే దశాయాం చేతి విశ్వః - ఆలక్ష్య దృష్ట్వా - అధిగంతుం అవ
శ్యం ప్రాప్తుం యోగ్యోధిగంతవ్యో బ్రహ్మలోకః - తస్యాధిగమేన ప్రా
ప్త్యా సర్వత స్సర్వప్రకారైః నిర్వృతాః సుఖితాః మహర్షయః - బ్ర
హ్మలోకవాసిన ఇతి శేషః - అహో ఇత్యాశ్చర్యే ఖేదే చ నిపాతః - కతి
చిత్ కేచిత్ వయమమీషాం దేవానాం సామీప్యస్య సమీపవర్తనస్య -
సాయుజ్యస్య తాదాత్మ్యస్య సారూప్యస్య సమానరూపత్వస్య - సాలోక్య

నిర్జరా బలవదంతరలజ్జిరే॥ అపి చ గచ్ఛతామంతరే
షామాలక్ష్య గతిం మలీమసామధిగంతవ్యాధిగమేన ని
ర్వృతాస్సర్వతోపి మహర్షయః కతిచిదతి చిరం కాల
మహో ఖలు వయమమీషాం సామీప్య సారూప్య
సాయుజ్య సాలోక్యసిద్ధిమాశంసమానా నానావిధాని త
పాంసి వృథా చక్రమేతి విగర్హమాణాస్స్వమాత్మానం
లజ్జితానమరాన్భూయోపి లజ్జయాంచక్రిరే। అథ భగవా
నాంగిరసో దేవర్షిభిః పరివ్యజ్యమానః పదే పదే నారదా

స్య సలోకతాయాః - సిద్ధిం ప్రాప్తిం - ఆశంసమానాః ఇచ్ఛంతస్సంతః - అతి
చిరకాలం బహుకాలం వివిధాని అనేకవిధాని తపాంసి కృచ్ఛ్రచాంద్రాయ
ణాదీని వృథా నిష్ప్రయోజనం - కర్మభూమినివాసదశాయామితి భా
వః చక్రమ అకృతవంతః - ఇతి స్వమాత్మానం బుద్ధిం॥ ని॥ ఆత్మా యత్నో ధృతి
ర్బుద్ధిస్స్వభావో బ్రహ్మవర్ష్మ చేత్యమరః - విగర్హమాణాః వినిందంత
స్సంతః లజ్జితాన్ సంజాతలజ్జాన్ అమరాన్ భూయోపి లజ్జయాంచక్రిరే
త్రాపయామాసురిత్యర్థః॥ అ॥ బ్రహ్మలోకవాసిభిస్స బహుమానం నీతో బృ
హస్పతిః భద్రాసనస్థం బ్రహ్మాణం దృష్ట్వా కించిద్వక్తుమారభతేత్యాహ॥
అథేతి॥ అథ ఆలయప్రవేశానంతరం నారదాదిభిస్సురర్షిభిః - పదే పదే ప్ర
తిపదం స్తూయమానః ప్రశస్యమానః - పతంజలిప్రముఖైః విద్వద్భిః పండి

త్తైః పరిత్యుద్గమ్యమానః అభిగమ్యమానః- సిద్ధవిద్యాధరైః అభివన్ద్యమా నః నమ్యమానః పరమైశ్వర్యాఽస్మేయేనని ఖిలైః పరిపూర్ణైః దేవైః పరివృతః - భగవానాంగిరసో బృహస్పతిః పరమేష్ఠినఆప్తస్యత్యైస్సబ హుమానం యథాతథా ఆసీయమానస్సన్ - పరస్పరస్య యోగః యోగా భ్యాం సంశ్లేషవిశ్లేషాభ్యాం పరిణమంతస్సముద్భవ-తః భేదాః ప్రకారాః యేషాం తే తథావిధైః - ప్రకృతేః మహాసుషుప్తినామికాయాః - గుణైః సత్వరజస్తమోభిరవస్థితైః ఉచ్చావచైః అనేకవిధైః ॥ని॥ ఉచ్చావచం నైక భేదమిత్యమరః - మణిభిః వజ్రాదిభిరుపరంజితం- ఉపభవనస్యోప రిభాగే ఆస్తీర్ణం పరిస్తీర్ణం యత్ హంసతూలికాతల్పం హంసతూలి కయా విరచితా శయ్యేత్యర్థః॥ని॥ తల్పం శయ్యాట్టదారేష్విత్యమరః - త

దిభిః పరిత్యుద్గమ్యమానో విద్వద్భిః పతంజలిప్రముఖైరభి
వాద్యమానస్సిద్ధవిద్యాధరైరాసీయమానస్సబహుమా
నమాప్తభృత్యైః పరమేష్ఠినః పరివృతో దేవైః పరమైశ్వ
ర్యనిభరైః ప్రకృతిగుణైరివ పరస్పర యోగ వియోగ
పరిణమద్భేదైరుచ్చావచైర్మణిభిరుపరంజితముపర్యా
స్తీర్ణహంసతూలికాతల్ప కల్పిత మహోపధానప బ
హాల మహింసానృశంస్యకోమలిమావర్జిత శమదమా
భోగమంతఃకరణమివ మహాయోగినాం తాళవృంతచా

స్మిన్ కల్పితః నిక్షిప్తః మహాన్ శ్లాఘ్యః ఉపబర్హః ఉపధానం యస్మిన్ తత్ ॥ని॥ ఉపధానం తూపబర్హశ్శయ్యాయాం శయనీయవదిత్యమరః।అ తఏవ అహింసా అద్రోహః నృశంసో ఘాతుకో నభవతీత్యానృశంసః॥ తస్య భావ ఆనృశంస్యం అఘాతుకత్వమిత్యర్థః॥ని॥ నృశంసో ఘాతుకః క్రూర ఇత్యమరః - తయోః కోమలిమ్నా ఉపచయేన ఆవర్జితః శమదమయోః అంతరింద్రియ బహిరింద్రియ నిగ్రహయోః ఆభోగః పూర్ణతా యస్మిన్ తత్తథా॥ని॥ ఆభోగో పూర్ణతాయత్నా వితి నానార్థరత్నమాలా - మ హాయోగినాం యోగీశ్వరాణామంతఃకరణమివస్థితం - తాళవృంతం వ్యా జనం చామరః తాంబూలకరండః తాంబూలభాజనం - కళాచికావర్జిత

నిష్ఠీవనోపయోగిపాత్రవిశేషః - తదాదిభిరుపచారైస్సేవయాంచతు
రాఃయెవరవర్ణినీజనాఃస్త్రీజనాఃతైఃన్యస్తానిక్షిప్తాఃయేవామహస్తాః
తైర్వేష్టితతయాపరివృతతయా - వ్యాకోచాః వికచాని-అష్టసంఖ్యాకా
నిదళానియస్యసతథాభూతః ఆత్మాస్వభావోయస్యాస్తథావిధాం - క
మలాసనతాంవ్యంజయదివ అభివ్యక్తాంకుర్వదివస్థితం - తిసృభిఃభంగీభిఃఆ
రోహణరూపప్రకారైః ॥ ని ॥ భంగీప్రకారేతుంగస్తుశైలపున్నాగయో
రపీతినానార్థరత్నమాలా|సోపానైరితియావత్ - సమున్నతతయాఉ
చ్చతయాత్రివర్గం ధర్మకామార్థ త్రితయంఅతీతం అతిక్రాంతమి
వస్థితం ॥ని॥ త్రివర్గోధర్మకామార్థైశ్చతుర్వర్గస్సమోక్షకైరిత్యమ
రః - సర్వతః భద్రంమంగళంభజతాంయస్మాదితితత్తథా - భద్రాసనం

మరతాంబూలకరండకళాచికాద్యుపచార చతురవర
వర్ణినీజనన్యస్తవామహస్తవేష్టితతయా వ్యాకోచాష్ట
దళాత్మికాంవ్యంజయదివ కమలాసనతాం త్రిభంగీస
మున్నతతయాత్రివర్గాతీతమివ సర్వతోభద్రంభద్రా
సనమధితిష్ఠంతం సమసమయ సముద్యదాదిత్య సహ
స్రభాస్వరై రర్కేందువిద్యుదనలరూప చతుస్తేజస్స
ముత్తంభనాయేవచతుర్దిక్షు నిర్జిహానైస్తేజోభి రవ
లుంపంతమివదివ్యమపిచక్షుర్దివౌకసాం సంతతవ్యవ

సింహాసనమిత్యర్థః॥ని॥నృపాసనంతుయద్భద్రాసనంసింహాసనంతుతది
త్యమరః- అధితిష్ఠంతంఉపవిశంతం*అధిశీఙ్స్థాసాంకర్మేతికర్మత్వం-
సమసమయేఏకకాలెసముద్యతాం సముద్భవతాం ఆదిత్యానాం సహ
స్రేణైవభాస్వరైఃప్రకాశైః - అర్కేందువిద్యుదనలరూపాణాంసూ
ర్యచంద్రతటిదగ్నిస్వరూపాణాంచతుర్ణాం తేజసాంసముత్తంభనాయ
స్తంభనాయైవచతుర్దిక్షునిర్జిహానైఃనిర్గచ్ఛద్భిః - తేజోభిఃముఖదీప్తి
భిః దివౌకసాం దేవానాందివ్యంఅపూర్వంచక్షురపిఅవలుంపతంముకుళ
యంతమివస్థితం * సంతతంసదావ్యవహారేఉచ్చారణేసంసక్తాః త్ర

---

* సంతతేతి॥ సంతతవ్యవహారేషుసంసక్తాస్సమ్మిశ్రతయాశ్రావ్యయామా

యశ్చత్వారో వా త్రిచతురాః ఆగమాక్షరాః సంయుక్తవర్ణా ఇత్యర్థః -
తేషు ప్రేక్షణీయాయా ధవళచంద్రికా దంతప్రభా తయా పరిహృతం- సం
సారః జననమరణప్రవాహ ఏవ శార్వరం తమః- యేషాం తే తథావిధైః॥౯॥
శార్వరం త్వంధతమసే ఘూకే భేద్యలింగకమిత్యమరః - ఆయతాః దీ
ర్ఘాః అపాంగాః నేత్రాంతా ఏవ రింగంత్యః ప్రవహంత్యః కరుణాయాః
కృపాయా స్తరంగాః- తేషాం మాలాభిః పరంపరాభిః - ఆత్మని అధ్యా
త్మం * విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః- అధ్యాత్మవిద్యా ఉపాసనాః- తాసు వి
షయే మహాయోగినాం ఆచార్యకే ఆచార్యభావే కర్మణీత్యర్థః- అభిషేకం
పట్టాభిషేకం ఆదధానైః కుర్వద్భి రివస్థితైః- యోగినాం బ్రహ్మవిద్యా చా

హారసంసక్తచతురాగమాక్షర ప్రేక్షణీయదంత చం
ద్రికావికాసపరిహృతసంసార శార్వరై రాయతాపాం
గరింగదభంగురకరుణాతరంగమాలాభి రాచార్యకాభి
షేకమాదధానై రివయోగినా మధ్యాత్మ విద్యాసు చతు
ర్భి రివాంతఃపురై ర్దయితానాం చతసృణామపి శ్రు
తీనా మాననపంకజై రనుగృహ్ణాంత మభితోఽపి మహాశ

ర్యకప్రదైరితి భావః- చతసృణాం శ్రుతీనామేవ దయితానాం పత్నీనాం
అంతఃపురైః స్త్ర్యగారైరివస్థితైః॥ ని॥ స్త్ర్యగారం భూభుజామంతఃపు
రంస్యాదవరోధనమిత్యమరః- చతుర్భి రాననపంకజైః ముఖకమలైః- అ

ణాశ్చతురాగమాక్షరా యేషు తాసతథా- ఇతిముఖానామేవ విశేషణం-
యద్వా సంతతవ్యాహారేణ సంసక్తాః పరస్పర మిళితా యే చత్వార ఆగ
మాక్షరా స్త ఇతి ప్రేక్షణీయాశ్శంకనీయా యే దంతాః- రాజదంతా ఇత్య
ర్థః- వేదాక్షరదంతయో శ్శుక్లత్వాది సాదృశ్యాదేతే దర్శితవేదాక్ష
రా ఏవేత్యుత్ప్రేక్షార్హా ఇతి భావః ॥ అథవా సంతతం అసకృత్ వ్యవహా
రః ఉచ్చారణం యేషాం తాదృశా యే సంసక్తాస్సంయుక్తాశ్చతురాగమ
ఘటకవర్ణాస్తై ర్హేతుభిః ప్రేక్షణీయా దర్శనార్హా యే దంతా ఇత్య
ర్థః- వ్యాఖ్యాతు రాశయస్తు సుధీభిరూహ్యః॥ ... *

త్రిచతురాగమాక్షరేతి వ్యాఖ్యాత్రభిమతః పాఠః॥ *

భితః పరితోపి * మహాశయాః సుకృతినః॥ ని॥ సుకృతిపుణ్యవాః ధన్యో మహేచ్ఛస్తుమహాశయఇత్యమరః- త్రైయంబకస్యత్ర్యంబకసంబంధినః మకుటస్యశిరసః - అవలోకనార్థందర్శనాయాలంబితా ఆశ్రితా- హంస స్యరాజహంసస్యాయాదశాఅవస్థా-తస్యామార్జితేన సంపాదితేనమృ ణాళవలయేన కమలనాళ మండలేనేవ స్థితేన - మృదునా సుకుమారే ణ శుచినా శుభ్రేణ సూత్రమయేన తంతు స్వరూపేణ ఉపవీతేనయ జ్ఞసూత్రేణ॥ ని ॥ ఉపవీతంయజ్ఞసూత్రంప్రోద్ధృతేదక్షిణే కరఇత్యమ రః।ఆత్మనఃస్వస్య-సూత్రమాత్మని దేహేయస్యతస్యభావస్తత్తాతాం- అన్య త్రలింగశరీరసమష్ట్యభిమానిన ఈశ్వరస్యసూత్రాత్మసంజ్ఞకతాం - అత్రే దంబోధ్యం - ప్రథమ మీశ్వర స్త్రివిధః కారణ శరీరసమ ష్ట్యభి మాని

యాః త్రైయంబక మకుటావలోకనా వలంబిత హంస

దశార్జితేన మృణాళవలయేనేవ మృదునాశుచినాచ

సూత్రమయే నోపవీతేన సూచయంతమివ సూత్రాత్మ

తామాత్మన శ్శస్త్రవిద్యాకూపార పారీణ క్షత్రి

యవర్గః సర్గనిర్వృతత యేవశస్త్రగ్రహ పరాఙ్ముఖేన

సూక్ష్మశరీరసమష్ట్యభిమానీస్థూలశరీరసమష్ట్యభి మానీచేతితత్రప్రథమ నిర్దిష్టస్యేశ్వరస్యఅంతర్యామీ అవ్యాకృతఇతి ద్వేసంజ్ఞే భవతః - తథా ద్వితీయస్య హిరణ్యగర్భసూత్రాత్మా ప్రాణీచేతితిస్రస్సంజ్ఞాః- ఏవం తృతీయస్యవిరాట్ వైరాజః వైశ్వానరఇతితిస్ర స్సంజ్ఞాభవంతీతి గ్రంథ విస్తరభయాదధికం నలిఖ్యతేసూచయంతం ప్రకాశయంతం - శస్త్రా స్త్రాణాం విద్యైవఅకూపారస్సముద్రః॥ ని॥సముద్రోబ్ధిరకూపారఇత్య మరః-తస్య పారీణాః పారగామినః పారందృష్టవంతమితియావత్- తేచ తే యేక్షత్రియాః తేషాంవర్గస్యసర్గేణనిర్మాణేన నిర్వృతత యేవసు ఖితతయేవ- తేషామేవస్వకార్యజయకారిత్వాదితిభావః - శస్త్రాణాం

---

* మహాశయాః సుకృతినఇతిప్రామాదికమిదంవివరణం - యతస్తదుప ష్టంభకతయోపాత్తనిఘంటువచనస్థతుశబ్దస్సుకృతిపర్యాయంవిచ్ఛినత్తి- కింతుమహేచ్ఛానిత్యర్థః॥ ... ... *

గ్రహణేస్వీకారేపరాఙ్ముఖేననివృత్తేన-ప్రకృతిఃప్రధానమాదిర్యేషాం
తానీతితద్గుణసం విజ్ఞానబహువ్రీహిః - ప్రకృత్యాదీనిచతాని పృథివ్యం
తానిచేతికర్మధారయః- తథావిధానియానిపంచవింశతిసంఖ్యాకాని
తత్త్వాని తేషాంపరివర్తనామాత్రం భ్రమణనిర్వహణమేవ వ్యాపారః
కార్యఇతిప్రదర్శయతేవస్థితేన-దక్షిణేనపాణినా అక్షమాలికాం జప
సరంపరివర్తయ.తంపరిభ్రమయంతం- అహర్ముఖేషు ప్రత్యూషకా
లేషు॥ని॥ప్రత్యూషోహర్ముఖంకాల్యమిత్యమరః-ప్రథమమపాముదకా
నామేవస్రష్టవ్యతాంస్సృజనకర్మత్వం - అవధార్యనిశ్చిత్యధార్యమాణే
నవిధృతేనస్ఫటికమయేనకమండలునా॥ ని॥ అస్త్రీకమండలుఃకుండిత్యమ
రః-పరిష్కృతః అలంకృతః ఇతరపల్లవః వామపాణి కిసలయంయస్య

ప్రకృత్యాదిపృథివ్యంతపంచవింశతితత్త్వపరివర్తనమా
త్రమేవవ్యాపారఇతిప్రదర్శయతేవపాణినా దక్షిణేన
పరివర్తయంత మక్షమాలికామహర్ముఖేషు ప్రథమ
మపామేవస్రష్టవ్యతామవధార్య ధార్యమాణేన స్ఫటిక
మయేనకమండలునాపరిష్కృతేతరకరపల్లవమసకృదధీ
తాధ్యాపితనిఖిలనిగమాంతసిద్ధాంతపాన్థసంశయచ్ఛేద

తథాభూతం-అసకృద్బహువారంస్వేనఅధీతాఅన్యస్మాల్లబ్ధాః అధ్యాపి
తాఃపరేభ్యస్స్వేనప్రోక్తా యేనిగమాంతా వేదాన్తా ఉపనిషదఇతియా
వత్- తేషుయేసిద్ధాంతానిష్కృష్టార్థాః తేషుపాంథైస్సంచారశాలి
భిః కేవలంతత్పరైరితిభావః-సనకసనందనాదిభిఃగురుభిర్దేశికైః ఉద్భా
వితాఃప్రకాశితాదుర్భేదా దురుచ్ఛేదాః * సంశయాః తేషాంఛేదఃత
స్మిన్విషయే-సంవాదఃగురుశిష్యకథా-తస్మిన్ జిజ్ఞాసయాతత్ర వక్తవ్యా

---

* సంశయానాంయశ్ఛేదః స్వయంతత్త్వార్థావిష్కరణేననివర్తనం-త
స్మిన్ సంవాదఃఐకరూప్యం-అన్యోక్తార్థస్యస్వోక్తార్థైః ఐకరూప్యంసం
వాదఇతి సకలతాంత్రికసమయసిద్ధం - తస్యయాజిజ్ఞాసా- స్వోక్తార్థ
ప్రామాణ్యనిశ్చిచీషయాసంభూతా- తయేత్యర్థః స్వోక్తార్థస్యపర
స్వత్వాభిప్రాయావిరోధజిజ్ఞాసయేతిభావః ॥ ... ... *

ర్థజిజ్ఞాసయా-ముహుర్ముహుః వారంవారం - అంతికం సమీపంగతాం ప్రాప్తాం వాగ్దేవీం సరస్వతీం అవలోకయంతం పశ్యంతం - ఆచార్యాణాంమంత్రవ్యాఖ్యాతౄణాం॥ని॥మంత్రవ్యాఖ్యాకృదాచార్య ఇత్యమరః॥యస్తుధర్మాన్నాచినోతిసఆచార్యఇతిభగవానాపస్తంబః-మనురపి॥ శ్లో॥ఉపనీయతుయశ్శిష్యంవేదమధ్యాపయేద్విజః।సకల్పంసరహస్యంచ తమాచార్యంప్రచక్షతఇతి।మంత్రవ్యాఖ్యాతారం - అధిగంతవ్యానామింద్రాగ్న్యాదీనామప్యధిగంతవ్యం- పరమానందేనఉత్కృష్టసుఖేన తుందిలంపీవరమపిప్రపన్నస్య ప్రాప్తస్య అనుగ్రహేఏకంముఖ్యంవ్యసనంయస్యసతథాభూతమితివిరోధః * ఆభాసస్తుప్రపన్నానాంశరణాగతానాంఅనుగ్రహేపరిపాలనవిషయేఏకంముఖ్యంవ్యసనంఆసక్తిర్యస్య సతథాభూతం * కృష్ణసర్పవద్వల్మీకమితిభావ్యప్రామాణ్యాత్ నకర్మ

సంవాదజిజ్ఞాసయా ముహుర్ముహు రవలోకయంత
మంతికగతాంవాగ్దేవతామాచార్య మాచార్యాణామధి
గంతవ్యమధిగంతవ్యానాం పరమానందతుందిలమపిప్ర
పన్నానుగ్రహైక వ్యసనినం సమష్టిం భూతగ్రామస్య
సాధారణం పితర మఖిల లోకస్య విశ్రాంతి భూమింవి

ధారయాన్మత్వర్థీయఇతినియమస్య ప్రాయికత్వేనాయంసమాసస్సాధురేవేతిబోధ్యం-భూతానాంఅండజజరాయుజస్వేదజోద్భిజ్జలక్షణానాం ప్రాణినాంగ్రామస్యబృందస్య ॥ ని ॥ క్లీబేభూతంపిశాచాదౌభూమ్యావౌజంతుసత్వయోరపీతినానార్థరత్నమాలా॥ ని॥ గ్రామఃపల్యాంస్వరేబృందఇతివిశ్వః - సమష్టిం సమష్ట్యభిమానినం - వృక్షాణాం సమష్టిర్యథావనమిత్యుచ్యతే తథా భూతానాం సమష్టిర్హిరణ్యగర్భ ఇత్యుచ్యత ఇతిభావః - అఖిలలోకస్య అఖిల భువనస్య అఖిల జనస్య వా సాధారణం సమానం పితరం - విద్యానాం ఉపాసనానాం

---

* ఆభాసస్త్వితి పరిహారార్థకత్వభ్రమకృతః ప్రయోగః- ఆభాసత్వేవిరోధస్యేత్యాదిభిరాభాసశబ్దస్యవిరోధవిశేషకత్వాభిధానాత్- పరంతుపరిహారస్త్వితిప్రయోక్తవ్యం॥ ... ... *

యానిఫలానితేషాంవిశ్రాంతిభూమింవిశ్రమస్థానం - వాగ్విభూతీనాం వాక్సంపదాంవిరామపదంఅవసానస్థానం·తతఃపరతర .త్తరీయం కుం వాచోనప్రభవంతీతిభావః- దురాశయానాంకలుషితచిత్తా .. దూ . గంతుమశక్యమితిభావః-ఆత్మవేదినాంబ్రహ్మజ్ఞానినాం.అదూరం .సు మితిభావః - భగవంతంపూజ్యతమంపితామహం.బ్రహ్మాణం అధిగమ్య ప్రాప్య - అత్యద్భుతయోఃఆశ్చర్యయోస్సభాస్సభానాథయోస్సం దర్శనేనఅవలోకనేనజడీకృతః అస్తబ్ధఃకృతః-గవాన్వాచస్పతి వాగ్దే వతాయాఅవలోకనేనదర్శనేనవసంపన్నైః - భయకంపసంభ్రమైః భీ తివేపధుచాపలైః- స్తంభితానిరుద్ధావాగ్యస్యతత్తథాభూతంముఖంయ

ద్యాఫలానాంవిరామపదంవాగ్విభూతీనాం.దూరందురా
శయనా మదూరమాత్మవేదినా మధిగమ్య భగవంతం
పితామహమత్యద్భుతసభాసభానాథసందర్శనజడీకృతో
వాచస్పతిరపి భగవాన్ వాగ్దేవతాలోకనసంపన్నభయ
కంపసంభ్రమస్తంభితవాఙ్ముఖః క్షణమవాఙ్ముఖశ్చ తదీ
యదివ్యతేజః ప్రతిహతదృష్టితయాయావదాస్తస్తబ్ధఇవ
తావదనుగ్రహమయ్యాదృశాజగన్నిధేరాగచ్ఛవత్సేత్య
మృతాసారకిరాగిరాగిరాం దేవ్యానిర్వ్యాజమాప్యాయి
తస్సమాధాయకథంచిదాంతరంకరణ మనుస్మరన్ప్రణ

వ్యసతథాభూతః - తదీయేనబ్రహ్మసరస్వతీసంబంధినా తేజసాప్రతిహ తేసంతాడితేదృష్టీయస్యతస్యభావస్తత్తాతయాక్షణమవాఙ్ముఖః అధో ముఖః వినమితశిరస్కః-ఇతియావత్ - స్తబ్ధఃమూఢఇవయావదాస్తఅవ తస్థే - తావదేవజగన్నిధేఃబ్రహ్మణః అనుగ్రహమయ్యాప్రసాదరూప యా-ప్రచురానుగ్రహావత్యేత్యర్థః·దృశాచ- అమృతస్యసుధాయా·ఆ సారాన్ధారాసంపాతాన్కిరతీతికిరః- తథావిధయాగిరాం·దేవ్యాఃవ త్సాగచ్ఛేతిగిరావాచాచనిర్వ్యాజంయథాతథాఆప్యాయితః పరితోషి తస్సన్-అంతరంకరణంచిత్తమిత్యర్థః - కథంచిత్ప్రయత్నేనసమాధా యఅభిముఖంకృత్వా- ప్రణవంఓంకారంఅనుస్మరన్ - ఓంకారస్యము

గళకరత్వాదితిభావః - తత్తదాగమేషు వేదేషు ఉదితాని ఉక్తాని బ్రహ్మ ప్రతిపాదకాని సూక్తాని॥ హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్ర ఇత్యాదీని ఆవర్తయన్ - జపన్ భక్తిభారేణ ప్రాగేవ నమ్రోఽపి అమరైస్సహ శతశః ప్రణమ్య నమస్కారం కృత్వా - దేవదేవస్య బ్రహ్మణః ప్రసాదాత్ అనుగ్రహాదేవ - ఏవం వక్ష్యమాణప్రకారేణ-కించిదభిధాతుం వక్తుం ప్రారిభత ఉపాక్రమత ॥౮॥౯॥ ఉక్తప్రకారమేవాహ॥ అగంతవ్యమితి॥ తర్కైః శ్రుత్యనుమతైః యుక్తిభిః అగంతవ్యం అప్రాప్యం - క్రతూనాం శతైరనేకైరపి అనధిగతవ్యం దుర్లభమిత్యర్థః - దానైరనాసాద్యం అసాదయితుమశక్యం తపసా అనశనవ్రతేన అనుపసరణీయం గంతుమశక్యమి

వమావర్తయన్ బ్రహ్మసూక్తాని తత్తదాగమోదితాని
ప్రాగేవ నమ్రోఽపి భక్తిభారేణ ప్రణమ్య శతశ స్సహా
మరైః ప్రసాదేవ దేవస్య ప్రారంభత కించిదేవ మ
భిధాతుం॥౮॥ అగంతవ్యం తర్కైరనధిగమనీయం క్ర
తుశతైరనాసాద్యం దానైరనుపసరణీయం చ తపసా భ
వంతం పశ్యంతశ్శుచమభిభవంతం ప్రణమతాం కృతార్థా
జాతాస్స్మః పునరపి కృతార్థాః పునరపి ॥౧౦॥ కించ ॥
ప॥ భూతగ్రామమిమం చతుర్విధ మహో నిర్మాసి
యల్లీలయా యచ్చ వ్యాకురుషే నిరంతరమిమాస్సాంగా

త్యర్థః - ప్రణమతాం నమస్కుర్వతాం శుచం శోకమభిభవంతం నాశయంతమిత్యర్థః ఏవంవిధం భవంతం పశ్యంతః వయం కృతార్థాః లబ్ధప్రయోజనా జాతాః సంపన్నాస్స్మః భక్త్యతిశయద్యోతనాయ ద్విరుక్తిః ॥౧౦॥ బ్రహ్మాణం స్తౌతి ॥భూతేతి॥ చతస్రః విధాః ప్రకారాః యస్య స తథాభూతం॥ ని॥ విధా విధౌ ప్రకారే చేత్యమరః। ఇమం భూతానాం జరాయుజాండజస్వేదజోద్భిజ్జలక్షణానాం ప్రాణినాం గ్రామం సమూహం లీలయా అనాయాసేన నిర్మాసి నిర్మాణం కరోషీతి యత్ - నిరంతరం సర్వదా సాంగాః శిక్షాద్యంగసహితాః ఇమాః చతస్రః శ్రుతీః ఋగ్యజుస్సామాథర్వణలక్షణాన్ వేదాన్ - వ్యాకురుషే వివిచ్య బ్రూషే ఇతి యత్ -

తచ్చాతుర్యం భవతః భుజేషు ముఖేషు చ అద్యాప్యయం పశ్యతాం నః ఈదృశ్చాతుర్యం తస్య కథమితి సమస్తాపి శంకా సందేహాః అపగతాని గతా- ఆసీదితి శేషః॥౧౧॥ బ్రహ్మాపి బృహస్పతిం నామ నిర్వచనపూర్వకం జగాదేత్యాహ॥ ఇతీతి॥ ఇతీతి తతః హే వత్స ఛందాంసి సామాని గాయంతీతి ఛందోగాః సామగాః బృహస్పతి శబ్దే బృహత్యాః పతిః బృహస్పతిరితి గృహ్యతే త్ర బృహతీ శబ్దస్య వాగర్థః తస్యాః పతి అధిప రితి తే నామ నిరాహుః కిల నిర్వచనం కుర్వంతీత్యేతత్ స్థానే సాధు సాధు ఇత్యన్వయః- వాగ్ఘి బృహతీ తస్యా ఏష పతిః బృహస్పతిరితి ఛందోగ శ్రుతిః। ఇతి॥ ఇతి ఇత్థం ప్రశస్యా ప్రశ్లా

శ్చైత త్ప్రశస్తోక్తిః। చాతుర్యం కథమీదృగిత్యపగతా శంకా సమస్తాపి నశ్చాతుర్యం భవతో భుజేష్వపి ముఖేష్వద్యాప్య యం పశ్యతాం॥ ౧౧॥గ॥ ఇతి స చ తత స్సాధు వత్స సాధు స్థానే కిల ఛందోగాః బృహతీ వాక్తస్యాః పతిస్త్వం బృహస్పతి రితి నామ తే నిరాహుః| ఇతి ప్రశస్య పరిమ్లాన ఇవ లక్ష్యతే కుతః పాకశాసన ఇతి పృచ్ఛతి సానుకంపమంభోజసంభవే పునరిదమభాషత॥౬॥ ప॥ పరిమ్లానా దీనాశ్చిరపరిహృత స్వస్వభవనాశ్చరంతః పాదాభ్యామవనివలయే భిక్షవ ఇవ। యద్దాఖ్యాతుం దుఃఖం తవ సవిధమేతే పరిగతా స్తద ద్యవ్యస్మార్షుః పదమిదముపేతా వితిమిరం॥౧౨॥ ప. కించ

ష్యపాకశాసన ఇంద్రః కుతో హేతోః పరిమ్లాన ఇవ గతహర్ష ఇవ లక్ష్యతే పరిదృశ్యత ఇతి అభోజసంభవే కమలాసనే సానుకంపం సదయం యథా తథా పృచ్ఛతి ప్రశ్నం కుర్వంసతి బృహస్పతిః పునరిదమభాషత ఉవాచ.॥౬॥ అ॥ కథన ప్రకారమేవాహ ॥పరీతి॥ పరిమ్లానాః గతహర్షాః చిరాత్ప్రభృతి పరిహృతాః పరిత్యక్తాని స్వస్వాని భవనాని యైస్తథాభూతాః- అత ఏవ దీనాః దరిద్రాః ॥ అవనివలయే భూమండలే భిక్షవ ఇవ సన్న్యాసిన ఇవ పదాభ్యాంచరంతః-ఏతే దేవాః యద్దుఃఖ ఆఖ్యాతుం వక్తుం తవ సవిధం అంతికం పరిగతాః ప్రాప్తాః బభూవుః - అద్య వితిమిరం అజ్ఞానలక్షణతమోరహితం-ఇదం పదం స్థానం ఉపేతాః ఉపగతాస్సంతః-తద్దుఃఖం వ్యస్మార్షుః విస

స్మరుః॥౧౨॥ అ॥ అధ్యాత్మశాస్త్రశ్రవణకథనైక తత్పరం భవంతం ప్రత్య
స్మదీయాం దశాం నివేదయితుం లజ్జయా రసనా న ప్రవర్తత ఇత్యాశయేనా
హ॥ యదితి॥ అస్తమితి॥ స్మృతిగోచరీభూతమపి న భవతీతి భావః- మాంతో
నిపాతో ఉదర్శనార్థకః। అత్ర ప్రతీత్యుపసర్గపూర్వస్సన్వర్తతే-త
థావ ప్రత్యస్తం అదర్శనం లయమితి యావత్-ఇతః ప్రాప్తః ప్రపంచః స్థావ
రాత్మకజగతాం విస్తృతిః స్తోమో వా యస్మిన్ తత్॥ ని॥ ప్రపంచో విస్తృతౌ
స్తోమ ఇతి నానార్థరత్నమాలా। విలీనప్రపంచాధికరణమితి పర్యవసితార్థః
అత్రార్థే ప్రమాణం తు॥ యత్ప్రయంత్యభిసంవిశంతీతి శ్రుతిః - అఖిలా
నాం సమస్తానాం వ్యాపారాణాం సాత్వికరాజసతామసక్రియాణాం
పారం తటం॥ ని॥ పారీపాత్యాప్తతటే పారమితి నానార్థరత్నమాలా।
గతం ప్రాప్తం-సర్వత్ర క్రియాసాక్షిత్వేన ఉదాసీనమితి భావః - సాక్షీ
చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చేతి శ్రుతేః-యద్వా అఖిలానాం సమస్తానాం వ్యా

యత్ర ప్రత్యస్తమితప్రపంచ మఖిలవ్యాపారపారం గతం
ప్రత్యగ్జ్యోతి రనుత్తరం శమధనై రాలోచ్యమేతాదృ

పారాణాం సృష్టిస్థితిలయస్వరూపాణాం పారంగతః పారీణః సమర్థ ఇ
తి యావత్-సహాయమంతరా సర్వం కార్యం లీలయైవ నిర్వహతీతి భావః -
యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంత ఇతి శ్రుతేః - అథవా అఖిలానాం స
మస్తవ్యాపారాణాం లౌకికవైదికక్రియాణాం పారం పరిసమాప్తిమిత్య
ర్థః ※ పార తీర కర్మసమాప్తావితి ధాతుః గతం ప్రాప్తం- తత్ర గతా
నాం కర్తవ్యం నాస్తీతి భావః- ఆహోస్విత్ ప్రత్యక్షాదిప్రమాణానాం
వ్యాపారాః వ్యావృతయః ప్రవృత్తయ ఇతి యావత్ - తేషాం పారమవసా
నం గతం ప్రాప్తం - అప్రమేయత్వాత్తస్యేతి భావః - అథవా శాస్త్రపా
రంగత ఇతి వాక్యస్య యథా కృత్స్నశాస్త్రద్రష్టేత్యర్థః - తథా అఖిల
వ్యాపారపారంగతమిత్యస్యాపి నిఖిలకర్మద్రష్ట్రిత్యర్థః-ఏతాదృశైః
శమధనైః-శమః అంతరింద్రియనిగ్రహః ధనం యేషాం తైః ఆలోచ్యం
ఆలోచనీయమితి యావత్-అవిద్యమానం ఉత్తరం ఉత్తమం యస్మాత్ తత్॥
ని॥ ప్రతివాచ్యుత్తరం నాతు వివిరాటతనయేనతే। త్రిషూదీచ్యోత్తమా రే

ష్వితీనా నార్థరత్నమాలా।సర్వోత్తమమితిపర్యవసితార్థః - జ్యోతిః
స్వయంప్రకాశః యత్ప్రత్యక్ యద్బ్రహ్మాస్తి । తస్యపరబ్రహ్మణః సం
ప్రశ్నః స్వరూపజిజ్ఞాసయానుయోగః ॥ ని॥ ప్రశ్నోనుయోగః పృచ్ఛా చే
త్యమరః తస్యకథాసందర్భః సైవసుధా అమృతం- తయాభరితయోః పూ
రితయోః భవతః కర్ణయోః శ్రోత్రయోః - మిథ్యాజ్ఞానం మిథ్యాభూత
పదార్థవిషయికం జ్ఞానం- తేనవిజృంభితాని ఆగర్ధాని - అథవామిథ్యా
జ్ఞానస్యవిపర్యయాత్మకాజ్ఞానస్యవిజృంభితానివిలసితాని-తత్స్వరూపా
ణీతియావత్ -నః అస్మాకం పచేష్టితానివ్యాపారాన్ సేక్తుం సేచయితుం -
శ్రావయితుమితియావత్ - జిహ్వారసనైవజిహ్రేతిలజ్జతే - లజ్జయాన
ప్రవర్తత ఇతిభావః॥౧౩॥అ॥ పాకశాసనః కిమర్థం పరిమ్లాన ఇవ లక్ష్యత

శైః । తత్సంప్రశ్నకథా సుధాభరితయో స్సేక్తుంభవ
తత్కర్ణయోర్మిథ్యాజ్ఞానవిచేష్టితానిబలవజ్జిహ్రేతిజి
హ్వైవనః॥౧౩॥గ॥అథాప్యనుయోగాజ్ఞానిర్వర్తనా
యకించిదావేద్యతే । యోసావగ్రతోభవతః పరిణామ
ఇవకరుణాయాః పరిపాకఇవశమదమోపరమాణామధి
తిష్ఠతి శమవతా మగ్రాసనం దుర్వాసా అయమేవ స
ర్వాసాంనిదానమస్మదాపదాం॥౧౦॥ప॥అవ్యాజకోపని

ఇత్యస్యోత్తరమాహ॥అథాపీతి,। అథాపితదపిఅనుయోగః ప్రశ్నః సఏవా
జ్ఞాభవచ్ఛాసనం - తస్యనిర్వర్తనాయకరణాయకించిత్ స్వల్పం ఆవే
ద్యతేవిజ్ఞాప్యతే।భవతః అగ్రతః పురతః కరుణాయాః కృపాయాః పరిణా
మః వికార ఇవస్థితః॥ ని॥ పరిణామోవికారేద్వేసమేవికృతివిక్రియే ఇత్యమ
రః-శమః అంతరింద్రియనిగ్రహః దమః బహిరింద్రియనిగ్రహః ॥ ని ॥ శమ
థస్తుశమశ్శాంతిర్దాంతిస్తుదమథో దమ ఇత్యమరః - ఉపరమః విధివదనుష్ఠి
తకర్మణాం పరమేశ్వరేసమర్పణం - తేషాంపరిపాకః సారాంశ ఇవ- శ
మః ఏషామస్తీతిశమవంతః తేషాంనిర్ధారణేషష్ఠీ॥ యోసౌ అగ్రాసనేఅధితి
ష్ఠతిఅధ్యాస్తే॥అధిశీఙ్స్థాసాం కర్మేత్యాధారస్యకర్మత్వం- అయందు
ర్వాసాఏవ సర్వాసాం అస్మదస్మాకంఆపదాం విపదాం నిదానం కారణం॥

ని॥ నిదానంత్వాదికారణమిత్యమరః॥౧౦॥ అ॥లోకానురోధేనైవస్వాప
రాధమప్రకటీకృత్యదుర్వాసస్స్వైవాపరాధమాలోచ్యతదగ్రేప్రోవాచే
త్యాహ॥అవ్యాజేతిఅవిద్యమానఃవ్యాజోనిమిత్తంయస్యనఃతథా - సచా
సౌకోపశ్చేతికర్మధారయః-తస్యవిధినా స్థానభూతేనఅమునాఅనేనైవ
మునినా-నిర్వాసితానిష్కాసితాసురలోకస్యలక్ష్మీ॥కర్త్రీ సంపత్॥ ని॥
లక్ష్మీస్సంపద్విభూతిశ్శోభతినానార్థరత్నమాలా। దానవానాంకులాని
సదనాని॥ని॥గేహేదేశేజనపదేసజాతీయగణేన్వయే- కులమితినానార్థ
రత్నమాలా - ఆసాద్యప్రాప్యదివౌకసః స్వర్గవాసినః- అస్మాన్కృప
ణాఃక్షుద్రాః యేమానవాః మనుష్యాః తేషాంయాః దుర్దశా దురవ
స్థాః తాసాంపదంభాజనంచక్రేకృతవతీ-గతశ్రీణామస్మాకం మ్లానతా

ధినామునినామునైవనిర్వాసితా సురపతేస్సురలోకల
క్ష్మీః।ఆసాద్యదానవకులానిదివౌకసోనశ్చక్రేపదంకృప
ణమానవదుర్దశానాం॥౧౪॥౫॥ అథయద్భవత్యైవకల్పి
తమధ్వరహవిర్జీవన మమర్త్యానా మపహృతే తస్మి
న్నసురైరభావితేచ యథాకథంచిద్దానే ద్విజన్మనా
మశిక్షితేచభౌమవదన్నసాధనవ్యసనేభవత్ప్రసాదా
దవధూయసౌవర్గరాజ్యనిషాధయిషామపహాయదివ్య

కథంనస్యాదితిభావః॥౧౪॥అ॥ఏతదారభ్యవక్తవ్యంముఖ్యవంశమాహ॥
అథేతి॥అథకార్త్స్న్యేనేత్యర్థః॥ ని॥ మంగళానంతరారంభప్రశ్నకా
ర్త్స్న్యేష్వథో అథేత్యమరః-భవత్యైవత్వయైవఅమర్త్యానాందేవానాంయత్
అధ్వరేషుయాగేషుయానిహవీంషితైఃజీవనంకల్పితంనిర్దిష్టం-తస్మిన్
హవిర్లక్షణజీవనేఅసురైరపహృతేసతిబలాద్గృహీతేసతి-యథాకథం
చిత్కృచ్ఛ్రేణాపీత్యర్థః-ద్విజన్మనాంద్విజసంబంధినీత్యర్థః॥* సంబంధ
సామాన్యేషష్ఠీ- దానేఅసంభావితేఅతర్కితేసతి - భూమౌభవాః భౌ
మాఃభూలోకవాసినఃతైస్తుల్యంభౌమవత్ - అన్నస్యసాధనంసంపాద
నంతస్యవ్యసనంఉద్యోగఃతస్మిన్ - భవతఃప్రసాదాదనుగ్రహాత్ అశిక్షి
తేఅనభ్యస్తేసతి - స్వర్గస్యేదం సౌవర్గం స్వర్గసంబంధి యద్రా

జ్యం రాజ్ఞః కర్మ భావో వా । తస్య సిషాధయిషాం సాధయితుమిచ్ఛామప
ధూయ - దివ్యభోగేషు దివ్యసుఖేషు॥ ని॥ భోగస్సుఖే స్త్ర్యాదిభృతావిత్యమ
రః - కౌతూహలం ఉత్కంఠాం అవధూయ విధూయ - నిరంతరం సర్వదా
అన్నాద్యైవ స్పృహయమాణాః ఇచ్ఛమానాస్సంతః - అవిద్యమానాః
నిమిషాః నిమేషాః యేషాం తేషాం భావః అనిమిషతా తయా - శ్రమేణాయా
సేన ఆవర్జితా సంపాదితా యా మూర్ఛా అవస్థావిశేషః - యేషాం తేత
థా । స్వాపమపి నిద్రామపి అలభమానాః అభజంతః - సులభం హా నో దే
వా ఇత్యభిమానో యేషాం తే తథావిధాః॥ ని॥ మానశ్చిత్తసమున్నతిరిత్యమ
రః - దివౌకసః స్వర్గవాసినో దేవాః - అన్నమర్థితుం శీలం యేషాం తే అ
న్నార్థినః॥ తేషాం - అతఏవ దుష్టభగః కామో యేషాం తే దుర్భగాః ॥ని॥

భోగేషు కౌతూహలమన్నాయైవ స్పృహయమాణా ని
రంతరమనిమిషతయా శ్రమావర్జిత మూర్ఛా స్వా
పమప్యలభమానాస్సు~~లభమా~~నా దివౌకసస్సూక్ష్మతరం
వ్యదపద్యంత దుర్భగానామన్నార్థినా మర్థనాభం
గమందాక్షసంధుక్షితాంతర జ్వాలాకలాప సంభృతే
షు సంభ్రమేషు మానవానాం॥ ౧౧ ॥ కింబహునా॥ ప॥

భగశ్శ్రీకామమాహాత్మ్యేత్యమరః - నిష్ఫలకామానామితి యావత్ - అత
ఏవ అర్థనాయాః యాచ్ఞాయాః భంగః పరాజయః వైఫల్యమితి యా
వత్॥ ని॥ భంగః ఖండే పరాజయే ఇతి రత్నమాలా । తేన యన్మందాక్షం ల
జ్జా । తేన సంధుక్షితానాం ఉద్దీపితానాం* ధుక్ష దీపన ఇతి ధాతోః కర్మణి
క్తః - ఆంతరజ్వాలానాం హార్దశోకాగ్నిజ్వాలానాం । కలాపేన సమూ
హేన॥ ని॥ కలాపో భూషణే బర్హే తూణీరే సంహతావపీత్యమరః - సం
భృతేషు సంపాదితేషు - మానవానాం సంభ్రమేషు - అత్యాదరేషు భ
యేషు ఆవేగేషు వా॥ ని॥ సంభ్రమోత్యాదరే భీతావావేగే చేతి నానార్థ
రత్నమాలా। సూక్ష్మతరం స్వల్పం। వ్యదపద్యంత వ్యపన్నా బభూవుః -
అంతతః మానవదురవస్థామాపురితి భావః॥ ౧౧॥ యదితి ॥ ఏతైః దేవైః ఇ
యత్ - ఏతావత్పర్యంతం - జీవితం ప్రాణనమితి యావత్ * జీవ ప్రాణన ఇతి

ర్థాత్ ॥ సపుంసకే భావే క్తః । తజ్జీవనం ప్రాణమిత్యర్థః - భవతా కల్పితేనవ్యవస్థాపితేన ఆయుషైవ జీవితకాలేనైవ - ఆయుబలేనైవ జీవంతీతి భావః॥ స॥ ఆయుర్జీవితకాలో నేత్యమరః - ఇయతీ ఏతావతీ మాంసలతా పీవరత్వం - మాంసలస్యభావో మాంసలతా॥ ని ॥ అమాంసోఽపి బలలస్స్యాతో బలవాన్మాంసలోంసల ఇత్యమరః - పతితే సా అపి పీవరతా పరఅన్నస్యాపాయేన అభావేన జనితః ఉత్పాదితః యశ్శోభః శోభరోగః తేనైవ ॥ ని ॥ శోభాకాంతా వామయే తు శోఫః కుంభస్తు దానన ఇతి హేమచంద్రః - పరిదృశ్యమానం పీవరత్వం శోభజాడ్యమేవేత్యర్థః - నతు మాంసాది ప్రయుక్తో నచయ ఇతి భావః॥ ౧౫ ॥ ప్రేక్షేతి ॥ ధరణ్యాం దిశి దిశి ॥ వీప్సాయాం ద్విర్భావః - ప్రతిదిశమిత్యర్థః - ప్రేక్షా బుద్ధిః ఏషా

యదియజ్జీవిత మేతైస్తదా యుషా కల్పితేనభవతైవ।
యాతి వ్యయతి మాంసలతా సాప్యన్నా పాయశోభేన॥
౧౫॥ ఆస్తామిదం॥ ప॥ ప్రేక్షావంతో దిశిదిశినరాః ప్రేక్ష
మాణాధరణ్యామిత్థంభూతాన్ సురపరిబృఢా నింద్రవై
శ్వానరాదీన్। తత్తత్సామ్యోదయఫలపరామప్రమాణీం
పురాణీంమత్వావాచం విదధతిశనైః కర్మమాగేష్వ

మస్తీతి ప్రేక్షావంతః బుద్ధిశాలినః॥ ని ॥ ప్రేక్షోపలబ్ధిశ్చిత్సంవిదిత్యమరః - నరాః పురుషాః ఇత్థంభూతాన్ ఏవం స్థితాన్ ఇంద్రో వైశ్వానరః తావాదీ యేషాం తే తథాభూతాన్ సురాణాం పరిబృఢాన్ అధిపాన్॥ ని॥ ప్రభుః పరిబృఢోఽధిప ఇత్యమరః - ప్రేక్షమాణాః అవలోకమానాస్సంతః - తత్తత్ తేషాం తేషాం సామ్యస్య సమతాయాః ఉదయః ఆవిర్భావ ఏవ ఫలం తదేవ పరం ముఖ్యం యస్యాస్తాం తథావిధాం పురాణీం అకృతకాం వాణీం ॥ బార్హస్పత్యం కామో బృహస్పతిసవేన యజేత వసూనామేవ తావదాధిపత్యం స్వారాజ్యం పర్యేతీత్యాదికాం వైదికవాచం అప్రమాణీం అతత్త్వావేదికాం మత్వా - శనైః విలంబేన॥ ని ॥ అల్పే నీచైర్మహత్యుచ్చైః ప్రాయో భూమ్న్యద్రుతే శనైరిత్యమరః - కర్మణాం జ్యోతిష్టోమాదీనాం మార్గేషు పద్ధతిషు అవజ్ఞాం అవహేళనం విదధతి కుర్వంతి - కేవా తిమః ఖాయ

ప్రయాససాధ్యంకర్మ కుర్వంతీతి భావః॥౧౭॥అథవేతి ॥ అథవా తథాపి త్యర్థః । అస్మాభిః ఏతావదపి యద్యథా తథా నాభిదాతవ్యం నవక్తవ్యం-స్వామినాం సికటేభృత్యైరధికప్రాభవం న కార్యమితి భావః॥౧౧ ॥ అభీతి॥అనుశ్రవాణాం వేదానాం సూక్తయః ॥ అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చంద్రసూర్యావిత్యాద్యాః వేదవాచః-శ్రుతివాక్యేఽగ్నిపదం తదుపలక్షితస్వర్గలోకపరమితి వ్యాఖ్యాతం తద్భాష్యే - యాం ద్యాం స్వర్గలోకం ॥ ని ॥ ద్యోర్దివా ద్వే స్త్రియామిత్యమరః తేమూర్ధానం మస్తకం అభిదధతి కథయంతి-తామేనాం దివం దురాశయాః దుర్బుద్ధయః అసురాః దానవాః సుచిరం చిరాదారభ్య-ఇత్థం ఉక్తరీత్యా తుదంతి* మదవ్యథనఖేతి ధాతోః లట్।పీడయంతీత్యర్థః-నిగమశిఖరాణాం వేదాంతానాం - అభ్యా

వజ్ఞాం॥౧౭॥గ॥ అథవా నైతావదపి భావ్యమస్మాభిః॥
౧౧॥ప॥అభిదధతి తేమూర్ధానం ద్యాంనుశ్రవసూక్త
యస్సుచిరమసురాశ్చనామిత్థంతుదంతి దురాశయాః
నిగమశిఖరాభ్యాసవ్యాసంగతో యదివిస్మృతం తదపిభ
వతాతన్నోదోషరూమ్యర్ణమిత్యుపరమ్యతే॥౧౬॥ప॥ ఇమే
వయమిదంతత్త్వమిత్థంస్థానమియం దశా-పరంయదత్ర

సః అవిచ్ఛేద పారనపరనలక్షణో వ్యాపారవిశేషః- తస్య వ్యాసంగతః విశేషేణ ఆసక్తేః - భవతా విస్మృతం యదివిస్మరణం కృతం చేత్తదపి విస్మరణమపి నః అస్మాకం దోషరూర్మ్యం* స్వార్థేఽష్యఞ్ ।అథవా దుష్టం కర్మ యేషాం తే దుష్కర్మాణః తేషాం భావః దౌష్కర్మ్యమిత్యర్థః ఇత్యేనముపరమ్యతే।తూష్ణీం భూయతే-విదిత వేద్యానాం నికటే కింవక్తవ్యమితి భావః॥౧౬॥వక్తవ్యార్థముపసంహరన్నాహ॥ ఇమే ఇతి ॥ వయం దేవాః-ఇమే పరిదృశ్యమానాః-సన్నిధావేవ పతామహ ఇతి భావః అస్మాకమితి శేషః।తత్త్వం స్వరూపమిత్యర్థః॥ని॥తత్త్వం విలంబమానే స్యాత్ స్వరూపే పరమాత్మనీతి నానార్థరత్నమాలా । ఇదం పరిదృశ్యమానం స్థానం స్వర్గః ఇత్థం ఉక్తప్రకార స్థితః ఇతి శేషః-దశా అవస్థా॥ని ॥ దశావస్థా [illegible] పరమనంతరం యః

తత్కర్తవ్యంకరణీయం- తత్రకర్తవ్యార్థేనఃఅస్మాకంభవాన్ప్రమా
ణంప్రమాతా ఆప్తఇతియావత్॥ ని ॥ ప్రమాణంహేతుమర్యాదాశా
స్త్రేయత్తాప్రమాతృష్విత్యమరః - ప్రమాణంప్రమితీయత్తామర్యాదా
శాస్త్రహేతుషు; ఆప్తేథద్రవిణంగేహఇతిరత్నమాలా ।భవంతమంతరే
దానీమస్మాకంహితోపదేష్టాసాస్తీతిభావః॥౧౮॥ఇతీతి॥ ఆంగిరసేసురా
చార్యేఇత్యుక్తప్రకారంఆవేద్యవిజ్ఞాప్యఉపరమతితూష్ణీంభూతేసతి- అమ
ర్త్యేషుదేవేషుయుగపదేకదావినమత్సుప్రణామంకుర్వత్సు- పద్మసం
భవఃభగవన్నాభికమలోత్పన్నఃబ్రహ్మా - సర్వాన్ప్రసాదయన్పరితో
షయన్-ఇదంవక్ష్యమాణంవచఆహవదతీత్యర్థః*బ్రువఃపంచానామా
దితఆహోబ్రువఇతిబ్రువతేరాహాదేశః॥ ౧౮॥ గ ॥ కథనప్రకారమేవా

కర్తవ్యంప్రమాణంతత్రనోభగవాన్॥ ౧౮॥ గ॥ఇత్యా
వేద్యవిరమత్యాంగిరసేవినమత్సుచయుగపదమర్త్యేషు
ప్రసాదయన్సర్వానిదమాహపద్మసంభవః॥గ॥ విదితవే
+
దితవ్యైర్భవద్భిరిత్థంనప్రతిపత్తవ్యందుర్వాససి-యతః
పరిణామఏషకరుణాయాస్తతఏవమహేంద్రమనుజగ్రా
హతనీయసాశాపేన పరథాకథ మతివాహనీయమిం
ద్రేణపరస్సహస్రైరపి వత్సరైర్నిఖిలజన్మాతురం బి

హ॥విదితేతి ॥ విదితఃజ్ఞాతఃవేదితవ్యఃజ్ఞేయాంశఃయైస్తథావిధైఃభవద్భిః
యుష్మాభిః-దుర్వాససినవిప్రతిపత్తవ్యాదోషగణనంనకర్తవ్యమిత్యర్థః-
సోపసర్గస్యధాతోరనేకార్థత్వాత్। ....*
యతఇతి॥యతఃకారణాత్కరుణాయాఃకృపాయాఃపరిణామః పరిణత
మూర్తిః-దుర్వాసాఇతిశేషః - తతఃకారణాదేవ-తనీయసాఅతిస్వల్పే
నశాపేనఅనిష్టాశంసనేన-మహేంద్రంఅనుజగ్రాహ- అనుగ్రహంకృత
వాన్॥ పరథేతి॥ పరథాఅన్యథానిఖిలజగతాంసర్వలోకానాంమాతుః
జనన్యాః-అంబికాయాఃకాళికాయాఃనిర్మాల్యస్యధృతదత్తస్యపుష్పమా
ల్యస్య-సముల్లంఘనాదతిక్రమణాదపచారాదితియావత్ - ప్రసూతము
త్పన్నందురితంపాపం-పరస్సహస్రైఃసహస్రాత్ పరేపరస్సహస్రాః

+ ఇత్థంఉక్తప్రకారదోషవత్త్వేన-నప్రతిపత్తవ్యంనజ్ఞాతవమిత్యర్థః॥

* పంచమీతి యోగవిభాగాత్సమాసః-రాజదంతాదిషు పరమితి సహస్ర శబ్దస్య పరనిపాతః। పాగస్కరప్రభృతీనిచేతి సహస్రశబ్దస్య సుడాగమః ఏవంచ సహస్రసంఖ్యాతీతైః వత్సరైరపి సంవత్సరైరపి - ఇందోరిణకథమతివాహనీయం తపణీయం పరిహరణీయమితి యావత్ - శాపమహిమ మాత్రేణ సర్వం పాపంగత మితిభావః ॥తదితి॥ మహతి అధికే అస్మిన్ దేవీ ప్రసాదలంఘనరూపే అపరాధే ఆగసిసతి- ప్రసక్తమితి శేషః-తదేతదేనః అంహః యావత్ యదవధి అక్షపితం అపరిహృతం- పాపపరిహారో యావన్నాభూదిత్యర్థః-తావత్ తత్కాలావధి - భవతాం అనుస్మరణం స్మృతి రపి మహానపరాధః - అథాపి ఖిలు పాపానామలమ శ్రేయఇతి శాస్త్రాదితి భావః - ఇతి వత్వా చకితైః భీతైః అస్మాభిః * అస్మదోద్వయోశ్చేతిబ

కాయానిమాల్యసముల్లంఘనప్రసూతమిదందురితం-
తదస్మిన్మహత్యపరాధే యావదక్షపితమేతదేనో నుస్మర
ణమపి తావద్భవతామపరాధో మహానితి చకితై రస్మాభి
రేతావదుదాసితం-మహాదపీదందరితం మందరపరిస
రావాసేన సవాసనం పరిహృతం భవతాం తదపి జగజ్జననీ
చరణాపరాధసంసర్గాదధునాపి శంకమానై రన్యాఏవో
పాయస్సముల్లిఖితో భవదనుగ్రహే-నారాయణీప్రసా

హువచనం-ఇయదేతావద్యథాతథా ఉదాసితం* నపుంసకే భావే క్తః ఔదాసీన్యమాచరితమిత్యర్థః॥మహదితి॥ మహత్ దుర్లంఘం ఇదం కాళికానిమాల్యోల్లంఘనరూపం-భవతాం స వాసనం వాసనాసహితం-వాసనానామ సూక్ష్మరూపేణావస్థానం - దురితం పాపం మందరస్యగిరేః పరిసరేషు పర్యంతభూమిషు॥ని॥ పర్యంతభూః పరిసరఇత్యమరః - ఆవాసేన స్థిత్యా పరిహృతం పరిహాపితం ॥శ్లో॥ శైవక్షేత్రప్రవేశేన సర్వం పాపం వినశ్యతీతిశాస్త్రాదితి భావః ॥తదపీతి॥ తదపి తథాపి జగతాం జనన్యాం మాతరి కాళికాయాం విషయే-అపరాధస్య ఆగసః సంసర్గాత్ సంబంధాత్-పరంపరయా ప్రాప్తాదపీతి శేషః- శంకమానైః బిభ్యద్భిః అస్మాభిరధునా ఇదానీం భవతామనుగ్రహే స్వర్గప్రాపణలక్షణే ప్రసా

దే-అన్యాఃభవద్బుద్ధిస్తాదతిరిక్తాఃఉపాయస్సాధనంచుల్లిఖితాఃచింతితాఇత్య ర్థః-దయాళుఃకృపాళుః అపరాధినమపిపశ్చాత్తప్తంశరణాగతంకథం చిద్యేనకేనచిదుపాయేనోద్ధరిష్యత్యేవేతిభావః॥అ॥ సముల్లిఖితోపాయ మేవాహ॥నారాయణీతి॥నారాయణీకాళికాదేవీత్యర్థః॥ శ్లో॥ నారా యణీభద్రకాళీతిస్మృతేః॥ ని॥నారాయణీరమాగౌర్యోరితి నానార్థరత్న మాలాచ।తస్యాఃయఃప్రసాదఃఅనుగ్రహఃపుష్పమాల్యలక్షణఃతస్యతిర స్కారఃఅభజనంఅసేవనమితియావత్-తజ్జః తదుత్పన్నఃఅయమప రా ధః॥ని॥ఆగోపరాధోమంతుశ్చేత్యమరః॥నారాయణ్యాఃభగవత్యాఃఅయమి త్యర్థే తస్యేదమిత్యణ్‌బాధిత్వావృద్ధాచ్ఛఇతిఛప్రత్యయేనారాయణీ యఇతిరూపంభవతి-ప్రసాదఃఅనుగ్రహః నారాయణీయశ్చాసౌప్రసా దశ్చేతికర్మధారయః।తస్యపురస్కారఃపురస్కృతిః- అగ్రతస్సంపాద

దతిరస్కారజోయమపరాధోనారాయణీయప్రసాద
పురస్కారేణసమాధేయఇతి॥౧౫॥తథాహి ॥ప॥ యదేత
ద్వామాంగంఘన జఘనకేశస్తన భరంకదా చిత్తచ్ఛం

నమితియావత్ తేనసమాధాతుంయోగ్యఃసమాధేయఃనివారణీయఇతిస ముల్లిఖితఇతిపూర్వేణాన్వయః॥౧౫॥అ॥ననుదేవీవిషయే కృతోఽపచా రస్సంపాదితేనవాసుదేవానుగ్రహేణకథంసమాధీయతఇతిచేదతఆహ॥ తథాహీతి॥*ఘనంచతజ్జఘనంచేతికర్మధారయః పీనౌపీవరౌచతౌస్తనౌ చేతికర్మధారయః-ఘనజఘనంచపీనస్తనౌచేతిప్రాణ్యంగత్వాద్ద్వంద్వై కశేషః-పశ్చాత్ ఘనజఘనంచపీనస్తనస్యభరతఇతితత్పురుషః- అనంత రంఘనజఘనపీనస్తనభరోస్యాస్తీత్యర్థేఽమత్వర్థీయఅర్శఆదిభ్యోఽజి త్యచ్ప్రత్యయః-ఏవంచఘనజఘనపీనస్తనభారంవదిత్యర్థః-ఘనజఘనకేశ స్తనభరమిత్యేకఃపాఠః-తథావిధంశంభోఃవామాంగంపార్వతీస్వరూ

---

* జఘనంచకేశాశ్చస్తనౌచజఘనకేశస్తనం-తస్యభరఇతి తత్పురు షః-ఘనఃజఘనకేశస్తనభరోయస్మింస్తత్తథా-యద్వాఘనంచతజ్జఘన కేశస్తనంచేతికర్మధారయః - తస్యభరోయస్మిన్నితివ్యధికరణబహువ్రీ హిః-అతఃఅస్మిన్వ్యాఖ్యానే [illegible]

సంవర్తంతే - యస్మాత్కారణాత్ తదేవవాసూగమేవ కమలాయాల
క్ష్మ్యాః కౌస్తుభస్యమాణిక్యవిశేషస్యధరంధారయితృ-విష్ణురూపంభవతీ
త్యర్థః-ఉభయోశ్శివశక్తితత్త్వవిశేషాత్-అత్రార్థే ప్రమాణంతు॥శ్లో॥ఏకా
పిశక్తిఃపరమేశ్వరస్యభిన్నాచతుర్ధావినియోగకాలే।భోగేభవానీసమరే
షుదుర్గాకోపేతుకాళీత్వవనేతువిష్ణురితివచనం॥ కదాచిల్లలితాదేవీరం
తుకామాసరిత్తటే। జగద్విమోహయామాస వేణునాదవినోదతఇతిశ్రీ
కృష్ణస్యదేవీరూపత్వేప్రమాణవచనం.కరాంగుళినఖోత్పన్నానారాయ
ణదశాకృతిరితి॥ దశానామప్యవతారాణాందేవీనఖోత్పన్నత్వేప్రమా
ణంసాశక్తిఃపరమేశానీవిష్ణురూపమధీధరత్ యాశక్తిఃప్రళయేకాళీయా
తుభోగేభవాన్యభూత్। ఇత్యాదీనివచనానిశివరహస్యమార్కండేయ
పురాణరుద్రయామళాదౌప్రసిద్ధానీత్యవగంతవ్యం॥ మఘవతా దేవేం

భోర్భవతికమలాకౌస్తుభధరం-జగన్మాతర్యేవం యదప
చరితంతన్మఘవతోజగన్మాతాదేవః ప్రభవతిసఏవక్షప
యితుం ॥౧౯॥గ॥ తదాగచ్ఛత క్షీరసాగరందర్శయి
ష్యావో భగవంత మితి వదన్నాసనా దుత్థాయాంత

ద్రేణజగతాంమాతరిజనన్యాం-ఏవంయదపచరితంఏవంయదాగఃకృతం
తదాగఃసదేవఃజగతాంలోకానాంమాతాపరిచ్ఛేత్రైవవిష్ణురేవేత్యర్థః
తదుక్తం॥శ్లో॥త్రివిక్రమావతారేతుభగవాన్గరుడధ్వజః।త్రైలోక్యం
విమమాపద్భ్యామితిప్రాహుఃపురావిదఇతి॥క్షపయితుంనివారయితుం
ప్రభవతిసమర్థోభవతి । ఏవంచనారాయణస్యనారాయణ్యాభేదాత్నా
రాయణానుగ్రహేసంపాదితే నారాయణ్యనుగ్రహస్సంపాదితఏవేతి
తేనతద్దురితంనిశ్శేషంసకలమపివినశ్యతీతిభావః॥౧౯॥అ॥వక్తవ్యముక్త్వా
విధిరంతరదధఇత్యాహ॥తదితి॥తత్తస్మాత్ క్షీరసాగరం క్షీరసముద్రం
ప్రతిఆగచ్ఛతఆగమనంకురుత। తత్రక్షీరార్ణవేభగవంతం నారాయణం
ప్రదర్శయిష్యామః - దర్శనంకారయిష్యావ ఇతివదన్కథయన్భగ
వానబ్జసంభవఃబ్రహ్మా ఆసనాత్ * ల్యబ్లోపేకర్మణిపంచమీ - ఆసనంవి
హాయేత్యర్థః - ఉత్థాయ తదన్తర్ధానమకరోత్।ఆర్తదీనశ

రక్షాగతపోషణప్రవృత్తిః కేషాంమహతాంరుఘడితినస్యాదితిభావః॥౧౩
అ॥ గురుసహాయా దేవా ఉదధిశాయినంవాసుదేవంప్రతిదర్శనార్థంగం
తుముద్యోగంకృతవంత ఇత్యాహ॥అథేతి॥ అథబ్రహ్మతిరోధానానంతరం
అమర్త్యపతయః దేవశ్రేష్ఠాః-ఇమేంద్రాదయః గురోఃబృహస్పతేఃసం
బంధినీయాకరుణాకృపాతస్యాః విశేషస్యఅతిశయస్యయః పరిణామప
రిపాకః-తేనకృతఃసంపాదితఃఅభ్యుదయఃమనఃపరితోషోయేషాంతేత
థాభూతాస్సంతః-కథమపిభయంభీతింపరిహృత్యత్యక్త్వా - ఉత్తమసన్ని
ధింప్రతిగంతుంగురుసహాయేసతికస్యవాజనస్యభీతిస్యాదితిభావః। అఖి
లానాంజనుష్మతాంప్రాణినాంఆశయః బుద్ధిః - సఏవగుహాదరీతస్యాం
శేతఇతిశయః-తంసాక్షిత్వేనస్థితమపీత్యర్థః - జ్ఞానదృష్ట్యేతిభావః ॥

దర్శితభగవానబ్జసభవః -౧౩-వ- అథకథమప్యమర్త్య
పతయఃపరిహృత్యభయంగురుకరుణావిశేషపరిణామకృ
తాభ్యుదయాః-అఖిలజనుష్మదాశయగుహాశయమప్యుద
ధిశయితమిమేసమేతుముదయుంజతశార్ఙ్గధరం॥౨౦॥
కించ॥ ప॥ పధిధ్వజంయంగరుడధ్వజస్యప్రస్థాయయాం
తోదదృశుర్దిగీశాః । తతోవిసద్య స్తదనుగ్రహస్యభవి

శ్లో॥ అంతస్థమాత్మానమజందృష్ట్వా భ్రమంతిమూఢాఇతిస్మృతేః । ఉ
దధౌక్షీరార్ణవే శయితంశయనకర్తారంశార్ఙ్గధరం శార్ఙ్గధన్వానం
వాసుదేవంసమేతుంగంతుం-స్వావస్థా విజ్ఞాపనార్థమితి శేషః । ఉద
యుంజతఉద్యోగంచక్రుః। విజ్ఞాపనా మాత్రేదేవ సర్వదుఃఖనివారకే
వాసుదేవేజాగ్రతిసతికేవాస్వీయదుఃఖానినవిజ్ఞాపయంతీతిభావః॥ ౨౦॥
శ్వేతద్వీపంప్రతిప్రస్థితాదేవాఃతత్కాలసంజాతంగరుడదర్శనంశుభో
దర్కంబుబుధిరిత్యాహ॥పధితి॥కించప్రస్థాయప్రస్థానం కృత్వాయాం
తఃగచ్ఛంతః-దిశామీశాఃపతయఃఇంద్రాదయఃపధిమార్గేగరుడధ్వజస్య
తార్క్ష్యకేతోఃనారాయణస్య-ధ్వజంకేతుం గరుత్మంతమితిభావః॥ని॥
పాళిఃకేతుధ్వజోలింగమిత్యమరః- దదృశుఃదదృశేఃదృష్టవంత ఇతియావ
త్-హెు రామహాత్మ్యాదికాలవిశేషస్వరూపజ్ఞాః రిగరోసహాయే

అనుగతేకస్యవాసుశకునం నభవేదితిభావః। తదేవధ్వజగరుడదర్శనమేవ-
సద్యఃభవిష్యతః భావిన స్తదనుగ్రహస్య నారాయణప్రసాదస్య ధ్వజం
నిమిత్తమితి॥ ని॥ ధ్వజోలింగంనిమిత్తంవ్యంజనంపదమిత్యమరః. అగ్రహీ
షుఃవిదుః ॥ శ్లో॥ ప్రయాణేప్రథమంవామేగరుడోయదిదృశ్యతే। తేషాం
కార్యంకరగతమితినాస్త్యత్రసంశయఇతిభావః॥౨౧॥ అ॥ సత్యలోకం
పరిత్యజ్యావరోహంతఃపరస్పరంభాషమాణాఏవబహుదూరమాగత్య
శ్రమాపనోదనాయక్వచిద్దేశేఊషురిత్యాహ॥ అవేతి॥ సత్యలోకాత్ సత్య
లోకంవిహాయేత్యర్థః * ల్యబ్లోపే పంచమీ అవతరంతఃఅవరోహణం
కుర్వంతః తే దేవాః- అనేకసహస్రాణియోజనానియస్యతం తథాభూత
మపి- క్రోశద్వయస్యగవ్యూతిరితి సంజ్ఞాక్రోశచతుష్టయస్య గవ్యూతిద్వ
యస్యచయోజనమితిసంజ్ఞా ॥శ్లో॥ ముహూర్తద్వయగంతవ్యమార్గస్యా

ప్యతోపిధ్వజమగ్రహీషుః ॥౨౧॥ గ॥ అవతరంతశ్చ తేస
త్యలోకాదనేకసహస్రయోజనమపిపంథానమతిలంఘి
తంగణయంతో గవ్యూతిమాత్రమివ గుణయంతోభాషి
తానిచతుర్ముఖస్య గురుణాకృష్యమాణతయేవ ఝడి

తో(ఽ)ప్రిశసంజ్ఞకః । క్రోశద్వయంతుగవ్యూతిస్తద్ద్వయంయోజనంస్మృ
తమిత్యభిధానాత్ ।అతిలంఘితంఅతిక్రాంతంపంథానం-గవ్యూతిఃక్రో
శద్వయంప్రమాణంయస్యతద్గవ్యూతిమాత్రం*ప్రమాణేద్వయసజ్దఘ్న
ఞ్మాత్రచఇతిమాత్రచ్ ప్రత్యయః ॥ ని ॥ గవ్యూతిస్స్త్రీక్రోశయుగమిత్య
మరః ॥ శ్లో ॥ కించయవోదరైరంగుళమష్టసంఖ్యైర్హస్తోంగుళైష్షడ్గు
ణితైశ్చతుర్భిః।హస్తైశ్చతుర్భిర్భవతీహదండఃక్రోశస్సహస్రద్వితయేన
తేషాం।స్యాద్యోజనంక్రోశచతుష్టయేనేతిగణితశాస్త్రే ॥ తదివ గణ
యంతఃగణనంకుర్వంతః।చతుర్ముఖస్యబ్రహ్మణఃభాషితానివచాంసిగుణ
యంతః।సఏవమాహైవమాహేతిపునఃపునరావర్తయంతః॥ని॥ గుణ
స్త్వావృత్తిశబ్దాదౌజ్యేంద్రియాముఖ్యతంతుష్విత్యమరః । గురుణాగు
రుత్వేనేత్యాకర్షణహేతూక్తిః - బృహస్పతినేతిప్రకృతార్థః ఆకృ
ష్యమాణతయా ఆకృష్టకయేవ - ఝడితిశీఘ్రం ఉపసృత్య అవతీర్య అపి

శ్రాంతం విశ్రాంతి రహితం యథా తథా పరిభ్రమన్ సంచరశీలో యః అభ్రాణాం మేఘానాం సంబంధీ మారుతః పవనః - తస్య సంపాతేన సంబంధేన వినీతా అపవారితా- పథికానాం మార్గస్థానాం వృథా క్లేశః యస్మిన్ తథాభూతే - జలదపథే మేఘమార్గే విశ్రమః విశ్రాంతించక్రుః। తస్థురితియావత్ - బహుదూరయాయినః కేవాక్వచిన్న విశ్రామ్యంతీతిభావః॥అ॥ తత్రస్థితా ఏవ క్షీరసముద్రం దదృశురిత్యాహ ॥ అద్రాక్షురితి॥ తత్ర జలధరమార్గే తే దేవాః - నిద్రాణశ్శయితో యః పురాణః పురాతనః॥ని॥ నిద్రాణశయితౌ సమావిత్యమరః- పురాణప్రతన ప్రత్నపురాతనచిరంతనా ఇతిచ- పురుషః వాసుదేవః - తస్య నిద్రాయాః స్వాపస్య భంగాద్వినాశాదపరాధం ఆగః - యద్వా పురాణపురుష నిద్రాయాః యః భంగః వినాశః తమేవాపరాధం ॥ని॥ స్యాన్నిద్రా శయనం స్వాప ఇత్యమ

> త్యుపనిపత్య విశ్రమము రవిశ్రాంత పరిభ్రమదభ్ర మారు
> తసంపాత వినీత పథికవ్యథే జలదపథే॥౫॥ అద్రాక్షురపిత
> త్ర తే నిద్రాణ పురాణపురుష నిద్రాభంగాపరాధ మా
> శంక్య సంత్రాసయంతమివ విద్రుమకాండ వేత్రదండై
> రనివార్యమౌఖర్య సముల్లాస దుర్లలితాని కల్లోలమండ
> లాని నిరింధన జ్వలదభిందన జ్వాలా సంబంధాదుపరిని

రః॥ని॥ భంగః ఖండే పరాజయ ఇతి రత్నమాలా। ఆశంక్య ఊహిత్వా అనివార్యాణి దుర్నివారాణి- మౌఖర్యస్య శబ్దస్య సముల్లాసైః వికాసైః దుర్లలితాని ప్రసరణాని యేషాం తాని తథావిధాని - కల్లోలానాం మండలాని బృందాని॥వి॥ మండలం త్రిషు కోష్ఠే స్యాదుపసూర్యక దేశయోః । బింబే ద్వాదశరాశ్యోఘే నికురుంబేథ పేశల ఇతి నానార్థరత్నమాలా। విద్రుమకాండాః ప్రవాళదండాః॥ని॥ ప్రవాళోంగారకమణి ర్విద్రుమోంబుధిసంభవ ఇతి శబ్దార్ణవే । త ఏవ వేత్రదండాః తైః । వేత్రమితిలతావిశేషస్య సంజ్ఞేతి జ్ఞేయం।సంత్రాసయంతం భీషయంతమివ- వీచిభిః తరంగైః నిరింధనం నిర్గతేంధనం యథా తథా జ్వలన్ ప్రజ్వలన్ యః అభింధనః బడబానలః- తస్య జ్వాలానాం అర్చిషాం సంబంధాత్ సంసర్గాత్ - అభితః ని

ష్యందమానమివ స్రవణం కుర్వంతమివ - సద్యస్తత్కాలే సమాస్వాదితస్య శుద్ధదుగ్ధస్య నిర్మలక్షీరస్య ॥ని॥ దుగ్ధం క్షీరం పయస్సమమిత్యమరః। పూరేణ ప్రవాహేన పూరితః భరితః గర్భః ఉదరదేశః యేషాం తే - అత ఏవ నిర్భరమత్యంతం విశదానాం ధవళనిర్మలానాం - నీరదానాం మేఘానాం నికరేణ వ్రాతేన సంఛన్నః ఆచ్ఛాదితః ఆత్మా శరీరం యస్య తస్య భావస్తత్తాయా మండేన దధిభవమస్తునా ॥ని॥ మండం దధిభవం మస్త్విత్యమరః - సంపన్నం సహితమివ - చిరాత్ చిరకాలాత్ సంభృతతయా సంపాదితతయా సంభావితస్య శంకితస్య పయోవికారస్య అగ్నిభవలక్షణస్య - పరిజిహీర్షుణా పరిహర్తుమిచ్ఛునా అంబుజసంభవేన బ్రహ్మణా తతస్తతః

ష్యందమానమివ వీచీభిరభితోపి సద్యస్సమాస్వాదితశు
ద్ధదుగ్ధపూర పూరితగర్భనిర్భర విశదనీరదనికరసంఛ
న్నతయా సంపన్నమివ మండేన చిరసంభృతతయా సం
భావితపయోవికారపరిజిహీర్షుణా తతస్తతః క్షిప్తాభి
రంబుజసంభవేన సమూలాభిరివౌషధీభిశ్శైవాలమంజ
రీభిరభిశోభితం చిరపరిచితక్షీరమేఖురసాస్వాదసుఖిత
చాతకపోత సావజ్ఞనిష్ఠ్యూతచంచూపుట నిపతదితరమే
ఘశీకరం గోవిందచరణారవిందసందర్శనాయాతవిబు

తత్ర తత్రేత్యర్థః క్షిప్తాభిర్విన్యస్తాభిః - సమూలాభిః మూలసహితాభిః ఓషధీభిః మూలికావిశేషైరివ స్థితాభిః - శైవాలానాం మంజరీభిః వల్లరీభిః ॥ని॥ శైవాలం శైవలం సమ ఇతి ద్విరూపకోశే ॥ని॥ వల్లరీ మంజరీ స్త్రియామిత్యమరః - అభిశోభితం పరితః ప్రకాశితం - చిరాత్ పరిచితేన అభ్యస్తేన క్షీరమేఘురసస్య దుగ్ధస్వరూపఘనరసస్య ఆస్వాదేన పానేన ॥ని॥ మేఘుప్పం ఘనరసమిత్యమరః - సుఖితైః తృప్తైః చాతకానాం పోతైః శిశుభిః ॥ని॥

పోతః పాకోర్భకో డింభ ఇత్యమరః - సావజ్ఞం అనవహేళనసహితం యథా తథా - నిష్ఠ్యూతాః ఖాటకృత్య వాంతాః - చంచూపుటేషు ముఖాగ్రప్రదేశేషు నిపతంతః పతనం కుర్వంతః - ఇతరేషాం జలమేఘరసానాం శీకరాః కణాః యస్మిన్ సః ॥ని॥ శీకరోంబుకణాస్స్మృత ఇత్యమరః - గోవిందస్య చరణార

విందయోఃసందర్శనార్థమాయాతానామాగతానాంవిబుధానాంసం
సదస్సభాయాః విమానానాం యేహంసాఃపక్షివిశేషాః తైర్వివిచ్యమా
నైః విభాజ్యమానైః - సర్వతఃపతతాం ఆగచ్ఛతాం ఆపగాసహస్రా
ణాంనీరైః - లబ్ధంప్రాప్తంసమింధనంసందీప్తిర్యస్యసతథాభూతః - బల
వాన్సమర్థఃప్రవృద్ధఇతియావత్ ॥ ని ॥ బలవాన్స్థామవాన్సబలఇత్యమ
రః-అబింధనానలఃబడబానలఃయస్మిన్తథాభూతం- సాయంప్రాతర్భ
వస్సాయంప్రాతికః-తథావిధనోల్లాసేనవికాసేనపల్లవితానాంసంజా
తపల్లవానాం - కల్లోలానాంతరంగాణాంజాలేనసమూహేనవెల్లితాః
వ్యాపృతాః - కంపితాఇతివార్థః ॥ని॥ వేల్లితప్రేంఖితాధూతచలితాకం
పితాధుతఇత్యమరః। వేలాగిరయఃతటపర్వతాః- తేషాంశిఖరేషుశృంగ

ధసంసద్విమానహంసవివిచ్యమానసర్వతఃపతదాపగా
సహస్రనీరకృతాహార లబ్ధసమింధనబలవదబింధనాన
లం సాయంప్రాతికోల్లాస పల్లవితకల్లోలజాలవెల్లితవే
లాగిరిశిఖరసంచారలబ్ధదుగ్ధాభిషేకముహూర్తవిమలీ
కృతవన్యద్విపతయా పరిచిన్వంతమివ చిరాదైరావతస
ర్గచాతురీం క్షీరైకనిధానతయాపర్వకాలావగాహన
ప్రసక్తపరమర్షిజనప్రస్తుతాఘమర్షణసూక్తగోచర

షుసంచారేణగమనేనలబ్ధః ప్రాప్తః - యఃదుగ్ధాభిషేకఃక్షీరస్నానం -
తేనముహూర్తంద్వాదశక్షణాత్మకకాలం విమలీకృతాఃనిర్మలీకృతాః -
వన్యాఃఅరణ్యసంభవాః - ద్విపాఃగజాఃయస్మిన్సః - తస్యభావస్తత్తాత
యా-చిరాత్ చిరకాలాదారభ్యఐరావతస్యాభ్రమాతంగస్య - సర్గచా
తురీంనైపుణ్యంపరిచిన్వంతంఅభ్యస్యంతమివ- మదనాపసరేమత్తగజంని
ర్మాతుమితిభావః ॥ క్షీరైకనిధానతయాక్షీరమాత్రాశ్రయతయా-పర్వ
కాలేషు అమాపూర్ణిమాసంక్రాంత్యాదిలక్షణేషుకాలేషు - అవగా
హనేశాస్త్రోక్తసంకల్పాదిపూర్వకస్నానే - ప్రసక్తాః ఉద్యుక్తాః యే
పరమర్షయోమహర్షయః - పర్వణ్యేవాంబుధౌస్నాయాదితిశాస్త్రా
దితిభావః - తైఃప్రస్తుతఃఆవశ్యకత్వేనోపక్రాంతః - అఘమర్షణసూ

క్తం తత్కాలపఠనమాత్రేణ పాపనాశకం హిరణ్యశృంగమిత్యాదిసూక్తం॥ని॥సర్వైనసామపధ్వంసిజప్యం త్రిష్వఘమర్షణమిత్యమరః। తదేవ గోచరః విచారస్థానం విషయః ఇతి యావత్ యస్య సః క్షీరపదస్య ఊహః తస్మిన్నప్పదస్థానే ప్రక్షేపః అనూహః అప్రక్షేపః తయోర్ద్వయోర్విచారస్తస్య కోలాహలేన ఘోషేణ అభిఘాతః ఇతి సఙ్క్షుభితః వీచీనాం తరంగాణాం ఘోషో యస్మిన్ తథాభూతం - అత్రేదం బోధ్యం। మన్త్రేషు ఊహో నామ మంత్రఘటకపదస్థానే సముచితపదాంతరస్య ప్రక్షేపః - తద్యథేతి చేత్ - అగ్నయే త్వాజుష్టం నిర్వపామీతి మంత్రే చతుర్థ్యంతాగ్నిపదస్థానే చతుర్థ్యంతసూర్యపదం ప్రక్షిప్య సూర్యాయ త్వాజుష్టం నిర్వపామీతి పఠ్యతే-తద్వదఘమర్షణసూక్తే। యదపాం క్రూరం యదమేధ్యమిత్యాదావపామిత్యప్పదస్య స్థానే షష్ఠ్యంతస్య క్షీరాణామితి పదస్య ఊ

క్షీరపదోహానూహవిచారకోలాహలాభిఘాతవీచీఘో
షం తృతీయావతారశ్వేతతాను చికీర్షయా స్వయమ
పి శ్వేతీభవద్భిరివ భగవతః ప్రాథమికావతారజాతీయైః
క్షీరాహారపరిణామనిర్మలైర్మత్స్యకూర్మైః పరికర్మి
తం శార్ఙ్గధరం ద్రష్టుం సమాగచ్ఛేదపి జాతు చంద్రశేఖ

హో వా - ఉత అనూహో వేతి। ప్రకృతావేవోహః ఉత వికృతావేవ అథవా ప్రకృతౌ వికృతౌ చేత్యుభయత్రేతి విచారయా మాసురితి॥ తృతీయావతారస్య వరాహావతారస్య శ్వేతతా శ్వైత్యం - తస్యాః అనుచికీర్షయా అనుకరణేచ్ఛయా - దశావతారేషు వరాహస్య తృతీయత్వాదితి భావః - స్వయమపి శ్వేతీభవద్భిః శుక్లీభవద్భిః - భగవతః నారాయణస్య ప్రాథమికౌ యావవతారౌ మత్స్యకూర్మలక్షణౌ తజ్జాతీయైః తత్సదృశైః - తృతీయవరాహాపేక్షయా ఉభయోర్మత్స్యకూర్మయోః ప్రాథమికత్వాదితి భావః - క్షీరాహారస్య క్షీరాశనస్య పరిణామేన పరిపాకేన నిర్మలైః మత్స్యకూర్మైః - మత్స్యైః కూర్మైశ్చేత్యర్థః - పరికర్మితం అలంకృతం॥ చంద్రశేఖరః చంద్రమౌళిరీశ్వరః జాతు కదాచిత్ శార్ఙ్గధరం శార్ఙ్గపాణిం విష్ణుం - ద్రష్టుమపి సమాగచ్ఛేత్ * సంభావనాయాం

లిట్। సమాగతో భవేత్ ।ఇతిసంభావనయా ఉత్ప్రేక్షయా ఆలోచనేనే
తియావత్-సజ్జీకృతైః సిద్ధత్వేనకృతైః కైలాసైః రజతపర్వతైరివస్థితైః
పయస్సాంక్షీరాణాంతరంగైఃపరిపూరితైఃసిక్తైః- అంతర్గతైఃఅంతస్థి
తైఃగిరిభిరద్రిభిఃఉపశోభితంప్రకాశితం ॥ కాలచక్రమివ కాలలక్షణచ
క్రమివవర్తమానం-కాలచక్రంతుకర్కటేనకటకరాశి నామకరరాశి
నామీనరాశినాచకరంబితంవ్యాప్తం - సముద్రస్తుకర్కటేనకుళీరనామక
జలచరవిశేషేణ ॥ ని ॥ స్యాత్కుళీరఃకర్కటఇత్యమరః। మకరైః గ్రా
హైః॥ని॥ ప్రకరఃకీర్ణపుష్పాదౌసంహతౌమకరస్త్రీవహా।నిధౌయాదసి
రాశౌచేతి నానార్థరత్నమాలా । మీనైః మత్స్యైశ్చకరంబితం వ్యా
ప్తం - కర్కటమకరమీనకరంబితత్వస్యోభయత్రావిశిష్టత్వాత్ సామ్య
మితిభావః-గంగాయాఃభాగీరథ్యాఃతీర్థంజలమివ॥ ని॥జలావతారోగురు

ర ఇతిసంభావనయాసజ్జీకృతైః కైలాసైరివ పయస్తరం
గపరిపూరితైరంతర్గతైర్గిరిభిరభిశోభితం కాలచక్ర
మివకర్కటమకరమీన కరంబితం గంగాది తీర్థమివగ
ర్భస్థానేక మఠరాజి విరాజితం పాణినిసూత్రమివ పర
స్మైపదప్రతిపాదకమాత్మతత్త్వమివా నిర్వచనీయగుణ

యోన్యుపాయశాస్త్రేజేయజ్ఞోమునిజుష్టతోయం।మంత్ర్యాదియోష్టా
దశపుణ్యభూమిఃపాత్రంజలంస్త్రీకుసుమంచతీర్థమితినానార్థరత్న
మాలా।గర్భకుక్షౌత్వర్భకేతిగర్భస్థాః॥ని॥కుక్షిభ్రూణార్భకాగర్భా ఇ
త్యమరః।తథావిధామేఅనేకేబహవోమఠాఃయతిచ్ఛాత్రాదిస్థానాని॥ని॥
మఠశ్ఛాత్రాదినిలయ ఇత్యమరః। తేషాంరాజిభిఃపఙ్క్తిభిః॥ని॥ ఆవళిఃప
ఙ్క్తిశ్రేణిరేఖాస్తురాజయ ఇత్యమరః - విరాజితంప్రకాశితం-సముద్ర
పక్షేగర్భస్థానేకుక్షిప్రదేశేకమఠానాంకూర్మాణాంరాజిభిః విరాజి
తం॥ని॥కూర్మేకమఠకచ్ఛపావిత్యమరః-గర్భస్థానేకమఠరాజివిరాజిత
త్వస్యోభయత్రసత్త్వాత్సామ్యమితిభావః - అథంగపక్షే శ్లేషమహిమ్నా
గర్భపదస్యతీరలక్షణాంగీకారేణచోక్తదిశాగర్భేత్యాదివిశేషణంగఙ్గా
జలసాధారణమితిభావః-పాణినేః వ్యాకరణశాస్త్రప్రణేత్రాచార్యస్య

సూత్రమివ* శేషాత్కర్తరి పరస్మై పదమిత్యాకారక పరస్మైపదవిధాయకవిధిసూత్రమివేత్యర్థః - పరస్మైపదస్య పరస్మైపదసంజ్ఞకతిబాది ప్రత్యయజాలస్య ప్రతిపాదకం ప్రతిపాదయితృ - బోధకమితియావత్ - స సముద్రపక్షే పరస్మై పరమాత్మనే॥ ని॥ పరో౽రిపరమాత్మనోరితి విశ్వః పదస్య స్థానస్య॥ ని॥ పదంవ్యవసితత్రాణస్థానలక్ష్మాంఘ్రివస్తుష్విత్యమరః - ప్రతిపాదకం దాతారం ॥ ని॥ విశ్రాణనం వితరణం స్పర్శనం ప్రతిపాదనమిత్యమరః - అత్రసూత్రపక్షే పరస్మైపదేత్యత్రాలుక్సమాసః - అన్యత్రవ్యాస ఇతివివేకః - ఆత్మనస్తత్త్వం వా స్తవగూపమివ - అనిర్వచనీయాః సావయవత్వేన నిరవయవత్వేన ఏతదీయత్వేన తదీయత్వేన వా ఇదమిత్థమితి నిర్వక్తుమశక్యాః నతే గుణాస్సత్త్వాదయః తేషాం ప్రపంచో యస్మిన్ తత్ - యద్వా అనిర్వచనీయః ఇదమిత్థమితివక్తుమశక్యః గుణానాం సత్త్వాదీనాం ప్రపంచః స్తోమః యస్య తత్॥ ని॥ ప్రపంచో విస్తృతౌ స్తోమ ఇతి నానార్థః॥ స

ప్రపంచం కైలాసశిఖరమివ శైవలక్షణాలక్షితద్విజషండ
మండితం నిదాఘభాసురమివ నితాంత ముత్తరంగ

ముద్రపక్షే అనిర్వచనీయః గణయితుమశక్యః గుణానాం నైర్మల్యధావళ్య మాధుర్యాదీనాం ప్రపంచస్సమూహో యస్య తథాభూతం - కైలాసస్య రజతాద్రేః శృంగం శిఖరమివ॥ ని॥ కూటో౽స్త్రీ శిఖరం శృంగమిత్యమరః శైవానాం శివభక్తానాం లక్షణాని చిహ్నాని॥ ని॥ చిహ్నం లక్ష్మ చ లక్షణమిత్యమరః - తైః లక్షితా యుక్తాః యే ద్విజాః విప్రాః తేషాం షండస్సమూహః ॥ ని ॥ షండస్తు క్లీబసంఘయోరితి విశ్వః - తేనమండితం అలంకృతం * సముద్రపక్షే శైవలం శైవాలయం తస్మిన్ క్షణేన నిర్వ్యాపారస్థిత్యా ॥ నిర్వ్యాపారస్థితౌ కాలవిశేషోత్సవయోః క్షణ ఇత్యమరః ఆలక్షితాః అవలోకితాః యే ద్విజాః పక్షిణః ॥ ని॥ దంతవిప్రాండజాద్ద్విజా ఇత్యమరః - తైర్మండితం అలంకృతం - నిదాఘభాసురం గ్రీష్మకాలిక సూర్యమివని

---

* సముద్రపక్షే శైవలైః కరణైః క్షణం క్షణకాలం అలక్షితాః - ప్రథమసర్గ చావసరే రూపసామ్యాన్నా అదృష్టాః - అసన్నిహితా ఇతియావత్ -

తాంత అస్యాంతం ఉత్తరం ఉత్తరాయణమార్గం గత్వా ప్రాప్య అతిభీషణం భయంకరమితి పదభంగమాశ్రిత్య సూర్యపక్షే విశేషణం యోజనీయం - సముద్రపక్షే తు - ఉత్కృష్టాస్తతరంగా యస్మిన్ తస్య భావ ఉత్తరంగత్వం తేనాతిభీషణం భయంకరం - భుజ్యత ఇతి భోగ ఇతివత్ సృజ్యత ఇతి సర్గః తథా చ సర్గశబ్దస్య సృజ్యమిత్యర్థః - క్షీరం చ తత్ సర్గం చేతి కర్మధారయః - తస్య క్షీరసర్గస్య క్షీరరూపసృజ్యవస్తున ఇత్యర్థః - సమష్టిం * సంపూర్వ్యాశూ వ్యాప్తావితి ధాతోః స్త్రియాం క్తిన్నితి క్తిన్ప్రత్యయః - సోపసర్గస్య ధాతోరనేకార్థత్వాత్ పూగమివేత్యర్థః - అథ వా క్షీరసర్గస్య క్షీరనిర్మాణస్య సమష్టిం సంఘీభూతాయభవనమివ - నైర్మల్యస్య నిర్మలత్వస్య సమవాయం పుంజమివ - చంద్రతారకాదీని యాని నిర్మలవస్తూని తేషాం నిర్మాణే కౌతుకినా కుతూహలినా విధినా విధాత్రావి

త్వాతిభీషణం సమష్టిమివ క్షీరసర్గస్య సమవాయమి
వ నైర్మల్యస్య చంద్రతారకాది నిర్మలవస్తువర్గ
నిర్మాణకౌతుకినా విధినా విలాప్య నిషిక్తమివ భువి రజతాచ
లం క్షౌమావకుంఠనమివ తుమాయాః పద్మనాభశయ
నాగారపర్యంతకుట్టిమమివ స్ఫాటికశిలాచితమనాస్పదం

లాప్య - పుటే యథా ద్రుతం స్యాత్తథా పక్త్వేత్యర్థః - నిషిక్తం ఉత్సృష్టం రజతాచలమివ స్థితం - తుమాయా భూదేవ్యాః॥ ని॥ గౌరి శాకుంభినీ క్షమేత్యమరః। క్షౌమస్దుకూలరూపమవకుంఠనం బహిరాచ్ఛాదనం॥ని॥ క్షౌమం దుకూలం స్యాదిత్యమరః। స్ఫాటికశిలాభిః స్ఫటికమణిభిః చితం ఖచితం పద్మనాభస్య నారాయణస్య శయనాగారం అంతఃపురం॥ని॥ స్త్ర్యగారం భూభుజామంతఃపురం స్యాదవరోధనమిత్యమరః - తస్య పర్యంతః పరిసరదేశః॥ ని॥ పర్యంతభూః పరిసర ఇత్యమరః - తస్య కుట్టిమమివ నిబద్ధభువనమివ॥ని॥ కుట్టిమోస్త్రీ నిబద్ధా భూరిత్యమరః। కవీనాం పండితానాం యా గిరః తాసాం॥ ని॥ సంఖ్యావాన్ పండితః కవిరిత్యమరః। అనాస్పదం అవిషయం - ఆశ్చర్యా

పశ్చాత్తు శబ్దపంచారాదివిశేషదర్శనేన దృష్టా ఇతి భావః - తాదృశా యే ద్విజా జలపక్షిణస్తైర్మండితమిత్యర్థః ॥ ... *

ణాం విస్మయకరాణాం బ్రహ్మలోకాదీనాం ఆశ్చర్యం విస్మయకరం ॥ ని ॥ విస్మయోద్భుతమాశ్చర్యమిత్యమరః - చక్షుషోః ద్రష్టౄణామితి శేషః- ఆర్తిం పీడాం హరతి నాశయతీత్యార్తిహరం- ఆర్తిః పీడాధనుఃకోట్యో రిత్యమరః అన్తఃకరణస్య హృదయస్య ఆనందం ఆనందజనకం- అనారాధితైః అపూజితైః గోవిందస్య భగవతశ్చరణారవిందే పాదకమలే యైస్తథావిధైః దురాసదం దుష్ప్రాపం- దుగ్ధముదకం యస్యసః దుగ్ధోదః తం ఉత్తరపదస్య చేత్యుదకశబ్దస్యోదాదేశః - నామ ప్రసిద్ధం రత్నాకరం సముద్రమద్రాక్షుః దదృశుః ॥౧౪॥ క్షీరసముద్రమేవవర్ణయతి ద్వాభ్యాం ॥ ఘోష ఇతి ॥ జగతాం లోకానామీశ్వరోఽపి అధిపతిరపి ॥ ని ॥ ఈశ్వరః పతిరీశితేత్య

కవిగిరామాశ్చర్యమాశ్చర్యాణామార్తిహరం చక్షుషా
రానంద మన్తఃకరణస్య దురాసద మనారాధిత నారా
యణచరణారవిందైర్దుగ్ధోదం నామ రత్నాకరం ॥౧౪॥
ప॥ ఘోషే క్వాపి పురా పయః కియదపి స్తైన్యేన దైన్యేన వా
లబ్ధుం యో వహదీశ్వరోఽపి జగతాం జన్మాధమం మానుషం
తం విస్మాపయితుం తరంగవలయైర్ఘోషానసంఖ్యాన్ సృజ
న్నాభూభూతలసంభృతేన పయసైవావృత్య యో వర్త

మరః । యః భగవాన్నారాయణః స్తైన్యేన చౌర్యేణ దైన్యేన యాచనేన వా కియత్ యత్కించిత్ పయః క్షీరం లబ్ధుం ప్రాప్తుమపి పురా పూర్వకాలే క్వాపి కుత్రాపి ఘోషే ఆభీరగ్రామే ॥ ని ॥ ఘోష ఆభీరపల్లీ స్యాదిత్యమరః । అధమం అప్రశస్తం ॥ ని ॥ రేఫయాప్యావమాధమా ఇత్యమరః । మానుషం మనుష్యస్వరూపం జన్మ ఆవిర్భావం అవహత్ దధార । తం నారాయణం విస్మాపయితుం విస్మయం ప్రాపయితుం- యః క్షీరార్ణవః తరంగాణాం వలయైః మండలైః అసంఖ్యాన్ అసంఖ్యేయానిత్యర్థః - ఘోషాన్ ఆభీరగ్రామాన్ అన్యత్ర ఘోషాన్ శబ్దాన్ సృజన్ సృష్టిం కుర్వన్సన్ - ఆభూభూతలం భువనమారభ్య భూతలాత్మక పాతాళలోకపర్యన్తం- సంభృతేన సంపూరితేన పయసా క్షీరేణైవ ॥ ని ॥ పయః క్షీరం పయోంబు చేత్యమరః- ఆవృత్య ఆవరణం కృత్వా అవతిష్ఠతే * సమవప్రవిభ్యః స్థ ఇత్యాత్మనేపదం ॥

౨౨॥అపిచేతి॥యత్రక్షీరార్ణవేసుధాఅమృతమేవస్వాద్యా ఆస్వాదనా ర్హాయస్యఅర్ణవస్యజరఠేకుక్షౌసాక్షాత్ ప్రత్యక్షం ॥ని॥ సాక్షాత్ప్రత్యక్ష తుల్యయోరిత్యమరః-ధన్వంతరిఃసమస్తౌషధనిధిఃనివసతీతి శేషః- యత్రా ర్ణవేనామ్నానామోచ్చారణేనసమస్తానాం సర్వేషాంరోగాణాం మా మయానాంశమనోనాశకః॥శ్లో॥ అచ్యుతానంతగోవిందనామోచ్చారణ భేషజాత్ । నశ్యంతిసకలారోగాఇతిశాస్త్రాదితిభావః నామ్నాసర్వరో గశమనత్వరూపవిశేషణంధన్వంతరిసాధారణమపిభవితుమర్హతి॥శ్లో॥ ధన్వంతరింగరుత్మంతం ఫణిరాజంచకౌస్తుభం । స్మృత్వానీరోగతాంయా యాన్మానవః క్షణమాత్రతఇతి వచనాదితిబోధ్యం । అచ్యుతఃశార్ఙ్గ ధన్వాదేవఃనారాయణఃశేతేస్వపితి - తస్మిన్తథావిధే దుగ్ధనిధౌక్షీరస

తే ॥ ౨౨॥ అపిచ॥ప॥స్వాద్యాయత్రసుధైవయస్యజరఠే

సాక్షాత్సధన్వంతరి శ్శేతేయత్రసమస్తరోగ శమనోనా

మ్నైవదేవోచ్యుతః।తస్మిన్దుగ్ధనిధావపిస్పృహయతేనై

వస్థిరామాసికామంతర్లీనహాలాహలోష్మచకిలోనాథ

స్స్వయంపాథసాం॥౨౩॥గ॥అపశ్యన్నపిమధ్యతస్తస్యకిం

చిదంతర్నిమగ్నపురాణభూదారదంష్ట్రాదణ్డక్షోభితప

ముద్రేపి-పాథసాంఅపాం ॥ ని ॥ కబంధముదకం పాథః పుష్కరంసర్వ తోముఖమిత్యమరః-నాథఃపతిర్వరుణః॥ని॥యాదసాంపతిరప్పతిరిత్యమ రః।స్వయంస్వమిత్యర్థః-అంతఃకుక్షిప్రదేశేలీనఃఅదృశ్యస్సన్వర్తమా నోయఃహాలాహలఃవిషరాజః ॥ సి॥ కాలకూటోహాలాహలఇత్యమరః- తస్యఊష్మణాంశేనచకితః భీతస్సన్ - స్థిరాంఅచంచలాం ఆసికాస్థితిం నస్పృహయతెనేచ్ఛతి।సంతాపభూయిష్ఠదేశేకస్యవావాసోనుమతఇతి భావః॥౨౩॥క్షీరార్ణవాంతస్థస్యముపద్వీపందదృశురిత్యాహ - అపశ్యన్ని తి॥తస్యక్షీరసముద్రస్య మధ్యతః మధ్యేపి * సార్వవిభక్తికస్తసిఃకించిద ల్పంఅంతఃకుక్షిదేశేనిమగ్నఃపురాణఃపురాతనః అనాదిరితియావత్॥ని॥ పురాణప్రతనప్రత్నపురాతనచిరంతనాఇత్యమరః-యఃభూదారఃవరా హః॥ని॥దంష్ట్రీఘోణీస్తబ్ధరోమాకోడోభూదారఇత్యపీత్యమరః-తస్య

దంష్ట్రాదండః దంష్ట్రైవదండః- తేనక్షోభితః క్షోభం ప్రాప్తః- యః పయసాం క్షీరాణాంపూరః ప్రవాహః- తస్మాత్ సముద్ధృతం సమ్యగుత్క్షిప్తం నవనీతస్య నవోద్ధృతస్య పిండమివ॥ని॥నవనీతం నవోద్ధృతమిత్యమరః- అభితస్సర్వతః చలతాం ఉచ్ఛృంఖలానాం నిర్నిరోధానాం- తిమితిమింగిలాఖ్యమత్స్యానాం- వాలానాం పుచ్ఛానాం విలోడనేన ప్రతిఘాతలక్షణ మన్థనేన ఉద్ధూత ఉత్పన్నః యోమారుతో వాయుః తేన ఉద్ధృతానాం ఉత్థాపితానాం ఫేనానాం డిండీరాణాం మండలం సమూహమివస్థితం- ఏకతః ఏకదేశే ప్రతిపర్వం పర్వణి పర్వణి*వీప్సాయామవ్యయీభావః- నిర్ముచ్యమానః సృజ్యమానః - పంకజనాభస్య పద్మనాభస్య శయనోరగః మంచస్థానీయసర్పః ॥ని ॥ శయనం మంచ పర్యంక పల్యంకాః ఇత్యమరః- తస్య

యః పూరసముద్ధృతమివ నవనీతపిండ మభిత శ్చలదు
చ్ఛృంఖలతిమితిమింగిలకులవాలవిలోడనో ద్ధూతమా
రుతోద్ధృతపుంజీకృతమివ ఫేనమండల మేకతః ప్రతిపర్వ
ని ర్ముచ్యమానపంకజనాభ శయనోరగ నిర్మోక రాశి
మి॥కాలపరి పాకలబ్ధమృద్భావనిర్మలనీవీబంధమివవసుం
ధరాదుకూలస్య కల్పాంతరీయ మందరవేష్టనక్లేశ జనిత
మూర్ఛయా పతితస్య వాసుకే ర్జరతో వలయిత మి

నిర్మోకానాం కంచుకానాం॥ని॥ సమౌ కంచుకనిర్మోకౌ ఇత్యమరః - రాశిం పుంజమివ ^ కాలేన యః పరిపాకః పరిణామః తేన లబ్ధః ప్రాప్తః మృద్భావః మృత్తికాత్వం యస్య సతథాభూత శ్చాసౌ నిర్మల శ్చేతి కర్మధారయః తం వసుంధరాయాః భూదేవ్యాః దుకూలస్య క్షౌమస్య॥ని॥ క్షౌమం దుకూలం స్యాదిత్యమరః- నీవీరూపం బంధం గ్రంధిమివ॥ని॥ స్త్రీకటీవస్త్రబంధేపి నీవీపరిపణేపి చేత్యమరః - కల్పాంతరీయేణ పూర్వకల్పసంబంధినా మందరస్యాద్రేః వేష్టనేన యః క్లేశః ఖేదః - తేన జనితయా ఉత్పాదితయా మూర్ఛయా అవస్థావిశేషేణ పతితస్య జరతో జరాక్లిష్టస్య వాసుకేః వాసుకి

॥కాలపరి పాకలబ్ధమృద్భావమితి పాఠస్సాధుః-తదానీవస్యపదస్యనిర్మోకరాశివిశేషణత్వముపపత్త్యనుసారాదితిబోధ్యం. ... *

సర్పస్యవలయితంసంజాతవలయంభోగస్యకాయస్యమండలం వలయమి
వస్థితం-అప్రతిరూపం అసదృశం అంతరీపంవార్యంతస్తటప్రదేశం॥ ని॥
ద్వీపోఽస్త్రియామంతరీపంయదంతర్వారిణస్తటమిత్యమరః- అపశ్యందద
దృశుః* దృశిర్ ప్రేక్షణ ఇతి ధాతోర్లిటి పాఘ్రేత్యాదినాపశ్యాదేశః॥౧౫॥
సర్వోత్తమమపిస్పృహణీయంసన్నిహితదృష్టమపి తద్వైష్ణవంపదం గం
తుం దేవానాశక్నువన్నిత్యాహ॥ స్థానమితి॥ యద్విదః యద్వైష్ణవపదవే
త్తారః- విశ్వసృజః బ్రహ్మాణః స్థానమపినిరయ ఇతి నరక ఇత్యాచక్షతే కథ
యంతి॥ ని॥ స్యాన్నారకస్తునరకోనిరయోదుర్గతి స్త్రియామిత్యమరః-
యద్వైష్ణవపదంగత్వా ప్రాప్య - ఇతః విష్ణుపదాత్ ఉత్తరం ఉత్తమం గ
మనీయంగంతవ్యం కుత్రాపిదేశే కాలేపీత్యర్థః - నశ్రూయతే ఇతి

వభోగమండలమప్రతిరూపమంతరీపం॥౧౫॥ ప॥ స్థానం
విశ్వసృజోఽథ తం నిరయ ఇత్యాచక్షతే యద్విదో యద్గ
త్వాగమనీయముత్తరమితః కుత్రాపినశ్రూయతే। ఆయా
స్యాపిహి సాధయంతివిధయో యత్రారురుక్షాంపరం త
ద్దృష్ట్వాపిపదంహరేస్సురగణాస్తస్తంభిరే గాహితుం॥
౨౪॥ అపిచ॥ ప॥ దధ్యుర్యావదుపాయం తే గంతుం తదయ

విదితోనభవతీత్యర్థః- యతయః జితేంద్రియాః॥ ని॥ యోఽజితేంద్రి
యగ్రామో యతినో యతయశ్చత ఇత్యమరః - ఆయస్యాపి ఆయాసం
ప్రాప్యాపీత్యర్థః-యత్రయద్విష్ణుపదవిషయిణీంఆరురుక్షాంఆరోఢు
మిచ్ఛాంసాధయంతిసంపాదయంతి- సురాణాంగణాః పరముత్కృష్టం
హరేస్తత్పదంస్థానందృష్ట్వాపిఅవగాహితుంప్రవిశితుంతస్తంభిరేస్తబ్ధా
బభూవుః- కేవామహదనుగ్రహమంతరా ఉత్తమపదంప్రాప్నుయురితి
భావః॥౨౪॥తదానీందేవాస్తత్పదప్రవేశనిమిత్తాలోచనసమయేఆగచ్ఛం
తంబ్రహ్మాణందదృశురిత్యాహ॥దధ్యురితి॥యత్ర దేశేదివౌకసోదేవాఃగం
తుంతత్పదంప్రవిశితుం-ఉపాయంసాధనంయావత్కాలందధ్యుఃచిన్త
యామాసుః* ధ్యై చింతాయామితి ధాతోర్లిట్ - తత్రతస్మిన్ దేశే తా
వత్ తావత్కాలేఆయాంతంఆగచ్ఛంతం దేవపూజ్యం పితామహంబ్ర

హ్మాణం నిదధ్యుః దదృశుః॥ నీత్యుపసర్గపూర్వస్య ధ్యాయతేర్దర్శనార్థ
కత్వాత్॥ని॥ నిర్వర్ణనం తు నిధ్యానం దర్శనాలోకనేక్షణమిత్యమరః॥౨౫॥
అ॥ సమాగతో బ్రహ్మా దేవానాహూయ తైస్సహోపగంతుం ప్రచక్రమ
ఇత్యాహ॥ పశ్యన్నితి। అథానంతరం కమలాసనో బ్రహ్మా ప్రాసాదాః దే
వగృహాః రాజగృహా వా॥ని॥ ప్రాసాదో దేవభూభుజామిత్యమరః - తేషాం
యాని శిఖరాణి శృంగాణి॥ని॥ కూటోఽస్త్రీ శిఖరం శృంగమిత్యమరః - తే
షాం ఆరోహణే అధిరోహణవిషయే కుతూహలినః కుతూహలవంతః॥ని॥
కౌతూహలం కౌతుకం చ కుతుకం చ కుతూహలమిత్యమరః భగ్నః అనిర్వృ
త్తః మనోరథః సంకల్పో యేషాం తే తథావిధాన్ పంగూన్ పాదవికలాని
వ స్థితాన్॥ని॥ పంగుస్స్యాత్పాదవికల ఇత్యభిధానాత్ - పాకశాసనము
ఖాన్ ఇంద్రాదీనమరాన్ అనుగ్రహేణ ప్రసాదేన విమలయా నిర్మల

త్రదివౌకసః। తావన్నిబద్ధ్యారాయాంతం తత్రైవ దైవం పి
తామహం॥౨౫॥౫॥ పశ్యన్నథ తత్ర పాకశాసనముఖాన
మరాన్ ప్రాసాదశిఖరారోహణకుతూహలినః పంగూని
వభగ్నమనోరథాన్ ప్రసాదవిమలయా దృష్ట్యా నుగృ
హ్యాసహా గచ్ఛతమయేతి సందిశన్నగతశ్చ చాలకమ
లాసనః॥౧౬॥౬॥ గచ్ఛన్నేవ తతస్స తత్ర గళితబ్రహ్మాధి

యా - సాదరం ద్రష్టుం ప్రవృత్తయేతి భావః - దృష్ట్యా అక్ష్ణా॥ని॥ దృష్టిర్జ్ఞానే
నేత్రే దర్శనే ఇత్యమరః - పశ్యన్ అవలోకయన్ సన్ - మయా సహ ఆగచ్ఛత
ఆయాత ఇతీత్థం అనుగృహ్య సందిశన్ సల్లపన్ - అగ్రతః పురతః చ చాలజ
గామ - కేవా మహాంతః ప్రయోజనావసరే స్వావలంబినో జనాన్ ఇష్టా
ర్థదాతృనికటం న ప్రవేశయంతీతి భావః॥౧౬॥ గచ్ఛన్నేవ బ్రహ్మా తావన్నిర
తిశయభగవద్భక్తిభరితైః ప్రాచీనవిసృష్టాధికారైః వైకుంఠవాసిబ్రహ్మ
భిః కించిదాపృష్ట ఇత్యాహ॥ గచ్ఛన్నితి॥ తతః నిర్గమనానంతరం తత్ర మా
ర్గే గచ్ఛన్ గమనం కుర్వన్నేవ నమస్కారం కుర్వన్ సః సత్యలోకవా
సీ బ్రహ్మా భగవతి నిరతిశయషాడ్గుణ్యాపతిదుర్లభే దుష్ప్రాపే శ్రీవల్లభే నారా
యణే మహత్యా భక్త్యా అధికయా ఉత్కృష్టయా వా భక్త్యేత్యర్థః - చిరాత్

అనాదికాలాదారభ్య-పరమమాత్ర్యుష్టం- ఏకవిధఃఅంతస్స్వరూపం యే షాంతేతథా॥ ని॥ అంతో శ్రీశిష్ఛ యెనా శేస్వరూపేగ్రేంతి కేకర ఇతి నానార్థరత్నమాలా-ఏకాంతానాంభావఐకాంత్యంసౌరూప్యమితి యావత్-ఐకాంత్యంఅంతికదేశంవా॥శ్లో॥బ్రహ్మణాసహతేసర్వేసంప్రాప్తే ప్రతిసంచరే।పరస్యాంతేకృతాత్మానఃప్రవిశంతిపరంపదమితిస్మృతిః।గతైః ప్రాప్తైఃగళితఃఅతీతఃబ్రహ్మాధికారఃబ్రహ్మాధికారలక్షణప్రారబ్ధకర్మ యేషాంతేతథావిధైః - ఉపగతైఃసమ్ముఖ-సమీపంప్రత్యాగతైఃసమ్మానార్థమితిభావః - ప్రాచీనైఃపురాతనైః కమలాసనైః బ్రహ్మభిఃప్రత్యేకంపృథక్పృథక్ సస్నేహంస్నేహేనానురాగేణసహావర్తనంయథా తథా-సదయందయయా దుఃఖప్రహాణేచ్ఛయాసహావర్తనంయథాతథా

కాలైశ్చిరాద్ధైకాంత్యంపరమంగతైర్భగవతి శ్రీవల్లభే దుర్లభే।ప్రాచీనైఃకమలాసనైరుపగతైర్భక్త్యామహాత్మా నమః సస్నేహంసదయంసఖేదమపిచప్రత్యేకమాదిశ్య త॥ ౨౬॥గ॥ కథమద్యాపివత్సనపరిణతోఽసి॥౧౭॥ప॥వల్లభోఽసిసరస్వత్యావహాసేచ శ్రుతిముఖే। జగత్పితామహశ్చాసికర్తవాప్యనుశాసితా ॥ ౨౭॥ గ॥ తచ్చింతయ తావత్స్వయమేవ ॥ ౧౮॥ప॥ ఆయుర్వ్యేషామమీషాంప

సఖేదమపిచఖేదేనవ్యథయాసహావర్తనంయథాతథా - ఆదిశ్యతఆపృచ్ఛత - తత్రత్యాస్సర్వేపిబ్రహ్మాణస్సమాగత్య ప్రత్యేకమేతంబ్రహ్మాణం పప్రచ్ఛురితిభావః ॥ ౨౬ ॥ ప్రశ్నప్రకారమేవాహ ॥ కథమిత్యాదినా ॥ హేవత్సశిశుకల్ప-కథంఅద్యాపి త్వమితి శేషః - పరిణతఃప్రబుద్ధఃనాసిన భవసీత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ వల్లభ ఇతి ॥ సరస్వత్యాఃత్వంవల్లభఃప్రియః అసి భవసి-ముఖేచశ్రుతిః వేదాః ॥ని॥ వేదశ్రవసిచశ్రుతరిత్యమరః-వహాసే ధరసీత్యర్థః-జగతాంలోకానాంపితామహఃపితృపితాచాసిభవసి - తవాపికఃఅనుశాసితాకశ్శిక్షకః-అస్తీత్యర్థః - ఉద్ధరేదాత్మనాత్మానమితిశాస్త్రాద్బుద్ధిమతాస్వేనైవసర్వంపర్యాలోచనీయమితి భావః ॥౨౭॥ తత్తస్మాత్స్వయమేవతావచ్చింతయపరిభావయేత్యర్థః ॥౧౮ ॥ ఆయురితి॥

యేషామమీషాం దేవానాం - పరమం ఉత్కృష్టం పూర్ణమితియావత్ - ఆయుః జీవన పరిమితకాలః॥ని॥ ఆయుర్జీవితకాలో నా జీవాతుర్జీవనౌషధమిత్యమరః - కించిదూనః ఏకాంశేన వికలః ముహూర్తః ఘటికాద్వయం అభిహితం అభిమతమితి వా పాఠః - ఉక్తం సమ్మతమితి వార్థః - బ్రహ్మమానదృష్ట్యా మానవమానస్యైవ వైష్ణవలోకమానదృష్ట్యా లేవమానస్యాతి స్వల్పత్వాద్విష్ణుమానానురోధేన సమగ్రం ముహూర్తమాత్రమపి దేవానామాయుర్నాస్తీతి భావః - తత్ర క్షణార్ధే అర్ధక్షణే - విష్ణులోకదృష్ట్యేతి భావః - తేషాం దేవానాం కా వా సంపదభ్యుదయః - విపదపచయః - భవితుం వర్తితుం ప్రభవతి సమర్థా భవతి। అర్ధక్షణికయోః ప్రాప్తయోః సంపద్విపదోర్హర్షః కియాన్ విషాదో వా కియానితి భావః తత్రస్మాత్

రమమభిమతం కించిదూనో ముహూర్తః కా సంపద్వా వి
పద్వా ప్రభవతి భవితుం తత్ర తేషాం క్షణార్ధే। త్యక్త్వా
క్త్వా క్షుద్రజంతూన్ దివి వరత ఇమాన్ చింతయన్నాత్మ
నీనం పత్యం త్వం ప్రార్థనేథా నకిమపి పరమం బ్రహ్మల
క్ష్మీసహాయం॥౨౦॥ గ॥ ఇతి బోధితో విధిరిదమాచచక్షే।
జానామి భగవతో జానామి ॥౧౯॥ ప॥ కతీంద్రాః కతిలో

హేవత్సదిక్ స్వర్గే చరత స్సంచారం కుర్వతః ఇమాన్ పరిదృశ్యమానాన్ క్షుద్రాన్ కృపణాన్ ॥ని॥ కదర్యే క్షుద్రకింపచానమితంపచా ఇత్యమరః - జంతూన్ శరీరిణః ॥ని॥ ప్రాణీతు చేతనో జన్మీ జంతుజన్యుశరీరిణ ఇత్యమరః - త్యక్త్వా విసృజ్య - నిస్సంగతాయాః పరసుఖహేతుత్వాదితి భావః - త్వం ఆత్మనీనం ఆత్మనే హితం - లక్ష్మీసహాయభూతాయస్యతత్ - అథవా లక్ష్మ్యాః సహాయం పరం బ్రహ్మ చింతయన్ ధ్యాయన్ కిమపి వ ప్రార్థయేథాః ప్రార్థనం మాకుర్విత్యర్థః - ఫలాభిసంశాలినః కస్యవా ఉత్తమపదలాభో భవతీతి భావః ॥౨౦॥ ఇతీతి॥ ఇత్థం బోధితః అవేదితో విధిః బ్రహ్మ ఏవం వక్ష్యమాణరీత్యా అవచచక్షే జగాద జానామి వేద్మి భగవతః వ హిమవతః జానామి వేద్మి ॥౧౯॥ కతీతి॥ [illegible] ధనుః లేదస్యాస్తీతి శా ర్ఙ్గీ - అతఇనిఠనావితి ఇని। ప్రస్యయః తస్య సంహాస స్సోః - శ్వాసో శ్వాస

పవనః శ్వాసే శ్వాసే* పీ ప్సాయామ్ ద్విర్భావః - ప్రతిశ్వాసమిత్యర్థః - కతీం
ద్రాః కతిలోకేశ్వరాః అగ్న్యాదయః - అథవా కతి విశ్వసృజో బ్రహ్మాణః॥
ని॥ విశ్వసృష్ట్యధికృత్యా ఇత్యర్థః ప్రజాయంతే ఉత్పన్నా భవంతి - ప్రలీయంతే
విలీనా భవంతి - ఉత్పన్నా నష్టకల్పా నామనేకే షామస్మాదృశాం, సత్త్వాదె
తస్మిన్ మమకా వార్తేతి భావః॥ ౭౯॥ విద్వానపి కిమర్థం కాతర్యాలంప
టఇవ భ్రమసీతి చేదత ఆహ - తథాపి జానన్నపి క్వచిత్ కస్మింశ్చిత్కార్యేని
యుక్తేన ఆజ్ఞప్తేన మయా తస్య నియోగస్య కార్యస్య వా అనుగుణం అను
రూపం చేష్టితవ్యం యతితవ్యమితీత్థం వ్యవసన్నిశ్చిన్వన్నాగతోస్మి - తత్ర
త్య విష్ణుపారిషదాస్సవినయమాలపంతః బ్రహ్మాణం విష్ణుసమీపం గమయంతో
ంతికస్థం విష్వక్సేనం దర్శయామాసురిత్యాహ ॥తదితి॥ తత్తస్మాదద్యే
దానీం భవద్భిః యుష్మాభిరేవ దర్శితం ప్రదర్శితం భగవంతం అప్రచ్యుతై

> కేశాః కతి విశ్వసృజోథవా। శ్వాసే శ్వాసే ప్రజాయంతే
> ప్రలీయంతే చ శార్ఙ్గిణః ॥౭౯॥ ౫ ॥ తథాపి క్వచిన్నియు
> క్తేన మయా తదనుగుణం చేష్టితవ్యమితి వ్యవస్యన్నాగతో
> స్మి। తదద్య భవద్భిరేవ దర్శితం భగవంతమభిగమ్య భవద్భ
> క్తైరేవాక్షరైర్వ్యాహరేయమితి ప్రశ్రిత వాదిని ప
>
> ద్మసంభవే ప్రసన్నాః పారిషదో హస్తగ్రాహమాక

శ్వర్యశాలినం నారాయణం అభిగచ్ఛ ప్రాప్య భవద్భక్తైః యుష్మాభిరుపది
ష్టైరేవ అక్షరైః వచనైః వ్యాహరేయం ఆలపేయం* సంభావనాయాం
లిఙ్ భవదుపదేశమంతరా తత్ర సల్లపితుం మమ సామర్థ్యం నాస్తీతి భావః
ప్రశ్రితవాదిని ప్రశ్రితం ప్రశ్రయః వినయ ఇతి యావత్ * భావే క్తః - తే
న వాదిని - అథవా ప్రశ్రితః వినీతః స చాసౌ వాదీ చేతి కర్మధారయః ॥ని॥ వి
నీత ప్రశ్రితౌ సమావిత్యమరః - అభిదధతి పద్మసంభవే బ్రహ్మణి విషయే - ప్ర
సన్నాః ప్రసాదసహితాః అనుగ్రహశాలిన ఇతి యావత్ - పారిషదాః ప
రిషది సాధవః* పరిషదో ణ్య ఇత్యత్ర పరిషద ఇతి యోగవిభాగాణ్ణ్యప్రత్య
యః - తం బ్రహ్మాణం హస్తే గృహీత్వా హస్తగ్రాహం ఆకర్షణం తః - ఆన
యంతస్సంత. అంతికం ఏవ సమీపం ఏవ॥ని॥ ఉపకంఠాంతికాభ్యర్ణాభ్యగ్రా అ

ప్యథితో వ్యయమిత్యమరః - ఉపనిషదాం వేదాంతానాం అంతరం అంత
స్థం రహస్యం గోప్యమర్థం ॥ని॥ రహశ్చోపాంశుచాలింగే రహస్యంత
ద్భవే త్రిష్విత్యమరః - దర్శయామాసుః దర్శనం కారయామాసుః ॥౨౦॥
అ॥ ఏతదారభ్య పద్యత్రయం తేన వాసుదేవపరివారానేవ దర్శయామాసురి
రిత్యాహ ॥ యం త్వమితి ॥ సర్వదా సర్వస్మిన్ కాలే సర్వేషాం కార్యాణా
మారంభేషు ఉపక్రమేషు ॥ని॥ జ్ఞాత్వారంభ ఉపక్రమ ఇత్యమరః * త్వం
యమన్యం అనతిరిక్తం అభిన్నమిత్యర్థః * నఞ్శబ్దస్య సుప్సుపేతి సమా
సః। చింతయసే ధ్యాయసి- సేనాం నయతీతి సేనానీః * సత్సూద్విషేత్యా
దినా క్విప్ప్రత్యయః - తం సేనాన్యం సేనాపతిమిత్యర్థః ॥ని॥ సేనానీ
స్త్వన్యవత్పుమాన్ కార్తికేయే సేనాపతౌ పుమానితి యాదవః- హరేః భగ

షణ్ణంతస్తమంతిక ఏవ దర్శయామాసురాంతరంగ రహస్య
ముపనిషదాం ॥ ౨౦ ॥ ప ॥ యం త్వం చితయ సేనాన్యం
సర్వారంభేషు సర్వదా - స త్వం చింతయ సేనాన్యం వి
ష్వక్సేనమిమం హరేః ॥౩౦॥ గ ॥ ఇమం చ పశ్య వైనీతకం
భగవతో వైనతేయం । యస్య కిల పురా సుధాకుంభహర

వతో నారాయణస్య సత్వం ప్రాణభూతమిత్యర్థః ॥ని॥ ద్రవ్యాసువ్యవ
సాయేషు సత్వమస్త్రీతు జంతుష్విత్యమరః - తమిమం విషూచీ సేనా య
స్య స విష్వక్సేనః - తన్నామకం చింతయ పశ్య - ప్రథమే తద్దర్శనే సర్వం
కార్యం నిర్విఘ్నం సిద్ధ్యతీతి భావః ॥౩౦ ॥ఇమమితి ॥ వినీత ఏవ వైనీతకః*
స్వార్థే కప్రత్యయః వాహనీభూతమిత్యర్థః ॥ని॥ పరంపరావాహనం
యత్తద్వైనీతకమస్త్రియామిత్యమరః - ఇమం వినతాయా అపత్యం వైన
తేయః * స్త్రీభ్యోఢగితి ఢక్ప్రత్యయః- తం గరుడం పశ్య విజానీహి॥అ॥గ
రుడమేవ స్తౌతి ॥ పద్యద్వయసహితేన గద్యేన ॥ యస్యేతి।నందనోద్యానం
నందనసంజ్ఞకోపవనం తస్మిన్ పాదపాః వృక్షాః తేషు- యస్య గరుడస్య కి
ల పురా పూర్వకల్పే సుధాకుంభః అమృతపూరితకలశః తస్య హరణం అ

---

* త్వం యం విష్వక్సేనం చింతయసే। అన్యం విష్వక్సేనాత్ తరం న చింతయ
సే శుక్లాంబరధరమిత్యాదినా తద్ధ్యానస్య విధిప్రాప్తత్వాదితి భావః॥

వహారసమయః- తస్మిన్-సంరంభఉద్యోగఃసచసంభ్రమస్త్వరాసచతా
తాభ్యాంఉద్ధూతస్సముత్పన్నఃయఃపక్షమారుతః పక్షసంబంధిపవమా
నఃతస్యవిక్షేపః తాడనం తేనసమున్మూలితతయాసముత్ఖాతతయాపరిత
స్స్వతఃవికీర్ణ్యమాణేషుపరిస్తీర్ణేషుసత్సుమహతాఅధికేనప్రయత్నేన-
ఏకంపారిజాతంవృక్షంఆహృతవతః ఆనీతవతః భగవతోపినారాయణ
స్యాపిమందారఃపులజ్జైవ ॥ని॥ మందారఃపుంసిప్రస్తపారిభద్రేత్యమరః-అల
క్ష్యతఅలోక్యత-ఇతిసంశృణుమహేశ్రవణంకుర్మః॥౨౧॥అపిచేతి॥ * ఛం
దోమయపదప్రవృత్తినిమిత్తమాహ॥ఛందఇతి॥సంగ్రామేషుయుద్ధేషుజి
గీషతఃజేతుమిచ్ఛతఃశౌరేర్వాసుదేవస్య- ఛందఃఅభిప్రాయః॥ని॥ఛందః
పద్యేచవేదేచస్వైరాచారాభిలాషయోరితి సాంతవర్గేత్ర్యక్షరశబ్దేషు

ఃసంరంభ సంభ్రమోద్ధూత పక్షమారుతవిక్షేప సము
న్మూలితతయాపరితోవికీర్యమాణేషునందనోద్యానపా
దపేషు ప్రయత్నేనమహతా పారిజాత మేకమాహృత
వతోభగవతోపి మందారమివలక్ష్యతఇతి సంశృణుమ
హే ॥ ౨౧ ॥ ప ॥ అపిచ॥ ఛందోయథాయథాశౌరేస్సం
సంగ్రామేషుజిగీషతః।తథాతథాప్రవృత్తాయంఛందోమ
యఇతీర్యతే॥౩౧॥ అపిచ ॥ప॥ పాదాంగుష్ఠనఖాగ్రలం

యేదీనీయథాయథాయేనయేనప్రకారేణప్రవృత్తమాసీదితిలింగపరిణా
మేనాన్వయః - తథాతథా తేనతేనప్రకారేణప్రవృత్తః అనువృత్తః -
అయంగరుడః ఛందోమయః అభిప్రాయమయః గాయత్ర్యాదిఛంద
సాంవికారశ్చ॥ని॥ గాయత్రీప్రముఖంఛందఇత్యమరః-ఇతీత్థంఈర్యతేక
థ్యతే ॥ సుపర్ణోసిగరుత్మాన్ త్రివృత్తేశిరోగాయత్రంచక్షుస్తోమఆత్మా
సామతేతనూర్వామదేవ్యంబృహద్రథంతరేపక్షౌయజ్ఞాయజ్ఞియంపు
చ్ఛంఛందాగ్ంస్యంగానిధిష్ణియాశ్శఫాయజూగ్ంషినామేతిశ్రుతేః ॥
౩౧॥ గరుడస్యైవమాహాత్మ్యాంతరమాహ॥అపిచపాదేతి॥ ఊర్ధ్వంఉ
పరిదేశంప్రతిపతతాగచ్ఛతాయేనగరుడేన-అథవాయేనపతతాగరుడప
క్షిణా ॥ని॥పతత్పత్రిగరుడాండజాఇత్యమరః॥ఊర్ధ్వంఉపరిదేశంనీతాఃగ

మితాః - పాదాంగుష్ఠయోః పాదస్థూలాంగుళ్యోః అగ్రమగ్రభాగః - తత్రలంబితౌ సంక్రాంతౌ మహాకూర్మద్విపౌ కూర్మగజేంద్రౌ యస్యతత్ తథాభూతం-యదంఘ్ర్యోః పాదయోః ద్వయం యుగ్మం। "పదంఘ్రి శ్చరణోస్త్రియా" మిత్యమరః - తస్యన్యాసాటోపేన విన్యాససంరంభేణ విభగ్నాభంగం ప్రాప్తా అతఏవ చంచువిధృతా త్రోటీవిధృతా - యాన్య గ్రోధస్య వటస్య శాఖా - తాంగతాః ప్రాప్తాః పురాణాః మునయః- తైః దృఢైస్సంసారతారకైః తపోభిరుపాసనాదిభిః సద్యః ఉపాసనావస

బితమహాకూర్మద్విపాంఘ్రిద్వయన్యాసాటోపవిభగ్న
చంచువిధృతన్యగ్రోధశాఖాంగతాః। యేనోర్ధ్వం పత
తా పురాణమునయోనీతాః పురా మేనిరే సంసిద్ధం సశరీ
రమూర్ధ్వగమనం సద్య స్తపోభిర్దృఢైః ॥ ౩౭॥౫॥ అ
స్య కిలోపవీతమిత్యాయామతస్సామ్యమవధారయం

రే సశరీరం శరీరేణ సహావర్తనం యథాతథా- ఊర్ధ్వగమనమూర్ధ్వ లోకాన్ ప్రతియానం - సంసిద్ధం సంప్రాప్తమితీత్థం మేనిరే బుబుధిరే ॥ ౩౭॥ * అస్యేతి॥ పురా పూర్వకల్పే నిర్జరా దేవాః వాసుకిం తత్సంజ్ఞం, సర్పశ్రేష్ఠం- అయమితి శేషః - ఆయామతః దైర్ఘ్యాత్ అస్యగరుడస్య ఉపవీతంకిలయజ్ఞసూత్రమివవర్తత ఇతి శేషః ఇత్యేవం ప్రకారం ॥౬॥ ఇతి హేతుప్రకరణప్రకారాదిసమాప్తిష్విత్యమరః - సమయోస్సదృశయో ర్భావస్సామ్యం అవధారయంతః నిశ్చిన్వంతస్సంతః- మేరుధన్వనః మేరు

---

*అస్యేతి-పురా నిర్జరాః - అయమితి శేషః - అయంవాసుకిః అస్య గరుడస్య ఉపవీతం యజ్ఞసూత్రరూపః-కిలేతి ప్రసిద్ధౌ - ప్రసిద్ధంహి వాసుకేర్వైనతేయబ్రహ్మసూత్రత్వం పురాణమంత్రశాస్త్రాదిష్వ - వామే వైకుంఠశయ్యాఫణిపతికటకో వాసుకి బ్రహ్మసూత్ర ఇత్యాది ప్రయోగే పిచ- ఇతి హేతోః - ఆయామతః దైర్ఘ్యేన-సామ్యం వాసుకేమేరుర్ధూపధనుర్జ్యాత్వే ఆనుగుణ్యం - అవధారయంతః మహాప్రమాణగరుడ బ్రహ్మసూత్రత్వాదస్యతాదృశ మేరురూపధనుర్జ్యాత్వం యుక్తమేవేతి నిశ్చిన్వంతస్సంత ఇత్యాదిరర్థస్సహృదయహృదయంగమః .

రూపకనుష ఇత్యర్థః॥ని॥ధనుశ్చాపోధన్వశరాసనకోదండకార్ముకమిత్య
మరః।మౌర్వీశింజినీతస్యపదేస్థానేఆదిశేన్ న్యయోజయన్॥ ఉచ్చారణా
ర్థేన్యదిశధాతోర్లఙిరూపం - ఇతీత్థంఐతిహాసికాఃభారతాదీతిహాసవి
దః॥ ఆఖ్యాయికాఖ్యాయికేహాసపురాణేభ్యశ్చేత్యర్థ్యేభ్యో వేదిత్రథ్రేతక్ష్వ ?
త్యయః॥౨౨॥ ఓంకారేస్వరూపంవాసుదేవశయనాగారంవర్ణయతి॥
పశ్యేతి॥ జ్ఞానక్రియేచ్ఛాః జ్ఞానశక్తిఃక్రియాశక్తిరిచ్ఛాశక్తయ ఏవమణిమ
యామణివికారాః ముకురాఆదర్శాః తైరాబద్ధః సంబద్ధః యధారాజ
మందిరభిత్తినిఖాతశంకు సంక్రాంతైర్దర్పణైర్వి భాతీతథేతిభావః-
ఓంకారలక్షణంభగవత్సదనంజ్ఞానశక్త్యాదిభిఃవిభాతీతిభావః॥నను॥శ్లో॥
ఇఛ్ఛాశక్తిర్జ్ఞానశక్తిఃక్రియాశక్తిరితిశ్రుతాః । విద్యాతేశక్తయస్స
ర్వావాసుదేవేపరాత్మనీతివచనాత్।జ్ఞానాదిమత్వంభగవతఇతివిజ్ఞాయ

తఃపురానిజనరామౌర్వీపదే మేరుధన్వనో వాసుకిమా
దిశన్నితివదంత్యైతిహాసికాః॥౨౨॥ప॥ పశ్యజ్ఞానక్రియే
చ్ఛామణిమయ ముకురాబద్ధ మధ్యాత్మవిద్యాభాస్వ దృ
త్నప్రదీపప్రకరపరిహృతధ్వాంతమంతస్సమంతాత్ ।
గాఢావిద్యాకవాటంప్రబలశమదముద్వారపాలాభిగు

ప్తే-తత్రార్థమోంకారస్యభగవద్గుణజ్ఞానాద్యాబద్ధత్వమితిచేత్ । ప్రణ
వంపురుషోత్తమమితిశ్రుతిప్రసిద్ధాభేదాదితిబోధ్యం- అంతస్సమీపే- సమం
తాత్ పరితఃఆత్మని అధ్యాత్మంవిభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః - అధ్యాత్మవి
ద్యా బ్రహ్మవిద్యాసైవ భాస్వతాం ప్రకాశమానానాం రత్నదీపానాం
ప్రకరస్సమూహాః।తేనపరిహృతంనిరస్తంధ్వాంతమంధకారంయస్మిన్
తత్తథాభూతం-బ్రహ్మవిద్యైవతమః పరిహృత్య ఓంకారస్థంవాసుదే
వంప్రకాశయతీతిసమర్థేతిభావః - గాఢాదృఢాచ్ఛేద్యాయాఅవిద్యాఅ
జ్ఞానం॥ని॥అథాజ్ఞానమవిద్యాహంమతిస్స్త్రియామిత్యమరః-సైవకవాటం
యస్యతత్తథా - అజ్ఞానకవాటపాటనమంతరాతత్ర ప్రవేశోనసంభవ
తీతిభావః - ప్రబలౌబలవంతౌవప్రకంపావితియావత్ యౌశమదమౌ
అంతరింద్రియబహిరింద్రియ నిగ్రహలక్షణౌ - తావేవ ద్వారపాలౌతా

భ్యామభిగుప్తంరక్షితం*ఉక్తత్వాద్వైకల్పికఇడభావః - ఏషాంశమాద
యోఽవశ్యాః తానేవతత్రశమాదయఃప్రవేశయంతీతిభావః- శమాదీనాం
ద్వారపాలత్వంవాసిష్ఠరామాయణేవ్యక్తం ।శ్లో॥ మోక్షద్వారేద్వా
రపాలాశ్చత్వారఃపరికీర్తితాః।శమోవిచారస్సంతోషశ్చతుర్థస్సా
ధుసంగమః। ఏతేసేవ్యాఃప్రయత్నేనచత్వారోద్వౌత్రయోఽపివా । ద్వా
రముద్ఘాటయంత్యేతే మోక్షరాజగృహే యథా। ఏకంవాసర్వయత్నే
నసర్వముత్సృజ్యసంశ్రయేత్ । ఏకస్మిన్ వశగేయాంతి చత్వారోఽపివశం
గతాఇతి । భక్తిః ఆరాధ్యత్వేనజ్ఞానం । పూజ్యానురాగో భక్తిరితిమ
హోపాధ్యాయాః ॥ద్వారంప్రతీహారః యస్యతత్ తథాభూతం- నార
దీయే॥ శ్లో॥ యథాసమస్తలోకానాంజీవనంసలిలంస్మృతం। తథాసమ
స్తసిద్ధీనాంజీవనంభక్తిరిష్యతే । భక్తిర్ద్వారమితి పాఠేహరిర్మోక్షలక్ష్మీని
కేతన ఇతి।ఇహాత్ర దేశే ఓంకారరూపంప్రణవలక్షణం ॥ ని ॥ ఓంకారప్ర

స్తంభ భక్తిద్వారం మురారేరిదమిహ శయనాగారమోం
కారరూపం ॥౩౩॥ గ॥ఇతిప్రబోధితో విధిరీదృశతాదృ
శతానవచ్ఛిన్నవైభవమచక్షుర్గ్రాహ్యమనుశ్ర

ణవాసమావిత్యమరః । హరేర్నారాయణస్య శయనాగారంస్వాపసద
నంపశ్య అవలోకయ ॥శ్లో॥ ఉద్యమస్థాసదాలక్ష్మీరివవత్ - నిత్యయుక్తాప్ర
తిష్ఠితమితివచ్చ।ఓంకారస్థఃపరమేశ్వర ఇత్యవగంతవ్యం॥౩౩॥ శేషశాయి
నంవాసుదేవంతల్పవర్ణనపూర్వకంనఖాదిమకుటపర్యంతంవర్ణయతి ॥
ఇతీతి॥ఇతీత్థంప్రబోధితఃవినివేదితః తత్రభవైరితి శేషః। విధిః బ్రహ్మా ఈ
దృశతాదృశతేఏవంవిధతథావిధత్వేతాభ్యామనవచ్ఛిన్నం అపరిజ్ఞాతం
అపరిశిష్టమితి వా వైభవం విభుత్వం వ్యాపకత్వమితి యావత్ యస్యతథా
భూతం॥తత్సర్వంవ్యాప్యనారాయణస్థితఇతిశ్రుతిః - ఆకాశవ్యాపకత్వ
విలక్షణంభగవద్వ్యాపకత్వం - ఏవంవిధంతథావిధమితిచవక్తుంనశక్య
మితిభావః - అచక్షుర్గ్రాహ్యంచక్షుషాగృహీతుమశక్యమితర్థః ॥
నచక్షుషాపశ్యతికశ్చనైనమితిశ్రుతేః-తస్యసాక్షిచేతనత్వాదితిభావః -
అనుసృత్యశ్రూయంతే అనుశ్రవాఃవేదాః తైరేవ శ్రవణీయం - వేదైక

వేద్యత్వాత్తస్యేతి భావః - తంత్వౌపనిషదంపూర్వమితిశ్రుతేః - భగవ
తో వాసుదేవస్య రూపం స్వరూపం - అధిగంతుం ద్రష్టుం శ్రోతుమివ-చ
క్షూంషి శ్రవాంసి యస్య తథాభూతస్యేత్యర్థః ॥ ని ॥ చక్షుశ్శ్రవాః కా
కోదరః ఫణీరిత్యమరః-తనుం శరీరం ఆసాద్య ప్రాప్య- సహస్రాభ్యాం ద్వి
సహస్రసంఖ్యాకైః అక్షిభి ర్నేత్రైః ఆగమానాం వేదానాం ఆశయ
మభిమతార్థం వాసుదేవం పరమాద్భుతం యథాతథా అనుభవంతం విద
తమివస్థితం ॥ ఆశ్చర్యవత్పశ్యతి కశ్చిదేనమితి స్మృతేః- అతిక్రాంతాః వే
లామతివేలాః నిమర్యాదా ఇత్యర్థః* అత్యాదయః క్రాంతాద్యర్థే ద్వి
తీయయేతి సమాసః॥ ని॥ అబ్ధ్యంబువికృతౌ వేలా కాలమర్యాదయో రపీత్య
మరః । తథావిధా యే శ్వాస నిశ్వాసాః బాహ్యస్య వాయో రాచమనం

వైకశ్రవణీయమధిగంతుమివ భగవతో రూపమాసాద్య
చక్షుశ్శ్రవా స్తను మక్షిభి స్సహస్రాభ్యా మనుభవంత
మివ పరమాద్భుతమాశయమాగమానా మతివేలశ్వాస
నిశ్వాస పరంపరాసంపాదిత భోగోపచయాపచయత
యాసంతత ముపపాదయంత మివ విలక్షణామూర్ధ్వ
డోలావిహార నిర్వృతి మాచార్యం యోగవిదా మాది

శ్వాసః కుక్షిస్థవాయోరుద్వమనం నిశ్వాసః - తేషాం పరంపరా అవిచ్ఛే
దః తేన సంపాదితౌ ఉత్పాదితౌ భోగోపచయాపచయౌ శరీరవృద్ధిహ్రా
సౌ యస్య తస్య భావ స్తత్తా తయా ॥ ని ॥ భోగస్సుఖే స్త్ర్యాదిభృతావహే
శ్చఫణకాయయోరిత్యమరః-విభిన్నం లక్షణం స్వరూపం యస్యాస్తాం వి
జాతీయామిత్యర్థః_ఊర్ధ్వడోలావిహారః ఊర్ధ్వాధో డోలయా విహ
రణం తేన యా నిర్వృతిస్సుఖం తాం సంతతముపపాదయంతం నిరూపయం
తమివస్థితం - యోగవిదాం యమాదివేత్తౄణాం ఆచార్యం గురుం-ఆచా
ర్యలక్షణం మనునోక్తం॥ శ్లో॥ ఉపనీయ తు యశ్శిష్యం వేదమధ్యాపయేద్ద్వి
జః। సకల్పం సరహస్యం చ తమాచార్యం ప్రచక్షత ఇతి। అన్యత్రాపి ఆచినో
తి హి శాస్త్రార్థా నాచారే స్థాపయత్యపి। స్వయమాచరతే యస్మాదాచా
ర్యస్తేన కథ్యత ఇతి। భగవాన్ ఆపస్తంభోపి । యస్మాద్ధర్మా నాచినోతి స ఆ

చార్యఇతి॥ ని॥మంత్రవ్యాఖ్యాకృదాచార్యఇత్యమరశ్చ । యోగశాస్త్ర ప్రణేతృత్వాత్తస్యాచార్యత్వమితిభావః- పద్యంతేజ్ఞాయంతే శబ్దాఅనే నేతిపదంవ్యాకరణభాష్యం- తత్సంజ్ఞకంయత్తంత్ర-సిద్ధాంతః వ్యాకరణసిద్ధాంతఇతియావత్॥ని॥తంత్రంప్రధానేసిద్ధాంతఇత్యమరః - తస్య అపిదేశికంప్రథమోపదేష్టారం॥ని॥దేశేభవేదైశికస్యాదుపదేష్టరి దేశిక ఇతిభాస్కరః-శరీరముద్దిశ్యప్రవృత్తానిశారీరాణితాని యానికర్మాణికషాయకలౌషధాదిలక్షణాని తేషాంసంప్రదాయస్సదాచారః- తస్య ప్రవర్తకంప్రదర్శకం।చికిత్సాశాస్త్రప్రణేతారమితిభావః- ఉక్తార్థేఅభియుక్తవచనం॥ శ్లో ॥ యోగేనచిత్తస్యపదేనవాచాంమలంశరీరస్యతు వైద్యకేన। యోపాకరోత్తం ప్రవరంమునీనాం పతంజలిం ప్రాంజలిరానతోస్మీతి-భోగఃవైషయికసుఖం ॥ యద్వాభుజ్యంతఇతివ్యుత్పత్త్యాభో

దేశికంపదతంత్రస్య సంప్రదాయప్రవర్తకం శారీరక
ర్మణాంభోగవిముఖేషుహృదయేషు శమధనానాంని
రంతరనివాసనిర్వేదాదివభోగినమేవ కమపి భువనతలా
కల్పమాస్తీర్యతల్ప మధిశయాన మతిశయా నమ్రమౌ
ళిభిర్మహాయోగిభిఃప్రణామావసర ప్రకీర్యమాణేషుకు

గాఃవిషయాఃతస్మిన్ తేషువా విముఖేషుపరాఙ్ముఖేషు - నిష్కామత్వాదితిభావః।శమధనానాంమునీనాంహృదయేషుఅంతఃకరణేషు- నిరంతరనివాసఃసంతతస్థితిః-తేననిర్వేదో వ్యాకులత్వంతస్మాదివ - భువనతలస్యపాతాళలోకస్యఆకల్పమలంకారభూతం - ఏకంభోగినంఫణినమేవసుఖినంచ-శ్లిష్టరూపకమేతత్। తల్పంశయ్యాం। ఆస్తీర్యపరిస్తీర్య- అత్రశేషలక్షణతల్పాస్తరణేభగవతోనిర్వేదోనహేతుః- తస్మిన్సోప్యసిద్ధఏవ-తథాపితస్యతల్పాస్తరణహేతుత్వోక్తేః హేతూత్ప్రేక్షాలంకారః-లక్షణంతు॥శ్లో॥అహేతౌహేతుభావేనకథనంహేతూత్ప్రేక్షేతి।అధిశయనంనిద్రాణమిత్యర్థః - అతిశయేనఆధిక్యేనఅత్యంతమిత్యర్థః - నమ్రాఃవిభుగ్నాఃమౌళయఃశిరాంసియేషాంతేతథాభూతైః ప్రణతైరితిభావః-మహాంతోయేయోగినఃతైః।కుసుమాన్యేవఉపహారాః ఉపాయ

నానితేషు-ప్రకాశావసరాః పరిణతిసమయాః తత్ర ప్రకీర్యమాణేషు ప్రక్షిప్తేషు సత్సు॥శ్లో॥ అర్చనానంతరం భక్త్యా ప్రకీర్యం సుమనసంచయం। ప్రదక్షిణనమస్కారౌ కృత్వా స్తోత్రం పఠేద్బుధ ఇతి శాస్త్రాదితిభావః। సౌకుమార్యాతిశయేన మృదుత్వాతిశయేన సంసక్తైః సంక్రాంతైః కతిపయైః కల్పతరోః ప్రసూనైః పుష్పైరివ స్థితైః తతస్తతః తత్ర తత్రేత్యర్థః లగ్నైః సంసక్తైః చిరనిర్గతాయాః సిద్ధసింధోర్మందాకిన్యాస్తస్యాః శీకరాః అంబుకణాః తేషాం శేషైరివ స్థితైః నఖరైర్నఖైః నిరర్గళం నిర్నిరోధం యథా తథా అపవర్గస్య మోక్షస్య దానం వితరణం తస్య సంసూచనాయ జ్ఞాపనాయ నియంత్రితేన ప్రోక్షిప్య నిబద్ధేనేత్యర్థః ధ్వజేన రేఖాకారేణ కేతు

సుమోపహారేషు సౌకుమార్యాతిశయ సంసక్తైః కతిప
యైరివకల్పతరు ప్రసూనైశ్చిరనిర్గత సిద్ధసింధుశీకరశే
షైరివతతస్తతోలగ్నైర్నఖరై నిరర్గళాపవర్గ
దానసంసూచనాయ నియంత్రితేనేవధ్వజేన సంసార
కాంతారసంచరఖిన్నశారీరకచ్ఛాయాప్రదానాయస
మావర్జితేనేవ ఛత్రేణచ పరిష్కృతాభ్యాం పాదక
మలాభ్యామలంకుర్వాణమంకతలమాదిజనన్యోర్లక్ష్మీ
ధరణ్యోః కటితటాబద్ధ కనకాంశుక ప్రభాతరంగపరి

నా సంసారఏవ కాంతారః తస్మిన్ సంచరణం గమనాగమనలక్షణం తేనఖిన్నాః ఖేదవంతో యే శారీరకాశ్శరీరమాశ్రిత్య వర్తమానా జీవాః తేభ్యః ఛాయాయా అనాతపస్య ప్రదానాయ జీవానాం తాపత్రయావతస్తత్వాదితిభావః-సమావర్జితేన సంపాదితేన ఛత్రేణ రేఖాభూతఛత్రేణచ పరిష్కృతాభ్యామలంకృతాభ్యాం పాదౌ కమలే ఇవేతి* ఉపమితం వ్యాఘ్రాదిభిస్సామాన్యాప్రయోగ ఇత్యనేన సమాసః - ఆదిజనన్యోః ప్రథమమాత్రోః లక్ష్మీధరణ్యోః శ్రీభూదేవ్యోః అంకతలం ఊరుదేశం అలంకుర్వాణం విభూషయంతం - కటితటం శ్రోణిదేశః తస్మిన్నాబద్ధం యత్కనకాంశుకం స్వర్ణమయం చేలం తస్య ప్రభాయాః కాంతేర్యే తరంగాః

పరంపరాః తేషాం పరిష్వంగేన సంబంధేన పిశంగీకృత యేన వసుమతీకమ లేభూః శ్రీదేవ్యా - తయోర్ద్వినేవ [illegible] యాం [illegible] సంహారిణ్యః పేకే అవతురాః అనిపుణాః యా స్తత్పరిచారికాః [illegible] యూః తూర్త్య - తా సాంసంబంధీయ ఉపచార స్తస్య విపర్యాసః [illegible] [illegible] యః పరిహాసః తేనవినోదినం చతురాం [illegible] త్యర్థః - అ [illegible] త్యంవృష్ట్వా కేవావతురాః [illegible] [illegible] భ [illegible] ద్భవిష్యంతేఽసంఖ్యాః పర్యాప్తిరహితాః యే హి [illegible] భః [illegible] తేషాంయాన్యంకురాణితన్మయాః తత్ర్పూపాః యే [illegible] యంతే [illegible] నైశ్శైరాచితావ్యాప్తా కణికా బీజకోశీయస్యతత్ ॥ [illegible] భూషణే। కరిహస్తాంగులౌ పద్మబీజకోశ్యాం త్రిషూత్త [illegible] -అథా

ష్వంగపిశంగీకృత వసుమతీకమలా వివేచనాచతురతత్త
త్పరిచారికోపచార విపర్యాసపరిహాసవినోదిన మావి
ర్భవిష్యదసంఖ్యహిరణ్యగర్భాం కురమయమణిశతాచి
తకణికాకేనప్రకృత్యాదిధరణ్యంతతత్త్వకింజల్కపుంజేన
ప్రపితామహేనభువనానాం పాండరేణ సరోరుహేణ

భూః తేనప్రకృతిః ప్రధానం ప్రథమతత్త్వం సా ఆదిర్యేషాం తానీతి సద్గుణ సంజ్ఞానబహువ్రీహిః ఏవం ధరణీపృథివీచరమతత్త్వం సా అంతః చరమో యేషాం తానీతి పూర్వవత్సమాసః-తథా చ ప్రకృత్యాదీని ధరణ్యంతానిచ యానితత్త్వాని జ్ఞానేంద్రియపంచక కర్మేంద్రియపంచక మనోబుధ్యహంకారచిత్తాంతఃకరణచతుష్టయ ప్రాణపంచకసూక్ష్మపంచభూతల క్షణాని ఏతాన్యేవకింజల్కపుంజః కేసరసమూహో యస్యతత్ ॥ సి ॥ కింజల్కః కేసరోస్త్రియామిత్యమరః - తేన-భువనానాంలోకానాం ప్ర పితామహేన-లోకజనకస్యాపి తామహస్యాపిజనకత్వాత్ప్రస్య ప్రపితా మహత్వమితిభావః - పాండరేణధవళేనసరోరుహేణపద్మేన [illegible] ఉతమ లంకృతం నాభిమండలం నాభిదేశో యస్య సతథాభూతం- నిర్మలం మలర హితం తచ్చ తచ్ఛిన్మయం చిద్రూపం చేతికర్మధారయః - తథాభూతే వపు షిదేహే సత్యంనవరతమనుబింబితేనప్రతిబింబితేన - వతుస్థితాయాః ల

క్ష్మ్యైఃమృగమదఃకస్తూరీతద్రచితతిలకలలామేనేవస్థితేనశ్రీవత్సేనలాం
ఛనేన॥ని॥శ్రీవత్సోలాంఛనంమతమిత్యమరఃహృదయంమనః ఉద్భూతేఉ
త్పన్నేచంద్రమపిచంద్రే॥ని॥చిత్తంతుచేతోహృదయం స్వాంతమిత్యమ
రఃతస్మాత్ ॥శ్రు॥ చంద్రమామనసోజాతఇతిశ్రుతేః।స్పర్ధయాచంద్రా
భిభవేచ్ఛయాస్వయమపిహృదయాత్ హృదయదేశాదావిర్భవతాఆవి
ర్భావంకుర్వతాబాలసూర్యేణేవస్థితేనకౌస్తుభేనతన్నామకమాణిక్యేన-
అపరాణ్యన్యానిప్రకృతౌభవానీత్యర్థేప్రకృతిశబ్దాత్తత్రభవఇతిసూత్రా
దణ్ప్రియః - అథవాప్రకృతేరాగతానీత్యర్థే తతఆగతానీత్యణ్ప్రత్య
యఃప్రకృతిసంబంధీనీతియావత్ - తానినభవంతీత్యప్రాకృతానిప్రకృ

మండితనాభిమండలం నిర్మలచిన్మయవపుషి నిత్యాను
బింబితేన మృగమదతిలకేనేవ వక్షస్థితాయాః శ్రియః శ్రీ
వత్సేన హృదయాదుద్భూతే చంద్రమసి స్పర్ధయా స్వ
యమపి హృదయాదావిర్భవతా బాలసూర్యేణేవ కౌస్తు
భేన భూషయంతమప్రాకృతాని భూషణాన్యపరాణి ది
గ్దంతిశుండాదండైరివ దివ్యతరుప్రకాండైరివ దుర్మద
దానవనిర్మథనసాహసవిశదైరివ మౌక్తికదామవేష్టితై
ర్విజయేందిరా సమాశ్లిష్టైరివ విచిత్రకనకాంగద కంక
ణాద్యలంకృతైశ్చతుర్భిర్భుజైః సూచయంతమివ చతు

తిసంబంధరహితానీతిఫలితార్థః-భూషణానికుండలాద్యాభరణానిభూ
షయంతంఅలంకుర్వంతం-దిగ్దంతినాందిగ్గజానాంశుండాఃకరాఃదండా
ఇవేత్యుపమితసమాసఃతైరివస్థితైః- దివ్యతరూణాంకల్పవృక్షాణాంప్ర
కాండాఃస్కంధాః॥ని॥అస్త్రీప్రకాండస్స్కంధస్స్యాదిత్యమరః- తైరివస్థి
తైః-కించమౌక్తికాఃముక్తాఫలానితేషాందామభిర్మాలాభిర్వేష్టితైః వల
యితైరతఏవదుర్మదాఃమత్తాఃయేదానవాఃమధుకైటభాదయఃతేషాం
నిర్మథనేననిహననేనయద్యశఃతేనవిశదైఃధవళైరివస్థితైః- విచిత్రాణివి
స్మయకరాణియానికనకమయానిఅంగదకంకణాదీనికేయూరకరభూష
ణాదీనితైరలంకృతైరతఏవవిజయేందిరయా విజయలక్ష్మ్యా సమాశ్లిష్టై

రాలింగితైరివస్థితైః చతుర్భిః భుజైః - చత్వారః వాసుదేవసంకర్షణప్ర
ద్యుమ్నానిరుద్ధనామానః వ్యూహాః యస్యసః తస్యభావస్తత్తా తాంసూ
చయంతమివజ్ఞాపయంతమివస్థితం - శారీరకభాష్యే ద్వితీయాధ్యాయద్వి
తీయపాదే కేషాంచిన్మతనిరాకరణావసరే భాగవతామన్యంత ఇత్యుపక్ర
మ్యభగవానేవైకో వాసుదేవో నిరంజనజ్ఞానస్వరూపః పరమార్థతత్త్వం
సచతుర్ధా ఆత్మానంప్రవిభజ్య ప్రతిష్ఠితో వాసుదేవవ్యూహరూపేణ
సంకర్షణవ్యూహరూపేణ ప్రద్యుమ్నవ్యూహరూపేణ అనిరుద్ధవ్యూహ
రూపేణచ - వాసుదేవో నామపరమాత్మా సంకర్షణో నామజీవః ప్రద్యు
మ్నోనామమనః అనిరుద్ధో నామాహంకారః తేషాం వాసుదేవః పరాప్ర
కృతిరితరేతు సంకర్షణాదయః కార్యం తమిద్ధం భూతం భగవంతమభిగమ
నోపాదానేజ్యాస్వాధ్యాయయోగైర్వర్షశతమిష్ట్వా భగవంతమేవప్ర

ర్వ్యూహతా మహర్ముఖవికసదామ్రపల్లవోల్లాసిని
దంతచ్ఛదే ప్రకీర్ణతయా సాంధ్యరాగసంమూర్ఛితచం
ద్రికోద్గారానుకారిణా మందస్మితేన కలికలుష జీవాశ
యప్రసాదనకతకరేణుభిః కైవల్యలక్ష్మీస్వయంవరదా
మభిరివకలితనానావర్ణవిన్యాసపేశలైః పరివహతరు

తిపద్యం తత ఇతి భగవదాచార్యైరుపదిష్టం॥ అహర్ముఖం ఉషః కాలః- తస్మిన్
విలసన్ ప్రకాశమానో య ఆమ్రస్య చూతవృక్షస్య పల్లవః కిసలయం స ఇ
వ ఉల్లసితుం ప్రకాశితుం శీలం యస్య స ఉల్లాసీ * తాచ్ఛీలికోణిని ప్రత్య
యః - తస్మిన్ దంతచ్ఛదే ఓష్ఠే ప్రకీర్ణతయా విక్షిప్తతయా సంధ్యాయా
అయం సాంధ్యః సచాసౌ రాగః తేనసంమూర్ఛితా వ్యతికృతా మి
శ్రితేతియావత్ - యాచంద్రికాజ్యోత్స్నా తస్యా ఉద్గారః ప్రసరః ॥ ని ॥
నిగారోద్గారవిక్షావ ఇత్యమరః ॥ తమనుకర్తుం శీలం యస్య తత్తథాభూ
తేనమందస్మితేన ॥ ని ॥ సోత్ప్రాసస్తుమనాక్స్మితమిత్యమరః-
కలిః కలియుగం తస్మిన్ తేనవా కలుషాః మలినాః యే జీవనాం ప్రాణి
నాం ఆశయాః ఆశేరతే సంస్కారాః ఏష్వితివ్యుత్పత్త్యా వాసనాంసీత్యర్థః-
తేషాం ప్రసాదనాయ నిర్మలీకరణాయ కతకాః జలశోధకబీజవిశేషాః తే

షాం రేణుభిః పరాగైరితిసిద్ధైః యథాకతకరేణవః కలుషాంశమపో నుద్యజ్జలంనిర్మలయంతి తథాభగవత్కటాక్షా అపికలికాలుష్యాంశమ పానుద్యజీవాశయాన్నిర్మలీకుర్వంతీతిభావః - కలితఃకృతఃనానావర్ణా నాం శుక్లపీతాదీనాం విన్యాసః స్థితిః తేనపేశలైః రమణీయైఃకైవల్యం ముక్తిరేవలక్ష్మీః సౌభాగ్యదేవతాతస్యాస్స్వయంవరదామానిస్వయం వరణార్థమాలాఃతైరివస్థితైః - కైవల్యేసతి పరాపేక్షారాహిత్యాత్త స్యలక్ష్మీత్వమితిభావః - పరివహంతీప్రవహంతీయాకరుణాకృపాతస్యా ఆసారః ప్రసరణంతస్యసంపాతేనసంబంధేనశీతలైః - కృపారసమేళ నాతత్కటాక్షాణాంశీతలత్వమితిభావః-ఏవంవిధైఃకటాక్షైః- నవిద్యతేఅ న్యశరణంరక్షకాంతరంయేషాంతేతాన్ మహాంతోమునయః మననశీ లాః తాననుగృహ్ణాంతంఉద్ధరంతం - పురుషార్థదానాదితిభావః - కరు

ణాసారసంపాతశీతలైః కటాక్షైరనుగృహ్ణాంతమనన్య
శరణాన్మహామునీన్ కార్ణవేష్టనికవిలసన్ముఖారవింద
కామనీయకావలోకనవిస్మయమానకమలావితీర్ణచుం
బనాసక్తతాంబూలరాగసంపద్విడంబినాపద్మరాగతిల
కేనపరిష్కృతఫాలవలయమతినిర్మలఫణామండలోదర

వేష్టనమేవకార్ణవేష్టనికం * స్వార్థేఠక్ప్రత్యయః-కుండలమిత్యర్థః- ॥ కర్ణికాతాళపత్రంస్యాత్కుండలంకర్ణవేష్టనమిత్యమరః- తేనవిలస [illegible] న్ముఖారవిందంముఖకమలంతస్యయత్ కామనీయకం [illegible] లోకనేనవిస్మయమానాఆశ్చర్యవతీయాకమలాల [illegible] ర్ణం పశ్రాణితం యచ్చుంబనంతేనఆసక్తాసంక్రాంతా [illegible] తాంబూలరాగస్య వీటీరసారుణ్యస్యసంపదతిశయః తద్విడంబినా [illegible] రణాపద్మరాగమేవతిలకం॥ ని॥తమాలపత్రతిలకచిత్రకాణివిశే షకమిత్యమరః - పరిష్కృతఃఅలంకృతఃఫాలవలయఃలలాటదేశోయస్య సతథాభూతం - అతినిర్మలాఃఅత్యంతధవళాఃయాఃఫణాఃస్ఫటాః ॥ని॥ స్ఫటాయాంతుఫణాద్వయోరిత్యమరః - తాసాంమండలస్యసమూహస్య ఉదరంమధ్యదేశస్తస్మిన్ ప్రతిబింబితైః ప్రతిఫలితైఃఅహిరాజస్యశేషస్య

యాః ఫణాః తాసాం మణిగణైః మణిసమూహైరివస్థితైః కిరీటరత్నైః అభి
రంజితం రక్తంకృతం మహార్హ ముత్తమముపబర్హముపధానం యస్య ॥
ని॥ ఉపధానంతూపబర్హ ఇత్యమరః తథాభూతం అతిపినయః అత్యంతభ
క్తిః స ఏవ భారః తేనభంగురైః భుగ్నైః నమ్రైరితియావత్ - అనన్యార్పి
తాః అన్యత్ర అర్పితాః దృష్టయో దృశో యేషాం తైః ఆకృతిమద్భిః మూర్
తిమద్భిః పంచభి రాయుధైః చక్ర గదా ఖడ్గాదిభిః అభితః పరితోపి
యథోచిత మాసేవ్యమానం - ప్రకృతి మాయా తస్యాం భవాః
ఆభాసత్వేనస్థితాః ప్రాకృతాః ప్రకృతిసంబంధిన ఇతి యావత్ - తథా
విధైః భావైః జీవాత్మభిః॥ ని ॥ భావస్సత్తాస్వభావాభిప్రాయచేష్టాత్మజ
న్మస్విత్యమరః ॥ అనుపమేయం తులనానర్హం - అవిద్యమానము

ప్రతిబింబితై రహిరాజఫణామణిగణై రివ కిరీటరత్నై రభి
రంజితమహార్హోపబర్హమతివినయభారభంగురై రన
న్యార్పితదృష్టిభి రాకృతిమద్భి రాయుధైః పంచభిరభితోపి
యథోచితమాసేవ్యమాన మనుపమేయం ప్రాకృతై
ర్భావై రప్రమేయమనుత్తరపదారోహ పంగుభి రర్వా
చీనైః ప్రమాణై రక్షోభ్య విజ్ఞాన సాగర మక్షయం మ
హానంద శేవధి మతి దుర్లభ మశ్రుతానుశ్రవై రమి

త్తరం యస్మాత్తత్తథావిధం యత్పదం స్థానం తస్యారోహః ఆరోహణం
తస్మిన్ విషయే పంగుభిః వికలాంగతుల్యైః అర్వాచీనైః జఘన్యైరితి తా
త్పర్యార్థః ప్రమాణైః శాస్త్రైః॥ని॥ ప్రమాణం హేతుమర్యాదాశాస్త్రే
యత్తాప్రమాతృష్విత్యమరః ॥ ప్రత్యక్షాది ప్రమాణైరితి వార్థః - అప్ర
మేయం జ్ఞాతుమశక్యమిత్యర్థః - అక్షోభ్యః క్షోభయితు మశక్యో విజ్ఞాన
సాగరః విజ్ఞానసముద్రః తథాభూతం - ప్రసిద్ధసాగర ఇవాగస్త్యాదిభిః క్షో
భయితుమశక్య ఇతి భావః - అక్షయం నాశరహితం మహాంతః ఆనందాః తే
షాం శేవధిం నిధిం ॥ ని ॥ నిధిర్నా శేవధి ర్భేదా ఇత్యమరః అశ్రుతాః అశ్రవ
ణవిషయీకృతాః అనుశ్రవాః వేదాః యైస్తైస్తథాభూతైః అమీమాంసితైః

అవిచారితః ఉపనిషదామాశయః తాత్పర్యం యైస్తై తథాభూతైః అనాధ్యాసితః అనధ్యుషితః నిదిధ్యాసనం నిర్వికల్పసమాధిః స ఏవ పంథామార్గో యైస్తైః తథాభూతైః అక్షాళితాని అపర్యుదస్తాని అశోధితానీతి వా - కర్మాణి సంకల్పలక్షణాని యైస్తైః అక్షాళితకర్మాణః తథావిధా ఆశయాః మనాంసి ఏషాం తే ॥ ని ॥ సంకల్పః కర్మమానసమిత్యమరః - తథాభూతైః - అనుల్లంఘితాని అనతిక్రాంతాని అవిద్యాసంబంధీని - పంచసంఖ్యాకాని పర్వాణి తమో మోహ మహామోహ తామిస్రాంధతామిస్రనామాని యైస్తైః తథాభూతైః - అవిద్యాయాః పంచపర్వత్వే ప్రమాణభూతం వచనం సురేశ్వరాచార్యైరుదాహృతం ॥ శ్లో ॥ తమో మోహమహామోహతామిస్రాణ్యంధసంజ్ఞికః । అవిద్యాపంచపర్వైషా ప్రాదుర్భూతా మహాత్మన ఇతి ॥ తథాభూతైః అతిదుర్లభం అతిదు

మాంసితోపనిషదాశయైరనధ్యాసితనిదిధ్యాసనపథైర
క్షాళితకర్మాశయైరనుల్లంఘితావిద్యపర్వపంచకైర
నాయాసలభ్యమతిదృఢావలంబితగురుచరణై రపా
యోపాయవృత్తిపరాఙ్ముఖై రప్రకంప్యవిశ్వాససంపద

ష్ప్రాప్యం ॥ శ్రు ॥ నావేదవిన్మనుతేతం బృహంతమితి శ్రుతేః - తంత్వౌపనిషదం పృచ్ఛామీతి శ్రుతేశ్చ - ఉపనిషద్వాక్యజన్యశ్రవణాదిసహకృత తత్వసాక్షాత్కారమంతరా తత్పదం దుర్లభమితి భావః - అతిదృఢమతిగాఢం అవలంబితౌ ఆశ్రితౌ గురోశ్చరణౌ యైస్తైః తథాభూతైః - అపాయో నాశః స చ ॥ ని ॥ అపాయవ్యత్యయానాశ ఇతి విశ్వః ॥ ఉపాయః ఉపాగతిః ॥ ని ॥ ఉపాయస్స్యాదుపాగతావితి నానార్థరత్నమాలా ॥ స చ తయోరుపాయాపాయయోర్వ్యయలాభయోరితి యావత్ - వృత్తిర్వర్తనం తస్యాః పరాఙ్ముఖాః అవాఙ్ముఖాః వినిర్గతా ఇతి యావత్ - విద్యమానస్యావ్యయే నూతనస్యలాభే వా వికారరహితా ఇతి భావః - తథాభూతైః - అప్రకంప్యః స్థిరః యో విశ్వాసః రక్షిష్యతీతి విస్రంభః తస్య సంపదతిశయః తయా యః అవష్టంభః గర్వః తచ్ఛాలిభిః - ఆత్మార్పణం నామ ఆత్మనః శరీరబుధ్యా గర్పణం - తత - శరీరార్పణం తు సర్వదా తచ్చర్చనవందనతదాలయ

సంమార్జనాదికర్మ స్వేవశరీరస్యావస్థాపనం-బుధ్యర్పణంతత్తత్కథాశ్రవణతన్నామానుకీర్తనతత్స్వరూపధ్యానాదష్వేవబుద్ధేరవస్థాపనం - సర్వమిదం శివరహస్యే స్పష్టముక్తం - ఉక్తలక్షణస్యాత్మార్పణస్య తత్త్వం యాథాతథ్యం తద్వేదితుంశీలం - యేషాంతే తథాభూతైః- మహాన్ అనల్పః భగవద్భాగః మాహాత్మ్యం యత్రోన్వా యేషాంతైర్మహాత్మభిరిత్యర్థః ॥ ని ॥ భగశ్శ్రీకామ మాహాత్మ్యవీర్యయత్నార్కకీర్తిష్విత్యమరః ॥ శ్రు ॥ ఏతైరుపాయైర్యతతేయస్తు విద్వాన్నస్యైష ఆత్మావిశతే బ్రహ్మధామేతి శ్రుతె ర్వ్యాస్నేవ తా మేవ తత్పదప్రాప్తి శ్రవణాదితి భావః - అనాయాసేన సుఖేన లభ్యం ప్రాప్యద యోయస్యస తథాభూతం - అఖిలలోకానాం శరణ్యం రక్షణధురీణం - అసాధారణ మన్యత్రా వర్తమానం షడ్గుణా ఏవ షాడ్గుణ్య మైశ్వ

వష్టంభశాలిరాత్మార్పణతత్త్వవేదిభిర్మహాభాగైరసా
ధారణషాడ్గుణ్యమఖిలలోకశరణ్య మాలక్ష్యసర్వప్రమా
ణపరాయణంభగవంతం నారాయణమసకృత్ప్రణిపత
న్నసకృదుత్థాయబధ్నన్ శిరస్యంజలిమసకృదావర్తయన్
ప్రణవమసకృదనుస్మరన్ పరతత్త్వ మశ్రుపూర్ణైర్లోచ

ణం-సర్వేషాం ప్రమాణానాం మర్యాదానాం పరాయణంప్రాప్యస్థానం ॥ శ్రు ॥ సాకాష్ఠాసాపరాగతిరితిశ్రుతేరితిభావః- అథవాసర్వాణిప్రమాణానిప్రమాతారః శోధితతత్త్వపదార్థాఇతియావత్-తేషాంపరాయణంప్రాప్యస్థానమిత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ ద్విపరార్థే త్వతిక్రాంతేబ్రహ్మణఃపరమేష్ఠినఃపరస్యాంతేకృతాత్మానఃప్రవిశంతిపరంపదమితిస్మృతేరితిభావః ॥ని ॥ ప్రమాణం హేతుమర్యాదాశాస్త్రేయత్తాప్రమాతృష్విత్యమరః - భగవంతం మాహాత్మ్యవంతం నారాయణ మాలక్ష్యదృష్ట్వాఅసకృత్పునః ప్రణిపతన్నమస్కుర్వన్ అసకృన్ముహు రుత్థాయశిరసిమూర్ధనిఅంజలింసంయుతపాణిం॥నితౌయుతావంజలిఃపుమానిత్యమరః॥బధ్నన్ ప్రణవమోంకారమసకృదావర్తయన్నుచ్చారయన్పరం సిరతిశయంయత్తత్వం పరమాత్మానమనుస్మరన్ ధ్యాయన్సన్నిత్యర్థః-

ని॥ తత్త్వం విలంబమానే స్యాత్స్వరూపే పరమాత్మని తి నానార్థరత్నమా
లా - అస్రాణి ఆనందజనిత నేత్రాంబూని ॥ ని॥ ద్వగ్ద్రుష్టిశ్చాశ్రుషు నేత్రాంబ్వి
త్యమరః॥ తైః పూర్ణైః భరితైః లోచనైః అవిరళాః సాంద్రాః పులకాః
కంటకాః ॥ ని ॥ పులకః కంటకో రోమవిక్రియా రోమహర్షణమితి హే
మచంద్రః తైరంకితైః చిహ్నితైరంగకైరవయవైశ్చ ఉపలక్షిత స్సన్నితి
శేషః * అనుకంపాయాం కన్ప్రత్యయః ఆనందేన లక్షణయా ఆనంద
పారవశ్యేన గద్గదాని త్వరావిలంబాభ్యామస్ఫుటాని తథాభూతైర్వచో
భిః ఇద్ధమస్తావీత్ - వక్ష్యమాణప్రకారేణ గుణకీర్తనం చకారేత్యర్థః ॥
౨౩॥ అ॥ స్తుతిప్రకారమేవాహ త్రిభిః శ్లోకైః॥ క్షంతారమితి। సకలాని యాని ఆ
గాంసి అపరాధాః - తేషాం * కర్తృకర్మణోః కృతీతి కర్మణి షష్ఠీ - క్షం
తారం తితిక్షుమిత్యర్థః - జడాః మలినా ధియో యేషాం తే జడధియః తే

నైరవిరళపుళకాంకితైరంగకైరానందగద్గదైశ్చవచోభి
రిద్ధమస్తావీత్॥ ౨౩ ॥ ప ॥ క్షంతారం సకలాగసాం జడ
ధియాం యంతారమంతస్తమోహంతారం జగతామను
త్తరపరాహంతాంకితోరస్థలం । ఉద్యత్కౌస్తుభ శోభ

షాం రావణాదీనామితి భావః - షష్ఠీ - పూర్వవత్ - యంతారం నిగృహ్ణాంతం -
జగతాం లోకానాం అంతస్తమః అజ్ఞానం తస్య హంతారం వినాశకం ॥ శ్లో॥
తేషామేవానుకంపార్థమహమజ్ఞానజం తమః - నాశయామ్యాత్మ
భావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతేతి శాస్త్రాదితి భావః - అవిద్యమానముత్త
రం యస్మాత్తదనుత్తరం పరాహంతయా పరలక్ష్మ్యా అంకితమురస్థలం
యస్యేతి నీలోజ్జ్వలవపురితివత్ బహుపదబహువ్రీహిర్బోధ్యః - అహం
తాశబ్దో లక్ష్మీం కథమభిధత్త ఇతి చేదత్ర కేచిత్ - శ్రీమదాచార్యైస్సౌం
దర్యలహర్యాం పురమథితురాహోపురుషికేతి శ్లోకే ఆహోపురుషి
కాత్వేన పార్వత్యా వర్ణనం కృతం తథా ।శ్లో॥ అహంతామాలంబే దృఢ
తరమహంతాం పశుపతేరితి మూకపంచశతీ శ్లోకే పశుపత్యహంతాత్వేన శి
వాయా ఏవ వర్ణనం కృతం వర్తత ఇత్యేతదనుసారేణ నారాయణాహం
తాత్వేన శ్రియో వర్ణనం కృతవాన్ కవిరితి సమాధానమాహుః - ఉద్యంతీ

కౌస్తుభస్య శోభా కాన్తిర్యస్మిన్ తథాభూతం * స్త్రియాః పుంవదిత్యాది
నా ఉద్యంతీశబ్దస్య పుంవద్భావః - సమానా ఛాయా కాన్తిర్యస్య సస
చ్ఛాయః ఉత్పలవన్యా ఉత్పలవనేన సచ్ఛాయస్తత్సమానమితి యావత్ - అ
చ్ఛా నిర్మలా ఆయతా దీర్ఘాః స్నిగ్ధా అపాంగా ఏవ తేషాం వా తరంగా
యస్య తం తథాభూతం - శాశ్వతం శశ్వత్ సర్వేషు కాలేషు భవతీతి శాశ్వ
తం - సార్వత్రికమిత్యర్థః ॥ ని ॥ శాశ్వతస్తు ధ్రువో నిత్యసదాతనసనా
తనా ఇత్యమరః ॥ అవిద్యమానం చ్యుతం స్ఖలనం యస్యాసౌ అచ్యుతః తం - ని
త్యమిత్యర్థః ॥ శ్రు ॥ శాశ్వతం శివమచ్యుతమితి శ్రుతేః ॥ పరం నిరతిశ
యం బ్రహ్మ ఐక్షిషి అపశ్యం * ఈక్ష దర్శనాంకనయోరిత్యస్మాల్లుఙి రూ
పం - అత్రాపాంగతాశబ్దేన లక్ష్మ్యా నిగరణపూర్వకాపాంగతారూపతా
ధ్యవసానాద్రూపకాతిశయోక్త్యలంకారః తల్లక్షణం తు ॥ శ్లో ॥ రూప

ముత్పలవనీసచ్ఛాయమచ్ఛాయతస్నిగ్ధాపాంగతరంగ
మైక్షిషి పరం బ్రహ్మాచ్యుతం శాశ్వతం ॥ ౩౪ ॥ ప ॥ కింత
ర్కైరతివక్రైః కిం ఫలముపబృంహణైర్వివిధైః । అత్రై
క్షిషి శ్రుతీనామాశయమహిరాజభోగశయం ॥ ౩౫ ॥ అ

కాతిశయోక్తిః స్యాన్నిగీర్యాధ్యవసానత ఇతి ॥ ౩౪ ॥ కిమితి ॥ అతివక్రైః - అ
తికుటిలైః - తర్కైః కామైః బహుధా ప్రసరణాత్తేషాం వక్రత్వమితి భావః -
ని ॥ తర్కోఽవితర్కే-కాంక్షాయామూహావమర్శవిశేషయోరితి హైమః -
కిం న కిమపీతి సంపాద్యాభావాదితి భావః - వివిధైః అనేకప్రకారైః -
ఉపబృంహణైః అభివృద్ధిభిః * బృహి వృద్ధావితి ధాతోః ల్యుట్ప్రత్య
యః - తస్య యోరనాకావిత్యనాదేశః - కిం ఫలం న కిమపీత్యర్థః -
భంగురత్వాద్వృద్ధీనామితి భావః * అత్ర కేచిత్ - తర్కైః యుక్తిభిః ఉ
పబృంహణైరితిహాసాదిభిరితరత్సమానమితి వ్యాజహ్రుః - తచ్చింత్యం - అ
త్రాస్మిన్ కాలే దేశే వేత్యర్థః - శ్రుతీనాం వేదానాం ఆశయం తాత్పర్య
విషయీభూతం అహీనాం సర్పాణాం రాజా అహిరాజః తస్య భోగః కా
యః తస్మిన్ శయం నిద్రాణం పరం బ్రహ్మేత్యస్యానుషంగః - ఐక్షిషి అ
పశ్యం * ఈక్ష దర్శన ఇతి ధాతోః లుఙి రూపం - అత్రోపమేయత్వేన సం

భావితస్యాత్మ్యోపమస్యభగవద్దర్శనస్యలాభేనపురుషార్థతయా తదుప మానత్వేన సంభావితస్యోపబృంహణస్యనిరాకరణాద్విచ్ఛిత్తివిశేషశాలీప్రతీపాలంకారః-తథోక్తంకావ్యాదర్శే॥శ్లో॥ ప్రతీపముపమానస్యాత్రైమర్థ్యమపిమన్వతె । అన్యోపమేయలాభేనవర్ణ్యస్యానాదరశ్చతత్ ॥ అన్యోపమేయలాభేనతథాన్యస్యాప్యనాదర ఇతి॥౩౫॥అతఇత్యస్యాధ్యాహారః భగవద్దర్శనాత్ ధన్యోస్మి అహో ఇత్యాశ్చర్యార్థకః ॥ ఏకమితి॥ ద్వేవిభూతీ జీవేశలక్షణేయస్యతద్ద్వివిభూతి-అథవా ద్వేవిభూతిచరాచరలక్షణేజ్ఞానైశ్వర్యలక్షణేవాయస్యతద్ద్వివిభూతి- త్రీణియానిధామానిజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థాలక్షణానిస్థానాని ॥ ని ॥ ధామజన్మపరిభాస్థానప్రభావ సుఖసద్మ స్వితి నానార్థ రత్నమాలా ॥ తేషు నిహితం సాక్షిత్వేనస్థితం - అథవాభూతభవిష్య ద్వర్తమాన లక్షణరూపాణి త్రీణిధామానితేషుస్థితం-అథవాసూర్యచంద్రాగ్నిషు నిహితం ॥ శ్లో ॥

అహో ధన్యోస్మి ॥ ప ॥ * ఏకం తద్ద్విపభూతి త్రిధామని
హితంచతుర్వ్యూహం । పంచాయుధం ప్రపద్యే షడ్గుణ
సంపన్నమశరణశ్శరణం ॥ ౩౬॥౫ ॥ అత్రాంతరేవాచ

యదాదిత్యగతం తేజో జగద్భాసయతేఖిలం । యచ్చంద్రమసియచ్చాగ్నౌతత్తేజోవిద్ధిమామకమితిస్మృతేః-యద్వా-ద్వేవిభూతీ-లీలావిభూతినిత్యవిభూత్యాత్మికేయస్యతత్తథా- త్రీణిధామానిసూర్యమండలక్షీరాబ్ధిపరమపదనామాని- తేషునిహితం-సన్నిహితంచత్వారఃవ్యూహాః వాసుదేవసంకర్షణప్రద్యుమ్నానిరుద్ధనామానోయస్యతచ్చతుర్వ్యూహం - పంచపంచసంఖ్యాకానిఆయుధానిప్రహరణానిశంఖచక్రగదాశార్ఙ్గనందకరూపాణియస్యతత్తథాభూతం-షట్సంఖ్యాకాఃయేగుణాఃజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజోరూపాఃతైస్సంపన్నంసహితం- ఏకంఅద్వితీయంతత్పరంబ్రహ్మకర్మఅశరణఃరక్షకాంతరరహితఃఅహంశరణంస-రక్షకం ప్రపద్యే ప్రాప్తోస్మి॥౩౬ ॥ విధివృత్తాంతముపవర్ణ్యసంప్రతిదేవానాంవృత్తాంతమాహ ।అత్రేతి॥ అత్రాంతరెఅస్మిన్నవసరె వాక్పతింపురస్కృత్యపురతఃకృత్వావాసవముఖాఇంద్రాదయః - బహిరగ్నిర్యుక్ంయే

షాం తే బహిర్ముఖా దేవాః-పుష్పభరితాశ్చ తేంజలయశ్చేతి కర్మధార
యః* శాకపార్థివాదిత్వాత్ ఉత్తరపదలోపః- తాః- ప్రకీర్య వికీర్యే
త్యర్థః - యద్యప్యంజలిసంప్రకిరణం న సంభవతి - కింతు పుష్పాణా
మేవ తథాపి సత్త్వే దేవాస్సంభూయ యుగపదేవాంజలిభిః పుష్పాణాం ప్ర
కిరణం కృతవంతః తదా అంజలయ ఏవ ప్రకీర్ణా ఇవ స్థితా ఇతి భావః-దూర
తః దూరే* ఇతరాభ్యోపి దృశ్యంత ఇతి సప్తమ్యాస్తసిః - శతకృత్వః శత
వారం * సంఖ్యాయాః క్రియాభ్యావృత్తిగణనే కృత్వసుజితి కృత్వసు
చ్ప్రత్యయః - ప్రణిపత్య నమస్కృత్య సంఘటితా స్సంయోజితా అంజల
యో యైస్తే తథాభూతాస్సంతః - విస్మయః అద్భుతం తేన స్తిమితా నిశ్చ
లాస్సంతః - ఆర్ద్రా ఇతి వార్థః ॥ ని॥ ఆర్ద్రం సార్ద్రం క్లిన్నం తిమితం

స్పతింప్రరసహృత్య వాసవముఖా బహిర్ముఖాః ప్రవి
కీర్య పుష్పాంజలీన్ ప్రణిపత్య దూరతశ్శతకృత్వస్సంఘటి
తాంజలయో విస్మయస్తిమితా స్తంభవదాసాం చక్రి
రే ॥ ౨౮ ॥ప॥ తుష్టావ తోష్య బహుధా సురదేశికస్య ది
వ్యాద్భుతాని చరితాని పరస్య ధామ్నః । స్తబ్ధా సతీ శ్వ
శురదర్శనసాధ్వసేన వాణీ న వక్త్రకుహరాద్బహిరావి

స్తిమితం సమున్నముత్తం చేత్యమరః - సాత్త్వికభావోదయాదితి భావః -
స్తంభేన స్థూణయా తుల్యం స్తంభవత్ * తేన తుల్యమితి వత్ప్రత్యయః -
ఆసాంచక్రిరే తస్థుః ॥ ౨౮ ॥ తుష్టావ ఇతి॥ ధామ్నస్సర్వాధారకస్య
పరస్య పరమాత్మనః॥ ని॥ పరోరి పరమాత్మనోరితి విశ్వః - దివ్యాని శ్రవణ
రమణీయాని చ తాని అద్భుతాని ఆశ్చర్యకరాణి చేతి కర్మధారయః-చరి
తాని కర్మాణి బహుధా బహుప్రకారైః తుష్టావ తః స్తోతుమిచ్ఛతః* ష్టు
ఞ్ ధాతోస్సని అజ్ఝనగమాం సనీతి దీర్ఘః సురదేశికస్య సురగురోః వక్త్ర
కుహరాత్ ముఖబిలాత్ వాణీ సరస్వతీ- శ్వశురః పత్యుః పితా ॥ ని॥ పతిప
త్న్యోః ప్రసూ శ్వశ్రూ శ్వశురస్తు పితా తయోరిత్యమరః- తస్య దర్శ
నం సాక్షాత్కారః తస్మాత్ సాధ్వసం భయం తేన స్తబ్ధా నిశ్చలా సతీ బ
హిర్నావిరాసీత్ న ప్రాదుర్బభూవ॥ ౩౭ ॥ తత ఇతి॥ తతో దేవప్రణామా

నంతరం ప్రసాదః ప్రసన్నతా ఆభిముఖ్యమితి యావత్ - తేన విమలాః మనోహరాః యే పద్మనాభస్య నారాయణస్య కటాక్షాః ॥ ని ॥ కటాక్షో పాంగదర్శనే ఇత్యమరః ॥ తేషాం పరిక్షేపః పరిపాతః తేన విదితం శ్రుతం ఇంగితం ॥ ని ॥ నిశాగో విప్రకారస్యాదాకారస్త్వింగ ఇంగితమిత్యమరః ॥ భావో యయా సా తథాభూతయా తస్య నారాయణస్య పాదయోః మూలే నివిష్టయా ఉపవిష్టయా భగవత్యా మహిమశాలిన్యా పద్మహస్తయా రమాదేవ్యా - నిసర్గః స్వభావః తస్మాన్మధురా రమణీయాః తథాభూతైరపి - నిర్భరమతిమాత్రమిత్యర్థః ॥ ని ॥ అతివేలభృశాత్యర్థాతిమాత్రోద్గాఢనిర్భరమిత్యమరః - వాత్సల్యం ప్రేమ తదేవ సుధా పీయూషం - తస్యా ఆసారః ధారాసంపాతః తేన మధురైః స్పృహణీయైః - హే వత్స చి

రాసీత్ ॥ ౩౭ ॥ గ ॥ తతః ప్రసాదవిమలపద్మనాభకటాక్ష

పరిక్షేపవిదితేంగితయా పాదమూలనివిష్టయా తస్య భగ

వత్యా పద్మహస్తయా నిసర్గమధురైరపి నిర్భరవాత్సల్య

సుధాసారమధురైరక్షరైర్వత్స చిరాదాగతోఽసి వర్త

సే కుశలేన కాఇమాః ప్రజాః కాందిశీకా ఇవ లక్ష్యంత ఇ

త్యనుయుజ్యమానో విధిరంతరానందతుందిలః ప్రణమ్య

శతశః పరాం దేవతామిదమాబభాషే ॥ ౨౮ ॥ ప ॥ జయేజ

రాత్ చిరకాలే నేత్యర్థః - ఆగతోఽసి - కుశలేన క్షేమేన వర్తసే కిమితి కాకుః - ఇమాః పరిదృశ్యమానాః ప్రజాః జనాః ॥ ని ॥ ప్రజాస్యాత్సంతతౌ జన ఇత్యమరః ॥ కాందిశీకాః భయద్రుతా ఇవ ॥ ని ॥ కాందిశీకో భయద్రుత ఇత్యమరః - లక్ష్యంతే దృశ్యంతే ఇతీత్థం విధైరక్షరైః వర్ణైః ర్వచోభిరితి ఫలితార్థః - అనుయుజ్యమానః ఆపృష్టః - అతఏవానందేన సుఖేన తుందిలః మాంసలః ॥ ని ॥ తుందిలస్తుందిభస్తుందీత్యమరః ॥ విధిః బ్రహ్మా శతశః అనేకధా * బహ్వల్పార్థాచ్ఛసితి శస్ ప్రత్యయః - పరాం దేవతాం మంగళదేవతాం ప్రతి ప్రణమ్య నమస్కృత్య ఇదం వక్ష్యమాణం వచః ఆబభాషే జగాద ॥ ౨౮ ॥ అ ॥ అథ కథనప్రకారమాహ ॥ జయేతి ॥ జగతాం లోకానాం అంబా జగదంబా తస్యాస్సంబుద్ధిః హే జగదంబ * అంబార్థనద్యో

ప్రహార్ణస్వ ఇతిసంబుద్ధినిమిత్తకహ్రస్వః - జాంబూనదం సువర్ణం తన్మయోయః అంభోజస్యకోశఃకుట్మలం। తస్యప్రభేవప్రభాయస్యాఃతస్యాస్సంబుద్ధిః - జయజయసర్వోత్కర్షేణవర్తస్వ భక్తిపశాద్ధాతోర్ద్వేరుక్తిః-కమలాక్షస్యాయావక్షస్థలీసైవహర్మ్యంసౌధఃతస్మిన్నర్మకేళిః। తత్ప్రియంయస్యాస్తస్యాస్సంబుద్ధిః -జయజయకరుణాకారుణ్యంతన్మిశ్రాశ్చతేకటాక్షాశ్చేతి శాకపార్థివాదిత్వాత్సమాసః - తథావిధకటాక్షైః ప్రతీక్ష్యతేః ప్రతిపాలయంతః త్రిలోకేశ్వరాః యస్యాస్తస్యాస్సంబుద్ధిః-జయజయేతిసంబంధః - జనిరుత్పత్తిఃతస్యామార్గఃసంసారమార్గ ఇతితాత్పర్యార్థః - తస్మిన్లగ్నాస్సంబద్ధాయేఅణవఃపరిమా

యజగదంబజాంబూనదాంభోజకోశప్రభేజయజయక
మలాక్షవక్షస్థలీహర్మ్యనర్మప్రియే । జయజయకరుణా
కటాక్ష ప్రతీక్షత్రిలోకేశ్వరే జయజయజనిమార్గల
గ్నాణువర్గాపవర్గప్రదే ॥౩౮॥ప॥ వత్సేతిప్రవహాత్సు
ధారసపరిష్వక్తంయదామంత్రితంద్రష్టంయచ్చదయా
తరంగశిశిరోత్సంగైరపాంగైస్త్వయా । తస్మాదస్మ

ణవిశేషవిశిష్టాజీవాఇత్యర్థః-తేషాంయోవర్గస్సంఘాతరూపఃమూర్తీభూతఇతియావత్ - తస్యాపవర్గ ప్రదా మోక్షప్రదా తస్యాస్సంబుద్ధిః - జయజయసర్వోత్కర్షేణవర్తస్వ - భగవత్యాస్సర్వోత్కర్షేప్రతిపాదితేసతిసర్వాంతః పాతిత్వాత్ స్వస్యాపిస్వాపేక్షయాపిభగవత్యాముత్కర్షోభిహితప్రాయఏవేతీయముక్తిస్స్వావధికతదుత్కృష్టత్వానుసంధానరూపనమస్కారఏవపర్యవస్యతీతి వేదితవ్యం ॥౩౮।అ॥ మాతృవచన ప్రశంసాపూర్వకం స్వక్షేమమభిధాయ భగవన్నికటేవక్తవ్యక్రమంపృచ్ఛతీత్యాహ ॥ వత్సేతి ॥ త్వయా ప్రవహాత్ప్రసరత్ సుధారసోఽమృతద్రవ స్తేనపరిష్వక్తంపరిప్లుతంవత్సేతియదామంత్రితం*నప్రంసకేభావేక్తః - యదాహ్వానమిత్యర్థః దయాకృపాతస్యాస్తరంగాః పరంపరాఇతితాత్పర్యార్థః- తైశ్శిశిరఃశీతలఃఉత్సంగఃసమీపదేశఃయేషాం లేతథాభూతైః ॥ని॥ అంతస్సమీపఉత్సంగఇతివిశ్వః అపాంగైఃనే

తాం పూర్వం తైః యద్దృష్టం అత్రాపి పూర్వవత్ క్తః యదవలోకనమిత్యర్థః - తస్మాద్భాషణావలోకనలక్షణాదుభయస్మాత్ అహం విశిష్య విశేషతః అధునా కుశలీ పుణ్యవానస్మి భవామి॥ ని॥ పర్యాప్తిక్షేమపుణ్యేషు కుశలమిత్యమరః॥ ఇమే దేవాశ్చ ధన్యాః-హరౌ భగవద్విషయే కిం కథం వా విజ్ఞాప్యం విజ్ఞాపనా కథం కర్తవ్యేత్యర్థః-అథ కార్త్స్న్యేన॥ ని॥ మఙ్గళానంతరారంభప్రశ్నకార్త్స్న్యేష్వథో అథేత్యమరః-తస్య విజ్ఞాప్యస్యాదిః ప్రకారః॥ ని॥ ఆదిః ప్రకారే ప్రథమే నిదానే పరపూరుష ఇతి భాస్కరః॥ ఆదిశ్యతాముచ్యతాం * ఆఙ్పూర్వాద్దిశతేరుచ్చారణార్థాద్భావకర్మణోరితి త్యాత్మనేపదం లోట్ ॥ ౩౯ ॥ ఇతీతి॥ కమలాసనో బ్రహ్మా కమలాం లక్ష్మీం ప్రతి ఇతీత్థం యావత్ప్రార్థయతే ప్రార్థనాం కుర్యాత్ * యావత్పురానిపా

ధునా విశిష్య కుశలీ ధన్యాశ్చ దేవా ఇమే విజ్ఞాప్యం తు కథం

హరౌ కిమథవా తస్యాదిరాదిశ్యతాం॥ ౩౯ ॥ గ॥ ఇతి యావ

త్ప్రార్థయతే కమలాం కమలాసనస్తావద్గోవిందఏవ

స్వయమిద్ధమనుజగృహే ॥ ౪౦ ॥ ప॥ స్రష్టాసి తాత జగతో

స్య చరాచరస్య సంధారయస్యథ ముఖైశ్చతురోపి వే

దాన్। తేనాసి లోకదయితో దయితో మమాపి తద్బ్రూహి

తయోర్లక్ష్మీకమలాసనయోర్మధ్యే తావద్గోవిందః స్వయమేవ ఇద్ధం వక్ష్యమాణప్రకారం అనుజగృహే అనుగ్రహం కృతవాన్ ॥ ౪౦ ॥ అనుగ్రహప్రకారమేవాహ॥ స్రష్టేతి॥ తాతేత్యామంత్రణం లోకవత్ప్రీత్యా తిశయద్యోతనేతి బోధ్యం। యస్మాత్కారణాత్ చరం చాచరం చానయోస్సమాహారః చరాచరం తస్య స్థావరజంగమాత్మకస్యేత్యర్థః- అస్య పరిదృశ్యమానస్య జగతః లోకస్య ॥ ని॥ విష్టపం భువనం జగదిత్యమరః॥ స్రష్టా నిర్మాతాసి భవసి - చతురో వేదాన్ ఋగ్యజుస్సామాథర్వణః అథ ముఖైః సంధారయసి వహసి- తేన కారణేన లోకానాం జనానాం దయితః ప్రియః అసి- స్వర్గాపవర్గసంపాదకశరీరనిర్మాణాదితి భావః-మమాపి దయితః ప్రియః అసి - మదాజ్ఞారూపవేదధారణాదితి భావః-తత్తస్మాత్తే తవ తం మనోరథం సంకల్పం సఫలయామి అద్యైవ సఫలం కరోమి * తత్కరోతి తదాచష్ట ఇతి సఫ

లశబ్దాద్వర్తమానేలట్-బ్రూహి॥౪౦॥కతీతి॥కతివిశ్వస్రజఃవిధాతౄన
హమస్రజంనిర్మితవానాసం-కతివావిధీన్ - ఇతఃపరమితి శేషః-స్రక్ష్యా
మినిర్మాణంకరిష్యామి అధునాఽతిబ్రహ్మాణః స్రజామినిర్మాణంకరోమి-
కాలస్యానాదిత్వాదనేకేబ్రహ్మాణః పూర్వంబభూవుః ఉత్తరత్రానేకే
భవిష్యంతిబ్రహ్మాండానామనంతత్వాదధునా అనేకేవిద్యన్తే తథాపి
తిష్ఠావః - పరాఽతత్త్వాష్టాయాభక్తిః మయ్యనురాగోఽతత్ర శాలిశోభ
మానాః-తథాభూతాభవతిత్వయిమహేశుసుకాచిత్ నస్మిన్నపిబ్రహ్మణి
త్యర్థః-కరుణాకృపానభవతి,నాస్తీత్యర్థః ॥౪౧॥ ఇతీతి॥ పితామహః
బ్రహ్మఇత్యేవంప్రకారంఇందిరాపతేఃరమాధవస్యతాంతాదృశీం గిరం
వాచంఅష్టభిరష్టసంఖ్యాకైఃకర్ణైఃశ్రోత్రైః - చతుర్ముఖత్వాత్తస్యా

హికఃసఫలయామిమనోరథంతే ॥౪౦॥ ప॥కత్యస్రజంవి
శ్వస్రజః కతివాస్రక్ష్యామి కతిస్రజామ్యధునా । భవతి
పరభక్తిశాలినిభవతీవనమేత్వవిత్కరుణా ॥ ౪౧ ॥౫॥
ఇతిమధురాంగిరమిందిరాపతేఃపిబన్నష్టభిః కర్ణైఃపి
తామహస్తాదాత్వికహర్ష సంభ్రమావలుప్తవక్తః కథం
చిదిదమాచచక్షే ॥౪౨॥ ప ॥ స్వప్నోన్మాదావపిహిస్ప

ష్టకర్ణత్వమిత్యాశయఃపిబన్ శృణ్వన్నితితాత్పర్యార్థః - తదాత్వంత
త్కాలః॥ ని॥తత్కాలస్తుతదాత్వంస్యాదిత్యమరః॥ తత్రభవఇత్యర్థే
కాలవాచిత్వాత్ఠఞ్ప్రత్యయః-ఏవంతాదాత్వికః యోహర్షః ఆనందః
తేనసంభ్రమవేగేనఆదరేణచావలుప్త-అదృష్టంఅస్ఫుటమితియావత్ -
వక్తవ్యంకథనీయంయస్యసతథాభూతస్సన్ కథంచిత్ కృచ్ఛ్రేణేదంవక్ష్య
మాణంఆచచక్షేజగాద॥౪౨॥ ఉక్తిప్రకారమేవాహ ॥ స్వప్నేతి ॥ స్వ
ప్నఃస్వాపావస్థా॥ ని॥స్వాపస్నిద్రాశయనంస్వాపస్స్వప్నస్సంవేశఇత్య
పీత్యమరః-ఉన్మాదఃఉన్మాదావస్థా॥ని॥ఉన్మాదశ్చిత్తవిభ్రమఇత్యమరః-
తౌస్వప్నోన్మాదావపికర్తారౌ-హేనాథమిథ్యావితథా ॥ ని ॥ మృషామి
థ్యాచవితథేత్యమరః-వస్తూనిపదార్థాన్ స్రజతఃనిర్మాణంకుర్వాతః -అ
మీఏతేవేదవాదః వేదోక్తయఃమనుజైరపిసంధార్యంతేనను-వీక్షేకము

క్షణేనాపీతి భావః - ధ్రియంతే ఖలు-ఇయతా ఏతావతా ఇహ దాసింకింశ్రే యః ప్రాప్యం ప్రాప్తవానాస నకిమపీత్యర్థః - హే స్వామిన్ అనయా శిశిరయా శీతలయా తవ దృష్ట్యా దర్శనేన॥ వి॥ దృష్టిర్జ్ఞానే౽క్ష్ణిదర్శనే ఇత్యమరః-మఙ్గళ్యం తే ఉపసృప్యన్త ఇతి మఙ్గళాః ఉపసర్పణీయా ఇత్యర్థః॥ మగి సర్పణ ఇతి ధాతోః మగేరలచ్ప్రత్యయః- తేషాం మఙ్గళం ఉపసర్పణీయం ధామేతి శేషః ప్రాప్యం ప్రాప్తవానాసం । యద్వా మఙ్గళానాం మఙ్గళం పరమం శుభమిత్యర్థః - కల్యాణే చ మఙ్గళే భామే మఙ్గళా శ్వేతదూర్వికేతి హేమచన్ద్రః - ప్రాప్యం పూర్వవత్॥ ౪౨॥ అపిచేతి ॥ మనోరథానాం ఇచ్ఛానాం* నిర్ధారణే షష్ఠీ ॥ ని ॥ ఇచ్ఛాకాంక్షా స్పృహేహా తృడ్వాంఛా లిప్సా మనోరథ ఇత్యమరః - యః మనోరథః ముఖ్యసంకల్ప

జాతో నాథ వస్తూని మిథ్యాసంధార్యం తేన నుచ మనుజైర
ప్యమీ వేదవాదాః । ప్రాప్యం శ్రేయః కిము హ మియతా
ప్రాప మేవానయా తు స్వామిన్ దృష్ట్యాతవ శిశిరయా
మఙ్గళం మఙ్గళానాం ॥ ౪౨ ॥ అపిచ ॥ప॥ మనోరథా
నామపి యో మనోరథ స్సుదుర్లభానామపి యస్సు దుర్ల
భఃతదేవ లబ్ధం తవ పాద సేవనం కదర్థనా స్యైవ కదర్థ
నాన్యతః॥ ౪౩॥ అపిచేతి॥ శ్లో ॥ కే దేవాః కే దనుజాః కింజగ

ఇత్యభిప్రాయార్థః - సో౽పి ఫలిత ఇతి పదద్వయస్య శేషః సుదుర్లభా యద్దుర్లభం నామ నుపలభ్యమాన వస్తూనాం పూర్వవ త్షష్ఠీపం త త్తథావిధం తవ పాద సేవనం పాదసేవా - ఏవకారో భిన్నక్రమః లబ్ధమేవ ప్రాప్తమేవ అతః * ల్యబ్లోపే పంచమీ - ఏతత్తవ పాద సేవనం విహాయేత్యర్థః-అతిరిక్త ప్రార్థనాసీతి శేషః- కదర్థనాని కదర్థనాని ద్విరుక్తాని - అలమల మితివన్నైష్ఫల్యాతిశయద్యోతనాయేతి బోధ్యం। అత్యంతకుత్సిత ప్రార్థనా స్యైవేత్యర్థః - అనశ్వర భవత్పాద సేవనమపహాయ నశ్వరాణామన్యేషాం కేషాం వా ప్రార్థనా కుత్సితా న భవతీతి భావః॥ ౪౩॥ అపిచేతి॥ దేవాః ఇన్ద్రాదయః కే ఇతి ప్రశ్నః మన్మాతృభగినీపుత్రా న భవంతీతి భావః। దనుజాః క ఇతి ప్రశ్నః మత్సపత్నీమాతృపుత్రా

నభవంతీతిభావః ఇదంజగత్త్రయం అహం శిరసిజగద్ధృత్వానగచ్ఛామిఖల్వితిభావః అంతతోవసానేహంకః అహంవా కియత్కాలంస్థాస్యామిమమవాకింశాశ్వతమితిభావః ఇమంమదీయంవిమోహమజ్ఞానం పరిహృత్యనివార్యపాలయ సంరక్షణం కురుదాసోస్మిదాసోస్మి అత్యంతంభృత్యోస్మీతితాత్పర్యార్థః ద్విరుక్తిఃభక్త్యతిశయద్యోతనార్థః॥౪౪ ॥ఇతీతి॥ ఇతీత్థంకమలాయాలక్ష్మ్యాస్సకటాక్షాణాం పాతః ప్రసరణంతేన భగవతోనారాయణస్య పరిగ్రహేణకేవలం భక్తఇతిస్వీకారేణచేత్యర్థః తత్త్వంవాస్తవార్థం ప్రతిబుధ్యజ్ఞాత్వాపద్మసంభవేబ్రహ్మణిఉదాసీనే తటస్థేసతీత్యర్థః ప్రపంచఏవపాంచాలికాదారుప్రతిమా ॥౯॥ పాంచా

దేవేదమంతతఃకోహం। పరిహృత్యవిమోహమిమంపా
లయదాసోస్మిదాసోస్మి॥౪౪ ॥౫॥ ఇతికటాక్షపాతేనక
మలాయాఃపరిగ్రహేణచభగవతః ప్రతిబుధ్యతత్త్వము
దాసీనేపద్మసంభవే ప్రపంచపాంచాలికానటనసూత్ర
ధారఃపరమపురుషస్సర్వపధీనయా మహామాయయాత
చ్ఛాదయన్ కర్తవ్య మస్యాప దిదేశ సత్యమేవ భవా
నాహకదర్థనాన్యేవ కదర్థనానీతిఅలమేవ వ్యగ్రత
స్థ్రినతిరస్మాక మవహితో గృహాణేదమాదిశ సర్వానమ
రాన్॥౨౮॥ ప॥ సంధానంకురుతాసురైర్గ్రణమతోమం

లికాపుత్త్రికాస్యాద్వస్త్రాదంతాదిభిః కృతేత్యమరః। తస్యాఃనటనం నర్తనంతస్మిన్ సూత్రధారఃసూత్రధారసదృశః యథాభరతాచార్యః సూత్రధారఃప్రతిమాంనర్తయతి తథావాసుదేవః సూత్రధారస్థానీయస్సన్ జగత్పాంచాలికాంనర్తయతిసర్వస్యాపితదాయత్తత్వాదితిభావః పరమపురుషఃఉత్తమపురుషోనారాయణః సర్వపధీనయా సర్వమార్గవ్యాపిన్యా మహామాయయా తమాచ్ఛాదయన్ ఆవృణ్వన్ అస్యబ్రహ్మణఃకర్తవ్యంకార్యాంశముపదిదేశఉపదేశంకృతవాన్। ఉపదేశప్రకారమాహ। భవాన్ కదర్థనాన్యేవకదర్థనానీతి సత్యమేవాహ అపదఃభవద్యోగాన్మమధ్యమఃఅస్మాకమగ్రతస్థితఃఅలంఇదం అవహితస్సన్ గృహాణసర్వానఖిలానమరాన్ దేవానాదిశాజ్ఞాపయఇత్యుపదిష్టవానిత్యర్థః ౨౮॥కించ॥సంధానమితి ॥ ప్రథమతఃప్రథమంఅసురైస్సహ సంధానం

సంధింకురుతసంధింకృత్వైవసర్వనిర్వాహంకరిష్యథేత్యర్థః। తతోఽనం
తరంసమేతాఃమిళితాః యూయం దేవాః తేఅసురాః అథవా యూయం
సమేతాస్సంత ఇతి యోజనా-మందరం తన్నామకముర్వీధరంపర్వతం।మం
థానంమంథనదండం ॥ని॥ వైశాఖమంథమంథానమంథానోమంథదండ
క ఇత్యమరఃకృత్వాఽర్ణవే క్షిపత స్థాపనంకురుత అథానంతరంతమద్రిం
వాసుకినాబధ్వా వాసుకి సర్పేణవేష్టనంకృత్వా మంథతమంథనం కురుత
తతఃమంథనానంతరంయాసుధాయదమృతం సంపత్స్యతే ఉత్పన్నాభ
విష్యతి తామమృతమాస్వాద్య పీత్వాయూయం దేవాఅమరతాం అమర
త్వంగమిష్యథ ప్రాప్తాభవిష్యథ-వఃయుష్మాకంశత్రవఃఅరయఃఅసురాః
అమరతా మమరత్వం నగమిష్యంతీతి పురుషవ్యత్యాసే నాన్వయోబో

థానముర్వీధరం కృత్వా మందర మర్ణవె క్షిపత తేయూ
యంసమేతాస్తతః।బధ్వా వాసుకినాథమంథతతస్సంప
త్స్యతేయాసుధాతామాస్వాద్య గమిష్యథాప్యమరతాం
యూయంనవశ్శత్రవః॥ ౪౫॥గ॥ పరంతుభవితాత్రదుష్ప
రిహారః ప్రత్యూహః పరిహరిష్యతేచసప్రసాదాదేవదే
వదేవస్యతదద్య ప్రభృతి విశిష్యావలంబధ్వ మంబికారమ
ణంశరణమితి॥౪౬॥ప॥జానామ్యహముమాకాన్తంజానా
సిత్వంచమద్గిరా। జానంతికిమిమేమూఢాస్తత్సమ్యగమ

ధ్యః ॥ ౪౭ ॥ వక్తవ్యముక్త్వాఫలప్రాప్తిప్రతిబంధకనివృత్త్యుపాయము
పదిశతీత్యాహ పరంత్వితి ॥ అత్రాస్మిన్ కార్యేదుఃఖేన పరిహర్తుమశ
క్యః దుష్పరిహారఃదుర్నివార ఇత్యర్థః - ప్రత్యూహఃవిఘ్నః ॥ ని ॥ వి
ఘ్నోంతరాయఃప్రత్యూహ ఇత్యమరః - భవితాభవిష్యతి సవిఘ్నోదేవ
దేవస్య మహాదేవస్య ప్రసాదాదనుగ్రహాత్పరిహరిష్యతే నివారయిష్య
తఏవతత్తస్మాదద్య ప్రభృత్యే తత్క్షణమారభ్య అంబికారమణంఅంబికా
యాః పార్వత్యాఃపతిం ॥ ని ॥ మృడానీచండికాంబికేత్యమరః। శర
ణంరక్షకంవిశిష్యఅధికమిత్యర్థః - అవలంబధ్వంఇతీత్థ ముపదిదేశేత్య
న్వయః ॥౪౬॥ జానామీతి॥అహంఉమాయాఃపార్వత్యాః
కాంతంపతింశివంజానామి తత్వతోవేద్మీత్యర్థః - మద్గిరా మమవాచా
త్వంచజానాసి వేత్సిమదనుగ్రహ మహిమ్నేతిభావః - మూఢాః అజ్ఞాని

ర్భాగ్యా ఇతి వా॥ ని॥ మూఢాల్పాపటునిర్భాగ్యా ఇత్యమరః ఇమె వాసుదె వాదయః జానంతికింనవిందతీత్యర్థః॥ తత్తస్మాత్సర్వ్యగనుశిష్యతాంశిష్యతాంభావెలోట్॥ ౨౮ ॥ ఇతీతి ॥ నిషాధ్యాం తాంశవధేర్నిరవధిః నిస్సీమేత్యర్థః - తథాభూతాయాకరుణాకృపాతస్యాస్సముద్రః దేవతానాంబ్రహ్మాదీనాందేశికఃగురుర్గపద్మనాభః వాసుదేవః ఇత్యేవంప్రకారంపరం ఉపదెశంనిదెశంనిజైరెభ్యోదెవెభ్యోవితీర్యదత్వా స్వయంపద్మనాభః హృదిమనసిఇందుచూడంచంద్రశేఖరంగాఢంనితాంతంచింతయన్ ధ్యాయన్ సన్ కమలపీఠేపద్మసంభవే బ్రహ్మణి మిషతిపశ్యతిసతి తిరోభూత్ అంతరధాత్॥ ౨౯॥ అథేతి ॥ అథహర్యంతర్ధానానంతరంపితామహేబ్ర

శిష్యతాం॥ ౨౮॥ ప ఇతిపరముపదెశందెశికొదెవతానాం నిరవధికరుణాబ్ధిస్నిర్జరెభ్యోవితీర్య। స్వయమపిహృదిగాఢంచింతయన్నిందుచూడంమిషతికమలపీఠేపద్మనాభస్తిరోభూత్॥ ౨౯॥ గ॥ అథయథోపదెశమిందిరాపతెరాదిశ్యాదెష్టవ్యమంతర్హితే పితామహే పూర్ణమనోరథాదివాకసఃపురహరారాధనకౌతూహలేనపునరాసేదురుపత్యకాంపరమానంద మంధరామందరాద్రేః ॥ ౩౦ ॥

ఇతిశ్రీమద్భారద్వాజకులజలధికౌస్తుభశ్రీనీలకంఠదీక్షితేనవిరచితేనీలకంఠవిజయె చంపుకావ్యే

ద్వితీయాశ్వాసః.

హ్మణిఇందిరాపతేలక్ష్మ్యాఃపతే ర్నారాయణస్యసంబంధిఅదెష్టవ్యం వక్తవ్యంఆదెశంనిదెశంయథోపదెశముపదెశమనతిక్రమ్యేత్యర్థః ఆదిశ్య అభిధాయనియోగంకృత్వేతిభావః అంతర్హితే అంతర్ధింగతేసతిపూర్ణఃసఫలఃమనోరథః వాంఛాయెషాంతే తథాభూతా। అతఏవానందమంధరాఃఆనందతుందిలాఃదివౌకసోదెవాః పురహరఃత్రిపురాంతకఃతస్యారాధనంతస్మిన్ కుతూహలేనకౌతుకేనపునఃమందరాద్రెరుపత్యకామాసన్నభూమిమాసేదుఃఆయయుః॥ ౩౦॥ ... ... *

ఇతి శ్రీమద్భారద్వాజ జలధి చంద్రవెల్లాలమహాదెవసూరివిరచితాయాంనీలకంఠవిజయవ్యాఖ్యాయాం బుధానందసమాఖ్యాయాం ద్వితీయాశ్వాస వివృతిః. సమాప్తాసీత్

శ్రీరస్తు.

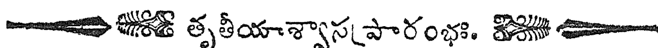

నీలకంఠవిజయే - సవ్యాఖ్యానే - తృతీయాశ్వాసప్రారంభః.

అథ భగవదాజ్ఞానిర్వర్తనాయ సంధిలిప్సుర్వాసవః దూత్యంకర్తుంగురుంప్రార్థయామాసేత్యాహ॥శ్లోకద్వయేన ॥ ఉపాసీనా ఇతి ॥ నానావిధాః యేవిధయఃమంత్రానుష్ఠానానితైర్వివిధైః అనేకప్రకారైః ఉపచారైః ధ్యానావాహనాద్యుపచారైశ్చలోకానాంభువనానాం॥ ని ॥ లోకస్తుభువనేజనఇత్యమరః। శరణేసాధుఃశరణ్యఃసంరక్షణధురీణఇత్యర్థః-తంశశధరస్యచంద్రస్యయాకలాసైవ ఉత్తంసోవతంసః యస్యస తథాభూతంశివంఉపాసీనాః భజమానాః అమరాః ప్రకృతిఃస్వభావః ॥ ని॥ప్రకృతిఃపంచభూతేషుస్వభావేసచివాదిష్వితినానార్థరత్నమాలా।త

శ్రీరస్తు.

తృతీయాశ్వాసప్రారంభః.

ప॥ ఉపాసీనానానావిధిభిరుపహారైశ్చవివిధై శ్శరణ్యం
లోకానాం శశధర కలోత్తంస మమరాః। మృషాసంధి
త్సంతఃప్రకృతికుటిలైర్దానవగణై ర్విరించస్యాదేశాద
వృణుతగురుందూత్యవిధయే॥౧॥ప॥పరాయణంనఃపరమ

యాకుటిలాఃవక్రాఃతైః దానవానాంగణైః మృషావితథంసంధిత్సంతః సంధాతుమిచ్ఛంతస్సంతః లోకేయయోస్సంధిస్తయోరుభయోరపిప్రయోజనందృష్టంప్రకృతేసంధినాం దేవానాం ఏకేషాంప్రయోజనేసత్యపితరేషాందానవానాం తదభావాత్సంధేర్గపాక్షికవైతథ్యమితి భావః విరించస్యబ్రహ్మణః ॥ని॥ శతానందశ్శతధృతిర్విరించాబ్జోవిరించనఇత్యమరః।ఆదేశాన్నియోగాద్గురుంవాచస్పతిందూతస్యకర్మదూత్యం॥ని॥స్యాత్సందేశహరోదూతోదూత్యంతద్భావకర్మణోరిత్యమరః। తస్యవిధయే కరణాయఅవృణుతవృతవంతఃవృఞ్వరణే-ఇత్యస్మాత్కర్తరిలఙ్॥ ౧ ॥ పరాయణమితి॥పురోధాఃపురోహితః॥ని॥పురోధాస్తుపురోహితఇత్యమ

రః భవాన్యతః కారణాత్ప్రథమం ఆదౌ ముఖ్యమితి వా॥ని॥ సూక్ష్మమధ్యాత్మమప్యాద్యే ప్రధానే ప్రథమం త్రిష్విత్యమరః । న అస్మాకం పరముత్కృష్టం అయనం నిలయః గమ్యస్థానమితి యావత్ అథవా పరముత్కృష్టం అయనం మార్గః సన్మార్గ ఇతి యావత్ భవద్ద్వారైవాస్మాకం సర్వకార్యసిద్ధిరితి భావః॥ని॥ అయనం నిలయే మార్గే దక్షిణోదగ్గతౌ రవేరితి నానార్థరత్నమాలా। యద్వా। పరాయణం సర్వత్ర సంగృహీత ఇత్యర్థః భవానీత్యస్య విశేషణం॥ని॥ సాకల్యాసంగవచనే పారాయణపరాయణే ఇత్యమరః । మదీయసకలస్వమిత్యర్థో వా బోధ్యః గురుః ఉపదేష్టా పితా వా- నిషేకాదీని కర్మాణి యః కరోతి యథావిధి । సంభావయతి చాన్నేన స విప్రో గురురుచ్యత ఇతి హేమచంద్రః । జనితా చోపనేతా చ యస్తు విద్యాం ప్రయచ్ఛతి । అన్నదాతా భయత్రాతా పంచైతే పితరస్స్మృతా ఇతి శాస్త్రాత్తస్య తత్పితృత్వమితి భావః సచివో మంత్రీ॥ని॥ మంత్రీ ధీసచివోఽమాత్య ఇ

త్వం భవాన్యతో గురుః పురోధాస్సచివశ్చ దైవతం । అతో వ
యం తావదనన్యసాధనా వృణీమహే త్వామవమేఽపి కర్మ
ణి ॥౨॥౫॥ ఇతి ప్రార్థితో దేవైరిదమువాచ వాచస్పతిః
నైతావదభిధాతవ్యం ॥౧॥ నహి కించిదవమం నామ కర్మ

త్యమరః । దైవతం ఉపాస్యదేవతా చ శ్రేయస్కరజాలమేవ త్వమస్మాకమితి భావః- అతః కారణాద్వయం తావన్న విద్యతే అన్యత్త్వద్వ్యతిరిక్తం సాధనం కార్యసాధకం యేషాం తే తథాభూతాస్సంతః త్వదతిరిక్తసహాయరహితా ఇతి యావత్ త్వాం భవంతమేవ అవమం అధమం ॥ ని ॥ రేఫయాప్యావమాధమా ఇత్యమరః। తస్మిన్ కర్మణ్యపి దూత్యరూపే భావః - వృణీమహే వృతవంతస్స్మ ॥ ౨ ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థం దేవైః ప్రార్థితః యాచితః వాచస్పతిః గురుః ఇదం వక్ష్యమాణం వచనం ఉవాచ తత్కిమితి చేత్ తత్రాహ ॥ నేతి॥ ఏతావదిదన్నాభిధాతవ్యం న వక్తవ్యమిత్యర్థః॥౧॥ కుత ఇతి చేదత్రాహ॥నహీతి॥ హి యస్మాద్రాజానముపజీవితుం శీలం యేషాం తే రాజోపజీవినః రాజాయత్తజీవికా ఇత్యర్థః - తేషాం అవమం నామ అధమమితి ప్రసిద్ధం కించిత్కర్మ నాస్తి తతో నాభిధాతవ్యమితి పూర్వేణాన్వయః

రాజాజ్ఞయా తేషాం ఉత్తమ మధ్యమాధమ నిఖిలకర్మకర్తృత్వాత్సైవధ
ర్మత్వాదితి భావః॥౨॥ రాజాభిమతకర్మణః కర్తవ్యత్వే ఉపపత్త్యంతర
మాహ ॥తదితి॥ రాజానః భూపాః యత్ యస్మిన్ కర్మ రాజ్ఞః అయం రా
జకీయః తత్సంబంధీతి యావత్ తథాభూతం పురుషం సేవకజనమితి సము
దితార్థః నియుంజతే ప్రవర్తయంతే తత్కర్మ తద్వ్యాపారః తస్య సేవక
జనస్య కీర్తిదం యశఃప్రదం తత్కర్మ అలభ్యం లభ్యాన్న భవతీత్యర్థః అథవా
అల్పం లభ్యమితి అనుదరా కన్యేతివన్నఞః అల్పార్థకత్వం తథా చోక్తం॥
శ్లో॥ తత్సాదృశ్యమభావశ్చ తదన్యత్వం తదల్పతా । అప్రాశస్త్యం విరో
ధశ్చ నఞర్థాః షట్ప్రకీర్తితా ఇతి। కతీనామేవ తథావిధానాం లాభాదితి భా
వః॥౩॥ పరమితి॥ పరం తు తథాపీత్యర్థః అత్ర సంధిఫలకర్మణి విషయే కిం
చిత్ అల్పం వేత్తవ్యం పర్యాలోచనీయం॥౩॥ పర్యాలోచనం కుత ఇతి చేద

స్తి రాజోపజీవినాం ॥౨॥ప॥ తత్తస్య కీర్తిదం కర్మ తద
లభ్యం తదీప్సితం । రాజానః పురుషం యత్ర రాజకీయం ని
యుంజతే ॥౩॥ ౪॥ పరం తు కించిదత్ర వివేత్తవ్యం॥౩॥ప॥
అనాలోచ్య నిజాం శక్తిమదృష్ట్వా కార్యసాధుతాం । ఔ

త ఆహ॥ అనాలోచ్యేతి॥ మందాః మూఢాః॥ని॥ మందాల్పాపటునిర్భాగ్యా
మందాస్స్యుర్ద్వౌ తు శారదావిత్యమరః । నిజాం స్వకీయాం శక్తిం సామ
ర్థ్యం॥ని॥ కాసూః సామర్థ్యయోశ్శక్తిరిత్యమరః। అనాలోచ్య పర్యాలో
చ్య కార్యస్య సాధుతాం తలస్పర్శిత్వం అదృష్ట్వా ఏవంవిధం కార్యం మద్వి
ధేన యేన కేనచిత్కృతం మయాపీదం కర్తుం శక్యమశక్యం వేత్యననుసం
ధాయేతి భావః। కార్యసాధుతామితి పాఠే ఇదం కార్యం సాధు సమీచీనం
స్వామినస్సుకరం మమ వేత్యననుసంధాయేతి భావః కార్యగౌరవమితి పా
ఠే ఇదం కార్యం గురు మహత్ స్వామినః మమ వా యశఃప్రదమిత్యననుసం
ధాయేతి భావః- ఉత్సుకః ఇష్టార్థోద్యుక్తః॥ని॥ ఇష్టార్థోద్యుక్త ఉత్సుక ఇ
త్యమరః । తస్య భావః ఔత్సుక్యం తస్మాదభినివేశాదితి యావత్ అవగా
హంతే కార్య ఇతి శేషః ప్రవిశంతీత్యర్థః తలమధోదేశః తదభివ్యాప్యాత
లమిత్యాఙ్మర్యాదాభివిధ్యోరితి సమాసః- పాతాళపర్యంతమితి యావత్

మజ్జంతీమజ్జనంకుర్వ్వంతిచపునరుద్ధితానభవంతీతిభావః॥౪॥అథవాపర్యాలోచనేనస్వ్యకర్భ్యాతేఆవయోస్సంధిరేవనభవిష్యంతీత్యాహ ॥ సంధిరితి ॥ సంధిర్నామసంధానమితిప్రసిద్ధః అయంభవదుక్తః ఋజురవక్రఉపాయఃసమాధానంఉభయోఃప్రాప్తవైరసమాధానమితిభావః॥౨॥ఉపాయస్సాదుపాగతౌ।సమాధావధసంస్త్యాయామితినానార్థరత్నమాలా। అథవాఉపాయఃకర్మకార్యమితివార్థః॥౨॥ ఉపాయఃకర్మచేష్టాచేత్యమరః । సాధుష్వేవసజ్జనేష్వేవ ఆయతతె ప్రయతతేప్రవర్తతఇతి యావత్ ॥౨॥ సభ్యసజ్జనసాధవఇత్యమరః। సతామేవసంధేయత్వాదితి భావః-అతఏవకామందకోపిసజ్జనాసేవసంధేయానాహ॥శ్లో॥ సత్యార్యో ధార్మికానార్యోభ్రాతృసంఘాతవాన్ బలీ । అనేకవిజయీచైవసంధేయాస్సప్తపార్థివాఇత్యుక్త్వాసత్యాదీనాహ ॥ సత్యోనుపాలయాసత్యంసంధితోనైతివిక్రియాం । ప్రాణాత్యయేప్యసం త్యక్తమర్యాదోనై

తుస్సర్యాదవగాహంతేమందామజ్జంతిచాతలం ॥౪॥ ౮ ॥
సంధినామఋజూపాయస్సాధుష్వేవాయమాయ
తతేనపృథగ్జనేషు॥౪॥ దూరేపునదురహంకారదూషి

త్యధర్మతామిత్యాదినా।పృథగ్జనేషునీచేషు ॥౨॥ వివర్ణఃపామరోనీచః ప్రాకృతశ్చపృథగ్జనఇత్యమరః । నాయతతేన ప్రవర్తతేఅసతామసంధేయత్వాదితిభావఃఅసతోసంధేయానహకామందకః । బాలోవృద్ధో దీర్ఘరోగీతథాజ్ఞాతిబహిష్కృతః।భీరుకోభీరుకజనోలుబ్ధోలుబ్ధజనస్తథా । విరక్తప్రకృతిశ్చైవవిషయేష్వతిసక్తిమాన్ । అనేకచిత్తమంత్రశ్చదేవబ్రాహ్మణనిందకః। దైవోపహతకశ్చైవదైవచింతకఏవచ । దుర్భిక్షవ్యసనీచైవబలవ్యసనసంకులః। అదేశస్థోబహురిపుర్యుక్తఃకాలేనయశ్చన।సత్యధర్మవ్యపేతశ్చవింశతిఃపురుషాస్త్వమే । ఏభిస్సంధింనకుర్వీత విగృహ్ణీయాత్తుకేవలం । ఏతేవిగృహ్యమాణాస్తుధ్రువంయాంత్యచిరాద్వశమితి - దురహంకారఃదురహంకారభావఃతేనదూషితేషుదుష్టైషు దానవేష్వసురేషుపునఃదూరేతద్విషయే సంధేయత్వాభావాత్తేషాం సంధిర్నభవతీతిభావః॥౫॥ సంధిర్నభవిష్యతీత్యత్రైవోపపత్త్యంతరమా

హ ॥ కించేతి ॥ అయం సంధిలక్షణః అర్థః ప్రయోజనం దూతః సందేశహ
రః ॥౨॥ స్యాత్సందేశహరో దూత ఇత్యమరః। తస్య వాగ్వచనమేవ ముఖం
తస్య కౌశలేన చాతుర్యేణ సాధనీయః సంపాదనీయః ॥శ్లో॥ సంధిత్సురథ
మేధావీ ప్రాప్య మద్దూతమంతికే। తన్ముఖేనైవ నిఖిలకార్యమాసాదయే
త్సుధీరితి శాస్త్రాదితి భావః ॥౬॥ దూతానాం దర్శనమవలోకనమపి అస
హమానేష్వసంమన్యమానేషు కథం ఘటతే సజ్జతే న ఘటత ఏవేతి భావః ॥
౭॥ అథ దానవా దూతదర్శనం న సహంత ఇతి కథం జ్ఞాతమితి చేదత్రాహ॥
శ్రూయత ఇతి ॥ వైశ్రవణేన కుబేరేణ ॥౨॥ కిన్నరేశో వైశ్రవణ ఇత్యమరః।
ప్రహితః ప్రేషితః దూతః సందేశహరః లంకాపతేః రావణస్య సదసి స
భాయాం సద్యః తత్క్షణం సమాపితః వినాశితః ఇతీతి శేషః శ్రూయతే

తేషు దానవేషు ॥౫॥ కించ॥ దూతవాఙ్ముఖకౌశలసాధని
యోయమర్థః ॥౬॥ కథంనామ దూతదర్శనమప్యసహమా
నేషు ఘటతే॥౫॥ శ్రూయత ఏవ హి॥ వైశ్రవణేన ప్రహితో
దూతస్సద్య ఏవ సమాపితస్సదసి లంకాపతేః ॥౧౩॥ అపిచ॥
౯ ॥ ప్రవృత్తాస్సమరకర్మణి భగ్నోద్యమాస్సర్వతోఽపి సం
ధిత్సంతే దూరదర్శినో లబ్ధుం కథంచిదపి లిప్సితం న తు లబ్ధ

శ్రవణవిషయీక్రియతే। పురా ఖలు రావణస్త్రిలోకవిజయావసరే
సర్వం విజిత్య ఉదీచీం దిశం గత్వా కుబేరనిధీనపహర్తుకామః ప్రతస్థే త
దానీం తదీయపుష్పకమాత్రలాభేన పరావృత్య స్వపురీమాపత దా కుబేరః
తేన సంధిత్సుః కంచిద్గంధవసుం నామ కింనరం ప్రాహిణోత్ తదాగతం
శ్రుత్వా తద్దైవఘాతితవానిత్యైతిహాసికీ కథాత్రానుసంధేయా గ్రంథ
విస్తరభయాత్తత్సర్వమిహ న లిఖ్యతే ॥౧౩॥ అస్మాభిస్సహ తే సంధిం నాభి
మన్యంత ఇత్యత్ర యుక్తిమాహ ॥ అపిచేతి ॥ సమరకర్మణి యుద్ధే ప్రవృ
త్తాః వ్యాపృతాః సర్వతః సర్వప్రకారైరిత్యర్థః భగ్నాః శిథిలాః ఉద్యమా
ఉద్యోగాః యేషాం తే తథావిధా దూరదర్శినః విచక్షణాః ॥౨॥ దూరదర్శీ
దీర్ఘదర్శీత్యమరః। అభీప్సితం ఇష్టమర్థం కథంచిత్కృచ్ఛ్రేణాపి లబ్ధుం సం
పాదయితుం సంధిత్సంతే సంధాతుమిచ్ఛంతి లబ్ధం ప్రాప్తం నాశయితుం

నాపిసంధిత్సంతఇత్యన్వయః॥శ్లో॥ విగృహ్యాసుచిరంకాలమలబ్ధ్వాశ్రియ
మాత్మవాన్।వినిర్గత్యతదాపశ్చాల్లబ్ధ్వా రాజ్యంక్రమేణతు। సంధింకుర్వీ
తనిపుణఃనతులబ్ధనినంక్షయేతివచనాదితిభావః॥ ౯ ॥ అస్మాభిస్సహాతే
షాంసంధిత్సానుత్పాదేహేతుమవగమయన్నాహ।పశ్యతేతి॥ కేళికథాం
తరేషు క్రీడాప్రస్తావావసరేష్వపి అథోర్ధ్వగతాః అసంపూర్ణనిగళ
తాఃయేషాందానవానాంగిరఃవాచఃస్థానాద్బహుకాలాదారభ్యప్రా
ప్తసింహాసనాచ్చాలయితుంస్ఖలయితుంపాతయితుమితివాఽర్థః పునర
పిస్థానేతత్రైవేత్యర్థః-అభిషేక్తుం పట్టాభిషేకం కర్తుంచవాశక్తా
స్సమర్థాభవంతి। గచ్ఛేత్యుక్తేగంతవ్యంఆగచ్ఛేత్యుక్తేఆగంతవ్యంతి
ష్ఠేత్యుక్తేస్థాతవ్యం ఉత్తిష్ఠేత్యుక్తే ఉత్థాతవ్యంఏవం సింహాసనాధిపతి

మపినాశయితుం ॥ ౧ ॥పశ్యత॥ప॥ స్థానాచ్చ్యావయితుం
క్షణాత్పునరపిస్థానేభిషేక్తుంచవాశక్తాకేళికథాంతరే
ష్వపిభవంత్యథోర్ధ్వగతాయద్గిరః। తేమీసర్వసునివృ
తాదనుభవస్సంధాయకింధావతాభిక్షార్థంపరితోధు
నామఘవతాసంపాదయంత్వీప్సితం॥౫ ॥అపిచ ॥ప॥ గా
రశ్వాః కరిణస్త్రియో మణిగణా శ్శస్త్రాణి వస్త్రాణి వా

ష్వపితేషాంవాగ్జీవతీతిభావః-సర్వైఃప్రకారైఃసునివృతాః సుఖితాః
తేఽమీదనుభవః దానవాఃభిక్షార్థం తండులలాభార్థంభిక్షులాభఇతి
ధాతోఃపచాద్యచిటాప్-పరితఃసర్వతఃధావతాఅటతా * ధావ్గతావి
త్యస్మాల్లటశ్శత్రాదేశః - మఘవతాదేవేంద్రేణసంధాయసంధింకృత్వా
కిమీప్సితంకంపురుషార్థంసంపాదయంతుప్రాప్నుయుః* సంభావనా
యాంలోట్ ॥ ౫ ॥ సంఘటతాదూతేనఅవశ్యానేతవ్యశ్రేష్ఠవస్త్వభా
వాత్సర్వశూన్యస్సన్తత్రగత్వా తాన్వశయితుం నశక్నోమీత్యాహ ॥
గావఇతి॥యద్యస్మాతాహరణాద్గావోధేనవః అశ్వాఃకరిణఃగజాః స్త్రి
యఃసుందర్యఃమణీనాంరత్నానాంగణాఃసమూహాఃశస్త్రాణివస్త్రాణివా
ఏతాన్యేవయానివస్తూనిప్రాభృతానికర్వంతిప్రాభృతయంతీతితతహరో
తీతిణిచిలిజిరూపం।ఏవంచ ప్రాభృతమేవ ఉపాయనానికరవామ॥ ౬ ॥

ఘట్టాదిదేయంశుల్కోఽస్త్రీ ప్రాభృతంతుప్రదేశన మిత్యమరః ॥ నోఽ
స్మాకంతానివస్తూని ఆక్రమ్య పరాక్రమ్యతైః దానవైరపహృతాన్యేవ-
తత్తస్మాత్ అథవా తద్రిక్తేనేతిసమస్తం పదం తైః ధేన్వాదివస్తుభిః రిక్తేన
శూన్యేనకరేణరిక్తతరయా అతివంధ్యయా వాచా దనుజేశ్వరాన్ దాన
వేంద్రాన్ వశయితుం అధీనాన్ కర్తుం అహం కథం శక్తః సమర్థస్స్యాం
భవేయం అంతతః పర్యవసానే-సార్వవిభక్తికస్తసిః సంద్రష్టుమపి తద్ద
ర్శనం కర్తుం వా కథం శక్తః సమర్థస్స్యామిత్యనేనాన్వయః ॥ అత్ర కామం
దకః॥శ్లో॥బలవద్విగృహీతస్సన్నృపోఽనన్యప్రతిక్రియః।ఆపన్నస్సంధిమన్వి
చ్ఛేత్కుర్వాణః కాలయాపనమిత్యుక్త్వా।కపాల ఉపసంహారస్సంతాన
స్సంగతస్తథా।ఉపన్యాసః ప్రతీకారః సంయోగః పురుషాంతరః।అదృష్టన
ర ఆదిష్టః ఆత్మామిష ఉపగ్రహః।పరిగ్రహస్తథోచ్ఛిన్నః తథా చ పరదూ
షణః।స్కంధోపాయనసంధిశ్చ షోడశః పరికీర్తితః॥ తేషామేవ వివరణం-

యాని ప్రాభృతమేవ తాన్యపహృతాన్యాక్రమ్య తై
రేవ నః।తద్రిక్తేనకరేణరిక్తతరయా వాచాపి చాహం క
థం శక్తస్స్యాం దనుజేశ్వరాన్వశయితుం సంద్రష్టుమప్యం

కపాలద్వయవత్సంధిః కపాలః పరికీర్తితః।సంప్రదానాద్భవతియ ఉపహార
స్స ఉచ్యతే।సంతానసంధిర్విజ్ఞేయో వార్యాద్యశనపూర్వకః ।సద్భిస్సంగ
తసంధిస్తు మైత్రీపూర్వ ఉదాహృతః । భవ్యామేకార్థసంసిద్ధిం సముద్దిశ్య
క్రియేత యః।స ఉపన్యాసకుశలైరుపన్యాస ఉదాహృతః।పునర్యాః క్రియ
తే సంధిః ప్రతీకారస్స ఉచ్యతే । ఏకార్థం సమ్యగుద్దిశ్య యాత్రాం య
త్ర హి గచ్ఛతః । ససంహితప్రయాణస్తు సంయుక్తస్సంధిరుచ్యతే । ఆవ
యోర్యోగముఖ్యాభ్యామేషోఽర్థస్సాధ్యతామితి। యస్మిన్ పణశ్చ క్రియ
తే స సంధిః పురుషాంతరః।విజిగీషోః పురః కశ్చిద్దృశ్యతే నైవ పూరుషః। సో
దృష్టనర ఇత్యుక్తస్సద్భిర్నీతివిశారదైః। యత్ర భూమ్యేకదేశేన పణేన రి
పురూర్జితః।సంధీయతే సంధివిద్భిరాదిష్టస్సంధిరుచ్యతే । ఆమిష్వి క్రియ
తే చాత్మా తదామిష ఉదాహృతః ॥ క్రియతే ప్రాణరక్షార్థం సర్వదా
నముపగ్రహః।కోశాంశేనావ కుప్యేన సర్వకోశేన వా పునః। శేషప్రకృ

తిరస్కారార్థం పరిక్రియ ఉదాహృతః। భువాన్సారవతీనాంచ దానముచ్ఛి
న్నముచ్యతే। ఏతత్సర్వంత్వయా ఉపద్రవేణ గృహీతమేవేతి పరదూషణ
సంధిః ॥కించ॥ పరిచ్ఛిన్నంఫలంయత్ర సకలంధనసకలం ధేయీయతే। సకలం
ధోపనయనంప్రాహుస్సంధిం సంధివిదో జనాః। ఇత్యాహ కామందకః॥
తథాచ సంధీనాం నిమిత్తస్య కస్యాప్యభావాద్ధానవైస్సహాస్మాకం సం
ధిర్నఘటత ఇతి భావః ॥౧౦॥ దేవగురౌ సురాచార్యే ఇత్థంయుక్తయుస్సా
ధకబాధక ప్రమాణోపన్యాసాః తైర్యుక్తం సహితం యథా తథా ఉప
పాద్య నిరూపణం కృత్వా విరమతి తూష్ణీం భూతే సతి * వ్యాఙ్పరిభ్యోరమ
ఇతి విపూర్వస్యరమతేః పరస్మైపదిత్వాల్లటశ్శత్రాదేశః। సమస్తేషు
నిఖిలేషు దైవతేషు దేవేషు ॥ని॥ బృందారకా దైవతానీత్యమరః - విహస్తే
షు వ్యాకులేషు సత్సు ॥ని॥ విహస్తవ్యాకులౌ సమావిత్యమరః- కృతముఖః కుశ

తతః ॥౯॥ గ॥ ఇతి యుక్తియుక్తముపపాద్య విరమతి దేవ
గురౌ ॥౧౦॥ గ॥ విహస్తేషు సమస్తేషు దేవతేషు కృతము
ఖస్స్వయం శతమఖః కించిదిదమాచచక్షే ॥౧౧॥ గ॥ భగవ
న్నేవమేవైతద్యదభిహితం భవతా ॥౧౨॥ ప॥ నిస్సంఖ్యా
స్స్ఫురదుత్తరోత్తరచమత్కారా సుధారాసు తే వాచా

లః ॥ని॥ వైజ్ఞానికః కృతముఖః కృతీ కుశల ఇత్యమరః। శతమఖః ఇంద్రః కించిత్
స్వల్పం ఇదం వచనమాచచక్షే జగాద ॥ ౧౧ ॥ తదేవాహ ॥ హే భగవన్ భ
వతా యత్ అస్మత్స్వరూపముద్దిశ్య అభిహితం కథితం తదస్మత్స్వరూపం
ఏవం ఏతద్రీతికం మత్స్వరూపానుసారేణైవ భవానుక్తవానితి భావః - అథ
వా భవతా త్వయా యద్వచనమభిహితం నిగదితం తద్వచనం ఏవం విద్య
మానార్థకం విద్యమానమేవార్థం భవానాహేతి భావః ॥౧౨॥ ప్రకృ
తకార్యే ప్రవర్తయితుం బృహస్పతిం స్తౌతి ॥ నిస్సంఖ్యేతి ॥ నిర్గతాః తా
స్సంఖ్యాయా నిస్సంఖ్యాః * నిరాదయః క్రాంతాద్యర్థే పంచమ్యేతి స
మాసః- పర్యాప్తసంఖ్యారహితా ఇత్యర్థః - ఏవం విధా ఉత్తరోత్తరము
పర్యుపరి చమత్కారాః విచ్ఛిత్తి విశేషాః యాసాం తా ఇతి నీలోజ్జ్వలవద్బ
హువ్రీహిః తథావిధాసు తే తవ వాచాం ధారాసు పరంప

రాసుతిస్రశ్చతాజగత్యశ్చేతిసమానాధికరణసమాసః॥ని॥ జగతీభువనే క్ష్మాయామితివిశ్వః- త్రిభువనానీత్యర్థః తాసాంలక్షణయాతత్స్థజనానాంయో వాగ్గర్వః వాక్ప్రయుక్తాహంకారః వాగ్భిర్వయ మేవకుశలా ఇత్యభిప్రాయః-అథవా వాచామహంకారః వయమేవరమణీయా ఇత్యభిమానఇతిభావః తస్యసర్వంకషతీతిసర్వంకషం*సర్వకూలాభ్రకరీషేషుకషఇతిముమ్ - వాగ్గర్వసర్వస్వనాశకమితిభావః అక్షరమక్షరం-వృక్షంవృక్షంసించతీతివద్వీప్సాయాంద్విర్భావః శ్రోతుంలాలయితుంబహుమంతుంకించిత్ప్రతిసమాధాతుం సమాధానంకర్తుం అర్వాంచః జఘన్యాఇమేవయంకే కథంభూతాఇత్యర్థః దేవోయది స్వామిత్యర్థఃకిభవానిత్యభిప్రాయఃసప్రసిద్ధఃపరం వాచాం నిధిః నిదానంవాచాం

మక్షరమక్షరంత్రి జగతీవాగ్గర్వసర్వంకషం । శ్రోతుం
లాలయితుం పునః ప్రతిసమాధాతుంచ వాకించిదప్య
ర్వాంచఃక ఇమేవయం యదిపరం దేవస్సవాచాంనిధిః ॥
౭॥౧౧॥ పరంత్విదమేకమనుస్మారయామి । ఆదిష్టంయద
ధ్యక్షతమేవనస్సమస్తానాంసంధానంకురుతాసురైరితిశా
ర్ఙ్గధన్వనాపరమేష్ఠినేయదపిచ తేనతుభ్యం ॥౧౩॥ ప ॥
శ్లిష్టంయదత్రదుష్టంవానవివేక్తుంక్షమామహే। సజానీ

ఖసిరితిభావః॥౭॥పరమితి॥పరంతుతథాపిఇదంభగవదాదేశరూపంఏకం కేవలంఅనుస్మారయామినత్వాదిశామీతిభావః * గతీబుద్ధీత్యాదినాఅణౌకర్తుః కర్మత్వంస్మృ ఆధ్యానఇతిధాతోర్ణిచిరూపం॥ఆదిష్టమితి॥ సమస్తానాంసర్వేషాంనోస్మాకంఅధ్యక్షా ప్రత్యక్షమేవ అసురైస్సంధానం సంధింకురతేతి శార్ఙ్గధన్వనా వాసుదేవేన పరమేష్ఠినే బ్రహ్మణేయదాదిష్టంఆజ్ఞప్తం తేనపరమేష్ఠినాతుభ్యంభవతేచతత్కేవలమనుస్మారయామీతిపూర్వేణాన్వయః॥౧౩॥ఫలితమాహ॥ శిష్టమితి ॥ అత్రాస్యాం వేళాయాం యచ్ఛిష్టంయదనుష్ఠేయం యద్దుష్టం అననుష్ఠేయంతదనుష్ఠేయాననుష్ఠేయద్వయం వివేక్తుం భాగం కర్తుం-అథవా యచ్ఛిష్టం యత్సమీచీనం యదదుష్ట మసమీచీనం తత్సమీచీనాసమీచీనోభయంవి

వెత్తు సమ్యగ్వేత్తుమిత్యర్థః - దుష్టశిష్టశబ్దాభావేక్షాంతావితిబోధ్యం। నతుమామహేసమర్థానభవామఇత్యర్థః తత్ శిష్టదుష్ట ద్వయంక ర్మకసవాసుదేవః జానాతి వెత్తినబ్రహ్మాజానీతే అంతతః అంతేత్వంభ వాన్ జానీషే వేత్సివయంతు కేవలమాజ్ఞాహారకాః కిమపినవిద్మఇతిభా వః॥౮॥భగవాన్ గురుస్తువిదిత భావికార్యతయాతూష్ణీం భూతస్సన్ యయావిత్యాహ।అనితరేతి ॥ అథఆత్మనఃస్వస్యఅనితరశరణత్వంరక్షకాం తరరాహిత్యందృఢముపపాదయిత్వానిరూపయిత్వా దేవానాంభర్తాస్వ స్వామినాఇంద్రేణప్రతిహతం స్తంభితం వచనంయస్య సతథా భూతః సురాణాంగురుఃఆత్మనఃస్వస్య ధియంబుద్ధిం ప్రకటయితుం ప్రకాశిక తుంప్రతస్థేప్రయయౌ॥*సమవప్రవిభ్యస్థఇతిత్మనేపదంలిట్॥

తేసజానీతేత్వంజానీషేతదంతతః॥౮। ఇతి ॥ ప ॥ అనిత

రశరణత్వమాత్మనస్తందృఢముపపాదయిత్వా తదేవభ

ర్త్రా । ప్రతిహతవచనోగురుస్సురాణాం ప్రకటయి

తుంధియమాత్మనఃప్రతస్థే ॥ ౯ ॥ గ ॥ సచగచ్ఛన్నేవ ప

థిసర్వకరణీయమవధారయామాస॥ ౧౦॥ప॥ అయంకా

లోబుద్ధేరయమవసరంచాటు వచసామియం యుక్తావే

ల॥సఇతి॥ సగురుఃపథిమార్గేగచ్ఛన్ గమనంకుర్వన్నేవకరణీయంకర్త వ్యంసర్వంనిఖిలంఅవధారయామాసఅనుసంధత్తేనిశ్చికాయేతివార్థః ॥ ౧౦ ॥ అథపూర్వంఇంద్రంప్రతితథావదన్నపిగురుఃపశ్చాదుత్వాహవా నేవశుక్రాచార్యంప్రాప్తేత్యాశయేనాహ॥అయమితి। బుద్ధేః నీతిశాస్త్ర ప్రణయనోచితాయాఃధియః అయంకాలః సమయోగ్యకాల ఇత్యర్థః చా టువచసాంచాటూక్తీనాంఅయమవసరఃసమయోస్వశిష్యాణాం పురతః తదనుపయోగాదితిభావః దిశిదిశిప్రతిదిశంయశఃకీర్తిం సంఘటయితుం సంయోజయితుంఇయంవేళా అయంసమయః యుక్తాసముచితా । ప్రే రకవాసుదేవాజ్ఞయా సంఘటితపర్వం భావిత్వేన మమ నిమిత్తమాత్రత్వే నాపియశస్సంపత్తిరితిభావః-నాస్మాకంమహదుత్కృష్టంపుణ్యం ఉపచె తుంసంపాదయితుం-అయంకాలఃఅతిక్రాంతఃఅథుకాలమాల్యం॥౧౧॥ మా

త్యే పూజావిధావర్ఘ్య ఇత్యమరః - ఇత్యాదయః క్రాంతాద్యర్థే ద్వితీయయే
తి సమాసః మత్ప్రియత్వరూపమూల్యమతిక్రమ్య యశోరూపమహోప
దార్థలాభో భవత్వితి భావః ఇతి వ్యాసస్య నిశ్చిన్వన్ ప్రాక్ప్రథమం ఆ
ఖండలస్యేంద్రస్య గురుః అసురాణాం గురుం శుక్రాచార్యం ప్రాప ప్రా
ప్తవాన్ తద్వారైవ సర్వం కార్యం సాధనీయమితి మత్వేతి భావః ॥ ౧౦ ॥
అథ ప్రాప్తం సురాచార్యం ప్రత్యుత్థానాదిభిః సభాజయిత్వా తదాగమ
నం ప్రశశంసేత్యాహ ॥ వాక్యత్రయేణ ॥ తత ఇతి ॥ తత ఆగమనానంతరం భా
ర్గవః శుక్రః అతర్కితః అచింతితస్స చాసావుపనతః ప్రాప్తశ్చేతి స్నాతాను
లిప్తవత్సమాసః - యద్వా అతర్కితమచింతితముపనతం ఉపనతిర్యస్యాసత
థాభూతం తం గురుం శిష్యైస్సహ అభిగమ్య ప్రత్యుత్థానప్రత్యుద్గమనాది

శ్లాదిశి దిశి యశస్సంఘటయితుం । అసావత్యర్ఘోనస్సు
కృతముపచేతుం సుమహదిత్యవశ్యం ప్రాప ప్రాగసురగు
రుమాఖండలగురుః ॥ ౧౦ ॥ గ ॥ అథ తమతర్కితోపనతమభి
గమ్య సహ శిష్యైరభ్యర్చ్య విధివదర్ఘ్యాదిభిస్సపర్యా
భిరాసయన్మహతి మణివిష్టరే భార్గవస్స్వయమాసీనస్త
దనుజ్ఞయా సవినయమిదమాచచక్షే ॥ ౧౧ ॥ గ ॥ అన్వయే

భిః సంమాన్యేత్యర్థః ॥ విధివదర్ఘ్యైః పూజామర్హతీత్యర్ఘ్యః పూజో
పయోగిద్రవ్యాణి *పాదార్ఘాభ్యాం చేతి యత్ప్రత్యయః త ఏవ ఆదయో
యాసాం తాభిః ॥ ని ॥ షట్సు త్రిష్వర్ఘ్యమర్ఘార్థే పాద్యం పాదా
య వారిణీత్యమరః - సపర్యాః పూజాః ॥ ని ॥ పూజా నమస్యాపచితిస్సప
ర్యార్చార్హణాస్సమా ఇత్యమరః - తాభిరభ్యర్చ్య అభిపూజ్య సే
విత్వేతి తాత్పర్యార్థః మహత్యుత్తమే విష్టరే పీఠే ॥ ని ॥ విష్టరో విట
పి దర్భముష్టిః పీఠాద్యమాసనమిత్యమరః - ఆసయన్నుపవేశయన్ త
స్య గురోరనుజ్ఞయా ఆదేశేన స్వయం శుక్రః ఆసీనః ఉపవిశన్ సన్ సవిన
యం వినయః నమ్రతా తేన సహ వర్తనం యథా తథా ఇదం వచనం ఆచచ
క్షే జగాద ॥ ౧౧ ॥ అద్యేతి ॥ అద్యేదానీం మే మమ జీవితం ప్రాణధారణం స
ఫలం ఫలవత్ భవదాగమజనితపరమానందలాభాదితి భావః యద్వా అన్య

ధాభవదాగమనజనితఆనందపేవనస్యాదితిభావః।అద్యేదానీంఅగ్నిషుఆ హావనీయాదిషువిధివద్యథాశాస్త్రంహుతంహోమఃకృతః॥ శ్రు ॥ యస్యాగ్నిహోత్ర మదర్శపూర్ణమాస మనాగ్రయణ మతిథి వర్జితం చాహుతమవైశ్వదేవమవిధినాహుతమాసప్తమాన్ తస్యలోకాన్ హినస్తీతి శ్రుత్యాభవాదృశాతిథి పూజనైవ అగ్నిహోత్రాదే ర్విధివదనుష్ఠితత్వసంభవాదితిభావః-అతిథయః వైశ్వదేవాత్పూర్వం గృహమాగతాః॥ ని॥ స్యాదావేశికఆగంతురతిథిర్నా।గృహాగతఇత్యమరః - తేషు అభ్యాగతాఃవైశ్వదేవకాలేసమాగతాః।తథాచోక్తం॥శ్లో॥అభ్యాగతస్సవిజ్ఞేయోవైశ్వదేవేయఆగతఇతి ॥ తేషుచఅద్యేదానీందత్తం ప్రతిపాదితం।సదాఅతిథ్యభ్యాగతపూజాకరణమపిమైనఃకదాచిదద్య భవాదృశస్యఅతులభాత్తదంప్రాకృతంసార్థకమభూదితిభావః- సరహస్యాః గోప్యార్థ సహితాః - అథవా రహస్యం నామ సామ గానాం వేద

సఫలంజీవిత మద్యహుతం విధివదగ్ని ష్వద్యదత్తమతిథి
ష్వభ్యాగతేషు అద్యాధీత మాగమేషు సరహస్యేష్వ
ద్యారాధితాగురవఃఅద్యఫలినోగృహాశ్రమాః॥౧౬॥ కిం

విభాగఃతత్సహితాఇత్యర్థః।తథాచ తేషుఆగమాశ్శాస్త్రాణి॥ ని ॥ ఆగమస్త్వాగతేశాస్త్రేవిద్రుమేద్రు ప్రవాళయోరితి నానార్థరత్నమాలా - తేషుఅద్యేదానీంఅధీతం।అధ్యయనంకృతం॥ శ్లో॥ కృతంకర్తవ్యమఖిలం వేద్యంతువిదితం।తదా । యదాసంపూజితో బ్రహ్మభగవాన్సర్వపిత్మావిత్తమఇతివచనాదితిభావః-గురవఃపిత్రాద్యాః ॥ని ॥ గురూగీష్పతి పిత్రాద్యావిత్యమరః।అద్యేదానీమారాధితాఃసంతోషితాః ॥శ్లో॥ నృత్యంతిపితరస్సర్వే గాయంతి ప్రపితామహాః । పితామహాశ్చ గాయంతి శ్రోత్రియేగృహమాగతఇతిశాస్త్రాదితిభావః । అద్యేదానీంగృహాశ్చాశ్రమాశ్చేతిద్వంద్వః।తథాచ-భవత్పాదధూళిలాభాదస్మాకంగృహాః ఫలినఃఫలవంతః॥శ్లో॥యన్మనీషిపదాంభోజరజఃకణపవిత్రితం।తదేవభవనంనోచేద్బృకారస్తత్ర లుప్యతఇతి శాస్త్రాదితిభావః - తథాఅస్మదాశ్రమాఃభగవత్పాదజాలాభాత్ ।శ్లో ॥ నహ్యంమయానితీర్థానినదేవామృచ్ఛిలామ

యాః। తేప్రవంత్యేవకాలేవపర్వణా దేవసాధవఇతి శాస్త్రాదితిభావః - ఫలినోబహూపురితభావః॥౧౬॥ అద్యేతి॥ యద్యతఃమనోరథాఃఇచ్ఛాః॥సి॥ ఇచ్ఛాకాంక్షాస్పృహేహాతృడ్వాంఛాలిప్సామనోరథఇత్యమరః- తైరను ల్లిఖితం అనుత్ప్రేక్షితం అవిషయీకృతమితి యావత్ తపోభిః కృచ్ఛ్ర చాంద్రాయణాదిభిరప్యనవాప్యమవాప్తుమశక్యంగృహాన్ దారాన్ స్మై థం తేసంగచ్ఛంతఇతిగృహమేధినః। మేధృసంగమఇతిధాతోరచ్ప్రత్యే య స్తతఇతినిష్పత్త్యయః-అధునా తేషాంగ్రహస్థానామితియావత్- ఆశా నీసయం అపేక్షణీయం ఆజూర్వాచ్ఛాసే రిచ్ఛార్థకాత్తవ్యత్తవ్యానీ యరఇత్యనీయర్ప్రత్యయః-సోప్యర్థఃఏవంవిధమపిభగవతః స్వయమాగ మనంమయా అనాయాసేన అప్రయత్నేన। యసుప్రయత్నఇతిధాతో

బహునా॥౯॥ అద్యాయమన్వయః ప్రతిష్ఠితో భృగోర్య
దనుల్లిఖితంమనోరథైరనవాప్యం తపోభిరప్యాశాసనీ
యం గృహమేధినామాసాదితవ్యమనాయాసేన మయా
స్వయమాగమసంభవతోధునేత్యుదాహరతి భార్గవేపు
నరిదమువాచవాచస్పతిః॥ ౧౭॥ పః పుత్రౌవుభౌ ప్రథమ
జౌ భృగురంగిరాశ్చఖ్యాతౌ కులేశమతాంసను పద్మయో
నేతద్భార్గవస్య కులమాంగిరసః ప్రపన్నశ్చితీర్యతేకి

ఘ్యాన్ ఇప్రత్యయః ఆసాదితంసంపాదితంతత్కారణాత్ భృగోర్మహా స్యైఃఅయమన్వయఃకులం॥ంసంతతిగోత్రజననకులాన్యభిజనాన్వయౌ త్యమరః-అద్యఇదానీంప్రతిష్ఠాబహుమానోస్యసంజాతాప్రతిష్ఠితః॥ త స్యసంజాతంతారకాదిభ్యఇతజితిచప్రత్యయః - అథవాప్రతిష్ఠితఃకర్మ ణిక్తఃఇత్థంభార్గవేశుక్రేఉదాహరతిఅభివదతిసతివాచస్పతిః గురుః పునరిదంవచనంఉవాచఉక్తవానిత్యర్థః॥ ౧౭॥ అథవచనప్రకారమా హ॥పుత్రేతి॥యస్మిన్ పద్మయోనేర్బ్రహ్మణః కులేఅన్వయే గృహే వా ప్రథమజౌప్రథమోత్పన్నౌ భృగురంగిరాశ్చేత్యుభౌ పుత్రౌశమవతాం శమశాలినాం మునీనాం మధ్యేఇత్యర్థః ఖ్యాతౌ ప్రసిద్ధౌ - భార్గవ స్యతత్కులంతమన్వయంతద్గృహమితిఆపన్నఃగతః ఆంగిరసః జీవఃఉభ

యోరేకవంశ్యత్వమితిభావః॥ఇహేదానీం సోదరస్యభ్రాతుర్మమసం ప్రయోగే తద్గృహమితి సంప్రాప్తివిషయే కించిత్క్రియతే కిమర్థంవిస్మ యః క్రియతే భ్రాత్రోఃపరస్పరాగమనం నాశ్చర్యమితిభావః ॥ ౧౧ ॥ అ॥ భవద్గుణాన్ శ్రుత్వా ద్రష్టుమాగత ఇత్యాహ ॥ పిచేతి ॥ ఆశ్రమః గార్హస్థ్యంతస్య ఉచితా యేధర్మాః అగ్నిహోత్రాదయః తేషాం పాలనంపరిరక్షణంతదేవవిధిఃవ్యాపారఃతస్మిన్నిష్ఠాంపరాకాష్ఠాంఅథ వానిష్ఠాంనిర్వహణమిత్యర్థః॥ని॥నిష్ఠానిర్వహణేనమే- నిష్ఠానిష్పత్తినా శాంతాఃకాష్ఠోత్కర్షేస్థితౌదిశీతిచామరః శివేపరమేశ్వరేవిషయేనిత్యమ నవరతమభియోగోఽభిధ్యానం॥ని॥యోగస్సంనహనోపాయధ్యానసంగ తియుక్తిష్విత్యమరః-రాజ్ఞాంభూపానాంతంత్రేషుఇతికర్తవ్యతాస్వ పివిషయే॥ని॥తంత్రంకుటుంబకార్యేస్యాత్సిద్ధాంతేచోత్తమౌషధే। ప్ర

మిహసోదరసంప్రయోగే ॥౧౧॥ అపిచ॥ ప॥నిష్ఠాశ్రమ
ధర్మపాలనవిధౌ నిత్యాభియోగం శివేకర్తుం శక్తిమ
కర్తుమన్యథయితుంతంత్రేషురాజ్ఞామపి। శ్రావంశ్రా
వమనుక్షణోపచిత మాప్రీత్యాహ మస్మ్యాగతోయత్స
త్యంభవదీక్షణాయ హృదయేపత్రావయోః సాక్షిణీ ॥
౧౨॥గ॥ఇత్యభిదధానోగురురలమతివాత్సల్యాదతిలాల

ధానేతంతువామేచశాస్త్రభేదేపరిచ్ఛదే।శ్రుతిశాఖాంతరేహేతావుభ యార్థప్రయోజనే।ఇతికర్తవ్యతాయాంచేతిహేమచంద్రః- కర్తుంని రోద్ధుంఅకర్తుంతాటస్థ్యేనతూష్ణీంవర్తితుంఅన్యథయితుం స్వేచ్ఛ యాప్రకారాంతరమనుసర్తుంచశక్తింసామర్థ్యం ॥ని॥ కాసూసామ ర్థ్యయోశ్శక్తిరిత్యమరః - శ్రావంశ్రావం ఆభీక్ష్ణ్యేన ముహుఃశ్రుత్వా శ్రుత్వేత్యర్థఃఅనుక్షణంప్రతిక్షణంఉపచితయా అభివృద్ధయా ప్రీత్యా ప్రేమ్ణాభవతఈక్షణాయదర్శనాయఆగతఃఆయాతఃఅస్మి-యద్యదం శః సత్యం ప్రామాణికః తత్ర తదంశే ఆవయోః మమ తవ చేత్యుభయో ర్హృదయేమనసిసాక్షిణీద్రష్ట్రీ*సాక్షాద్ద్రష్టరిసంజ్ఞాయామితినిః॥౧౨॥ ఇతీతి॥ఇత్థంఅభిదధానఃఆభాషమాణఃగురుఃబృహస్పతిః॥ ని ॥ గురూ

గీష్పతిపిత్రాద్యావిత్యమరః-అతివాత్సల్యాత్ అతిప్రేమవశాత్ అతిలాలనేనఅతిశ్లాఘనేనప్రోత్సాహనేనేతివార్థః।అలంతీర్థమభిధాయ ఉక్త్వా సామాజికాన్సభాస్తారాన్ ॥ ని ॥ సభాసదస్సభాస్తారాస్సభ్యాస్సామాజికాశ్చత ఇత్యమరః-విసృజ్యబహిః ప్రేషయిత్వేత్యర్థః॥ యద్వా ॥ విసృజ్యవిహాయేత్యర్థః-తేనసహస్వయమన్యత్రగత్వేతిభావః-వివిక్తేవిజనదేశే॥ని॥వివిక్తౌపూతవిజనావిత్యమరః కవినాశుక్రేణ॥ని॥ఉశనాభార్గవఃకవిరిత్యమరః-పృష్టఃఅనుయుక్తస్సన్ ఉపపత్తిఃయుక్తిఃగర్భేకుక్షౌయస్యాంసాతయాయుక్తిసహితయేతియావత్-గిరావాచా ఇదంబుద్ధిస్థం ఆగమనకారణంసమాగమననిమిత్తంఉదాజహారప్రోవాచేత్యర్థః-యద్వా-జ్ఞాపయామాసేత్యర్థః-ఉదాఙిత్యుపసర్గద్వయ పూర్వస్యహృధా

నేనేత్యభిధాయవిసృజ్యసామాజికాన్ వివిక్తేపృష్టః కవి
నాసమాగమనకారణముదాజహారేద ముపపత్తిగర్భ
యాగిరా ॥ ౧౮॥గ ॥ ఆవెదనీయంకిమఖిలవేదిషుభవా
దృశేషు॥తథాహి॥౧౯ ॥ ప ॥ జానీషెజగదేవతావదఖి
లంస్వప్నేంద్రజాలోపమంజానీషేహ్యధికారదుర్విలసి
తంసంసారమహ్యావయోః। జానీషేభగవత్పరిగ్రహపరీ
ణాహాంసుపర్వస్వపి వ్యాహర్తవ్యమితోస్తియత్తదపితే

తోరుపోద్ఘాతార్థతాయాః॥ని॥ఉపోద్ఘాతఉదాహారఇత్యమరేణాభిధానాత్॥౧౮॥ఆవేదనీయమితి॥భవాదృశేషు యుష్మత్సదృశేషు అఖిలంవేత్తుంశీలంయేషాంతేఽఖిలవేదినః తేషుఅవేదనీయంబోధనీయంకింనకిమపీత్యర్థః-భవాదృశామాకారేణపరేంగితజ్ఞానత్వాదితిభావః॥౧౯॥అ॥ మమాఖిలవేదిత్వంకథమితిచెదతఆహ॥జానీషఇతి॥అఖిలంసమస్తంజగద్భువనమేవస్వప్నశ్చ ఇంద్రజాలంచతె ఉభే ఉపమే ఉపమానేయస్యతత్తథాభూతంజానీషేతావద్వేత్సి ఖిల్వేత్యర్థః జగతోమిథ్యాత్వాత్తత్సామ్యమితిభావః-అతఏవయథాస్వప్నప్రపంచోయంమయిమాయయా వినిర్మితఃతథాజాగ్రత్ప్రపంచోయంమయిమాయయావినిర్మితః॥ ఆలోకయంతంజగదింద్రజాలమితిచశ్రుతిః ॥ ఆవయోఃమమతవచేత్యుభయోః అధికారఃశత్రుక్షేత్రఉచ్ఛస్థాననీచస్థానప్రాప్తివశాత్ ప్రాణినాం శుభా

శుభాన్యతరఫలప్రదానసురాసురమంత్రాలోచన తత్తత్పౌరోహిత్యక
రణరూపోధికారః తస్యదుర్విలసితం - భావే క్తః దుర్విలాసరూపః సంసా
రం సంసృతిమపిస్వప్నేంద్రజాలోపమం జానీషే జానాసి ఖలు - సంసార
స్య స్వప్నసామ్యం వాసిష్ఠరామాయణే ప్యుక్తం ॥ శ్లో ॥ దీర్ఘస్వప్నమి
మం విద్ధి సంసారం రాఘవ స్వయమితి ॥ సుపర్వసు దేవేష్వపి భగవతః వా
సుదేవస్య పరిగ్రహః స్వీకారస్తస్య పరిణాహః బంధనమాధిక్యం వేత్యర్థః
ని॥ పరిణాహో విశాలతేత్యమరః - తమపి జానీషే జానాసి - ఇతః - ల్యబ్లో
పే పంచమీ ఏతద్విహాయేత్యర్థః యత్యదంశః వ్యాహర్తవ్యం వక్తవ్యః
అస్తి వర్తతే తత్తదంశః మద్గిరం మమ వాచం నాపేక్షతే నాకాంక్షతి ఇ
త్యర్థః - మదభిధానమంతరైవ బుద్ధివైభవేన వక్తవ్యం జానాసీతి భావః॥
౧౩॥ అథ తమేవ చాతుర్యాతిశయవానిత్యభిప్రాయేణ స్తౌతి॥ యేనేతి॥ యే
న వేధసా విధినా అద్రోహతః నద్రోహః అద్రోహ ఇతి సమాసేన ఞః పా)

నాపేక్షతే మద్గిరం ॥౧౩॥ అపిచ॥ ప॥ యేనాదిశ్యత వే
ధసా జనిమతామద్రోహతో జీవనం తేనైవ త్వయి దుర్ధి
యాం దనుభువామాదిష్టమాచార్యకం। అస్మిన్ కింకరణీ

గభావోర్థః ※ రక్షోహాగమలఘ్వసందేహాః ప్రయోజనమితి మహాభా
ష్యే అసందేహపదస్య సందేహప్రాగభావార్థతాయా నిర్ణీతత్వాత్
తత్సమాసోత్తరపంచమీస్థానికతసిప్రత్యయస్య చ లుప్త ల్యబంత నిరూపి
తకర్మత్వమర్థః - ఏవం చ ద్రోహప్రాగభావం పరిపాల్యేతి సముదితా
ర్థః - జనిమతాం ప్రాణినాం జీవః ప్రాణధారణం ఆదిశ్యత నిర్దిశ్యతేత్య
ర్థః - యథాఽద్రోహేణోత్పద్యతే తథైవ ప్రాణినాం జీవనం బ్ర
హ్మణా నిర్దిష్టమితి భావః - తేన విధినా త్వయి త్వయ్యేవ దుర్ధియాం దు
ర్బుద్ధీనాం - పరద్రోహాలోలుపత్వాదితి భావః - దనుభువాం దానవానాం
ఆచార్యకమాచార్యత్వం ఆదిష్టం నిర్దిష్టం ద్రోహధురంధరాసురగురుత్వ
మేవ భవతః - అమీమాంసకైః మాదృశైః మద్విధైః అర్థగహనే చావగర్భితే
అస్మిన్ కింకరణీయం కిం వా కర్తవ్యమిత్యర్థః ప్రాణిమాత్రస్యాహింసయా
జీవనం నిర్దిష్టం అస్మాకం తు హింసాప్రచుర దానవాచార్యత్వం కుతో నిర్ది

ష్టమితిబ్రహ్మణంప్రతివిచారయితుమశక్యమితిభావః। త్వంతుఅనువర్తితుంఅనుసర్తుం-ఉభయవిధామాజ్ఞామితి శేషఃతదపిఅనువృత్త్యాపి ఆకాశవద్వర్తితుంస్థాతుంశక్తఃయథాకాశఃతత్రతత్రవిద్యమానోపి తత్తత్కృతలేపరహితఃతథాత్వమపి తేషాంఆచార్యతయావిద్యమానోపితత్తత్కృతద్రోహాదిసంబంధరహితఇతిభావః॥యద్వా యేనజనిమతాంఉత్పత్తిశాలినాంఅద్రోహాతః॥పంచమ్యాస్తసిల్ద్రోహమంతరేతిభావఃజీవనంఆయుఃపరిమితకాలవర్తనమిత్యర్థః॥అథవాఅద్రోహాతః॥ఇతరాభ్యోపిదృశ్యతఇతిప్రథమాయాస్తసిః-క్రియావిశేషణమేతత్-తథాచఅద్రోహంయథాతథావర్తనమిత్యర్థః-ఏవంచేతరేషాం ద్రోహో యథానభవతి తథాశరీరభరణంకర్తవ్యమితిభావః-తేనదుర్ధియాం దనుభువామాచార్యకంపురోహితత్వంద్రోహప్రచురాసురాచార్యత్వేన జీవనంభవతో నిర్దిష్టమితిభావః- మీమాంసకైరితిచ్ఛేదః విచారయితృభిరిత్యర్థః -

యమర్థం గహనేమీమాంసకై ర్మాదృశైః శక్తస్త్వం
త్వనువర్తితుంతదపిఖల్వాకాశవద్వర్తితుం॥౧౪॥౫॥ త

మాదృశైఃమద్విధైఃఅర్థఃనివృత్తిః॥ని॥అర్థోభిధేయరైవస్తుప్రయోజననివృత్తిష్విత్యమరః-తేనగహనేదుష్ప్రవేశేనివర్తితుమస్మిన్నశక్యమితిభావః-అస్మిన్సందిగ్ధవిషయేకింకరణీయం-వేధసంప్రతిత్వయాసర్వేషాంకిమర్థంతథానిర్దిష్టంమముతుకిమర్థమేవం నిర్దిష్టమితి ప్రష్టుమప్యస్మాభిర్నశక్యమితిభావః।తగపీత్యత్రపదద్వయం తత్పూర్వోక్త భగవదాదేశద్వయమనువర్తితుమాకాశవద్వర్తితుమపిత్వంతుశక్తఃఖలు శిష్టంపూర్వవత్ జ్ఞేయం॥అత్రకేచిత్॥యేనేతియేన వేధసావిధినా జనిమతాంజీవనంనవిద్యతేద్రోహాఉపకారోయేభ్యః॥సార్వవిభక్తికస్తసిః-తతఃసాధుభ్యఇత్యర్థఃఆదిశ్యతతేనైవత్వయిదుర్ధియాందుర్బుద్ధీనాంఘాతుకానామిత్యర్థః-దనుభువాందానవానాంఆచార్యకంఆచార్యత్వంఆదేష్టృత్వమిత్యర్థః-ఆదిష్టంనిర్దిష్టం- దానవాదేష్టృత్వస్యానితరసాధ్యత్వాత్త్వదాయత్తీకృతమితిభావః-అర్థేనయాచక్షయాగహనే అసాధ్యాదానవానాందండైకసాధ్యత్వాదితిభావః అస్మిన్దాత్యేవిషయేమీమీమాంసకైఃవి

చికీర్షాపరైర్మాదృశైః కింకర్తవ్యం అస్మదుచితానునయానవకాశ ఇత్యాశయః త్వంతు తద్దేవదానవసంబంధిపౌత్యం అనువర్తితుం స్వీకర్తుం ఆకాశవద్వ్యాపితుమపి అసురాచార్యత్వాద్దౌత్యప్రయుక్తస్య వ్యానతాం రాహిత్యేన గౌరవేణ స్థాతుమపీత్యర్థః శక్తస్సమర్థః అసితరసాధ్యదుష్టదానవశిక్షకస్య తవ కిమసాధ్యమితి భావ ఇతి వదంతి॥౧౮॥ తతీతి। తత్ర తస్మాద్దానవాచార్యత్వాదిత్యర్థః కథంచిత్ కేనాపి ప్రకారేణ దేవాసురాన్ సుజనరదానవాన్ ఏకీకృత్య ఆవాభ్యామేకాంతశీలాభ్యాం సాసితవ్యం స్థాస్యం ఇత్యేవం ప్రకారేణాహం వక్తుం కామశ్చాస్య సతథాభూతస్సన్ ఆగతోస్మి- దేవాసురయోరైకమప్యమంతరాతే దాచార్యయోరావయోరేకాంతేస్థితిరేవన భవిష్యతీతి భావః॥౨౦॥ ఇతీతి॥ గురుణా బృహస్పతినా ఇతీత్థమభిహిత

త్తథంచిదేకీకృత్య దేవాసురానేకాంతశీలాభ్యామాసిత
వ్యమితివక్తుకామోహమాగతోస్మి॥౨౦॥గ॥ ఇత్యభిహితో
గురువచనం యథార్థమేవ తదాలోచయన్ కవిరిదమాబ
భాషే॥౨౧॥గ॥ భగవన్నైవమేవైతత్॥౨౨॥ ప॥ జానా
మ్యేవ యదాహ పద్మనిలయో యచ్చాహ విశ్వంభరో య
చ్చాస్తే హృది తే యథాకిల తదవ్యగ్రే వివర్తిష్యతే। క
స్త్వం సంఘటనే నిసర్గవిఘటనే స్త్వాహ్యప్యశక్తాత్మనా

ఉక్తః కవిశ్శుక్రస్సద్గురువచనం యదార్థమాలోచయన్స్వభావానుసన్ధానేనేదం బుద్ధిస్థమాబభాషే జగాద॥౨౧॥ భగవన్నితి॥ హే భగవన్ ఏతత్ బుద్ధిస్థం ఏవమేవ వక్ష్యమాణమేవ॥౨౨॥ తదేవాహ॥ జానామీతి॥ వేదానాం ఋగాదీనాం నిలయః స్థానం బ్రహ్మా యద్వచనం ఆహ యుష్మాన్ ప్రతీతి శేషః ఉవాచ- విశ్వంభరః నారాయణశ్చ యదాబ్రహ్మాణం ప్రతీతి శేషః - తే తవ హృది మనసి చ యత్ ఆస్తే వర్తతే- అగ్రే కాలాంతరేపి యథా కిల యేన వా ప్రకారేణేత్యర్థః వివర్తిష్యతే భవిష్యతి తత్సర్వం జానామి వేద్మ్యేవేత్యర్థః సంఘటనే సంధానవిషయే త్వం కః విఘటనే సంధ్యఘటనవిషయే అహమపి కః పదార్థోస్మి భవామి కార్యసామాన్యస్యాపి దైవాయత్తత్వాదావయోరత్ర కిం స్వాతంత్ర్యమితి భావః ఇహ దానీం వా తేనపవనే

నతృణైస్తుల్యంతృణవత్ * తేనతుల్యమితివతిః పరస్పరంతృణానీ వేతియావత్ విశ్వాత్మనా విశ్వస్వరూపేణ పరమేశ్వరేణ॥ శు)॥ పురుషఏ వేదగ్ంసర్వమితిశ్రుతేః ఆకృష్య ఆకర్షణంకృత్వా హృతాదితి శేషః దేవాసురాః నచిరేణఝుడితియోత్యం తెసంఘటితాః భవిష్యన్తి॥౧౫॥ తదితితదస్తుసంఘటనచింతనంతిష్ఠతు-అహమిత్యస్యగమ్యమానత్వాదప్రయోగః- యథావా యథాతథావా, యథాకథంచిదిత్యర్థః దానవానసురాన్ సంముఖీకరిష్యామితతః దానవేభ్యః భవంతం సంభావయిష్యామిబహుమానంప్రాపయిష్యామి - తతఃఅనంతరంయథామనోరథం యథాకమమభిధీయతాముచ్యతామిత్యుపచ్ఛాద్యసంతోష్యబలేరసురరాజస్య సభామాస్థానం సమానీయప్రాపయిత్వా వివిధైరనేకప్రకారైరుపచారైః అర్హణైర్వాస

యోత్యంతేనచిరేణచెహాతృణవద్వా తేనదేవాసురాః॥
౧౫॥ గ॥ తదస్తుయథాతథావాసంముఖీకరిష్యామిదా
నవాన్ సంభావయిష్యామిచతతో భవంతం యథామనో
రథమభిధీయతామిత్యుపచ్ఛాద్యసమానీయ బలేస్సభాం
సభాజయన్ వివిధోపచారైస్సల్లాపయామాస వాసవగు
రుం॥ ౨౩॥ గ॥ భగవన్ దిష్ట్యాదృష్టశ్చిరాత్॥౨౪॥గ॥
కిమాగమనకారణంకింకుశలీ మేభ్రాతాపురందరస్సకింక

వగురుంసభాజయన్ పూజాంకారయిష్యన్ సన్ సల్లాపయామాసమిథః వాసవగురుదానవయోభాషణంకారయామాసేత్యర్థః॥ ని॥ సల్లాపో భాషణంమిథఇత్యమరః॥౨౩॥ ... ... *

అ॥ అథసల్లాపనప్రకారమెవాహవాక్యద్వయేన॥భగవన్నితి॥ హేభగవన్ హేబృహస్పతేచిరాద్బహుకాలస్యదృష్టఃఅవలోకితఃమయేతి శేషః దిష్ట్యేత్యవ్యయంసంతోషోజాతఇత్యభిప్రాయః॥ ని॥ దిష్ట్యాసముపజోషంచేత్యానందెధాంతరేంతరెత్యమరః॥ ౨౪॥కిమితి॥ఆగమనస్యసన్నికటప్రాప్తేః కారణంనిమిత్తంకిమితి ప్రశ్నే - మేభ్రాతా సహోదరః పురందరఇంద్రః కుశలీ క్షేమవాన్ కింస కింకరోతికంవావ్యాపారమాచరతీత్యర్థః॥ కిమావసతికస్మిన్ దెశేవసతీత్యర్థః * ఉపాన్వధ్యాఙ్వసఇ

తివసతేరాధార్యకమర్త్వం - తస్యఇంద్రస్యనామాపితదాపి తదార
భ్యేత్యర్థః-నశృణుమహేనశృణుమః। ఇతీత్థంబలావసురరాజేఅనుయుం
జానేపృచ్ఛతిసతిఆంగిరసోబృహస్పతిః సోత్ప్రాసంసోపహాసంయథాత
థాంగిరంవాచమాదదేస్వీచకార॥ ని॥ స్యాదాచ్ఛురితకంహాసస్సోత్ప్రా
సస్సమనాక్స్మితం। సోల్లుంఠనంతుసోత్ప్రాసమిత్యమరః॥ ౨౫ ॥ దేయ
మితి॥ హేదానవరాజబలేయస్యపుంసః సదేవమర్త్యభుజంగస్వర్గ
మర్త్యపాతాళలోకసహితం అఖిలంసమస్తంవిధ్యాండం బ్రహ్మాండమే
వదేయంయస్యప్రదేయద్రవ్యం-జగతాంనిధిఃఆధారభూతోభగవాన్ష
డ్గుణసంపన్నఃదేవః ప్రకాశమానఃసఃసరోజేక్షణః పుండరీకాక్షః పా
త్రందానపాత్రం-యస్యభార్గవఃభృగుగోత్రోత్పన్నఃభూతపతేరీశ్వ

రోతికిమావసతినామాపితస్యనశృణుమహేతదాప్రభృ
తీత్యనుయుంజానేబలౌసోత్ప్రాసమాదదేగిరమాంగిర
సః॥ ౨౫॥ ప ॥ దేయంయస్యసదేవమర్త్యభుజగంవిధ్యాం
డమేవాఖిలం పాత్రంయస్య జగన్నిధిః స భగవాన్దే
వస్సరోజేక్షణః। శిష్యోభూతపతేరసౌకులగురుర్యస్యోశ
నాభార్గవఃకీర్తిర్దానవరాజతస్యభవతఃకాసాంనపా
రేగిరాం ॥ ౧౬ ॥ గ॥ తదభిగమ్యాపిసుదూరమాలోక

రస్యశిష్యఃఅసౌపుశనాశ్శుక్రఃకులస్యగురుర్విద్యోపదేష్టా-తస్య తథావి
ధస్య-భవతఃతవకీర్తిర్యశఃకాసాంగిరాంవాచాంపారేపరభాగేన - అ
స్త్యేవేత్యర్థః-యస్మిన్కస్మిన్శ్రోత్రియబ్రాహ్మణేవిష్ణుమావాహ్యక
స్మైచిత్తస్మైయస్మిన్కాలేయేనకేనచిత్ప్రకారేణ యత్కించిద్దత్తేవ
తోపిమహాపుణ్యంతాదృశయజ్ఞకాలేసాక్షాద్విష్ణవేపాత్రభూతాయవి
ధివన్నిఖిలంబ్రహ్మాండన్దత్తవతఃతవపుణ్యంకియత్ తవకీర్తిశ్చకియతీతివక్త
వ్యమితిభావః॥ ౧౬॥ తదితి॥ తత్తస్మాత్సుదూరం బహుదూరం అధిగమ్య
గత్వాపిపుణ్యఃపుణ్యసంపాదకఃశ్లోకఃయశః॥ యస్యసతథాభూతః ॥ ని ॥ ప
ద్యేయశసిచశ్లోకఇత్యమరః-అవలోకయితవ్యఃద్రష్టవ్యః॥ శ్లో॥ సంతస్సదా
భిగంతవ్యాఇతిశాస్త్రాదితిభావః ఇత్థమాలోక్యగతఃఆయాతోస్మి॥ ౨౬॥

భ్రాతురితి ॥ తేతవభ్రాతురింద్రస్య వృత్తాంతమావేద యామివినివేద యామి ॥ ౨౭ ॥ యస్యేతి॥ యస్యఇంద్రస్య భూశ్చభువశ్చస్వశ్చ భూర్భువస్స్వః అవ్యయమేతత్ భూర్భువస్స్వర్ భూమ్యంతరిక్షస్వర్గా ఇతి యానిభువనాని తేషాంపరిబృఢః ప్రభుః * ప్రభౌ పరిబృఢ ఇతి నిపాతనాత్సాధుః-పూర్వజః అగ్రజః స్వమేవ మహోన్నత ఇత్యర్థః వర్తతే సేతిష్ఠసి-దుర్దాంతాదుష్టాః త ఏవ ధ్వాంతం తమః తస్య భానుస్సూర్యసదృశః స భగవాన్ విష్ణురేవ యస్య ఇంద్రస్యానుజన్మా-ఉపరజః కశ్యపపుత్రత్వాత్త్రియాణామితి భావః - యఇంద్రః త్రిభిః కరణైః వాఙ్మనః కాయలక్షణైరుపకరణైః దేవానాం బ్రహ్మాదీనామపి దేవం స్వామినం త్రీణి నేత్రాణి యస్య సతథాభూతం పరమేశ్వరం శరణ్యం సంరక్షణనిపుణం సంప్రాప్తః అ

యితవ్యః పుణ్యశ్లోక ఇత్యాగతోస్మి ॥ ౨౬ ॥ గ ॥ భ్రాతు
రపితేవృత్తాంతమావేదయామి॥ ౨౭ ॥ ప ॥ యస్యైవం
భూర్భువస్స్వర్భువనపరిబృఢో వర్తతే పూర్వజిస్త్వం
దుర్దాంతధ్వాంతభానుస్సభవతి భగవాన్నేవ యస్యా
నుజన్మా । సంప్రాప్తో యశ్శరణ్యం త్రిభిరపికరణైర్దేవ
దేవంత్రినేత్రం పృష్టవ్యం తస్యకస్మిన్ కుశలమ కుశలంత
స్యజిష్ణోః కుతస్స్యాత్ ॥ ౨౮ ॥ గ ॥ సయత్రైవ సంగరరంగమా
రూఢో యోద్ధుకామోవతస్థే ॥ ౨౯ ॥ గ ॥ తత్రైవతమశ

భిగతః తస్యేంద్రస్య కస్మిన్ విషయే కుశలం క్షేమం పృష్టవ్యం అనుయోక్తవ్యం-స దాతస్య కుశలమేవేతి భావః - జిష్ణోః స్వతః జయశీలస్య ఏతస్యేంద్రస్య అకుశలం కుతః కస్మాత్ స్యాదభవత్ - కదాచిదపితస్యాకుశలం నభవేదేవేతి భావః॥ అత్ర త్రినేత్ర ఇతి విశేష్యస్యలోచనత్రయత్వ ప్రతిపాదనేన సంరక్షకాభిప్రాయగర్భత్వాత్పరికరాంకురాలంకారః ॥ సాభిప్రాయే విశేష్యే తు భవేత్పరికరాంకురః। చతుర్ణాం పురుషార్థానాం దాతా దేవశ్చతుర్భుజ ఇతి లక్షణాత్ ॥ ౨౮ ॥ స ఇతి॥ స ఇంద్రః యదాయత్రాపి సంగరం యుద్ధం తదేవ రంగః రంగస్థానం తమారూఢః అధిరూఢస్సన్ యోద్ధుం కామః ఇచ్ఛా యస్య సతథాభూతః అవతస్థే అస ॥ ౨౯ ॥ త

చేతి॥ తదా తత్కాలపీఠపరమేశ్వరః [illegible] దం [illegible] శరీర సం [illegible] ధరహిత మిత్యర్థః-శరీరావచ్ఛే దేన [illegible] మేతియావత్। గిరా [illegible] తర్థేః హిరణ్యాదస్మాది త్యేవం [illegible] నివర్తయిష్యత్ర ణం పాపయిత్వా నిపతనం శారయి [illegible] తత్సంబంధియః శాపః అనిష్టాశంసనం తత్ప్రయుక్తం మాలిన్యం కాలుష్యం నిమార్ష్టుం శోధయితుం అధికేన అభ్యుదయేన యోక్తుం యోజయితుం పరమేష్ఠిత్వప్రాప్తి తపసి ధ్యానాదౌ నియుయుజే నియోగం కృతవాన్॥

౨౯॥ య ఇతి॥ యః మందరః తమః తమోగుణః ॥ ని ॥ తమోరాపహాగుణె ధ్యానం తేషాం కేవల్యమనభోంబునోరితి నానార్ధరత్నమాలా - తస్య గంధ స్సుగంధః లేశో వా॥ ని॥ గంధో గంధక సంబంధామోద లేశస్మయేషు చేతి నా

రీరిత్యాగిరా నివర్తయిష్యన్నాహవనస్నియా మ్రష్టుం ముని

శాపమాలిన్యమభ్యుదయేన చ యోక్తు మధికేన పరమేశ

నపరమేశ్వరో నియుయుజే॥ ౨౯॥ య॥ యశ్శక్యో న దృశాపి

గోచరయితుం సత్త్వ స్తమోగంధిభిః యత్ర బ్రహ్మ సనాత

నం గిరిజయా స్వైరం పరిక్రీడతే। అధ్యారుహ్య తమేవ మం

దరమనుధ్యాయన్ను ఆస్తే శివం కస్తం ప్రదత్యేతికః ప్రవక్ష్య

నార్థః రత్నమాలా-తమోగంధో యేషామస్తీతి తమోగంధినః ॥ అతఇనిఠ నావితీని ప్రత్యయః-తథా భూతైః సత్త్వైః జంతుభిః॥ ని॥ ద్రవ్యాసువ్యవసాయేషు సత్త్వమస్త్రీతు జంతుష్వి త్యమరః-దృశా దృష్ట్యా నేత్రేణాపి గోచరయితుం గోచరం కర్తుం విషయీకర్తుమితి యావత్ - న శక్యః శక్యో నభవతీత్యర్థః - యత్ర అద్రౌ సనాతనం పురాతనం బ్రహ్మ శివాఖ్యం పరంబ్రహ్మ గిరిజయా పార్వత్యా సాకం స్వైర-స్వచ్ఛందం యథాతథా పరిక్రీడతే విహరతి-తం తథా భూతం మందరమేవ అధ్యారుహ్య అధిష్ఠాయ యః ఇంద్రః శివం ఉమాసహాయం అనుధ్యాయన్ అనుచింతయన్ సన్నాస్తే వర్తతే-తమింద్రం కః ప్రదత్యేతి ఆలోకయిష్యతెన కో పీత్యర్థః-దేవః సురః దానవః అసురో పి వా కః కథాం ఇంద్ర ప్రస్తావం ప్రవక్ష్యతి కథయిష్యతి అజ్ఞాని ప్రాణిదుగః మె - మంద రాద్రౌ శివం ధ్యాయత ఇంద్రస్య కాపి బాధాన

భవతీతిభావః॥౧౮॥ అ॥ బలేఃకులండదితోదితకులమిత్యభిప్రాయేణస్తౌతి॥ప్రహ్లాదఇతి॥ భగవతః షడ్గుణసంపన్నస్యలక్ష్మీపతేః నారాయణస్య తంత్రాణిసిద్ధాంతాఃపాంచరాత్రాదయఃతేషువిషయే ॥ ని ॥ తంత్రం ప్రధానేసిద్ధాంతఇత్యమరః-ప్రహ్లాదఃపరమగురురాచార్యఃమహానితివార్థః॥ని॥గురుస్త్రిలింగ్యాంమహతిదుర్జరాలఘునోరపీతి హేమచంద్రః-కమలభూఃబ్రంహాఽవిరోచనం అధ్యాత్మవిద్యాయాః బ్రహ్మవిద్యాయాః నిధింశేవధింవ్యాతేనేచకారేత్యర్థః-తథోక్తం ఛాందోగ్యస్యాష్టమాధ్యాయే॥శ్రు॥సహిశాంతహృదయఏవవిరోచనోఽసురాన్జగామతేభ్యోహైతాముపనిషదంప్రోవాచేతి॥బాణఃబాణాసురఃపశుపతేఃపరమేశ్వరస్యపరిషదిసాధవఃపారిషదాః ॥సూ ॥ పరిషదోణ్యఇత్యత్రపరిషదఇతి

తికథాందేవోపివాదానవః॥౧౮॥ప॥ప్రహ్లాదఃపరమోగు
రుర్భగవతస్తంత్రేషులక్ష్మీపతేర్వ్యాతేనేచవిరోచనం
కమలభూరధ్యాత్మవిద్యానిధిం।బాణఃపారిషదాగ్రణీః
పశుపతేస్త్వంతుప్రవేకస్సతాంసిద్ధానామపియోగినా
మశ్రుణవం నైవంకులం నిర్మలం ॥ ౧౯॥ గ ॥ తదత్రమ
హాకులప్రసూతస్య భవతో మహదనుశిష్టస్య కిమా వెద
నీయ మన్యైస్స్వయమేవ మహాభాగ స్వరూపంపర్యా

యోగవిభాగాణ్ణోపి॥తేషామగ్రణీశ్శ్రేష్ఠః॥శ్లో॥బాణరావణచండీశనందీభృంగిరిటస్తథేత్యాదిషు శివభక్తగణనాయాంతస్య ప్రథమగణితత్వాదితిభావః।త్వంతుసతాంసాధూనాంమధ్యేప్రవేకఃఉత్తమః ॥ని ॥ క్లీబేప్రధానంప్రముఖప్రవేకానుత్తమోత్తమాఇత్యమరః సిద్ధానా మణిమాదిసంపన్నానాంకులంయోగినాం యమనియమవతాం కులమపి ఏవంభవతఃకులమివనిర్మలంనిష్కళంకం యథాతథానాశ్రుణవంనశుశ్రువె - బ్రహ్మాండేభవతఃకులమేవసర్వోత్తమమితిభావః ॥౧౯॥ తదితి॥మహాభాగ ఏవభాగఃసమజ్ఞాయస్యసఃతస్యసంబుద్ధిః హేమహాభాగ ॥ ని ॥ భగశ్శ్రీకామమాహాత్మ్యవీర్యయత్నార్కకీర్తిష్విత్యమరః - తత్తస్మాదత్రేదానీం మహాకులప్రసూతస్య సద్వంశోత్పన్నస్య మహతా శుక్రేణ అనుశి

ష్టస్య శిక్షితస్య భవతః అన్యైరితరై రావేదనీయం నివేదనీయం కింనకిమ
పీత్యర్థః- ఉచితజ్ఞత్వాదింగితజ్ఞత్వాచ్చ తవేతీభావః - భవాన్ స్వయ
మేవ కార్యస్య ప్రకృతేకర్తుం యోగ్యస్య స్వరూపం పర్యాలోచయతు
పరిభావనం కుర్విత్యర్థః ॥౩౦ ॥ దదతీతి॥ ద్రుహిణః బ్రహ్మాసచ హరః శి
వః సచ గోవిందో విష్ణుః సచ తే ఏతదాద్యాః ఏతత్ప్రభృతయః దైత్యేషు ది
తిపుత్రేష్వివ మేవరం ప్రార్థితార్థం॥ని॥ దైవాద్వృతేవర శ్శ్రేష్ఠే త్రిషుక్లీ
బేమనాక్ప్రియ ఇత్యమరః- దదతి వితరంతీత్యర్థః దత్వా దానం కృత్వాచ
తం వరం సద్య స్తత్క్షణ ఏవ అన్యథయంతి అన్యథాకుర్వంతీత్యర్థః- ఇతి వః యు
ష్మాకం స్ఫుటం ప్రవ్యక్తమేవ॥ని॥ స్ఫుటం ప్రవ్యక్తముల్బణమిత్యమరః- కుం
భకర్ణ భస్మాసురాదిషు తథా ప్రసిద్ధత్వాదితిభావః - నియమతః నియమే
న* సార్వవిభక్తికస్తసిః- ఆవశ్యకతయేతి తాత్పర్యార్థః- దేవానింద్రాదీ

లోచయతు॥౩౦॥ ప॥ దదతి చ వరం దత్వా సద్యస్తమన్యథ
యంతి చ ద్రుహిణ హరగోవిందాద్యా దైత్యేష్వితి స్ఫు
టమేవ వః । నచ నియమతో దేవా నేవానుకంపితుమీశతే
యదసురవరాన్ మధ్యే మధ్యే సముద్గమయంతి చ ॥ ౨౦॥
ప॥ అతో బ్రహ్మేశ విష్ణూనామపి శుద్ధచిదాత్మనాం। ఆచూ

నైవ అనుకంపితుం అనుగ్రహీతుం న ఈశతే సమర్థా న భవంతీత్యర్థః -
యద్యస్మాత్ కారణాత్ మధ్యేమధ్యే క్వచిత్ క్వచిత్సమయ ఇత్యర్థః -
అసురవరాన్ దానవశ్రేష్ఠాన్ సముద్గమయంతి సమున్నతాన్ కుర్వంతీ
త్యర్థః- కదాచిత్తేషాం ఉపచయః భవతామపచయః కదాచిద్భవతాము
పచయస్తేషామపచయ ఇతి సర్వైర్విదితమేవేతి భావః॥౨౦॥ అత ఇతి॥ అతః
కాలభేదేన ఉభయత్ర పక్షపాతాపక్షపాత ప్రదర్శనాదిత్యర్థః శుద్ధాః
నిర్మలాః చిత్ బుద్ధిః యేషాం తే శుద్ధచితః ఏవంభూతాః ఆత్మానః స్వభా
వాః ఏషాం తే నిర్మల బుద్ధిస్వభావా ఇతి యావత్ - ఏవంభూతానామపి బ్ర
హ్మేశవిష్ణూనాం వపుః శరీరం ఆచూడాత్ శిర ఆరభ్యేత్యర్థః ఆనఖాగ్రేభ్యః
నఖాగ్రమభివ్యాప్యేత్యర్థః * ఆఙ్మర్యాదాభివిధ్యోరిత్యుభయత్ర సమా
సః- మాయయా ఇంద్రజాలేన ప్రచురం మాయామయమితి॥ ని॥ స్యాన్మా

యాశాంబరీమాయాకారస్తు ప్రాతిహారిక ఇత్యమరః - ఇతిమన్యే జానే - కదాచిత్ స్వీయా ఇవ భాసంతే కదాచిత్పరకీయా ఇవ భాసంతే - అతస్తేషాం-కృత్యమిత్థమితి ప్రత్యేతుమశక్యమితి భావః-పరమార్థస్తు శుద్ధచిన్నిర్వికారచైతన్యమాత్మా విగ్రహో యేషాం తే శుద్ధచిదాత్మానః॥ ని ॥ఆత్మా యత్నో ధృతిర్బుద్ధి స్వభావో బ్రహ్మవర్ష్మ చేత్యమరః - తేషాం బ్రహ్మేశవిష్ణూనాం వపుః ఆచూడాదానఖాగ్రేభ్యః మాయామయం మన్యే మిథ్యాభూతం జానే సచ్చిదానందైకరూపత్వాత్తేషాం విగ్రహస్యతుచ్ఛత్వాదితి భావః॥౨౧॥తదితి॥తత్తస్మాత్పరేభ్యః ఇతరేభ్యః అవకాశం ఛిద్రమప్రదాయాదత్వా యుష్మాసు తేషు భవత్సు చేత్యర్థః అన్యోన్యం పరస్పరం సమవేతేషు మైత్ర్యా మిళితేషు సత్సు॥౩౧॥యదితి॥యన్నిష్ఠా

ఢాదానఖాగ్రేభ్యో మన్యే మాయామయం వపుః ॥ ౨౧॥

గ॥తదప్రదాయ పరేభ్యోఽవకాశ మన్యోన్యసమవేతేషు

యుష్మాసు॥౩౧॥ ప॥యన్నైశ్చింత్యం యదౌద్ధత్యం యద్బలం యాసుఖాసికా। యద్యశో యః ప్రతాపశ్చ సర్వం తదనుచింత్యతాం॥౨౨॥ గ॥ ఆస్తామిదం అవశ్యం హి విగృహ్ణాత్సు యుష్మాసు భవితవ్యం అప్రకాశేన మయా వా భార్గవే

తాచింతా యేభ్యస్తే నిశ్చింతాః తేషాం భావః నైశ్చింత్యం చింతారాహిత్యమితియావత్॥ని॥స్యాచ్చింతా స్మృతిరాధ్యానముత్కంఠోత్కలికే సమ ఇత్యమరః-యదౌద్ధత్యం యదుత్సాహః యద్బలం యత్పరనిగ్రహసామర్థ్యం వర్తతే-యాసుఖాసికా యా నాసుఖస్థితిర్వర్తతే-యద్యశః కీర్తిః భవేత్-యః ప్రతాపః కోశదండజం తేజః॥ని॥స ప్రతాపః ప్రభావశ్చ యత్తేజః కోశదండజమిత్యమరః-తత్సర్వమనుచింత్యతామనుసంధీయతామిత్యర్థః-మిళితానాం భవతామసాధ్యాభావాదవశ్యం మేళనం భవితవ్యమితి భావః॥౨౨॥ఆస్తామిదం ఏతత్తిష్ఠతు॥అ॥సంధాసాధకముక్త్వా విగ్రహే బాధకమాహ॥ అవశ్యమితి॥యుష్మాసు తేషు భవత్సు చేత్యర్థః విగృహ్ణాత్సు యుద్ధం కుర్వత్సు సత్సు మయా భార్గవేణ గురుణా వా అప్రకాశేన ప్రకాశరహితేన భవితవ్యం స్థాతవ్యం గురుశుక్రయోః రావయోః కేవలసమీపవృత్తి

త్వేయుద్ధప్రతిబంధకమహావృష్టిసంభవాదితిభావః తథాచోక్తం॥శ్లో॥గురుశుక్రౌసమీపస్థౌకుర్యాద్దేశాన్ధవంజగదితి। గృశ్యోయదాహానిజనైర్మ్పి జతోయదాస్తమన్యోన్యశస్సురగరాయుదిశాన్యశుక్రౌ।కర్మాణితత్రసమయేనశుభానికుర్యాన్నైవారధలరసౌశుస్సగతేనవిద్యాం॥౩౨॥ తథాచేతి ॥ తథాచఏవంచేత్యర్థః - అనయోః గురుశుక్రయో రప్రకాశయోః మూఢయోస్సతోరితియావత్ - సురైః దేవైః అసురైః దానవైశ్చవాయత్నేనమహాప్రయత్నేన నిర్వర్త్యమానాః క్రియమాణా అపి కాఃక్రియాఃకేవావ్యాపారాఃఫలవత్యః సఫలాస్స్యుఃభవేయుః కా అపి క్రియానఫలంతీత్యర్థః ॥ తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ గురుభార్గవయోర్మౌఢ్యేశుభంకించిన్నసిద్ధ్యతి॥౨౩ ఆఖండలస్యేతి ॥ ఆఖండలస్యాభిం

ణవా॥౩౨।తథాచ॥ప॥నిర్వర్త్యమానాయత్నేనసురైర

సురైశ్చవా। కాఃక్రియాఃఫలవంత్యస్యాదనయోరప్ర

కాశయోః॥౨౩॥గ॥ఆఖండలస్యమతిర్న్యాదృశీ॥౩౩॥ ప।

స్థీయతాంమగ్రజైస్స్వర్గేదీయతాంమనుజేనవా। సర్వ

థాభాతృభాగ్యేనస వృత నఃప్రయోజనమితి॥౩౪॥ గ॥

భోభోసకల కలానయమునజ్ఞానసుధీశ్రగహా యోగ

ద్రస్యమతిబుద్ధిరన్యాదృశీ ప్రకారాంతరవతీత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ స్థీయతామితి॥అగ్రజైః జ్యేష్ఠభ్రాతృభిః అసురైః స్థీయతాం - భావేలోట్ స్థితంస్యాదిత్యర్థః- సర్వథాసర్వప్రకారైరిత్యర్థః భ్రాతృజ్యేష్ఠస్యకనిష్ఠస్యవాభాగ్యంశుభకర్మ॥ఇ॥భాగ్యంకర్మశుభాశుభమిత్యమరః - తేన నః అస్మాకం ప్రయోజనంసంవృత్తం న ప్రాప్తం ఇత్యాఖండలస్యోత్ప్రేక్షయః-అసురాణాంస్వర్గాధిపత్యే ఇంద్రాగ్రజః స్వర్గమధితిష్ఠతీతిప్రవాదస్స్యాత్ ఉపేంద్రస్యాధిపత్యే ఇంద్రానుజఃస్వర్గమధితిష్ఠతీతిప్రసిద్ధిస్స్యాదుభయథాపిమమకీర్తిర్నస్యాదేవేతిభావః॥౨౪।అ। సంప్రతిసామాజికాన్ప్రత్యాహ॥ భోభోఇతి॥భోభో-ఇతినిపాతః సంబోధనార్థకః ఆదరాద్విరుక్తిః॥ని।అథసంబోధనార్థకః।స్యాత్ప్యాట్పాంగహేహైభో ఇత్యమరః-సకలాఃసమస్తాః యాఃకలాఃచతుష్షష్టికలాసాంయేఆశయాః అభి

ప్రాయాఃయానిమర్మాణిగోప్యార్థాః తానిజానంతీతితజ్జ్ఞాః - సంధిఃమైత్ర్యాదుభయోర్మేళనం - విగ్రహః ద్వేషేణోభయోఃకలహః- తావేవ యోగౌ జయస్సాధనోపాయౌ॥ ని॥ యోగస్సన్నహనోపాయధ్యానసంగతియుక్తిష్విత్యమరః-తయోఃపారంగామినః పారదృశ్వానఇతి యావత్-తథావిధాభవంతఏవ-నీతిపథేనీతిమార్గే-స్థితానామిత్యస్య గమ్యమానత్వాదప్రయోగః - అర్థేషుప్రయోజనవిషయేప్రమాణంప్రమాతారఃజ్ఞాతారఇతియావత్ ॥ ని ॥ ప్రమాణంహేతుమర్యాదశాస్త్రేయత్తాప్రమాతృష్విత్యమరః - సంధివిగ్రహాదిస్వరూపవిదాంభవతాంనీతిమార్గస్సమీచీనఇత్యనుభవగోచరఏవేతిభావః॥౩౪॥ నేతి॥ ఆత్మనస్స్వస్య సచివః తేనఉక్తంకథితఇత్యేవఏతావతాహేతునైవనాదరణీయం నాదర్తవ్యంఖలు-తదుక్తమప్యయుక్తంచేద్ధేయమేవ భవతీతిభావః - పరఃశ

పారగాభవంతఏవనీతిపథార్థప్రమాణం॥౩౪॥గ॥ నఖ
ల్వాత్మనస్సచివోక్తమిత్యేవాదరణీయం పరసచివోక్త
మితివాపరిహరణీయం ధీమతాంధీరేవసచివశ్శాసితేత్య
భిధాయవిరమతిగురౌ ॥ ౩౫ ॥ గ ॥ అవలోకితోబలినా
భార్గవస్సామాజికాననుమోదయన్నిదమాచచక్షే ॥

త్రుః॥ని॥పరోరివపరమాత్మనోరితిశేషః తస్యసచివః మంత్రీతేనోక్తంగదిమితివా-ఏతేనైవహేతునేత్యర్థః॥ని॥ఇతిహేతుప్రకరణప్రకారాది సమాప్తిష్విత్యమరః-అపహరణీయంపరిత్యక్తవ్యంనభవతి - తదుక్తమపి యుక్తంచేద్గ్రాహ్యమేవభవతి ॥శ్లో॥ యుక్తియుక్తంవచోగ్రాహ్యంబాలాదపిశుకాదపీతిన్యాయాదితిభావః ధీమతాం బుద్ధిశాలినాం ధీరేవసచివఃశాసితాశిక్షకః॥ని॥మంత్రీధీసచివోమాత్యఇత్యమరః- వివేకినంధీరేవ అమార్గాన్నివర్తయతిసన్మార్గేప్రవర్తయతి- తతః బుద్ధిశాలినఃమంత్ర్యంతరాపేక్షానాస్తీతిభావః- ఇతీత్థంఅభిధాయదేవగురౌసురాచార్యేవిరమతితూష్ణీంభూతేసతి॥౩౫॥అవలోకితఇతి ॥ బలినాదానవేంద్రేణావలోకితఃసాభిప్రాయందృష్టఃభార్గవః అసురగురుః ఇదంస్వబుద్ధిస్థం సామాజికాన్ సభాసదః॥ని॥ సభాసదస్సభాస్తారాస్సభ్యాస్సామాజికా

శ్చుత ఇత్యమరః అనుమోదయన్ అనుమానయన్ సస్మిదం స్వబుద్ధిస్థం ఆచచక్షే జగాద॥౩౬॥యద్యపీతి ॥ అద్యేదానీం సుమనసో దేవాః గతాః శ్రియః సంపదో యేషాం తే తథాభూతాః-దరిద్రా ఇతియావత్-యద్యపి అసౌ తేషాం దరిద్రసుమనసాం గురురుపదేష్టా మంత్రీ- యద్యపి నః అస్మాకం సురైర్దేవైస్సంధాయ స్సంధిం కృత్వా సాధ్యం సంపాదనీయం న కించిత్ కించిదపి నాస్తీత్యర్థః-అథాపి దివ్యః స్వర్గవాసీ మునిః మననశీలః గురుః ఉదధిం సముద్రం నిర్మథ్య సుధామమృతం లబ్ధ్వా ప్రాప్య వయం మిళిత్వా పాస్యామః పానం కరిష్యామః ఇతి రహసి ఏకాంతే యదాహ యద్వచనమువాచ తద్వచనం కించిత్పర్యాలోచ్యం పరిభావనీయం బహుషూక్తేష్వేదమేకం మమ సారవద్భాతీతి భావః॥౨౫॥ఇతీతి॥ఇతీత్థం ప్రకారం తద్వచనం శ్రు

౩౬॥ప॥యద్యప్యద్య గతశ్రియస్సుమనసో యద్యప్యసౌ
తద్గురుర్యద్యప్యస్తి ఫలం న కించిదపి నస్సంధాయ సాధ్యం
సురైః। పర్యాలోచ్యమథాపి కించిదుదధిం నిర్మథ్య లబ్ధ్వా
సుధాం పాస్యామో వయమిత్యసౌ రహసి మాం యత్ప్రా
హ దివ్యో మునిః॥౨౫॥ఇతి॥గ॥తచ్ఛ్రుత్వాంత ఏవ దానవాః
సంమోహితా మాయయా వైష్ణవ్యా సద్య ఏవ సంమేని
రే॥౩౭॥ఆహుశ్చ॥ప॥సంధాస్యామశ్శమధనగిరా నిర్వ్య
ళీకం సురైః ప్రాక్ క్షోభిష్యామో జలధి మమృతం తత్ర

శ్రుత్వాంత ఏవ శ్రోతార ఏవ వైష్ణవ్యా మాయయా - మాయాయాః విష్ణు సంబంధిత్వే।శ్లో॥ దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయేతి। గీతావచనం మానం - మోహితాః వంచితాస్సంతః ముగ్ధాకృతాస్సంత ఇత్యర్థః-సద్యః తత్క్షణాదేవ సమ్మేనిరే సమ్మతించక్రుః ॥ ౩౭ ॥ ఆహుశ్చేతి॥శమః అంతరింద్రియ నిగ్రహః ధనం యస్య స తథాభూతః గురుః తస్య గీర్వాక్ తయా నిర్వ్యళీకం మళీకమప్రియమనృతం వా యస్మాత్తథాభూతం యథా తథా॥సి॥అళీకం త్వప్రియే నృత ఇత్యమరః-సురైః దేవైః ప్రాక్ పూర్వం సంధాస్యామః సంధిం కరిష్యామః-జలధిం సముద్రం క్షోభిష్యామః మథిష్యామః-తత్ర జలధౌ అమృతం సుధాం లప్స్యామహే ప్రాప్స్యా

మహేచ-అథ అకృతలాభానంతరం అమీ దేవాః సాధవః సజ్జనాః స్యుర్యది భవేయుర్యదీత్యర్థః ఉభయమేతేచయం చేత్యుభయమే పాస్యామః పానం కరిష్యామః ఏవం సాధవః న చేత్ న భవేయురదీత్యర్థః ఇయతా ఏతావతా కిం విహతం కిం విగతం న కిమపీత్యర్థః * హానహింసాగత్యోః నపుంసకే భావే క్తః-నః అస్మాకం బాహవః భుజాః క్వకుత్ర గమన్ గతాః - తదానీం తే స హృదయాః స భవేయుర్యది అస్మద్భుజబలతిరస్కృతాస్స్యుః తతః ఇదానీమివా శ్రుతనామానో భవిష్యంతీతి భావః ॥౨౬॥ తత ఇతి, తతోనంతరం సచివేన అమాత్యేన గురుణా సహ సాధుసాధు శోభనం శోభనం ఆదరాద్ద్విరుక్తిః ॥ని॥ సుందరం రుచిరం చారు సుషమం సాధుశోభనమిత్యమరః-ఇతీత్థమనుమోదమానాస్సంమాన్యమానాస్సంతః-ప్రథమతః పూర్వం వాచస్పతిం సుర

లప్స్యామహేచ। పాస్యామశ్చాప్యథ తదుభయమేయద్యమీ
సాధవస్స్యుర్నైవం చేత్కిం విహతమియతా బాహవః క్వా
గమన్నః ॥౨౬॥౧ ॥ తతస్సాధుసాధ్విత్యనుమోదమానా
స్సచివేన ప్రస్థాప్య వాచస్పతిం ప్రథమతస్సంధాస్యంతః
ప్రతస్థిరే దానవాస్సద్య ఏవ మందరం ॥ ౨౭॥ ౧॥ పూర్ణ
మనోరథశ్చ గురుః పునరుపావర్తమానస్సందదర్శ మం
దరమేత్య శివధ్యాననిర్ధూతకల్మషాన్ శివార్చనవ్రతి
నశ్శివార్పితప్రాణాన్ శివనామకీర్తనపవిత్రితముఖాన్

గురుం ప్రస్థాప్య ప్రయాణం కారయిత్వేతి యావత్ - దానవాస్సంధాస్యాంతస్సంధిం కరిష్యంతస్సంతః - సద్యః తత్క్షణాదేవ మందరమద్రిం ప్రతి ప్రతస్థిరే ప్రయయురిత్యర్థః॥౨౭ ॥ పూర్ణేతి ॥ పూర్ణాః సఫలాః మనోరథాః కామాయస్య స తథాభూతః గురుశ్చ ఉపావర్తమానః పునః ప్రతినివృత్తస్సన్నిత్యర్థః- మందరమద్రిమేత్య ప్రాప్య శివః పరమేశ్వరః తస్య ధ్యానం చింతనం తేన నిర్ధూతాని వినాశితాని కల్మషాణి పాపాని యేషాం తే తథాభూతాః ధ్యానప్రకారః కైవల్యోపనిషది ॥శ్రు ॥ ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతమ్ । ధ్యాత్వా ముని ర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తం సాక్షిం తమసః పరస్తాదిత్యాదినా శ్రు

యతే। ధ్యానేన పాపాన్నివృత్తిశ్చ నారదపరివ్రాజకోపనిషది॥ శ్రు॥ తద
భిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిః॥
జ్ఞాత్వా దేవాముచ్యతే సర్వపాశైః క్షీణైః క్లేశైర్జన్మమృత్యుప్రహాణిరి
త్యాదినా శ్రూయతే॥ శివస్యార్చనవ్రతంచేత్యుభయమేషాం స్త ఇతిశి
వార్చనవ్రతినః- శివార్చన ప్రకారస్తు ప్రథమాశ్వాసే వక్తవ్యోపి ప్ర
సంగాదత్రోచ్యతే। ఆదౌ మృత్తికాలక్షణం ॥శ్లో॥ శ్వేతా లక్ష్మీప్రదా చై
వ గౌరీ రాజ్యప్రదా భవేత్। రక్తా యా శ్రియమాప్నోతి కృష్ణా వైరి వినాశిని
తి॥ అథ పూజకవ్యాపారశ్శివాగమే ॥శ్లో॥ శుభేహ్ని ప్రాతరుత్థాయ శివం
ధ్యాత్వా సమాహితః। గత్వోదీచీం దిశం దేవి మంత్రవిన్మంత్రముత్తమం।
న మోగణేభ్య ఇత్యేవం ప్రజపన్నిశ్చలాంతరః। శుద్ధప్రదేశసంభూతాం
మృదమాదాయ యత్నతః। యేపథాం ఇతి చాసీయ జపన్మంత్రముదీరితం।
సంశోధ్య చ జలేనాశు పిండీకృత్వా శనైశ్శనైః। పవిత్రదేశే సంస్థాప్య తత
స్స్నాయాద్విధానతః। నిత్యం నైమిత్తికం కృత్వా విధాయ సకలం పుమాన్।
అంగన్యాసం తతః కుర్యాన్మంత్రైరేతైస్సమాహితః। లలాటే తు శివః
ప్రోక్తః కంఠే రుద్రస్సమీరితః। ఈశానో నాభిదేశే తు జాన్వోశ్శంకర
ఏవ చ। సర్వవ్యాపీ గుల్ఫయోశ్చ పాదయోస్తు సదాశివః। ఏవం న్యాసం పు
రాకృత్వా ధ్యాయేద్దేవం మహేశ్వరం। స్థితం కల్పతరోర్మూలే జ్ఞానము
ద్రాలసత్కరం। పద్మాసనసమాసీనం యోగపట్టవిరాజితం। మంగళా
యతనం దేవం మనోహరతరాకృతిం। ఉమయోపాసితం శ్రీమచ్చంద్ర
శేఖరముజ్జ్వలం। తతో ధ్యాయేత్సహస్రాణి సహస్రక ఇతీరయన్॥ ఏవం
ధ్యాత్వా సుధీః కుర్యాత్పంచాష్టైకాదశాథవా। లింగాని మంత్రముచ్చా
ర్య రుద్రేభ్యో యే దివీతి చ। మానస్తోకేతి సంప్రోక్ష్య వారిణా వాహనం చరే
త్। ఓం నమః ప్రథమం బ్రూయాద్భగవత్యేతతో వదేత్। శివపత్యై ఇత్యేత
తో నేన వామే దేవం నియోజయేత్। యే పృథివ్యా ఇతి పరస్నాసనాదిప్రక
ల్పయేత్। హిరణ్యబాహవే వస్త్రం భూషణం శంభవేతతః। ధృష్ణవే చోత్త
రీయం చ కిరికేభ్యోపవీతకం। గంధం దద్యాన్నమశ్శ్వభ్యః పుష్పం పార్యా
య మంత్రతః। నవ శిక పదిన సేధూపం ప్రదీపం నమ అరే పే। బభ్లుశాయ చనై

వేద్యంపశ్చాద్యథాపర్ణపూగకం।ఆరాత్రికంచతేజోऽసిపీతేరుచప్రద
క్షిణం।నమస్తఇతినమస్కారః ॥ అథవాన్యప్రకారేణపార్థివార్చావి
ధీయతే।అథాతస్సంప్రవక్ష్యామిశృణుబ్రహ్మన్ప్రయత్నతః। పూజావి
ధిరహస్యంతుశంభునాకథితంపురా । త్రిపుండ్రతిలకంకృత్వాభస్మమృ
చ్చందనైరపి।వ్యాఘ్రచర్మోత్తరీయస్తుపూజాంశైవీంసమాచరేత్ ।
హరోమహేశ్వరశ్శంభుశ్శూలపాణిఃపినాకధృత్।మృదాహరణసంఘ
ట్టప్రతిష్ఠాహ్వానమేవచ।స్నపనంపూజనంచైవక్షమాపణవిసర్జనే।ఓం
కారాద్యైశ్చతుర్థ్యంతైర్నామభిస్తైరనుక్రమాత్ । కర్తవ్యాస్తత్క్రి
యాస్సర్వాభక్త్యాపరమయాసదా ॥ అథధ్యానంప్రవక్ష్యామిసర్వసిద్ధి
ప్రదాయకం ॥ ధ్యాయేన్నిత్యంమహేశంరజతగిరినిభంచారుచంద్రావ
తంసంరత్నాకల్పోజ్జ్వలాంగం పరశుమృగవరాభీతిహస్తంప్రసన్నం।ప
ద్మాసీనంసమంతాత్స్తుతమమరగణైర్వ్యాఘ్రకృత్తింవసానంవిశ్వా
ద్యంవిశ్వవంద్యంనిఖిలభయహరంపంచవక్త్రంత్రినేత్రం । ధ్యాత్వా
ప్రాణప్రతిష్ఠాంతుపూజాంకృత్వాసమాచరేత్ । పూర్వాద్యాగ్నేయ
పర్యంతంవామావర్తేనబుద్ధిమాన్ । అష్టమూర్త్యంతకైరష్టనామభి
స్సాయమాచరేత్।పూజామావరణాఖ్యాంతు ప్రణవాద్యైర్నమోం
తకైః।శర్వాయక్షితిరూపాయభవాయబలమూర్తయే । రుద్రాయవ
హ్నిరూపాయతథోగ్రాయసమీరయత్। వాయురూపాయభీమాయ
తథాకాశస్వరూపిణే।మహాదేవాయసోమాయ ఈశానాయార్కమూ
ర్తయే॥యజమానస్వరూపాయపశూనాంపతయేనమః।మధ్యేసదాశి
వాయాధకథయేత్సర్వమూర్తయే । యద్వాప్రసాదబీజేనమూలమం
త్రేణవాసుధీః।కుర్యాత్తుపార్థివీంపూజామితికైశ్చిదుదీర్యతే । తతస్తు
తర్పణంకార్యంనామమన్త్రైః పృథక్పృథక్ । శివంభవంతథాచోగ్రం
మృడంశంభుంతథైవచ।శశిశేఖరసంజ్ఞంచశంకరంచవిరూపకం । నవ
మంవిశ్వరూపంచదశమంచకపర్దినం । త్ర్యంబకంతర్పయామీతిప్రణవా
ద్యైశ్చతర్పయేత్ । ఏవంసంపూజ్యమతిమాన్ ఉపచారైః క్షమాపయే

త్ ।ఇతివచనానిశివరహస్యస్థాని।అథరుద్రాక్షపరీక్షా॥ నికషే హేమరే
ఖాభాయస్యరేఖాప్రదృశ్యతే।తదక్షముత్తమంవిద్యాత్తద్ధార్యంశివపూ
జనే।అథశివపూజావిధిః॥సూతసంహితాయాం। స్నాత్వాశుద్ధేసమె దే
శేగోమయేనోపలెపితే।ఆసీనస్సర్వదామౌనీనిశ్చలోథఋజుఃఖస్సుధీః । వి
చిత్రమాసనం తత్రనిధాయ బ్రహ్మవిత్తమాః । అగస్త్యేనచశాస్త్రేణ
ప్రోక్తలక్షణ లక్షితం । ఆదాయశ్రద్ధయావిప్రాః శివలింగం సమాహి
తాః।తత్రచావాహ్యదెవేశంప్రణవేనహృదిస్థితం।అర్ఘ్యందత్వాముని
శ్రేష్ఠతతఃపూర్వోక్తమంత్రతః। పాద్యమాచమనంచైవ దత్వాపూర్వో
క్తమంత్రతః।స్నాపయిత్వామహాదేవమాపోహిష్ఠాదిభిస్త్రిభిః।తథాపు
రుషసూక్తేనశ్రీమత్పంచాక్షరేణచ।పునరాచమనందత్వా ప్రతిష్ఠాప్యా
సనేహరం॥దత్వావస్త్రంమునిశ్రేష్ఠప్రణవేనసమాహితః । ఉపవీతంపు
నర్దత్వాభూషణానిచసాదరం।గంధంపుష్పంతథాధూపందీపంచైవా
దరేణతు।శ్రీమత్పంచాక్షరేణైవప్రణవేనయుతేనచ।హవిర్నివేద్య దేవా
యపానీయెనసహాదరాత్।పునరాచమనందత్వాతాంబూలంచోపదం
శకం।మాల్యందత్వానులెపంచప్రణమ్యభువిదండవదితి॥ అథక్షమాపణ
ప్రకారః॥అపరాధాః క్షమస్వేశమమశంకరసర్వద।స్వరూపంతవవిజ్ఞా
తుంశక్యమేవనసర్వదా।క్షంతవ్యంమహతాసర్వంపితృవద్భవతాఖిలు।
క్షమావిషయభూతోస్మినాతఃపరనివేదనం । అజ్ఞానాద్వా ప్రమాదా
ద్వావైకల్యాత్సాధనస్యచ।యన్న్యూనమతిరిక్తంవాతత్సర్వంక్షంతుమ
ర్హసి। బాలోహంబాలబుద్ధిశ్చబాలచంద్రధరప్రభో । నాహంకిమపి
జానామిస్వతఃప్రీతో భవప్రభో । ప్రాయశ్చిత్తంవైదికానాం యాగా
నామపికర్మణాం।శివస్మరణమేవేతి శ్రుతిరప్యస్తిశంకరేతి ॥ ప్రకృత
మనుసరామః ॥ శివార్చన స్వరూపం కించిదుక్త్వా కించిచ్ఛివస్వరూప
ముచ్యతే ॥ దశశైవవ్రతాన్యాహుః జాబాలశ్రుతిపారగాః। ప్రత్యక్ష
మ్యాంప్రయత్నేనకర్తవ్యంనక్తభోజనం।కాలాష్టమ్యాంతుతత్రాప్యజ్యాం
భోజనంయత్నపూర్వకం । అవశ్యంసితభూతాయాంకర్తవ్యంనిశిభో
జనం।అసితాయాంతుభూతాయాంతన్నకార్యంద్విజాతిభిః । ఏకాద

శ్యాం సితాయాంతు త్యాజ్యం భోజనమాస్తికైః । అసితాయాంతుభో
క్తవ్యం రాత్రావేవ ప్రయత్నతః ।శివలింగార్చనం కృత్వా స్వశక్త్యా యత్న
పూర్వకం । నిశియత్నేన కర్తవ్యం భోజనం సోమవాసరే । ఉపోష
ణాదినాన్యస్మిన్ దివసే నియమో హ్యయం। పర్వణ్యపి దినే త్యాజ్యం భో
జనం సోమవాసరే । కిముతాన్యేష్వపి దివసేష్వితి జాబాలవాదినః । ససో
మా సితభూతాయా సాద్రిపాతసమన్వితా । తస్యాముపోషణం కా
ర్యం నిశిజాగరణం తథా । భోజనీయః ప్రయత్నేన శైవో భక్తి పురస్సర
మితి రుద్రయామళవచనాని ॥ శివే పరమేశ్వరే అర్పితాః సమర్పితాః
ప్రాణా యైస్తే తథాభూతాన్ । తథోక్తం శంకరసంహితోత్తరభాగే ॥
శ్లో ॥ లింగే ప్రాణం సమాధాయ ప్రాణే లింగం తు శాంభవం సశరీరే మనః
కృత్వా న కించిదపి చింతయేత్ । ఏతత్ప్రాణార్పణం ప్రోక్తమితి ॥ శివేతియ
న్నామ తస్య కీర్తన ముచ్చారణం తేన పవిత్రితం పావితం ముఖం స్వస్వ
వదనం యేషాం తే తథాభూతాన్ । తథోక్తం కేదారఖండే ॥ శ్లో ॥ శివేతి ద్వ్యక్ష

శివకథా పారాయణపరాయణాన్ శివోహం భావభావి
తాన్ శివాద్వైత వాద కోవిదాన్ భస్మదిగ్ధతనూరు

క్షరం నామ త్రాయతే మహతో భయాత్ । తస్మాచ్ఛివం చింతయతాం
స్మరతాం చ ద్విజోత్తమాః । కిం పునర్బహునోక్తేన శివ ఇత్యక్షరద్వయం ।
ఉచ్చారయంతి యే నిత్యం తే రుద్రా నాత్ర సంశయః । శివేతి ద్వ్యక్షర
న్నామమైరుదీరితముచ్చకైః । తేధన్యాస్తే మహాత్మానః కృతకృత్యాస్త
థైవ చేతి ॥ శివసంహితాయాం ॥ ఉచ్చారయంతి యే మర్త్యాశ్శివనామా
మృతోపమం । జ్ఞానతోఽజ్ఞానతో వాపి నాస్తి తేషామఘం ధ్రువమితి ।
లింగపురాణే చ ॥ హత్వా భిత్త్వా చ భూతాని న్యాయతోఽన్యాయతోపి
వా । శివమేకం సకృత్స్మృత్వా సర్వపాపైః ప్రముచ్యత ఇతి ॥ శివస్య క
థాః త్రిపురహననాదిప్రస్తావాః తాసాం పరాయణాః ముఖ్యాశ్రయా ఇ
త్యర్థః ॥ ని ॥ అయనం నిలయే వర్త్మనీతి నానార్థరత్నమాలా-యద్వా-శి
వకథానాం పరాయణేషు పరాయణా జాగరూకా ఇత్యర్థః-శివోహం
శివోహమితి మయూరవ్యంసకాదిత్వాత్సమాసః శివోహమితి భావః- అభి

ప్రాయః॥ ని॥ భావోభిప్రాయ ఆశయ ఇత్యమరః - తేన భావితాః శోధి
తా ఇతి వార్థః - సంభావితా ఇత్యర్థః - అథవా-శివోహం భావేశివా
హంభావబుద్ధ్యా భావితాన్ స్థాపితానిత్యర్థః ॥ నిజం రూపం భవతేః కర్తరి
క్తః-ఇతరానుపశ్యతానపి శివాహంభావేస్థాపయన్ ... పః-యద్వా-
శివాహంభావస్య శివః కేవలోహమితి బుద్ధేః భావితాః భావయంత ఇత్య
ర్థః-విగ్రహే కర్మణి షష్ఠీబోధ్యా - ... బుద్ధి ధారా అ
స్యంత ఇతి భావః-భస్మ ... లోమునిసేయేషాం
తే తథాభూతాన్ - భస్మచ్ఛన్నత్వాద్భస్మశాయిత్వాచ్చేతి భావః- ద్వి
తైవ ద్వైతం ॥ స్వార్థే అణ్ప్రత్యయః ... ద్వైతం ... సమాసః
శివాద్వైతం శివస్యాద్వితీయమిత్యర్థః ... కథనం ... వ్యక్త
వాగ్వాచ కావ్యపదతేర్భవే ఘఞ్ ప్రత్యయః - తస్మిన్ కోవిదాః బు
ధాః॥ ని॥ విద్వాన్ విపశ్చిద్దోషజ్ఞస్సన్ సుధీః కోవిదో బుధ ఇత్యమరః - త
థాభూతాన్ త్రిపుండ్రైర్మండితా శ్చేతి శాకపార్థివాదిత్వా

హార భసిత త్రిపుండ్రమండిత పంచాష్టాదిస్థాన మనోహ

రాన్ ప్రాలంబిజటాజూటవలయావలంబితశకునికులనా

త్సమాసః - తతః భసితేన త్రిపుండ్రా ఇతి తత్పురుషః - రేఖాత్రయస
ముదాయస్త్రిపుండ్రశబ్దేన వివక్షితః॥ ని ॥ పుండ్రోండ్ర కేత్సు తిలక ... క్రిమ్య
తిముక్తయోరితి నానార్థః రత్నమాలా-త్రైః మండితాని భూషితాని యాని
పంచాష్టాదిస్థానాని తైర్మనోహరాన్-వర్ణనీయాః తథాభూతాన్ అ
త్ర త్రిపుండ్రశబ్దస్య శాకపార్థివాదిత్వాచ్ఛ్రయణే తద్ధితార్థేత్యాది
నా సమాహారసమాసే అకారాంతోత్తరపదత్వేన ద్విగోరితీకారే త్రి
పుండ్రీతి స్యాత్- అతఏవ ద్విగోర్లుగనపత్య ఇత్యత్ర త్రయోవా విద్యా-
త్రివిద్యా తామధీతే త్రైవిద్యః నతు త్రిస్రో విద్యా అధీతే ఇత్యణ్ ప్రత్యయః
తద్ధితార్థేత్యాదినా సమాసః ॥ అతఏవ భాష్యకారః అత్ర అణ్ ప్రత్య
యస్యాలుగభావ ఇత్యాహ ॥ భస్మధారణప్రకారః - భస్మధారణస్థా
నానిచ-శంకరసంహితాయాముక్తరీత్యా ॥ శ్లో ॥ ధ్యాయేచ్ఛివం జలా
ధ్యక్షం బేమాపస్సర్వమిత్యపి । శంకరం భస్మసితథాత్రిశమత్వం చాతురో

తు। భస్మస్నానం తతః కుర్యాజ్జన్మకర్మనివృత్తయే - అగ్నిరిత్యాదిభిర్మంత్రైస్సద్యోజాతాది మంత్రతః । సర్వాంగోద్ధూళనం కుర్యాదాపాద తలమస్తకం। ఘర్షణాత్సర్వపాపానాం భాసనాత్పరమాత్మనః భస్మేతిగీయతే సద్భిర్వేదాంతేష్వాగమేషు చ । త్రిపుండ్రం ధారయేత్పశ్చాద్భస్మనా సజలేన చ । శ్రీమత్పంచాక్షరేణైవ మంత్రైరేభిః షడానన। లలాటే భగవాన్ బ్రహ్మా హృదయే హవ్యవాహనః । నాభౌ స్కందో గళే పూషా బాహ్వోర్మూలే తు దక్షిణే । రుద్రాదిత్యాస్తథా మధ్యే మణిబంధే శచీపతిః । వామనో వామభాగే తు మధ్యే చైవ ప్రభంజనః। వాసవో మణిబంధే తు పృష్ఠదేశే హరస్స్వయం । శిరస్యాత్మా మహాదేవః పరమాత్మేతి విశ్రుతః । త్రిపుండ్రధారణం కృత్వేత్యాదినా ప్రదర్శితాని ॥ ప్రాలంబిన్యో లంబమానాః యా జటాః మూలాః పరపర్యాయాః - న్యగ్రోధాదివృక్షేషు శాఖాధోభాగే డోలారజ్జువల్లంబమానాః॥ ని ॥ అత్యుర్తత - షాత్ర

దశకునా వేదిత సంహిత శాంభవప్రసాదాన్ శుద్ధాధ్వ
వర్తినో విజ్ఞానకలమానివ శునాసీరముఖాన్ బహిర్ము
ఖాన్ ॥ ౩౯ ॥ ప॥ ఆఖ్యాయ నిఖిలం వృత్తమాశయం చ విరోధి

యః కోటర్యో మూలే లగ్నక చేజ పేత్యమరః - తాసాం జూటాః సంఘాతాః తేషాం యే వలయాః మండలాని తాన్ అవలంబితా ఆశ్రితాః - కతర్కరిక్తః - యే శకునాః పక్షిణస్తేషాం నినాదాః ధ్వనయ ఏవ శకునాని భావిశుభసూచకోపశ్రుత్యాదీని - తైరావేదితాః పరిజ్ఞాపితాః శాంభవాః శంభుసంబంధినః ప్రసాదా అనుగ్రహా యేషాం తే తథాభూతాన్ - శుద్ధానాం సతామధ్వానో మార్గాః తేషు వర్తితుం శీలం యేషాం తే తథాభూతాన్ విజ్ఞానాని శిల్పాని శాస్త్రాణి సాగరాః నిధయః ॥ ని ॥ విజ్ఞానం శిల్పశాస్త్రయోరిత్యమరః - విజ్ఞానకలమానితి పాఠే విజ్ఞానస్య ధ్యానాదిలక్షణస్య కలమాః శాలయః - తా ఇవ స్థితా ఇత్యర్థః - తాన్ శునాసీరముఖాన్ ఇంద్రాదీన్ బహిర్ముఖా దేవాః॥ ని॥ బహిర్ముఖాః క్రతుభుజ ఇత్యమరః - తాన్ సందదర్శ దృష్టవాన్ ॥ ౩౯ ॥ అ॥ అథ గురుమందరం ప్రాప్య కిం కృతవానితి చేదత ఆహ॥ ఆఖ్యాయేతి॥ స బృహస్పతిః అఖిలం సమస్తం వృత్తం నివృత్తా

ర్థానాం విరోధినాం ప్రతిపన్థినామాశయం అభిప్రాయం చ ఆఖ్యాయ ఉ
క్త్వా ఆదితేయా దేవాః* కృదికారాదక్తిన ఇతి ఙీషం తాదదితిశబ్దాత్ స్త్రీ
భ్యో ఢగితి ఢక్ ప్రత్యయః- తాన్ దైతేయాన్ దానవాన్ । పూర్వవత్ ఢక్
ప్రత్యయః - తైస్సహ సన్ధాతుం సన్ధిం కర్తుం సమనీనహత్ సంనాహ
యామాసేత్యర్థః॥ ౨౭ ॥ అ॥ బృహస్పతిప్రస్థానానన్తరం దానవాః కిం కృ
తవన్త ఇతి చేదత ఆహ తత ఇతి॥ తతో బృహస్పతిప్రస్థానానన్తరం - మహతా
అధికేన బలేన - మూలభృత్యసుహృచ్ఛ్రేణీద్విడ్దాటవికాఖ్యషడ్విధసై
న్యేనేత్యర్థః॥ ని॥ స్థౌల్యసామర్థ్యసైన్యేషు బలం నా కాకసీరిణోరిత్యమ
రః - మహతా సంనాహేన ప్రయత్నేన - మహతా అవధానేన ఐకాగ్ర్యే
ణ చ సన్ధాతుం సన్ధిం కర్తుం ఆగతా ఆయాతాః సర్వేపి దానవాః అసురా

నాం। ఆదితేయాన్ సదైతేయైః సన్ధాతుం సమనీనహత్
౨౭ ॥ ౪॥ తతో మహతా బలేన మహతా సంనాహేన మహ
తా చావధానేన సన్ధాతుమాగతాస్సర్వేపి దానవాః ప్ర
కృతికుటిలా అపి పరిణతతపోవిశేషేణ పరిక్షీణకల్మషత
యా దుర్దర్శాన్ మధ్యాహ్నభాస్కరానివ దురాస
దాన్ యుగాన్తపావకానివ విస్రంభణీయాన్ విశ్వస్ర
జ ఇవ పునర్దర్శనీయాన్ పూర్ణసుధాకరాని

ప్రకృతిః స్వభావః॥ని ॥ ప్రకృతిః పఞ్చభూతేషు స్వభావే సచివాదిష్వితి నా
నార్థమాలా - తయా కుటిలా వక్రా అపి - పరిణతాని పరిపక్వాని - ఫలాభి
ముఖానీతి యావత్ యాని తపాంసి తేషాం విశేషేణ అభివ్యక్త్యా॥ ని ॥ విశే
షోఽవయవే వ్యక్తావితి నానార్థమాలా। అథవా విశేషోఽతిశయః - తేన పరి
క్షీణాని వినష్టాని కల్మషాణి కాలుష్యాణి యేషాం తేషాం భావస్తత్తా తయా
దుర్దర్శాన్ దుఃఖేన ద్రష్టుం శక్యానిత్యర్థః* ఈషద్దుస్సుషు కృచ్ఛ్రాకృ
చ్ఛ్రార్థేషు ఖలితి ఖల్ప్రత్యయః - అత ఏవ మధ్యాహ్నః అహ్నో మధ్యభాగః
తస్మిన్ సమయే భాస్కరాః తానివ స్థితాన్ దురాసదాన్ దురధిగ
మాన్ యుగాన్తే యే అగ్నయః తానివ స్థితాన్ విస్రంభయితుం - విశ్వసి
తుం యోగ్యాః విస్రంభణీయాః తథాభూతాన్ విశ్వసృజః నవప్రతే

పత్రీః వర్షితాన్ ॥ ని ॥ విధాతా విశ్వసృడ్విధిరిత్యమరః- పునఃపునః ద్రష్టుం యోగ్యాః దర్శనీయాః తథాభూతాన్ పూర్ణసుధాకరాన్ పూర్ణాన్ చంద్రానివస్థితాన్ గీర్వాణాన్ సంలక్ష్య దృష్ట్వా దుర్విశంకితాని దుగధ్యవసాయాన్ సంత్యజ్య త్యక్త్వా అనుయాతృకాననుచరాన్ ప్రతిషిధ్య నిరుధ్య అన్యత్ర స్థాప్యేతి భావః శస్త్రాణి పరిహృత్య విసృజ్య నిర్మలేన ద్వేషాదిలక్షణమలరహితేన మనసా అంతఃకరణేన ఉపలక్షితాః నిరంతర మనవకాశం యథా పరిరేభిరే ఆలిలింగురిత్యర్థః ॥౪౦॥ సంక్రందన ఇతి ॥ సంక్రందనః ఇంద్రః యథాన్యాయం -న్యాయః సంప్రదాయః తమనతిక్రమ్యేత్యర్థః - దానవైస్సమాగమ్య మిళిత్వా పురోధసం పురోహితం భార్గవం శుక్రం అభివంద్య నమస్కృత్వా వాచస్పతినా గురుణా అనుమతః కృతస

వసంలక్ష్య గీర్వాణాన్ సంత్యజ్య దుర్విశంకితాని ప్రతిషి
ధ్యానుయాతృకాన్ పరిహృత్య శస్త్రాణి నిర్మలేనమన
సా నిరంతరం పరిరేభిరే ॥౪౦॥ గ ॥ సంక్రందనోఽపి యథా
న్యాయం సమాగమ్య దానవైరభివంద్య పురోధసం భార్గ
వమనుమతో వాచస్పతినా కిరన్నివ సుధారసం కించిదిద
మాచచక్షే ॥౪౧॥ వ॥ సాఫల్యం తపసామిదం సుమహతాం
సాఫల్యమక్ష్ణామిదం సాఫల్యం పితురాశిషామిదమిదం సా

మ్మతిస్సన్నిత్యర్థః -సుధారసం అమృతరసం కిరన్ ఆకిరన్నివ - కించిదిదం వచనం ఆచచక్షే ఆచఖ్యౌ ॥౪౧॥ అ॥ అథాసురాన్ ప్రతి ఇంద్రః కిమాఖ్యాతవానితి చేదత ఆహ ॥ సాఫల్యమితి ॥ శ్రీమాన్యః కాశ్యపఏవ తాతపాదోఽస్మద్గురుః తస్య యచ్చరణస్థానం తస్యోచితైరర్హైః పితృసమో జ్యేష్ఠ ఇతి న్యాయాదితి భావః- జ్యాయోభిరగ్రజైః॥ ని ॥ వర్షీయాన్ దశమీజ్యాయాన్ పూర్వజస్త్వగ్రజోఽగ్రజ ఇత్యమరః- విరోచనముఖైః విరోచనాదిభిః భ్రాతృభిస్సోదరైః అహమింద్రః వాత్సల్యస్య ప్రేమ్ణః పాత్రీకృతః భాజనీకృత ఇతి యత్ తదిదం సుమహతాం మహత్తరాణాం తపసాం అస్మదనుష్ఠితకృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదీనాం సాఫల్యం సఫలత్వం ఫలమితి యావత్ ఇదమక్ష్ణాం సహస్రసంఖ్యాకమపీతి శేషః పితుః కాశ్యపస్య యా ఆశిషః శుభవాచః అభిలా

షావా॥ని॥ఆశీరురగదంష్ట్రాయాంశుభవాగభిలాషయోరితినానార్థమా లా॥ని॥ఆశీహితాశంసాహిదంష్ట్రయోరిత్యమరశ్చ ఇసంసాఫల్యం ఇ దమస్యఆయుషఃజీవితకాలస్య॥ని॥ ఆయుర్జీవితకాలోనాజీవాతుర్జీ వనౌషధమిత్యమరః-సాఫల్యంసఫలమితియావత్॥ శ్లో॥ ఏతిజీవంతమా నందోనరంవర్షశతాదపీతిన్యాయాదితిభావః - యద్యప్యత్రసోదరస్యాపి మభాజనీభవనంతపఆదీనాం నఫలం -తథాపితస్యఉద్దేశ్య త్వేనభ్రసా ధ్యత్వాదిధర్మ సంబంధనిమిత్తేతపఆదిఫలత్వోక్తేర్విరోధాత్ఫలోత్ప్రే క్షాలంకారః-సచవ్యంజకాప్రయోగాద్గమ్యః ॥ ౨౮ ॥ ఆరాద్ధాఇతి ॥ ననుభోబలిప్రముఖాఃభ్రాతరఇత్యర్థః॥ని॥ ప్రశ్నావధారణానుజ్ఞానున యామంత్రణేనన్విత్యమరః - త్రిలోకాఏవత్రైలోక్యం తస్య యద్రా

ఫల్యమస్యాయుషః|శ్రీమతాకశ్యపపాదపద్మచరణస్థా
నోచితైర్భాతృభి ర్యోభిర్యదహం విరోచనము
ఖైర్వాత్సల్యపాత్రీకృతః॥౨౮॥అపిచ॥ప ॥ ఆరాద్ధానను
యాయమేవగురవస్త్రైలోక్యరాజ్యార్పణాదారాద్ధా
గురుభార్గవప్రభృతయో బ్రహ్మర్షయశ్శక్తితః । కింకర్త
వ్యమితోపికేవలమిహశ్రాంతోస్మిశాంతోస్మిచ ప్రాప్తం
తత్పరమామృతంయదిభవత్వాజ్ఞాయతిష్యేసుఖం॥౨౯॥౫॥

జ్యంరాజభావఃతస్యార్పణాత్ భవదధీనకరణాద్గురవఃయూయంజ్యేష్ఠ భ్రాతృత్వాత్తేషాంగురుత్వమితిభావః ఆరాద్ధాఃపూజితావా* రాధతే రనుదాత్తత్వాదిడాగమాభావః-శక్తితః గురుభార్గవప్రభృతయః గు రుశుక్రాదయఃబ్రహ్మర్షయః ఆరాద్ధాఃపూజితాఏవ- యథాశక్తితా నపిపూజితవానస్మినమస్కారవందనాదిభిరితిభావః- ఇహేదానీమితో న్యత్ కేవలంకింకర్తవ్యంకోపికర్తవ్యాంశః నావశిష్టఇతిభావః - శ్రాం తఃశ్రమవానస్మితపఆదికంకృత్వేతిభావః - శాంతోస్మినిగృహీతాంతరిం ద్రియగణశ్చాస్మిసర్వత్రతుచ్ఛబుద్ధ్యేతిభావః - తత్రాప్యశంపరమముత్కృ ష్టంఅమృతంసుధాంప్రాప్తుం ఆజ్ఞానిదేశః యుష్మద్భవతిస్యాచ్చేదితితాత్ప ర్యార్థః సుఖమనాయాసం యథాతథా యతిష్యేయత్నంకరిష్యే॥౨౯॥

ఇతీతి॥ఇతీత్థంవదంతమాభాషమాణంఇంద్రంప్రతి అసురేశ్వరాః దానవశ్రేష్ఠాఃఆహురూచురిత్యర్థః॥౪౨॥మైవమితి ॥ హేఅఖండలమైవంమైవంఏవంమావక్తవ్యమిత్యర్థః॥ ౪౩॥త్వమితి॥ త్వంశతంక్రతవోయాగాయస్యసతథాభూతః॥ని॥సప్తతంతుర్మఖః క్రతురిత్యమరః - అసిభవసీత్యర్థఃత్వంనీతిఃనయః॥ని॥నీతిస్స్యాత్ప్రాపణేనయఇతినానార్థమాలా-తస్యాపంథాఃమార్గఃతస్మిన్ కుశలఃశిక్షితః ॥ ని ॥ పర్యాప్తిక్షేమపుణ్యేషుకుశలంశిక్షితేత్రిష్విత్యమరః అసి - త్వంభగవతఃషడ్గుణశాలినః ప్రమథానామధిపతేః పరమేశ్వరస్యదయాయాః కృపాయాః ఆస్పదంభాజనమసి*ఆస్పదంప్రతిష్ఠాయామితినిపాతనాత్సాధుః-తవశివపూజాధురంధరత్వాదితిభావః-హేమఘవన్ ఇంద్రబాలఏవబాలకః * అనుకం

ఇతివదంతంభ్రాతరమింద్రమిదమాహురసురేశ్వరాః॥
౪౨॥గ॥మైవమాఖండలమైవం॥౪౩॥ గ॥ త్వమసిశతక్రతు
స్త్వమసినీతిపథేకుశలస్త్వమసిదయాస్పదంభగవతఃప్ర
మథాధిపతేరపిఖలుబాలకేనభవతాభవతా భగవన్నిఖిల
మనాకులంకులమిదంప్రతితిష్ఠతేనః॥౪౪॥గ ॥ వ్యాపృతే
త్వయితపసి రాజ్యమిదం వ్యాకులీభవేదితి సంరక్ష్యతే
స్మాభిఃసాహ్యమేవానుచింత్యభవతః॥౪౫॥ వ ॥ ఏకేనవి

షాయాంకన్ ప్రత్యయః॥ ని॥ బాలస్తుస్యాన్మాణవకోవయస్థస్తరుణోయువేత్యమరః- తేనభగవతాత్వయానోస్మాకంఇదంకులంఅన్వయఃఅనాకులమవ్యాకులంసత్ ప్రతితిష్ఠతిప్రతిష్ఠామాప్నోతి ఏకేనసుపుత్రేణభవతైవాస్మదీయంనిఖిలంకులంశోభతఇతిభావః॥౪౪ ॥ వ్యాపృతఇతి ॥ త్వయితపసివిషయేవ్యాపృతేఉద్యుక్తేసతిఇదంరాజ్యంసౌవర్గరాజ్యమిత్యర్థః-వ్యాకులీభవేత్ పర్యాకులంస్యాత్ - ఇతిమత్వేతిశేషః - భవతస్తవసాహ్యం సహాయకమనుచింత్యపర్యాలోచ్య అస్మాభిస్సంరక్ష్యతేపాల్యతే-నతుభవతోరాజ్యాపజిహీర్షయేతిభావః॥౪౫॥ఏకేనేతి॥ హేవత్సఇంద్రఏకేనఅసహాయేన-త్వయేతిశేషఃవిధృతంనిర్వ్యూఢంఇదంరాజ్యంరాజ్ఞఃకర్మఇయంతఃబహవఇతిభావః ఈదృశాః సహస్రబాహు

త్వాదివిశిష్టాః నిర్వహంతః నిర్వాహం కుర్వంతః వయం తావకం త్వదీయం నైపుణం చాతుర్యం అద్య జానీమః విద్మః॥ ౩౦॥ అమృతమితి ॥ అమృతంపి యుష్మాభిర్భోక్తవ్యం యది అమృతాశనం కార్యం యదీతి తాత్పర్యార్థః- అనుమన్యామహేతరాం అనుమతిం కుర్మః హే - తదమృతం సంవిభజ్య స్వ వసంవిభాగం కృత్వైవ ఇత్యర్థః భోజ్యం భోజనం కార్యం నిర్భుజ్య భోజన మకృత్వా॥ నిః॥ నిర్నిశ్చయ నిషేధయోరిత్యమరః - నభోజ్యమిత్యవ్యయః- యదిన విభజ్యేతి పాఠః లక్ష్యైకం పదం అర్థః ప్రాగ్వత్ - ఇత్థం నోఽస్మాకం మతినిశ్చయః॥ ౩౧॥ తదితి॥ తత్తస్మాత్ నారాయణః వాసుదేవః తేనాదిష్టముపదిష్టం అర్ణవస్య సముద్రస్య మన్థనం విలోడనం లక్ష్మీన్నుపా

ధృతం రాజ్యమిదంతావ యామిహ్య శాః। నిర్వహంతోద్య
జానీమో నైపుణ్యం కల్పతావకం। ౩౦। పః॥ అమృతం యది
భోక్తవ్యమనుమన్యామహేతరాం। సంవిభజ్యైవ త
ద్భోజ్యం న నిర్భజ్యేతి నో మతిః॥ ౩౧॥ ౫ ॥ తదాఖ్యాతుభ
వానర్ణవమథనోపాయమాదిష్టం నారాయణేనేత్యను
యుంజానేమ దానవేషు యథాశ్రుతమాఖ్యాయ పురంద
రస్తమేవ మందరముత్పాట్య సాగరే నిపాతయితుముత్సా
హయామాస బలిం॥ ౩౨॥ ౫॥ తతః కియదుత్పాటనం
నామ గిరేర్వ్యధమామో ముఖమారుతేనవిక్షిపామో గు

యం సాధనం భవానాఖ్యాతు బ్రూహీత్యర్థః భవద్భ్యోగాన్న మధ్యమః- ఇత్థం దానవేష్వసురేషు అనుయుంజానేషు పృచ్ఛత్సు సత్సు పురందరః ఇంద్రః యథాశ్రుతం శ్రుతమనతిక్రమ్య ఆఖ్యాయ ఉక్త్వా తం మందరమద్రిమేవ ఉత్పాట్య ఉత్పాటనం కృత్వా సాగరే అర్ణవే పాతయితుం నిపాతయితుం బలిమసురరాజం ఉత్సాహయామాస ఉత్సాహవంతం చకారేత్యర్థః॥ ౩౨॥ తత ఇతి॥ తతః నారాయణాదేశోపదేశశ్రవణానంతరం దానవేష్వసురేషు గిరేర్మందరస్య ఉత్పాటనం ఉద్ధననం నామైతదిదం కియత్కియన్మహాగుర్వితి భావః- ముఖమారుతేన నిశ్వాసేన ధ్మానం కుర్మః- యథాహ స్తస్తంభస్సంజనయం ముఖనాసికాభ్యాం ఉచ్ఛ్వసితం తం కుమః ఇత

ద్వైతమద్రింముఖమారుతాధ్మానేన ఉత్పతంతం కుర్మ ఇతి భావః - అంగు ల్యాస్ఫోటేన శబ్దేన విక్షిపామః వామహస్తేన సవ్యకరేణ॥ ని॥ వామం శరీరే సవ్యం స్యాదపసవ్యం తు దక్షిణమిత్యమరః- సముద్ధరామః ఉత్పాటయామః- ఏకేన సాయకేన బాణేన సంక్రమయామః ప్రాపయామః - సర్వత్ర మందరాద్రేః కర్మతయా గమ్యమానత్వాత్తద్వాచకపదస్య ప్రయోగః ఇత్థం బలోత్సేకాత్ బలదర్పాదిత్యర్థః ఉచ్చావచం అనేక ప్రకారం॥ ని॥ ఉచ్చావచం నైకభేదమిత్యమరః- గర్జత్సు నదత్సు సత్సు బలి రసురేంద్రః ఇదం స్వబుద్ధిస్థ- అవాదీదభాణీత్ * వ్యక్తవాగ్వాచకాద్వదతేర్లుఙ్ జివదవ్రజేత్యాదినావృద్ధిః॥ ౪౭॥ హంతేతి॥ యూయం అర్భకాః శిశవ ఇవ యుక్తాయుక్తాపరిజ్ఞానాదితి భావః - అకృతప్రజ్ఞా అశిక్షితబుద్ధయః ఇదం శక్యాశక్యాపరిజ్ఞానాదితి భావః- కథం ప్రజానీధ్వే ప్రతిజ్ఞాం కురుధ్వేత్యర్థః

లిస్ఫోటేన సముద్ధరామో వామహస్తేన సంక్రమయా
మస్సాయకేనైకేతి బలోత్సుకాదుచ్చావచం గర్జత్సు
దానవేషు బలిరివమవాదీత్॥ ౪౭॥ గ॥ హంత కథమర్భ
కా ఇవ యూయ మకృతప్రజ్ఞా ఇవ నిరంకుశం ప్రతిజానీ
ధ్వే॥ ౪౮॥ ప॥ వింశత్యాసిభుజైః పురా గిరివరం విక్షోభ
యాచ్ఛూలినః పాదాంగుష్ఠనఖాగ్రయం త్రణదళద్దో

హంతేతి విషాదాదౌ॥ ని॥ హంత హర్షేనుకంపాయాం వాక్యారంభవిషాదయోరిత్యమరః॥ ౪౮॥ వింశతీతి॥ పురా పూర్వం యః రావణః వింశత్యా వింశతిసంఖ్యాకైః భుజైః బాహుభిరపి ॥ ని॥ వింశత్యాద్యాస్సదైకత్వే సర్వాస్సంఖ్యేయసంఖ్యయోరిత్యభిధానాద్వింశతి శబ్దస్య అత్రైకవచనాంతతయా నిర్దేశః- గిరివరం కైలాసాద్రిం విక్షోభయన్ - అత ఏవ * విఘూర్ణ్యాచ్చలనార్థకాణ్ణిజంతాల్లటశ్శత్రాదేశః శూలినః పరమేశ్వరస్య పాదాంగుష్ఠం పాదస్థూలాంగులిః తస్య యన్నఖాగ్రం తస్య యద్యంత్రణం పృథం స్థాపనం తేన దళంతః తృట్యంతః దోష్ణాం బాహూనాం॥ ని॥ భుజబాహూ ప్రవేష్టో దోరిత్యమరః- ద్వౌ సంధయః జత్రుణీ॥ ని॥ స్కంధో భుజశిరోంసో స్త్రీ సంధీ తస్యైవ జత్రుణీత్యమరః. బంధాః గ్రథనాని య

స్యసతథాఘాతః అతఏవచిరంబహుకాలంవార్షికోవర్షాకాలసం
బన్ధిన్యఃయానిశారాత్రయః*స్త్రియాఃఫంవదిత్యాదినాపుంవద్భావః
తాసుయోమణ్డూకఃభేకః॥సి॥భేకేమణ్డూకవర్షాభూరిత్యమరః తేన
తుల్యంతద్వత్ కోశంక్రోశం రుదిత్వా రుదిత్వా రుత్వా రుత్వేతివా
ర్థః*క్రుశఆహ్వానేరోదనేచేతి ధాతోర్ణముల్ప్రత్యయః ద్విర్భావ
శ్చ-శ్రమమాయాసమవాపప్రాప-సలఙ్కాయా ఈశ్వరోరావణః యు
ష్మాభిఃశ్రుతిగోచరఃశ్రవణవిషయనగమితఃనప్రాపితఃకిమిత్యర్థః॥ ౩౨॥
అపీతి॥ సిద్ధైర్మహర్షిభిరపయఃమన్దరాదిః ద్రష్టుమపిదగ్ధవయో
కతుమపీత్యర్థః - అశక్యః అలక్ష్య ఇతి తాత్పర్యార్థః - శంభోః ప్ర

స్సన్నిధిబన్ధశ్చిరం । క్రోశం క్రోశమవాప ~~మహర్షి~~ శా
మణ్డూకపద్యాశ్రమంయుష్మాభి శ్రుతిగోచరం నగమిత
శ్శంకేసలంకేశ్వరః॥ ౩౨ ॥ ప ॥ అపిద్రష్టుమశక్యోయస్సి
ద్ధైరపిమహర్షిభిః । నాశంభోఃప్రసాదేనఃథమూత్పా
టయమయం॥ ౩౩॥X॥తదర్థ్యంయంసత్త్వప్రపద్యాభగవం
తముమాకాన్తంప్రసాద్యవాఙ్మనఃకాయైః ప్రార్థయే
మహింప్రార్థనీయమితి ॥ ౩౪ ॥ X ॥ తతస్సాధుసాధ్వి
త్యభినన్ద్యమానాభార్గవాఙ్గిరసాభ్యామన్యోన్య
తపంవిదోదేవాసురాః ప్రతిపద్యమన్దరంశైలంప్రణి

సాదేనఅనుగ్రహేణ వినాతముద్ధర్తుం థమూత్పాటయేమ ఉత్ఖననంకుమః
ఇత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ తదితి ॥ తత్తస్మాత్ సర్వదయా భగవంతముమా
కాంతంపార్వతీపతింప్రపద్యసేవిత్వాప్రసాద్యప్రసాదయిత్వాఅను
గ్రహంలబ్ధ్వేతియావత్-వాఙ్మనఃకాయైః మనసావాచాకాయేనచేత్య
ర్థః ప్రార్థనీయమభ్యర్థనీయంప్రార్థయేమయాచామహఇత్యర్థః॥ ౩౪॥
తతఇతి॥తతఃఉ కరీ న్యాసమయబన్ధానంతరం భార్గవాఙ్గిరసాభ్యాం
శుక్రబృహస్పతిభ్యాంసాధుసాధ్వి-త్యాభిఃఆదరార్థః ॥సి॥ చారుసు
షమంసాధుశోభనమిత్యమరః- ఇత్యనుమన్యమానాస్సంమన్యమానాఃఅ
న్యోన్యంపరస్పరంకృతాఃబన్ధాఃసంవిదాఃప్రతిజ్ఞాయేషాంతేతథాభూ

తాః ॥ని॥ సంవిదాగూః ప్రతిజ్ఞానమిత్యమరః- యద్యపికోశేసంవిచ్ఛబ్దః ప్రతిజ్ఞాపగతయా నిర్దిష్టః తథాపితస్యైవహలంతస్యాత్రివష్టిభాగురిరిత్యాదినాఆబంతతామాశ్రిత్యప్రయోగఃకృత ఇతిబోధ్యం । మందరం ప్రతిపద్యఆశ్రయిత్వామనాంసిప్రణిధాయ నిగృహ్యకరోరేదుష్కరే తపసిఅనశనవ్రతాదౌవర్తమానాః దేవాసురాః ఇత్థంవక్ష్యమాణప్రకారంఅంబికాయాఃపార్వత్యాఃరమణంప్రియంపరశివంఅస్తువన్ స్తుతించక్రుః॥౪౯॥అ॥తంప్రకారమేవాహ॥యుగవిగమేతి ॥ యుగానాంకృతాదీనాంవిగమఃఅవసానంనైమిత్తికప్రళయ ఇతియావత్ అస్యదైనం దినప్రళయఇతినామాంతరంఅత్రప్రళయేమానంతు॥శ్లో॥ ఏషనైమిత్తికఃప్రోక్తఃప్రళయోయత్రవిశ్వసృట్। శేతేనంతంసనేనిత్యమాత్మసాత్కృత్యచాత్మభూరితివచనం।తత్సమయేఉన్మిషద్వికసద్యద్విషమలోచనంతృతీయనయనంఉన్మీలితఫాలనేత్రమితిసముదితతాత్పర్యార్థః- తస్యకోణమే

ధాయమనాంసివర్తమానాఃకరోరేతపసివాగ్భిరస్తువ

న్నిత్థమంబికారమణం॥౫౦॥ప॥ యుగవిగమోన్మిషద్విష

మనలోచనకోణపతద్ధుతవహవిస్ఫులింగహుతసర్వజగద్ధ

కదేశఃతస్మాత్పతన్నిపతన్యః హుతవహః ప్రళయాగ్నిరితియావత్- తస్యవిస్ఫులింగాఃకణాః॥ని॥త్రిషుస్ఫులింగోగ్నికణఇత్యమరః- తేషుహుతంహవనంకృతంసర్వంస్థావరజంగమాత్మకంజగదేవహవిః చరుపురోడాశస్థానీయంయస్యసతథాభూతఃతస్మైఅచలోమేరుఃసఏవధనుఃతస్యధరాయధర్త్రే విజయఃఅర్జునః ॥ని ॥ విజయోజయపార్థయోరితినానార్థమాలా । బీభత్సుర్విజయఃకృష్ణ ఇతిస్మరణాచ్చతస్యజయః శత్రునిగ్రహరాజ్యలాభాదిరూపఃతస్యఏకహేతుఃముఖ్యకారణంవాసుదేవః ॥ శ్లో॥ మయైవతేనిహతాఃపూర్వమేవనిమిత్తమాత్రంభవసవ్యసాచిన్నితిశాస్త్రాదితిభావః॥సవాసుదేవఃవిశిఖోబాణఃయస్యసతథాభూతఃతస్మైహరిణాంకః మృగాంకశ్చంద్రఇతియావత్ సశిఖామణిః శిరోమణిఃయస్యసతథాభూతాయభవతే తుభ్యం నమః అస్తుమేరుధన్వత్వం హరిశర

త్వంచపరమేశ్వరస్యాస్తీత్యుక్తం।జైమినినా వేదపాదస్తవే ॥శ్లో॥ రథో
భూర్జ్యా ఫణీశ్వరః శరశ్శౌరిశ్చాపో గిరీంద్రయః।త్రయీ రథాంగే చంద్రార్కౌ
రేఖా బ్రహ్మా భవతి సారథిరితి॥ ౩౪। శివమితి।అంతఃహృదయే సకలాని సమ
స్తాని యాని జగంతి లోకాః॥ని॥ లోకోయం విష్టపం జగదిత్యమరః తేషాం శి
వం మంగళం॥ని॥స్వఃశ్రేయసం శివం భద్రం కల్యాణం మంగళం శుభమిత్యమ
రః॥ధ్యాయసి చింతయసి॥శ్లో॥శివస్తు కరుణాసింధుః ధ్యాయన్నాస్తే జగ
చ్ఛివమిత్యాదిప్రసిద్ధిరితి భావః॥శివం మంగళం యచ్ఛసి దదాసి భక్తేభ్య ఇతి
శేషః॥*పాఘ్రాధ్మాత్యాదినా దాణ్ ధాతోర్యచ్ఛాదేశః లటి సిపి తిబోధ్యంత
థా శివరహస్యే॥శ్లో॥సద్యఃఫలప్రదం పుణ్యం మంగళం మంగళప్రదం। దు
ష్టగ్రహోపశమనం సర్వపాతకనాశనం।సర్వదుఃఖపరిశమనం సమస్తాధి
వినాశనమిత్యుక్తం-త్వం భవాన్ నామ్నా నామధేయేన శివః అసి భవసి। న

విషే।అచలదనుర్ధరాయ హరిణాంక శిఖామణయే వి
జయైకహేతువిశిఖాయ నమో భవతే॥ ౩౪॥ ప ॥ శివం
ధ్యాయస్యంత స్సకలజగతాం యచ్ఛసి శివం శివోసి త్వ
న్నామ్నా నను శివతరశ్చాసి విదితః।శివార్థీ జంతుస్త్వచ్ఛి
వమఖిలభావేన భగవన్ భవంతం హిత్వాన్యం శరణయితు
కం న్యాయశరణః ॥౩౫॥ప ॥ మందిరంత్వాళయంతస్తైమ

మశ్శివాయ చేతి శ్రుతేః తథా శివతరః అతిశయేన శివశ్చ విదితోసి ప్రసిద్ధో
భవసి శివతరాయ చేతి శ్రుతేః తస్మాత్ హే భగవన్ శివార్థీ శుభాపే
క్షీ జంతుః ప్రాణీ॥ని॥ప్రాణీతు చేతనో జన్మీ జంతురిత్యమరః అఖిలభావేన స
ర్వాత్మనా॥ని॥భావస్సత్తాస్వభావాభిప్రాయచేష్టాత్మజన్మస్విత్యమరః- శి
వం మహాదేవం ॥ని॥ శివో మోక్షే మహాదేవే కీలకే గ్రహయోగయోః బాల
కే గుగ్గులే వేదే పుండరీకద్రుమేషు చ- సుఖే క్షేమే చ లెక్లీబమితి ధనంజయః-
భవంతం త్వాం హిత్వా త్యక్త్వా న్యాయః యుక్తాయుక్తవిచారః సఏవ
శరణం రక్షకం యస్య స తథాభూతః పుమాన్ ॥ని॥ శరణం గృహరక్షిత్రో రి
త్యమరః- అన్యం శివాతిరిక్తం కం దేవం శరణయతు రక్షితారం కుర్యాదిత్య
ర్థః॥*రక్షకవాచకాచ్ఛరణశబ్దాత్తత్కరోతీతి ణిచి లోటి రూపం।యస్య శి

వ నామాపిఅస్తీత్యం పాత్రిస్యాకశ్శివమన ప్రాప్నుయాదితిభావః ॥ ౩౫॥ అ॥
అథసుఖ్యమీక్షితా ధణంప్రార్థయంతి॥ మందరమితి ॥ హే భగవన్నితి
శేషః తేమందిరం సదనీభూతంమందరమద్రిందుగ్ధార్ణవే క్షోభయంతః
ఘాళవంకుర్వంతస్సంతః తమద్రిం మంథదండంకృత్వా తేనమంథనేకృ
తేఇత్రిసాగరః క్షాళితఏవభవతీతి భావ అమృతంసుధాం ॥౫॥ పీయూషమ
మృతంసుధేత్యమరః-లబ్ధుం ప్రాప్తుమిచ్ఛామః ప్రార్థయామ ఇతియత్
తత్ప్రార్థనంఅనుమన్యతాం సమ్మన్యతాం ఇత్యేవమస్తువన్నితిపూర్వే
ణాన్వయః॥౩౬॥ యథేతి ॥ ఘన సనితం మేఘధ్వనిః తద్వద్గంభీరయాత్వ
రాన్విత్సన్నయేతి ప్రాకరణికార్థః ౪౪ వా దా కాశాత్ సంభవయాసం
భూతయా యథాతథా యథాకుచీ తాత్పర్యార్థః-కురుతకురుధ్వమితిగి

ర్దరందుగ్ధసాగరే|అమృతంలబ్ధుమిచ్ఛామఃతద్భవాననుమ
న్యతామితి॥౩౬ ॥౪॥ తథాతథాకురు తేతిఘనస్తనితగం
భీరయాగిరా।౪౪ సంభవయా సంతోషితాస్సంతోసు
రాసురాశ్చసమనహ్యన్॥౫౧॥ప॥వినిఘ్నంతః పాదైరథ
విచలయంతః కరతలైర్ముదస్యాంతోదండైరుపరివకిరంత
స్త్విషుభిః। నిషేదుశ్శ్రాంతా స్తైయదపిచవిషేదుర్దనుసు

రావాచా సంతోషితాః హర్షం ప్రాపితాస్సంతస్సురాస్సురాః దేవా
సురాః సమనహ్యన్ సన్నాహంచక్రురిత్యర్థః॥ ౫౧॥వినిఘ్నన్నితి ॥ అ
థాకాశవాణీశ్రవణానంతరం తేదనుభువః అసురాః తంమందరాద్రింపా
దైశ్చరణైః వినిఘ్నంతః ఆధాత్వాగత్యప్రహారంత ఇత్యర్థః కరతలైః చల
యంతః ఆమూలం ఆన్దోళనం లోలంకుర్వంతః॥చలశబ్దాత్తత్కరోతీతి ణి
జంతాల్లట్శతా। దండైరుదస్యంతః ఉత్క్షిపంతః ఉపరి ఇషుభిఃబా
ణైః కిరంతః ప్రహరంత ఇతితాత్పర్యార్థః - వర్షంత ఇతివా అతఏవశ్రాం
తాః శ్రాంతిమంతః అర్శ ఆదిభ్యోజిత్యచ్ ప్రత్యయః తథాభూతా
స్సంతః నిషేదుః తస్థురితియత్ అపిచవిషేదుః విషణ్ణాబభూవురితియత్
తదుభయం ఉశనాః శుక్రః॥౫॥ ఉశనాభార్గవః కవిరిత్యమరః- తేషుదా
నవేషు విషమొదుష్టంనిమిత్తమితిభావ్యమృతాలాభసూచకదుశ్శకునమితి

జగృహే జజ్ఞే। ౩౬॥ అథేతి. అథ దాసవశాన్తిత్యుపవేశానన్తరం చరసం
జ్ఞకం లగ్నం చరలగ్నం॥ ని॥ రాశీనాముదయో లగ్నం తే తు మేషవృషాద
య ఇత్యమరః చరస్థిరద్విస్వభావభేదేన లగ్నాని త్రివిధానీతి జ్యోతిశ్శాస్త్రప్రసి
ద్ధం ప్రతీక్షమాణః ప్రతీక్షాం కుర్వన్నిత్యర్థః- దివౌకసాం దేవానామాచా
ర్యో గురుః॥ ని॥ బృహస్పతిస్సురాచార్య ఇత్యమరః- సంవర్తేన ప్రళయకా
లేన తస్యోచితమర్హం॥ ని॥ సంవర్తః ప్రళయః కల్పః క్షయః కల్పాన్త ఇ
త్యపీత్యమరః- రూప. స్వభావం॥ ని॥ రూపం స్వభావే శుక్లాదావితి నానా
ర్థమాలా- ఆలమ్బ్యాశ్రిత్య సర్వతః పరితః వాహి సంచరేత్యర్థః - వాగతి
గన్ధనయోరితి ధాతుః ఇత్థం గన్ధవాహం వాయుం॥ ని॥ గన్ధవాహానిలా
శుగా ఇత్యమరః- సన్దిదేశ ఆదిదేశేత్యర్థః॥ ౩౭॥ అథేతి॥ అథ గుర్వాజ్ఞానన్త
రం పవనో వాయుః పద్మభువో బ్రహ్మణః దివసావసానే దినవిరామే ప్రళయ

ఘువో నిమిత్తం దుష్టం తన్నిఖిలముశనా తేషు జగృహే ॥
౩౬॥ గ॥ అథ ప్రతీక్షమాణశ్చరలగ్నమాచార్యో దివౌక
సాం సంవర్తోచితం రూపమాలంబ్య సర్వతో వాహీతి
సందిదేశ గంధవాహం॥ ౩౭॥ గ॥ అథ దివసావసాన ఇవ పద్మ
భువః పవనస్స్వయమకృత క్షణాదివ దిక్షు విదిక్షు చరన్ అ
లఘువిఘూర్ణితార్ణవసముక్షితలక్షిత లక్షితివలయాద్రిః

కాల ఇవేతి యావత్ - బ్రహ్మదినస్వరూపముక్తం పరాశరపురాణే॥ శ్లో॥ క
ల్పసంఖ్యాదినం చైకం బ్రహ్మణః కథ్యతే శివే। చతుర్యుగసహస్రాణాం ప
రివర్తోఽపి కల్పకః॥ బ్రహ్మణో ద్వ్యాయుషాం తే చ మహాప్రళయ ఉచ్య
తే। విష్ణోరేకదినం ప్రోక్తం తస్యాన్తే రాత్రికం దినం। తస్యాన్తే చేశ్వర
స్యాహుస్తస్యాన్తే చ సదాశివ ఇతి ॥ క్షణాదివ క్షణమాత్రేం విహాస్యైవే
త్యర్థః- దిక్షు ప్రాచ్యాదిచతస్సృషు- విదిక్షు ఆగ్నేయాదిచతస్సృషు కోణేష్వి
త్యర్థః- చరన్ వహన్నిత్యర్థః- క్ష్మాహార్యాః పర్వతాః॥ ని ॥ అహార్యధరపర్వ
తా ఇత్యమరః తేషాం వరః శ్రేష్ఠం మన్దరాద్రిం ॥ ని ॥ ద్వైవాద్వృతేవ
రశ్మేర్మ్యప్రేష్వోర్వ్యాపేః అ- ఘువ్విధికం యథా తథా విఘూర్ణితః భ్రామితో
మోఽర్ణవస్సముద్రః తేన సముక్షితం సముక్షితలం జగదేశో

స్యసతథాభూతః యః క్షితివలయః భూమండలం తస్యార్ద్రతా క్లిన్నతా॥ ని॥ ఆర్ద్రం సార్ద్రం క్లిన్నమిత్యమరః - తథా శిథిలం విభజద్విశ్లిష్యద్వా మూలం మూలదేశః యస్య స తథాభూతం అకృత చకారేత్యర్థః కృధాతో ర్లిటి॥ ప్రాస్వాసంగాదితి సిద్ధిః బృహస్పతినిరీక్షితలగ్నప్రవృత్తస్య కస్య వా కార్యం న సిద్ధ్యేదితి భావః ॥ ౩౩ ॥ స్తోకేతి ॥ తస్య నగస్య మందరాద్రేః అగ్రే అగ్రదేశే యే పన్నగాః సర్పాః ॥ ని ॥ ఉరగః పన్నగో భోగీత్యమరః - చిరం స్తోకం స్తోకం అత్యల్పం యథా తథా॥ ని॥ స్తోకాల్పక్షుల్లకాః సూక్ష్మమిత్యమరః - మాన్ద్యకాదాచిత్కత్వద్యోతనాయ ద్విర్భావః - ప్రచలన్ ప్రసరన్ యః అనిలః వాయుః తస్య గ్రాసోదనం తస్య దుర్భిక్షం అలాభః తేన యే ఖేదాః వ్యసనాని తైః కాలం కాలం వీప్సాయాం ద్విర్భావః నిఖిలం కాలమిత్యర్థః - యాపయాంచక్రిరే క్షిపయామాసురిత్యర్థః - తే సర్పాః

తాశిథిలమూలం అపార్శ్వకులం॥౩౩॥ ప॥ స్తోకస్తోకప్రచల
దనిలగ్రాసదుర్భిక్షఖేదైః కాలంకాలం చిరమపి కథం యాప
యాంచక్రిరే యే। ఆకంఠం తే పపురిమమవిచ్ఛిన్నధారం
సమీరం ప్రాప్తాశ్శంభోరుపకరణతాం పన్నగాస్తన్న
గాగ్రే॥౩౪॥ X। అథతమదృష్టచరం వేగమనలసారథేరభి

అవిచ్ఛిన్నా అవినష్టా ధారా పరంపరా యస్య స తథాభూతం సమీరం మారుతం ఆకంఠం కంఠమభివ్యాప్య పపుః పానం చక్రుః శంభోరీశస్య ఉపకరణతాం కంకణత్వగ్రైవేయత్వనూపురత్వాదిరూపోపకరణభావం ప్రాప్తాః గతాః శేషవాసుకివత్ స్థౌల్యగుణయోగాదితి భావః ఇతి కేచిద్వదంతి అన్యే తు। శంభోరుపకరణతాం ప్రాప్తా యే పన్నగాః శేషవాసుకిప్రభృతయః స్తోకస్తోకః ఈషదల్పః ॥ ఆబాధే చేతి పీడాయాం ద్యోతనాయాం ద్విర్భావః - ప్రచలన్యోనిలః తస్య గ్రాసః ॥ గ్రసు అదన ఇతి ధాతోర్భావే ఘఞిదం రూపం భవతి। తస్య దుర్భిక్షమన్నాభావః - తజ్జైః ఖేదైః కాలంకాలం యాపయాంచక్రిరే తే నాగాః అవిచ్ఛిన్నధారం సమీరం కంఠావధి పపురితి ప్రకారాంతరేణ యోజయిత్వా విశిష్టార్థం తు ప్రాగ్వదిత్యాహుః॥ ౩౪॥ అథేతి ॥ అథ సర్పతో వాయువహనానంతరం అనలసారథేః వాయోః అదృ

ష్టచరైః పూర్వం న దృష్ట ఇత్యర్థః ॥ భూతపూర్వే చరడితి చరట్ - యో వేగః గ
తిశైఘ్ర్యం తేన అభినన్దతః శ్లాఘమానస్యేవ మన్దరస్య గిరేః మనాక్ శిరః
కమ్పః శిఖరభాగచాఞ్చల్యం లక్ష్యతే అదృశ్యత । ౫౮ ॥ చకమ్ప ఇతి ॥ అయం గి
రిః మన్దరః చకమ్పే చచాల కమ్పి చలన ఇతి ధాతోర్లిట్ హన్తేత్యనుకమ్పా
యాం ॥ ని ॥ హన్తహర్షేఽనుకమ్పాయామిత్యమరః - పురహరః త్రిపురాం
తకః అనుచకమ్పే అనుజగ్రాహ । ఇదం విద్యమానం క్లీబాః షణ్ఢాః తేషాం
భావః క్లైబ్యం జహీహి త్యజత ఓహాక్ త్యాగ ఇతి ధాతోర్లోట్ - ఇదం ప
రిదృశ్యమానం వ్యథాస్థితం ముధావస్థానం చ జహీహి ఉత్సృజత - తస్మాదే
వ ధాతోర్లోట్ ఇతీత్థం స్వైర స్వైరస్వయం స్వయం వ్యవసితా నిష్పృష్టాధి
యో బుద్ధయో యేషాం తే తథా సవే తా ... తాః కాశ్యపసుతాః ఉభయే

నం వత ఇవ ముంచ పంచెస్వ్రా ... అద్రి ... ప్రమనాగిపపచకంపం ॥
౫౯ ॥ ప ॥ చకమ్పే హన్తానుకంపే రిపసుచకమ్పే పురహరో
జహీదం క్లైబ్యం జహీత వృధావస్థానమిదం । ఇతి స్వైర
స్వైరవ్యవసితధియః కాశ్యపసుతాస్సమేతా గజణం తస్స
పదిచలయామాసురచలం ॥ ౬౦ ॥ ప । లప నీ ॥ నిష్పతితద్రు
మముత్పతత్ఖగమదభ్రతత్స్థలసత్త్వమాజఘ్నురనిష్ఠురనిర్ఝరా
రాం బుర్ఝుళ ఝుళరవస్థైరవః । గభణగహ్వర నిభణర

పిదేవాసురాః గర్జన్తః హారిహారేతి వక్ష్యమాణప్రకారేణ నదన్తస్సన్తః
సపది తత్క్షణం మన్దరం చలయామాసుః చచాలయాంచక్రుః ॥ చలశబ్దా
త్తత్కరోతీతి ణిజన్తాత్ తాభ్యాం ప్రత్యయేత్యాదినా మ్యామన్తాద స్తైరనుప్ర
యోగః ॥ ౬౦ ॥ నిష్పతిత ఇతి । తదానీం చలీకరణసమయే జనామమన్దరాద్రిం ని
ష్పతన్తః నిపతన్తః ద్రుమాః వృక్షాః యస్మాత్ స తథాభూతం ఉత్పతన్తః ఊ
పర్యుద్గచ్ఛన్తః అగాః పక్షిణో యస్మాత్స తథాభూతః అద్భుతమాశ్చర్యం
యథాతథాస్థలం తతః నిపతన్తః యే అశ్మానః పాషాణాః తేభ్యో భవన్తీత్యే
క్ష్మభువః యే జర్ఝరాః ధ్వనయః ॥ ని ॥ జర్ఝరోఽసిన దేశక్రధ్వజేశ్చ
వాచ్యవదితి నానార్థమాలా - త్రైస్సహస్రతా కతఙ్కక్రః ప్రసన్న తత ఇత్య
ర్థః యే నిర్ఝరాః ప్రవాహాః ॥ ని ॥ ప్రవాహో నిర్ఝరో ఝరః ఇత్యమ

రః- తేషాం యాన్యంబూని తేషాం ఝుళఝుళేతి యే అరవాః ధ్వనయః తైః ఖైరవః భీషణః॥ ని॥ భైరవో నా ష్టే' తపాలభగణయో భీషణే ౽ పిస్మితి నాథణపాలా గభణః కుక్షి దేశః॥ ని॥ కుక్షిభ్రూణౌ గర్భకౌ గర్భా ఇత్యమరః- తస్మిన్ యాని గహ్వరాణి దేవఖాతబిలాని॥ ని ॥ దేవఖాతబిలే గుహా గహ్వరమిత్యమరః- తేషు నిర్భరమత్యంతం॥ ని ॥ అతిమాత్రోద్గాఢనిర్భరమిత్యమరః- భ్రమన్ ఘూర్ణమానః ఉద్భటః బలవాన్మహానితి వాధణః॥ ని॥ స్యాదుద్భటస్తు మహాతిబలవత్యపి సంగర ఇతి ధనంజయః- యో నిలో వాయుః తేన పూరికః అతఏవ క్రందన్ అంతరకందరః అంతరస్థదరీ యస్మిన్ స తథాభూతం॥ ని॥ దరీ పకందరో వా స్త్రీత్యమరః- ఏవంవిధం చదదృశుః కేలేతి వాక్యాలంకారే॥ ౪౦॥ అ॥ అథ మందరోద్ధారక్రమం వర్ణయితుమారభతే॥ గర్జంత ఇతి॥ పర్జన్యాః గర్జన్మేఘా ఇవ గర్జంతః ధ్వనిం కుర్వంతః॥ ని॥ పర్జ

> భ్రమదుద్భటానిలపూరితక్రందదంతరకందరంకిలమంద
> రం దదృశుర్జనాః॥ ౪౦॥ గ॥ గర్జంతశ్చ తేతదనుపర్జన్యా
> ఇవగణయంతశ్చకరగతమివ కార్యమశేషం పూర్వతోది
> క్పతీన్దక్షిణతఃపరాన్పశ్చిమతో బాణం సహస్రబా
> హుముత్తరతో మహాసురానతరానపి విభజ్య విని
> యుంజానాః ఖాతే పరితః పరిఘావలయ ఇవ మూలకర్తైక

న్యారసదబ్దేందావిత్యమరః- అశేషం కృత్స్నం॥ ని॥ విశ్వమశేషకృత్స్నమిత్యమరః- కార్యం సాధ్యప్రయోజనం కరగతం హస్తతలప్రాప్తమివ గణయంతః గణనం కుర్వంతః పూర్వతః పూర్వభాగే॥ ఇతరాభ్యోపి దృశ్యత ఇతి సప్తమ్యాస్తసిః- దిశాంపతయః ఇంద్రాగ్నియమనిరృతివరుణ వాయుకుబేరేశానాస్తాన్ దక్షిణతః దక్షిణభాగే పరానన్యాన్ దేవాన్ వసుసప్తమరుదాదిత్యాన్ పశ్చిమతః పశ్చిమదిశి సహస్రం బాహవో భుజాః యస్య స తథాభూతం బాణం బాణాసురం ఉత్తరతః ఉత్తరస్యాం దిశి ఇతరానన్యాన మహాసురాన్ బలివిరోచనాంధకాసురప్రభృతీన్ విభజ్య విభాగం కృత్వా వినియుంజానాః నియోగం కృత్వా స్థాపయంత ఇత్యర్థః- పరితః మందరమభిత ఇత్యర్థః- ఖాతే అవదారితే॥ ఖను అవదారణ ఇతి ధాతోర్భావే క్త

ప్రత్యూహః-అతఏవపరిఘావలయేపరిఘామండలఇవస్థితే॥ ని। పరిఘాము
ద్గరేర్గళేఇతి॥ ని॥ ఘట్టకేపరిఘాతేస్త్రీయోగే ప్రాకారగోపురఇతినానార్థ
మాలా-మూలగర్తేమూలదేశస్థస్వభ్రమంచరాన్ధ్రేః మూలదేశస్థరేఖా
కారచ్ఛిద్రఇతిసముదితార్థః కరాంచలానిహస్తాగ్రాణిదధానాఃన్యస్యం
తఃఉద్ధర్తుమితిభావః-ప్రహరణానిఆయుధాని॥ ని। ఆయుధంతుప్రహర
ణమిత్యమరః-పరిత్యజంతోవిసృజంతఃఅంగుళీయకానిఊర్మికాః॥ ని। అఙ్గు
ళీయక మూర్మికే త్యమరః - పరిహారంతః ఉత్సృజంతః కటితటేషు
శ్రోణిదేశేషుఅవలగ్నేష్వితియావత్॥ ని॥ కటిశ్శ్రోణిఃకకుద్మతీత్యమరః -
ఉత్తరాసంగంఉత్తరీయవస్త్రం॥ ని। ద్వౌప్రావారోత్తరాసంగౌసమౌ
బృహతికాతథా। సంవ్యానముత్తరీయంచేత్యమరః ఆబధ్నంతఃఆవేష్టనం
కుర్వంతఃకంకణానికరభూషణాని॥ ని॥ కంకణంకరభూషణమిత్యమరః -

రాంచలానినిదధానాః పరిత్యజంతః ప్రహరణానిపరి
హారంతోంగుళీయకాన్యాబధ్నంతఃకటితటేషూత్తరా
సంగమారోపయంతఃకంకణాన్యంగదస్థానముపవీతయ
న్తోనివీతలంబినిహారంమండనాన్యుద్బోధయంతఃపరస్పర
మసకృదపిసమంనిధత్తకరాంచలానిసమముత్తంభయం

అఙ్గదానికేయూరాణి॥ ని॥ కేయూరమంగదంతుల్యాఇత్యమరః-తేషాంస్థా
నంఅంసదేశఃతదారోపయంతః గమయంతః ఆరోహయంతఇతివార్థః
నివీతంకంఠలంబితబ్రహ్మసూత్రంతద్వల్లంబినిలంబమానానిహారాణాం
వలయానిమండలాని॥ ని॥ హారోముక్తావళీ దేవఛందోసౌశత యష్టికఃఇత్య
మరః-ఉపవీతంసవ్యభుజధృతంకుర్వంతః॥ ఉపవీతశబ్దాత్తత్కరోతీతిణి
జంతాల్లటశ్శత్రాదేశః॥ ని॥ ఉపవీతంయజ్ఞసూత్రంప్రోద్ధృతేదక్షిణేకర
రే। ప్రాచీనావీతమన్యస్మిన్నివీతంకంఠలంబితమిత్యుభయత్రాప్యమరః -
అసకృత్ ముహురిత్యర్థః॥ ని॥ ముహుఃపునఃపునశ్శశ్వదభీక్ష్ణమసకృత్సమాఇ
త్యమరః-కరాంచలానిహస్తాగ్రాణిసమమేకదానిధత్తన్యస్యతేత్యర్థః-స
మమేకదాఉత్తంభయంతఉద్ధరితఉత్పాటయతేతివార్థః - సమమేకదా
విస్రంసయతప్రక్షిపతపాతయేతివార్థః ః సమమేకదాఉచ్ఛ్రయతఉద్భావ

సంకురుత-సమమేకదా నిశ్శ్వసిత నిశ్శ్వాసం కురుతేత్యర్థః-సమమేకదా బ
లాని సామర్థ్యాని కురుత శ్రయతేతి తాత్పర్యార్థః పరధా తధానచేది
త్యర్థః శిఖరాణ్యశృంగాణి శీర్యేయుః విశీర్ణాభవేయుః అయం మందర ఏవవి
నమేత్ నమ్రోవభవేత్ తత్తస్మాత్ చంద్రాపీడస్య చన్ద్రావతంసస్య శివస్య
భద్రపీఠం సింహాసనం॥ని॥ నృపాసనం తు యద్భద్రాసనం సింహాసనం తు త
దిత్యమరః- క్వాపి కుత్రచిదపి వలేత్ స్ఖలేత్ శివస్య రాజాధిరాజత్వాత్తదా
సనం సింహాసనమితి భావః-తదుక్తం శివరహస్యే।శ్లో॥ రాజాధిరాజస్సర్వే
షాం త్ర్యంబకస్త్రిపురాంతకప్రభుః। శైలరాజస్య హిమవతః దుహితా పు
త్రీ ఉమాదేవీ సముద్విజేత భయం ప్రాప్నుయాత్ ప్రమథాః శివపారిష

శసమం శ్రంసఖంతసమ ముచ్ఛ్వసిత సమం నిశ్శ్వసిత స
మంకురుత బలాని పరధా శీర్యేయు శ్శిఖరాణి వినమేద
యమేవ మందరశ్చాపి చ వెలేదపి తత్ భద్రపీఠం చంద్రాపీ
డస్య సముద్విజేత దుహితా శైలరాజస్య క్షుభ్యేయుః ప్ర
మథాః కుప్యేదపి శైలాదిశ్చతురంతయానగత ఇవ భగవా
నంబికారమణశ్చతురంతర మస్మాభి ర్వాహనీయ ఇతి వా
దయత్సు వాదిత్రాణి గంధర్వేషు గాయంతీషు గాథాః

దాః క్షుభ్యేయుః చాంచల్యం ప్రాప్నుయుః॥ క్షుభ సంచలన ఇతి ధాతుః తే
తః లిఙ్ సంభావనాయాం శిలాదస్యాపత్యం శైలాదిః నందీశ్వరః అపి కుప్యే
త్ అపి కోపం కుర్యాత్ అత్ర సర్వత్రాపి శబ్దః సంభావనాయాం ॥ని॥ గర్హాస
ముచ్చయప్రశ్నాశంకాసంభావనాస్వపీత్యమరః ఇతి బోధ్యం। భగవాన్ ష
డ్గుణైశ్వర్యశాలీ అంబికారమణః ఉమాకాంతః చతురంతయానం శివరధ
ర్త్తవాహ్యో రాజవాహనవిశేషః తస్య దోళికేత్యపి నామాంతరం॥ని॥ సర్వం
స్యాద్వాహనం యానమిత్యమరోప్యాపాహ తద్గతః యానం ప్రాప్త
ఇవ వాహనీయః వోఢవ్య ఇతీత్థం పరస్పరమన్యోన్యం ఉద్బోధయంతః
ఉపదిశంతః దేవాసురాః గంధర్వేషు దేవయోని విశేషేషు వాదిత్రా
ణి వీణాముజరకాం స్యవంశలక్షణచతుర్విధవాద్యాని ॥ ని ॥ చతుర్విధ
మిదం వాద్యం వాదిత్రాతోద్యనామక మిత్యమరః - వాదయత్సు నాద

యత్సు సత్సు కింనరీషు కింనరస్త్రీషు గాథా పట్వా దోపలక్షిత పద్యవిశే షాన్ గాయత్సు సత్సు గాథ ... లిష్ఠా లిప్సయోర్గ్రహే చేతి ధాతుః పచా ద్యచి అజాద్యతష్టాప్ గాయన్తీషు గానం కుర్వన్తీషు నిర్జరవనితాసు దేవవే శ్యాసు నృత్యం తీమవ ర్తనం కుర్వన్తీషు చారణేషు దేవయోని విశేషేషు శ్లా ఘమానేషు పరమేశ్వరే స్తుతిం కుర్వాణేషు పరమర్షిషు - ఋత్యక ఇతి పాఠే క ప్రకృతి భావాభావః - వసిష్ఠవామదేవాదిషు అశివః హీ తాశంసనాః స్వ స్తివాచనా నీతియావత్॥ ని ॥ స్త్రీ త్వాశీర్హితాశంసాహిదంష్ట్రయోరి త్యమరః - ప్రయుంజానేషు ప్రవర్తత్సు దివ్యా మేవలాహకాః మేఘాః॥ ని॥ వారివాహ స్తనయిత్నుర్వలాహక ఇత్యమరః - పుష్పాణాం వర్షాణి వ ర్షణానివర్షత్సు కుర్వత్సి సత్యర్థః। ధాతూనామనేకార్థత్వాత్ హరహ

కిన్నరీషు నృత్యంతీషు నిర్ఝరవారకాంతాసు శ్లాఘమా
నేషు చారణేషు ప్రయుంజానేష్వాశిషః పరమర్షిషు వ
ర్షత్సు దివ్యవలాహకేషు పుష్పవర్షాణి హరిహరతి
తారధ్వనిభిరాపూరయంతః విధ్యండమండలమున్నయా
మాసురుర్వీధరమందరం ॥౫౫॥ ఆ ॥ ఆపాతాళనిమగ్న
మూర్తిని బలాన్మూలె సమున్మూలితె శైలస్యాస్య భుజం
గరాజనగర ప్రాసాదశృంగాయితే । ఖేలంత శ్శతశః ఫ

రేత్యేవం ఫిష్ఠైః తారధ్వనిభిః అత్యుచ్చధ్వనిః విధ్యండమండలం బ్రహ్మాం డగోళకం ఆపూరయంతః సమ్యక్పూరణం కుర్వంతః తతః మందరముర్వీధరం మందరపర్వతం ఉన్నయామాసుః ఉత్పాటయామాసుః॥ ౫౫॥ ఆపాతా ళేతి॥ ఆపాతాళం పాతాళలోకమభివ్యాప్య నిమగ్నా నిమజ్య స్థితా మూ ర్తి స్తనుర్యస్య తథాభూతే అత ఏవ భుజంగ రాజశ్శేషః తస్య నగరం భోగ వతీపురం తస్మిన్ యః ప్రాసాదః దేవసదనం దేవస్థాన మితియావత్ - రాజ సదనమితిచార్థః॥ ని॥ ప్రాసాదో దేవభూభుజాం ఇత్యమరః - దేవాశ్చభూ భుజశ్చేతి ద్వంద్వాశయణాత్ అస్య శృంగాయితే శిఖరే సద్భాసయా నేఅస్య శైలస్య మందరాద్రేః మూలె బలాత్ సామర్థ్యమాశ్రిత్య ల్యబ్లోపే పంచ మీ అస్మిన్ లేఖ ... దేవాసురైరితి శేషః అస్మిన్ మందర మూల

సంబంధిని అంతరచ్ఛిద్రే ॥ ని॥ అంతరమవకాశావధిపరిధానాంతర్ధిభేద
తాదర్థ్యే। ఛిద్రాత్మీయ వినాబహిరవసరమధ్యేంతరాత్మని చేత్యమరః-స్వ
చ్ఛందం నిరవగ్రహం యథా తథా ప్రతిబంధరహితం యథా తథేతి యావత్
ని॥ స్వతంత్రో౽పావృతస్స్వైరీస్వచ్ఛందో నిరవగ్రహ ఇత్యమరః- ఖేలంత్యః
క్రీడంత్యః ఫణీంద్రసుదృశః నాగకన్యకాః అవిద్యమానం క్లేశః యస్మిన్ క
ర్మణి యథా భవతి తథా అవిద్యమానం ప్రార్థితం భావే క్తః ప్రార్థనం యస్మి
న్ కర్మణి తద్యథా తథా హృవ్యధ్విభిన్నం తు వ్యధ్విభిః దివిచరైః దేవాసు
రైరిత్యర్థః-అక్లేశమనాయాసం యథా తథా ప్రతిలేభిరే దదృశిరే॥౪౧॥
అభ్యర్ణేతి॥ అభ్యర్ణస్థలం అంతికప్రదేశం భాజిని ప్రాప్తే ॥ ని ॥ ఉపకం
ఠాంతికాభ్యర్ణేత్యమరః - తత్ర శిఖరిణి తస్మిన్ మందరాద్రౌ ॥ ని॥ మ
హీధ్రే శిఖరి క్ష్మాభృ త్యమరః - ఆమూలం మూలమభివ్యాప్య సమున్మీ

ణేంద్రసుదృశస్స్వచ్ఛందమంత్రాస్పదే హృవ్యధ్విభిః ప్రతి
లేభిరే దివిచరైరక్లేశమప్రార్థితం॥౪౧॥ అపిచ ॥ప॥ అ
భ్యర్ణస్థలభాజి తత్ర శిఖరిణ్యామూలమున్మీలితే త
త్క్షోభక్షుభితే చ కాంచనగిరౌ కించిత్సమాకుంచితే । వి
భ్రస్యద్గ్రహభిత్తి విశ్లథపురద్వారం విశీర్ణం త్రుటి
తోత్సేధాత్సేధవిటంకసంఘమజని స్థానం సురాణాం తదా

లితే ఉత్పాటితే తత్క్షోభేన తస్యాద్రేః ఉత్పాటనచాలనాదిలక్షణక్షోభేన
క్షుభితే అస్వాస్థ్యం ప్రాపితే కాంచనగిరౌ సువర్ణాద్రౌ కించిదీషత్సమా
కుంచితే ఆనతే సతి తదా తస్మిన్కాలే సురాణాం స్థానం స్వర్గః విభ్రస్యంత్యః
విపతంత్యః గృహభిత్తయః యథా సదనకుడ్యాని యస్మిన్ తత్తథాభూతం
స్త్రియాః పుంవదిత్యాదినా పుంవద్భావః॥ ని॥ భిత్తిః స్త్రీ కుడ్యమేడూకమి
త్యమరః-విశ్లథాని విగళితాని పురద్వారాణి అమరావతీప్రతీహారాః య
స్మిన్ తత్తథాభూతం సౌధాః రాజసదనాని॥ని ॥ సౌధో౽స్త్రీ రాజసదనమి
త్యమరః-తేషాముత్సేధః ఔన్నత్యం॥ని॥ సఉత్సేధః కాయఉన్నతిరిత్యమ
రః-విటంకాః పరిపాలితకపోతపక్షిస్థానాని॥ని॥ కపోతపాలికాయాంతు
విటంకం పున్నపుంసకమిత్యమరః తేషాం సంఘః సమూహః సచ తౌ విశీర్ణ

తృటంతఃభిన్నభిత్వాః సౌధోత్సేధఘటంకసంఘాయస్మిన్ తత్తథాభూత
మజని ఆసీదిత్యర్థః॥ ౪౨ ॥ సముద్ధృత్యేతి ॥ ఆగసాయా స్తలంపాతా
ళావధిప్రవిష్టంవ్యాస్యసంస్థితమపీత్యర్థః - తంమందరాద్రిం సద్యః త
త్ర శైసమారోపితంసిఖాతంకలమంపి హ్యావషధిసస్యమివ ॥ ని ॥ కలమ
శ్శాలలేఖిన్యోశాలేలాక్షారసేంకుకే ఇత్యమరః॥ లీలయాభగవదనుగ్రహ
ప్రయుక్తాయాసవిలాసేనసముద్ధృత్యఉత్పాట్యధృత్వేత్యర్థః - దేవా
సురాఃదుగ్ధార్ణవంక్షీరసముద్రంప్రతిప్రస్థితాఃప్రయయుః॥౫౭॥ అ॥ అ
థతద్వహనచాతుర్యంవర్ణయతి॥అశిధిలేతి॥ దేవాసురాఃమందరాద్రింఇ
తోతిరిక్తంసర్వాంద్వితీయాంతం క్రియావిశేషణమితిబోధ్యం అశిథిలాన్య
విగళనానిశిఖరాణిశృంగాణియస్మిన్కర్మణితత్తథా॥ని॥ కూటోస్త్రీశిఖ
రంశృంగమిత్యమరః-అప్రకంపఃఅలోలఃనితంబఃకటకదేశఃయస్మిన్కర్మ

౪౨॥ గ ॥ సముద్ధృత్యతమారసాతలప్రతిష్ఠమపిసద్యస్స
మారోపితంకలమమివలీల యాప్రస్థితా దుగ్ధార్ణవం
ప్రతిదేవాసురాః॥ ౫౮॥ గ॥ అశిథిలశిఖరమప్రకంపనితంబ
మఖండితగండోపలమనుజ్ఝితనిర్ఝర ప్రవాహ మస్ఫుటి
తపర్యంతదర్యంతమభంజితతరుపుంజమనుత్ఖాతలతావి

ణితత్తథా ॥ ని ॥ కటకోస్త్రీనితంబోద్రేరిత్యమరః-అఖండితాఃఅశకలీకృ
తాఃగండోపలాఃయస్మిన్కర్మణితత్తథా॥ని॥ గహ్వరంగండశైలాస్తుచ్యు
తాస్థూలోపలాగిరేరిత్యమరః-అనుజ్ఝితఃఅత్యాజితఃనిర్ఝరాణాంగిరినదీ
నాంప్రవాహఃప్రవహనంయస్మిన్కర్మణితత్తథా॥ ని ॥ ప్రవాహోనిర్ఝ
రోఝర ఇత్యమరః-యథాపూర్వంప్రవహంతః ప్రవహంత్యేవేతి భావః
అస్ఫుటితాఃఅవిదళితాః పర్యంతదర్యంతాఃసమీపవృత్తికందరమధ్యదే
శాఃయస్మిన్కర్మణితత్తథా॥ని॥పర్యంతభూఃపరిసరః- దరీతుకందరోవా
స్త్రీతిచామరః అభంజితాఃఅభగ్నితాః తరూణాంవృక్షాణాంపుంజా
రాశయోయస్మిన్కర్మణితత్తథా॥ ని ॥ స్యాన్నికాయఃపుంజరాశీత్య
మరః-అనుత్ఖాతమనుత్పాటితం లతానాం వల్లీనాంవితానం పూగోయ
స్మిన్కర్మణితత్తథా॥ని॥వల్లీతువ్రతతిర్లతా।పూగోవితానః ప్రకరే ఇతిచా

మరః। ఆస్పందం నిశ్చలం మృగాణాం బృందం సమూహో యస్మిన్కర్మ ణి తత్తథా - అనుద్భ్రాంతాః అభ్రమితాః అనుద్ధాపితా ఇతి వా శకుంతాః పక్షిణో యస్మిన్కర్మణి తత్తథా॥ ని॥ శకుంతపక్షిశకునీత్యమరః - వ్యాస న్నాః విపదమప్రాప్తాః పన్నగాః ఉరగాః యస్మిన్కర్మణి తత్తథా॥ ని॥ ఆ పన్న ఆపత్ప్రాప్తస్స్యాత్ - ఉరగః పన్నగో భోగీతి చామరః - అస్తబ్ధః అనిరు ద్ధః సిద్ధానాం చారణానాం కోలాహలః కలకలధ్వనిర్యస్మిన్ కర్మణి త త్తథా ॥ ని ॥ కోలాహలః కలకల ఇత్యమరః అనవసన్నమశాంతం కిన్నరీ ణాం గానం యస్మిన్ కర్మణి తత్తథా అవిశ్రాంతమశాంతం గం ధర్వాణాం వాదిత్రం యస్మిన్కర్మణి తత్తథా॥ ని ॥ చతుర్విధమిదం వా ద్యం వాదిత్రాతోద్యనామకమిత్యమరః - అనుపరుద్ధమనివారితం తపోధ

తానమస్పందమృగబృందమనుద్భ్రాంతశకుంతమవ్యా
పన్నపన్నగమస్తబ్ధసిద్ధచారణకోలాహమనవసన్నకిం
రీగానమవిశ్రాంతగన్ధర్వవాదిత్రమనుపరుద్ధతపోధనధ్యా
నానందయన్నాభగవంతముమాకాంతమవహంతమన్దరం॥
౫౭॥గ॥ సచనీయమానస్సురైరపి సురాసురైరఖిల భువ
నాధారస్యపశుపతేరప్యాధారతావలేపాదివపాదైరా
చక్రామశిరాంసిపర్వతానాం॥౫౮।గ॥ పరితస్స్ఫురదచ్ఛ

నానాంఋషీణాంధ్యానంపరమేశ్వరానుసంధానలక్షణంయస్మిన్కర్మ ణితత్తథా భగవంతముమాకాంతం పార్వతీజానిమానందయంతస్సంతో షయంతః అవహంత అవయంతేత్యర్థః॥ ౫౭॥ సచేతి॥ సురాసురైః దేవా సురైః నీయమానః యాప్యమానః సచమందరః సకలభువనాని సమస్త లోకాః తేషామాధారస్యాశ్రయస్య॥ శ్లో॥ సమస్తజగదాధారశ్శంభురే వ న చేతర ఇతి శాస్త్రాదితి భావః - పశుపతేశ్శివస్య॥ ని॥ శంభురీశః పశుపతిరిత్య మరః - ఆధారతా అధికరణతా తయా అవలేపాద్గర్వాదివ॥ ని॥ గర్వోఽవలే పోఽవష్టంభ ఇత్యమరశేషః - పాదాః ప్రత్యంతపర్వతాః ఏత ఏవ పాదాః చర ణాః తైః శ్లిష్టరూపకమేతత్ పర్వతానాం స్వాతిరిక్తాద్రీణాం శిరాంసి శిఖ రాణ్యేవ శిరాంసీతి పూర్వవద్రూపకం ఆక్రామత్ అతిజగామేత్యర్థః - ఉప

ర్యేవ తైః తస్య వహనాదితి భావః ॥ ౫౭ ॥ పరిత ఇతి । స గిరిః పరితః సర్వతః స్ఫు
రంతః ప్రకాశమానాః అచ్ఛాః నిర్మలాః యే నిర్ఝరాః గిరినద్యః తేషా
మపదేశేన వ్యాజేన ॥ సి ॥ వ్యాజోపదేశౌ లక్ష్యం చేత్యమరః - దిశాం ముఖే
షు ముఖభాగేషు యశాంసి కీర్తీః ॥ ని ॥ యశః కీర్తిస్సమజ్ఞా చేత్యమరః - ప్రత్య
క్షమైంద్రియకమివ ॥ సి ॥ ప్రత్యక్షం స్యాదైంద్రియకమిత్యమరః - చకార చ
క్రే । మందరోద్ధార యశః ప్రత్యక్షం కారయామాసైవేతి భావః ॥ ౫౮ ॥ ఆ
కాశ ఏవేతి ॥ తస్మిన్ మందరాద్రౌ ఆకాశే ఆకాశమర్గే వసీయమానే సతి
యాప్యమానే సతి అధస్తనేషు అధోదేశవర్తమానాసు తాసు తాసు దివ్యభూ
మిషు దివ్యస్థానేషు కాశ్యవంతీకాంచ్యాదిషు తపస్యంతః తపాంసి కుర్వా
ణాః కతిచిత్తపోధనాః తపస్వినః అత్యధికం చకితాః భీతాస్సంతః స్వేషాము
పర్యయం పర్వతః పతేదితి సంభావనయేతి భావః పరమాః ఉత్కృష్టాః యా

నిర్ఝరాపదేశేన ప్రత్యక్షమేవ విచకార దిఙ్ముఖేషు యశాం
సి నిర్మలాని ॥ ౫౮ ॥ ౫ ॥ ఆకాశ ఏవ నీయమానే తస్మిన్నధస్త
నీషు దివ్యభూమిషు తాసు తాసు తపస్యంతస్తపోధనాః క
తిచిదతిచకితాః ప్రాయుంజత పరమాశిషః పరిషేదుః స్వ
స్త్యయనాని ప్రజపన్న భయంకర మావర్తయన్నమృత

ఆశిషః సర్వేజనాస్సుఖినో భవంత్విత్యాదిరూపాః హితాశంసాః తాః ప్రా
యుంక్త ప్రయుయుజిరే సర్వేషాం శుభాశంసాయాం సర్వాంతః పాతిత్వా
త్తేష్వేషామపి శుభం భవేదేవేతి భావః ॥ ని ॥ ఆశీర్హితాశంసాహిదం
ష్ట్రయోరిత్యమరః - స్వస్త్యయనాని నవగ్రహమంత్రాన్ పరిషేదుః పఠ్యా
పారిషుః - గ్రహమఖ నవగ్రహమఖ నవగ్రహజపాదికం చక్రురితి భావః -
అభయంకరన్నః పంథాః అభయంకరో త్విత్యాదికం మంత్రం ప్రజపన్ జ
పం చక్రుః ॥ జపమానసే చేతి ధాతోర్లఙ్ అమృత మృత్యుంజయేతి రామా
లి నిమంత్ర సంపుటీకృత త్ర్యంబకమంత్రమిత్యర్థః ఆవర్తయన్ పునః
పారాయణమకుర్వన్నిత్యర్థః - ఆపద్భ్యః విపద్భ్యః ఉద్ధరతీత్యాపదుద్ధ
రణః ॥ నంద్యాదిత్వాల్ల్యుః యుహోరనాకావిత్యనాదేశః - తథాభూతమం
బికారమణం ఉమాకాంతం అనుదధ్యుః ధ్యానం చక్రుః - ఆపత్కాలే పర

మేశ్వరమంతరా కస్త్రాతుమీష్ట ఇతి భావః బలాం చ అతిబలాం చ బలాతిబ
లేతాభ్యాం తత్సంజ్ఞికాభ్యాం విద్యాభ్యామిత్యర్థః - దివిచరాణాం దేవాసు
రాణాం అశ్రమం శ్రమాభావం ఆశశంసిరే ఆచకాంక్షిరే బలాతిబలావి
ద్యాభ్యాం ప్రసన్నాత్ పరమేశ్వరాద్దివిచరాన శ్రమం ప్రాపయితుం
ప్రార్థయామాసురితి భావః * ఆఙశ్శాసి ఇచ్ఛాయామితి ధాతోర్లిట్-
బలాతిబలావిద్యాపద్భావే ప్రమాణం తు ॥ శ్లో ॥ బలేత్యతిబలేతి చ ॥ విద్యే
తే మయి కాకుత్స్థేతి చంపూరామాయణ వచనమితి బోధ్యం ॥ ౬౦॥
మహాప్రకాశేతి ॥ మహానధికః ప్రకాశః దీప్తిర్యేషాం తే తథాభూతాః
యే మణయోరత్నాని తేషాం గణః సమూహః తేనకీర్ణః సర్వతో వ్యా
ప్తః తథాభూతస్య చలతః చంచలస్య తస్య మందరాద్రేః పార్శ్వతలమె

మృత్యుంజయమనుదధ్యురాపదుద్ధారణమంబికారమణ
మాశశంసిరే చ బలాతిబలాభ్యామశ్రమం దివిచరణాం ॥
౬౦ ॥ గ ॥ మహాప్రకాశమణిగణాకీర్ణస్య తస్య చలతః
పథవశాదాగత్య పార్శ్వతలమధ్య ప్రతిరోధాత్తత్రైవ
నిలీయమానః పతిరపి త్విషాం ప్రదీప ఇవ దివాప్రవర్తితో
భగ్నతేజా దదృశే ॥ ౬౧ ॥ గ ॥ అపి చ ॥ పునరక్లేశమానీ
యమానా పత్యా సహ కాత్యాయనీ రుచిరాన్ ప్రదేశాన్

కపతుభాగం పథివశాన్మార్గవశాత్ ఆగత్య అధ్వా మార్గః తస్య ప్రతిరో
ధో నిరోధః తస్య - అత్ర పార్శ్వభాగ ఏవ నిలీయమానస్తత్రావిదితస్సన్
వర్తమానో త ఏవ భగ్నం కుంఠీభూతం తేజః దీప్తిర్యస్య స తథాభూత
స్త్విషాం పతిస్సూర్యోపి దివా ఉహ్నా ప్రవర్తితః ప్రదీప ఇవ రజన్యాది ధృత
స్థూలదీప ఇవ దదృశే దృష్టః తేజస్వ్యపి కః వ్యాపక మహా తేజస్వి సన్నిధా
భాసేత ప్రబలేన దుర్బలస్య బాధ ఇతి న్యాయాదితి భావః ॥ ౬౧॥ అపి చేతి॥ ప
త్యా ధవేన శివేన సహ ॥ సి ॥ ధవః ప్రియః పతిర్భర్తేత్యమరః అక్లేశమనాయా
సం యథా తథా ఆనీయమానాః యా హ్యమాణాః రుచిరాన్ మనోహరాన్
దేశాన్ జనపదాన్ పశ్యంతీ వీక్షమాణా అత ఏవ వివిధాని బహువిధాని వస్తూ
ని ప్రణయిని అంపరి శివం ఆభీక్ష్ణం శ్వాత్ ॥ ని ॥ యుక్తైర్ద్వేసాం ప్రతంస్థానే

ఽభీక్ష్ణం శశ్వదనారత ఇత్యమరః - పరిపృచ్ఛంతీచ్ఛాం కుర్వంతీ దయా మయీకృపా ప్రచురేత్యర్థః - కాత్యాయనీమహాదేవీఉమాదేవీ అపిచ పునఃపునశ్చాపీత్యర్థః - ప్రసన్నేన ప్రసాద విశిష్టేన నే చేతసా, తతఃకర ణేన అనుజః హిమవత్సుతః మైనాకః తస్య గృహే సదనీభూత సముద్రగి రింమందర పర్వతం- పక్షచ్ఛేదినో మహేంద్రాద్భభ్యతో హిమవత్తనూ జమైనాకస్య సముద్రఏవాస్థిత త్వాదతిభావః- స్థాపయిష్యతో నిధాస్యతః *ణిజంతాత్తిష్ఠతేర్లటసద్వతిలటశ్శతా దేశః-దేవాసురాణాం విరోధస్య ఆసార్వదికత్వాద్వేషాంచ విరోధశ్శాశ్వతిక ఇత్యేకవద్భావాభావః అను జగృహే అనుగ్రహంచకారేత్యర్థః * కేచిత్తు అక్లేశం యథాతథా సువి రాణాం స్వావాసయోగ్యానిత్యర్థః దేశాన్ప త్యాసహ నీయమానా దయా మయీ అపిచ పునః వివిధాని భవిష్యంతీతి శేషః వస్తూని పరిచ్ఛంతీకా

> పశ్యంతీవివిధానివస్తూనిపరిపృచ్ఛంతీప్రణయినమభీక్ష్ణం
> ప్రసన్నేనచేతసాఅనుజగృహే స్థాపయిష్యతో దేవాసు
> రాణాంగిరిమనుజగృహే॥ ౨౨ ॥ప॥ ఉడ్డీయ స్వయముత్ప
> తన్ గిరిరసౌవాచైవ నేతుంక్షమో భగ్నైస్సకంధశిరో
> ధరై దీనవిచరై రిద్ధంయదద్యోహ్యతే। ఎతత్పర్వతపక్ష

త్యాయనీప్రణయినమతిప్రీతిపాత్రమపి గిరింపశ్యంతీ అనుజగృహే స్థాప యిష్యతో దేవాసురాణాం ప్రసన్నేన చేతసాఽభీక్ష్ణమసకృత్పత్యా సహాను జగృహే శేషం పూర్వవదిత్యన్వయం కథయంతి ॥ ౨౨ ॥ ఉడ్డీయేతి ॥ తతఅనుగ్రహానంతరం ప్రాక్ ప్రథమం ఉడ్డీయ ఉడ్డీనంకృత్వా ॥ ని ॥ ప్ర డీనోడ్డీనసండీనాన్యేతాః ఖగగతిక్రియాఇత్యమరః - ఉత్పతన్ ఉత్పత నంకుర్వన్ అతఏవ అసౌ గిరిమందరః వాచైవ అగచ్ఛేతి వాజ్మాత్రేణనే తుముద్దిష్టదేశం గమయితుం క్షమో హార్హః పూర్వమేతస్య పక్షసత్వా దతిభావః స్కంధాః అంసాశ్చశిరాంసి శీర్షాణిచ సకంధశిర *ద్వంద్వ శ్చప్రాణితూర్య సేనాంగానామిత్యేకవద్భావః॥ని। సకంధో భుజశిరోం సోస్త్రీ। ఉత్తమాంగశిరశ్శీర్షమిత్యమరః- భగ్నం నష్టప్రాయం యత్ సకంధశిరః తస్యధరాః తథాభూతైః పమోధరాదిశబ్దవదత్వాపి ధృధా

తోఽపచాద్వ్యచ్ - దివిచరైః దేవైః అసురైః అస్మాభిః అద్యేదానీం ఇత్థ
మేవంఊహ్యాతేఽనృతోఽభవతీతియత్ తదేతద్వహనమిత్యర్థః - పర్వతా
నాం మందరప్రభృతినగానాంపక్షతయః పక్షమూలాని॥ ని॥ స్త్రీపక్షతిః
పక్షమూలమిత్యమరః- తాసాం క్షతిక్కృతః నాశంకృతవతః మూర్ఖస్యబా
లిశస్య॥ ని॥ మూర్ఖవైధేయబాలిశా ఇత్యమరః దుష్కర్మైర్వదౌష్క
ర్మ్యం దుశ్చేష్టితమిత్యర్థః-స్వార్థేష్యఞ్-పూర్వమసేనేంద్రేణ అనభి
జ్ఞైన పర్వతపక్షాణాం ఛేదనాదితిభావః ఇతీత్థమాయస్తాః ఆయాసవిశిష్టాః
తే దేవాసురాః పథిమార్గేసుపర్వణాం దేవానామీశ్వరం పతిమింద్రం॥
ని॥ ఈశ్వరః పతిరీశితేత్యమరః- పర్యభాషత నినిందుః ఉపాలంభయాంచ
క్రురిత్యర్థః-పరిపూర్వాద్భాషతేః నిందార్థత్వమాహామరః॥ని॥ యస్సని
ర్బంధ ఉపాలంభస్తత్రస్యాత్పరిభాషణమితి॥౪౩॥ అపిచేతి॥ సాధవః సజ్జనాః॥

తిక్షతిక్కృతో మూర్ఖస్య దౌష్కర్మ్యమిత్యాయస్తాః పథి
పర్యభాషత తతోఽసర్వే సుసర్వేశ్వరం॥౪౩॥ ప॥ అపిచ॥ భ
గ్నోయస్య దశాననః ప్రచలనే కించిత్పరివృత్తః పురాశ
క్యం తస్యగిరేః కథం నయనమిత్యస్తావిషుస్సాధవః। కా
న్యేచ క్షమిరేన తద్భగవతా శ్లాఘాత్ర శాఖామృగై రానీ
తాశ్చ నిపాతితా హి జలధౌ శైలాస్సమూలా ఇతి॥౪౪॥౫॥

ని॥ సభ్యసజ్జనసాధవ ఇత్యమరః- పురా పూర్వకల్పే దశాననో రావణః య
స్యాద్రేః పరిచలనే ప్రకంపనే॥ని॥ చలనం కంపనం కంప్రమిత్యమరః - కిం
చిదీషత్పరివృత్త ఉద్వ్యక్తస్సన్ భగ్నః- భంగం ప్రాప్తః తస్య తథావిధస్యే
తి తాత్పర్యార్థః - గిరేః పర్వతస్య నయనం ఉత్పాట్యోత్తరదేశప్రాప
ణమిత్యర్థః॥ నీఞ్ ప్రాపణ ఇతి ధాతోర్ల్యుట్ప్రత్యయః - కథమశ
క్యమిత్యర్థః- రావణాపేక్షయైతే మాహాశూరా ఇత్యర్థః- అస్తావిషుః
స్తుతించక్రుః - అన్యేచ వకారస్త్వర్థే అసజ్జనాస్తు భగవతా భగవత్సహా
యేనేత్యర్థః- పురా శాఖామృగైర్వానరైస్సమూలాశ్శైలా ఆనీతా -
ఆహృతాః జలధౌ అంబుధౌ నిపాతితాః హి నిపతితాః కృతాః ఖలు అత్రగిరిన
యనే శ్లాఘా స్తుతిః కా కిం యతీత్యర్థః- ఇత్యేతత్ శ్లాఘనం న చక్షమిరేన సే

హారే * తుమూపసహనఇతిధాతోర్లిట్-తదానీమప్యసజ్జనాఃఆవర్త స్తప వేతిభావః॥౪౪॥ఇత్థమితి॥ ఇత్థమేవంప్రకారేణాతిభారాత్యంతభారః॥ ని॥ భారోభరే వీవధేచబలానాంద్విసహస్రకఇతినానార్థమాలా-తేనభంగురాఃఆవర్తాః * భంజభాజమిదోఘురచ్ ఇతిభంజధాతోర్ఘురచ్ప్రత్యయః - సురాసురాఃదుగ్ధనిధేః క్షీరసముద్రస్య అంతికం సమీపంయావదాసేదుఃఆజగ్ముఃతావచ్ఛ్వేతద్వీపేసీదంతీతి శ్వేతద్వీపసదః* సతసూద్విషేత్యాదినాక్విప్ ధాతోః క్విప్ప్రత్యయః - తేషాంసుతరామతితరామిత్యర్థఃఉద్వేగఃభీతిః ॥ ని॥ స్యాత్పూవేగఫలముద్వేగందో్వేగోభీతిదుగమఇతినానార్థమాలా-ఉదజృంభతప్రాదురభూత్- యావత్తావచ్ఛబ్దావత్రఅవధ్యర్థకౌ॥ ని॥ యావత్తావచ్చసాకల్యే వధౌ మానేవధారణఇత్యమరః॥౬౩॥అ॥అథ శ్వేతద్వీపవాసినఉపరిపాతయిష్యం

ఇత్థమతిభారభంగురాస్సురాసురాయావదాసేదురంతి
కందుగ్ధనిధేస్తావచ్ఛ్వేతద్వీపసదాముద్వేగఉపజృంభత ॥
౭౩॥గ॥ పశ్యతపశ్యతపర్యంతే నీయమానం మహాగిరిం
పాతయిష్యతేనూనమత్రాయమర్ణవే పరిప్లావయిష్య
తేచసనిశ్శేష మిదమంతరీపం తదద్యైవ సజ్జీభవతసము

తేమందరమితిభీతాస్సంతఃతత్రస్థాతుమన్యత్రగంతుం ఊర్ధ్వముత్పతితుమపినాశక్నువంతస్సంతః పరస్పరంబహుధావివాదయామాసుః తం వివాదకోలాహలంశ్రుత్వాభగవాన్వైష్ణవ పారిషదశిరోమణిః విష్వక్సేనోబహిరాగత్యమందరానయనందృష్ట్వా తత్సర్వంభగవతే న్యవేదయామాసేత్యాశయేనాహ॥పశ్యతేతి॥పర్యంతేపరిసరదేశేనీయమానమానీయమానంమహాగిరింమన్దరాద్రింతత్స్వరూపాపరిజ్ఞానాత్తేషాంతన్నామనిర్దేశఇతిభావఃపశ్యతపశ్యత ఈక్షధ్వమీక్షధ్వం నిత్యవీప్సయోరిత్యాభీక్ష్ణ్యే ద్విర్భావః - అత్రాణవే స్మిన్నబ్ధౌ అయమద్రిః నిపాతయిష్యతేనిపాతనంకరిష్యతేనూనంనిశ్చయః॥ని॥నూనంతర్కేర్థనిశ్చయఇత్యమరః- ఇదమస్మదావాసభూతమంతరీపం వార్యంతస్తటదేశ ఇత్యర్థః॥ని॥ ద్వీపోస్త్రియామంతరీపం యదంతర్వారిణస్తటమిత్యమ

రః పి శ్లేషంసమగ్రం పరిప్లావయిష్యతేఉన్మజ్జతం కరిష్యతేతత్తస్మాద ద్యైదానీమేవసజ్జీభవతసన్నద్ధాభవతేత్యర్థః-సముత్తిష్ఠత సముత్థానం కురుధ్వంసర్వతోఽపిసర్వప్రకారైరపీత్యర్థః * ఇతరాభ్యోఽపి దృశ్యత ఇతి తృతీయాయా స్తసిః అథవా పంచమ్యా స్తసిమాశ్రిత్య సర్వతోఽపిసజ్జీభ వతేతిభిన్న క్రమేణాన్వయో బోధ్యః- వేలాం సముద్రతీరం ఉచ్ఛ్రియధ్వం ఉద్ధత్య భజధ్వ మిత్యర్థః - అత్రేత్యాది శబ్ద షట్కస్యాపి ప్రకారా ర్థకస్యవివిధాన్వాదానిత్యనైనాన్వయః ప్రతిపాద్యమానషట్ప్రకారే షూత్తరోత్తరప్రకారః పూర్వపూర్వప్రకారఖండనపర ఇతిబోధ్యం॥ ఇదం మందరానయన సముద్రమథనాది రూపం బకబంధన కౌశలంక హ్వాపక్షిగ్రహణజాతుర్యా ॥ని॥ క్రౌంచకోంచ బోధబకః కహ్వః పుష్కరా ఖ్యస్తుసారసఇత్యమరః - కేనవాఉత్ప్రేక్షితం తర్కితమిత్యర్థః - పు

త్తిష్ఠతసర్వతోఽపివేలాముచ్ఛ్రియధ్వమితి హంతకేనేద
ముత్ప్రేక్షితంబకబంధకౌశలంకించిదపిచోచ్ఛ్వసతిసా
గరఃకింకరణీయ ముచ్ఛ్రితయా వేలయా తదారోష్యా
మోవయమద్వైవవైకుంఠం అర్కమండలంవాధామే
త్యనుచితమేతదాలోచితమయుక్తంహి సేవకానామప

రాకిలకెనచిత్పామరేణబకబంధనోపాయశ్చైవంచింతితః - ఆతపేస్థిత స్యబకపక్షిణశ్శిరసినవనీతం నిక్షిప్తం చేత్తద్రవీభూయనేత్రయోఃపత తితతశ్చనిమిలితాక్షఃపలాయితుంనశక్నోతితదాగృహీతుం శక్యోభవతీ తి- తద్యదిదంమందరానయన సముద్రమథనంనవనీతప్రాప్త్యాదికమితి భావః హంతేతిఖేదే॥ని॥ హంతహర్షేఽనుకంపాయాంవాక్యారంభవిషా దయోరిత్యమరః - సాగరః సముద్రఃకించిదపిఉచ్ఛ్వసతిచే దభివర్ధ తేచేద్యథాస్వల్పముఖబిలే జలసంపూర్ణకలశే ఆకూగ్బరంహస్తనిక్షే పేకలశస్థజలంయథోచ్ఛ్వసతిబహిరపి ప్రవహతితయథామపిసాగరః - ఉచ్ఛ్వసతిప్రవహతి చేదితభావః - ఉచ్ఛ్రియా ఆశ్రితయా వెలయాస ముద్రతీరేణాపి కిం ప్రయోజనం ఉభయత్రసవ్యా జ్యజనస్య నమత్వా దితిభావః-తత్తస్మాదద్యైదానిమేవత్రిధామ్నః కేశవస్య॥ని॥ త్రిధామా

కేశవపదశబ్దవాచ్యయోః హరిహరయోరితి నానార్థమాలా - ధామ
స్థానం॥ ని ॥ సంస్థాయాముత జంధామేత్యమరః - వైకుంఠం వైకుంఠ
లోకం అర్కమండలం వా ఆరోక్ష్యామః ఆరోహణం కరిష్యామః ఇతీత్థం
కేషాంచిద్వివాదప్రకారః అపరేత ప్రకారమ సహమానాః ప్రాహుః-
కిమితి చేదత ఆహ- ఏతత్పూర్వోక్తమన్యత్ర గంతవ్యమిత్యాకారకమిత్య
ర్థః ఆలోచితం ఆలోచనం నపుంసకే భావే క్తః అనుచితమయోగ్యమిత్య
ర్థః అసమంజసమితివా॥ ని॥ ఉచితం స్యాన్న్యాయ్యేయోగ్యే శ్లిష్టాతేష్వస్త్వసమంజ
సమితి నానార్థమాలా- హాయ స్మాత్కారణాత్ సేవకానాం అస్మాకం
భగవంతం స్వామినమపహాయ త్యక్త్వా అన్యత్ర గంతుం గమనం కర్తుం
అయుక్తమసమంజసమిత్యేకోఽభిప్రాయః - భగవాన్వాసుదేవ ఏవ మం
దరస్యాద్రేః పాతః పతనం తస్య దర్శనం నిరీక్షణం తస్మిన్ కౌతూహలం

హాయ భగవంతమన్యత్ర గంతుమితి కిముచ్యతే భగవంత
మపహాయేతి కిం న విచారితం భవతా భగవాన్ సేవ మందర
పాతదర్శనకుతూహలవ్యాజేన ప్రస్థాతుకామో వర్తత
ఇతి కతివారాన్ సేవ పాతమందరః కతివారాన్నోదజృం
భత సాగరః తస్య బ్రహ్మణః కల్పేన జానీమో వయం విప్ర

కౌతుకం॥ ని॥ కౌతూహలం కౌతుకం చేత్యమరః- తదేవ వ్యాజః అపదేశః॥
ని ॥ వ్యాజోపదేశో లక్ష్యం చేత్యమరః - తేన ప్రస్థాతుం ప్రయాతుం కా
మోఽభిలాషో యస్యాసః తథాభూతో వర్తత ఇతి భవద్భిః న విచారితం కి
మిత్యేవమాకారక ఏకః- అత్రాపి కిం శబ్దః పూర్వవత్ప్రశ్నార్థకః- తదస
హమానానామపరేషాం వివాదక్రమః కథమితి చేదత ఆహ- ఏవ అసేయ
మానో మందరః కతివారాన్ కతిషు సమయేష్విత్యర్థః॥ ని ॥ నివహావస
రౌ వారావిత్యమరః- వారస్సూర్యాదిదివసే బృందావసరయోరపీతి నా
నార్థమాలా చ। న పపాత పతనం న చకారేత్యర్థః- సాగరస్సముద్రః కతి
వారాన్ కతిషు అవసరేష్విత్యర్థః నోదజృంభత నావర్ధతేత్యర్థః-
ప్రతిపూర్ణిమం ప్రతి కల్పం వర్ధనే తస్య తత్స్వభావత్వాదితి భావః - క
స్య బ్రహ్మణః కల్పే అత్రేదం బోధ్యం - ఏకం దైవయుగ సహస్రం మాన

వానామేకః కల్పః - దైవే ద్వే చేద్యుగసహస్రే తదా మానవానాం ద్వౌ క
ల్పౌ భవతః తచ్చ కల్పద్వయం బ్రహ్మణః అహోరాత్రమాత్రమేవ-
తత్రైకః కల్పః తస్య దివసః ఏకః కల్పస్తస్య రాత్రిరితి। అత్రార్థే ప్రమా
ణం। శ్లో॥ దివ్యైర్వర్షసహస్రైర్ద్వాదశభిర్దైవతం యుగం- దైవే యు
గసహస్రే ద్వే బ్రాహ్మః కల్పౌ తు తౌ నృణామిత్యమరాదికమితిబోధ్యం-వ
యం పి ప్రవాసం పరస్థలవాసం న విజానీమః న విద్మః తత్ర తత్ర కాలేఽస్మా
కమత్రైవావస్థానాదితి భావః అమీభిరేతైః ఆధునికైః అద్యతనైః భాగవ
తైః భగవద్భక్తైః బాధ్యామహే పీడితాః క్రియామహే అహో ఖ
ల్వాశ్చర్యం ఖల్విత్యర్థః॥ ని॥ వద్వాయథాతథైవం సామ్యే హో హి
చ విస్మయ ఇత్యమరః - ఇత్యేవం విధ ఏకః పక్షః- అపరేషాం తదసహమా
నానాం పక్షస్తు భవతు భవతు తిష్ఠతు తిష్ఠత్విత్యర్థః పూర్వవద్విర్భావః దృ

వాస మహో ఖల్వమీభి రాధునికై బాధ్యామహే
భాగవతైరితి భవతు భవతు కథయంతోపి దృఢమిత్థమపి క
బళితాస్సరిద్భిస్సాగరైశ్చ మహత్యాయతనేషు మహాగ
తేషు శార్ఙ్గపాణేః కతిన భవద్విధాః పరమభాగవతా
స్తదాస్యతామిహైవ భవద్భిరాధునికాస్తు వయమజ్ఞాత

థమత్యంతం గాఢం॥ని॥ గాఢబాఢదృఢాని చేత్యమరః - కథయంతో వదం
తః భవద్విధాః భవత్సదృశాః మహాభూమిః తాంగతాని ప్రాప్తాని తథా
భూతేషు మహత్సు ఉత్కృష్టేషు శార్ఙ్గపాణేర్నారాయణస్యాయతనే
షు జగన్నాథప్రభృతిస్థానేషు కతికతి కియంతః పరమభాగవతాః సాగరైః
సముద్రైస్సరిద్భిః నదీభిశ్చ న కబళితాః న గ్రసితా ఇత్యర్థః తత్తస్మాద్భవ
ద్భిః యుష్మాభిరేవ ఇహాత్ర దేశే ఆస్యతాం భూయతామిత్యర్థః భావే
లోట్-అజ్ఞాతః అవిదితః పారావారః సముద్రః యైస్తే తథాభూతాః॥ని॥
అకూపారః పారావారస్సరిత్పతిరిత్యమరః- వయం క్వచిత్కుత్రచిత్
యత్ర కుత్ర చేతి భావః అత్మారంశరిగం॥ని॥ ఆత్మా యత్నో ధృతిర్బుద్ధిస్స్వ
భావో బ్రహ్మవర్ష్మ చేత్యమరః - గోపాయంతస్సంరక్షమాణాస్సంతః
నిరంతరం సర్వదేత్యర్థః గోపాయందం వాసుదేవమేవానసంధేఇహిహ్యామే

మిత్యేవ, బహువిధాన్ బహుప్రకారాన్ వాదాన్ వచాంసి ప్రవదతాం వక్తౄణామిత్యర్థః అసకృన్ముహుర్ముహుః ఉన్నమ్యోన్నమ్య ఉత్థాయోత్థాయేత్యర్థః పశ్యతాం, ద్రష్టౄణాం ఆగచ్ఛతః ఆగతాన్ వైమానికాన్ విమానసంచారిణః ఏనాన్ పరిపృచ్ఛతాం ప్రశ్నం కుర్వతాం, అభితస్సర్వతః పరిభ్రమతాం విఘూర్ణమానానామిత్యర్థః శ్వేతద్వీపవాసినామితి శేషః మహతా అధికేన కోలాహలేన కలకలధ్వనినా పారిషదానాం విష్ణుపరిషదానాం, అగ్రణీః శ్రేష్ఠః విష్వక్సేనః విష్వక్సేనో నామకశ్చన పారిషదః అయం ఏష కోలాహలః కుతః కస్మాత్ కారణాద్భవేదితి శేషః

పారావారాగోపాయంతః క్వచిదానత్మానంగోపింద మే
వనిరంతరమనుసందధీమహీతిచ ప్రవదతాం వివిధాన్
వాదానపశ్యతాం, అసకృదున్నమ్యోన్నమ్య పరిపృచ్ఛ
తామాగచ్ఛతో వైమానికాన్పరిభ్రమతామభితో పికో
లాహలేనమహతా పారిషదానామగ్రణీః కుపితో విష్వ
క్సేనో బహిర్నిర్గత్య పరితోపి చక్షుః ప్రసారయన్నవ
లోకయన్నానీయమానమభ్యర్ణ ఏవమందరమవధా
రయన్ననుపదమేవతస్య సింధౌ నిపాతనం విజ్ఞాపయామా
సవినయేనవిదితవేదితవ్యమపి స్వధర్మ ఇతి విశ్వంభరం॥
౬౩॥ వ॥ వ్యత్యస్తకౌస్తుభమవప్లుత వైజయంతీ విస్రంస

ఇతిమత్వా ఆలోచ్య బహిః బాహ్యదేశం ప్రతినిర్గత్య గత్వా పరితః సర్వతోపి చక్షుః ప్రసారయన్ దృష్టిం ప్రచాలయన్ ఇతి ప్రపాతయన్నితి వార్థః అభ్యర్ణ ఏవ సమీపదేశ ఏవ ఆనీయమానం, మందరం అవలోకయన్ అనుపదముత్తరద్వితీయ తృతీయక్షణ ఏవ తస్యాద్రేః సింధౌ సముద్రే పతనమప్యవధారయన్నిశ్చిన్వన్నిత్యర్థః - విదితం విజ్ఞాతం వేదితవ్యం జ్ఞేయాంశః యేన స తథాభూతః, సర్వజ్ఞత్వాత్తస్యేతి భావః విశ్వంభరం నారాయణం ॥ని॥ విశ్వంభరః కైటభజిదిత్యమరః - స్వస్యధర్మః కర్తవ్యాంశ ఇత్యర్థః - ఇతి హేతోః విజ్ఞాపయామాస నివేదయామాసేత్యర్థః - స్వస్యతత్సేవకత్వాత్ విజ్ఞాప్యం విజ్ఞాపనమేవేతి భావః ॥ ౬౩॥ అ॥ అథభగవాన్సు

ప్రాణినః ఇతి కథయన్ తదుత్తానచాతురీమపి వర్ణయన్నాహ॥ వ్యాఖ్యా॥ ఈశః స్వామీ హరిః కైలాసశైలో రజతాద్రిః తస్య శిఖరాత్॥ ని। కూటోఽస్త్రీ శిఖరం శృంగమిత్యమరః - కాలః నీలః॥ ని॥ కాలశ్యామలమేచకా ఇత్యమరః - స చాసౌ మేఘః అంబుదః స ఇవ ఫణీనాం ఉరగాణాం ఇంద్రః అధిపతిః శ్శేషః స ఏవ శయనం తల్పం తస్మాదిత్యర్థః - సద్యః విష్వక్సేన విజ్ఞాపనాసమకాలమేవ వ్యత్యస్తః విపర్యాసం ప్రాప్తః కౌస్తుభః తన్నామమణిః యస్మిన్ కర్మణి తత్తథా - ద్వితీయాం తత్ర్యయాం క్రియాపి శేషణం దక్షిణపార్శ్వమధః కృత్వా సుప్తస్య ఉత్థానశయనం ప్రాప్తస్య భగవతః వామపార్శ్వమధః కృత్వా ఉత్థానదశాయాం అధరోత్తరీభవలక్షణః స్థగితరళీభావలక్షణో వా కౌస్తుభమణేర్విపర్యాస ఇతి భావః అకుంఠితా అనర్గళితాః వైజయంతీ వనమాలా యస్మిన్ కర్మణి తత్తథా॥ ని॥ ఆపాదపద్మం యా మాలా వనమా

మానకనకాంబరగలోభనీయం। సద్యః ఫణీంద్రశయనా
దుదతిష్ఠదీశః కైలాసశైలశిఖరాదివ కాలమేఘః ॥ ౪౫ ॥
ప॥ దివ్యైః పంచభిరాయుధైస్సవినయైరాబద్ధసేవాక్ర
మస్తాతాశ్రితసనత్తపోధనగణైస్సవ్యైర్వృతః కై
రపి। అభ్యర్ణేఽవసరే స్తదాఖగపతేరాలంబహస్తం శ

లేతి నామతా - వైజయంతీతి చప్రోక్తేత్యమరః - సుప్తస్యోత్థితి యాత్ ఉత్థానస్య పురాణామివపుంసః ఛేదాదేస్సంభవాదితి భావః ప్ర సమానం ప్రభ్రశ్యత్ ... కనకాంబరం సువర్ణమయచేలం తేన లోభనీయం స్పృహణీయం యథా తదానీం యత్కించిదపి ఉత్తరీయస్రంసనే ఉత్థిత సౌందర్యలక్ష్మ్యాః దర్శనసంభవాత్ స్పృహణీయత్వమితి భావః ఉత్తిష్ఠత్ ఉత్తస్థౌ - అత్రోపమేయోపమానసాదృశ్యవాచకానామీశ కాలమేఘ ఇవ శబ్దానాం త్రయాణాం ఉపమానేపి సాధారణధర్మవాచకపదానుపాదానాల్లుప్తోపమాలంకారః॥ శ్లో॥ సాధారణాదిధర్మస్య చోపమావాచకస్య చ। ఏకద్వ్యోర్వానుపాదానే భిన్నాల్లుప్తోపమాష్టధేతి లక్షణాత్॥ ౪౫॥
అ॥ అథ మయూపతి పదవ్యాపక్రమం వర్ణయతి॥ దివ్యైరితి॥ వినయః నతిః శిక్షా వా తేన సహితాః సవినయాః తైః॥ ని ॥ వినయోఽతిశిక్షాప్రధనాశ్చా

రత్నశాంతిష్వితినానార్థమాలా।అతఏవదివ్యైశ్శ్లాఘ్యైః।।౨।।దివ్యోదివి చ రేశ్లాఘ్యఇతివిశ్వః-పంచభిః పంచసంఖ్యాకైఃఆయుధైః గదాశార్ఙ్గ సుదర్శనాదిప్రహరణైః।।౨।। ఆయుధంతు ప్రహరణమిత్యమరః- ఆబద్ధః ఆసందానితః విరచితఇతియావత్ సేవాక్రమః శుశ్రూషాపరిపాటీయస్మైసః ।। ౨।। శక్త్యాచరణవిక్షేపపరిపాట్యాంచపిక్రమఇతినానార్థమాలా-మూర్తిమద్భిఃశంఖాదిభిస్సేవితఇతిభావః - తదా-తత్క్షణఃతస్మిన్నుపవనప్రాప్తైఃఅతఏవసజ్జాతైఃధన్యైఃసుకృతిభిః ।। ౨ ।। సుకృతీ పుణ్యవాన్ధన్యఇత్యమరః తపోధనానాంమునీనాంగణాఃసముదాయాః ౨।।సముదాయస్సముదయస్సమవాయశ్చయోగఇత్యమరః - తైఃపరివృతఃఆవృతఃవిశ్వంభరః శ్రీహరిః।।౨।। విశ్వంభరకైటభజిదిత్యమరః - తదా తత్కాలేఅభ్యర్ణేసమీపే।।౨।। ఉపకంఠాంతికాభ్యర్ణేత్యమరః వసతఃవర్తమానస్యఖగపతేఃఖగేశ్వరస్య।।౨।।వైనతేయఖగేశ్వరావిత్యమరః హ

వైర్విష్వక్సేననివేద్యమానసరణిర్విశ్వంభరోనిర్యయౌ।।

౨౬।।గ।అథతమతర్కితోపనతంశమరవిందనాభమవస

రజ్ఞోవిధిరర్థపథే సమేత్యసహామహర్షిభిర్విరక్తసే

స్తుంకరతలమాలంబ్యఆశ్రిత్యవిష్వక్సేనఃపారిషదోత్తమః।। శ్లో।। విష్వక్సేనముఖాయస్యపారిషద్యాఃపరశ్శతమిత్యాదిస్మృతేః తేన నివేద్యమానావినివేదితాసరణిఃపద్ధతిర్యస్యసతథాభూతస్సన్।।౨।।సరణిఃపద్ధతిః పద్యేత్యమరః-నిర్యయౌనిజగామేత్యర్థః - తథాలోకికోరాజాస్వసమీపవర్తిప్రేమపాత్రపరిజనస్యహస్తేస్వహస్తంనిక్షిప్యవిగచ్ఛతితద్వదైవభగవాన్నిజగామేతిభావః।।౨౬।అ।। అథసమాగతంశ్రీహరింద్రష్ట్వాబ్రహ్మావిద్యమానంపర్వతేపాతనక్రమదర్శనకౌతూహలమపిత్యక్త్వాతమేవపశ్యన్నాసేత్యాహ।అథేతి అథానంతరంఅర్ధంపన్థాః అర్ధపథః * ఋక్పూరబ్ధూఃపథామానక్షఇతి సమాసాంతప్రత్యయః- తస్మిన్నర్థమార్గఇత్యర్థః అతర్కితఃఅనపేక్షితః ఉపనతఃప్రాప్తః తథాభూతఃతమరవిందనాభంపద్మనాభంఅవసరస్సమయస్తంజానాతీత్యవసరజ్ఞఃవిధిర్బ్రహ్మా।।౨।। విధాతాపద్మభూర్విధిరిత్యమరః- మహర్షి

భిః వసిష్ఠాదిభిస్సహ సమేత్య సమీపం గత్వేత్యర్థః వివిక్తో విజనప్రదేశః ॥ ని॥ వివిక్తౌ విజనచ్ఛన్నావిత్యమరః తస్మిన్ సేవా పరిచరణం తస్య క్రమః పరిపాటీ తస్య అవసరః సమయః తస్య లాభః ప్రాప్తిః తేన యో విస్మయః ఆశ్చర్యం అత్యంతదుర్లభలాభాదితి భావః- స చ ఆనందశ్చేతి తాభ్యాం మంథరః మేదురః విస్మయానందభరిత ఇతి భావః తం భగవంతం పశ్యన్ సన్ అచలః మందరాద్రిః తస్య పాతః పతనం తస్మిన్ కౌతూహలం కుతుకం పరివార్య పరివృత్య తం కేవలం శ్రీహరిమేవేత్యర్థః పశ్యన్ దర్శనం కుర్వన్నవతస్థే ఆసామాసేత్యర్థః ॥ *సమవప్రవిభ్యస్స్థ ఇతి తిష్ఠతేరాత్మనేపదం లిట్- ఏతద్దర్శనాద్దేవస్య అమృతలాభాత్తద్దర్శనాదస్య తదభావాదత్రైవ తస్థావితి భావః ॥౬౭॥ నవేతి ॥ నవాని సద్యో వికసితాని యాని కువలయాని నీలోత్పలాని ॥ ని॥ స్యాదుత్పలం కువలయమిత్యమరః- తానీవ శ్యామ

వావసరలాభవిస్మయానంద మంథరః పశ్యంతమచలని

పాతనకౌతూహలం పరివార్య కేవలమవతస్థే ॥౬౭॥ ప॥ నవకు

వలయదామశ్యామలస్నిగ్ధముగ్ధం నళిననయనమాద్యంత

త్త్వమాలోకయంతః । పరిజహురమరౌఘాశ్చేతసా కా

లోనీల॥ ని ॥ కాలశ్యామలమేచకా ఇత్యమరః తథాభూతః స్నిగ్ధో మనోహరస్సుందరశ్చ తథాభూతం ॥ని॥ ముగ్ధస్సుందరమూఢయోరితి విశ్వః నళినే పద్మే ఇవ నయనే నేత్రే యస్య స తథాభూతం ॥ని॥ వా పుంసి పద్మం నళినమిత్యమరః తథాభూతం శ్రీహరిం ఆద్యం జగత్కారణమిత్యర్థః తత్త్వం పరమాత్మానమిత్యర్థః ॥ని॥ తత్త్వం విలంబమానే స్యాత్స్వరూపే పరమాత్మనీతి నానార్థః మాలోకయంతః పశ్యంతః అమరాణాం దేవానాం ఓఘాః స్తోమాః ॥ ని ॥ స్తోమౌఘనికరవ్రాతేత్యమరః చేతసా చిత్తేన ॥ని॥ చిత్తం తు చేతో హృదయమిత్యమరః- కార్యమమృతప్రాప్త్యుపాయానుచింతనాదిరూపం కర్మ గత దేవభాగో ధూః తం పరిజహుః పరిత్యజురిత్యర్థః ఉభయే ద్వితౌ ప్రస్తే దేవాసురాః పాణిభిర్హస్తైః సముద్ర ఇతి శేషః శైలస్య అద్రేర్భారం వహనం * డుభృఞ్ ధారణే ఇతి ధాతోర్భావే ఘఞ్ ప్రత్యయః - యద్వా శైలఏవ భారః తమిత్యర్థః పరివహనః పంజ

హుః మందరముద్ఘ్యా పరిపాతయామాసురితిభావః। ౪౭। అ। అథదూరా
దూర్ధ్వదేశాదణ్వేమందరేపాతితేతదామహానార్ణవఉదభూదిత్యాశ
యేనాహ॥ సురాసురేతి॥ సురాసురాణాం దేవాసురాణాం కరోదరాణి
హస్తతలాని తేభ్యఃస్ఖలితఃచ్యుతోయశ్శైలఃమందరఃతస్యయస్మూలస్థలం
అధస్తనప్రదేశస్తస్మిన్ యేస్థితాఉపలాశ్శిలాః తేషాంతలాఃఅధఃప్రదే
శాః ॥ ని ॥ తలంస్వరూపాధరయోరితినానార్థమాలా - తైరాహ
తిః ఆఘాతః తయాక్షుభితః క్షోభంతారళ్యంప్రాపితః సచాసౌయస్సిం
ధూనాంసరితాంబంధుఃస్వజనఃసముద్రఇతితాత్పర్యార్థః ॥ ని ॥ దేశే
నదవిశేషేబ్ధౌసింధుర్నాసరితిస్త్రియాం । సగోత్రబాంధవజ్ఞాతిబంధు
స్వస్వజనాస్సమా ఇతిచామరః - బంధూబంధూకబాంధవాః ఇతినానార్థ
మాలాచ - తస్మాదుత్థితఉత్పన్నః తారధ్వనిః ఉచ్చైరపశ్రిభ్రమతఃపఘూ

గ్యభారంపరిజహుఃరుభయేతేపాణిభిశ్శైలభారం। ౪౮॥

ప॥ తతశ్చసురాసురకరోదరస్ఖలితశైలమూలస్థలస్థితో
పలతలాహతిక్షుభితసింధు బంధూత్థితః । భ్రమత్తిమితి
మింగిలభ్రమితవాలకోలాహలైస్సమంనిఖిలమంబరంప
రివవారతారస్వనః ॥ ౪౯ ॥ గ॥ స్ఖలదచలల్లోలకల్లోలకో

ణమానాయేతిమయఃమత్స్యవిశేషాఃతిమింగిలాస్తద్భక్షకమత్స్యవిశే
షాః॥ని॥ రాజీవశ్శకులస్తిమిః - తిమింగిలాదయశ్చాథేతిచామరః - ఉ
భయేషాం తేషాం భ్రమితానివిఘూర్ణితాని యానివాలానివాలధయః
తేషాంకోలాహలాః కలకలాః ॥ ని ॥ కోలాహలః కలకలఇత్యమరః -
తైస్తైస్సమంనిఖిలంకృత్స్నంఅంబరంపరివవారఆవృతించకార ॥౪౯ ॥

స్ఖలదితి ॥ స్ఖలన్మజ్జనోనచలోమందరః తేనకరణభూతేనిఉద్భవంతఉత్ప
ద్యంతఃయేలోలాఃతరళాఃకల్లోలాస్తరంగాఃతేషాంయఃకోలాహలః
కలకలధ్వనిఃతస్యవ్యతికరఃసంపర్కఃతేనఅథవాస్ఖలదచలస్యఉద్భవల్లోలక
ల్లోలానాంచేదిద్వయోయాఃకోలాహలౌతయోస్సంపర్కఃతేనతివాబో
ధ్యాంబధిరాః అశ్రోత్రేంద్రియకల్పాః భ్రమతోఘూర్ణమానాః కూ
ర్మనక్రద్వీపాఃచ్ఛపగ్రాహాగజాః ॥ని॥ కూర్మేకమఠకచ్ఛపౌ - గ్రా

హేలావహో నక్రస్తు । ద్వౌగ్రాహేనక్రహౌద్విపఇతిచామరః - తేషాం
యానిక్రందితానిభావేక్తః రోదనాన్యాహ్వానానీతివార్థః ॥ ని ॥ క్రంది
తంరుదితాహ్వానేఇతినానార్థమాలా - త్రైస్ఫుటితంకర్తరిక్తః స్ఫాటం
విదళనంప్రాప్తమిత్యర్థః యద్గ్రామలజస్యబ్రహ్మణః అండకోశః ॥ ని ॥
పేశీకోశౌద్విహీనేండమిత్యమరః - తదేవభాండంకటాహరూపభాజనం ॥
ని ॥ సర్వమావపనంభాండంపాత్రామత్రేచభాజనమిత్యమరః - తస్య
యః ప్రచండస్వనః దుస్సహధ్వనిః సఇత్యేవ. యఉత్పత్తిక్షణం ఊహః తేన
క్షుభితాః క్షోభం తారళ్యం ప్రాపితాః యేవిబుధాదేవాః తైర్ముక్తాః కృ
తాః హాహారవాః హాహాధ్వనయః తైశ్చాచ్యుతశ్రీహరిః అహసీత్ హాసం
చకారేత్యర్థః కోవాతత్త్వజ్ఞః పామరానమరాన్ దృష్ట్వానహసతీతి

లాహలవ్యతికరబధిరభ్రమత్తూర్ణమర్ణనక్రద్విపక్రం
దితైస్ఫుటితకమలజాండభాండప్రచండస్వనోత్పత్తిక్ష
ణక్షుభితవివిధముక్తహాహారవైశ్చాహసీదచ్యుతః ॥
౬౫ ॥ ప ॥ నిమగ్నమందరమణిద్యుతిసంప్రదిగ్ధానిష్పే
తురంబరతలేపయసః కణాయే । లగ్నాశ్చిరాయతికుచా
మలకామ్రమాత్రాస్తారాస్తఏవపరిణేమురితిప్రతీమః ॥

భావః ॥౬౬॥ నిమగ్నేతి॥ నిమగ్నః నితరాం పాతాళం మజ్జనమా
శ్రితఇత్యర్థః యోమందరః తస్యయేమణయః వజ్రాదయః తేషాంద్యు
తయః ॥ని॥ భాశ్ఛవిద్యుతిదీప్తయఇత్యమరః - తాభిస్సహప్రదిగ్ధాః వ్యా
ప్తాః లిప్తాఇతివార్థః - పయసః క్షీరస్య ॥ని॥ పయః క్షీరంపయోంబుచేత్య
మరః - యేకణాః లేశాః॥ని॥లవలేశకణాణవఇత్యమరః - అంబరతలేవ్యో
మ్ని॥ని॥ వ్యోమపుష్కరమంబరమిత్యమరః - నిష్పేతురుత్పతనంచక్రు
రిత్యర్థః - లికుచామలకామ్రాణిలికుచామలకచూతఫలానిప్రమాణం
యేషాంతేతథా * ప్రమాణేద్వయసచ్ దఘ్నచ్ మాత్రచఇతిమాత్ర
చ్ప్రత్యయః ॥ ని॥ లకుచాలికుచోడహుః - తిష్యఫలాత్వామలక్యాం మా
త్రిషు । ఆమ్రశ్చూతోరసాలోసావితిచామరః చిరాయచిరకాలాత్ ॥
ని॥ చిరాయచిరరాత్రాయచిరస్యాద్యాశ్చిరార్థకా ఇత్యమరః లగ్నాః

సంక్రాంతాః తే కణా ఏవ తారాః ॥ ని ॥ భం తారా తారకాప్యుడు వా స్త్రి యామిత్యమరః - పరిణేముః పరిణతామాపుః ఇతీత్థం ప్రతీమః జానీమః ॥ ౪౮ ॥ పథీతి ॥ పథి మార్గే క్వచిత్కుత్రచిద్భారైః ధూః తేన అవసన్నాః సంపీడితాః యే సురాసురాః తైః ప్రతిపదం ప్రతిపాదం వీప్సాయా మవ్యయీభావః కృతాః రచితాః స్కంధానామంసానాం వ్యత్యాసః పర్యాసః తద్భుజం విహాయ ఏతావిద్భుజే వహన మేతద్భుజం విహాయ తద్భుజే వహనమితిభావః- తస్మిన్ సంభ్రమస్త్వరా తేన కంపితా చాలితా దస్మాద్గిరివరాన్మన్దరాన్మణిభిః యస్యాం యస్యాం భువి భూమౌ స్ఖలితం భావే క్తః స్ఖలనం జాతమిత్యర్థః స్థలేషు ప్రదేశవిశేషేషు జలేషు చ సా సా భూః ఖనిరాకరః సమజని అభవత్ ॥ ని ॥ ఖని స్త్రియామాకరస్స్యాదిత్యమరః ॥ ౫౦ ॥ అపి

౪౯ ॥ ప ॥ పథిగిరివరాదస్మాద్భారావసన్నసురాసురప్రతిప
దకృతస్కంధవ్యత్యాససంభ్రమకంపితాత్ । మణిభిరభి
తో యస్యాం యస్యాం భువి స్ఖలితం క్వచిత్సమజని నిస్సా
సానామస్థలేషు జలేషు చ ॥ ౫౦ ॥ ౫ ॥ అపిచ ॥ విదూరాదం
బరతలాదాపతతోఽస్య మహతా వేగేన ప్రకీర్యమాణే ప
ర్యంతగతే నిరవశేషం పరిపీయమానే చ దరీముఖైరేవ ప
రిసరగతే చ పయసి చ శూన్యమివార్ణవం మన్యమానాన

చేతిదూరేతి ॥ దూరాచ్చిరకాలగంతవ్యాదిత్యర్థః గగనతలాదంతరిక్షదేశాత్ ఆపతతః పతనం కుర్వత ఇత్యర్థః అస్య మందరాద్రేః మహతా అధికేన వేగేన గతివైశేష్యేణ పర్యంతః దూరాసన్నదేశస్తద్గతే తం ప్రాప్తే పయసి ప్రకీర్యమాణే విక్షిప్తే సతి దర్యః కందరాః తా ఏవ ముఖాని ముఖభాగాః తైరేవ ముఖైః పదైః శ్లిష్టరూపకమేతత్ పరిసరగతే కేవలసమీపదేశం ప్రాప్తే పయసి నిరవశేషం నిశ్శేషం పరిపీయమానేపి తే సతీత్యర్థః- అర్ణవమబ్ధిం శూన్యమివ రిక్తమివ ॥ ని ॥ అసారం ఫల్గు శూన్యం తు వశికం తుచ్ఛరిక్తక ఇత్యమరః- మన్యమానాః జానంతః నభసి చరంతీతి నభశ్చరాః దేవాసురాః ఉభయే చ భయే భీతౌ నిర్మమజ్జుః మగ్నా బభూవురిత్యర్థః- ఏతావానాయాసః వృథా సంజాత ఇత్యభిప్రాయేణ భీతా ఇతి భావః ॥

౬౬॥ ఉన్మథితేష్వితి ॥ కించ తస్య మందరగిరేస్స్యమూలమధోదేశః తేన సంఘట్టనం ఘర్షణం తస్మాదర్ణవచరేషు సముద్రచారిషు జంతుషు ప్రాణిషు ఉన్మథితేషు సత్సు తతోఽమంథరాత్ పరిభ్రష్టాః చ్యుతాః కరిణో గజా ఏవ జలకరిణః జలగజాః కిరాతాః వ్యాధా ఏవ జలమానుషాః నిర్ఝరాః గిరినద్యః తేషు చరాస్సంచారిణః శఫరాః మీనా ఏవ తిమయః తిమినామకమత్స్యాః తిమింగిలాశ్చ తిమింగిలనామకమత్స్యవిశేషాశ్చ సంపేదిరే బభూవురిత్యర్థః॥౬౭॥ అపి చేతి॥ రసాతలం పాతాళావధీత్యర్థః గిరౌ మందరే పునశ్శబ్దోప్యర్థః- అవగాహమానే ప్రవిశతి సతి శిఖరిస్థా ఇతి శేషః నందిముఖాః నందీశ్వరప్రభృతయః గణాః ప్రమథగణాః అభ్యర్ణం అంతికం గతం ప్రాప్తం దుగ్ధం పయః సుఖమనాయాసత ఆదాయ గృహీత్వా పారమేశ్వరం పరమేశ్వరసంబంధి లింగం స్ఫటికమరకతబాణవజ్రాదిరూపమిత్యర్థః

భశ్చరా నిర్మమజ్జురుభయేపి భయే॥౬౬॥గ॥ ఉన్మథితేషు
చ తస్య మూలఘట్టనాదర్ణవచరేషు జంతుషు తతః పరిభ్ర
ష్టాః కరిణ ఏవ జలకరిణః కిరాతా ఏవ జలమానుషాః నిర్ఝ
రచరాశ్శఫరా ఏవ తిమయశ్చ తిమింగిలాశ్చ సంపేదిరే॥
౬౭॥గ॥ అపి చ॥ పునరవగాహమానే రసాతలం గిరావభ్య
ర్ణగతం దుగ్ధమాదాయాదాయ సుఖమభిషించంతః పా

అభిషించంతః అభిషేకం కుర్వంతస్సంతః అభ్యనందన్ సంతోషం ప్రాపురిత్యర్థః క్షీరాభిషేకకరణలాభాదితి భావః- శివలింగారాధనమాహాత్మ్యముక్తం దీపికాయాం॥ శ్లో॥ శివలింగసహస్రాణాం పూజయా యత్ఫలం భవేత్। తతశ్శతగుణం పుణ్యం లింగే నాదిసముద్భవే। తస్మాచ్ఛతగుణం ప్రోక్తం రత్నలింగస్య పూజనే। గోమేధికాదిలింగాని రత్నలింగాని సంవృతాః। రత్నలింగసహస్రాణాం పూజయా యత్ఫలం భవేత్। తతశ్శతగుణం పుణ్యం ధాతులింగస్య పూజనే। ధాతులింగేష్వపి శ్రేష్ఠం హేమలింగమితి శ్రుతం। ధాతులింగసహస్రాణాం పూజయా యత్ఫలం భవేత్। తతశ్శతగుణం పుణ్యం మృత్తికాలింగపూజనే। మృల్లింగానాం సహస్రస్య పూజయా యత్ఫలం భవేత్, తతశ్శతగుణం ప్రోక్తం బాణలింగస్య పూజనే। త

తోనంతగుణం ప్రోక్తం సలింగస్య పూజనమితి । స్కాందే సంగ్రహే తు ॥ శ్లో ॥
శివనాభిమయం లింగం నిత్యం పూజ్యం మనీషిభిః । యచ్ఛ్రేష్ఠం సర్వలింగే
భ్యో గౌరీసాంబం న సంశయ ఇతి ॥ తత్రైవ । శ్లో ॥ కృతే రత్నమయం లింగం
త్రేతాయాం హేమసంభవం । ద్వాపరే పారదం శ్రేష్ఠం పార్థివం తు క
లౌ యుగ ఇతి । బాణలింగపరీక్షాప్రకారః శివరహస్యే । శ్లో ॥ త్రిపంచసప్త
ధా యావత్ తులాతులితమాదరాత్ । న యాతి సమతాం కస్య బాణలింగ
మితి శ్రుతం । సపీఠమప్యపీఠం వా బాణలింగం శివాత్మకం । పూజనీయం
ప్రయత్నేన భుక్తిముక్తిఫలేప్సుభిః । పాలగ్రామసహస్రేభ్యో బాణలిం
గం విశిష్యత ఇతి చ । శివలింగార్చనే నైవ ముక్తిర్భవతి నాన్యథేతి । ప్రకృత
మనుసరామః ॥ ౬౮ ॥ ఊర్ధ్వమితి । అస్య గోకర్ణస్య స్వర్గలోకావధీన్య
ర్థః - ఊర్ధ్వగం ఊర్ధ్వగ దేశం ప్రతి ఉత్పతత ఉత్పతనం కుర్వతా దుగ్ధ

రసేశ్వరం లింగమభ్యసం దస్నాంకితముఖా గణాః ॥ ౬౮ ॥
గ ॥ ఊర్ధ్వమాద్యలోకాదుత్పతితా చ దగ్ధపూరేణ పరి
ప్లావితా సిద్ధనదీ బభూవ దుగ్ధనదీ ॥ ౬౯ ॥ గ ॥ సంసిక్తా చ
యస్సా మధురేణ సర్వతో నందనోద్యానవనపాదపాస్త
దాదిసుధామధురాణి సువతే ఫలాని ॥ ౭౦ ॥ గ ॥ వజ్జన్మంద
రశైలకందరపుట వ్యాఘూర్ణదర్ణోభరస్సైవ రోజ్జా

పూరేణ క్షీరపూరేణ పరిప్లావితా సేచితా సిద్ధనదీ గంగా దుగ్ధనదీ క్షీరనదీ
బభూవ సంజాతేత్యర్థః ॥ ౬౯ ॥ సంసిక్తా ఇతి ॥ నందనోద్యానవన
నసంజ్ఞకారామః తస్మిన్ యే పాదపాః వృక్షాః తేసర్వతో
దిశి ఖిలదేశేష్వితి శేషః మధురేణ మధురం సేనయు
క్తాః సమ్యక్సేచనం ప్రాప్తాః తచ్చాదిక్రియావిశే
మారభ్యేతి తాత్పర్యార్థః - సుధా పీయూష
విశిష్టాని ఫలాని సువతే జనయంతి
మందర పాతసమయో భగవతః హాసాన్
న్నితి ॥ వజ్జన్ వజ్జనం కుర్వన్ యో మంద
దరీషు కందరోపాశ్రిత్య చరః - తేషు పుటం

వా యథాతథేత్యర్థః ॥ ని ॥ చక్రాణిపుటభేదాస్స్యురిత్యమరః - వ్యా
ఘూర్ణంతి ప్రవహంతి యాన్యర్ణాంసి జలాని॥ ని ॥ అంభోర్ణస్తోయపానీయ
నీరక్షీరాంబుశంబరమిత్యమరః- తేషాం భరో౽తిశయః॥ ని ॥ భరో౽తిశయ
భారయోరితి నానార్థమాలా- తస్య స్వైరం స్వచ్ఛందం యథాతథా॥
ని॥ మందస్వచ్ఛందయోః స్వైరమిత్యమరః - యః ఉజ్జాగరః జాగరూకో
ఘోషః నాదః॥ ని॥ స్వాననిర్ఘోషనిర్హ్రాదేత్యమరః- తేన భీషణో భ
యంకరః॥ ని ॥ దారుణం భీషణం భీష్మమిత్యమరః - తథావిధః పయః కల్లో
లినీవల్లభః క్షీరసరిత్పతిః యేషు తే తథాభూతాః- అత్ర కల్లోలినీశబ్దస్తరం
గిణీశబ్దపర్యాయ ఇతి బోధ్యం - ఖేదేన సంతాపేన స్తంభితాః స్తబ్ధాః కృ
తాః యే కింపచానవిబుధాః క్షుద్రదేవాః॥ ని ॥ కదర్యే కృపణక్షుద్రకింప
చానమితంపచా ఇత్యమరః- విబుధా దేవవిద్వాంసావితి నానార్థమాలా
చ- తైః ప్రారబ్ధాః ఉపక్రాంతాః భూరి స్తవాః స్తుతయో యేషు తే తథా

గరఘోషభీషణపయఃకల్లోలినీవల్లభాః। ఖేదస్తంభితకిం
పచానవిబుధప్రారబ్ధభూరిస్తవా గోవిందస్య కుతూహ
లం విదధిరే తే కేచిదేకక్షణాః॥౫౧॥ ప ॥ మజ్జతి మజ్జతి శైలే
పతతి చ పతతి కుతూహలం ద్యుసదామ్। శరణం శరణమత

భూతాః॥ ని ॥ స్తవస్తోత్రం స్తుతిర్నుతిరిత్యమరః- తే తథావిధాః ఏకే కే
చిత్ ఏకక్షణాః ముఖ్యకాలవిశేషాః॥ ని॥ ఏకో౽న్యార్థే ప్రధానే చ నిర్వ్య
కాలవిశేషోత్సవయోః క్షణ ఇత్యమరః - గోవిందస్య కుతూహ
లం కౌతుకం చ కుతూహలమిత్యమరః - విదధిరే చక్రురిత్య
ర్థ ఇత్యాది శైలే మందరపర్వతే మజ్జతి మగ్నే సతి
* సత్సూద్విషేత్యాదినా క్విప్ - తేషాం కౌ
గ్నే భవతీత్యర్థః *వర్తమానే లట్- శైలే ప
తి ధాతోర్లట్ శ్నాత్రాదేశః - ద్యుసదాం కౌ
వల్లట్ అతః కారణాత్ హే శార్ఙ్గధర వి
ష్ణో॥ ని ॥ శరణం గృహరక్షిత్రోరిత్యమరః-
శేరోదనమాహ్వానం వాక్యమిత్యర్థః*

క్రుశఆహ్వానేరోదనేచేతి ధాతోర్భావేలిట్ - అత్రశార్ఙ్గధరేతి విశే
ష్యంరక్షణసామర్థ్యసత్తాభిప్రాయగర్భమితి పరికరాంకురాలంకారః॥
శ్లో॥సాభిప్రాయేవిశేష్యేతుభవేత్పరికరాంకుర ఇతిలక్షణాత్ ॥ ౫౨॥త
తఇతి॥తతోవిబుధాక్రోశానన్తరంచకితాభీతయేసురాసురాఃతేషాంస్తో
మేనసంస్తూయమానఃస్తుతఃభగవానరవిందలోచనః శ్రీహరిఃప్రసాదః
అనుగ్రహఃతేనవిమలానిర్మలాఃతథాభూతైః ప్రవహంతీప్రసరంతీయా
కరుణాకృపాతస్యాఃఆసారఃఅవిచ్ఛేదవృష్టిఃతేనసాంద్రితైః మేదురీకృ
తైః ॥ ని ॥ సాంద్రస్నిగ్ధస్తుమేదురఇత్యమరః- కటాక్షైఃఅపాంగదర్శ
నైః॥ని॥ కటాక్షోపాంగదర్శనమిత్యమరః - అనుగృహ్యఅనుగ్రహంకృ
త్వాసాదరందృష్ట్వేతిభావః-కల్పతరుపల్లవఃకల్పవృక్షకిసలయం॥ ని॥

స్వంశార్ఙ్గధరేతిప్రచుక్రుశేఽబుధైః॥౫౨॥ గ॥ తతశ్చ
కితసురాసురస్తోమ సంస్తూయమానో భగవానరవింద
లోచనఃప్రసాదవిమలప్రవహత్కరుణాసార
సాంద్రితైఃకటాక్షైరనుగృహ్యకల్పతరుపల్లవోల్లాసినా
కైవల్యలక్ష్మీనివాస మందిరేణ కరారవిందేన తానా
శ్వాసయామాస॥ ౭౦॥ గ॥ తత్క్షణంచభూభారభంగు

మత్స్యేభవల్లవః । అస్త్రీప్రవాళే నాపిద్ధఇతి నానార్థమాలా - తద్వ
దుల్లాసినావికాసశీలేనేత్యర్థః - ప్రార్థితార్థదాత్రేతిభావః - కైవ
ల్యంముక్తిః ॥ ని ॥ ముక్తిఃకైవల్యనిర్వాణశ్రేయోనిశ్రేయసామృతమి
త్యమరః-తదేవలక్ష్మీఃతస్యాఃనివాసమందిరేణఆవాసస్థానేన కరార
వేందహస్తపద్మేనతాన్ దేవాసురాన్ ఆశ్వాసయామాస స
౭౦॥తత్క్షణంచేతి॥అథభగవాన్కమఠరూపీసన్నవతతా
భారేతి॥కులిశంవజ్రాయుధంతద్వత్కర్కశంకఠిన
దురంపవిరిత్యమరః - కర్కశంకఠినంక్రూరమిత్య
ణఃకషోపలఃశాణచక్రమితియావత్॥ ని॥ శానస
తేన నిష్పృష్టం సమీకృతం యద్వజ్రఫలకం అ
తేన ॥ ని ॥ వజ్రోస్త్రీహీరకేపివావితిపిశ్వః స్మి

రేణేతివాఽర్థః ॥ ని ॥ చికురాణాంవస్త్రాణాంస్నిగ్ధం సాంద్రస్నిగ్ధస్తుమేదు
ర ఇతిచామరః - అశేషంకృత్స్నం యద్భువనంలోకః తదేవ ఆత్మా శరీరం
యస్య సః ॥ని॥ సర్వమశేషంకృత్స్నమిత్యమరః ॥ని॥ విష్టపంభువనంజగత్
ఆత్మా యత్నో ధృతిర్బుద్ధిః స్వభావో బ్రహ్మవర్ష్మ చేతి సర్వత్రామరః - స
ర్వతోఽపిసర్వత్రాపి అయుతయోజనాని దశసహస్ర సంఖ్యాకాని యోజ
నాని ప్రమాణం యస్య సః * ప్రమాణే ద్వయసజిత్యాదినా మాత్రచ్ప్ర
త్యయః అయుతయోజనమాత్రశ్చాసౌ యోనిస్తరః విస్తృతిః ॥ ని ॥ వి
స్తారో విగ్రహో వ్యాసస్సతు శబ్దస్య విస్తర ఇత్యమరః - తేనశాలినా శో
భినేత్యర్థః - పరిమితా క్రియమాణాయా మాయాత్యా దశసహస్ర యో
జనవిస్తారోస్తి పృష్ఠభాగ ఇతిభావః - అత్రైకంబోధ్యం॥ శ్లో ॥ ధన్వాంతర

రిభుజంగపుంగవభోగవలయపరిబృంహణాదివకుటీరక
రటాశేషశాణనికృష్టవజ్రఫలకస్నిగ్ధేనవసర్వతోఽప్యశేష
భువనాత్మనాప్యయుతయోజనమాత్రవిస్తార[illegible]శాలినాచ
రమాంగేనపారాశర్య సంక్షేపపరిమితైరనుశ్రవైరేవ
చతుర్భిశ్చరణైస్సంకోచవికాసశీలయామాయయైవకం
ధరయాసమస్తాగమ స్తోమ మస్తకేనేవచ మస్తకేన పర

సహస్రంతుకోశః క్రోశః గవ్యూతం పునః । గవ్యూతంస్త్రీతుగవ్యూతిస్త
ద్వయం యోజనమతమితి ॥ చరమాంగేన పృష్ఠభాగేన పరాశరస్య అప
త్యం పుమాన్ పారాశర్యో వ్యాసః తత్సంబంధీయస్సంక్షేపః స్వల్పీకరణం
తేనపరిమితాః ఇయత్తాం ప్రాప్తాస్తథాభూతా అనుశ్రవా వేదాస్తైరే
చతుర్భిః పాదైః సంకోచవికాసౌ హ్రాసవృద్ధీ ఫలం యస్యాస్సా
మాయయా త్రిగుణాత్మక ప్రకృత్యా ప్రళయకాలేత
త్సృష్టికాలే తస్యాః వికాస ఇతి భావః - తయైవస్థితయా కంధ
కంధరో గళోర్ధ్వగ్రీవాయాం శిరోధిః కంధరేత్యపీత్య
మేఽఅగమాః వేదాంగశాస్త్రాణి ॥ ని ॥ ఆగ
నానార్థరత్నమాలాయాం తేషాంస్తోమః సమూ
నిఘాతస్సాగరాంశః ॥ ని॥ తిలకంక్లోమమస్తిష్కం

గాఢ స్కీటంముల స్త్రియామిత్యమరః - తేనైవ నిర్మలేన పరిహూద్భుతేనల తాశ్చర్యకరేణ బాహ్యస్పృష్టభ్యాం తిష్ఠన్ - మ_స్తకసమాధ్యానే॥ ని॥ మూర్ధ్యానామస్తకో స్త్రియామిత్యమరః - సాభోగ భోగకులేశ్వరో మోఘు జంగపుంగవః శేషః శిరస్యమోఘో సకాయిః సర్వదా శేషయః వేష్టనాః తేషాంబ్రహ్మాణ్డదభవృద్ధిరి వేత్యర్థః బృహద్వృద్ధా పరిధాతోః పరిపూ ర్వాద్భావేల్యుట్ప్రత్యయః - అగళితకాయంబహుపలయంకృత్వాగళ దేశముత్క్షిప్యచభూమిం ధృతవతస్తస్యాపిక తెలిప దేవాసురావస్థానప్ర యుక్తభారవశాద్గళదేశస్య నమనాత్సాకేకోపలయస్సంజాతపునరివల యాభివృద్ధిరితిభావః - అవనీభూమిస్తస్యాః గర్భః కుక్షిదేశః॥ ని॥ కుక్షి భ్రూణార్భకాగర్భా ఇత్యమరః - తస్మాద్వాపోస్సముత్తస్మాత్ ముక్తః క్షేత్రప్రవృత్తాయకో బాణ ఇవ॥ ని॥ ధనుశ్చాపోధన్వశరాసనకోదండ

ద్భుతేనసముద్భవనవనిగర్భాచ్చాపముక్త ఇవసా

స్నమగ్రేణరంహసా సముత్పపాతకుపరాట్ కమఠః॥

అ॥ వ॥ ప్రత్యుద్యత్కమఠకఠోరపశ్చిమాంగప్రశిథిలమూ

లసంనివేశః । ఉత్క్షిప్తః ప్రతనురివోపలో బలిష్ఠైరద్రి

ఃకం । శరేఖడ్గేచసాయకాఇతిచామరః - సమగ్రేణాఖండేన॥

మగ్రంసకలంపూర్ణమఖండంస్యాదిత్యమరః - రంహసా వేగేన॥

॥ రంహస్తరసీతురయస్స్యదఇత్యమరః సముద్భవన్నానిర్భవన్ మహో నధికః కమఠః కూర్మః॥ ని॥ కూర్మేకమఠకచ్ఛపావిత్యమరః - సముద్రఇ తి శేషః - సముత్పపాతఉత్ప్లుత్య పతనంచకారేత్యర్థః - ఉత్పద్యమాన ఏవసముద్రమావివేశేతిభావః॥ ౭౨ అ॥ ప్రత్యుద్యదితి॥ ప్రత్యుద్యన్ ప్రత్యా గచ్ఛన్ యఃకమఠః కూర్మః తస్యయత్కఠోరంకఠినం పశ్చిమాంగంపృ ష్ఠభాగః॥ ని॥ కరటకఠినక్రూరంకఠోరంనిష్ఠురందృఢమిత్యమరః - తస్యవ్యాసంగః సంబంధః తేనప్రశిథిలః అజీర్ణభగ్న ఇత్యర్థః - తథావిధః మూలసంనివేశః మూలప్రదేశః యస్యసః అద్రిర్మందరాచలః బలిష్ఠైః కేవలశాలిభిః ఉత్క్షిప్తః బలాద్దూరంప్రపాతితఇత్యర్థః తసుస్నాత్మే ఉ త్పలః పాషాణఇవ అర్ణవాత్సముద్రాత్ ల్యబ్లోపే పంచమీ సమారేఉపప

తత్ పాతాళాదుదక్షిపత్ అత్ర పాతాళాత్ ద్వారిక్ మందరోద్ధారణార్థమేవమూర్ధ్వముద్గచ్ఛతః కూర్మస్య పృష్ఠభాగేన ఊర్ధ్వదేశాత్ప్రక్షిప్తస్యోన్మజ్జతో మందరస్య సంఘర్షణాత్ శ్లక్ష్ణీభావః- తతః తత్పృష్ఠావధూననపూర్వపక్షే పాదఘ్నన విహారి బలాచ్ఛలిష్ఠోత్క్షిప్తలోష్టవద్దూరే పాతశ్చాసీదితి భావః ॥ ౫౩ ॥ అపిచేతి ఉద్వాంతాన్యుద్గీర్ణాణియాని సాగరపయసాపి తేషాంభరాః ధురాః ॥ సి॥ భరోతిశయభారయోరితి నానార్థమాలా- తైః రిక్తాః శూన్యాః గర్భా యేషాం తే- తథావిధా యే పర్యంతకందరాః పరిసరదర్యః తేభ్యో గళన్ నిస్సరన్ పవనో వాయుర్యస్య సః తథాభూతః గిరీంద్రో మందరః సలిలతో జలాన్మగ్నోద్ధితః స్నాతానులిప్తవత్సమాసః- అతఏవ- మహతా అధికేన శ్రమేణ ఆయాసేన నిస్సీమాని విర్మర్యాదా

ద్గ్రాగుదపతదగ్ణబాద్వదూరే॥౫౩॥ అపిచ॥ ప॥ ఉద్వాం
తసాగరపయోభరరిక్తగర్భపర్యంత కందరగళత్పవ
రీంద్రః । మగ్నోత్థిత స్సలిలతో మహాదాశ్రమేణ ని
మసిశ్వసిత ఖిన్న ఇవాబభాసే ॥౫౪॥౧ ॥ ఆలక్ష్య చత
శ్చర్యమానందమంథరేషు బృందారకేషు కిమతః పరంకర
వామేతి విజ్ఞాపయత్సు వినయేన గరుడధ్వజః సమానయత
వాసుకిమిత్యనుశశాస సమీగతశ్చతురాననః ॥౬౩॥౧॥ తత

నిశ్శ్వసితాని యస్య స తథాభూతశ్చాసౌ యః ఖిన్నః ఖేదయుక్తః తాశః పుమానివ ఆజభాసే ప్రచకాశే అత్ర పుమానితి శేషో బోధ్యః ॥౫౪॥ ఆలక్ష్యేతి॥ తదాశ్చర్యం తం విస్మయమాలక్ష్య దృష్ట్వా ఆనందేన సుఖేన మంథరాః అలసాః తథాభూతేషు బృందారకేషు దేవేషు వినయః నమనాదిః ॥ ని॥ వినయో నతిధర్మాదిశిక్షాచారప్రశాంతిష్వితి నానార్థమాలా- తేన గరుడధ్వజం శ్రీహరిం కిమితః పరం ఇత ఉత్తరం కిం కరవామ కిం కర్తవ్యమితి విజ్ఞాపయత్సు నివేదయత్సు సత్సు సమీపగతః అంతికస్థః చతురాననో బ్రహ్మా వాసుకిం సర్పరాజం ॥ని॥ వాసుకిస్తు సర్పరాజో ధగోనర సఙ్ఖ్యమరః - సమానయ అంతసమాగమయ తైత్యర్థః- ఇతః పరం వాసుకేరాగమనేన భవితవ్యమితి భావః- ఇతీత్థమనుశశాస ఆదిదేశేత్యర్థః ॥౬౩॥ తత ఇతి॥ తతోనం

తరంతథేతితథా భవత్విత్యర్థః - తస్య బ్రహ్మణశ్శాసన మాదేశం ప్రతిగృహ్యస్వీకృత్య బహిః బాహ్యదేశం ప్రతీత్యర్థః ॥ ని ॥ సనాసిత్యే బహిర్బాహ్యస్మాతీతే స్తమదశనఇత్యమరః - నిర్జగామానిర్గచ్ఛంతః నిర్జరా దేవాః సమానగ్రామాః ఏకగ్రామవాసినో యూయమేవవాసు కింసపర్ణరాజం సాంత్వనేన ప్రియవచనేన॥ని ॥ సాంత్వనం ప్రియభాషణమిత్యమరః-సమానయత సమానయనం కురుధ్వం ఇతీత్థం అసురవరాన్ బల్యాదీన్ ప్రార్థయామాసుః ప్రార్థనం చక్రురిత్యర్థః॥ ౨౪॥ ప్రాగితి॥ పాతాళం పాతాళలోకం జుషంతి సేవంతఇతి తేతథా- జుషీ ప్రీతిసేవనఇతిధాతోః క్విప్ - తథాభూతానాం దారకుమారకాణాం కళత్రపుత్రాదీనాం ప్రవృత్తిం వృత్తాంతం॥ని॥ వార్తా ప్రవృత్తిర్వృత్తాంత ఇత్యమ

స్తథేతి ప్రతిగృహ్యశాసనం తస్యనిర్ణిహాజేనా బహిర్నిర్జరా
స్సమాన గ్రామాయూయమేవ సమానయతవాసు కిం
సాంత్వేనేత్యేతి ప్రార్థయామాసురసురవరాన్॥ ౨౪॥

ప॥ ప్రాగేవ పాతాళజుషాం ప్రవృత్తిం జిజ్ఞాసవో దార
కుమారకాణాం। తేమందరోద్ధారబిలాధ్వనైవసద్యో
వతేరుర్దనుజాః ప్రహృష్టాః॥౫౫॥ క॥ ప్రవిశంతశ్చేదదృశు
రతర్కితోద్ధృతమందరమూలకందరోద్భ్రాంత మూ

ర్ఛః-ప్రాగేవ ఆదేశాత్పూర్వమేవ జిజ్ఞాసవః జ్ఞాతుమిచ్ఛవః తేదనుజా అసుతాః ప్రహృష్టాస్సంతుష్టాస్సంతః సద్యఏవ ప్రార్థనా సమకాలమేవ మందరస్యోద్ధారః ఉద్ధరణం తస్యబిలాద్వారంధ్రమార్గః తేనైవ అవతేరుః అవతీర్ణా బభూవురిత్యర్థః॥౫౫॥ ప్రవిశంతఇతి॥ ప్రవిశంతః ప్రవేశం కుర్వంతః తేదానవాః అతర్కిత మసంభావితం యథాతథా ఉద్ధృతః ఉత్పాటితః యః మందరః తస్యనామే మూలకందరాః తైరుద్భ్రాంతా ఉద్గీర్ణాః మూర్ఛితాః మూర్ఛనం ప్రాప్తాః యేపన్నగాస్సర్పాః తేషామాశ్వాసనం ఖేదాపనయనం తదర్థం పరిభ్రాంతా విఘూర్ణమానా యె బంధుజనాః పుత్రమిత్రాదయః తైర్నిరంతర నిరవకాశం సాంద్రమితి యావత్ అర్ణవేనిర్మజ్జన్నితరాం మజ్జనం కుర్వన్ యోఽచలరాజో మందరస్తస్య

సమ్మర్దస్సంఘర్షణం తేననిర్దళంతః విస్ఫుటంతః యేతలవితరాదయో లోకాః తేషు యే లోకాజనాః ॥ని॥ లోకస్తు భువనే జన ఇత్యమరః- తేషాం నిష్పేషో నితరాం పేషణం తేన యో ఘోషో నాదః తేన భీషితాః భీతాః ఆశ్వసంతః ఇతరఖేదానపనయంతః ఆశ్వస్తా ఇతరైః ఆశ్వాసం ప్రాపితాశ్చ యే విహస్తాః వ్యాకులాః ॥ని॥ విహస్తవ్యాకులౌ సమావిత్యమరః - జానపదజనాః దేశీయజనాః తైరాకీర్ణం వ్యాప్తమిత్యర్థః- అతితూర్ణం అతిశీఘ్రం ॥ ని ॥ సత్వరం చపలం తూర్ణమిత్యమరః- ఉద్గచ్ఛన్నుత్పతనుద్భవన్నితి వా యః ఆదికచ్ఛపో మహాకూర్మః-తస్య నిష్ఠురం యత్పృష్ఠం చరమాంగం తస్య సంఘట్టనమాఘాతః తేన స్ఫుటితాః దళితాః యాః శైలశిలాః మందరోపలాః తాసాం భంగో నాశః తేన సముచ్ఛలంతః ఉత్పతంతః యే అభం

ర్భితపన్నగాశ్వాసన పరిభ్రాంత బంధుజననిరంతర మ
ర్ణవనిమజ్జదచలరాజసంమర్దనిర్దళతలతలాది
లోకనిష్పేష ఘోషభీషితాశ్వసదాశ్వస్త విహస్త జా
నపదజనాకీర్ణమతితూర్ణముద్గచ్ఛదాది కచ్ఛపనిష్ఠురపృ
ష్ఠసంఘట్టనస్ఫుటిక శైలశిలాభంగ సముచ్ఛలద భంగుర
స్ఫులింగపరిష్వంగదందహ్యమాననగరగ్రామపల్లీనివే
శనిరంతరోత్పాతధారానిరీక్షణం సాధ్వసేన పతిష్యతి నా
మ భూతలం చలిష్యతి నామ సుమేరుం స్ఫుటిష్యతి నామ వి

గురాః అనశ్వరాః స్ఫులింగాః అగ్నికణాః తేషాం యః పరిష్వంగః సంబంధః తేన దహ్యమానః అతిశయేన భస్మీభూతః యే నగరగ్రామపల్లీనివేశాః యస్మిన్ తత్పురసంవసథకూటగ్రహాః యస్మిన్ తదిత్యర్థః ॥ని॥ నగరం నగవత్పుర ఇతి హేమచంద్రః ॥ని॥ సమౌ సంవసథగ్రామావిత్యమరః ॥ని॥ కుటిగ్రామకయోః పల్లీతి శాశ్వతః ॥ని॥ నివేశశ్శరణం క్షయ ఇత్యమరశ్చ । నిరంతరం సంతతం యదుత్పాతధారాణాం ఉల్కాపాతధూమకేతురక్తపరివేషాదిభావ్యశుభసూచకపరంపరాణాం నిరీక్షణం దర్శనం తస్మాద్యత్సాధ్వసం భయం తేన భూతలం భూలోకః పతిష్యతి పతనం కరిష్యతి నామ స్వోపరీతి భావః- సుమేరుః హేమాద్రిః చలిష్యతి నామ గమిష్యతి కిలేత్యర్థః-

విధ్యండకపాలంబ్రహ్మాండకటాహః స్ఫుటిష్యతినామదళిష్యతి కిమిత్యర్థః॥సాగరఃఅర్ణవః ప్రవేక్ష్యతినామప్రవేశం కరిష్యతికింరసాతలంప్రతీతి శేషఃఆవి శేషఃభువనభారంలోకధురంపరిత్యక్ష్యతినామపరిత్యాగంకరిష్యతికింఅసంభావితమతరిహితం మూలం మందరోద్ధరణాదిలక్షణంయస్మిన్ కర్మణితత్తథాఅనుక్షణంప్రతిక్షణంఉచ్ఛలంతీభిః ఉత్ప్లవంతీభిః కిం వదంతీభిఃజనశ్రుతిభిః తాదాత్వికప్రవాదైరితియావత్॥సి॥ కింవదంతీజనశ్రుతిరిత్యమరఃఅభితఃసమాకులంవ్యాకులంరసాతలం పాతాళందదృశుఃదర్శనంచక్రురితిత్యర్థః॥౭౫॥సమాగమ్యేతి॥ తేదానవాఃవాసుకింసర్పరాజంసమాగమ్యసంప్రాప్యయధోచితంయథాయోగ్యం॥సి॥ఉచితంస్యాన్మితెయోగ్యఇతినానార్థరత్నమాలా - తే నేతి శేషః-సభాజితాః

ధ్యండకపాలంప్రవేక్ష్యతినామసాగరఃపరిత్యక్ష్యతి నామ శేషోభువనభారమిత్యసంభావితమూలమనుక్షణము
చ్ఛలంతీభిః కింవదంతీభిస్సమాకులమభీతో రసాతలం॥
౭౫॥గ॥సమాగమ్యతేవాసుకింసభాజితాయధోచితం సమావేద్యసాగరమథన సంరంభ మనుపదమేవ కథాంతే
కథయామాసుశ్శనైరేవభవితవ్యంభవతామందర వేష్ట
నేదామ్నేతి॥౭౬॥గ॥ అనుమోదమానోవచనమమీషాం
ఆహచస్మేదమురగపతిః॥౭౭ ॥ గ ॥ అహోచిరాయమ

సతర్పితాస్సంతఃసాగరమధనేసంరంభః ఉపక్రమఃతం సమావేద్యనివేద్యఅనుపదంఅవ్యవహితోత్తరక్షణఏవకథానామప్రకృతేఆగమనక్షణోచితప్రస్తావఃతస్యాంతేవసానేశనైఃమందమిత్యర్థః - భవతాత్వయామందరఃవేష్ట్యతేయేనేతి కరణేల్యుట్ప్రత్యయః- మందరవేష్టనంయద్దామరజ్జుఃతత్త్వేనభవితవ్యంవర్తితవ్యంఇతీత్థంకథయామాసుః ఊచురిత్యర్థః॥౭౬॥అన్వితి॥అమీషాందానవానాంవచనమనుమోదమానస్సంతుష్యన్నిత్యర్థః-ఉరగపతిఃవాసుకిః సస్మేరంసస్మితం యథాతథాఆహచఅవదచ్చేత్యర్థః॥౭౭॥ అహోఇతి ॥ భ్రాతృజనస్యదేవాసురాణామితితాత్పర్యార్థః- అయమభ్యుదయః సముద్రమథనాదమృత ప్రాప్తిలక్ష

ణంత్రేయఇత్యర్థఃచిరాయచిరకాలస్య॥ ని ॥ చిరాయచిరరాత్రాయచి
రస్యాద్యాశ్చిరార్థకాఇత్యమరః - శ్రుతఃకర్ణగోచరీకృతః అహోఇతి
హర్షే॥౭౮॥యదితి॥ఆదితేయాదేవాఃదైతేయైరసురై స్సమాగమ్య మిళి
త్వాయన్మనీషితంయత్ప్రయోజనంకిలసాధయంతిసంపాదయంతి తత్ర
తస్మిన్ ప్రయోజనవిషయే అనియుక్తైరననుజ్ఞాతైః అప్రార్థితైరపీతి
వార్థః-భ్రాతృభిఃకాద్రవేయైస్సహోదరైఃనాగైః॥ని ॥ విష్వక్సంతమ
సంనాగాఃకాద్రవేయాస్తదీశ్వరా ఇత్యమరః-సాహాయకం సహాయస్య
కర్మఅనువర్తనతన్నియోగానురూపమాచరితవ్యంకర్తవ్యమిత్యేవంన్యా
యస్సదసద్వివేకఏవ మాంచోదయతిప్రేరయతిఅత్రాస్మిన్నర్థే భవతాం
యుష్మాకంఆవేదనేనవిజ్ఞాపనేనకింఫలమితి శేషః॥౭౯॥పరంత్వితి॥పరన్తు

యాశ్రుతోయమభ్యుదయోభ్రాతృజనస్య॥౭౮॥ గ॥ య
త్కిలసమాగమ్యదైతేయైరాదితేయాస్సాధయంతిమనీ
షితంతత్రస్వయమనియుక్తైరపికాద్రవేయైర్భ్రాతృభిత
సాహాయకమాచరితవ్యంన్యాయఏవచోదయత్యత్రకిమా
వెదనేనభవతాం॥౭౯॥పరంతు॥ ప॥ మూలేవాలధిమగ్రత
స్సురగిరేర్మౌళించమేబద్ధ్వాతాకల్పేప్రాచి పినాకినాభ
గవతాకృష్టోస్మియల్లీలయా। తత్కాలశ్లథసంధి బంధ

కింత్విత్యర్థః-ప్రాచిప్రాక్తనేకల్పేపద్మాదిసంజ్ఞికబ్రాహ్మాదివసే- కల్పల
క్షణముక్తమమరే॥శ్లో॥దివ్యైర్వర్షసహస్రైర్ద్వాదశభిర్దైవతం
యుగం।దైవేయుగసహస్రేద్వేబ్రాహ్మఃకల్పౌతు తౌనృణామితి ॥ యది
త్యవ్యయంవేత్యర్థకంతాత్పర్యప్రకరణాభ్యాంఅథవాహేత్వర్థః॥ ని॥
యత్తద్యతస్తతోహేతావిత్యమరః- సురగిరేర్మేరుపర్వతస్యమూలేమూ
లదేశేమేవాలధింలాంగూలంఅగ్రతఃశిఖరదేశమౌళిముత్తమాంగం బ
ద్ధ్వాతాబంధంకుర్వతాభగవతాపినాకినాపరమేశ్వరేణలీలయావిలాసే
నఆకృష్టఃసమాకర్షణంగమితఇత్యర్థః - త్రిపురసంహారకాలేధనుష్ట్వం
కారార్థమితిభావఃసచాసౌకాలశ్చేతితత్కాలఃతస్మిన్ శ్లథాని భగ్నా
నిసంధీనాంవంశానాంబంధాఃకీలాః పరివృత్తానివ్యత్యస్తాని అస్థీనిచయే

షాంతాని-తథాభూతానిమర్మాణిమర్మస్థానానిఅద్యేదానీమపిస్మితజృం
భితక్షువధుషుస్మితంఈషద్ధసనం ॥ ని॥ సోత్ప్రాసస్సమనాక్స్మితమిత్యమ
రః-జృంభితంజృంభణం॥ని ॥ జృంభస్తుత్రిషుజృంభణమిత్యమరః- క్షువధుః
కాసః ॥ ని॥ స్త్రీక్షుత్క్షుతం క్షవఃపుంసి కాసస్తు క్షవథుః పుమానిత్యమరః
స్వచ్ఛందః స్వతంత్రః ॥ ని ॥ స్వతంత్రోపావృతః స్వైరీస్వచ్ఛందో నిరవ
గ్రహ ఇత్యమరః-తస్యభావస్స్వాచ్ఛంద్యం ఉచ్ఛిద్యతే * రౌధాదికా
దుత్పూర్వాచ్ఛిదిర్ద్వైధీకరణఇతిధాతోర్లటిఝసంతాదేశః॥ ౫౬ ॥
అపిచేతి॥యోహంకోమలానిమృదూని ॥ ని॥ కోమలంమృదులంమృద్విత్య
మరః-తథాభూతేషుతల్పేషుశయ్యాస్వపి ॥ ని ॥ తల్పంశయ్యాట్టదారే
ష్విత్యమరః- అశ్మసుపాషాణేష్వివశయితుంశయనంకర్తుంనశక్నో
మిశక్తోనభవామీత్యర్థః - కుండలితాంవలయవత్తాం త్యక్త్వోత్సృజ్య

పరివృత్తాస్థిని మర్మాణితాన్యద్యాపి స్మితజృంభితక్షువధు
షు స్వాచ్ఛంద్యముచ్ఛిద్యతే॥౫౬॥అపిచ॥ప॥ యస్తల్పేష్వ
పికోమలేషు శయితుం శక్నోమి నాశ్మస్వివ త్యక్త్వాకుండ
లతాం స్వపన్నపిచయోనాయంతుమద్యోత్సహే । పా
షాణద్రుమ గుల్మకంటకదరీకూట ప్రపాతోద్భటం సో

స్వపన్నపి స్వాపంకుర్వన్నపియశ్చాహం అద్యేదానీమాయంతుంఆకృ
ష్టుంభోగమితి శేషః - నోత్సహేన మృష్యామీత్యర్థః - ఉత్పూర్వాత్ష
హమర్షణఇతిధాతోర్లట్-సోహంవాసుకిః జరావిస్రసా॥ని॥ పలితంజ
రసాశౌక్ల్యంకేశాదౌవిస్రసాజరేత్యమరః- తయాజర్ఝరాణిజీర్ణా
నితథాభూతైర్గాత్రైరవయవైః ॥ ని ॥ గాత్రంప్రతీకేదంత్యగ్రజం
ఘాభాగేవపుష్యపీతిభాస్కరః- పాషాణైః శిలాభిః ద్రుమైః వృక్షైః గు
ల్మైస్స్తంబైః ॥ని॥ అప్రకాండేస్తంబగుల్మావిత్యమరః - కంటకైః వేణ్వా
దిభిఃద్రుమాంగైర్వా ॥ ని ॥ సూచ్యగ్రేక్షుద్రశత్రౌచ రోమహర్షేచ
కంటకఇత్యమరః॥ని॥కలటకః పులకే వేణౌ ద్రుమాంగే క్షుద్రవైరిణీతిభా
స్కరః-దరీభిఃకందరైఃకూటైఃశిఖరైః॥ని॥అయోఘనే శైలశృంగే సీరాం
గేకూటమస్త్రియామిత్యమరః- ప్రపాతైఃభృగుభిః ॥ ని ॥ ప్రపాతస్తుత

టోభృగురిత్యమరః - ఏతైరుద్భటందుస్పర్శం దుర్నిరీక్ష్యమిత్యర్థః-అ చలంమందరాద్రిం వేష్టయితుంపరివరీతుంక్షమఃసమర్థః కిం నేత్యర్థః- శయ్యాస్పర్శమపి కర్తుంసమర్థో న-మయాకంటకగుల్మాదిసంకులమం దరవేష్టనంకర్తుమశక్యమితిభావః॥౫౭॥తదితి॥తత్తస్మాత్కించిన్మామ నుగృహ్యభవంతో యూయంమహాత్తరుణాః యూనః తక్షకకర్కోటక శంఖచూడగుళికైరావతప్రముఖాః ప్రభృతయో యేషాం తే తథాభూ తాః ఫణాధరాః-సర్పాః నయంతుప్రాపయంతు॥౮౦॥అంతత ఇతి॥ అంతతఃఅంతేచరమకల్పే ఇత్యర్థః - జితఃనిర్జితఃశ్రమోగ్లానిరాయా సోవాయేనసతథాభూతం సర్వదాభూభారవహనాదితిభావః- శేషం వానయతఇత్యేవమభిదధానః భాషమాణోవాసుకిః ఇత్థమభిదధే - అ

హంవెష్టయితుంక్షమః కిమచలంగాత్రైర్జరానిర్ఘర
రైః॥౫౭॥౧॥తదాపునరిత్థమభిదధదానవైః॥౮౦ ॥ ౧॥
అంతతః జితశ్రమం శేషం వానయత ఇత్యభి దధానో
వాసుకిరిత్థమభిదధే॥౮౧॥ ౨॥ క్షుద్రైః కింకరణీయమే
భిరురగైఃక్షీణాయుషామంతకైర్యాశేషంనయతేతివా
గజనితేసైవాస్తుసత్యాధునా।భూభారేహ్యుపయుక్తఏ
షవిదితస్సర్వైస్స్మృతోన్యః పునస్త్వం శేషో భవసీతిని

భిహితః॥౮౧॥క్షుద్రైరితి॥క్షీణంనష్టంఆయుర్జీవితకాలో యేషాం తేతథాభూతానాం ॥౩॥ ఆయుర్జీవితకాలోనేత్యమరః- అంతకైర్మారకైఃఅతఏవక్షుద్రైః కదర్యైః॥౩॥కదర్యేకృపణక్షుద్రకింపచానమితంపచా ఇత్యమరః-ఏభిరురగైః పన్నగైఃకరణీయం కర్తవ్యంకింఏతైస్సాధ్యంనభవతీతిభావః - శేషంనయతేత్యేవం తేతథావాగజని అజాయతాసీదితివార్థః సావాగేవఅధునాసత్యాఽవితథాస్తుభవతుసర్వైః విదితః జ్ఞాతఃఏషోపి శేషోపీత్యర్థః-భూభారేభూమిధారణవిషయే ఉపయుక్తః తతఃతస్మాద్భూమిభారకాదన్యః శేషఃపునఃఅవశిష్టస్త్వమిత్యర్థఃత్వంభవానేవాసీభవసీత్యర్థఃఇతీత్థంనిశ్చితధియఃనిర్ణీతబుద్ధయ-వయంత్వామేవయాచామహే ప్రార్థయామహే ॥౫౮ ॥ అపీతి॥అచలంమందర

మపి పాణిభిఃహస్తైః కషణానిఘర్షణాని తైర్మణినాతుల్యాం మణివచ్ఛ్లక్ష్ణీకుర్మః కృశీకుర్మః ॥ ని ॥ శ్లక్ష్ణందభ్రం కృశంతన్వీత్యమరః-ఆదుగ్ధజలధేః క్షీరసముద్రమభి వ్యాప్యత్వాంభవంతమపి సుఖేన అనాయాసేన శయితంభావే క్తః స్వాపో యస్మిన్ కర్మణిత త్తథావో ఢాస్మః ఘు జేఘువహిష్యామ ఇత్యర్థః-వహప్రాపణ ఇతిధాతో ర్లుట్ * సహివహో రోదవర్ణస్యేత్యోత్వం యథాభవాన్ తుష్యసి హర్షం ప్రాప్నోషితదుపరి మందరోపరి ఆవేష్ట్యేతి శేషః సుఖమనాయాసం యథాతథాఆకర్షామః ఆకర్షణంకుర్మః ప్రసీద ఆయచ్ఛస్వాగచ్ఛేత్యర్థః - శనకైః ప్రచల ప్రయాహీత్యర్థః యశః కీర్తిం ప్రాప్నుహి ॥ ౫౯ ॥ ప్రాతివేశికాఇతి॥ యతః కారణాద్వయంభవతః ప్రతివేశః ప్రతిసదనం తత్రభవాః ప్రాతివే

శ్చితధియస్త్వామేవయాచామహే॥ ౫౮॥ ప॥ అపిశ్లక్ష్ణీకు
ర్మోమణివదచలం పాణికషణైరపిత్వాంవోఢాస్మస్సుఖ
శయితమాదుగ్ధజలధేః। సుఖంచాకర్షామస్తదుపరియ
థాతుష్యతిభవాన్ ప్రసీదాయచ్ఛస్వ ప్రచలశనకైః ప్రా
ప్నుహియశః॥౫౯॥కింబహునా॥౫॥ ప్రాతివెశికావలయం
భవతః పరిచితహృదయాశ్చచిర సంవాసేన తత్ర తదవ
ధార్యతాం॥౬౨ ॥ ప ॥ మహద్భిర్గృథ్నీమస్స్రజమజ
గరైర్మందరచరైర్మహద్భిర్వా పాశైర్భ్రమయితుమ

శికాఃఅభిముఖసదనవర్తినఇతియావత్ చిరతరంబహుకాలం సహవాసః ఏకత్రావస్థితిః తేనత్వమేతి శేషః పరిచితహృదయాః పరీక్షితమనసః తతః కారణాత్తద్భవితవ్యంత్వయైవావధార్యతాంపర్యాలోచ్యతాంభవతో యశ్చింతకావయం కిమపినమృషావదామ ఇతిభావః॥౬౨॥ మహద్భిరితి॥మందరేచరంతిగచ్ఛంతీతిమందరచరాః తథాభూతైః మహద్భిః స్థూలదీర్ఘైరిత్యర్థః-అజగరైఃనాగవిశేషైః శయుభిః ॥ని॥ అజగరశయుర్వాహసఇత్యుభావిత్యమరః- స్రజంమాలాం గ్రంధీమః గ్రంథనంకుర్మః మహద్భిః పాశైః దామభిర్వాతే మచలంభ్రమయితుంవిఘూర్ణయితుంఅలంశక్తాః॥ని॥అలంభూషణపర్యాప్తిశక్తివారణవాచకంఇత్యమరః- స్మః

భవామః ॥ అథవా కరాగ్రైః హస్తాగ్రైర్జలధింక్షీరార్ణవంమథ్నమః మంథనంకుర్మః నః అస్మాకం కింక్షరతి అస్మాకంకిమపినగచ్ఛతీతి హృదయం తేజనా ఇతి శేషః తేతవయశః ఉద్గాతుం గానంకర్తుంపునఃపునరపి వదామః బ్రూమఃఇతి ॥ ౬౦॥ఇతీతి॥ ఇతీత్థం దానవైః ప్రార్థితఃఅనుత్తరః ప్రతివచనరహితః ॥ ని॥ ప్రశ్నేనుదీచి ప్రతివాక్యే నేచ త్రిష్వనుత్తర ఇతి భాస్కరః-భుజగపతిః వాసుకిః యావత్సకలం ॥ని॥ యావత్తావచ్చ సాకల్యే ఇత్యమరః-ఏకంవలయంకుండలం ఉత్సృజన్ విసృజన్ ఉత్తస్థౌ ఉత్థిత ఇత్యర్థః తావత్సకలంతద్దీర్ఘభూతంఅర్ణవమథనేన యః క్షోభః చాంచల్యంతస్మాత్ శంకితంసంభావితమూహితమితియావత్ తథాభూతం పతనం పాతం యస్యాః తథాభూతాంఅవనింభూమింధారయితుంఓ

లంస్వస్థమచలం । కరాగ్రైర్మథ్నీమో జలధిమథవా కిం
క్షరతి నో యశస్తే ద్గాతుం తే పునరపి వదామః పునరపి ॥
౬౦॥౪॥ ఇతి ప్రార్థితో దానవైరనుత్తరో భుజగపతిః
ప్రస్థాతుకామో వలయమేవ ముత్సృజన్యావ దుత్తస్థౌ
తావదర్ణవమథన క్షోభశంకిత పతనామవనీం ధార
తుమవస్థాపితః స్వయంభువా వజ్రస్తంభ ఇవ సందదృశే॥
౬౧॥ ౪॥తతః ప్రతిష్ఠధ్వమిత్యనుజ్ఞాయ దానవాన్ ప్రసా
రయన్ మందరోద్ధార రంధ్రాభిముఖం మనువృత స్తక్షు

ధుం స్వయంభువా బ్రహ్మణా వస్థాపితః నిఖాతః వజ్రస్తంభః హీరక స్థూణ ఇవ సందదృశే దృష్టం-యద్వా యావదుత్తస్థౌ తావత్సందదృశే దృష్ట ఇతి వా యోజనా ॥ ౬౧ ॥ తతఇతి ॥ తతోనంతరం దానవాన్ ప్రతిప్రతిష్ఠధ్వం ప్రయాణం కురుధ్వమి త్యేవమనుజ్ఞాయ ఆదిశ్యేత్యర్థః- మందరోద్ధార రంధ్రం మందరపర్వతోత్పాటనబిలం తస్యాభిముఖం యథా తథా ముఖం స్వవదనం ప్రసారయన్ ప్రచాలయన్ తక్షుకో నాగః ॥ని॥ తక్షుకోనాగవర్ధక్యోరిత్యమరః-ఆదిర్యేషాం తే తక్షుకాదయః తైరనువృతః అనుసృతః భువో భారోద్ధూ స్తస్యవహనం ధారణం తస్మిన్ నిశ్చలేన అచంచలేన భగవతా పూజ్యేన శేషేణ అనుమతః సంమతిమాన్ సః శనైశ్శనైః మన్దంమం

దంభోగస్య కాయస్య యేవలయాః కుండలనానితాన్ శిథిలీచకార శ్లథ యాంచకారేత్యర్థః॥౮౪ ॥ అథేతి॥ అథప్రస్థానానంతరంఫణీంద్రాస్సర్వత్రైస్తైః పథిమార్గే ప్రథమే ప్రాథమికే॥ ని ॥ ప్రథమాప్రవరాదిమావితిభాస్కరః - విశ్రమే విశ్రాంతిస్థానే బిలాధ్వనా మందరోత్పాటనరంధ్రమార్గేణ విశంతం ప్రవిశంతం అతఏవ పార్థివః పృథివీసంబంధః యోగంధః ఆమోదః తస్యసారేణ స్థిరాంశేన సాంద్రం మేదురం ॥ని॥ సాంద్రస్స్నిగ్ధస్తు మేదుర ఇత్యమరః - అయాచితోప్రార్థితస్సన్ ఉపపన్నః ప్రాప్తః తథాభూతం పవనం వాయుం ఆకంఠం గళపర్యంతం పపుః పానంచక్రుః॥౬౧॥ తత ఇతి॥ తతోనంతరం ప్రపాతఇవపర్వతభృగురివ॥ని ॥ ప్రపాతస్తుతటోభృగురిత్యమరః - పరిహృతే పరిత్యక్తే నిమ్నోన్నతే నిమ్నోన్న

కాదిభిరనుమతో భూభారవహననిశ్చలేన భగవతా శేషే
ణశనైశ్శనైశ్శిథిలీచకారభోగవలయాన్ ॥౮౪॥ప॥ అథ
తేనబిలాధ్వనావిశంతం పవనం పార్థివగంధసారసాం
ద్రం । ప్రథమేపథి విశ్రమే ఫణీంద్రాః పపురాకంఠమ
యాచితోపపన్నం॥౬౧॥గ ॥ తతః ప్రపాతఇవపరిహృత
నిమ్నోన్నతే తస్మిన్ బిలద్వారే మహతాయత్నేన మం
దంమందముత్సర్పంతో దశయోజనమధః పతంతః శత
యోజనమారురుక్షంతః పునరపేక్షమాణా నిమ్నోన్న
తాః సమీకుర్వంతో భూయసాయావదశ్రామ్యన్నిలాశ

త ప్రదేశాయేనతత్తథాభూతే తస్మిన్ బిలద్వారే మందరోత్పాటనచ్ఛిద్రద్వారి॥ని॥ స్త్రీద్వార్ద్వారం ప్రతీహారఇత్యమరః - మహతా అధికేన ప్రయత్నేన మందం మందం దశయోజనముత్సర్పంతః ఉద్గచ్ఛంతోపి శతసంఖ్యాకానియోజనానియస్య సతథాభూతః అధః అధోదేశే పతంతః పతనం కుర్వన్తస్సంతః ఆరురుక్షంతః పునః ఆరోఢుమిచ్ఛంతస్త్విత్యర్థః - నిమ్నోన్నతాః సమీకుర్వంతస్సంతః పునః అపేక్షమాణాః కాంక్షంతః అతఏవ భూయసా అధికం పూత్కుర్వంతః పూత్కారం కుర్వంతః అనిలాశనాస్సర్పాః యావదశ్రామ్యన్ శ్రమం ప్రాపుః అ తావదధ్యక్షకో యావచ్ఛబ్దః॥ ని ॥ యావ

త్రావచ్ఛసాకల్యేవధౌమానేవధారణఇత్యమరః॥౮౫॥ తావదితి॥ తావద
సురేశ్వరాఃబలివిరోచనప్రభృతయఃకలాఏవావలంబనాన్యాశ్రయాఃతే
షాంప్రదానంవితరణంతదేవఅపదేశోవ్యాజఃతేనపరిఘతోమరగదా
ప్రాసాఃఆదయోయేషాం తేతథాభూతైః అత్రమహద్భిరాయసతంతు
భిఃవలయితఃనీరంధ్రోబృహద్దండః॥ని॥ పరిఘఃపరిఘాతనఇత్యమరః- తో
మరఃసర్వలాయుధం॥ని॥సర్వలాతోమరోస్త్రియామిత్యమరః- గదా ఆ
యుధవిశేషః॥ని॥గదోరోగహరిభార్యోర్గదాస్యాదాయుధాంతర ఇతి
భాస్కరః-ప్రాసఃకుంతాయుధం॥ ని ॥ ప్రాసస్తుకుంతఃకోణస్త్వ్రిత్యమ
రః-ఏతదాభిరిత్యర్థోబోధ్యఃప్రహరణైరాయుధైః॥ని ॥ ఆయుధంతుప్ర
హరణమిత్యమరః-సోపానాన్యారోహణానీవ॥ని॥ఆరోహణంస్యాత్సో
పానమిత్యమరః-కల్పయంతఃవిరచయంతఃశనైర్మందంపరి కర్షయంతః

నాః॥౮౫॥౫॥ తావత్కలావలంబనప్రదానాపదేశేనపరి
ఘతోమరగదాప్రాసాదిభిః ప్రహరణైః ప్రకల్పయం
తఇవసోపానానిపరి కర్షయంతశ్శనైరివ ప్రాపయా
మాసురవనితలంఫణాధరానసురేశ్వరాః॥౮౬॥ ప ॥ ఆ
పాతాళాత్ఫణధరపతేరాచ మూలాత్సుమేరో రద్రా
త్ఖుస్తైస్తిమితపతితంభోగ మాయాసయోగాత్ । మం

ఆకర్షయంతస్సంతఃశనైర్మందంఫణాధరాన్సర్పాన్ అవనీతలం భూత
లంప్రాపయామాసుఃనిన్యురిత్యర్థః - స్వయంప్రయాసంమహాంతమను
భవంతోపిబలినఃకార్యంసాధయంత్యేవేతిభావః॥౮౬॥ ఆపాతాళాది
తి॥ఆపాతాళాత్పాతాళలోకమారభ్యసుమేరోర్హైమాద్రేః ఆమూలా
త్ మూలదేశమభివ్యాప్యేత్యర్థః * ఆఙ్మర్యాదాభివిధ్యోరిత్యనేనో
భయత్రపాక్షికావ్యయీభావసమాసాభావః - ఆయాసఃశ్రమః తస్య
యోగస్సంబధః తస్మాత్ స్తిమితంనిశ్చలం ఆర్ద్రంచ వాతత్వణితం శ
యితంచేతికర్మధారయసమాసః॥ని॥ ఆర్ద్రంసార్ద్రంక్లిన్నంతిమితం
స్తిమితసంమున్నముత్తంచేత్యమరః ఫణాధరపతిఃవాసుకిః తస్యభోగం
కాయం॥ని ॥ భోగస్సుఖేస్త్ర్యాదిభృతావహేశ్చ ఫణకాయయోరిత్యమ

రశి-ఫణాధరపతిఃవాసుకిఃతస్య భోగంకాయం అవనివలయాదగ్రమండ
లాదతివేగాదతిజవాదుద్ధృతస్య ఉత్పాటితస్య మంథానాద్రేః మంద
రస్యసంబంధీత్యర్థః భువిభూమావాలగ్నం సంగతం ఇదానీమితిశేషః
త్రుటితంఛేదంప్రాప్తమతఏవఘటితంగ్రథితం - అథవాపూర్వంత్రు
టితంబలాద్దేవాసురైరుత్పాటితాన్మధ్యేచ్ఛిన్నమిదానీం దేవాసురై
ర్ఘటితంఛిన్నరూపరజ్జువద్గ్రథితమిత్యర్థః - సమాసస్తుస్నాతానులి
ప్తవత్-ఏకంముఖ్యాం మూలం మూలభంగమివ అద్రాక్షుఃదదృశుః॥
౬౨॥ అథేతి ॥ అథపాతాళంవిహాయభూప్రదేశానయనానంతరం అ
హిపుంగవంవాసుకింకథంచిత్ అతికృచ్ఛ్రేణఆశ్వస్తం ఆశ్వాసం ప్రాప్న
వంతం వ్యథకత్వాత్తస్యేతిభావః ఆలక్షయంతః పశ్యంతః దానవాః
నగానామద్రీణాంనగరాణాంపురాణాంగ్రామాణాంసువసథానాం
నదీనాంసరితాం నదానాం పుంనదీనాం నదీశానాం సముద్రాణాంచ

ధానాద్రేరవనివలయా దుద్ధృతస్యాశువేగా దంతలగ్న
గ్నంత్రుటితఘటితంమూలమేకంభువీవ॥ ౬౨॥ X ॥ అథ
కథంచిదాశ్వస్తమహిపుంగవమాలక్షయంతో నదావా
నగనగరగ్రామనదీనదనదీశసంతానదంతు రేణభౌమె
నపథాపరిక్రమణమావేద్యమాంద్యహేతుమాసాద్యత
దనుజ్ఞామాఫణామండలాచ్చవాలమూలంకరాంచలై
ర్యుగపత్సకంధిషూపనివేశయం తఅపరాన్మహోర

యానిశతాన్యనేకాఃతేషాంసంతానాః అవిచ్ఛేదాః సర్వత్రస్థితయఇతి
యావత్ ॥ని॥ సంతానాస్యురవిచ్ఛిత్తివంశాపత్యాసురద్రుమా ఇత్యమరశే
షః-తైఃదంతురేణనిమ్నోన్నతేనవ్యాప్తేనేతివార్థఃభూమౌభవః భౌ
మఃతథాభూతేనపథామార్గేణపరిక్రమణంగమనం*పరిపూర్వ్యావృత్రి
ముపాదవిన్యాసఇతిధాతోర్ల్యుట్ప్రత్యయః - మాంద్యంశైఘ్ర్య
రాహిత్యంతస్యహేతుంకారణమిత్యావేద్య విజ్ఞాప్య తస్యవాసుకేరను
జ్ఞాంఅభ్యనుజ్ఞామాసాద్యప్రాప్య-అథఫణామండలాదిఃపదద్వయం ఫణా
మండలమారభ్యేత్యర్థఃఆవాలమూలంలాంగులాగ్రమభివ్యాప్యే
త్యర్థః-కరాంచలైఃహస్తాంచలైఃయుగపదేకదాస్కంధేషుఅంసేషూప

వాసుకిం ఉపనివేశయంతః స్థాపయంతస్సంతః అపరాన్ అన్యాన్ మహో
రగాన్ పునః తక్షకాదీన్ అంగుళిభిః కరశాఖాభిః॥ ని॥ అంగుళ్యః కరశాఖా
స్స్యురిత్యమరః- అంగుళీయకాని ఊర్మికా ఇవ॥ ని॥ అంగుళీయకమూర్మి
కేత్యమరః- పాదైః నూపురాన్ మంజీరాన్॥ ని॥ పాదాంగదం తులాకోటి
ర్మంజీరో నూపురోస్త్రియామిత్యమరః- పాణిభిః కంకణానీవ॥ ని॥ కంకణం
కరభూషణమిత్యమరః- కటిభిః శ్రోణిఫలకైః॥ ని॥ కటో నా శ్రోణిఫలకం
కటిః శ్రోణిః కకుద్మతీత్యమరః- కటిసూత్రాణి మాంజీరజ్జవ ఇవ వక్షసా హా
రవలయానీవ ముక్తాసరమండలానీవేత్యర్థః వహంతః ధరంతస్సంతః లీల
యా క్రీడయా॥ ని॥ క్రీడా లీలా చ నర్మ చేత్యమరః- తారాపథేన అంతరిక్ష
రూపేణ॥ ని॥ తారాపథోంతరిక్షం చేత్యమరః- పథా మార్గేణ దుగ్ధోద
ధిం క్షీరార్ణవం అభితస్థిరే అభిముఖం ప్రయయురిత్యర్థః॥౮౨॥ దూరా

గాన్ అంగుళిభిరంగుళీయకానీవ పాదైర్నూపురా
ణీవ పాణిభిః కంకణానీవ కటిభిః కటిసూత్రాణీ వ వక్షసా
హారవలయానీవ వహంతో లీలయా తారాపథేన పథా దు
గ్ధోదధిమభిప్రతస్థిరే॥౮౨॥ ప॥ దూరాదలక్ష్యత సురైర్ద
నుజాంసలగ్నా ద్రాఘీయసీ భుజగపుంగవభోగరేఖా। తి
ర్యక్ప్రవాహముపయాతవతీవ దిష్ట్యా మందాకినీ నిపతితా
శిఖరే హిమాద్రేః॥౮౩॥ ప॥ పాయంపాయం పవనమభి

దితి॥ దనుజానామంసేషు స్కంధేషు లగ్నా స్థితా ద్రాఘీయసీ అతిదీర్ఘా
భుజంగపుంగవో వాసుకిః తస్య భోగరేఖా కాయదండః సురైః ఇంద్రా
దిభిః దూరాత్ హిమాద్రేః శిఖరే నిపతితా స్రస్తా తిర్యక్ప్రవాహః ప్రవ
హనం భావే ఘఞ్ తముపయాతవతీ ప్రాప్తవతీ మందాకినీ వియద్గంగేవ ది
ష్ట్యా ఆనందేన॥ ని॥ దిష్ట్యా సముపజోషం చేత్యానందేథాంతకేంత ఇత్యమ
రః- ఆదృశ్యత దృష్టేత్యర్థః మహాప్రయాససంపాదనీయస్య వాసుక్యాగ
మనస్య అనాయాసలాభాదానంద ఇతి భావః॥౮౩॥ పాయమితి॥ పవనం
వాయుం పాయంపాయం పీత్వా పీత్వేత్యర్థః అభితః స్థౌల్యం స్థూలత్వం
ఆపాద్యమానం ప్రాప్నువంతం ఫణాధరపతిం వాసుకిం వాహం వ హాం ధృ

త్వాధృత్వేత్యర్థః॥విశ్లథాఃవిగళితాస్సంధీనాంబంధాఃకీలానియేషాం తేతథాభూతాఃదైత్యాదితిపుత్రాః॥ తిత్యదిత్యాదిత్యపత్యుత్తరపదాణ్ణ్య ఇతిదితిశబ్దాదపత్యార్థేణ్యప్రత్యయఃభారోధూఃతస్మాద్విశ్రాంతిఃవిశ్రమ ణంతస్యహేతోఃప్రత్యుద్యాతైఃప్రతిముఖమాగతైఃసురపరివృఢైఃదేవైః సార్ధం॥ప్రభౌపరిబృఢఇతినిపాతనాత్సాధుః॥ని॥ ప్రభుఃపరిబృఢోధిప ఇత్యమరః-భువిశార్ఙ్గంధనుఃపాణౌయస్యసతథాభూతస్య శ్రీహరే-సంని ధౌనికటేనిదధిరేనిచిక్షిపుః॥తతఃపర-కర్తవ్యోపదేశనాయేతిభావః॥౮౪॥ అథేతి॥ అథవాసుకిప్రక్షేపానంతరం-శిథిలాఃశిథిలితాఃయేఅంసాఃభుజశి రాంసితేషుమాంసళితఃపౌష్టిక్యంప్రాప్తఃయఃఖేదఃబాధా తస్యవినో దకృతే అపనోదనాయేత్యర్థః పరికలితః కృతః అంగానాం మథయవా

తస్మాత్సల్యామాపాద్యమానం వాహం వాహం ఫణాధరపతిం
విశ్లథసంధిబంధాః ప్రత్యుద్యాతై స్సురపరిబృఢై ర్భా
రవిశ్రాంతిహేతో స్స్వాధీనం దైత్యా భువి నిదధిరే సంని
ధౌ శార్ఙ్గపాణేః॥౮౪॥ప॥ అథశిథిలాంసమాంసళితఖేద
వినోద కృతే పరికలితాంగ భంగమథితో పివవృధుర్నవ
తాం॥కరచరణోదరాంగుళిభుజాంతరకంధరతో భువిభు
జగా నిపేతురితరే విబుధద్విషతాం॥౮౫॥ప॥ఖర్వోన్నతా
సురసంధసంధానకృతాం వ్యథాం। విజితో విబుధై

నాంభంగఃఖండఃయస్మిన్కర్మణితత్తథా॥ని॥భంగఃఖండేపరాజయే-తరం గేరోగభేదేచేతిభాస్కరః-పరితస్సర్వతోపివవృధుర్వరధువతాంధూన నంకుర్వతాంవిబుధానాంవిద్విషఃతచ్ఛత్రవఃఅసురాఃతేషాంకరాశ్చచ రణాశ్చఉదరాణిచాంగుళ్యశ్చభుజాంతరాణిచకంధరాశ్చకరచరణోద రాంగుళిభుజాంతర కంధరం తస్మాత్తతః॥ ద్వంద్వశ్చప్రాణితూర్య సేనాంగానామితి - ప్రాణ్యంగత్వాదేకవద్భావః- భువిఇతరేతథకా దయోభుజంగాఃసర్పాఃవినిపేతుః॥౮౫॥ ఖర్వేతి॥వాసుకిఃదైత్యైరసు రైఃవిబుధైః దేవైఃవిజితః తాళవృంతాదభిరుపచరితస్సన్నిత్యర్థః॥ఖ ర్వోవామనః। ని॥ ఖర్వోహ్రస్వశ్చవామనఇత్యమరః ఉత్తానాఃపౌన్న

త్యశాలినశ్చ యేసురాదానవాః తేషాంసహంథేషుసంధారణేన వహనే నకృతాంప్రాప్తాంవ్యథాందుఃఖం ॥ని॥ పీడాబాధావ్యథాదుఃఖ మిత్యమరః-శనైర్మందంవిజహౌవిససర్జ * ఓహాక్త్యాగఇతిధాతోః కర్తరిలిట్ ॥౬౬॥ పరిశ్రామ్యత ఇతి ॥ పరిశ్రామ్యతఃపరిశ్రమంప్రాప్తవతఇత్యర్థః-వాసుకేస్సర్పరాజస్యఅతిక్రాంతాఃవెలామతివెలాః నిమర్యాదాఇత్యర్థః॥ని॥అబ్ద్యంబువికృతౌవెలాకాలమర్యాదయోరపీత్యమరః - *అత్యాదయఃక్రాంతాద్యర్థేద్వితీయయేతిసమాసః - తథాభూతాః యాఃశ్వాస నిశ్వాసానాంపరంపరాః పఙ్క్తయఃతాభిః పరిణమంతౌ ప్రాదుర్భవంతౌఉపచయాపచయౌవృద్ధి హ్రాసౌయస్యాస్సాకించపరిణతఃపరిపక్వఃస్థౌల్యంప్రాప్తోవాయశ్శరస్యతృణస్యకాండోదండఃతద్వత్పాండురాధవళా॥ని॥శరోదధ్యాద్యగ్రాసారేబాణేకాండేతృణాంత

> దైత్యైర్విజహావాసుకిశ్శనైః॥౬౬॥౪॥ పరిశ్రామ్య
> తశ్చవాసుకెరతివేలశ్వాసంశ్వాసపరంపరా పరిణమద
> పచయోపచయాపరిణతశరకాండపాండరాచభోగయ
> ష్టిరభిపూరయితుం దుగ్ధసాగరమాపతితావిదూరాదు
> చ్ఛృంఖలతరంగమాలాసమాకులాస్తుభేవ సిద్ధనదీసు
> సురైరాలులోకే॥౭౭॥ ప॥క్షితిధరపరిపాత క్షుభ్యదం
> భోధిగర్భప్రచలదమృతబిందుస్యందసాంద్రైస్సమీరైః।

రఇతిభాస్కరః-భోగయష్టిఃదండసదృశఃకాయఇత్యర్థఃదుగ్ధసాగరం క్షీరసముద్రమభిపూరయితుంపూరితకాంక్షుణంవిదూరాద్బహుదూరాదాపతితాయాతాఉచ్ఛృంఖలాఃనిర్నిరోధాఃయేతరంగాః తేషాంమాలాభిః సమాకులాసంకులాస్తబ్ధానిశ్చలాసిద్ధనదీ గంగేవ సురాసురైః ఆలులోకేదృష్టేత్యర్థః॥౭౭॥క్షితీతి॥క్షితిధరోమందరస్తస్య పరిపాతేనపరిపతనేనక్షుభ్యత్ తారళ్యలక్షణక్షోభంప్రాప్నువన్ యోంభోధేగర్భఃకుక్షిదేశఃతస్మాత్ప్రచలంతోయేమృతస్యబిందవఃతేషాంస్యందఃప్రవహణంతేనసాంద్రైః మేదురైః సమీరైర్వాయుభిఃఅపనీతావర్తితాస్వేదఖేదౌఘర్మోదకశ్రమౌ యస్యసతథాభూతః ఫణిపతిర్వాసు

కీః త్రిజగతా త్రిభువనేన అనభివేద్యం వేదితుమశక్యం ఆద్యం కారణభూతం దేవం ప్రకాశమానం ముకుందం శ్రీహరిం దదర్శ దృష్టవానిత్యర్థః॥౬౭॥ అథేతి॥ అథ శ్రీహరిదర్శనానంతరం వాసుకిః ప్రణిపతన్ నమస్కారం కుర్వన్ స్వఫణామణీనాం ప్రకాశా యే దీప్తయః తేషాం ధారా అవిచ్ఛేదాః ఏవ నీరాజనా న్యారాత్రికాః తైః అరవిందనాభస్య శ్రీహరేః చరణారవిందం పాదకమలమారాధయామాస అర్చయతేత్యర్థః॥౬౮॥ ఇదం చాహేతి యోజనా॥ భగవన్నితి॥ హే భగవన్ శేష ఇవ వ్యాకరణే వ్యాకరణశాస్త్రే శిక్షితో నాస్మి న భవామి శేషేణేవ స్వేన గ్రంథాకరణాదితి భావః-పద్మః పద్మాఖ్యనాగ ఇవ పాంచరాత్రే పాంచరాత్రాగమే అకృతః శ్రమో భ్యాసో యేన స తథాభూతః నాస్మి తేనేవ స్వేన పాంచరాత్రం ప్రకాశి

ఫణిపతిరపనీతస్వేదఖేదో దదర్శ త్రిజగదనభివేద్యం దేవ
మాద్యం ముకుందం॥౬౭॥గ॥ ప్రణిపతన్నథ వాసుకిః ఫణా
మణిప్రకాశధారానీరాజనై రారాధయామాస చరణా
రవిందమరవిందనాభస్యాహ చేదం॥౬౮॥గ॥ భగవన్న శి
క్షితోస్మి శేష ఇవ వ్యాకరణే అనభియుక్తోస్మి పద్మ ఇవ పాం
చరాత్రే అకృతశ్రమోస్మి కంబళాశ్వతరావివ గాన్ధర్వే
కేవలమహం భగవతో మేరుధన్వసస్సాయకసంధానావస
రసంపన్నం భవతశ్చరణారవిందం విన్యాసభాగ్యం పరిశీల

కరణాభావాదితి భావః కంబళాశ్వతరావివ కంబళసంజ్ఞికాశ్వతరసంజ్ఞికనాగావివ గాంధర్వే సామవేదోపవేదే అకృతో శ్రమోస్తీతి యోజనా - తాభ్యామివ స్వేన భగవచ్చరిత్రగానస్యాకరణాదితి భావః అహం భవతః అప్రచ్యుతైశ్వర్యశాలినః మేరుః ధనుర్యస్య స తథాభూతస్య పరమేశ్వరస్య త్రిపురసంహారకాల ఇతి భావః సాయకో బాణః॥ సి॥ శరే ఖడ్గే చ సాయక ఇత్యమరః - తస్య సంధానం సంధుక్షణం తస్యావసరః సమయః తస్మిన్ సంపన్నం లబ్ధం భగవతో భగవత ఇతి శేషః చరణారవిందయోః విన్యాసః స్థాపనమేవ భాగ్యం కేవలం సౌభాగ్యమే వేత్యర్థః బాణరూపత్వాద్భవత ఇతి భావః అంతరేణ కరణేన అంతఃకరణేన పరిశీలయన్ ధ్యాయన్ సన్ భ

గవచ్ఛాసనం ప్రథమభువనాధిపత్యలక్షణామాజ్ఞాం పరిపాలయన్నను తిష్ఠన్ భవతో నియోగో నిదేశః స ఏవానుగ్రహః ప్రసాదః తమాకాం క్షన్నిచ్ఛన్ భవతో ఽధీనః వశవర్తీ సన్ ఆస్సైతిష్ఠామీత్యాహ పూర్వేణాన్వయః॥౯౦॥అ అథవిష్ణుస్తామాహ॥ కిమితి ॥ పద్మనాభస్యాశవచరణాంబుజే పాదారవిందే ధిషణా బుద్ధిః నమగ్నా న సంసక్తా యది తంత్రైః పాంచరాత్రాదిభిః కిం ప్రయోజనం మంత్రైః ప్రణవాదిభిః కిం వ్యాకరణేన ఇదముపలక్షణం శిక్షాదివేదాంగైః కిమిత్యర్థః పురాణేన స్కాందాదినా వా కిం వేదశాస్త్రాదిభిర్యద్యద్భవతి తత్సర్వస్యాపి భగవచ్చరణారవిందభక్త్యైవ సంభవాత్తైస్సాధ్యం న భవతీతి భావః॥౬౮॥ ఇతీతి॥ ఇతీత్థం అబ్జసం

యన్నాంతరేణ కరణేన పరిపాలయన్ భవచ్ఛాసనమా
కాంక్షన్భవతో నియోగానుగ్రహమాసే భవదధీన ఇతి ॥
౯౦॥తదనుచ ॥ ప॥ కింతంత్రైః కింమంత్రైః కింవ్యాకర
ణే కింపురాణేన। చరణాంబుజే నిమగ్నా ధిషణా యది ప
ద్మనాభస్య॥౬౮ ॥ గ ॥ ఇతిస్తూయమానమబ్జసంభవాది
భిరిందిరారమణో వాసుకిమిదమవాదీత్॥౯౧ ॥ గ॥వత్స
వాసుకే న వక్తవ్యమిదం త్వయా॥౯౨॥ గ॥ పరిజానత్యైవ
హి భక్తిమియతీమపి మయా ప్రతిష్ఠాపితోఽసి ప్రథమభువ
నాధిపత్యే తదిదానీం మాహేశ్వరం ధనురనస్పృశ్య సం

భవో బ్రహ్మాదిభిర్యేషాం తైః స్తూయమానం స్తుతిభాజనీ క్రియమాణం వాసుకిం సర్పరాజ- ఇందిరారమణః శ్రీపతిర్విష్ణురిదం వచనమవాదీదభాణీదిత్యర్థః॥౯౧ ॥ వత్సేతి॥ హే వత్స వాసుకే త్వయా ఇదం న వక్తవ్యం అభక్తవిషయత్వాత్ పూర్వోక్తవచనస్యేతి భావః ॥౯౨ ॥పరీతి॥ ఇయతీమేతావతీమపి భక్తిం మయి తవానురాగమిత్యర్థః- పూజ్యేష్వనురాగో భక్తిరితి మహోపాధ్యాయ వచనాత్పరిజానతా జానతైవ మయా ప్రథమభువనే నం పాతాళం తస్యాధిపత్యే ప్రతిష్ఠితః నిక్షిప్తః తదిదానీం త్రిపురసంహారకాల ఇత్యర్థః మాహేశ్వరం పరమేశ్వరసంబంధిధనుః మేరుః సర్వాత్మరూపమితి భావః- అనస్పృశ్య అస్పృష్ట్వా సంపాదితమాసాదితమి

త్యర్థః॥జ్యారూపత్వాత్తవేతిభావః-యశఃకీర్తిం మాహేశ్వరం మహేశ్వర సంబంధిత్యర్థః-తదావాసత్వాత్తస్యేతిభావః ఇదం గిరింఏతంమందరంప్రదక్షిణీకృత్య వేష్టయిత్వేతిభావః పరివర్ధయవృద్ధిం ప్రాపయ ఇతీత్థం ఆదిశామికథయామీత్యర్థః మమాత్యంతభక్తాత్వాత్తవేతి భావః ॥౯౩॥ తేజసేతి ॥ దివ్యేనశ్లాఘ్యేన తేజసాప్రభావేన దీప్త్యాబలేనేతివార్థః ॥ని॥ తేజఃప్రభావేదీప్తౌచబలేశుక్రేప్యథత్రిష్వితి అమరః- ఆప్యాయయిష్యామిః గతతాపం కరిష్యామీత్యర్థః - అత్రార్థే అసంశయ సంశయోనాస్తీత్యర్థః - మంథశ్చాసావద్రిశ్చేతి కర్మధారయఃతథాభూతమద్రింఅత్రమంథపదేనమ. థపదోపయోగిదండఇతి బోధ్యం-తదుక్తమమరేణ ॥ ని ॥ వైశాఖమంథమంథాన మంథానోమంథ

పాదితం యశోమాహేశ్వరంగిరిమిమంప్రదక్షిణీకృత్య
పరివర్ధయేత్యాదిశామి॥౯౩॥ప॥ తేజసాప్యాయయి
ష్యామిదివ్యేనత్వావసంశయం । కామం వేష్టయమంథా
ద్రింకర్షంతుత్వాంసురాసురాః॥౯౪॥గ।ఇతిదత్తవరో
వాసుకిరిందిరారమణేనపరితోషయన్ సురాసురాన్పశ్య
త్సువైమానికేషుసముత్ప్లుత్య వేగేనసద్యః కృతవిద్రుమ
కాణ్డవత్సంవేష్టయామాసభోగేనమందరగిరేరాభోగం॥

దండకఇతిద్వితీయకాండే - కామమత్యంతం వేష్టయ వేష్టనం కురుసురాసురాదేవాసురాఃవిరోధస్యశాశ్వతికత్వాదేవ*యేషాంచవిరోధశ్శాశ్వతికఇతిగోవ్యాఘ్రాదివదేకవద్భావాభావః-త్వాంభవంతంకర్షంతుఆకర్షణంకుర్వంత్విత్యర్థః॥౯౪॥ఇతీతి॥ఇతీత్థంఇందిరారమణేనరమాకాంతేనదత్తఃవితీర్ణః వరః సామర్థ్యలక్షణప్రసాదోయస్యసతథాభూతంవాసుకిఃసర్పరాజఃసురాసురాన్పరితోషయన్సంతోషం ప్రాపయన్నిత్యర్థః - విమానేవ్యోమయానేనచరంతీతి వైమానికాః సిద్ధచారణాదయఇతియావత్- తేషుపశ్యత్సుద్రష్టృషుసత్సుసద్యః వేగేనజవేన సముత్ప్లుత్యసముత్ప్లవనంకృత్వామంద్రరాద్రేఃఆభోగంపూర్ణతాం॥ ని॥ఆభోగాపూర్ణతాయత్నావితి భాస్కరః - కృతఃవాత్యాదినా సమీ

కృతః యో విద్రుమకాండః ప్రవాళదండః తేన తుల్యం యథా తథా సంవేష్టయామాస సంవేష్టనం చకారేత్యర్థః॥౬౯॥ ప్రణమంత ఇతి ॥ భగవంతం షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నం జనార్దనం శ్రీహరిం ప్రణమంతః ప్రణామం కుర్వంతః స్తువంతః స్తుతిం కుర్వంతః వాసవాద్యా ఇంద్రాదయః సురాసురాః వవల్గుః ప్రచేలుః మంథనార్థమితి భావః జగర్జుః సింహనాదం చక్రుః కార్యస్య కరగతప్రాయత్వాదితి భావః ॥ ౭౦ ॥ ఇతి శ్రీమద్భారద్వాజవెల్లాలమహాదేవ సూరిః రచితాయాం విబుధానంద సమాఖ్యాయాం నీలకంఠవిజయవ్యాఖ్యాయాం తృతీయాశ్వాసవివృతిః॥

సమాప్తశ్చ తృతీయాశ్వాసః-

—*—

౬౯ ॥ ప॥ ప్రణమంతస్తువంతశ్చ భగవంతం జనార్దనం। వవల్గుశ్చ జగర్జుశ్చ వాసవాద్యాస్సురాసురాః ॥ ౭౦॥

ఇతి శ్రీమద్భారద్వాజకులజలధికౌస్తుభ శ్రీనీలకంఠదీక్షితవిరచితే నీలకంఠవిజయే చంపుకావ్యే తృతీయాశ్వాసస్సమాప్తః.

నీలకంఠవిజయే-సవ్యాఖ్యానే.

చతుర్థాశ్వాస ప్రారంభః.

ప॥ సంవేష్టయన్నథ స మందరమంబురాశౌ సార్థద్వ

చతుర్థాశ్వాసవ్యాఖ్యా.

ప్రారంభః-

శ్లో ॥ దేవానామమృతప్రాప్తౌ గతో యో ముఖ్యహేతుతాం । తమిహానందసంప్రాప్త్యై ఫణిరాజముపాస్మహే॥౧॥ అథ కాలకూటోత్పత్తిం తద్భక్షణరూప పరమేశ్వరచరితం చ వర్ణయిష్యన్నాదౌ మథనప్రకారాదికమాహ॥ సంవేష్టయన్నితి॥ అథానంతరం స భుజంగరాజో వాసుకిః అర్ధయోర్ద్వయమర్ధయం తేన సహితః సార్ధద్వయః అర్ధాభ్యాం స

హీతం సార్థం తథాభూతం చ తద్వలయం చేతి వార్థః తథాభూతేన వలయేన అంబురాశౌ సముద్రే మందరం వేష్టయన్ వేష్టనం కుర్వన్ ఆస్యం ముఖం ముఖభాగః పుచ్ఛం వాలభాగశ్చేతి పార్శ్వద్వయే ఉభయపార్శ్వయోః శతయోజనే యస్మిన్ కర్మణి తత్తథా భవతి తథా సురాసురాణాం కర్తరి షష్ఠీ యేం మంథనాయ మంథనార్థం ఉచ్ఛిశేషం అవశేషా బభూవేత్యర్థః తథా చ వలయితాంశం విహాయ ముఖభాగే శతయోజనభాగం పుచ్ఛభాగే ఏకశతయోజనభాగమవశేషితవానితి భావః॥ ౧ ॥ అ॥ అథ వలయితం వాసుకిం ఉభయేపి జగృహురిత్యాహ॥ తత ఇతి॥ తతో వేష్టనానంతరం దానవేషు పూర్వజైః జ్యేష్ఠైః అస్మాభిరితి భావః పూర్వః కాయస్య పూర్వః కాయః శిరోభాగ ఇత్యర్థః. అవరజైః నిష్ఠైః తైరితి భావః అపరః కాయస్యాప

యేనవా నేనభుజంగరాజః। పార్శ్వద్వయేపి శతయోజన
ముచ్ఛిశేషపుచ్ఛం ముఖం చ మథనాయ సురాసురాణాం॥
౧॥౪॥ తతః పూర్వజైః పూర్వకాయః ఫణిపతే రవరజైర
పరకాయశ్చ పరిగ్రాహ్య ఇతి న్యాయమాచక్షాణేషు
దానవేషు కటాక్షేణ కమలాక్షస్య శాసనేన చ స్వయం
భువః అనుగృహీతాః పరికల్ప్య శిరోభాగమసురం జగృ
హుర్వాలభాగమదితిసుతాః॥ ౧ ॥ ౪ ॥ అనంతరమంత
భ్రమదచలరాజ మూలశిలా సంఘ సంఘర్షణ కం

రకాయః పుచ్ఛభాగ ఇత్యర్థః గ్రాహ్యః స్వీకర్తవ్య ఇత్యర్థః ఇత్థం న్యాయముపపత్తిం ఆచక్షాణేషు వదత్సు సత్సు కమలాక్షస్య కటాక్షేణాపాంగదర్శనేన స్వయంభువో బ్రహ్మణశ్చ శాసనేన ఆజ్ఞయా చానుగృహీతాః అదితిసుతాః దేవాః శిరోభాగం వాసుకేరితి భావః అసురం అసురాణామిదం తస్యేదమిత్యణ్ప్రత్యయః- తాదృశం పరికల్ప్య నిశ్చిత్య విహాయేత్యర్థః వాలభాగం లాంగూలపార్శ్వం జగృహుః దధురిత్యర్థః॥౧॥అ॥ అథ మంథనపరిపాటీం వర్ణయతి॥ అనంతరమితి॥ అనంతర ముఖపుచ్ఛభాగయోః దైత్యదేవగ్రహణానంతరం అంతః క్షీరార్ణవకుక్షౌ భ్రమన్ ఘూర్ణమానో యోఽచలరాజో మందరః తస్య మూలేయాశ్శిలాః తాసాం సంఘస్య

మూహః తేనసంఘర్షణంలోడనంతదేవకండూయనంతేననిద్రాణఃశ
యితఃయఃకమఠరాజఃకూర్మః॥ని॥నిద్రాణశయితౌసమౌ । కూర్మేకమ
ఠకచ్ఛపాః ఇతిచామరః - తస్య శ్వాసానాం ముఖనాసిక వాయూనాం
యాఃపరంపరాః పఙ్క్తయః తాభిఃపరిప్లుతంఅపోహితంపవనాశనా
నాంసర్పాణాంలోకేభువనే॥ని॥లోకస్తుభువనేజన ఇత్యమరః - దుర్భి
క్షమన్నాలాభవ్యసనంయస్మిన్ సతథాభూతం కించఅభితస్సర్వతఃవికీ
ర్ణాఃవిక్షిప్తాఃయేదుగ్ధకల్లోలాఃక్షీరతరంగాః తేషాంనిపాతోనిపతనంతేన
పూరితఃభరితఃశుద్ధజలార్ణవః శుద్ధోదకసముద్రః యస్మిన్సతథాభూ
తే ఆమూలంమూలదేశమారభ్యేత్యర్థః పరిభ్రమన్తఃఘూర్ణమానాః
యేఅమృతార్ణవస్య సముద్రస్యావర్తాః ఉదకభ్రమాః ॥ ని ॥ స్యాదావ

డూయననిద్రాణకమఠరాజనిశ్వాసపరంపరా పరిప్లు
తపవనాశనలోకదుర్భిక్షమభితోవికీర్ణ దుగ్ధకల్లోల ని
పాతపూరితశుద్ధజలార్ణవ మామూలపరిభ్రమదమృత
సాగరావర్తపరిభ్రమితతిమితిమింగిలోద్గీర్ణ తత్కాల
నిగీర్ణాజీర్ణశఫరతర్ణ కాకీర్ణమత్స్యచ్ఛ శిఖరిశిఖరని
ష్పతదచ్ఛనిర్ఝర స్రోతోనిపాతపరిధౌత చక్రవాళశి

ర్తోంభసాంభ్రమ ఇత్యమరః - తైః పరిభ్రామితాః విఘూర్ణనంప్రాపి
తాఃయేతిమితిమింగిలాఃమత్స్యవిశేషాః తైరుద్గీర్ణాః వాంతాః తత్కాల
నిగీర్ణాఃతత్క్షణగళితాఃజీర్ణాయేశఫరతర్ణకామీనశిశవః॥ని॥ సద్యోజాత
స్తుతర్ణక ఇత్యమరః - తైరాకీర్ణం వ్యాప్తమత్స్యచ్ఛాని అత్యచ్ఛాని తాని
యానిశిఖరిణాం పర్వతానాంశిఖరాణి ॥ ని ॥ ఉచ్చప్రాంశూన్నతోద
గ్రోత్యాద్యమరః- తేభ్యో నిష్పతంతోయేఅచ్ఛాస్స్వచ్ఛోదకాః నిర్ఝ
రాగిరినదీప్రవాహాః ॥ ని ॥ ప్రవాహోనిర్ఝరోఝరఇత్యమరః - తే
షాంస్రోతాంసిఅంబుసరణాని ॥ ని ॥ స్రోతోంబుసరణంస్వతరిత్యమరః-
తేషాంనిపాతేనధౌతంక్షాళితంచక్రవాళస్యలోకాలోకపర్వతస్యశిలా
నాముపలానాం చక్రంసమూహోయస్మిన్ సః ॥ ని ॥ చక్రంజాలంచ
జాలకమిత్యమరః - తథాభూతంఅతిరభసోత్యంత మథనత్వరా తేనస

ముద్భూతాః సముత్పన్నాః ధాతూనాం మనశ్శిలాదీనాం ॥ని॥ ధాతుర్మ
నశ్శిలాద్యద్రేరిత్యమరః - రాగః ఆరుణ్యం తేన సముద్భావితాశరిరతా
యాఽకాండోఽకాలః ॥ని॥ కాండోఽస్త్రీ దండబాణార్వవర్గావసర వారి
ష్విత్యమరః - తస్మిన్ సంధ్యా సంధ్యాకాలః తయా సంసూచితః హాలా
హలోపప్లవో విషసంబధ్యుపద్రవః యస్మిన్ స తథా భూతః ఉత్ప్లవమా
నాః ఉత్ప్లుతిం ప్రాప్నువంతః యే దుగ్ధకణాః క్షీరశీకరాః తేషామాసారః
ఆస్వాద ఇతి పాఠాంతరం ధారాసంపాత ఆఘ్రాణనం వా తేన సుహితః
తృప్తో యో భుజంగరాజో వాకింతస్య యో భోగః కాయః ॥ని॥ భోగస్సు
ఖే స్త్ర్యాదిభృతావహేశ్చ ఫణకాయయోరిత్యమరః - తస్య ప్రసారణం
దీర్ఘీకరణం తస్య వేగో జవః తస్మిన్ పతంతః పతనం కుర్వంతః ఉత్పతంతః

లాచక్రమతిరభస సముద్ధూతధాతురాగ సముద్భావి
తాకాండసంధ్యాసంసూచితం హాలాహలోప ప్లవము
త్ప్లవమానదుగ్ధకణాస్వాదసుహితభుజగరాజభోగప్ర
సారణవేగపతదుత్పతత్సురాసురస్తోమపర్యవస్థాపనవ్య
గ్రపద్మసంభవము భయపార్శ్వ సంఘటితశిలాసంఘ
సంఘర్షణసుఖనిర్ముచ్యమానచిరపరిణామనిర్మలవా
సుకినిర్మోకశకలపరిధానసంజిఘృక్షా నుధావత్ప్రి మథ

ఉత్తిష్ఠంతశ్చ యే సురాసురాస్తేషాం స్తోమస్సమూహః తస్య పర్యవస్థాప
నం మథనకర్మణ్యేవస్థాపనం పలాయనాదికం ప్రతిషిధ్యేతి భావః తస్మిన్
వ్యగ్రో జాగరూకః పద్మసంభవో బ్రహ్మా యస్మిన్ స తథాభూతం ఉభా
చ తౌ పార్శ్వే చేతి కర్మధారయః తయోః సంఘటితాః సంబద్ధాః సం
యోజితా ఇతి వార్థః యే శిలానాం సంఘాః తేషాం సంఘర్షణం ఉల్లేఖ
నం తేన సుఖమనాయాసం నిర్ముచ్యమానః విసృజ్యమానః యః చిరపరిణా
మః చిరకాలావస్థిత్యా పరిపాకః తేన నిర్మలః యో వాసుకేర్నిర్మోకః
కంచుకః ॥ని॥ సమౌ కంచుకనిర్మోకావిత్యమరః - తస్య శకలం ఖండమేవ పరి
ధానం అధోంశుకం తస్య సంజిఘృక్షా సంగ్రహీతుమిచ్ఛా - అథవా నిర్మో
కశకలస్యైకకర్మణి షష్ఠీం కృత్వా పరిధానార్థం సంజిఘృక్షేతి యోజనా

బోధ్యా॥ ని॥ అంతరీయోపసంవ్యానపరిధానాన్యథోంశుకమిత్యమరః - త
స్యైః అనుధావంతః అన్వగచ్ఛంతః యే ప్రమథాః పారిషదాః తేషాం యూ
థస్య సంఘస్య నినాదేన కలకలేన మేదురః సాంద్రః తథాభూతం అత్యా
యాసేన పరిశ్రాంతః పరిశ్రమం ప్రాప్తో జరన్ వృద్ధః యః ఉరగరాజో వా
సుకిః॥ ని॥ జీవో జీర్ణో జరన్నపీత్యమరః - తేన సముద్వాంతాః ఉద్గీర్ణాః పరు
షః క్రూరో యో విషానలః తస్య జ్వాలా స్తైషాం కలాపేన సమూహేన॥
ని॥ కలాపో భూషణే బర్హే తూణీరే సంహతావపీత్యమరః - దురాపాదు
ష్ప్రాపా దుస్సహేతి యావత్ యా లాలా తాలునిర్గతజలం॥ ని॥ సృణి
కాస్యందినీ లాలేత్యమరః తయా ప్రవర్తితః కలితః హాలాహలస్య విషా
ఖ్యస్య బీజానామావాపః ఆవాపనం యస్మిన్ సతథాభూతం ఆవసథస్య
ఆవాసభూతమందరస్య పరిభ్రమణేనావర్తనేన ఉద్విగ్నాభీతా స్త్రీస్వ

యూథనినాదమేదురమత్యాయాసపరిశ్రాంత జరదుర
గరాజసముద్వాంతపరుషవిషానలజ్వాలాకలాపదురా
పలాలాప్రవర్తితహాలాహల బీజావాపమావసథ పరి
భ్రమణ సముద్విగ్న కాత్యాయనీ పరిరంభ సంభ్రమా
నందితచంద్రశేఖరతయా ప్రతిక్షణముపర్యుపచీయమా
నమహాతపస్సంభారమారసాతల పరిభ్రమ దర్ణవా

భావాదితి భావః యా కాత్యాయనీ గౌరీ తస్యాః పరిరంభః ఆలింగనే యస్సం
రంభః ఉపక్రమః * రభ రాభస్యే రాభస్యముపక్రమ ఇతి ధాతుపాఠాత్ -
తేనాంచితస్సంతోషం గమితశ్చంద్రశేఖరః యస్మిన్ సః తస్య భావస్త
త్తాతయా॥ తదుక్తం దేవీభాగవతే ॥ శ్లో॥ భ్రమతో మందరస్యాద్రేరూ
ర్ధ్వదేశే మహేశ్వరః । సగణస్త్వవసద్దేవ్యా దేవానాం హితకామ్యయే
తి॥ ప్రతిక్షణం వీప్సాయామవ్యయీభావః ఉపరి మందరోర్ధ్వదేశే ఉప
చీయమానోభివర్ధమానః మహాన్ తపస్సంభారో తిశయో యస్మిన్ సత
థాభూతం పరమేశ్వరప్రీణనాదితి భావః - ఆ రసాతలం పాతాళమభివ్యా
ప్య పరిభ్రమంతో విఘూర్ణమానాః యే అర్ణవస్య ఉదధేరావర్తాః అం
భోభ్రమాః తేషాం యే గరాః తైస్సందృశ్యమానః ఫణిలోకస్య నాగలోక

స్యవృత్తాంతో వార్తా యస్మిన్ సః తస్య భావస్తత్తా తయా ప్రశాంతః అకలి
తః యః గృహోదంతస్య సదనవృత్తాంతస్య విచారో విచారణా ॥ ని ॥ వృ
త్తాంత ఉదన్తస్స్యాదిత్యమరః - తేన సుస్థా అవహితాః యే పరిజనారగాః తక్ష
కాదయః తైర్యత్పరిచరణం సేవా తేన సంభృతానందస్సంపాదితహర్షః
దందశూకానాం సర్పాణాం ఈశ్వరో యస్మిన్ స తథాభూతం తం తాల
మితి శేషః అవలోకయతాం పశ్యతాం అద్భుతమాశ్చర్యకరం శృణ్వతాం
శ్రోతౄణామద్యాప్యద్భుతతరం అత్యంతాశ్చర్యకరం తదానీం ప్రా
క్కల్పభవమంథనాది ద్రష్టౄణాం బహూనాం సత్వాదాశ్చర్యకర
త్వాదధునాకస్యాప్సతాభావాదదృష్టపూర్వత్వాదద్భుతతరత్వమితి
భావః వాచస్పతేః సురాచార్యస్యాపి అపర్యాప్తం అపరిసమాప్తం యథా

వర్తగర్తసందృశ్యమానఫణిలోకవృత్తాంతయా ప్రశాం
తగృహోదంత విచారసుస్థ పరిజనోరగ పరిచరణ సం
సంభృతానందదందశూకేశ్వరమద్భుతమవలోకయతామ
ద్భుతతరమద్యాపిశృణ్వతా మపర్యాప్తముపన్యసితుం
వాచస్పతేరప్యశక్యం కావ్యశతేనాపివర్ణయితుం కా
వ్యస్యసర్వతోనివృత్తైరపి మహర్షిభిస్సముత్సృజ్య స
మాధిమాలక్ష్యమాణ మపక్ష్మపరిక్షేప మనుల్లిఖితార్థ
లాభసముల్లాసేన కించిదప్యగణిత శరీరక్లేశమాయస్య

తథా ఉపన్యసితుం నిరూపయితుమశక్యం కావ్యస్య శుక్రస్య కావ్యానాం
సుగుణాలంకృతిగద్యపద్యానాం శతేనానేకేనాపి వర్ణయితుం వర్ణనం
కర్తుమశక్యం సర్వతః సర్వప్రకారైః నిర్వృత్తైః సుఖాప్తైః విరక్తైరపీ
త్యర్థః మహర్షిభిః సనకాదిభిః సమాధిం నిర్వికల్పసమాధిం ఉత్సృజ్య
విసృజ్య అవిద్యమానః పక్ష్మణానిమేషాణాం పరిక్షేపః చలనం యస్మిన్ క
ర్మణి తత్తథా ఆలక్ష్యమాణమాలోక్యమానం అనులిఖితః వాఙ్మనసా
భ్యామసంభావితః యోఽర్థలాభః అమృతరూపప్రయోజనప్రాప్తిః త
స్మిన్ సముల్లాసేనాదరేణేతి తాత్పర్యార్థః ఆయస్యద్భిరాయాసం ప్రా
ప్నువద్భిరపి సురాసురైః కించిదగణితమనాకలితః శరీరాణాం క్లేశో యస్మి

న్సతథాభూతం సాగరమథనే సంరంభముద్యోగం గోవిందః అలోకమానః పశ్యన్ సన్ ఆననందత ఆనందం ప్రాప్తేత్యర్థః॥ తథాచోక్తం దేవీభాగవతే॥ శ్లో॥ సమంతాత్తత్ర దైత్యాస్తే శ్యేస్థభాగజిఘృక్షయా। మందరం చాలయంతో ద్రిం నష్టాః కేచిన్మహాహవే। వాసుకేర్ముఖనిశ్వాసైర్దగ్ధా దైత్యాస్తథాపరే। హతాశ్చ శేషదైత్యాశ్చ దేవావిష్ణ్వాదయో నృప। పుచ్ఛం గృహీత్వా యోక్త్రస్య వాసుకేః పృష్ఠతస్థితాః। మథితుం సంప్రవృత్తాస్తే సుధాఫలం క్షీరసాగరమితి॥ ౨॥ నిర్మంథేతి॥ నిర్మంథేన మంథనే సశ్లథాః విగళితాః సంధయః సంధిస్థానాని తేషాం బంధాః గ్రంథయో యస్య సతథాభూతః యో నిఖిలోద్దేశః సర్వప్రదేశస్తస్మాత్ క్షరంతః ప్రస్రవంతః నిర్ఝరాః ప్రవాహాః యస్య స తథాభూతః శైలో మందరః అశ్రాంతం

ద్భిరపి సురాసురైరాలోకమానస్సాగరమథనసంరంభ
మాననందగోవిందః ॥౨॥ ప॥ నిర్మంథశ్లథసంధిబంధనిఖి
లోద్దేశక్షరన్నిర్ఝరశ్శైలో దృశ్యత సిద్ధచారణమరు
ద్గంధర్వవిద్యాధరైః। అశ్రాంతభ్రమణశ్రమేణ జలధేః
పీతం ప్రభూతం పయస్స్రోతోభిః॥ పునరుద్వమన్నివ ముఖ
శ్రోత్రాక్షినాసాదిభిః ॥౩॥ అపిచ॥ ప॥ నిశ్వసతి భోగిభ
ర్తరి నిదగ్ధమహాసురైర్విషజ్వాలైః। ఉచ్ఛ్వసితమమర

సంతతం॥ ని॥ సతతా నారతా శ్రాంతసంతతేత్యమరః- భ్రమణేన యశ్శ్రమః ఖేదః తేన పూర్వం జలధేః పీతం ప్రభూతం అధికం పయః క్షీరం ముఖశ్రోత్రాక్షినాసాదిభిః ముఖాదిద్వారైరిత్యర్థః- పునః స్రోతోభిరంబుసరణవ్యాజైరుద్వమన్ ఉద్గిరన్ సిద్ధచారణమరుద్గంధర్వవిద్యాధరైః దేవయోనివిశేషైః॥ ని॥ మరుతౌ పవనామరావిత్యమరః- అదృశ్యత దృష్టః॥ ౩ ॥ అపిచేతి॥ నిదగ్ధాః భస్మీకృతాః మహాసురాః యైస్తథాభూతైః విషజ్వాలైః ॥ని॥ వహ్నిద్వయోర్జ్వాలకీలావిత్యమరః- భోగిభర్తరి వాసుకౌ నిశ్వసతి నిశ్వాసం కుర్వతి సతి అంతర్మనసి ఉత్ప్రేక్షితం తర్కితం కార్యేభావిని దైత్యతిరస్కారరూపే సాధ్యే లాఘవం యైస్తే బహూనామిదానీమేవ నాశాదతిభావః తథాభూతైరమరవరైర్యైరింద్రాదిభిరుచ్ఛ్వసి

తంఅభివృద్ధం-ఉత్పూర్వాచ్ఛ్వసివృద్ధావితి ధాతోర్భావేక్తః - తదుక్తం దేవీభాగవతే॥శ్లో॥ వాసుకేర్ముఖనిశ్వాసైర్దగ్ధా దైత్యాస్తథాపర ఇతి॥ ౩॥ మథ్నతామితి ॥ ఏవంమహతాధికేన ఉత్సాహేన మథ్నతాంమథనం కుర్వతాం తేషాందేవాసురాణాంశనైశ్శనైశ్శక్తిహ్రాసంప్రతి అపాంగం కుర్వన్ అపాంగయన్ దేవాసురశక్తిసంకోచం పశ్యన్నితి భావః స్వతేజసా స్వీయదివ్యసామర్థ్యేన వాసుకిం అంబరచరాన్ దేవాసురానుభయానపీత్యర్థః ఆప్యాయయన్ దివ్యబలదానేన ప్రోత్సాహయన్నిత్యర్థః త్రివిక్రమః శ్రీహరిః స్వయమపి మథితుముపచక్రమే ఉపక్రాంతవాన్॥ తదుక్తం దేవీభాగవతే ॥శ్లో॥ తతస్సంమథ్యమానేష్వా దేవైర్దైత్యైశ్చసత్వరం। శివాజ్ఞయాభువంభిత్వా మందరస్సుతలంగతః॥ దేవానాంకార్యసిద్ధ్యర్థం దేవీ తేజోపబృంహితః। మందరాధారభూతో సౌ కూ

వసైరుత్ప్రేక్షితకార్యలాఘవైరంతః॥ ౩ ॥ ౪ ॥ మథ్న
తామప్యేవం మహతోత్సాహేన తేషామపాంగయన్
శనైశ్శనైశ్శక్తిహ్రాసమాప్యాయ యన్వాసు కిమంబర
చరానపి స్వతేజసా త్రివిక్రమస్స్వయమపి మథితుము
పచక్రమే॥ ౩ ॥ ౫ ॥ స్వేనైవభ్రామయతి మాధవే భుజా
భ్యాంబభ్రామభ్రమరకవత్స శైలరాజః । కించిత్రం భ్ర

ర్మరూపీదధాంకితం ॥ స్వస్వరూపేణ దేవానాంమధ్యేచ క్రగదాధరః। వాసుకేఃపుచ్ఛమాకర్షన్ దేవాన్సత్వరయద్ధరిః॥ ఉపర్యాక్రాంతవాన్ శైలంవిష్ణ్వగ్రరూపేణ తేజసా । దేవాంశ్చనాగరాజానముపబృంహితవాన్ప్రభుః ॥ భ్రమతోమందరస్యాద్రేరూర్ధ్వదేశే మహేశ్వరః। సగణస్త్వవసద్దేవ్యా దేవానాం హితకామ్యయేతి॥ ౩॥

స్వేనేతి ॥ మాధవే శ్రీప్రియే స్వేనైవభుజాభ్యాం భ్రామయతి విఘూర్ణయతి సతి భ్రమంకలయతి సతి చేత్యర్థః - స శైలరాజో మందరః భ్రమరస్యప్రతికృతిః భ్రమరకః ఇవేప్రతికృతావితి కః బాలక్రీడనకో దారువిశేషః భాషాయాం-బంగరం - బుగరీతిచ ప్రసిద్ధః తేనతుల్యంబభ్రామ ఘూర్ణే భ్రాంతి ఆసీదితిచార్థః - మహర్షిసిద్ధసంఘైః భ్రమతి భ్రమంప్రా

ప్సు పతిసతిమృద్వారే ఘనీభూతమృత్తికా స్వరూపేష్వచనమందరేషు
పాఽర్భ్రమోభ్రాన్తిః విఘూర్ణనంచాజనీతికిం చిత్రంమాయిని వాసు
దేవేభ్రమమాత్త్వాదయతిసతికోవాభ్రమంన ప్రాప్ను యాదితి భావః॥
౪॥అ॥అథభావిహాలాహలేనజగద్బాధాసూచకారిష్టోత్పాతాన్వర్ణయి
తుమారభతే ॥ అత్రాంతరఇత్యాదినా ॥ అత్రాంతరేఅస్మిన్నవసరేస
మంతతశ్చదిఙ్ముఖాని ప్రకీర్యమాణాఃమందరశిఖరకాననేషుయాని కుసు
మాని తేషాం యేపరాగాధూళయః తేషాంపరిచయాత్సంబంధాదివధూ
సరాణిఈషత్పాండువర్ణానిదదృశిరేదృష్టానీత్యర్థః॥ని॥ ఈషత్పాండు
స్తుధూసరఇత్యమరః॥౪॥ పరీతి ॥ పరిస్ఫుటితావిదళితాశ్చతేఃస్ఫ్యాతా
వాంతాఃస్నాతానులిప్తవత్సమాసః-వాసుకేఃఫణామణయ ఇవప్రతిసూ

మతిమహర్షిసిద్ధసంఘమృద్వారేక్ష్వచన మహాభ్రమో
జనీతి॥౪॥౫॥ అత్రాంతరేచసమంతతః ప్రకీర్యమాణమం
దరశిఖరకాననప్రసూనపరాగపరిచయాది వధూసరా
ణిదదృశిరేదిఙ్ముఖాని॥౪॥౫॥పరిస్ఫుటితనిపతితాఃఫణామ
ణయఇవవాసుకేఃప్రతిసూర్యాజజృంభిరే॥౫॥౫॥ పరితో
పిఆసన్నమకాండవిప్లవంజగతామవేక్షితు మక్షమేణద
యానిధినా మహేశ్వ రేణ దృశోర్నిమీల నాది వా కా

లాసూర్యాఃప్రతిసూర్యాఇవజజృంభిరేఉద్బభూవిరఇత్యర్థః ॥౫॥ పరీ
తి॥జగతాంలోకానాంపరితోపిఆసన్నంసంప్రాప్తం అకాండోఽకాలస్త
స్మిన్విప్లవం ఉపద్రవంఅవేక్షితుంద్రష్టుమక్షమేణ అసమర్థేన దయా
నిధినామహేశ్వరేణదృశోర్దృష్ట్యోర్నిమీలనాదివముకుళనాదివఆకాశే
వ్యోమ్ని పద్మబంధురిందుశ్చసూర్యశ్చంద్రశ్చేత్యర్థః నచకాశేనేంధ
ఇత్యర్థః-కదాచిత్ప్రతిదిశం ప్రతిసూర్యాదృష్టాఃకదాచిత్ప్రసిద్ధసూ
ర్యోపినదృష్టఇతిభావః - అత్రసూర్యచంద్రదర్శనేభవచ్ఛక్షుర్నిమీల
నంనహేతుః తథాపితస్యాసిద్ధస్యభగవతస్సూర్యచంద్రనేత్రత్వ బలా
త్తత్రహేతుత్వకథనాదసిద్ధవిషయహేతూత్ప్రేక్షాలంకారః ॥ ఉక్తా
నుక్తాస్పదాద్యాతుసిద్ధాసిద్ధాస్పదేపరే ఇతిలక్షణాత్॥ ౬ ॥ సపర్వతే

తి॥ పర్వతామహేంద్రాదిగిరయః వనానిచంపకాదీనిద్వీపాఃకుశద్వీపా
దయః తైస్సహితాసపర్వతవనద్వీపాసాచసావసుమతీచేతి కర్మధార
యః* స్త్రియాః పుంవదిత్యాదినా పుంవద్భావః - తస్యాఃకంపేనచల
నేనసంపన్నానిసంప్రాప్తానిచలనానిచంచలాని యత్సుమేరోశ్శిఖరా
ణితత్థ్సంయత్సురరాజనగరమింద్రపురింతత్రస్థాయేప్రాసాదాః భూ
భుజాందేవానాంసదనాని॥ని ॥ ప్రాసాదోదేవభూభుజామిత్యమరః- తే
షాందీపికాదీపాఇవతారకానక్షత్రాణిని పేతుః నక్షత్రపాతాదీనాము
త్పాతత్వమాశ్వలాయనపరిశిష్టేశాంతిప్రకరణేచోక్తం తథాహి - పరి
తస్తారకానిపతంతగవాంశృంగేషుధూమోజాయతేగోస్తనేషురుధిరం
స్రవతికేతురుత్తిష్ఠేరులాః పతంతి రాత్రావింద్రిధను ర్దృశ్యతఇతి ॥
౭ ॥ఉద్యదితి॥ ఉద్యంతఃఉద్భవంతః యేనిర్ఘాతాః అశనయఃతేషాం ఘో

శే పద్మబంధురిందుశ్చనచకాశే॥ ౬ ॥ గ ॥ సపర్వతవన
ద్వీపవసుమతీకంపసంపన్నచలనసుమేరుశిఖరస్థ సురరా
జనగరప్రాసాదదీపికాఇవపరి పేతురభితోపి తారకాః॥
౭ ॥ప ॥ ఉద్యన్నిర్ఘాత ఘోషప్రతిభయముదయ ద్ధూమకే
తూపకేతుక్రందద్దిక్పాలగంధద్విప ముదధి పతత్తుంగశై
లాగ్రశృంగం।ఉడ్డీన శ్యేనకంకప్రకరముపచిత ధ్వాంత

షేణధ్వనినాప్రతిభయంకరం॥ని॥ భయంకరంప్రతిభయమిత్యమరః - ఉ
దయంతఆవిర్భవంతఃధూమకేతవఃసవాలతారకాఃఉపకేతవః తత్సమీప
వర్తిధ్వజసదృశతారకాశ్చయస్మిన్ తత్తథాభూతంక్రందంతః రుదంతః
దిక్పాలానాంగంధద్వీపాఃమదగజాయస్మిన్ తత్తథాభూతంఉదధౌపతం
తితుంగానిశైలాగ్రాణాం శృంగాణియస్మిన్ తత్తథాభూతంతథోక్త
మాశ్వలాయనపరిశిష్టే ॥ అథయదాస్యమానుషదుఃఖంభవతిపర్వతా
స్ఫుటంతి తేపత-త్యాకాశాదుస్మూలంతితరవ శ్చతుష్పాదం పంచ పా
దంభవంతీతి। ఉడ్డీనాఃఉడ్డీనగతింప్రాప్తాః శ్యేనానాంపక్షివిశేషాణాంకం
కానాంగృధ్రాదీనాం చప్రకర స్సమూహోయస్మిన్ తత్తథాభూతంత
దుక్తంతత్రైవ-వాతాఃప్రతికూలావాంతికంకాఃగృధ్రావోపరిపాం

సూనావేష్టంతేశశకా గ్రామంప్రవిశేయుమేఘాశ్చరుధి రాణిప్రవర్షంతిద్రుమాశ్చోద్గిరంత్యాకాశేగంధర్వనగరాణిదృశ్యంతఇతి॥ ఉపచితమభివృద్ధంధ్వాంతమంధకారంయస్మిన్ తత్తథాభూతంఉద్వాంతాఉద్గీర్ణాయస్మిన్ తత్తథాభూతంవిశ్వమశేషంజగత్॥ని॥విశ్వమశేషంకృత్స్నంసమస్తనిఖిలాఖిలానినిశ్శేషమిత్యమరః- తదానీంవిషోత్పత్తేః పూర్వకాలేఅకస్మాదజ్ఞాతనిమిత్తాదిత్యర్థః - మృత్యోర్వ్యమస్య ముఖబిలమితివదనద్వారమిత్యర్థః ప్రాప్తంప్రవిష్టమివాసీదభవత్ ॥ ౫ ॥ తదన్వితి॥నిర్గమిష్యతఆవిర్భవిష్యతఃకాలకూటస్యవిషస్య॥ని ॥ పుంసిక్లీబే చకాకోలకాలకూటహాలాహలాఇత్యమరః - ఊష్మణాఉష్ణాంశేన క్వథితాత్పక్వీకృతాదుదధేస్సముద్రాదుత్పతంతఃఉత్పనంకుర్వంతఃపయసాం

ముద్భ్రాంతవాతం ప్రాప్తంమృత్యోరకస్మాది వవదన
బిలంవిశ్వమాసీత్తదానీం॥౫॥౬॥తదనునిర్గమిష్యతఃకా
లకూటస్యోష్మణాక్వథితాదుదధేరుత్పతంతఃపయఃకణా
యత్రయత్రనిపేతుస్తత్రతత్రపర్వతావ్య దీర్యంత పా
దపాఃప్రజజ్వలుఃపశుపక్షిణోవినేశుఃప్రాగేవ సాగర
చరాణియాదాంసి॥౭॥౮॥నిస్సంఖ్యస్ఫురితస్ఫులింగ జటి
లోత్సంగజ్వలత్పావకజ్వాలాభంగవిటంకసంకలితధూ

క్షీరార్ణాంకణాః అణవః యత్రయత్రవృక్షాదిషు నిపేతుఃతత్రతత్రప్రదేశేషుపర్వతావ్యదీర్యంతవిదారితాబభూవుఃపాదపాఃప్రజజ్వలుఃజ్వలితాబభూవుఃపశుపక్షిణోవినేశుఃనాశంప్రాపురిత్యర్థః ప్రాగేవమందరపాతాపసరేఏవసాగరచరాణిసముద్రచారిణి యాదాంసిజలజంతవఃవినేశురిత్యన్వయః॥ ౭ ॥ ... ... ❁

నిస్సంఖ్యేతి॥తతోనిస్సంఖ్యానిస్ఫురితానిభావేక్తః స్ఫురణానియేషాంతథావిధాయేస్ఫులింగాఃఅగ్నికణాఃతైర్జటిలఃవ్యాప్తఃఉత్సంగోయస్యసతథాభూతఃయోజ్వలత్పావకఇంధాగ్నిః తస్యయేజ్వాలానాంభంగాశ్శకలానివిటంకానీవేత్యుపమితసమాసః॥ని ॥ కపోతపాలికాయాంతువిటంకంపున్నపుంసకమిత్యమరః-తైస్సంకలితఃవ్యాప్తఃయోధూమానాం

స్తోమః తైః భీమః అథవా తద్వద్భీషః భయంకరః క్రుధ్యతః-క్రోధపరిశిష్టస్య కాలస్య మృత్యోః వ్యావృత్తం వివృతం చ తద్వక్త్రకుహరం ముఖంబిలం చేతి కర్మధారయసమాసః - తేన ఉన్ముక్తాః కృతా యే అట్టహాసాః తైః ఉద్భటా దుస్సహా యే స్ఫాంకారధ్వనయః తైః భీషణః తద్వద్భీషణః భయంకరః అతఏవ అద్భుతః ఆశ్చర్యకరః అననుభూతపూర్వత్వాదితిభావః కోఽప్యనిర్వాచ్యః మారుతో వాయుః ప్రవవృతే ప్రసవారే ॥ ౬ ॥ స ఇతి ॥ స కాలకూటః నిర్జహేన నిర్గచ్ఛన్నేవ దిశః తర్జయన్ భీషయన్ దిశః దుర్జయం నిరోద్ధుమశక్యం యదూష్మ తేన జర్జరం జీర్ణం జగత్ బభర్జ భర్జనం చకారేతి యత్ తతో భర్జనాత్ప్రభూతమధికం భూతానాం ప్రాణి

మస్తోమభీమస్తతః క్రుధ్యత్కాలవివృత్తవక్త్రకుహరో
న్ముక్తాట్టహాసోద్భటస్ఫూత్కారధ్వనిభీషణః ప్రవవృతే
కోఽప్యద్భుతో మారుతః ॥ ౬ ॥ స నిర్జహేన ఏవ యజ్జగర్జ
తర్జయన్ దిశో బభర్జ యచ్చ దుర్జయోష్మ జర్జరం
పునర్జగత్ । తతః ప్రభూతభూతజాతపాతకావలీవిలాప
నాభిలాషుకః కిమాససాద సాగరం ॥ ౭ ॥ ౫ ॥ తతస్తదాలీ
ఢాస్సప్తాపి సింధవస్సప్తాజ్యబిందవ ఇవ జజ్వలురేకయై
వ జ్వాలయా ॥ ౮ ॥ ౫ ॥ తదగ్రసారోష్మతాపితా ఏవ భ
స్మావశేషతామభజంత జంతవః క్షుద్రాస్త్రిభువనే ॥

నాం భూతేన సంహారేణ జాతాని యాని పాతకాని తేషామావళిః పఙ్క్తిః తస్యా విలాపనమపనోదనం తస్మిన్నభిలాషుకో లుబ్ధః ॥ని॥ లుబ్ధాభిలాషుకస్తృష్ణక్సమాలోలుపలోలుభావిత్యమరః - తథాపి తస్సాగరమాససాద ప్రాపకిం సర్వపాపనివర్తకసముద్రస్నానేచ్ఛయేతిభావః ॥ ౭ ॥ తత ఇతి ॥ తతో నిర్గమనానంతరం తేన ఊష్మణాలీఢాః ఆక్రాంతాస్సప్త సప్తసంఖ్యాకాః తదుక్తమమరేణ ॥ని॥ దధిక్షీరసురాసర్పిర్లవణోదాస్తథాపరే । స్వాదూదకోదశ్చైక్షవ ఇతీస్సప్తప్రకీర్తితాః - సింధవస్సముద్రాః సప్తాజ్యబిందవ ఇవ ఏకయైవ జ్వాలయా జజ్వలుః ఉద్దీపిరే ॥ ౮ ॥ తదితి ॥ త్రిభువనే క్షుద్రాః జంతవః ప్రాణినః ॥ని॥ ప్రాణీతు చేతనోజన్మీ

జంతురిత్యమరః-తస్య విషస్య అగ్రసరోష్మణా పురో నిర్గతోష్మణైవ భస్మావశేషతాం భస్మనారూపేణావశిష్టత్వం అభజంత ప్రాపురిత్యర్థః ॥౧౦॥ ప్రదీపేతి॥ ప్రదీపశిఖరాగ్రే విన్యస్తేన నిక్షిప్తేన దుత్తూరస్య కాంచనవృక్షస్య కుసుమేన పుష్పేణైవ॥ ని॥ ఉన్మత్తః కితవో ధూర్తో దుత్తూరః కాంచనాహ్వయ ఇత్యమరః - సుధానిధినా క్షీరార్ణవేన పరిమమ్లే * గ్లైమ్లైహర్షక్షయ ఇతి ధాతోర్మ్లావేలిట్ ॥౧౧॥ ప్రక్షిప్తేతి॥ అస్య విషరాజస్య మరుతః పవనస్య రంహసా వేగేన దూరం ప్రక్షిప్తః వినివేశితః పతగపతిర్గరుడ ఏవ పపాత పతనం చకార కిముత్పపాత ఉత్ప్లుత్య ధావనం చకారేత్యర్థః కిమతప్యత తప్తస్సంజాత ఇత్యర్థః - కిం నిరవహ్యత భస్మీకృతః కిమిత్యర్థః - కిం ముమూర్ఛ మూర్ఛాం ప్రాపకిమిత్యర్థః కింజీవితం ప్రాణం న జహాత

॥౧౦॥ క॥ ప్రదీపశిఖరాగ్రవిన్యస్తేన ప్రసూనేనైవ దుత్తూ
రస్య సుధానిధిర్నైవ సుతరాం పరిమమ్లే॥౧౧॥ క॥ ప్రక్షిప్తో
దూరమస్య మరుతో రంహసా పతగపతిరేవ కింపపాత కి
ముత్పపాత కిమతప్యత కిం ముమూర్ఛ కింజీవితం జహావితి
న జ్ఞాయతే ॥౧౨॥ క॥ ఉద్వాంతవిషానలా సమమివ పార్శ్వ
స్థైరురగపతేరపి తనుర్వధ్రీకేవ సలిలక్లిన్నా వస్త్రభ

త్యాజకిమిత్యర్థః ఇతి ఏవమాసీదితి న జ్ఞాయతే తత్కాలే తత్ర కోఽపి స్థాతుం శక్తో మాభూదితి భావః ॥౧౨॥ ఉదితి॥ పార్శ్వస్థైస్సమం ఉద్వాంతః ఉద్గీర్ణః విషానలో యయా సా తథాభూతేవ ఉరగపతేర్వాసుకేస్తనుః కాయోఽపి నిస్సారయా నిజగలతయా సలిలేన క్లిన్నా ఆర్ద్రా ॥ ని ॥ ఆర్ద్రం సార్ద్రం క్లిన్నమిత్యమరః - వధ్రేవ వధ్రీకా స్వార్థే కః చర్మైవేత్యర్థః ॥ ని ॥ నధ్రీ వధ్రీ వరత్రా స్యాదశ్వాదేస్తాడనీకశేత్యమరః - రిక్తం పిష్టతూలాదిరహితం ఉదరం కుక్షిదేశో యస్యాస్సా తథాభూతా భస్త్రీవ భస్త్రికా అత్రాపి స్వార్థే కః - స్వర్ణకారైః పుటపాకార్థం సన్నిధామనోపయోగి సందానిత చర్మవికారః క్రియతే తదేవ భస్త్రాశబ్దేన గృహ్యతే॥ని ॥ త్రైజసావర్తినీ మూషా భస్త్రా చర్మప్రసేవికేత్యమరః-తృణాత్త్రాణం విహాయ శైలపతేర్మందరస్య నితంబతః నితంబదేశే- సార్వవిభక్తికస్త

సిః అవాలంబత లంబమానా బభూవ భగవత్తైజసా ఆప్యాయితాపీతిభా
వఃతదుక్తం-శ్రీభాగవతే ॥ శ్లో ॥ నిర్మథ్యమానాదుదధేర్గభూద్విషం మ
హోల్బణం హాలహలాహ్వ మగ్రతః । సంభ్రాంత మీనోన్మకరాహికచ్ఛపస్తిమిద్విపగ్రాహతిమింగిలాకులాత్॥౧౩॥ పరేతి। మాయాకాపట్యమేషామస్తీతి మాయావినః * అస్మాయామేధాస్రజో వినిరితి వినిప్రత్యయః - తథావిధా అపిమహాసురాః దానవాః సుకృతం పుణ్యం తచ్ఛాలినోపి
సుపర్వాణః దేవాః మాహాత్మ్యస్యనిధయః స్థానభూతా అపిసిద్ధాః అణిమాదిశాలినః మహర్షయః వసిష్ఠాదయశ్చ తేన విశేషణేన పరామృష్టాస్పృష్టాస్సంతః చిరజీవితా చిరకాలజీవిత్వం తస్యాబలేన పరం సామర్థ్యేనైకేనైవేత్యర్థః-చిన్మాత్రం ప్రజ్ఞామాత్రం తేన శేషితాః అవశేషితాస్సం

త్రికేవరిక్తోదరానిస్సారతయాత్మణాదవాలంబత నితం
బతశ్శైలపతేః॥౧౩॥ గ॥ పరిమృష్టాతేనమాయావినోపి
మహాసురాఃసుకృతశాలినోపిసు పర్వాణో మాహాత్మ్య
నిధయోపిమహర్షయ శ్చిరజీవితాబలేనపరం చిన్మాత్ర
శేషితాః పరిక్షీణయాగిరా పరిభ్రమతాచ లోచనేన
ప్రాకృతా ఇవపర్యవేష్టంతధరణీతలే॥౧౪॥ప ॥ ఊష్మా
ణావవహద్విభావసురుభౌ సాంసిద్ధికాగంతుకౌ స్వయం

తప్రక్షీణయాగిరాపినష్టయా వా చేత్యర్థః - పరిభ్రమతా ఘూర్ణమా
నేనలోచనేనేవధరణీతలే ప్రాకృతాః పృథగ్జనా ఇవ ॥ ని॥ వివర్ణః పామ
రోనీచః ప్రాకృతశ్చ పృథగ్జన ఇత్యమరః - పర్యవేష్టం తహస్తపాదాది
ఘాతంకృత్వా చేష్టాశ్చక్రురిత్యర్థః - అత్రోక్తం దేవీభాగవతే ॥ శ్లో ॥
మథ్యమానాత్తతస్తస్మాత్క్షీరాబ్ధేర్దేవదానవైః । తతః క్షణాత్సముత్పన్నా
లకూటో మహోల్బణః । జ్వాలయా తస్య సర్వేపి మూర్ఛమాపుస్సు
రానృప। దైత్యానిశ్చేతనాజాతా విష్ణుః కృష్ణస్తదాభవదితి ౧౪॥ఊష్మా
ణావితి॥విభావసుస్సూర్యః॥ని॥విభావసుర్గ్రహపతిరిత్యమరః- సాంసిద్ధి
కాగంతుకౌ స్వాభావికతదాత్వికం ప్రాప్తాఇత్యర్థః - ఉభౌ ఊష్మాణౌ
ఉభయమపిద్వంతాపమిత్యర్థః అవహత్ ధృతవానిత్యర్థః - తయోర్విషా

గ్నిసంబంధ్యేకమపరంతు విషాగ్న్యభిభూతతయా బహిః ప్రసరణాభా వాదంతరేవస్థితం స్థితమేకమితిభావః పాశినోవరుణస్య॥ని ॥ ప్రచేతావరుణః పాశీత్యమరః- పాథసాంజలానాంవికారః పాథోమయం అమ్మయమిత్యర్థః - క్వథేపాకే క్తః పక్వంసత్ సస్యందేద్రవీబభూవేత్యర్థః- అతిస్ఫారాణ్యభివృద్ధానిసర్వాంగీణాని సర్వావయవవ్యాపీని దృగంతేషుకందళంతి ప్రరోహంతియాన్యశ్రూణిబాష్పాణి తేషాం యాధారాః పరంపరాః తాసాంశతైరనేకై రిత్యర్థః మఘవతా గాత్రంశరీరమనుక్షణంప్రతిక్షణం సేకంసేకంసిక్త్వా సిక్త్వాజీవితంజీవనం - భావేక్తః దధ్రా దధారేత్యర్థః - కింవక్తవ్యమితరేషామితిభావః ॥ ... ... * హతాఇతి ॥ అస్మిన్ సముద్రమథనరూపేకర్మణివ్యాపారే భవతాప్రవ

దేక్వధితంశరీరమభితఃపాథోమయంపాశినః। సర్వాం
గీణదృగంతకందళదతిస్ఫారాశ్రుధారాశతైస్సేకంసే
కమనుక్షణంమఘవతా గాత్రందధ్రేజీవితం ॥ ౭॥ ౫॥ హ
తాస్స్మావయమస్మిన్ కర్మణి ప్రవర్తితాభవతేతి పరిభా
షమాణేషు సురాసురేషు పరితప్యమానస్తతోపి త్రప
పయైవపద్మసంభవోవిశ్వంభరం ప్రత్యవాదీత్ భగవన్
కిమేతదితిమన్యసే ॥ ౧౫ ॥ నసంవర్తః ప్రాప్తోనచదహ
తిసంవర్తపవనశ్చతేనాద్భిశ్శోషంనయతినపరంత్రిభు

ర్తితాః ఉత్సుకీకృతాస్సంతః హతాః హింసితాస్స్మః ఇతీత్థం సురాసురేషు పరిభాషమాణేషు సనిందోపాలంభంకుర్వాణేషు॥ సి॥ యస్సనిందఉపాలంభస్తత్రస్యాత్పరిభాషణమిత్యమరః - త్రపయాలజ్జయైవ తతోపి పరిభాషణేనాపి - సార్వవిభక్తికస్తసిః తప్యమానస్సంతాపితః పద్మసంభవో బ్రహ్మా విశ్వంభరం శ్రీహరిం ప్రత్యవాదీత్ జగాదేత్యర్థః-భగవన్విష్ణో ఏతదుద్యద్వస్తుకిమితిమన్యసేజానాసి ॥ ౧౫॥ నేతి॥ సంవర్తః ప్రళయకాలః నసంప్రాప్తః నసమాగ ఇత్యర్థః॥ని ॥ సంవర్తః ప్రళయః కల్పః క్షయ ఇత్యమరః-సంవర్తకాలోచితశ్చాసౌపవనశ్చేతి శాకపార్థివాదిత్వాత్సమాసః ప్రళయోచితవాయుశ్చేత్యర్థః-నదహతినవాతీత్యర్థః-

సతుపరం ప్రళయవాయుస్తు శతేనఅబ్దైః సంవత్సరైః ॥ని॥ సంవత్సరోవత్సరోబ్దోహాయనోస్త్రీ శరత్సమాః ఇత్యమరః- త్రిభువనం త్రీన్ లోకాన్ శోషం నిస్సారతాం శుష్కతామితి నార్థః నయతి ప్రాపయతి- తదుక్తం శ్రీభాగవతే॥శ్లో॥ పర్జన్యశ్శతవర్షాణి భూమౌ రాజన్నవర్షతి॥ తదా నిరన్నేహ్యన్యోన్యం భక్ష్యమాణాః క్షుధార్దితాః। క్షయం యాస్యంతి శనకైః కాలేనోపద్రుతాః జనాః । సాముద్రం దైహికం భౌమం రసం సంవర్తకో రవిః। రశ్మిభిః పిబతే ఘోరైస్సర్వం నైవ విముంచతి। తతస్సంవర్తకో వహ్నిః సంకర్షణముఖోత్థితః। దహత్యనిలవేగోత్థః శూన్యాన్ భూవివరానథ। ఉపర్యధస్సమంతాచ్చ శిఖాభిర్వహ్నిసూర్యయోః। దహ్యమానం విభాత్యండం దగ్ధగోమయపిండవత్। తతః ప్రచండపవనః వర్షాణామధికం శతం। తతస్సంవర్తకో వాతి ధూమ్రం ఖం రజసావృతం । తతో మేఘకు

వనం। నచ వ్యాపద్యంతే తదుపరి చరంతస్తనుభృతః కథ ఏష
బ్రహ్మాండం కబళయతి నిశ్శేషయతి చ॥౮॥ అపిచ॥ ప॥ నా
సౌ వహ్నిర్నహి ఖలు భవత్యగ్నినాగ్నేః ప్రణాశో నా
పి క్ష్వేళో నహి గరళతో హాని రాశీవిషాణాం । నేదం స్పృ
ష్టం సకృదపి మయా నోపదిష్టం త్వయా కిం వ్యాహారైః

లాన్యంగ చిత్రవర్ణాన్యనేకశః। శతవర్షాణి వర్షంతి నదంతి రభసస్వనైః ఇతి॥ తదుపరి త్రిభువనస్యోపరి చరంతః తనుభృతః ప్రాణినః నచ వ్యాపద్యంతే విపదం న ప్రాప్నువంతీత్యర్థః ఏష ఉద్భవత్పదార్థః కః బ్రహ్మాండం కబళం కరోతి కబళయతి నిశ్శేషం కరోతి నిశ్శేషయతి॥ తత్కరోతీతి ణిచ్॥౮॥ నేతి ॥ అసావుద్భవత్పదార్థః వహ్నిర్నహి యస్మాదగ్నినాగ్నేర్వినాశో న భవతి । ప్రత్యుత తదభివర్ధకత్వాదితి భావః క్ష్వేళః విషమపి న॥ని॥ క్ష్వేళస్తు గరళం విషమిత్యమరః - హి యస్మాద్గరళతో విషాదాశీవిషాణాం సర్పాణాం॥ని॥ ఆశీవిషో విషధర ఇత్యమరః - హానిః నాశః నాస్తి తస్య తన్ముఖత్వాదితి భావః ఇదం సకృదేకవారమపి మయా న స్పృష్టం త్వయా వా నోపదిష్టం న ప్రోక్తం వ్యాహారైరుక్తిభిః కిం॥ ని ॥ వ్యాహార ఉక్తిర్లపితమిత్యమరః- మమ చాంతరాత్మా మనః కిమపి కిం వా త్సుభ్యాతి బిభేతి

త్వర్థః-క్షుభసంచలనేభయేచేతిధాతోర్లుట్- జాయమానేపదార్థే విలక్షణవిలక్షణత్వారోపార్థః౦ నయుక్తికంయథాతథా వహ్నిత్వాదీ నామపహ్నవాద్ధేత్వపహ్నుత్యలంకారః॥ శ్లో॥ సఏవయుక్తిపూర్వశ్చేదు చ్యతేహేత్వపహ్నుతిరితిలక్షణాత్॥౯॥ఇతీతి॥ ఇతీత్థంధాబ్రహ్మణిఅభిద ధానేసతిభావమానేసత్యేవఅశంకితో పనతోతర్కిత సంప్రాప్తోయో రసాతలస్యపాతాళస్యఅశంకః తాపః॥ని॥ అథోభువనపాతాళబలిసద్మే త్యమరః-రిక్తాపశంకాస్యాత్తంకాస్యల్పేపిక్షుల్లకస్త్రిష్వితిచ॥ తేనసం ఘటితఃకలితఃయఃసమాధిః యోగలక్షణనియమస్య ॥ ని ॥ స్యుస్సమధా ననీవాపనియమాశ్చసమాధయఇత్యమరః- క్షోభః స్ఖాలిత్యం * క్షుభ సంచలనఇతిధాతోఃపచాద్యచ్-తేనయఃకోపః క్రోధః తేనదుర్ధర్షః

కింమముచకిమపిక్షుభ్యతీవాంతరాత్మా॥ ౯ ॥ ౧ ॥ ఇత్య
భిదధానఏవ విధావశంకి తోపనతరసాలాతంక సంఘు
టితసమాధిక్షోభకోప దుర్ధర్షకాలరుద్ర సమున్ని
ద్రితఫాలనేత్రసముత్థిత ఇవమహా ప్రళయపావకః ప్ర
తిసర్గనిర్గళదనర్గళశేషవిషనిశ్వాసధూమ సమాశ్లేష జని
తవిషమషీపిండఇవమథనసంక్షోభచలిత బడబానల సం
వళితస్సుందరతరమందరగిరి కందరశయ స్స్వయం భువ

దుర్నిరీక్ష్యోయఃకాలరుద్రః తేనసమున్నిద్రిత మున్మీలితం యత్ఫాల నే త్రంతస్మాదుత్థితఃఉద్భూతఃప్రళయపావకః ప్రళయకాలాగ్నిరివ మథ నమేవసంక్షోభఃకవళనం తేన లలితో యోబడబానలేనమిళితః సంవళి తఃతథాభూతఃసర్గః సృష్టిః సర్గేసర్గే ప్రతిసర్గే - వీప్సాయామవ్యయీ భావః॥ని॥సర్గస్వభావనిర్మోక్షనిశ్చయాధ్యాయ సృష్టిష్విత్యమరః - ని ర్గళంతః నిస్సరంతఃఅనర్గళాః నిర్నిరోధాశ్చయేశేషస్య విషమిశ్రి తాఃనిశ్వాసధూమాః తేషాంసంశ్లేషేణజనితః యోవిషమష్యాః పిండః గోళకంఅయోగోళకవత్సఇవేత్యర్థః॥ని॥పిండోవపుషిసీవాపిగోళేస్య తపిండమయసిగర్భకేశాంతి భాస్కరః - సుందరతరోతిశయేనసుందరః యః మందరగిరిః తస్యకందరే శేతఇతి కందరశయం తచ్చతత్స్వయంభు

వచస్వయంవ్యక్తంయచ్ఛాంభవలింగంతస్యచలనేనకంపనేన సంభావిత స్సంపాదితఃయః ప్రత్యవాయోదురితంసఇవ పరమదారుణోత్యంతభ యంకరఃక్షీరోదంక్షీరనిధింకల్పానలదగ్ధస్యజగదంతస్య పిండీకరణేప్రస క్తాఉద్యుక్తాయాకాలచండీతస్యాః కరక్షాళనోదకమివ ఆకలయన్ కు ర్వన్ భువనేషులోకేషుప్రథమంనిస్సృతోనిర్గతఃయఃపవనఃతస్యపరిస్పం దమాత్రేణకించిచ్చలనేనైవనిశ్శేషితేషునిరవశేషితేషు సత్సు దగ్ధత్వా దహ్యపదార్థఃతస్యానుపలంభోఽప్రాప్తిః అలాభ ఇతియావత్ తస్మా త్సంభవాసముత్పన్నా యాక్షుధాక్షుత్ తయా ప్రసారితాయాః రస నాఃజిహ్వాఃతాసాం సహస్రవద్భీషణం భయంకరం తథాభూతేన జ్వా

శాంభవలింగచలనసంభావితప్రత్యవాయఇవపరమదా
రుణఃకల్పానలదగ్ధజగదండ పిండీకరణప్రసక్తకాల చం
డీకరక్షాళనోదక మివక్షీరోద మాకలయన్ ప్రథమని
స్సృతపవనపరిస్పందమాత్రనిశ్శేషితేషుభువనేషుదగ్ధ
వ్యానుపలంభసంభవ క్షుధాప్రసారిత రసనాసహస్ర
భీషణేన జ్వాలాకలాపేన లేలిహానఇవవైరించమపిప్ర
పంచమవసాదితభువనకోలాహలోహాలాహలో నిర్గ
త్యవారణఇవ వారణమభిరుద్రావరమారమణం॥౧౭౫॥
తత్క్షణంచపరుషవిషానలజ్వాలా పరిపోషప్రతీకారమం

లానాంకలాపస్సమూహః తేనవైరించంవిరించిసంబంధినం ప్రపంచం లోకంలేలిహానఃలేహనంకుర్వన్నివ అవసాదితఃపనాశితఃభువనానాం కో లాహలఃకలకలరవఃయేనసతథాభూతఃహాలాహలఃకాలకూటః వారణ జ్జగజంవారణఇవ॥ని॥మతంగజోగజోనాగఃకుంజరోవారణఃకరీత్య మరః రమారమణంశ్రీహరింఅభిరుద్రావఅనుధావనంచకారేత్యర్థః॥ ౧౭॥ తదితి॥తత్క్షణం పరుషఃదుస్సహఃయోవిషానలఃతస్యజ్వాలాభిర్యః పరిపో షఃమ్లానత్వంతస్యప్రతీకారఃచికిత్సనంతదర్థాః యేమంత్రాఃశ్రుః॥ స ర్వప్రజాంమేగోపాయేత్యాదయోమంత్రాః తేషామక్షరైర్వర్ణైః తే

వాంగారైరూషితాని వ్యాప్తానీవ చతుర్వదనస్య బ్రహ్మణః వదనానిదం
తతాలుకసనాథరేఖామాలిన్యా మలినతా * ప్రాణ్యంగత్వాద్ద్వంద్వశ్చ
ప్రాణీత్యాదినా ఏకవద్భావః-దధిరే దధురిత్యర్థః॥౧౮॥ మ్లాయంత్యా
మితి ॥ అథ కాలస్తత్కాలస్తస్మిన్నాత్మా ధైర్యం యస్య సః కాలాత్మా య
ద్వా కాలస్వరూప ఇత్యర్థః॥ వి ॥ ఆత్మా యత్నో ధృతిర్బుద్ధిరిత్యమరః-
పద్మనాభశ్శ్రీహరిః వైజయంత్యాం వనమాలాయాం మ్లాయంత్యాం మ్లా
లనతాం ప్రాప్తాయాం సత్యాం ధూమజాలైః కనకపటే ధూసరే మలినే
సతి చక్రే సుదర్శనే నిష్క్రాంత జ్వాలానాం చక్రం సమూహో య
స్మాత్తత్ *నిరాదయః క్రాంతాద్యర్థే పంచమ్యేతి సమాసః - శంఖే పాంచ
జన్యే పరిణతం ప్రాప్తః యస్స్ఫోటః విదళనం తస్మాచ్ఛంకా భీతిర్యస్యేతి వ్యా

త్రాతృశాంగారరూషితానీవ వదనాని చతుర్వదన
స్య దధిరే దంతతాలురసనాథరేఖామాలిన్యం॥౧౨॥ప ॥ మ్లా
యంత్యాం వైజయంత్యామథ కనకపటే ధూసరే ధూమ
జాలైశ్చక్రే నిర్జ్వాలచక్రే సపది పరిణతస్ఫోట శంకే
చ శంఖే । ఉత్సర్పంతం సమంతాదపి పరికలయన్నుద్భ
టం కాలకూటం కాలాత్మా పద్మనాభో మనసి వినిదధే కాల
సంకర్షయోగం॥౧౦॥ ప ॥ సించంతీం పరయామృతాని ది

ధికరణబహువ్రీహిః-అథవా పరిణతా స్ఫోటశంకా యస్య స తథా భూతే
సతి సమంతాత్పరిత ఉత్సర్పంతం ప్రసరంతం కాలకూటం ఉద్భటం దుస్స
హం పరికలయన్ విజానన్ మనసి చిత్తే సపది తదానీం కాలాత్మం ఘుషః
పరాభవః తస్య యోగం సంబంధం వినిదధే వివేదేతి తాత్పర్యార్థః ॥ త
దుక్తం దేవీభాగవతే॥ శ్లో ॥ జ్వాలయా తస్య సర్వేపి మూర్ఛామాపుస్సు
రా నృప। దైత్యాని శ్చేతనా జాతా విష్ణుః కృష్ణస్తదాభవత్ ॥ పీతాంబరం
ధూసరం తచ్చక్రం నిర్జ్వాలచక్రకం । సశంఖస్ఫోటశంఖో భూత్తస్య
దేవస్య శార్ఙ్గిణః । మందగర్వస్స గోవిందః జ్వాలావ్యాప్త తనుభృశం ।
చింతయన్ తత్ప్రతీకారం హృది సస్మార శంకరమితి॥౧౦॥
సించంతీమితి॥ దిశి దిశి ప్రతిదిశం-పీఫ్సాయాం ద్విర్భావః ప్రకృతేః కార

ణాదనాగతాః ప్రాకృతాః సహేతుకా ఇత్యర్థః - న ప్రాకృతాః అప్రాకృతాః తైః నిర్హేతుకై రితియావత్ - ఆభరణాద్యపేక్షాద్యప్రయోజకత్వాదితిభావః - అంశుభిః దీప్తిభిః పరమామృతాని సించంతీం సేకం కుర్వంతీం కిరంతీమితి తాత్పర్యార్థః మణిమయీం మణిభిః ప్రచురామిత్యర్థః ప్రాచుర్యార్థే మయట్ * టిడ్ఢేత్యాదినా ఙీప్ - నవానాం నూతనానాం నౌరేవ నౌకా తరీః తాం ॥ ని ॥ నవీనో నూతనో నవః । స్త్రియాం నౌస్తరణి స్తరిరితి చామరః - ఆరుహ్య అరూఢా భూత్వేత్యర్థః - అమృతార్ణవే ఖేలంతీం క్రీడంతీమిత్యర్థః - స్నిగ్ధాః మసృణా యే అపాంగాః కటాక్షాః తైః శిక్షితః భవః విద్యమానః క్ష్వేళః గరళం యస్యాస్సా అపాంగమాత్రేణ నిర్ధ్యమానకాలకూటఘ్నీత్యర్థః ॥ని॥ క్ష్వేళస్తు గరళం విషమిత్యమరః - తథాభూ

శిడిశ్యప్రాకృతైరంశుభిః ఖేలంతీ మమృతార్ణవే మణిమ
యీమారుహ్య నౌకాం నవాం ॥ స్నిగ్ధాపాంగతరంగశిక్షి
తభవక్ష్వేళాం ముకుందశ్చిరాదస్మార్షీ దమృతేశ్వరీం
భగవతీమంబామహం భావతః ॥ ౧౧ ॥ ప ॥ తామిత్థం స్మ
రతశ్చిరం మధుభిదస్తారాం సుధామాలినీం ధూతద్వైత
కళంకశంకరకలాపుంభావరూపాత్మనః । పాషాణవ్యతి

తాం భగవతీమంబాం అమృతేశ్వరీం తారాసంజ్ఞికాం సుధామాలినీం దేవీం ముకుందశ్శ్రీహరిః అహమితిభావః అభిప్రాయః అహం భావ స్తస్మాదహంభావః ॥ ని ॥ భావః పదార్థే సత్తాయాం క్రియాచేష్టాత్మయోనిషు - విద్వల్లీలాస్వభావేషు భూత్యభిప్రాయ జంతుష్వితి నానార్థమాలా - అస్మార్షీత్ సస్మార అహమమృతేశ్వర్యస్మీతి సర్యః ఇతిభావః ॥ ౧౧॥ తామితి ॥ సుధాయాః మాలా సుధామాలా సాస్యాస్తీతి సుధామాలినీ స్రవత్సుధేతిభావః తథాభూతాం తారాం తారాదేవీం ఇత్థమభేదేనేత్యర్థః - చిరం బహుకాలం స్మరతః ధ్యాయతః ద్వయోర్భావః ద్వితా సైవ ద్వైతం - స్వార్థే ష్యఞ్ప్రత్యయః - తదేవ కళంకః కలంకః ధూతః ఉత్సృష్టః ద్వైతకళంకో యేనసః సచాసౌ శంకరశ్చేతి కర్మధారయః ॥ని॥ త్యక్తం హీనం విధుతం సముజ్ఝితం ధూతముత్సృష్టమిత్యమరః కళంకోంకాపవాదయో

రితి చ ॥ తథాభూతస్య శంకరస్య యా కలా కలనా కృతిరితి యావత్ శక్తిరి
తి వార్థః తస్యాః ॥ ని ॥ కలాంశమాత్రే శిల్పాదౌ కలనాకాలభేదయోః ।
ఇందోః షోడశభాగే స్యాన్మూలధనవర్ధన ఇతి భాస్కరః - పుంసా పుం
రూపేణ భావః భూతిః పురుషరూపేణ భవనమితి యావత్ ॥ ని ॥ విద్వల్లీ
లాస్వభావేషు భూతేష్వభిప్రాయజంతుషు - భావస్సత్తేత్యాది భాస్కరః -
ఏవం చ శంకరకలాయాః యః పుంభావః తస్మిన్ యద్రూప మాకార ఇత్య
ర్థః ॥ ని ॥ రూపం స్వభావే శుక్లాదౌ సౌందర్యే నాణకే పశౌ । గ్రంథావృ
త్తౌ నాటకాదావాకారే శ్లోకశబ్దయోరితి భాస్కరః - తద్రూపమాత్మావి
గ్రహో యస్య సః ॥ ని ॥ ఆత్మా యత్నో ధృతి ర్బుద్ధి స్వభావో బ్రహ్మ
వర్ష్మ చేత్యమరః - తథా చాద్వితీయ శంకరకలాస్వరూప పార్వతీ వివర్త
స్యేతి భావః - ఏవంభూతస్య మురభిదో వాసుదేవస్య సర్వతః సమంతతః ప

భేదజర్ఝరజరచ్ఛైవాలవత్తత్క్షణాదారాత్తిరోంచిద
పాసరత్ప్రగతో హాలాహలస్సర్వతః ॥ ౧౨ ॥ గ ॥ అథస్వ
స్థో యథాపురమంబుజేక్షణస్త్రావతాపి సంరంభేణ తను
మాత్రత్రాణ పర్యవసానేన నిరాశో హాలాహల నిగ్ర
హే నిశ్చిన్వన్నిత్తం సాధ్యసాధనధౌరంధుర్యమంతకాం

రిగతః పరిప్రాప్తః హాలాహలః కాలకూటః తత్క్షణాత్ - ల్యబ్లోపే పంచ
మీ ధ్యానక్షణం విహాయేత్యర్థః పాషాణస్యాతిభేదః ఆఘాతః తేన జర్ఝ
రః ఖండితః యో జరన్నిస్సారం యచ్ఛైవాలం శైవలం తద్వత్ ॥ ని ॥ జలనీలీ
తు శైవాలం శైవలోఽథ కుముద్వతీత్యమరః - ఆరాత్సమీపే కించిదల్పమపా
సరదపగతః సుధామాలినీధ్యానేన కించిద్విషబాధా స్వస్య గతేతి భావః ॥
౧౨ ॥ అథేతి ॥ యథాపురం పూర్వవత్స్వస్థః సుఖితమానసః ॥ ని ॥ స్వస్థస్సుఖి
తమానస ఇత్యజయః - అంబుజేక్షణః శ్రీహరిః తనుమాత్రం స్వశరీరమా
త్రం తస్య త్రాణం రక్షణం ॥ ని ॥ తం త్రాణం స్త్రియాం మూర్తిస్తనుస్త
నూః । త్రాణం రక్షితమవితం గోపాయితం గుప్తమితి చామరః - తస్మిన్
పర్యవసానముపక్షీణం తథాభూతేన తావతా తథావిధేన సంరంభేణ ప్ర
యత్నేనాపి హాలాహలః కాలకూటః తస్య నిగ్రహే నివారణవిషయే నిరా
శః స్పృహారహితస్సన్ ఇతరైస్సాధయితుం యోగ్యం ఇతరసాధ్యం ఇతి

ద్రైకపక్షమశక్యం కార్యమిత్యర్థః ॥ ని ॥ త్రిషు సాధ్యం సాధనీయ ఇతి భాస్కరః- తస్య సాధనం సంపాదనం తస్మిన్ ధురంధుర్యః ధురంధరస్య భావః ధురీణత్వమితి యావత్ ॥ ని ॥ ధూర్వహే ధుర్య ధౌరేయ ధురీణాస్సధుర్యధురంధరా ఇత్యమరః అంతకాంతకస్య పరశివస్య భాగః అంశః ॥ ని ॥ భాగో భాగ్యైకరూపకాంశే చతుర్థాంశైకదేశయోరితి నానార్థమాలా- ఇతీత్థం నిశ్చిన్వన్ నిశ్చయం కుర్వన్ అంతరేణ కరణేనేతి శేషః మనసేత్యర్థః శివస్య సాక్షాత్కారః ప్రత్యక్షం తస్య పరదేవతాయాః ప్రసాదోనుగ్రహః తల్లభ్యతాం తత్సాధ్యతాం నిర్ధారయన్ నిర్ధారణం కుర్వన్ పాఠాంతరే పరదేవతాప్రసాదమంతరేణాపి హేయేత్యర్థః శివసాక్షాత్కారస్య అలభ్యతాం దౌర్లభ్యం నిర్ధారయన్నితి యోజనా ॥ ఆత్మనస్స్వస్య చిచ్ఛక్తిరూపతాం శివశక్తి రూపత్వం చింతయన్ విదన్

తస్య భాగ ఇతి నిర్ధారయన్నాంతరేణ పరదేవతాప్రసా
దలభ్యతాం శివసాక్షాత్కారస్య చింతయన్నపి చిచ్ఛక్తి
విభూతిరూపతామాత్మనః పరమేణ సమాధినా సమా
రాధ్య నారాయణమిత్థమస్తావీత్ ॥౧౯॥ ప॥ యజ్జన్మ స్థేమ
భంగవ్రతమిహ జగతాం యచ్చ సర్వాంతరత్వం యత్స్వా

పరమేణ ఉత్కృష్టేన ॥ ని ॥ పరమం స్యాదనుజ్ఞానే వ్యాసక్తౌ పరమాత్మని । త్రిషూత్కృష్టే పంచమస్తు స్వరేణ పూరణే త్రిష్వితి భాస్కరః - సమాధినా ధ్యానేన ॥ ని ॥ సమాధి ర్ధ్యాననీవాకనియమేషు సమర్థన ఇతి చ । నారాయణీం శ్రీగౌరీం ॥ ని॥ నారాయణీ రమాగౌర్యోశ్శతావర్యాం హరౌ తు వేతి నానార్థమాలా - ఇత్థం వక్ష్యమాణప్రకారేణ అస్తావీత్ స్తుతించ కారేత్యర్థః॥ ౧౯ ॥ యదితి । జగతాం లోకానాం జన్మ ఉత్పత్తిః స్థేమ స్థితిః భంగః ప్రళయ ఇత్యర్థః ఏతేషు విభయేయద్వ్రతం నియమః ॥ ని॥ నియమో వ్రతమస్త్రీ తచ్చోపవాసాదికర్మకమిత్యత్యమరః- యద్వ్రత్తే జగదుత్పత్తిస్థితిలయరూపకార్యం కరోమీతి భావః- సర్వేషామంతరః అంతరాత్మా ॥ని॥ అంతరవకాశావధిపరిధానాంతర్ధిభేదతాదర్థ్యే। ఛిద్రాత్మీయవినాబహిరవసరమధ్యేంతరాత్మని చేత్యమ

గః-తస్యభావస్తత్త్వం యద్వాగ్రతే ఇహాద్య శ్రుతిషు వేదేషు నిగదిత మభి
హితం మోక్షే ముక్తిదానవిషయే యత్స్వాతంత్ర్యం అపావృతత్వం ॥
సి॥ స్వతంత్రో౽పావృతస్స్వైరీత్యమరః - సామ్రాజ్యస్య మండలేశ్వరత్వ
స్య సమ్యగితరాపేక్షామంతరా రాజతే ప్రకాశత ఇతి సమ్రాట్ తస్యభా
వస్సామ్రాజ్యం స్వప్రకాశత్వం తస్యేతి వార్థః చిహ్నం లక్షణం యద్వ
ర్తతే॥సి॥చిహ్నం లక్ష్మ చ లక్షణమిత్యమరః-తత్సర్వం పరబ్రహ్మణి శ్రీప
రిమేశే పరశివే యస్యాః పరదేవతాయాస్సాహచర్యాత్ సాంనిధ్యాత్
పరిణమతి ఘటత ఇత్యర్థః॥తథోక్తమాచార్యైః। శ్లో॥ శివశ్శక్త్యాయుక్తో
యది భవతి శక్తః ప్రభవితుం న చే దేవం దేవో న ఖలు కుశలః స్పందితుమపీతి॥
ఆద్యామాదిభవాం॥సి॥ఆద్యా ఆదిభవే ముఖ్యే భవ్యే చాపి త్రిలింగక ఇత్య
మరసారః-ఆత్మవిద్యాం బ్రహ్మవిద్యారూపిణీం తదుక్తం దేవీమాహా

తంత్ర్యం చ మోక్షే శ్రుతిషు నిగదితం విశ్వసామ్రాజ్యచి
హ్నం। తద్యస్యాస్సాహచర్యాత్పరిణమతి పరబ్రహ్మణి
శ్రీమహేశే తామాద్యామాత్మవిద్యా మహమితి కలయ
న్సర్వతో నిర్వృతో౽స్మి ॥౧౩॥ ప॥ యల్లక్ష్మీదయితో౽స్మి య
ద్దనుభువాం జేతాస్మి యత్కర్మణాం శర్మ స్వభ్యుదయప్ర
దో౽స్మి యదపి ధ్యేయో౽స్మి వా యోగినాం। తత్సర్వం త్రి

త్మ్యే॥శ్లో॥ యా దేవీ సర్వభూతేషు విద్యారూపేణ సంస్థితేతి- తాం పరదే
వతాం అహమితి కలయన్ అభేదేన ధ్యాయన్నిత్యర్థః - సర్వతః సర్వప్ర
కారైః నిర్వృతః సుఖితః అస్మి భవామి॥౧౩॥ యదితి ॥ అహం లక్ష్మ్యా రమా
యాః దయితః ప్రియో౽స్మీతి యత్ దనుభువాం దానవానాం జేతా జయక
ర్తా అస్మీతి యత్ కర్మిణాం కర్మఠానాం కర్మసు సంధ్యావందనాదిషు స
హస్రవర్షసత్రాంతేషు కర్మసు అభ్యుదయః చిత్తశుద్ధ్యాది శ్రేయః
తస్య ప్రదః ప్రదాతాస్మీతి యోగినాం వా ధ్యేయః ధ్యాతవ్యః అస్మీతి యద
పి తత్సర్వం హే మాతః జనని త్రిభ్యః పురా త్రిపురా బ్రహ్మాదీనాముపాధి
త్వేన పూర్వం వర్తమానా ఇతి భావః-తస్యాస్సంబుద్ధిః మహతీ చ సా మా
యేతి కర్మధారయే॥ ఆన్మహత ఇత్యాదినా మహాత ఆకారః తస్యాస్సంబు

ద్ధిః॥ వి ॥ స్యాన్మాయా శాంబరీమాయా కారస్తు ప్రాతిహారక ఇత్యమరః-
తస్యాజగన్మోహత్వాచ్ఛాంబరీవన్మాయాత్వమితిభావః - హేమహేశ్వ
రిజగన్నియంత్రీత్యర్థః- హేజగద్రూపిణిజగత్స్వరూపేప్రకృతికార్య
త్వాదితిభావః-హేపరదేవతేత్వత్తవసౌభాగ్యంమాహాత్మ్యం తదేవమ
హావిభూతిఃతస్యావామహావిభూతిస్సంపత్॥వి ॥ భూతిర్భస్మనిసంపదీత్య
మరః - తస్యాఃకణికాలేశః తస్యాఃయోలేశః తస్యలేశాయతేలేశవదాచ
రతీత్యర్థః॥౧౪ ॥ అతీతేతి ॥ త్రిగుణానాం త్రైగుణ్యం*చతుర్వర్ణాది
త్వాత్స్వార్థేష్యఞ్ప్రత్యయః - త్రైగుణ్యమతిక్రాంతాః అతీతత్రైగు
ణ్యాయతస్స్వయమేవత్రిగుణాత్మికాతతస్సా వ్యతిరిక్తసత్వరజస్తమోగు
ణత్రయరహితేత్యర్థః-తథాభూతాం అవిద్యమానంశరణంరక్షకోయే
షాం తేఅశరణాః అస్మదాదయః తేషాంశరణ్యాంరక్షణధురీణామిత్య

పురేమహేశ్వరి మహామాయే జగద్రూపిణి త్వత్సౌ
భాగ్యమహావిభూతి కణికా లేశస్య లేశాయతే ॥ ౧౪ ॥
అపిచ ॥ ప ॥ అతీతత్రైగుణ్యామశరణ్యాం భగవతీమ
హంతామూలం బేదృఢతరమహంతాంపశుపతేః| తదా
ద్యంతత్వానామజరమ పరిచ్ఛేద్య మపరం పరాభూత

ర్థః॥వి॥శరణంగృహరక్షిత్రోరిత్యమరః- భగవతీంమాహాత్మ్యవతీం ॥
వి॥ భగశ్శ్రీకామమాహాత్మ్యవీర్యయత్నార్కకీర్తిష్విత్యమరః-పశుప
తేఃపరమేశ్వరస్యఅహమోభావఃఅహంతాఅహంకారరూపిణీత్యర్థః
తదుక్తం॥శ్లో॥పురమథితురాహోపురుషికేతి । తథాభూతాం తాంపర
దేవతాంఅహంఅతిశయేనదృఢందృఢతరం॥వి॥ గాఢబాఢదృఢానిచేత్య
మరః-అవిద్యమానాజరాయస్యతదజరందేశకాలవస్తుభిః పరిచ్ఛేత్తుంఅ
నర్హమపరిచ్ఛేద్యంఅప్రమేయమిత్యర్థః-అమలంనిర్మలం పరాభూ
తంతిరస్కృతంద్వైతంయేనతత్తథా భూతంతత్వానాం పంచవింశతి
సంఖ్యాకానాంఆద్యంప్రాథమికంతత్త్వమిత్యర్థః - మేమమ ఆవిర్భ
వతుస్ఫురతుచకాస్త్విత్యర్థః - యద్వాతత్వానాంముఖ్యం ఆద్యం॥వి॥
ఆద్యఆదిభవేముఖ్యఇతిభాస్కరః - పరమంనిరతిశయంయత్పదంవస్తుత

దిత్యర్థః॥ని ॥ పదంవ్యవసితత్రాణస్థానలక్ష్మాంఘ్రివస్తుష్విత్యమరః॥ ౧౮॥ఇతీతి ॥ ఇతీత్థంఅర్థాదభిధేయాదనపేతాః అర్థ్యాః అన్వర్థా ఇత్యర్థః*ధర్మపత్యర్థన్యాయాదనపేతఇతిసూత్రేణయత్ప్రత్యయః- తథాభూతాభిస్తుతిభిః॥ని॥ స్తవస్తోత్రంస్తుతిర్నుతిరిత్యమరః - శివాంపా ర్వతీం ॥ ని ॥ శివాభవానీరుద్రాణీత్యమరః-నిశ్చలమస్ఖలనంయథాతథా ధ్యాయతఃధ్యానంకుర్వతఃఅస్యశ్రీవిష్ణోరస్పందేషుఈషన్మాత్రాచలనే ష్వపిగాత్రేష్వవయవేషు॥ని ॥ గాత్రంప్రతీకేదంత్యగ్రజంఘాభాగేవపు ష్యపీతినానార్థమాలా-దక్షిణోభుజఃబాహుః॥ ని ॥ వామంశరీరేసవ్యం స్యాదపసవ్యంతుదక్షిణమిత్యమరః పస్పందేకించిత్ప్రస్ఫోరేత్యర్థః*స్ప దికించిచ్చలనఇతిధాతోర్లిట్-శర్వాణ్యాఃఖ్యయఇతిపకారావశేషః-త దుక్తందేవీభాగవతే ॥ శ్లో ॥ అబ్రహ్మాణ్యంబ్రువాణోసౌసిద్ధరభ్యర్థితః

ద్వైతంపరమపదమావిర్భవతుమే॥౧౮ ॥ ప ॥ ఇతిస్తుతి
భిరర్థ్యాభిర్ధ్యాయతోనిశ్చలంశివాం । అస్పందేష్వస్య
గాత్రేషుపస్పందదక్షిణోభుజః॥౧౯॥గ॥అవతీర్ణాచా
స్యకర్ణసరణీమశరీరిణీవాణీ॥౨౦॥ ప ॥ సాధువత్సజగ
న్నాథసాధువిష్ణోజగన్మయ॥ పశ్యత్వమాత్మనాత్మానంప

స్తదా।కిమేతదితిసంచింత్యబ్రహ్మాతత్రాతివిస్మృతః । వ్యాక్షిప్తచేతస స్సర్వేబభూవుస్తిమితేక్షణాః।త్రైలోక్యవిపదందృష్ట్వాతతస్సిద్ధామహ ర్షయః । సంమంత్ర్యవిధివిష్ణుభ్యాంధ్యాత్వాదేవీంమహేశ్వరీం। సం ప్రేరితాస్తథాదేవ్యాలోకానాంహితకామ్యయా । శరణంప్రాపురవ్య గ్రాశ్శంకరంకరుణాకరం।కాలకూటోపశాంత్యర్థంసర్వలోకమహే శ్వరమితి॥౧౯॥అవతీర్ణేతి॥అస్యశ్రీవిష్ణోఃకర్ణసరణింకర్ణపథంప్రతిఅశ రీరిణీశరీర్యనుచ్చారితావాణీవాక్ అవతీర్ణాఅవతతార॥౨౦॥అ॥ తద్వా గానుపూర్వీమేవాహ॥సాధ్వితి॥హేవత్సకిశోరజగన్నాథజగత్పతేసాధు తవధ్యానమితిభావః-జగన్మయజగత్స్వరూపహేవిష్ణోసాధు॥ని॥సుందరం రుచిరంచారుసుషమంసాధుశోభనమిత్యమరః-త్వంభవాన్ స్వేన ఆత్మ నాఆత్మానంస్వమేవ ఐశ్వరం ఈశ్వరసంబంధి పరమ ఉత్కృష్టంజ్యోతిస్తే

జోరూపంపశ్యజానీహి-శివమహంభావేనభజస్వేతిభావః॥౧౭।అథేతి॥ అథతద్వాక్యశ్రవణానంతరం మాధవఃశ్రీవిష్ణుః సమాధింధ్యానంయావ చ్ఛ్లథయామాస విగళయాంబభూవ తావదేవ - అవధ్యర్థే యావత్తావ త్తావచ్ఛబ్దౌ॥ని॥యావత్తావచ్చసాకల్యేఽవధౌమానేఽవధారణ ఇతి కోశాత్ అస్యశ్రీహరేఃపురఃపురహరంత్రిపురసంహర్తృమహః తేజః॥ ని॥ తేజః పురీషయోర్వర్చోమహస్తూత్సవతేజసోరిత్యమరః- ఆవిర్బభూవదృష్టి పథవర్తిబభూవేత్యర్థః-తథోక్తంశ్రీభాగవతే॥శ్లో॥ తదుగ్రవేగందిశి దిశ్యుపర్యథోవిసర్పదుత్సర్పమసహ్యమప్రతి । భీతాఃప్రజాదుద్రువురం గసేశ్వరాఅరక్ష్యమాణాశ్శరణంసదాశివం।విలోక్యతందేవవరంత్రిలో క్యాభవాయదేవ్యాసహితంమునీనాం । ఆసీనమద్రావపవర్గహేతో స్తపోజుషాణంస్తుతిభిఃప్రణేమురితి॥౧౮॥అ।అథశిఖాదినఖపర్యంతం పరశి

రమంజ్యోతిర్నైశ్వరం॥ఇతి॥౧౭।ప॥ అథయావత్సమాధిం
తంశ్లథయామాసమాధవః । తావదావిర్బభూవాస్య
పురఃపురహరంమహః॥౧౮॥గ।తత్రచపూతనదీనదనదీను
శాదితీర్థస్వరూపతా సంభావిత తత్క్లేదనైయత్యానువృ
త్త్యేవసామివికసితలాలాటవిలోచన ధూమ రేఖాసంస్త

వంవర్ణయితుమారభతే॥ తత్రేతి॥తత్రచతత్కాలేప్రదేశేవేత్యర్థః- పూతానిపవిత్రాణియానినదాంశోణాదీనాంనదీనాంగంగాదీనాంనదీ శానాంరత్నాకరాదీనాంచతీర్థానిజలాని॥ని॥ పూతంపవిత్రం మేధ్యం చ। నిపానంగమయోస్తీర్థమృషిజుష్టజలేగురావితిచామరః - తేషాం స్వరూపఃతస్యభావస్తత్తా ॥ శివస్యజలస్వరూపత్వంస్కాందపురాణే॥ శ్లో॥యోపాంస్వరూపేణనృణాంకరోతీత్యాదినోక్తం॥ తయాసంభావి తస్సంప్రాప్తఃయఃక్లేదఃఆర్ద్రత్వమిత్యర్థః ॥ ని ॥ ఆర్ద్రంసార్ద్రం క్లిన్నమిత్యాదికోశోక్తత్వాత్ - తస్యనైయత్యంసంతతావస్థానంతదను వృత్త్యాతదనుసరణేనేవ॥ని॥అనువృత్తిస్త్వనుసరణమనువర్తనజీవనేత్య జయః-సామ్యర్థంవికసితంస్ఫుటితంలాలాటంఫాలసంబంధిచతద్విలో చనంచ॥ని॥సామిత్వర్థేజుగుప్సనే।లలాటమలికంగోధిః।లోచనంనయ

నం నేత్రమితిసర్వత్రామరః-తస్యయాధూమరేఖాధూమరాజిః॥ని॥ శ్రే
ణీ రేఖాస్తురాజయఇత్యమరః-తస్యాస్సంస్తవస్సంబంధః ॥ ని ॥ సంస్తవ
స్స్యాత్పరిచయ ఇత్యమరః - తేనేవ - కరణేతృతీయేయం-
కబళితాభక్షితాభరితేతి - తాత్పర్యార్థః యాజాహ్నవీ గంగాత
స్యాః కోపః క్రోధః తేనపరిపూరితః సర్వత్రభరితః గర్భః కుక్షిదే
శోయస్యాస్సాతస్యాభావస్తత్తాతయా । హేతౌతృతీయేయంకోపస్య
రజోగుణకార్యత్వేనఆరుణ్యమితిభావః - పరిణతంకాలవశాత్పరిపాకం
ప్రాప్తంపాటలిమశ్వేతరక్తత్వంయస్యతత్॥ని॥ పక్వంపరిణతేగూనం।
శ్వేతరక్తస్తుపాటలఇతిచామరః-తథాభూతేజటానాం సటానాంవల
యేమండలే॥ని॥ వ్రతినాంతుజటాసటేత్యమరః-ప్రతిష్ఠితయాస్థాపితత
యాఽతఏవసాంధ్యరాగఃసంధ్యాకాలసంబంధ్యారుణ్యంతేనసంవళితే

వేనైవకబళితజాహ్నవీకోపపరిపూరితగర్భతయేవ చ
పరిణతపాటలిమజటావలయేప్రతిష్ఠితయాసాంధ్యరా
గసంవలితేనేవ సకలశివజ్ఞానాధిగమారంభ సంసూచ
నాయేవద్వితీయాచంద్రతాముపజగ్ముషాపరమజ్ఞానరూ
పతయేవపరిహృతకళంకానుషంగేణ కపర్ద బంధనో

నమిళితేనేవస్థితేనేత్యర్థః- సకలస్వరూపశ్చాసౌశివశ్చేతి కర్మధార
యః॥శ్రు॥సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మేతిశ్రుతేః । తద్విషయకంయద్ జ్ఞానం
వాసుదేవస్సర్వమివచ్ఛివస్సర్వమిత్యాకారకం తస్యాధిగమో లాభః
తదర్థోయఆరంభః శైవశాస్త్రోపక్రమస్తస్యసంసూచనాయజ్ఞాపనా
యేవేత్యర్థః-యద్వాజ్ఞాయతేయేభిరితికరణేవ్యుత్పత్త్యాయేనసకలా
నియానిశివజ్ఞానానిశైవప్రతిపాదకశాస్త్రాణీతివార్థఃశిష్టంప్రాగ్వత్-
అథవాజ్ఞానమిత్యత్ర భావేవ్యుత్పత్త్యయవశాత్ సకలాని యాని శివ
స్యజ్ఞానానిఉపాసనాన్యపీత్యర్థః-శిష్టంప్రాగ్వత్ ॥ ద్వితీయాచంద్ర
తాంద్వితీయాతిథిచంద్రత్వంఉపజగ్ముషాప్రాప్తవతా పరముత్కృష్టం
యద్జ్ఞానంతద్రూపతయాతత్స్వరూపత్వేనేవ భగవన్మనస్సకాశాదుత్ప
న్నత్వాదితిభావః-పరిహృతఃపరిత్యక్తః కళంకస్యఅనుషంగ స్సంబంధో

యస్యసతథాభూతేనకపర్దస్యజటాజూటస్య బంధనార్థోయ ఉరగః సర్పః॥ని॥కపర్దో౽స్యజటాజూటః।ఉరగఃపన్నగోభోగీతిచామరః-తస్యయాదంష్ట్రాతాలుసమీపవర్తిస్థూలదంతస్తస్యాంకురేణేవస్థితేనకుటిలంవక్రంచతన్నిర్మలంమలరహితంచేతికర్మధారయః- తథాభూతేన చంద్ర ఖండేన చంద్రశకలేన మండిత మల కృతం * మడిభూషాయామిత్యతఃకర్మణిక్తప్రత్యయః-అత్రయద్యపిసర్పస్థితిచంద్రఖండయోర్ద్వితీయాచంద్రతాయాస్స్వాభావికత్వాత్తస్యసకలజ్ఞానాధిగమారంభసంసూచనంసఫలం। తథాప్యస్యాస్సఫలకత్వోక్తేః ఫలోత్ప్రేక్షాలంకారః॥అఫలస్యఫలత్వకల్పనంఫలోత్ప్రేక్షేతిలక్షణాత్॥ జగతాం లోకానాంనిష్కామతామదనరాహిత్యం నైవనిష్కామతాఫలేచ్ఛారాహిత్యంశ్లిష్టరూపకంతత్రహేతుతయాకారణత్వేనేకరణేత్యుక్తియే

రగదంష్ట్రాంకురేణేవకుటిలనిర్మలేనచంద్రఖండేనమం
డితంజగన్నిష్కామతానిష్కామతాహేతుతయేవ ని
ష్కామజనోపాసనీయేన పక్ష్మవివర సముచ్ఛల
దర్చిస్ఫులింగపరిష్వంగమాత్రాదేవనిశ్శేషీభవతి జగతి
నిరీక్షితవ్యాసంభవాదినిత్య నిమీలితేన నిర్మలేన చంద్ర

యం-నిష్క్రాంతాఃకామాఃఫలాభిలాషాః యేభ్యస్తేతథాభూతాయేజనాఃతైరుపాసనీయఃఉపాస్యఃతథాభూతేనపక్ష్మణాం నిమేషాణాం వివరాణి॥ని॥సుషిరంవివరంబిలమిత్యమరః- తేభ్యస్సముచ్ఛలంతఃసముత్పతంతఃఅర్చిషాంఅంతస్థాగ్నిశిఖానాంయేస్ఫులింగాః॥ని॥త్రిషుస్ఫులింగోగ్నికణఇత్యమరః - తేషాంపరిష్వంగమాత్రాత్ సంబంధమాత్రాదేవ జగతిలోకేనిశ్శేషీభవతినిరవశేషభూతేసతినిరీక్షితవ్యః దర్శనీయః తస్యాసంభవాదివహేతోరిత్యర్థః-నిర్మలేనమలరహితేనకలంకరహితేనేతియావత్ చంద్రఖండేనశశిశకలేనకర్పూరేణేతివగమ్యతే నేత్రాతిశైత్యసంపాదకత్వేనోపయోగాత్॥ని॥ ఘనసారశ్చంద్రసంజ్ఞఇత్యమరః-నిత్యమనవరతంనిమీలితేనసంఘటితేనేత్యర్థః-భసితానిభస్మరూపాణియానిత్రీణిపుండ్రాణితిలకాని॥ని॥ భూతిర్భసితభస్మసంపదిత్యమరః - పుం

ద్రోదేశేతు తిలకభేదే క్రిమ్యతిముక్తయోరితి నానార్థమాలాచ- తాస్స్యే
వహారాః ముక్తావళ్యాదయః॥ ని ॥ హారో ముక్తావళీ దేవచ్ఛందోసావిత్య
మరః- తేషాం యా మాలికాః నక్షత్రమాలాదయః॥ ని॥ సైవ నక్షత్రమాలా
స్యాత్సప్తవింశతిమౌక్తికేత్యమరః - తాసాం సంధీయః పద్మరాగః త్సం
జ్ఞికశోణరత్నం॥ ని ॥ శోణరత్నం లోహితకం పద్మరాగోథ మౌక్తికమిత్య
మరః తరళో హారమధ్యభాఙ్మణిః॥ ని॥ తరళో హారమధ్యగ ఇత్యమరః- తేనే
వస్థితేన లలాటలోచనేన ఫాలనయనేన భక్తిరారాధ్యత్వేన జ్ఞానమేషా
మస్తీతి భక్తిమంతః తేషామాంతరం హృదయస్థం తమస్తమోగుణమేవాం
ధకారః॥ ని॥ తమో రాహౌ గుణే ధ్వాంతే శూక ఇతి నానార్థమాలా- పరి
హరంతం నివారయంతం కుండలితౌ కర్ణకుండలీకృతౌ యౌ కుండలిరా
జౌ సర్పౌ తయోః ఫణానాం మణయః మాణిక్యాని తేషాం యే మయూఖాః

ఖండేన భసితత్రిపుండ్రహారమాలికా పద్మరాగతరళేనే
వలలాటలోచనేన పరిహరంతమాంతరం తమో భక్తిమ
తాం కుండలితకుండలిరాజఫణామణిమయూఖరాజనీరా
జితేన నిసర్గసుందరేణ గండమండలేన శ్రుతిశ్రుత్యుల్లం
ఘనభయాదివ కర్ణాంతపర్యవస్థితేన నిరంతరకరుణా

త్విషః॥ ని ॥ మయూఖస్త్విట్కరజ్వాలాస్విత్యమరః - తేషాం యా రా
జిః పఙ్క్తిః తయా నీరాజితేన ఆరాత్రికీకృతేనేత్యర్థః- నిసర్గాత్ స్వ
భావత ఏవ సుందరేణ దర్శనీయేన ॥ ని॥ సుందరం రుచిరం చార్విత్యమరః-
గండౌ కపోలౌ॥ ని ॥ అధస్తాచ్చుబుకం గండకపోలౌ తత్పరాహనురిత్యమ
రః- తయోర్మండలం ప్రదేశః తేన॥ ని ॥ మండలం త్రిషు కుష్ఠే స్యాదుప
సూర్యకవేశయోరితి నానార్థమాలా - శ్రుతీ శ్రోత్రే తే ఏవ శ్రుతయో
వేదాః శ్లిష్టరూపకం ॥ ని ॥ వేదే శ్రవసి చ శ్రుతిరిత్యుభయత్రాప్య
మరః- తయోరుల్లంఘనమతిక్రమణం తస్మాద్భయం భీతిః తస్మాదివ హే
తోః కర్ణాంతయోః శ్రోత్రనికటయోః పర్యవస్థితేన కృతావాసేన నిరం
తరమనవరతం కరుణాయా ఆసారాః ధారాసంపాతాన్ వోఢుం శీలం
యస్య తత్తథాభూతేన లోచనయోర్యుగళం యుగ్మం తేన ॥ ని॥ యుగ్మం

తుయుగళంయుగమిత్యమరః-త్రిపురవిజయస్త్రిపుర సంహారప్రయుక్తో
విజయస్తస్మాద్యానియశాంసి త్రైర్విశదంధవళంతథాభూతే నైవపరాప
రసంజ్ఞికాఃయాఃఅశేషాఃనిఖిలాః విద్యాఃశాస్త్రాణి తాసాంఆత్మాస్వ
రూపం తేనఅత్రాయంవిశేషః॥పరావిద్యాబ్రహ్మవిద్యాఅపరా విద్యా
శిక్షాద్యంగషట్కోపేతర్గ్యజుస్సామాథర్వణలక్షణ కర్మకాండాత్మకవి
ద్యాఇతి॥తథాప్రశ్నోపనిషది॥శ్రు॥ద్వేవిద్యేవేదితవ్యేఇతిహస్మబ్రహ్మవి
దోవదంతీత్యుపక్రమ్యపరాచైవాపరాచేతి ప్రథమంవిభాగంకృత్వాప
శ్చాదపరవిద్యాస్వరూపంతత్రాపరాఋగ్వేదోయజుర్వేదస్సామవేదో
థర్వణవేదశ్శిక్షాకల్పోవ్యాకరణంనిరుక్తంఛందో జ్యోతిష మిత్యనే నో
క్త్వాపరవిద్యాస్వరూపమపిఅథపరాయయాతదక్షరమధిగమ్యత ఇత్యనే

సారవాహినాలోచనయుగళేన త్రిపురవిజయ యశోవి
శదేనైవపరాపరాశేషవిద్యాత్మనాప్రవహతో వచనా
మృతస్యనిష్యందేనైవమందస్మితేనచ మదయంత మివమ
నాంసిమహాయోగినాంకదాసౌపూర్యేతకదా చేమమా
రోహేయ మితి కుతూహలా దుద్గ్రీవ మాలోకయం
తమివచూడాచంద్రమసముదంచితాగ్రపాదతయా కిం
చి దన్యతో జిగమిషం తమివ ప్రకృతిచాపలేన వేదమ

నోక్తమితిబోధ్యం॥ప్రవహతఃప్రసరతఃవచనమేవ అమృతంపీయూషంత
స్యనిష్యందఃస్రవణంతేనేవస్థితేనమందస్మితేన మహాయోగినాంసనకాదీ
నాంమనాంసిమదయంతంపరితోషయంతమివస్థితం - కించఅసౌశిరస్థిత
శ్చంద్రఃకదాపూర్యేతపూర్ణత్వ భరితోభవేత్ - ఇమమిందు మారో
హేయమారూఢోభవిష్యామిఇతీత్థంకుతూహలా దౌత్సుక్యాదుత్క్షిప్తా
గ్రీవాకంఠోయస్మిన్కర్మణి తత్తదాక్రియావిశేషణమేతత్ - చూడా
చంద్రమసంశిరస్థితమిందుమాలోకయంతంపశ్యంతమివస్థితం కించిదీష
దుదంచితౌఉత్క్షిప్తౌఅగ్రపాదౌఅగ్రచరణౌ యేన సతస్య భావస్తత్తాత
యాప్రకృతిస్స్వభావః ॥ ని॥ ప్రకృతిఃపంచభూతేషుస్వభావేసచివా
దిష్వపిభాస్కరః-తయాయచ్చాపలంచాంచల్యం॥ని॥ చాపలం త్వనవ

స్థానమితికోశలక్షణాత్ తేన-కరణే తృతీయేయం - అన్యతోఽన్యత్రఅన్య దేశంప్రతీతివార్థః జిగమిషంతంగంతుమిచ్ఛంతమిపస్థితం వేదమయం వేదస్వరూపంమృగంహరిణం॥ని॥మృగేకురంగవాతాయు హరిణాజిన యోనయఇత్యమరః - అపరపాదయోః పశ్చాచ్చరణయోర్నియంత్ర ణేననియమనేనేత్యర్థః - ఆత్మన్యేవనిభృతంనిశ్చలం యథాతథానియ చ్ఛంతంనిగృహ్ణంతంఅతికఠినమతినిష్ఠురం ॥ని॥ కర్కశంకఠినంక్రూరం కఠోరంనిష్ఠురమిత్యమరః-యదజ్ఞానమేవపాషాణంతస్య సముట్టంకనం విభేదనంతస్మాఇవఇతరస్తదన్యః యః కరోఽహస్తస్తేనగృహీతస్స్వీకృతః టంకః పాషాణభేదకాయోఽపికారో యేనసతథాభూతం ॥ని॥ వృక్షాద నోవృక్షభేదీటంకఃపాషాణదారణఇత్యమరః - నిష్క్రాంతః ఉపప్లవః ఉ

యంమృగమపరపాద నియంత్రణేన నియచ్ఛంత మా
త్మన్యేవనిభృతమతికఠినాజ్ఞానపాషాణసముట్టంకనా
యేనగృహీతటంకమితరకరేణనిరుప్లవాపవర్గదాన
సత్రదీక్షితేజయత్యభయకరేకరే నిస్సారభోగవదాన్యే
న కిం మయేతి హ్రీయేవా వాఙ్ముఖేన వరాంకితే
నకరారవిందేనా భీరయంతమభి మతాన్యభి సంధిమ

త్పాతోఽవిప్లవోవాయస్మాత్సః॥ ని॥ఉపప్లవస్సైంహికేయేవిప్లవోత్పాత యోరపీతిహేమచంద్రః-తథాభూతశ్చాసావపవర్గోమోక్షః॥ ని॥ మోక్షోఽపవర్గోఽథాజ్ఞానమిత్యమరః- తస్యదానంవితరణంతదేవసత్రం ఏకవత్సరాదిబహువత్సరాదిసాధ్యయాగవిశేషఃతస్మిన్ దీక్షితేబద్ధదీక్షే అతఏవాభయంకరేఽభయప్రదాతరికరేహస్తేజయతి సర్వోత్కర్షేణ వర్తమానేసతీత్యర్థః నిస్సారస్తుచ్ఛోయోభోగః వైషయికసుఖంతస్య వదాన్యేనదాత్రా॥ని॥భోగస్సుఖేస్త్ర్యాదిభృతౌ।వదాన్యోదాతృమహా తౌరితిచామరః-మయాకింప్రయోజనమితిహ్రియాలజ్జయేవ అవాఙ్ము ఖేనాధోముఖేన వరాంకితేన వరదముద్రాంకితేన కరారవిందేన అభి సంధిమతాంఫలాభిలాషవతామభిమతానిప్రార్థితార్థాన్ అభీరయంతం వితరంతమిత్యర్థః - యోగేనసంరక్షణధురీణమితిభావః అథవాపూర్వ

యంతంపాలయంతమిత్యర్థః- క్షేమేనసంరక్షకమితిభావః* పృపా
లనపూరణయోరితిధాతోర్ణిజంతాల్లటశ్శత్రాదేశః-నిరూపంరూపర
హితంయద్దిగేవాంబరంవస్త్రం॥ని॥ అంబరంవ్యోమ్ని వాససీత్యమరః-
తేనాచ్ఛాదనంపరితోధారణంతస్మిన్ నిర్వేదోజుగుప్సాతస్మాదివబహూ
న్యనేకానిరూపాణిసీలపీతాదీనియస్యతత్తథాభూతేన-తరక్షోఃవ్యాఘ్ర
స్యఇదంతారక్షవంవైయాఘ్రమిత్యర్థః - తథాభూతేనచర్మణాఅజినే
న॥ని॥తరక్షుస్తుమృగాదనః|అజినంచర్మకృత్తిస్త్రీతిచామరః - చిన్మయే
జ్ఞానవికారే - అతఏవాతినిర్మలేతిస్వచ్ఛేవ పృషిశరీరేఅభిసంవీతమాచ్ఛ
న్నమిత్యర్థః-జపాకుసుమంబంధూకపుష్పం॥ని॥ బంధుజీవకబంధూకౌ
జపాస్యాదథవేతసత్యాజయ్యోః - తత్పార్శ్వగతఃయఃస్ఫటికోపలఃస్ఫటి
కమణిఃతన్న్యాయేనతద్రీత్యేతితాత్పర్యార్థః॥మంజీరాఃనూపురస్థానీ

తాంసీరూపదిగంబరాచ్ఛాదననిర్వేదాదివబహురూపే
ణతారక్షవేణచర్మణాభిసంవీతంచిన్మయేఽతినిర్మలేవ
పృషిజపాకుసుమపార్శ్వగస్ఫటికోపలన్యాయేనమంజీ
రఫణిఫణామణిరాజభాఃపుంజపింజర చరణారవిందేనా
తిపచేళిమభాగ్యయోగ నిర్మలైరంతః కరణైరివ చరణ

యోః యేఫణినస్సర్పాః॥ని॥మంజీరోనూపురోస్త్రియాం | చక్షుఃశ్రవాః
కాకోదరఃఫణీతిచామరః-తేషాం యేఫణామణిరాజాః మణిశ్రేష్ఠాఃతే
షాంయాఃప్రభాఃకాంతయః తాసాంపుంజఃరాశిఃతేనపింజరే అరుణేచ
రణారవిందేయస్యసతథాభూతం - అతిపచేళిమంఅత్యంతకాలవశాత్పరి
పక్వంయద్భాగ్యమదృష్టంతేనయోగేన యమనియమాద్యనుష్ఠానేన చ
నిర్మలానిరాగాదిమలరహితానితథాభూతైః-అతఏవసమాధిషుధ్యానే
షుచరణయోః పాదయోః లగ్నానిసంక్రాంతానితథాభూతైః మహా
యోగినాం అంతః కరణైః మనోభిరివస్థితైః శివమంత్రస్య రుద్రాధ్యా
యప్రసిద్ధమంత్రరాజస్యేత్యర్థః పర్యవసితైః పరిణతైఃపంచభిః పంచ
సంఖ్యాకైఃఅక్షరైః వర్ణైరివస్థితైః అతిసుందరైరత్యంత మనోహరైః
సవ్యాపసవ్యయోర్వామదక్షిణయోః ॥ని॥ వామంశరీరేసవ్యంస్యాదప

సవ్యంతుదక్షిణమిత్యమరః-పాదయోశ్చరణయోః నఖైః॥ని॥ నఖోస్త్రీ నఖరోస్త్రియామిత్యమరః-ఆదిమాః భారత్యాః ఆదివచనాని ఆదిగిరః వేదా ఇతితాత్పర్యార్థః॥ ని॥ అథభారతీ । వచనేచస్వత్యాంపక్షివృత్తిప్రభేదయోరితి హేమచంద్రః - స్త్రీప్రత్యయ బలాత్ స్త్రీవ్యక్తయః వ్యజ్యంతే తాసాంచికురాః చికురప్రాయాః ఉపనిషదః॥ని॥ చికురః కుంతలో వాలః కచః కేశశ్శిరోరుహఇత్యమరః-తఏవబంధః అధిష్ఠానం॥ని॥ బంధకం వ్యసనంచేతః పీడాధిష్ఠానమాధయఇత్యమరః-యద్వాచికురబంధః చికురాధిష్ఠానమిత్యర్థః-ఏవంచాదిమభారతీచిరబంధమిత్యస్య వేదశిర ఇతి ఫలితార్థః-తమవతంసయంతం విభూషయంతం అవతంసయం తమిత్యత్ర*తత్కరోతీతిణిజం తాల్లటశ్శత్రాదేశః-వేదప్రతిపాద్యమితిభావః-

లగ్నస్సమాధిషు యోగినాం పంచభి రతుష్ణైశ్శివమం
త్రస్య పర్యవసితైరివసవ్యాపసవ్యయోః పాదయోర్న
ఖైరివావతంసయంతమాదిభారతీ చికురబంధ మధ్యా
సీనమధః కృతలోక వాసనాష్టకమాస్తీర్ణా త్మత్రయ
మహాతల్పకల్పితమఖిలతత్త్వపదోత్తీర్ణమానందమయ
మహార్హమాసనమన్వాస్యమానమఖిలలోక మాతృత

అధఃకృతంలోకవాసనాదీనామష్టకం యేనతత్తథాభూతం- వాసనాష్టకముక్తంతత్త్వవివేకే॥ శ్లో ॥ లోకపుత్రధనగ్రామదారశాస్త్రగృహేషుచ దేహేచవాసనాంత్యక్త్వాసుఖీభవతినాన్యథేతి। ఆస్తీర్ణంపరిస్తీర్ణంఆత్మనామంతరాత్మజీవాత్మపరమాత్మనాంత్రయమేవ మహాతల్పం ఉత్కృష్టశయ్యా తేనకల్పితంవిరచితంఅఖిలానాం యేతత్త్వానాంపృధివీతత్త్వజలతత్త్వతేజస్తత్త్వవాయుతత్త్వాకాశతత్త్వానాంపంథానో మార్గాః తానుత్తీర్ణంఉల్లంఘ్యాతిష్ఠంతమిత్యర్థః ఆత్మతైత్తిరీయంపృధివ్యాదితత్త్వపంచకంసన్న్యాసిసంధ్యావందనప్రకరణేస్పష్టముక్తం- విస్తరభయాన్నేహతద్వివిచ్యతే-ఆనందమయమానందస్వరూపమతఏవమహార్హమత్యుత్తమమాసనం-భద్రాసనమధ్యాసీనంఆసనేతిష్ఠంతమిత్యర్థః * అధిశీఙ్స్థాసాంకర్మేత్యాధారస్యకర్మత్వం- అఖిలలోకానాం మాతృకయా

జనన్యాపంవిద్జ్ఞానమానందశ్చే త్యేతయోర్యోఘనీభావః - నిరంతరీభ
వనమిత్యర్థః॥ని॥ఘనోమేఘేమూర్తిగుణేత్రిషుమూర్తే నిరంతర ఇత్య
మరః-యద్వాఘనీభావఃమూర్తీభవనమిత్యర్థః - తేనసంపన్నోవిగ్ర
హః కాయోయస్యాస్సాతథాభూతయాకరుణాకృపాసైవరసఃద్రవద్ర
వ్యం॥ని॥గుణేరాగేద్రవేరసర ఇత్యమరః - తేనపూర్ణయా భరితయాకాదం
బిన్యామేఘమాలయేవస్థితయా॥స॥ కాదంబినీమేఘమాలేత్యమరః సాద
రంసప్రేమయథాతథాఆలింగంత్యా ఆశ్లిష్టంత్యాసమానాని రూపగుణ
సౌందర్యశీలానియస్యాస్సా॥ని॥రూపంస్వభావేశుక్లాదావితి భాస్కరః
రూపంస్వభావేసద్వృత్త ఇత్యమరశ్చ - తథాభూతయాభగవత్యామ
హామహిమశాలిన్యాస్సర్వమంగళయా పార్వత్యా' ని ॥ రుద్రాణీశర్వా

యాసం విదానంవఘనీ భావసంపన్నవిగ్రహయాకా
దంబిన్యేవకరుణారసపూర్ణయా సాదర మాలింగం
త్యాసమానగుణరూపసౌందర్యశీలయాభగవత్యాసర్వ
మంగళయాసుఖవిశ్రాంతమివశరన్మేఘ మండలం సుధా
సారఘటితమివకర్పూరపరాగసంచయమతి కోమల మి
వస్ఫటికాచలమాదృతఘనీభావమివ చంద్రికాసారమా
వర్త్యపిండితమివపరమామృతమాసేచ నకమాసేచన

ణీసర్వమంగళేత్యమరః - అన్వాస్యమానం ఉపాస్యమానం సుఖమనా
యాసంయథాతథాశ్రాంతంవిశ్రమం ప్రాప్తమిత్యర్థః - శరదిశర
త్కాలేయోమేఘమండలఃతమివస్థితం-కించసుధాయాఅమృతస్య ఆసా
రోధారాసంపాతఃతేనసంఘటితఃగోళకీకృతః తథాభూతంకర్పూరస్య
పరాగాధూళయఃతేషాంసంచయస్సమూహః తమివస్థితం అతికోమల మ
త్యంతమృదులః॥ని॥కోమలంమృదులంమృద్విత్యమరః- తథాభూతంస్ఫ
టికాచలమివస్థితం-ఆదృతఃఅంగీకృతఃఘనీభావః సాంద్రీభవనంయేనస
తథాభూతం-చంద్రికాయాస్సారఃస్థిరాంశః॥ని॥సారోబలేస్థిరాంశేచే
త్యమరః-తమివస్థితంఆవృత్యఆవృత్తింకృత్వేత్యర్థః - పిండితంచిక్కణీ
కృతంపరమామృతమివస్థితం యాన్మహుర్ముహుర్దృష్టాపి జనానత

ష్యంతి తేఽత్రాసేచనకాః తేషామప్యాసేచనకం అతిసుందరమిత్యర్థః॥ ని॥ తదాసేచనకం తృప్తేర్నాస్త్యంతో యస్య దర్శనాదిత్యమరః- ఆశ్చర్యాణాం విస్మయకరాణామప్యాశ్చర్యం విస్మయకరం విలక్షణభూషణాదిమత్త్వాదితి భావః॥ ని॥ విస్మయోద్భుతమాశ్చర్యమిత్యమరః- మంగళానాం కల్యాణానామపి మంగళం సర్వస్పృహణీయత్వాదితి భావః॥ ని ॥ కల్యాణం మంగళం శుభమిత్యమరః- ఆదిమతాం నిఖిల కార్యాణాం ఆదికారణం॥ శ్రు॥ యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంత ఇత్యాదిశ్రుతేః- అవసీదతాం వినశ్యతాం అవధిం పరిసమాప్తిస్థానమిత్యర్థః॥ శ్రు॥ యత్ప్రయం త్యభిసంవిశంతీతి శ్రుతేః - విద్యాదీనాం ఋగ్వేదాదీనామాకరముత్పత్తిస్థానం॥ ని॥ ఖనిస్త్రియామాకరస్స్యాదిత్యమరః॥ శ్రు॥ తస్మాత్తైపానా త్రయో వెదా అజాయంత-ఛందాగ్ంసి జజ్ఞిరే తస్మాదితి శ్రుతేః। దయా

కానామాశ్చర్యమాశ్చర్యాణాం మంగళం మంగళానా
మాదిమాదిమతామవధిమవసీదతామాకరం విద్యానా
మాలయం దయాసౌలభ్యయోరచింతనీయప్రభావమపి
చింతనీయమఖిల లోకస్యాద్వైతబ్రహ్మస్వరూపమ
ప్యావిష్కృతపంచబ్రహ్మరూపమదూరమర్వాచాం

సౌలభ్యయోః కృపాభక్తపరాధీనత్వయోరిత్యర్థః - ఆలయం నికేతనం అఖిలలోకస్య నిఖిలజనస్య॥ ని॥ లోకస్తు భువనే జనమిత్యమరః . అచింతనీయః అజ్ఞేయః ప్రభావః స్వరూపం యస్య సతథాభూతమపి చింతనీయం జ్ఞేయమిత్యుక్తే విరోధః * చితీసంజ్ఞాన ఇతి ధాతోస్తవ్యత్తవ్యానీయర ఇతి అనీయర్ప్రత్యయః- విరోధపరిహారస్తు అచింతనీయః ప్రభావః ప్రభవనముత్పత్తిర్యస్యః ॥ ని ॥ భావస్సత్తాస్వభావాభిప్రాయచేష్టాత్మజన్మస్విత్యమరః- అద్వైతమద్వితీయం బ్రహ్మణస్స్వరూపం స్వభావః యస్య తత్- అథవాఽద్వైతం యద్బ్రహ్మ తస్య స్వరూపమపీత్యర్థః- ఆవిష్కృతాని ప్రకటీకృతాని పంచసంఖ్యాకాని బ్రహ్మణః స్వరూపాణి యస్మిన్ తత్తథాభూతం- అథవా ఆవిష్కృతం ప్రకటితం పంచానాం బ్రహ్మణాం స్వరూపం యస్య సతథాభూత ఇత్యర్థః- ఇత్యుక్తేఽపి విరోధో బోధ్యః- తత్పరిహారస్తుద్వ

ద్యోర్భావోద్వితా సైవ తం ద్వైతం స్యాద్ద్వైధన్నిత్యయః- అవిద్యమానం ద్వైతం యస్య తత్తథాభూతం చ తద్బ్రహ్మ తత్స్వరూపమిత్యర్థః॥శ్రు॥ ఏకమేవాద్వితీయమితిశ్రుతేః - ఆవిష్కృతాని ప్రకటీకృతాని పంచబ్రహ్మాణాం సద్యోజాతవామదేవాఘోర తత్పురుషేశానసంజ్ఞికానాం పంచసంఖ్యాకానాం బ్రహ్మణాం స్వరూపాణి యస్య స తథాభూతమిత్యర్థో బోధ్యో భవతీతి అర్వాచాం జఘన్యానాం ప్రమాణానాం శాస్త్రాణాం॥ ని॥ ప్రమాణం హేతుమర్యాదా శాస్త్రేయత్తా ప్రమాతృష్విత్యమరః-అతిదూరమగోచరమిత్యర్థః ॥శ్రు॥ నావేదవిన్మనుతే తం బృహంతమితిశ్రుతేః॥ ఆదిగిరాం వేదానాం విప్రకృష్టం దూరం న భవతీత్యవిప్రకృష్టం సన్నిహితదేశః తస్మిన్ గోచరం విషయం॥ని॥ స్యాద్దూరం విప్రకృష్టకమిత్యమరః అదూర విప్రకర్ష గోచర మితి పాఠే విద్యమానే దూర విప్రకృ

ప్రమాణానామవిప్రకర్షగోచరమాదిగిరాం సాక్షాచ్చకా
రదాక్షాయణీరమణం॥౧౯॥ ప॥ శాణోల్లిఢశరమ్మృగాంకశ
కలస్తోమాభిరామం మహస్తత్పశ్యన్నిభృతం వినిద్ర కమల
ద్రాఘీయసా చక్షుషా । సాహస్రాంబుజ పూజనవ్ర
తసమాధిత్సుః పురా సాహసంచక్రే యద్గిరిశేష్వయం

ష్టదైర్ఘ్యవ్యవధానే యస్మిన్ సః సమీపదేశః తత్రగోచరమిత్యర్థః॥ శ్రు॥ తం త్వౌపనిషదం పూరుషం పురాణం పృచ్ఛామీతిశ్రుతేః॥ వేదైర వేద్యమితిభావః-దాక్షాయణీరమణం పార్వతీపతిం- సాక్షాచ్చకార ప్రత్యక్షీరకారేత్యర్థః ॥౧౯॥ శాణేతి। శాణః ఘర్షణచక్రం ॥ని॥ శాణస్తు నికషోపల ఇత్యమరః - తేన ఉల్లీఢాని ఉల్లిఖితాని యాని శరన్మృగాంకశకలాని శరత్కాలచంద్రఖండాని తేషాం స్తోమః సమూహః స ఇవాభిరామం మనోహరం తచ్ఛివరూపం మహః తేజః॥ని॥ మహస్తూత్సవతేజసోరిత్యమరః - వినిద్రం వికసితం యత్కమలం తద్వద్ద్రాఘీయసా అత్యంత విపులాయతేన చక్షుషా నేత్రేణ నిభృతం నిశ్చలం యథా తథా పశ్యన్ మాధవః శ్రీవిష్ణుః - పురా పూర్వమీశ్వరభజనకాలే సాహస్రాణి సహస్రసంఖ్యాకాని యాని అంబుజాని తైః ఈశ్వరస్య పూజనం పూజా తస్య యద్వ్రతం నియమః తః

త్సమాధిత్సుః సమాపయితుమిచ్ఛుస్సన్నిత్యర్థః గిరిశే కైలాసనాథవిష యే యత్సాహస్రసంఖ్యాపూరణార్థం స్వనేత్రకమల ముత్పాట్య భగవ దర్పణరూపం యద్దుష్కరం కర్మేత్యర్థః చక్రే కృతవాన్ తత్సాహస్రమ ధునోచితం సార్థకమేవమేనే సమ్యగ్భగవత్స్వరూపదర్శనజనితహర్ష లాభాదితి భావః ॥ ౨౦॥ అపిచేతి ॥ వైరాజం వైరాజసంజ్ఞికసామ తచ్చ శాక్వరం శక్వరసంజ్ఞికసామ తచ్చ రథంతరం రథంతరసామ తచ్చ వామదే వ్యం వామదేవ్యసామ తచ్చ కాలేయం కలిదృష్టసామ రాజనం రాజనసామ గవ్యాంగవసామ ఆగ్రసామ లోహిత సామ తచ్చ తాన్యేవ ఆద్యాని ము ఖ్యాని యేషాం తే తథాభూతైః బహుభిః సామభిః బృహత్సామాదిభిః ఋ క్చయజుశ్చ ఋగ్యజుషం తేన * అచతురవిచతుర స్త్రీపుంస ధేన్వనడుహ ర్క్సామ వాఙ్మనసాక్షిభ్రువ దారగవోర్వష్ఠీవపదష్ఠీవనక్తందివరాత్రిం

తదుచితం మేనేధునామాధవః ॥౨౦॥ అపిచ ॥ప॥ వైరాజ

శాక్వరరథంతర వామదేవ్యకాలేయ రాజనగవాంమ్రి

తలోహితాద్యైః । తం సామభిర్బహుభి ఋగ్యజుషే

ణచోచ్చైశ్శౌరిస్తువన్పురహరం శతశో వ్యనంసీత్ ॥౨౧॥

ప ॥ భావైరష్టభిరాంతరైః పరిచరన్పుష్పై రహింసా

దివాహర్దివసరజనినిశ్రేయసపురుషాయుషద్వ్యాయుషత్ర్యాయు షర్గ్యజుషేత్యాదినానిపాతనాత్సాధుః - ఉచ్చైరధికం స్తువన్ స్తుతింకు ర్వన్ శౌరిః శ్రీహరిః పురహరం తం పరశివం ప్రతి - శతశః అనేకప్రకారైః వ్యనంసీత్ ననామేత్యర్థః ॥౨౧॥ భావైరితి ॥ అంతరాః బాహ్యాః త ఏవ ఆంత రాః స్వార్థేణ్ప్రత్యయః ॥ ని॥ అంతరః పరిధానీయస్వీయబాహ్యేషు వా చ్యవదితి నానార్థమాలా - తైః బాహ్యైరిత్యర్థః పుష్పైరష్టభిః అష్ట సంఖ్యాకైః భావైః - స్తంభప్రళయరోమాంచస్వేద వైవర్ణ్యవేప థువైస్వర్యాశ్రులక్షణైః సాత్త్వికభావైరిత్యర్థః సహిత ఇతి శేషః ॥ అహిం సా ఆదిర్యేషాం తైః పుష్పైశ్చ కుసుమైః ఆదిపదేన సత్యాస్తేయబ్రహ్మ చర్యాపరిగ్రహాగ్రంథాతితిక్షోపరతిసమాధానానిగ్రాహ్యాణి ॥శ్లో॥ అ హింసాప్రథమం పుష్పం మింద్రియాణాంచనిగ్రహః । క్షాంతిః పుష్పం

దయాపుష్పంజ్ఞానపుష్పమతఃపరం ॥ తపః పుష్పంసత్యపుష్పంభావపు
ష్పమథాష్టమ మిత్యభియుక్తోక్తైః - పరిచరన్ పరివరణంకుర్వన్నిత్యర్థః
అత్యుత్కట మహిమాదర్శనాత్సంజాత సాత్త్వికభావస్సన్ హార్దైర
హింసాదిభిఃశివంపూజయామాసేతిభావః - యద్వాఅంతరఃఅంతరా
త్మాతత్రభవాఃఅంతరాఃఅంతరాత్మస్థాఇత్యర్థః ॥ తత్రభవఇత్యణ్ప్ర
త్యయః॥సి॥అంతరమవకాశావధిపరిధానాంతర్ధిభేదతాదర్థ్యే-ఛిద్రా
త్మీయవినాబహిరవసరమధ్యేంతరాత్మనిచేత్యమరః-తథాభూతైః అష్ట
భిఃఅష్టసంఖ్యాకైఃఅహింసాదిభిఃఅహింసాప్రభృతిభిః భావైఃపదార్థై
రిత్యన్వయః ॥సి॥ భావః పదార్థే సత్తాయామితిభాస్కరః - తైరేవపు
ష్పైరితివ్యస్తరూపకమేతత్ - పంచరన్ పూజయన్నిత్యర్థః - అథవా
అష్టభిఃఅష్టసంఖ్యాకైః అంతరైర్హార్దైః భావైః భావనావిశేషైః పదా
ర్థైరితివార్థః తేచభావాఃస్కాంద పురాణే ఆభ్యంతరపూజాప్రకరణే

దిభిఃకోటీరేపరభక్తిభారసమితే కుర్వన్ప్రణామాంజ

లిమ్ । వాగ్భిర్గద్గదనిర్గతాభిరఖిలత్రయ్యంతసైద్ధాం

దర్శితాః తథాహి ॥ శ్లో ॥ స్నానంసమత్వసలిలేనహిపూర్ణభావోవ
స్త్రంత్రిశక్తిగుణసంయుత యజ్ఞసూత్రం । విద్యాసుగంధ మిహభూ
తదయాక్షతాంచగ్రంథాదిపుష్పచయ మర్పయనిత్యమంగ ॥ ప్రజ్ఞామ
నోహంకృతిచిత్తధూపంశ్రోత్రాది పంచేంద్రియదీపమంగ । సద్వా
సనాతైలయుతంచదేహేజీవో పహారంసుఖదుఃఖబాహ్యం ॥ గుణత్ర
యాఖ్యతాంబూలంప్రణార్పణనమస్కృతిం । శాంతిపుష్పాంజలిందే
హేచైకభావేనసంయుతం । ఏవమాభ్యంతరద్రవ్యసంభృతంశివపూ
జనమిత్యాదినాభిహితం।అహింసాదిభిరేవపుష్పైఃవ్యస్తరూపకమేతత్
అహింసాదిభిరిత్యాదినాగ్రంథాదిపరిగ్రహః పరిచరన్ పూజాంకుర్వన్ని
త్యర్థఃపరాసిరతియాయాభక్తిః అనురాగస్సైవభారోధూరిత్యర్థః
తేననమితేప్రహ్వీకృతేకోటీరేశిరసి ॥సి॥ శీర్షేకిరీటేకోటీరమితిహ
లాయుధః - ప్రణామః ప్రణతిముద్రాంకితః యోంజలిః సంఘట్టితహ
స్తయుగమిత్యర్థః ॥ సి ॥ పాణిర్నికుబ్జఃప్రసృతిస్తౌయుతావంజలిః పు

మానిత్యమరః - గద్గదంగ్రసితప్రత్యక్షురార్థం యథాతథా ప్రసృతాభి ర్వినిర్గతాభిః అఖిలసమస్తా మేత్రయ్యంతాః తేషాంసిద్ధాంతా ఏవ సైద్ధాంతికాః - స్వార్థేఠక్ప్రత్యయః - నిర్ణీతార్థా ఇత్యర్థః ॥ని॥ సమౌసిద్ధాంతరాద్ధాంతావిత్యమరః - తఏవస్రోతాంసిప్రవాహాస్తేషాం సారమయీభిర్ముఖ్యాభిరిత్యర్థః వాగ్భిఃవచనైఃజ్యోతిషాంసూర్యాదీనాంజ్యోతిఃప్రకాశకం ॥ శ్రు ॥ తస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతీతిశ్రుతేః తత్ప్రాదుర్భూతంమహ ఇత్యర్థః అస్తుతస్తుతించకార్యేఇత్యర్థః *ష్టుఞ్ స్తుతావితిధాతోః ॥ కర్తరిలఙ్ ॥౨౨॥ అ॥ సాంఖ్యమతానురోధేనస్తౌతి॥ సాన్నిధ్యేతి ॥ యస్యపరశివస్య సాన్నిధ్యమాత్రతః సన్నిధిమాత్రాదేవబిందోః బిందుసంజ్ఞికాయాః ప్రకృతేరిత్యర్థః స్పందఃచలనమేవ ఇదంపరి దృశ్యమానం నామరూపాత్మకం జగత్సర్వం జగద్భగవ

తికస్రోతస్సార మయీభిరస్తుత సతజ్జ్యోతిఃపరంజ్యోతి
షామ్॥౨౨॥ప॥ సాంనిధ్యమాత్రతోయస్యస్పందోబిందో
రిదంజగత్। అద్వంద్వమపరిస్పందితద్వంద్వంనౌమిశాం
భవమ్ ॥౨౩॥ప॥ ఓమిత్యుమేతియువయోరభిధానమేకం

త్ప్రకృత్యౌపాధికస్పంద ప్రయోజ్యమితిభావః ॥ తథాచసాంఖ్యసూత్రం॥సన్నిధానాదధిష్ఠాతృత్వంమణివత్ ॥ అస్యాయమర్థః యథాఽయస్కాంతమణేస్సన్నిధిమాత్రేణాయశ్చాలకత్వంతథాఽదిపుంసస్సన్నిధిమాత్రేణ సంయోగ మాత్రేణమహత్తత్వాదిరూపేణ ప్రకృతిపరిణమనేధిష్ఠాతృత్వం॥తథైవపౌరాణికవచనం ॥శ్లో॥ అయేఆత్మనికర్తృత్వమకర్తృత్వంచసంస్థితం । నిరిచ్ఛత్వాదకర్తాసౌకర్తా సన్నిధిమాత్రతః ॥ నిరిచ్ఛేసంస్థితేరత్నేయథాలోహంప్రవర్తతే । సత్తామాత్రేణదేవేనతథైవాయంజగజ్జనఇతి ॥ అద్వంద్వం శీతోష్ణసుఖదుఃఖక్షుత్పిపాసాజరామరణాదిద్వంద్వరహితమిత్యర్థః-అపరిస్పందిపరస్పరసంయోగరహితమిత్యర్థః - శాంభవంశంభు సంబంధి తత్పూర్వోక్తం ద్వంద్వంబిందుపురుషయుగ్మంనౌమినమస్కరోమీత్యర్థః॥౨౩॥ఓమితి॥ సాచత్వంచయువాంతయోః యువయోః ప్రకృతిసంజ్ఞికాయాబిందో

భగవతశ్చేత్యుభయోరిత్యర్థః-అభిధానమభిలాపకనామేత్యర్థః ఏ
కంఏకజాతీయవర్ణకమిత్యర్థః॥ ని ॥ ఆఖ్యాహ్వేఅభిధానంచనామ
ధేయంచనామచేత్యమరః- శివస్యపరబ్రహ్మణః ఓమితిప్రణవోబ్రహ్మని
ర్భయం॥శ్రు॥ఓమిత్యేకాక్షరంబ్రహ్మేతిశ్రుతేః - ప్రకృతిబింద్వాది సం
జ్ఞికాయాఃపార్వత్యాస్తుఉమేతినామ ॥ శ్రు ॥ బహుశోభమానాము
మాంహైమవతీమితి శ్రుతేః - ఏవంచఓమిత్యుమేత్యుభయోః శబ్దయో
రకారోకారమకారాత్మకత్వాదభేదఇతిభావః॥నను ఓమితినామ్నః అ
కారాద్యవయవకత్వంశ్రూయతే ఉమేతినామ్నః అకారాంతావయవ
కత్వంశ్రూయతే అతఃఏకజాతీయవర్ణకత్వేపి ఆనుపూర్వీభేదాత్క
థమనయోరభేదఇతిచేదతఆహ।సృష్ట్యాదితి॥ ఓమితిశబ్దేసృష్ట్యవధిత్వం
వర్తతేకథమితిచేత్-సృష్టౌశబ్దనివృత్తౌఅఃఅకారఆదిర్యస్యేత్యాదిరోమ్
శబ్దః-అఃఅకారఃఅవధిఃఅవసానంయస్యేతివ్యుత్పత్త్యా అకారావసానక

సృష్ట్యాదిసృష్ట్యవధితాగుణమాత్రభిన్నం। ఏకంచతా
వదభిధేయమపీహరూపం వేణీజటేతికచసంహతిభేద

ఉమాశబ్దః*వష్టిభాగురిరల్లోపమవాప్యోరుపసర్గయోః - ఆపంచైవ
హలంతానాంయథావాచానిశాదిశేత్యనేన-అవధిశబ్దావయవావేత్యు
పసర్గావయవస్య అకారస్య లోపాత్కేవలం వలగ్నవతంసాదిశబ్ద
వద్వధిశబ్దఃప్రయుక్తఇతిబోధ్యం॥ననుఓంశబ్దేసృష్ట్యాదిత్వముపపాదయ
తాఅఆదీతివక్తవ్యమితిచేన్న।అఆఃసిద్ధేపి అకారాకారయోః * అక
స్సవర్ణేదీర్ఘఇతిసూత్రేణాభిన్నమితి ॥ (గ్ర)హః పరస్పరమితి శే
షః-తథాచఅయమర్థఃపరమన్యోన్యంసృష్ట్యాదిసృష్ట్యవధితాగుణమాత్ర
భిన్నంయువయోరభిధానం నామధేయభూతం ఓమిత్యుమేతిశబ్దద్వ
యంఏకంఏకవిధావాంతరజాతీయవర్ణకదంబకమిత్యవధేయం- ఇతిశ
బ్దఃకాకాక్షిన్యాయేనోభయత్రాన్వేతి - తథావేణీతిజటేతిచ యాకచ
సంహతేశ్శిరోరుహసముదాయస్య భేదావిశేషౌ తాభ్యాం భిన్నంభ
తవదిత్యర్థః - అభిధేయంఓముమాశబ్దవాచ్యార్థభూతం రూపంచ
స్వరూపమపీత్యర్థః - ఇహేదానీం తావదేకంఅభిన్నమిత్యర్థః - అ

స్మాకమిదానీమభిన్నతయా ప్రత్యక్ష విషయత్వాదితి భావః - యద్వా యువయోర్బిందోః భవతశ్చేత్యుభయోరభిధానం వాచకశబ్ద ఏకం ఏకవిధవర్ణశ్శిష్టమిత్యర్థః- ఉభయోరకారోకారమకారాంతకత్వా విశేషాదితి భావః- సృష్టిః నిర్మాణం॥ ని॥ సృష్టిస్స్వభావే నిర్మాణ ఇతి భాస్కరః- తస్యా మాదిః తస్యా ఆదిరితి వా ప్రథమా వా కారణం వా ఉమేత్యర్థః- ఉమాయాః పంచ వింశతితత్త్వాంతర్గత ప్రాథమిక ప్రకృతితత్త్వస్వరూపత్వాదితి భావః॥ శ్రు॥ అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీః ప్రజాం జనయంతీమితి - ప్రకృతేః మహాన్మహతో హంకార ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిభ్యాం జగత్కారణత్వాద్వా ఆదిత్వమితి భావః - పూర్వోక్త భాస్కరకోశాత్ సృష్టిస్స్వభావః తస్యా ఏవ అవధిమర్యాదా స్థానమిత్యర్థః॥ ని॥ పరిచ్ఛేదే బలేవధిరిత్యమరః- అవధిత్వం తు పరమేశ్వరస్య॥ శ్రు॥ యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిదిత్యాది శ్రుతిః॥ ఏవం చ సృష్ట్యాదిశ్చ సృష్ట్యవధిశ్చేతి ద్వంద్వః తయోర్భావస్తత్త్వం సైవ గుణః విశేషణమిత్యర్థః॥ ని॥ త్యాగాదావప్రధానే చ గుణ ఇతి భాస్కరః- స ఏవ గుణమాత్రం ॥ ని॥ మాత్రం

భిన్నం॥ ౨౪ ॥ ప॥ యద్ఘోర ఘోరతరరూపమఘోరసం

కార్త్స్న్యేఽవధారణ ఇత్యమరః- గుణమాత్రేణ భిన్నం గుణేనైవ పరస్పరం భేదవదిత్యర్థః- అభిధేయం వాచ్యార్థభూతో మామహేశ్వరాఖ్య వస్తు చ వేణీతి॥ ని॥ వేణీ ప్రవేణీ శీర్షణ్యా శిరస్యౌ విశదే కచ ఇత్యమరః - జటేతి॥ ని॥ శిఖా చూడా కేశపాశీ వ్రతినాంతు జటా సటేత్యమరః - కచశ్శిరోరుహాః॥ ని॥ కచః కేశశ్శిరోరుహ ఇత్యమరః- తేషాం సంహతి బృందం॥ ని॥ స్త్రియాంతు సంహతిబృందమిత్యమరః- తస్యాః యౌ భేదౌ ప్రకారౌ తాభ్యాం భిన్నం పరస్పరం భేదవదితి తాత్పర్యార్థః - తాదృగ్రూపమపి ఇహేదానీం ఏకం తావదభిన్నమేవేత్యర్థః - అర్ధనారీశ్వరతయా అస్మాకం ప్రత్యక్షవిషయత్వాదితి భావః ॥ ౨౪ ॥ యదితి ॥ ఆవర్తతే సవర్తో విఘూర్ణతే యో భ్రుకుట్యా అక్షికనీనికే ॥ ని॥ తంద్రీ ప్రమీలా భ్రుకుటిర్భ్రుకుటిర్భ్రూకుటిస్స్త్రియామిత్యమరః - తాభ్యాం భీషణం దారుణం॥ ని॥ దారుణం భీషణం భీష్మమిత్యమరః - ఘోరాణాం భయంకర ప్రమథనాథ పిశాచానాం ఘోరమత్యంత భయంకరమిత్యర్థః తథాపథం

రూపమాకారః యస్య తత్తథాభూతం అఘోరమితి సంజ్ఞా నామధేయం యస్య తత్తథాభూతం పశవో బ్రహ్మాదయః తేషాం పతిః తస్య తే తవ॥ శ్లో॥ బ్రహ్మాద్యాః పశవః ప్రోక్తాశ్శివస్తేషాం పతిస్స్మృతా ఇతి పురాణోక్తేః- య దాననం ముఖం వర్తతే సాంసారికాణాం సంసారిణాం సంబంధినీ యా ఆర్తిః పీడా॥ ని ॥ ఆర్తిః పీడా ధనుష్కోట్యోరిత్యమరః - తస్యా హరణే నాశకమత ఏవ పరముత్కృష్టం పదం ప్రాప్యస్థానభూతం ॥ ని ॥ పదం వ్యవసితత్రాణ స్థానేత్యాద్యమరః - తచ్చైవ దక్షిణముఖం మమ శరణం రక్షకమితి॥ ని ॥ శరణం గృహరక్షిత్రోరిత్యమరః - ప్రపద్యే ప్రపన్నోస్మీత్యర్థః - తమంతరా విపదాముద్ధర్తురభావాదితి భావః॥ ౨౯॥ ఇతీతి॥ ఇతీత్థం స్తువంతం స్తుతిం కుర్వంతం ఇందిరారమణం

జ్జలి ఆవర్తితభ్రుకుటిభీషణమాననం తే । తద్దక్షిణం పశుప
తేః పరమం పదం మే సాంసారికార్తిహరణం శరణం ప్రప
ద్యే॥ ౨౯ ॥ గ ॥ ఇతి స్తువంతమిందిరారమణమిందుశేఖ
రః పరిరభ్య బాహుభ్యామాచచక్షే॥ ౩౦॥ గ ॥ భగవన్ క
మలలోచన భవద్దర్శనేన పరమామస్మి నిర్వృతిం ప్రా
ప్త ఆత్మనోపి కిమధికం ప్రేమదం॥ ౩౧॥ తథాహి ॥ వ ॥ శి
వా ఘోరా చేతి శ్రుతిషు విదితే యే మమ తనూ తయో రా

శ్రీహరిం ఇందుశేఖరః శ్రీచంద్రమౌళీశ్వరః బాహుభ్యాం భుజాభ్యాం పరిరభ్య ఆలింగ్య ఇదం వచనం ఆచచక్షే జగాద॥ ౩౦॥ భగవన్నితి ॥ హే భగవన్ అప్రచ్యుతషాడ్గుణ్యశాలిన్ హే కమలలోచన పుండరీకాక్ష భవతస్తవ దర్శనం ప్రేక్షణం తేన పరమాం నిరతిశయాం నిర్వృతిం సుఖం॥ సి॥ నిర్వృతిర్మనసస్స్వాస్థ్యే మోక్షే ప్రత్యాగతావపీతి నానార్థమాలా - ప్రాప్తోస్మి ఆత్మనస్స్వస్మాదపి ప్రేమపదం ప్రీతిస్థానం కిం న కిమపీతి భావః॥ ౩౧॥ అ॥ మమార్ధమిదమంతకసూదనస్య దేహత్వమిత్యతః శ్రుతిప్రతిపాదయంతి ॥ శివేతి॥ శ్రుతిషు వేదేషు ॥ ని ॥ శ్రుతిస్త్రీ వేద ఆమ్నాయ ఇత్యమరః- ఇతి శబ్దః కాకాక్షిన్యాయేన శివాపద ఘోరాపదాభ్యాం సంబధ్యతే తథా చ శివేతి ఘోరా చేతి మమ పరశివస్య యే ద్వే తనూ శరీరే॥ ని ॥ స్త్రియాం మూర్తిర్

స్తను స్తనూరిత్యమరః - విదితే ప్రఖ్యాతే వర్తేతే ఇత్యస్యాగమ్యమా నత్వాదప్రయోగః॥ ని॥ బుద్ధం బుధితం మనితం విదితం ప్రతిపన్న మవసితావగతే ఇత్యమరః॥ శు॥ తస్యైతే తనువౌ ఘోరాన్యా శివాన్యా తనూరితి చ శ్రుతేః॥ తథోక్తం మహాభారతేపి ॥ శ్లో ॥ ద్వే తనూ తస్య దేవస్య వేదజ్ఞా బ్రాహ్మణా విదుః । ఘోరా చాన్యా శివా చాన్యా తే చైవ శతధా పునరితి॥ తయోః శివాఘోరయోర్మధ్యే ఆద్యా ప్రథమోక్తా శివాఖ్యా పరమరమణీయాత్యంతదర్శనీయా మే మమ మూర్తిశ్శరీరం త్వమసి భగవాన్ భవసీత్యర్థః అర్ధాంగీకృతదాంపత్యస్య మమేతి పదద్వయ శేషః దేహే శరీరే అర్ధమర్ధాంశః త్వమసి॥ తథాచోక్తం రహస్యాగమే॥ శ్లో॥ యోయం చకాస్తి గగనార్ణవరత్నకాంతిర్యోయం సురాసురగురుః పురుషః పురాణః॥ యద్వా ఉమయా సాకం విష్ణోరభేదాదితి భావః - మమ దక్షిణం వదనం

ద్యామూర్తిః పరమరమణీయా త్వమసి మే । త్వమస్యర్థం
దేహే త్వమసి వదనం దక్షిణమితి త్వయి ప్రియే యావత్త
వభవతి తావచ్చ విదితం॥ ౨౧॥ గ॥ కిమిచ్ఛసి కిం కరణీయమి
త్యభిదధత్యుమావల్లభే రమావల్లభే నేదమభిదధే॥ ౨౨॥ గ॥
కిమన్యద్దేష్టవ్యం॥ ౨౩॥ గ॥ ఇదం కిల కిమపి శృంఖలం దుర్యశ ఇవ

ముఖం చ త్వమసి॥ శ్లో॥ విష్ణురూపం ముఖం రమ్యం అఘోరం దక్షిణం మమేతి చంద్రికోక్తేః - ఇతి హేతోః ॥ ని ॥ ఇతి హేతుప్రకరణ ప్రకారాదిసమాప్తిష్వి త్యమరః - త్వయి భద్రద్విషయే అహం యావతి - యదిత్యర్థః - ప్రియే చ సంతుష్టా భవామీత్యర్థః - తావత్తత్సకలమిత్యర్థః॥ ని ॥ యావత్తావచ్చ సాకల్యే వధౌ మానే వధారణ ఇత్యమరః - తదవిదితం బుద్ధమిత్యర్థః॥ ని ॥ బుద్ధం బుధితం మనితం విదిత ప్రతిపన్న మవసితావగతే ఇత్యమరః॥ ౨౧॥ కిమితి ॥ కిమిచ్ఛసి అపేక్షసే కిం కరణీయం కర్తవ్యం మయేత్యాది ఇతీత్థం ఉమాధవే గౌరీవల్లభే అభిదధతి వదతి సతి రమాధవేన లక్ష్మీపతినా ఇదం వచనమభిదధే ఉక్తమిత్యర్థః॥ ౨౨॥ కిమితి॥ అన్యత్పరిదృశ్యమానాదతిరిక్తం మయేతి శేషః కిమాదేష్టవ్యం కింవక్తవ్యమిత్యర్థః॥ ౨౩॥ ఇదమితి ॥ సంభావితస్య బహుమానితస్య సంబంధి దుర్యశః అకీర్తిరివ విశృంఖ

లంనిర్నిరోధం యథాతథా సద్యస్తత్క్షణం సమాక్రాంతం విధ్యండస్య మండలం బ్రహ్మాండగోళకం యేన తత్తథాభూతం దుర్విదగ్ధస్య అతిగర్వితస్య ॥ని॥ దుర్విదగ్ధోతిగర్వితఇతి రుద్రః - పాండిత్యం శాస్త్రీయజ్ఞానమిత్యర్థః తృణీకృతాః బహుజీకృతాః బ్రహ్మాదిదైవతాః యేన తత్తథాభూతం నీచః పృథగ్జనః ॥ని॥ వర్ణాః పామరో నీచః ప్రాకృతశ్చ పృథగ్జనఇత్యమరః - ఈశ్వరః స్వామీ ॥ని॥ ధనీ స్వామీశ్వరః పతిరీశితేత్యమరః - తస్య భావః ఐశ్వర్యమివ నిమిషార్ధమపి కలామాత్రమపి క్షంతుం సోఢుం అక్షమం అశక్యం బాలిశో మూర్ఖః తథాభూతో యో రాజా ॥ని॥ మూర్ఖవైధేయబాలిశా ఇత్యమరః తస్య ఉపసేవనం సమీపసేవేత్యర్థః ప్రతిక్షణం ఛిద్రీయమాణం వైచిత్ర్యభాగిత్యర్థః - పాశుపతాన్ శివభక్తాన్

సంభావితస్య సద్యస్సమాక్రాంత విధ్యండమండలదుర్వి-
దగ్ధస్య పాండిత్యమివ తృణీకృతబ్రహ్మాదిదైవతం నీచగత-
మైశ్వర్యమివ నిమిషార్ధమపి క్షంతుమక్షమం బాలిశరా-
జోపసేవిజీవనమివ ప్రతిక్షణం ఛిద్రీయమాణం ॥౨౮॥ గ ॥
పాశుపతావహేళనమివ భస్మీకృత జగత్రయం క్షీణాయు-
షామామయాల్బణ్యమివ విపరీభవత్ప్రతీకారప్రకారం

శివభక్తస్వరూపం స్కాందే ॥శ్లో॥ యోహస్తపీఠే శివలింగనిష్ఠం నివేశ్య తల్లీనమనః ప్రచారః । బాహ్యక్రియాసంకులనిస్పృహాత్మా సంపూజయత్యంగ సవీరశైవః ఇతి తేషామవహేళనమవజ్ఞేప ॥ని॥ అవజ్ఞావహేళనమసూక్షణమిత్యాద్యమరః - భస్మీకృతం జగతాం లోకానాం త్రయం యేన తత్తథాభూతం ॥ తథాచోక్తం స్కాందే ॥శ్లో॥ భక్తానాం గణమూర్తీనాం ప్రాణలింగాంగసంగినాం । అతిథీనాం ద్విజాగ్ర్యాణాం ప్రాజ్ఞానాం న్నమాచరేత్ । అన్యథా తు మహారిష్టమితి ప్రాహ మహేశ్వరఇతి । క్షీణమాయుర్జీవితకాలః యేషాం తే తేషాం ఆమయో రోగః ॥ని॥ రోగవ్యాధిగదామయా ఇత్యమరః - తస్య ఔల్బణ్యం ఉపచయ ఇతి ఫలీభవన్ వ్యర్థీభవన్ ప్రతీకారస్య చికిత్సాయాః ప్రకారో యస్య తత్తథాభూతం పాషండాః సర్వలింగినః బౌద్ధాదయః । తేషాం ముఖమివ ॥ని॥ పాషండాస్సర్వలిం

గినఇత్యమరః-అత్రసుధాయాంతు ॥శ్లో॥ ఫాలనాచ్ఛత్రయోర్ధర్మః పా
షణ్డైనసిగద్యతే। తంఖండయంతి తే యస్మాత్పాషండాస్తేన హేతునేత్యు
క్తం॥ దర్శనయోః దృశోః పంథాః మార్గః తస్మాత్ దర్శనపథాత్ *
ఋక్పూరిత్యాదినా సమాసాంతాదప్రత్యయః। పరిహరణీయం పరిహర్త
వ్యం దృష్టిప్రసారణానర్హమితి భావః-ప్రతారకాః వంచకాః తేషాం సౌ
హార్దమేవ మైత్రీవ * సుహృద్దుర్హృదౌ మిత్రామిత్రయోరితి నిపాత
నాత్సాధుః-పరమదారుణమత్యంతభయానకమిత్యర్థః ॥ని॥ ఘోరం భీ
మం భయానకమిత్యరః - విషం గరళం తస్య నిషేవణం సేవనమివ వ్యా
మోహః మూర్ఛా తస్య కారణం నిమిత్తమిత్యర్థః భవతః పదాబ్జపాదక
మలే తయోః వైముఖ్యమభజనం వా తస్మాజ్జాతం తజ్జం దురితమివ భవ

పాషండముఖమివ పరిహరణీయం దర్శనపథాత్ప్రతారకం
సౌహార్దమివ పరమదారుణవిషయ నిషేవణమివ వ్యా
మోహకారణం భవత్పాదాబ్జ వైముఖ్యజం దురితమివ భ
వత్ప్రపతనైకభేషజమవ్యపదేశ్యమనిర్ధార్యమదూరవి
ప్రకర్షేణ శక్యమివ విషమితి వ్యపదేష్టుమతర్కితోపస
తమతీతభవప్రారబ్ధమివ సమాక్రమ్య జగత్త్రయసన్ని

తః ప్రపతనం ప్రపత్తిః ప్రణిపాత ఇతియావత్ తదేకం ముఖ్యం భేషజం
ప్రతీకారో యస్య తత్తథాభూతం యథా భవద్భజనాభావప్రయుక్తదు
రితం భవన్నమస్కారేణైవ నిరస్యతే తద్వదిదమపి తేనైవ నివర్తనీయమి
తి భావః ॥ని.। భేషజౌషధభైషజ్యాచికిత్సారుక్ప్రతిక్రియేతి చామరః-అవ్య
పదేశ్యం నామ్నా ఇదమిత్థమితి వక్తుమశక్యమిత్యర్థః-అనిర్ధార్యం స్వ
రూపేణాపి ఇదమిత్థమితి జ్ఞాతుమశక్యమిత్యర్థః- అదూరం సమీపప్రదే
శః తస్మిన్ విప్రకర్షః విభాదనం తేన ॥ ని ॥ ద్వయోస్తుస్యాద్విప్రకర్షః
వ్యవధానే విభాధన ఇతి హేమచంద్రః - విషమితి గరళమిత్యేవం వ్యపదే
ష్టుం నామ్నా నిర్దేష్టుమిత్యర్థః - అశక్యమివ అతర్కితమనూహితం య
థాతథా ఉపనతం సంప్రాప్తః అతీతః అతిక్రాంతో యో భవః జన్మ ప్రా
గ్జన్మేతి యావత్ తత్సంబంధి యత్ప్రారబ్ధం అవశ్యభోక్తవ్యకర్మేత్య

ర్థః తదివస్థితం దుర్నివారత్వాదితి భావః జగత్రయం త్రిభువనం సమా
క్రమ్య దేవాసురాన్ సన్నిపాత్య పాతయిత్వేత్యర్థః కమలాసనం బ్ర
హ్మాణం ప్రక్షోభ్య ప్రధావ్య క్షోభం ప్రాపయిత్వా వేత్యర్థః- మామ
పి పరివృత్య సర్వతో వ్యాప్యేత్యర్థః భూషణాంబరాదిషు ప్రవృత్తమి
దం కిలసముద్రమపి నిగళితం వస్తు భగవత్యాః సుధామాలిన్యాః అమ్బ తేశ్వ
ర్యాశ్చరణారవిందయోర్యస్స్మరణం ధ్యానం తస్య ప్రభావః మహిమా త
స్మాత్ శనైర్మందం కించిదల్పం అనుసృత్యైవ నివృత్త్యైవ విశ్వం కృత్స్నమి
దం భువనమథరోత్తరయతి వ్యత్యాసం ప్రాపయతీత్యర్థః॥ ౨౪ ॥ అక్షో
భ్యమితి॥ భిషజాం చికిత్సకానాం ॥ని॥ భిషగ్వైద్యశ్చికిత్సకావిత్యమరః॥ శ
స్త్రైః అక్షోభ్యమనివార్యం శస్త్రస్య ఆయుధస్య అస్త్రస్య బ్రహ్మాస్త్రాదే

పాత్య దేవాసురాన్ ప్రక్షోభ్య కమలాసనం పరివృత్య
భూమపి ప్రవృత్తం శస్త్రైర్భూషణాంబరాదిషు భగవత్యా
సుధామాలిన్యాశ్చరణస్మరణప్రభావాదపసృత్యైవ కిం
చిదథరోత్తరయతి విశ్వమిదం॥ ౨౫॥ ప॥ అక్షోభ్యం భిష
జాం శస్త్రైరవిషయశ్శస్త్రస్య వాస్త్రస్య వా దుస్సాధం మ
ణిమంత్రయంత్రైః శరణైర్దుర్నిగ్రహం యోగిభిః। వ్యా
ముహ్యత్కమలాసనం వినిపతద్దేవర్షిసిద్ధాసురం నిర్వ్యా

వాన్॥ని॥ ఆయుధం తు ప్రహరణం శస్త్రమస్త్రమథాస్త్రియామిత్యమరః-
అవిషయం అగోచరం లక్ష్యం చ భవతీతి యావత్ మణయో గారుడమ
ణిప్రభృతయః మంత్రాః విషఘ్నశాబరాదిమంత్రాః యంత్రాణి గారు
డయంత్రాణి తేషాం కరణాని స్థాపనధారణపారాయణాదిక్రియాః తైః
దుస్సాధం నియంతుమశక్యమిత్యర్థః- అథవా సిరసితుమశక్యమిత్యర్థః-
యోగిభిః సనకాదిభిః దుర్నిగ్రహం నిగ్రహీతుమశక్యమిత్యర్థః - వ్యా
ముహ్యత్ విమూర్ఛ్యయః కమలాసనో బ్రహ్మా యస్మాత్తథాభూతం విని
పతంతః దేవర్షయః సిద్ధాః అసురాశ్చ యస్మాత్తథాభూతం ని
ర్వ్యాపారితం గతచేష్టీకృతం విష్టపం లోకః యస్మాత్తథాభూతం ఇదం
పరిస్పృశ్యమాన- అస్మదరిష్ట కింభవేత్ కం నామ కిం నామధేయకం సజ్ఞా

యతేనజ్ఞాతమిత్యర్థః ॥౨ ॥యదితి॥ హేజగన్నాథపరశివభవతాజగ ద్భువనం పాల్యం తుణీయమితిమహ్యామితిశేషః యదాదిష్టంయత్సందిష్టంతద్భువన్నిదేశః ఏతత్పర్యంత మేతావత్కాల పర్యంతం తవకరుణయాకృపయాసాధితమివసంపాదితప్రాయమేవేత్యర్థః - దురూహో ఊహితుమశక్యమహావ్యాధికే ఆస్మిన్ప్రవిలయేపునః ఏతస్మిన్వినాశకాలేత్యర్థః - తవచరణయోః తత్త్వస్యస్వరూపస్యకథనమభిధానమితియత్ ॥ని॥ తత్త్వంపిలంబమానేస్యాత్స్వరూపేపరమాత్మనీతినానార్థరత్నమాలా - తదిదంమయాకార్యం కర్తవ్యమిత్యర్థః - మమస్వరూపమేతావదితికథనమేవమేరోచతఇతిభావః ॥౨౦॥ఇతీతి॥ ఇతీత్థంనిర్విణ్ణె

పారితమద్భుతంచకిమిదంకింనామనజ్ఞాయతే॥౨౭॥ప॥

యదాదిష్టంపాల్యంజగదితిజగన్నాథభవతా తదేతత్ప

ర్యంతంశివకరుణయాసాధితమివ|దురూహేదుస్సాధేమ

హతిపునరస్మిన్ప్రవిలయేమమేదంకార్యంయత్తవచరణ

యోస్తత్త్వకథనం॥ ౨౮ ॥ గ ॥ ఇతినిర్విణ్ణఇవనివేదయతి

గరుడధ్వజేప్రహసన్ పార్వతీరమణః పశ్యతావదితిభు

వన్ ప్రసారయన్ దక్షిణంబాహుమనుసస్మార హాలా

హలం ॥౨౯॥ప॥ సర్వాతంకపిశంకశంకరజటాలంకార

ఖేదవిశిష్టఇవగరుడధ్వజేనివేదయతిఅభిదధానేసతిపార్వతీ రమణః ఉమాకాంతః ప్రహసన్హాసంకుర్వన్ సన్నిత్యర్థః పశ్య తావదితిభువన్ దక్షిణంబాహుంవామేతరభుజం ॥ని॥ వామంశరీరేసవ్యంస్యాదపసవ్యంతుదక్షిణమిత్యమరః - ప్రసారయన్ప్రసారణంకుర్వన్సన్హాలాహలంవిషరాజంఅనుసస్మారస్మృతవానిత్యర్థః॥ ౨౯॥ సర్వేతి ॥ సర్వేసమస్తాః యేఆతంకారోగాః సంతాపాఇతివార్థః॥ ని॥రుక్తాపశంకాస్వాతంకఇత్యమరః- తేభ్యః విశంకః భయరహితఃయచ్ఛంకరసదాశివస్తస్యయాజటాః ॥ ని॥వ్రతీనాంతుజటాసటేతికోశాత్ - జడీభూతశిరోరుహాఇత్యర్థః-తాస్యాసాంఅలంకారః మడనభూతఃయచ్చందాంకురః బాలచంద్రః తస్యయా జ్యోత్స్నా చంద్రికా తయో నిర్భరమ

త్యంతంపూరితాభరితాఃయాస్త్రిస్రోజగత్యోలోకాః॥ ని ॥ జగతీభువనే త్ప్మా యామితివిశ్వః-తాసాంగర్భఃకుక్షి దేశః॥ని॥కుక్షిభ్రూణా ర్భకౌగర్భావిత్యమరః- తేనఅవధూతఃనిష్కాసితఃసఃక్ష్వేళఃవిషం॥ ని ॥ క్ష్వేళస్తుగరళంవిషమిత్యమరః-మహాన్ యశ్శుండాలోగజఃతస్యశుండఃకరఃతయా అహతిరాఘాతఃతయా క్షుభ్యత్తారళ్యం ప్రాప్నువద్యత్ క్షుద్రసరఃస్వల్పజలకాసారః॥ ని ॥ కాసారస్సరసీసరఇత్యమరః-తస్మిన్ యే తరంగాఃఊర్మయః తేషాంనికరస్సమూహః తేన వ్యాకీర్ణం ప్రకీర్ణం- అథవానున్నమిత్యర్థః - యచ్ఛైవాలంజంబాలః తేనతుల్యంతద్వదిత్యర్థఃబహిఃక్వచనయత్ర కుత్రవాకైరప్య దృష్టస్థలేవ్యాళీయత విలీనమభూదిత్యర్థః॥౨౮॥అజనీతి॥కాలకూటఃవిషరాజఃసఏవసంతమసంతమః

చంద్రాంకురజ్యోత్స్నానిర్ఝర పూరితత్రిజగతీ గర్భా
వధూతో బహిః । సక్ష్వేళఃక్వచనవ్యలీయ తమహా శుం
డాల శుండాహతి క్షుభ్యత్క్షుద్రసరస్తరంగనికర వ్యా
కీర్ణశైవాలవత్ ॥ ౨౯ ॥ ప ॥ అజనిశనైర్విశదం జ
గదపసర్పతికాలకూట సంతమసే । తాత్పర్యమివకవీ
నాంతార్కికకోలాహలోపరమే॥౩౦॥ గ ॥ సాంనిధ్యత
ఎవభగవతశ్చంద్రచూడస్యపల్లవితాన్య రణ్యాని పర్య

*అవసమంధేభ్యస్తమసఇస్యకారాంతశ్శబ్దః ॥ ని ॥ ధ్వాంతేగాఢేంధతమసంక్షీణేవతమసంతమఇత్యమరః-తస్మిన్ అపసర్పతి అపసరణేసతిఅఖిలంజగద్భువనజాతంతార్కికాశుష్కనైయాయికాః తేషాంకోలాహలఃకలకలధ్వనిఃతస్యఉపరమఃఉపరతిఃఅవసానమితియావత్ తస్మిన్ సతి కవీనాంకావ్యాలంకారవిదాంతాత్పర్యంఉద్దిష్టార్థఇవశనైర్మందంవిశదంప్రకాశమానమజనిబభూవేత్యర్థః॥౩౦॥సాన్నిధ్యతఇతి ॥ చంద్రశ్చూడాయాంయస్యసఃథాభూతః చంద్రశేఖరఇత్యర్థః - తస్యసాన్నిధ్యతస్సంనిధానాత్ అరణ్యానివిపినానిపల్లవితాని సంజాతకిసలయానీత్యర్థః-సాగరాస్సముద్రాఃపర్యపూర్యంతపరిపూరితా బభూవురిత్యర్థః- సరితోనద్యఃప్రావర్తంతప్రవహంతీత్యర్థః - మరుతోవాయవః

పస్పందిరే ప్రచేలురిత్యర్థః - జ్యోతీంషి సూర్యాదయః ప్రచకాశిరే బభు
రిత్యర్థః - దిశః కకుభః ప్రసేదుః విమలా బభూవురిత్యర్థః - ఉత్పాతాః
ధూమకేతూపకేత్వాదయః ॥ ని ॥ అగ్న్యుత్పాతౌ ధూమకేతూ ఇత్యమ
రః - ప్రశేముః శాంతిం ప్రాపుః మంగళాని కల్యాణాని ప్రాదురభూవన్
ప్రాదుర్బభూవురిత్యర్థః - జంతవః ప్రాణినః అచేతయంత సంజ్ఞాం ప్రా
పురిత్యర్థః వాసుకిస్సర్పరాజో యథాపురం పూర్వకాలమివావబుధ్యత
ప్రబోధం ప్రాపేత్యర్థః - దేవాసురా ఉత్తస్థుః ఉత్థానం చక్రురిత్యర్థః -
అంభోజసంభవశ్చతురాననోఽపి శనైస్సంజ్ఞాం ప్రజ్ఞాముపలభ్య ఆశ్రిత్య
చంద్రశేఖరం చంద్రమౌళీశ్వరం దదర్శ అపశ్యత్ ॥ ౨౬ ॥ పరీతి ॥ అసాబ్ర

ఘూర్ణ్యంత సాగరాః ప్రావర్తంత సరితః పస్పందిరేమ
రుతః ప్రచకాశిరే జ్యోతీంషి ప్రసేదుర్దిశః ప్రశేమురు
త్పాతాః ప్రాదురభూవన్మంగళాన్యచేతయంత జంత
వోయథాపురమవబుధ్యత వాసుకిరుత్తస్థుర్దేవాసురా
శ్శనైరుపలభ్య సంజ్ఞామంభోజసంభవోఽపి సందదర్శ చం
ద్రశేఖరం ॥ ౨౬ ॥ ప ॥ పర్యాప్తేందుశతద్యుతిం పరిచితం సం
త్యా శుకశ్యామయా సాకూతస్మితసుందరాధరపుటం శా
ర్దూలచర్మాంబరం। సావజ్ఞాగ్రకరప్రసారణ మహాసం

హ్లో పర్యాప్తాః పరిపూర్ణా యే ఇందవః రాకాచంద్రాః తేషాం యాని శ
తాని తేషాం ద్యుతిః కాంతిః యస్య స తథాభూతం శుకవత్ శ్యామా శ్యామ
లా తథాభూతయా సత్యా పతివ్రతయా పరిచితమాశ్లిష్టం శుకశ్యామ
లాంబయేతి [illegible]వత్ సతీదేవ్యేతి వార్థః శుకశ్యామలాం బాస్వరూపం వ
ర్ణితమస్మత్తాతపాదైః ॥ శ్లో ॥ వపుషా వచసా శుకాయమానామథ రేవా
ససికింశుకాయమానాం । శివకాయశుభాంశుకాయమానాం గజచిత్తా
త్మవిదాం శుకాయమానామితి ॥ ఆకూతం కర్తవ్యార్థనిశ్చయః తేన స
హితం సాకూతం యత్ స్మితం తేన సుందరం దర్శనీయం అధరపుటమధరప్ర
దేశః యస్య స తథాభూతం శార్దూలచర్మ వ్యాఘ్రాజినం తస్య ధరం ధ
ర్తారం పరశివమిత్యర్థః సావజ్ఞం సావహేళనం యథా తథా యదగ్రకర

స్యాత్ప్రసారణం తస్మిన్ యో మహాసంరంభః మహానుద్యోగః స ఏవ సంభా
వనా బహుమానం - మహారంభస్య ఉద్యోగస్య సంభావనా శ్లాఘనేతి వా
ర్థః - తయా సంహృష్యన్ హర్షం ప్రాప్నువన్ యః కమలేక్షణః శ్రీహరిః
యస్య స తథోక్తః - తం తమపి పశ్యన్ తృప్తిం అలంబుద్ధిం న యయౌ న ప్రాప॥
౩౧॥ తత ఇతి॥ తతో భవద్దర్శనానంతరం ప్రతిలబ్ధా ప్రాప్తా చేతనా ప్రజ్ఞా
యైస్తే తథోక్తాః బ్రహ్మాదయః సుప్తోత్థితాః ప్రసుప్తాః పశ్చాదుత్థితా
ఇతి స్నాతానులిప్తవత్సమాసః - పక్షిణ ఉచ్చావచైరనేకవిధైః కోలాహ
లైః కలకలధ్వనిభిః ప్రాతరుద్యతః ఉద్భవంతః సహస్రకిరణమాదిత్యమి
వ ఉమారమణం పార్వతీపతిం యావదుపతిష్ఠంతే సేవంతే॥ ౩౨॥ తావదితి॥

రంభసంభావనాసంహృష్యత్కమలేక్షణం చ తమసౌ
పశ్యన్న తృప్తిం యయౌ ॥ ౩౧ ॥ గ॥ తతః ప్రతిలబ్ధచేతనా
బ్రహ్మాదయః పక్షిణ ఇవ సుప్తోత్థితాః ప్రాతరుచ్చావచైః
కోలాహలైరుద్యంతమివ సహస్రకిరణ ముపతిష్ఠంతే
యావదుమారమణం॥ ౩౨॥ గ ॥ తావదస్య భవసాగరనిమ
గ్నభక్తజనోద్ధారదర్శితానురాగ ఇవ పరిణామకర్కశప
శుపాశగ్రంథివిశ్లథనాయాస సంభృతారుణ్యా ఇవ పా
ర్వతీకుచకుంభకుంకుమాలేపపరిచయపాటల ఇవ తామ

తావద్భవం జననమరణప్రవాహలక్షణసంసారః స ఏవ సాగరః తస్మిన్ మ
గ్నాః యే భక్తా జనాః తేషాముద్ధారః ఉద్ధరణం తస్మిన్ దర్శితః అనురాగః
యేన స తథోక్తః ఇవ స్థితే పరిణామః పరిపాకః తేన కర్కశః కఠినః యే ప
శూనాం పశుకల్పప్రాణినాం పాశానాం సంసారపాశానాం అవిద్యాప
రపర్యాయాణాం గ్రంథయః కిణాని పర్వపర్యాయాణి॥ ని॥ గ్రంథిర్నాప
ర్వపరుషీత్యమరః - భ్రమా ఏవ గ్రంథయ ఇతి తాత్పర్యార్థః తేషాం విశ్ల
థనం విమోచనం తస్మిన్ య ఆయాసః తేన సంభృతం సంపాదితం ఆరు
ణ్యం యేన తత్తథోక్తః ఇవ స్థితే పార్వత్యాః యౌ కుచకుంభౌ తయోర్యా
త్కుంకుమం తస్య పరిచయః సంబంధః తేన పాటలేఽరుణే తే తావ రసేన సో
దరీ సదృశీ త్విట్ యస్య స తథోక్తః ఇవ స్థితే అస్య పరశివస్య పాణేత లేహ

స్త్రప్రదేశే పల్లవే కిసలయే మధువ్రతః భ్రమర ఇవ పద్మరాగ శ్శోణరత్నం॥ ని॥ శోణరత్నం లోహితకం పద్మరాగోథమౌక్తికమిత్యమరః- తన్మయం యుతరండం భాజనం తస్మిన్ కస్తూరికేవ మృగమదన ఇవ జాంబవం జంబూఫలం మాత్రం ప్రమాణం యస్య తజ్జాంబవమాత్రం * ప్రమాణేద్వయసజిత్యాదినా మాత్రచ్ప్రత్యయః ॥ ని ॥ బాహాతం చ ఫలే జంబ్వా జంబూ స్త్రీ జంబు జాంబవమిత్యమరః - అత ఏవ పరిమాణేన ఇయత్తయా జాతః ప్రాప్తః సంకోచః పూర్వాపేక్షయా హ్రాసో యస్య తత్తథాభూతం ఊష్మణా ఉష్ణాంశేన దురాధర్షం నిగ్రహీతుమశక్యమిత్యర్థః- అతిదారుణేన అత్యంతభయంకరేణ తేజసా ప్రభావేన॥ని॥ తేజః ప్రభావే దీప్తౌ చేత్యమరః- దుర్దర్శం కృచ్ఛ్రేణ ద్రష్టుం శక్యమిత్యర్థః * ఈషద్దుస్సు

రససోదరత్విషి పాణితలే పల్లవ ఇవ మధువ్రతః పద్మ
రాగకరండ ఇవ కస్తూరికా జాంబవమాత్ర పరిమాణజా
తసంకోచమపి దురాధర్ష మూష్మణా దుర్దర్శమతిదారు
ణేన తేనసా చ సమా అత్యంతతరళమివ సాధ్వసేన తద్గర
ళం ॥ ౨౮॥ ప॥ ఆశ్చర్యస్తిమితం త్రివిష్టపమితి ప్రేమాహి
తాత్యాహిత ప్రత్యుభ్యద్గిరిజా గృహీత పునరుద్ధూతా
గ్రహస్తాంబుజం । మహ్యంమహ్యమితి ప్రతిస్వమ సకృ

కృఛ్రాత్కృఛ్రాద్గేషు ఖలితిఖల్వ ప్రత్యయః- సాధ్వసేన భయేనైవ తరళం చంచలం తద్గరళం విషం ఆలత్యతదృష్టమిత్యర్థః- సర్వైరిత్యస్యగమ్యమానత్వాదప్రయోగః॥ ౩౮ ॥ ఆశ్చర్యేతి ॥ ఆశ్చర్యం విస్మయరసః తేన స్తిమితాని ఆర్ద్రాణి॥ని॥ ఆర్ద్రం సార్ద్రం క్లిన్నం తిమితం స్తిమితం సమున్నముత్తం చేత్యమరః - త్రీణి విష్టపాని భువనాని యస్మిన్ తత్ అతిప్రేమ్ణా అత్యంతస్నేహేన॥ ని ॥ ప్రేమానాప్రియతా హార్దం ప్రేమస్నేహోథదోహదమిత్యమరః - ఊహితం యదత్యాహితం మహాభీతిః తేన ప్రత్యుభ్యంతీవ్యధాతయా సహితాయా గిరిజా పార్వతీ తయా గృహీతం పునరుద్ధూతం పునస్త్యక్తం అగ్ర్యం శ్రేష్ఠం హస్తాంబుజం యస్మిన్ తత్తథాభూతం॥ని॥ త్యక్తం హీనం విధుతం సముజ్ఝితం ధూతముత్సృష్టమిత్యమరః- ప్ర

తిస్వం ప్రత్యేకం-వీప్సాయామవ్యయీభావః - ప్రతివ్యక్తీతి యావత్ మహ్యాంమహ్యామితి అసకృద్వారంవారం క్ష్వేళస్య అగ్రణాం సమర్థానాంతస్య ప్రార్థనా యాచనా తస్యాం సంనహ్యాం తస్సంనాహం కుర్వత్సుతేః మేగణాః ప్రమథాః॥ని॥ కణోతిసూక్ష్మేధాన్యాంకే సంఘాతే ప్రమథేగణ ఇత్యమరః - తేషు విషయే దర్శితః స్మితస్య లవో లేశోస్మిన్ తత్తథాభూతం శంభోశ్శివస్య స్థితం స్థితిః - భావే క్తః - నః అస్మాన్ పాతు గత్విత్యర్థః॥౩౨॥ తత ఇతి ॥ తతోనంతరం జగతి లోకే ప్రకృతిస్స్వభావః తయా తిష్ఠతీతి ప్రకృతిస్థం తథాభూతే సతి దేవాసురేషు ప్రబుద్ధేషు జాగరూకేషు సత్సు పద్మవిష్టరే అరవిందాసనే బ్రహ్మణి పద్మనాభే చ నారాయణే చ పరిష్టువతి స్తుతిం కుర్వాణే సతి నిశ్చలం యథా తథా అర్పితాః విన్యస్తాః దృష్ట

క్ష్వేళార్పణప్రార్థనాసంనహ్యద్గణదర్శితస్మిత లవం
శంభోస్థితం పాతునః॥ ౩౨॥ ॥ తతః ప్రకృతిస్థే జగతి ప్ర
బుద్ధేషు దేవాసురేషు పరిష్టువతి పద్మవిష్టరే పద్మ నాభే చ
నిషేద్ధుమనివర్తితుమప్యపారిణతయా నిశ్చలార్పిత దృ
ష్టిషు నందీముఖేషు పారిషదేషు అంతరేవ మంగళమాశా
సనయా సర్వమంగళయా సమాలింగితో దృఢం హాలా
హాలో నామ విషరాజోయమాచమ్యతే స్మాభిర్మా బిభీత

యోర్యైస్తథాభూతేషు నందిముఖేషు నందీశ్వర ముఖేషు పారిషదేషు ప్రమథేషు॥ని॥ ప్రమథాస్స్యుః పారిషదా ఇత్యమరః - నిషేద్ధుం నిరోద్ధుం అనువర్తితుమనుసర్తుం వా అపారిణేషు అసమర్థేషు అంతరే హృదయే ఏవ మంగళం కల్యాణం ఆశంసమానయా కామయమానయా సర్వమంగళయా ఉమాదేవ్యా దృఢం గాఢం॥ని॥ గాఢబాఢదృఢాని చేత్యమరః - ఆలింగితః దేవో మహాదేవః ఉమాధవః పార్వతీపతిః హాలాహాలో నామ హాలాహాల ఇతి ప్రసిద్ధః విషరాజః విషసార్వభౌమః అస్మాభిః ఆచమ్యతే అద్యతే యూయమిత్యస్య గమ్యమానత్వాదప్రయోగః మా బిభీత భయం మా స్మ భజతేత్యర్థః - విజ్వరాః విగతసంతాపాః భవత ఇతీత్థం పశ్యతః ద్రష్టౄన్ జనాన్ ప్రతి ప్రబోధ్య బోధయిత్వా మాధవశ్శ్రీపతిః నవసితం హాస్యం గ

వీనమివ* హైయంగవీనంసంజ్ఞాయామితినిపాతనాత్సాధుః ॥ ని ॥ న
వనీతంనవోద్ధృతం।తత్తుహైయ్యంగవీనం యదిత్యమరః - గరళంవిషం
ఉపయుయుజేబుభుజేత్యర్థః ॥ తథాచోక్తందేవీభాగవతే ॥ శ్లో ॥ ఇతి
సంప్రార్థితో దేవైర్బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభిర్మహర్షిభిః । తత్రావిరాస భగ
వాన్మహాదేవస్స్వయంప్రభుః । సురాణాంసాధ్వసం దృష్ట్వాసం స్మర
న్నమృతేశ్వరీం । త్రైలోక్యోద్భటభూతం తత్కాలకూటంమహేశ్వ
రః॥హస్తేనాకర్షయద్వేగాత్ ఖాద్యసార సమప్రభం । ముఖేజగ్రాహ
భగవాన్ జంబూఫలమివాశుతదితి॥౨౯॥ యస్యేతి ॥ యస్యవిషరాజస్య
శిష్యాఃఅంతేవాసినః॥ని॥ఛాత్రాంతేవాసినౌశిష్యావిత్యమరః- తేషాంవ
ర్గేసమూహేశిష్యకోటావితియావత్ బడబానలః బాడబాగ్నిః భుజి
ష్యాఃపరిచారకాః॥ని॥ నియోజ్యకింకరప్రైష్యభుజిష్యపరిచారకాఇత్యమ

విజ్వరాభవతేతిప్రతిబోధ్యపశ్యతోజనాన్ మాధవ ఇవ
నవనీతముమాధవోగరళముపయుయుజే॥౨౯॥౫॥యస్య
శిష్యవర్గేబడబానలః భుజిష్యవర్గేభుజగవిషాణివనీపకవ
ర్గేవజ్రసిస్పేషో గరళసీయ ఏవగగనమణిస్తాదృశికాలకూ
టే తాదృశీమపి దారుణతాముపసంగృహ్యాజంబూఫలఇ
వజీర్ణామలకఇవఖర్జూరపిండఖదిరసారఖండఇవవిశతి
నిశ్శంకమాననంవిషమలోచనస్య జఠరస్థజగత్ప్లోష మా

రః- తేషాంవర్గేషుభుజగానాంవిషాణివనీపకాఃయాచనకాః॥ని॥ వనీ
పకోయాచనకోమార్గణోయాచకార్థినావిత్యమరః- తేషాంవర్గేవ
జ్రనిష్పేషఃఅశన్యాఘాతః తాదృశితథావిధేకాలకూటే విషరాజేతావ
తీంతత్తాదృశీమపిదారుణతాంభయంకరత్వంఉపసంగృహ్య ఉపసంహృ
త్యజంబూఫలఇవజీర్ణాతపాదిశుష్కంయథామలకంధాత్రీవృక్షఫలంత
స్మిన్నివఖర్జూరకంఖర్జూరఫలం॥ని॥ఖర్జూరఃకేతకీతాళీఖర్జూరీచతృణద్రు
మాఇత్యమరః - తస్యపిండకేగోళకేపిష్టఘనీభూతఖర్జూఇతియావత్
ఖదితసారఃఖదిరవృక్షనిర్యాసఃతస్యఖండఇవశర్కరాఖండే ఇత్యపికే
చిత్-నిశ్శంకంనిర్భయంయథాతథా ఆననంవిషమలోచనస్యేతి నేత్ర
స్య స్వామినోముఖం విశతిప్రవిశతిసతి జఠరస్థాసియానిజగంతిలోకాః

తేషాం ప్లోషః దాహః తమాశంకమానాత్ ప్రతిభిభ్యంతి తేషామపి స్వపు
త్రత్వాదితి భావః - దయామయ్యా కృపారూపా దాక్షాయణీ ఉమాదేవీ జ
గన్మాతా పల్లవః కిసలయః తద్వత్కోమలేన మృదునా పాణినా హస్తేన కం
ఠపదం కంఠస్య పదం స్థానం పరామమర్శ స్పృశ్యత్యర్థః ॥ తథోక్తం దేవీభా
గవతే ॥ శ్లో॥ వామభాగస్థితా గౌరీ లోకానాం హితకామ్యయా । గ్రీవాం
జగ్రాహ సహసా శివస్య పరమేశితుః । అంతరం గళితే కాలకూటే దగ్ధం జ
గద్భవేదితి ॥ శ్రీమహాభాగవతేపి । శ్లో॥ తతః కరతలీకృత్య వ్యాపి హాలాహ
లం విషం । అభక్షయన్మహాదేవః కృపయా భూతభావన ఇతి ॥ ౩౦ ॥ నిర్మర్యా
దేతి ॥ నిష్క్రాంతా మర్యాదా ఇతి * నిరాదయః క్రాంతాద్యర్థే పంచమ్యే
తి మాసః - తథా చ నిర్మర్యాదః నిస్సీమః యో భవజ్వరః సంసారరోగః స

శంకమానా దయామయీ దాక్షాయణీ పల్లవకోమలేన
పాణినా పరామమర్శ కంఠపదం ॥ ౩౦ ॥ ప ॥ నిర్మర్యాదభవ
జ్వరజ్వలనసీదజ్జీవజీవాతునా సంస్పృష్టం కరపల్లవేన
జగతాం మాతుస్సుధాస్యందినా । సద్యశ్శీతలితం శరత్ప
రిణతజ్యోత్స్నామృతస్యందవత్తస్తంభే గరళం గళే భ
గవతశ్చంద్రార్ధచూడామణేః ॥ ౩౩ ॥ ప ॥ యచ్చైలె

ఏవ జ్వలనోగ్నిః తేన సీదంతః ఖిన్నాః యే జీవాః జీవంతీతి జీవాః ఇతి వ్యుత్ప
త్త్యా ప్రాణిన ఇత్యర్థః - తేషాం జీవాతుః జీవనౌషధం ॥ ని ॥ జీవాతుర్జీవ
నౌషధమిత్యమరః - తథాభూతేన సుధాయా అమృతస్య స్యందినా స్రావిత
థాభూతేన జగతాం లోకానాం మాతుః జనన్యాః ఉమాదేవ్యాః కరపల్ల
వేన కరకిసలయేన సంస్పృష్టం పరామృష్టం అతఏవ శరది శరత్కాలే పరిణతా
కాలవశాత్పరిపాకం ప్రాప్తాయా జ్యోత్స్నా చంద్రికా తస్యాస్స్యంద
స్స్రవణం స్రుతిరితి యావత్ తేనతుల్యం స్యందవత్ * తేనతుల్యం క్రియా
చేద్వతిరితి వతిప్రత్యయః - సద్యః తత్క్షణం శీతళితం శీతలీకృతం సదిత్యర్థః
గరళం విషం చంద్రార్ధచూడామణేః అర్ధేందుశిరోమణేః పరమేశ్వర
స్య గళ ఏవ తస్తంభే స్తబ్ధమభూదిత్యర్థః - బహిర్న నిస్ససార ఉదరం నా
విశదితి భావః ॥ ౩౩ ॥ యదితి ॥ సహసా అతర్కితం యథా తథేత్యర్థః ॥ ని ॥

అర్పితేతు సహసాస్యాదిత్యమరః - ఏతస్యపరమేశ్వరాపహృతస్యే త్యర్థః తస్యవిషరాజస్యయక్షోంశఇత్యర్థః శైలేషుపర్వతేషులేపా త్మనాలేపనస్వరూపేణఅవశేషిత-అవశిష్టంకృతమభూదిత్యర్థః యత్ యోంశఃఉద్భిజ్జెషుతరుగుల్మాదిషు॥ని॥ ఉద్భిజ్జాస్తరుగుల్మాద్యాఇత్యమ రః- యదంబురాశిషుఉదకసమూహేషుయజ్జంతుషువృశ్చికాదిప్రాణి షుక్వాపిక్వాపియత్రయత్ర చేత్యర్థః లేపాత్మనాశేషితమవశేషితమి త్యర్థః సౌరాష్ట్రికశ్చదారదశ్చ సౌరాష్ట్రికదారద దౌతావాదీయే షాంతేషాంభిదయాభేదేన॥తథాచోక్తమమరసింహేన॥శ్లో॥పుంసిక్లీబే చకాకోలకాలకూటహాలాహలః।సౌరాష్ట్రికశ్శౌక్లికేయోబ్రహ్మపుత్రః ప్రదీపనః। దారదోవత్సనాభశ్చవిషభేదాఅమీనవేతి॥విఖ్యాతంప్రసిద్ధంత

ష యదంబురాశిషుయదుద్భిజ్జెషు యజ్జంతుషు క్వాపి
క్వాపిహృతస్యతస్యసహసాలేపాత్మనాశేషితం।తత్సౌ
రాష్ట్రికదారదాదిభి దయావిఖ్యాత మద్యాప్య హో
కీటాయాపినమన్యతెఖగపతింధన్వంతరించాశ్వినౌ॥ ౩౪॥
ప ॥ అంతర్నిగీర్ణమపితేన తదావిరాసీతాం-లోన్మిష
త్కువలయచ్ఛవికంఠమూలే । ఆయస్యగుప్తమపిఖల్వ
నృతంకదాపిసద్యస్స్ఫుటీభవతిసాధుషు^కర్మలేపః॥ ౩౫ ॥

త్ అవశిష్టవిషాంశఃఅద్యాపిఖగపతింగరుడంధన్వంతరి-అశ్వినౌస్వర్వై ద్యౌచకీటాయాపిక్రిమివిశేషవదిత్యర్థః నమన్యతేనమనుతే- త్వాంత్ర ణాయాపినమన్య ఇత్యత్రేవచతుర్థీబోధ్యా॥౩౪। అంతరితి । తదాత స్మిన్ సమయే తేనపరమేశ్వరేణఅంతః హృదయేనిగీర్ణంగిళితమపితద్గ రళంకాలేఉన్మిషద్వికసద్యత్కువలయంనీలోత్పలంతస్యఛవిఃకాంతిరివ ఛవిర్యస్యతత్తథాభూతంసత్ కంఠస్యమూలేమూలదేశేఆవిరాసీత్ ప్ర కటీబభూవేత్యర్థః ॥తథాహి॥ యుక్తమేతత్ ఆయస్యఆయాసంప్రా ప్యగుప్తంరక్షితమపి॥ని॥అఃతంగోపాయితంచగుప్తమిత్యమరః- ఖల్వాః అల్పాఃతైఃకృతంకర్మఖల్వకృతమిత్యేకఃపాఠః నిర్మలేషునిష్కల్మషేషు సాధుషుసద్యః సద్యస్స్ఫుటీభవతిప్రకాశీభవతీత్యర్థః - అత్రప్రస్తుతేన

శివకంఠేగరళప్రకాశేన సహఅప్రస్తుతస్యనిర్మలసజ్జనేషుఫల్గుజనకృత
గుప్తకర్మప్రకాశీభవనస్యోక్తైరర్థాంతరన్యాసాలంకారః॥ శ్లో॥ ఉక్తిర
ర్థాంతరన్యాసస్స్యాత్సామాన్యవిశేషయోరితిలక్షణాత్॥౩౫॥ అథేతి॥
అథానంతరంఅనాయాసేనఅశ్రమేణ ఈషత్ప్రయత్నేనేతి వార్థః॥ క
బళీకృతః గ్రాసీకృతఃకాలకూటో యేనసతథాభూతంఆవిష్కృతం ప్రక
టితంయన్మందస్మితంతేన సుందరందర్శనీయం కించఆశ్వస్తయాసమా
శ్వాసంకుర్వంత్యాఆశ్లిష్యఆలింగ్యచుంబంత్యాచుంబనం కుర్వంత్యాభ
వాన్యాఉమాదేవ్యాముహుర్ముహురసకృత్ పరామృశ్యమానం సం
స్పృశ్యమానంకంధరాయాః కంఠస్య ॥ ని ॥ కంఠోగళోథగ్రీవాయాం

గ॥అథభగవంతమనాయాసకబళీకృతకాలకూటమావిష్కృ
తమందస్మితసుందరమాశ్వస్తయాభవాన్యా ముహుర్ము
హురాశ్లిష్యపరిచుంబంత్యాపరామృశ్యమాన కంధరాప
దమానందతుందిలతయాకిమప్యజ్ఞాతకరణైర్మైరాలింగద్భి
రంతరేతరమన్యోన్యమాస్ఫోటయద్భిరపహసద్భిరన్యో
న్యమరగణైరసకృదుపసంగృహ్యమాణచరణారవింద
మాలక్ష్యచంద్రశేఖరమానందనిర్భరాగోవిందవిధిపు
రందరాదయోదేశాబలివిరోచనాదయోదానవాబ్రహ్మర్షయ

శిరోధః కంధరేత్యపీత్యమరః-పదంస్థానంయస్యసతథాభూతంఆనందేన
తుందిలాఃపిచండిలాః॥ని॥తుందిలస్తుందిబృహత్కుక్షిః పిచండిల ఇత్యమ
రః-తేషాంభావస్తత్తాతయా కిమపిఅజ్ఞాతకరణైర్మైః అవిదతకార్యైరిత
రేతరమన్యోన్యమాలింగద్భిఃఆశ్లిష్యద్భిః అన్యోన్యం*కర్మవ్యతిహారేస
ర్వనామ్నోద్వేవాచ్యేఇతిద్విర్భావః * సమాసవద్భావపూర్వపదస్థ
స్యసుపఃసుర్వక్తవ్యఇతిసుపఃసురాదేశః॥ఆస్ఫోటయద్భిఃఅంగుళిస్ఫోటం
కుర్వద్భిఃఅన్యోన్యముపహసద్భిఃఅమరాశ్చగణాశ్చేతిద్వంద్వఃతైః దేవైః
ప్రమథైశ్చేత్యర్థః ఉపసంగృహ్యమాణేనిపీడ్యమానేచరణారవిందేయ
స్యసతథాభూతంభగవంతంచంద్రశేఖరమాలక్ష్యదృష్ట్వాఆనందేననిర్భ
రాఃభరితాఃగోవిందోహరిఃబ్రహ్మాపురందరఇంద్రఃఏతేఆదయోయేషాం

తేతథాభూతాః దేవాస్సురాః బలివిరోచనాదయః దానవా అసురాః సన
కాదయః సనకప్రభృతయః బ్రహ్మర్షయః మహర్షయశ్చ యథామతి స్వస్వ
మతిమనతిక్రమ్యేత్యర్థః స్తోతుం స్తుతిం కర్తుం ఆరేభిరే ఉపచక్రమిర ఇత్యర్థః-
౩౧॥దిష్ట్యేతి॥విషేణ కాలకూటేన భగ్నాః భంగం ప్రాప్తాః వయం అద్యే
తి శేషః దిష్ట్యా ఆనందేన స్మః వర్తామహే-త్వయా పీతం గళితం ఇదం గరళం
దిష్ట్యా ఆనందేన వర్తతే దివ్యస్థానలాభాదితి భావః-త్వాం భవంతం నీలః కం
ఠో యస్య స తథాభూతం గృణతి అభిదధానా శ్రుతిః॥శు॥ నమో నీలగ్రీవా
య చ శితికంఠాయ చేతి। త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతమిత్యాది వేదవి
భాగస్సార్థతా అమృషాభూతా ద్ధాసతీ దిష్ట్యా ఆనందేన వర్తతే॥ని॥దిష్ట్యా
సముపజోషం చేత్యానందే థాంతరేత్యమరః - తథాచోక్తం దేవీభాగ

శ్చసనకాదయో యథామతిస్తోతుమారేభిరే॥౩౧॥ప॥ ది
ష్ట్యా విషేణ భగ్నాస్స్మో దిష్ట్యా పీతమిదం త్వయా। దిష్ట్యా చ
నీలకంఠ త్వాం గృణతీ సార్థతా శ్రుతిః॥౩౨॥ ప॥ పాషా
ణాన్ సితనీల పీతహరితాన్ వైడూర్యవజ్రాదికాన్ కం
ఠే వక్షసి మూర్ధ్ని వా నిదధతాం కా నామ తేన స్తుతిః। ఏత
ద్భూషణమేతదేవ జగతాం దుస్సాధముజ్జీవనం కంఠే య
ద్భగవన్ నియచ్ఛసి సుఖం కాకోలముచ్ఛృంఖలం॥ ౩౩॥

వతే॥శ్లో॥గ్రీవాం జగ్రాహ జననీ లోకానాం హితమిచ్ఛతీ। నీలా గ్రీవా తదా
జాతా నీలగ్రీవస్తతో భవదితి॥౩౨-పాషాణానితి॥ వైడూర్యమణిః వజ్ర
మణిశ్చేత్యేతౌ ఆదీ యేషాం తే తథా సితనీలపీతహరితాద్యశ్శ్వేత్యాదిరూ
పతయేతి భావః-మూర్ధ్ని శిరోమణితయేతి భావః నిదధతాం దధానానాం
తేన కా నామ స్తుతిః కా వా స్తుతిరిత్యర్థః-హే భగవన్ సాంబమూర్తే ఉ
చ్ఛృంఖలం దుర్నిరోధం కాకోలం విషం॥ని॥పుంసి క్లీబే చ కాకోలకాలకూ
టహాలాహలా ఇత్యమరః-కంఠే గళే నియచ్ఛసి నిగృహ్ణాసీతి యత్ ధరసీతి
యావత్-ఏతత్ కంఠవిషధారణం జగతాం బాహ్యాంతరలోకానాముజ్జీ
వనం ప్రాణధారణం ఏతదేవ ఇతరైరిత్యాది దుస్సాధం సంపాదయితుమ
శక్యం భూషణమితి జానీమ ఇతి భావః॥౩౩॥అద్యేతి-హే స్వామిన్ అప్రచ్య

త్తైశ్వర్యశాలిన్ పరమేశ్వర * స్వామిన్నైశ్వర్యఇతినిపాతనాత్సాధుః-
తవకంఠంయథాఘనోమేఘఃతద్వచ్ఛ్యామలంనీలం॥ ని ॥ కాలశ్యామల
మేచకాఇత్యమరః-ఆకలయామహేందదృశిమ*వర్తమానసామీప్యేవర్త
మానవద్వేతిలిడపవాదోత్రలట్ప్రత్యయః-తదాదీత్యస్య అధ్యాహారః
అద్యేదానీమహంవిష్ణుఃజగతాంలోకానాంపరిపాలకః అస్మిసంవృత్తః
అద్యఏవఆత్మభూఃబ్రహ్మధాతానిర్మాతాఇమే ఏతేఇంద్రాదయః అ
ద్యహరిదీశ్వరాఃదిక్పతయఃదానవాఃబలిప్రభృతయఃఅసురామునివరాః
వ్యాసాదయఃఅద్యచిరజీవినఃఅద్యేదానీంభుజబలైః బాహుబలైః ఉద్భ
టాఃమత్తాఇత్యర్థః॥౩౭॥ అ ॥ అథేకేనగద్యేనసర్వవిరచితస్తుతిప్రకా
రంబహుభిస్సంబోధనాంతైఃప్రదర్శయతి।శైలాదీతి॥ శిలముంఛమత్తీతి

ప॥అద్యాహంపరిపాలకోస్మిజగతామద్యైవధాతాత్మ
భూరద్యేమేహరిదీశ్వరాభుజబలైరద్యోద్భటాదాన
వాః। అద్యైతేచిరజీవినోమునివరాస్తంత్రైశ్చమం
త్రైరపిస్వామిన్నాకలయామహేతవయథా కంఠంఘ
నశ్యామలం॥౩౭ ॥ గ॥ శైలాదికృతనిషేవణకైలాసశిఖ
రభూషణతత్త్వార్థగోచరచంద్రార్ధశేఖరశాపా

శిలాదః॥ని॥శిలాముంఛశ్శిలాగ్రాహేతిభాస్కరః- తస్యాపత్యంశైలాదిః
*అతఇఞితిఇఞ్ప్రత్యయః - తేనకృతమనుష్ఠితం సేవాయస్యసతస్య
సంబుద్ధిఃకైలాసస్యపర్వతవిశేషస్యయచ్ఛిఖరంశృంగంతస్య భూషణం
అలంకారభూతతత్త్వం పరమాత్మాఅర్థఃఅభిధేయంయేషాంతాన్యుప
నిషద్వాక్యానితేషాం గోచరవిషయేత్యర్థఃవేదాంతవేద్యత్వాదితిభా
వః॥ని॥తత్త్వంవిలంబమానేస్యాత్స్వరూపేపరమాత్మనీతి నానార్థమాలా॥
శ్రు-త త్త్వౌపనిషదంపురుషం పృచ్ఛామీతి శ్రుతేః - చంద్రార్ధంశేఖ
రమాపీడంయస్యసతస్యసంబుద్ధిః శాపఃఆయుధంయేషాంతేశాపాయు
ధాఋషయఃతేషాంయత్కులంయూథంతేనఅర్థ్యాసంప్రార్థ్యాస్మితా
పాంగాయస్యసతథాభూతం త్రిపురసంహారార్థం హాసస్యకామవి
నాశార్థంఅపాంగస్యప్రార్థనాదితిభావః - కోపేనక్రోధేన అరు

శౌరిశ్రియాః కటాక్షౌ తాభ్యాం భస్మితః వినాశితః అనంగః కామో యస్య సతథాభూతేతి స బోధనాంత విభూతిః భస్మైవ దివ్యః శ్లాఘ్యాంగరాగః గాత్రవిలేపనం ఊరీకృతః అంగీకృతః భస్మైదివ్యాంగరాగో యేన సతథాభూతేతి పూర్వవత్సంబోధనం॥ తథాచోక్తం సాంబే॥ శ్లో॥ భస్మోద్ధూళితసర్వాంగమితి। గౌరీ గిరిజాదేవీ తయా పరిగృహీతః స్వీకృతః యస్యాంగభాగః వామశరీరార్ధం యస్య సతథాభూతేతి పూర్వవత్ (ని) వామం శరీరే సవ్యం స్యాదిత్యమరః- తథాచోక్తం [శ్లో]ఉమాలంకృతవామాంగః కింకిణీకృతవాసుకిరితి। అంగానుషంగో వయవ సంబంధస్తేన పావితా పవిత్రీకృతా నరాస్థిమయీ మాలా సరః యస్య సతథాభూతేతి పూర్వవత్ వద్గంగాయాస్తరంగాః తైః భావితః అధ్యుషితః జటాప్రదేశః సటాదేశోయ

యుధకులాధ్యక్షస్మితాపాంగ కోపారుణ కటాక్షభ
స్మితానంగసస్మితాపాంగ ఊరీకృతవిభూతిదివ్యాంగ రా
గగౌరీపరిగృహీతసవ్యాంగభాగ అంగానుషంగపావిత
నరాస్థిచేశగంగాతరంగభాసితజటాప్రదేశవంద నాభి
రతాఖండలస్యందనాయితభూమండల ఆశ్రితదాసతా
పసకదంబచక్రీకృతార్క–శీతకరబింబఆదృత పురాణవే
తండస్వీకృతసుమేరుకోదండ ఖర్వీకృతాసుర మదాను

స్యసతథాభూతవందనం నమనం తస్మిన్ అభిరతః ఆసక్తః ఆఖండల ఇంద్రో యస్య సతథాభూతేతి పూర్వవత్ స్యందనాయితం రథవదాచరత్ మహీమండలం యస్య సతథాభూత॥ తథాచోక్తం వేదపాదస్తవే॥ శ్లో॥ రథో భూరితి॥ ఆశ్రితాః వేతనాదిభిరసంభృతాః దాసాః కర్మకరాః యే తాపసా వ్యాసాదయః తేషాం కదంబస్సమూహః సోస్యాస్తీతి* అర్శ ఆదిభ్యోజితి అచ్ప్రత్యయః- తస్య సంబుద్ధిః॥ తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ వ్యాసప్రష్ఠా భువనవిదితా యస్యవాహాధివాహా ఇతి ॥ చక్రీకృతౌ రథాంగీకృతౌ అర్క–శీతకరయోర్బింబౌ మండలౌ యస్య సతథాభూత - తదుక్తం జైమునిస్తవే [శ్లో] రథాంగే చంద్రార్కౌ బ్రహ్మో భవతి సారథిరితి। ఆదృతః పురాణవేతండః గజశ్రేష్ఠః గణపతిరితియావత్ యేన సతథాభూతః పుత్రత్వాత్తస్యేతి భా

వః స్వీకృతః విధృతః మేరురేవ కోదండః ధనుర్యేన సతథాభూత॥ తథాచో
క్తం॥ శ్లో॥ శ్రీకంఠో మేరుకోదండశ్చండపాపహరోహర ఇతి॥ స్వీకృతః
గ్రాసీకృతః అసురాణాం శూరపద్మతారకప్రభృతిదానవానాం సంబం
ధినీ యా మదానుపూర్వీ మదసంతతిః తస్యాః వికాసో యేన సతథాభూత
దర్వీకరేశ్వరేణ వాసుకినా గృహీతః అంగీకృతః మౌర్వ్యాః శింజిన్యాః వి
లాసః యస్య సతథాభూత॥ తదుక్తం తత్రైవస్తోత్రే॥ శ్లో॥ రథో ధుర్జ్యా
ఫణీశారిః శరశ్చాపో గిరిహరేర్యయః । త్రయీ రథాంగే చంద్రార్కౌ బ్ర
హ్మా భవతి సారథిరితి॥ వీణాపాణిశ్చాసౌ మునీంద్రశ్చేతి శాకపార్థివా
దిత్వాత్సమాసః నారదస్తుంబురురితి వా తేన ఖ్యాపితే ప్రఖ్యాపితే గరిమ
గౌరవం చ పౌరుషం వీర్యం చేత్యేతే యస్య సతథాభూత- బాణస్య అధికా
రః కృత్యం తస్మిన్ స్థాపితః పరమపూరుషః శ్రీహరిః యేన సతథాభూత-
అనిలాశనాః సర్పాః తైః విహితం నైపథ్యం ప్రసాధనం యస్య సతథాభూ-

పూర్వవికాసదర్వీకరేశ్వర గృహీతమౌర్వీ విలాసవీణా
మునీంద్రఖ్యాపితగరిమపౌరుషబాణాధికారస్థాపితపర
మపూరుషఅనిలాశనవిహితనైపథ్యకమలాసన విహిత
సారథ్య విశ్వాధిక త్వపరికలితోపలంభ అశ్వాయితోద్య

త॥ని॥ ఆకల్పవేషో నైపథ్యం ప్రతికర్మ ప్రసాధనమిత్యమరః - కమలాసనో
బ్రహ్మా తేన విహితం అనుష్ఠితం సారథ్యం సారథికృత్యం యస్య సతథాభూ-
త - త్రిపురసంహారకాల ఇతి భావః - విశ్వేభ్యస్సర్వేభ్యోధికః ఉత్తమః వి
శ్వాధికః తస్య భావః విశ్వాధికత్వం తదేవ పదం లక్షణం॥ని॥ పదంవ్యవసిత
త్రాణస్థానలక్ష్మాంఘ్రివస్తుష్విత్యమరః - తన వ్యలం బఆశ్రయః తస్య
సంబుద్ధిః సర్వోత్తమలక్షణలక్షితత్వాత్తస్యేతి భావః - తథాచోక్తం ప
రాశరపురాణే॥ శ్లో॥ అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి దేవతాధిక్యమాదరాత్।
యస్యస్మరణమాత్రేణ ప్రసీదతి మహేశ్వరః। అచేతనేభ్యస్సర్వేభ్య
శ్చేతనాధికతా మునే। చేతనేషు మనుష్యాశ్చ మనుష్యేష్వధికా ద్విజాః।
ద్విజేషు బ్రాహ్మణాస్తేషు కులీనా అధికారిస్మృతాః। తేభ్యో మనుష్యగం
ధర్వా అధికా వేదసత్తమ। తేభ్యోపి దేవగంధర్వాః పితరశ్చ తతః పరం। క

ర్మదేవసమాఖ్యాంచతథాదేవాస్తతఃపరం। తేభ్యఇంద్రోఽధికస్తస్మాదధి
కస్తుబృహస్పతిః। బృహస్పతేరధిప్రాజ్ఞఃప్రజానాథోఽధికస్తతః। ప్రజా
పతేరపిబ్రహ్మాబ్రహ్మణోవిష్ణురాస్తికాః। విష్ణోరపిహరస్తస్మాన్మాయీ
సాక్షాన్మహేశ్వరః।తతోఽధికతరస్సాక్షాచ్ఛివస్సాంబస్సనాతనః। తదన్య
ద్విశ్వమీశాన స్సతువిశ్వాధిక శ్శివఇతి ॥ శ్రుతిశ్చ ॥ విశ్వాధికో రు
హర్షిరితి ॥ అధికంగ్రంథవిస్తరభయాన్నలిఖ్యతేఅశ్వాయితాఃఅన్య
వచోగుంభాఃయస్యసతథాభూత- ఇదమపిత్రిపురసంహారకాలఇతిభా
వః కుందానాంకుందకుసుమానాం॥ని॥కుందంమాఖ్యేచకుందోనానిధిభే
దముపద్విషోరితిభాస్కరః-యఃస్మయఃగర్వఃతస్యహరఃఅపహర్తాతస్య
సంబుద్ధిః ధావళ్యాతిశయాదితిభావః - మందస్మితంమందహాసఃతస్య
యోలేశఃతేనశాంతాః త్రిపురాసురాయస్యతథాభూత - హాసమాత్రే
ణత్రిపురవినాశాదితిభావః - నాదఇతిబిందురితికళేతిఅంతఃప్రణవస్యావ

వచోగుంభకుందస్మయహరకాంతిప్రకరమందస్మితలవ

శాంతత్రిపురనాదబిందుకలాభిజ్ఞాస్పదభూరిభద్రస్వే

దబిందులవావిర్భావితవీరభద్రత్రస్తరక్షాపకతంత్ర

యవవిశేషానాదబిందుకలాఃఆబిజానంతీతితేతథాతేషామాస్పదప్రాప్య
స్థానభూతఇత్యర్థః-అత్రాయంవివేకః॥ బ్రహ్మప్రణవోద్వివిధఃసృష్టి
ప్రణవః సంహారప్రణవశ్చ । తతోద్వివిధఃసఏవబ్రహ్మప్రణవః పునః
అంతఃప్రణవః బహిఃప్రణవః ఉభయాత్మకప్రణవశ్చేతిత్రివిధః సచాం
తః ప్రణవోఽష్టవిధఃఅకారః ఉకారఃమకారఃఅర్ధమాత్రానాదోబిందుః
కలాచేతి।సర్వమేతన్నారదపరివ్రాజకోపనిషదిస్పష్టం। ద్వితీయాశ్వా
సోపయోగితయాకలావిభాగోఽత్రలిఖ్యతే। అకారఃప్రథమాకలా।ఉకా
రోద్వితీయాకలా । మకారస్తృతీయాకలా అర్ధమాత్రాచతుర్థీనా
దః పంచమీబిందుష్షష్ఠీకలాసప్తమీకలాతీతా అష్టమీకలాశాంతిః నవమీ
శాంత్యతీతాదశమ్యున్మనీకలా। ఏకాదశీమనోన్మనీద్వాదశీపురీత్రయో
దశీమధ్యమాచతుర్దశీపశ్యంతీపంచదశీ పరాషోడశీవైఖరీత్యేతత్సర్వం
నారదపరివ్రాజకోపనిషదుక్తంలిఖితోమయేతి।తత్స్వరూపస్యగుము

ఖాదేవ అవగంతవ్యత్వాద్విస్తరస్తునకృతః సర్వమేతత్ప్రణవనాదబిందూపనిషదిస్పష్టంభూరీణి అనేకానిభద్రాణి మంగళాని యస్యసతస్య సంబుద్ధిః॥ని॥ శ్వశ్శ్రేయసంశివంభద్రమిత్యమరః - స్వేదః స్వేదోదకంతస్యబిందోర్లవః తేనాపర్యాప్తః వీరభద్రః యస్యసతథాభూత - శ్రీభగవతోజటాఘాతాద్వీరభద్రఃసంజాతఇతివర్తతే।తథాపిదేవీభాగవతానురోధాతరావినైత్థముక్తమిత్యనుసంధేయం - త్రస్తాః సంసారత్రస్తాః అస్మదాదయఃతేషాంరక్షారతః తస్మైస్వపరతంత్రః పరాధీనః తస్యసంబుద్ధిః॥ని॥పరతంత్రపరాధీనఇత్యమరః - కిరీటైః సహితాని వివిధాని బహువిధాని వేధఃకపాలానికర్పరాః శిరోస్థిశకలానీత్యర్థః॥ని॥స్యాత్కర్పరఃకపాలోస్త్రీకీకసంకుల్యమస్థిచేత్యమరః - తానియస్యతస్యసంబుద్ధిః - చపేటఃవిస్తృతాంగుళికరః తేనఘాతః ప్రహారఃతేనశిథిలౌపతదంతౌభాస్వత సూర్యస్యకపోలౌగండదేశౌయస్యతస్యసంబుద్ధిః ॥ని॥ అథస్తాచ్చ

ధ్వస్తరక్షాధ్వరతంత్ర కిరీటనీతవివిధవేధః కపాలచపే
టాఘాతశిథిల భాస్వత్కపోల జృంభితవిక్రమోద్దండ
స్తంభితచక్రిదోర్దండ బ్రహ్మస్తవోచిత మహాహర్ష
జిహ్మస్వభావజనదురాధర్షవసుంధరాధరసుతోపలా

బుకంగండకపోలౌతత్పరాహనురిత్యమరః ॥ తదుక్తందక్షోపాఖ్యానే॥ శ్లో॥పూష్ణోదశనరేఖాంసుదీప్తాంముక్తావళీమివ।జఘానధనుషఃకోట్యాసతేనాస్పష్టవాగభూదితి-జృంభితః విజృంభితః ప్రకటీకృతఇతియావత్ విక్రమః పరాక్రమోయేనస్తేతథాభూతాః దోర్దండాభుజదండాయస్యసతస్యసంబుద్ధిః స్తంభితస్తబ్ధీకృతఃచక్రిణః శ్రీహరేఃదోర్దండోభుజదండోయేనసతథాభూత-తథాచోక్తందేవీభాగవతె॥శ్లో॥సననాదకరంతస్యాపోద్ధృతంమధువిద్విషః। పశ్యతాందివిసిద్ధానాంస్తంభయామాసహుంకృతిరితి - బ్రహ్మవిరచితఃయస్తవఃస్తుతిః తేనోపచితఃఅభివృద్ధఃమహాన్హర్షోయస్యసతథాభూత-జిహ్మాఃకుటిలఃస్వభావోయేషాంతేజిహ్మస్వభావాస్తథావిధాయేజనాః తైః దురాధర్షధర్షయితుమశక్యేత్యర్థః-దుష్టాసురప్రయుక్తఅభిభవరహితఇతిభావః.వసుంధరాధరః

హిఁ సువాక్షతస్యసుతాడమాత్ద్విరచితండపలాలసంయస్యేతి శాకపా
ర్థివాదిత్వాదుత్తరపదలోపబహువ్రీహిః జలంధర ఇతికశ్చనాసురః త
స్యశిరః ఉత్తమాంగంతస్యవినిపాతకాపాతయిత్రీత్యర్థః-కోపేనక్రో
ధేనఅహతః స తాడితః అత ఏవపతితః నిపతితః అంతకో యమః యస్యస
తథాభూత-వ్యాపాదితః ఏహింసితః సమదః మదసహితః అంధకాసురో
యేనసతథాభూత-పరముత్కృష్టంయత్సంహననంశరీరం ॥ని॥ గాత్రంవ
పుస్సంహననంశరీరంవర్ష్మవిగ్రహ ఇత్యమరః- తేనజటాభ్యస్సకాశాత్
సంభృతః సందితః పరభాగః వర్ణోత్కర్షః యస్యసతథాభూతశ్చాసౌ
గౌర శ్చేతికర్మధారయః తస్యసంబుద్ధిః- నృసింహస్యనృసింహాయా తైర్ని
యమనంనిగ్రహః తదర్థమవలంబితః గృహీతః శరభస్యావతారో యస్య
సతథాభూత ప్రపంన్నానాంభయంతస్యమోచన మోచకవిభిన్నేఉత్పా

లనజరంధరాసురశిరోనిపాతనకోపాహతపతితాంతక
వ్యాపాదితసమదాంధకపరసంహననజటాసంభృతపర
భాగగౌరనరసింహనియమనాలంబితశరభావతారప్ర
సన్నభయమోచనవిభిన్నభగలోచనప్రపంచదహనకా
రకవిరించవదనహారకసంచారపూతమందర పంచాయు
ధాతిసుందర అపనీతదక్షానన అభినీతభిక్షాటనధారిత

తేభగస్యసూర్యమూర్తిభేదస్యవిలోచనే యేనసతథాభూత - వీరభ
ద్రావతార ఇతిభావః - తథాచోక్తం దక్షోపాఖ్యానే ॥శ్లో॥ భగస్యనె
త్రేవిపులేశతపత్రసమప్రభే । ప్రసహ్యోత్పాటయామాస వీరభద్రః
ప్రతాపవానితి ॥ ప్రపంచస్యదహనంభస్మీభవనంతస్యకారకః కర్తాతస్య
సంబుద్ధిః ప్రళయకాలరుద్రాదిరూపేణేతిభావః - విరించేః వదనంపంచ
వక్త్రంతస్యహారకః అపహర్తాచ్ఛేత్తేతియావత్ తస్యసంబుద్ధిః - పంచా
యుధః మదనః తద్వదతిమోహనసుందరశ్రీవిష్ణుమోహిన్యవతారేకామ
కోటిసౌందర్యంధారేతిభావః-సంచారేణపూతః పవిత్రః మందరో య
స్యసతథాభూత అపనీతం అపహృతం దక్షస్యప్రజాపతేరాననంయస్యస
తథాభూత-కామేశ్వరావతార ఇతిభావః- దారితో విదారితః దారుకా

సంజ్ఞికవనేయాః కులపాలికాః కులస్త్రియః పతివ్రతా ఇతియావత్ తా
సామహంకారో యేనసతథాభూత సుందరేశ్వరావతారేణేతిభావః-స
మావర్జితానివిషయేభ్యః ప్రత్యాహృతాని యానిభక్తమానసానితేషా
మనుసారః అనుసరణంయస్యసతథాభూత-పరావర్తితః అభినివర్తితః
దృప్తతాపసానాం దారుకావనస్థతపోమదమత్తఋషీణాం అభిచారః
అభిచారికం యేనసతథాభూత-ఇదంకథాత్మపురాణప్రసిద్ధం। సుందరేశ్వ
రావతారే మోహితానాం స్వస్త్రీణాంపతివ్రతాత్వశైథిల్యాత్కుపి
తాః దారుకావనవాసినోదృప్తతాపసాః మహేశ్వరంప్రత్యాభిచారిక
యాగంచక్రురితి। వైయాసికోక్తయః బ్రహ్మసూత్రాణి తేషాంగోచర
విషయీభూత-తత్ప్రతిపాద్యత్వాదితిభావః - వైయాఘ్రీచసాకృత్తి

మేరుకాననకుసుమమాలికాలంకారదారితదారుకావ
నకులపాలికాహంకారసమావర్జితభక్తమానసాను
సారపరావర్తితదృప్తతాపసాభిచార వైయాసికోక్తి
గోచరవైయాఘ్రీకృత్తిభాసురగతపరికర్మకృతస్పృహ
కృతకరిచర్మపరిగ్రహ స్వధ్యానశమితపాతక ప్రసంగ
విధ్యాదివిబుధపూజిత స్వలింగశాంత మానసానురోధ

శ్చేతికర్మధారయే* స్త్రియాః పుంవదితాదినాపుంవద్భావః॥ సి॥ అజినం
చర్మకృత్తిస్త్రీత్యమరః - తథాభాసురప్రకాశమానేత్యర్థః అతఏవగ
తాయాతాపరికర్మణిఆభరణాదిధారణేస్పృహాచ్ఛాయస్యసతథాభూ
త-అతఏవకృతః రచితః కరిచర్మణః పరిగ్రహః స్వీకారోయేనసతథాభూ
త - స్వధ్యానేనశమితః వినాశితః పాతకానాం ప్రసంగోయస్యసతథా
భూత-విధ్యాదయో బ్రహ్మాదయో యేవిబుధాః దేవాః తైః పూజితాని
స్వలింగానియస్యసతథాభూత - తథాచోక్తం సారసంగ్రహదీపికా
యాం॥శ్లో॥ బ్రహ్మాదయస్సురాస్సర్వేమునయోయక్షరాక్షసాః। గంధ
ర్వాశ్చారణాస్సిద్ధాదైతేయాదానవాస్తథా । పూజయిత్వామహాలిం
గంభక్త్యాసర్వార్థసిద్ధిదం। ప్రాప్తాః కామానభీష్టాంశ్చతాంస్తాంత్స
ర్వజనప్రియాఃఇతి శాంతమానసాః ఉపశాంతచిత్తాః తేషామనురోధః అ

నసరణంయస్యసతథాభూత - క్షాంతఃమర్షితఃతాపసానాంఅపరా
ధోయేనసతథాభూత - ఫాలానలఃఫాలనయనాగ్నిఃతస్యయద్వలనం
చలనంతేనభీషణభయంకరేత్యర్థః-హాలాహలఃగళభూషణంకంఠాభ
రణంయస్యసతథాభూత-అరుణాఃఅంశూనాందీప్తీనాంకందళానియే
షాంతేతథాభూతాఃమణయఃయేషాంతథాభూతాయేఫణినఃసర్పాః
తఏవకుండలానికర్ణభూషణానియస్యసతథాభూత- చరణాగ్రేణ
యంత్రితంనిగృహీతందశకంధరస్య రావణస్యభుజానాంమండలంయ
స్యసతథాభూత-కైలాసోద్ధరణసమయఇతిభావః-ఆనందేననిరతిశయ
సుఖేనయత్తాండవంనటనంనృత్తానుకృతిస్తస్యానుబంధస్సంబంధోయస్య
సతథాభూత - గోవిందేనవాసుదేవేనపూజితేచరణారవిందేయస్యస

క్షాంతతాపసాపరాధఫాలానలవలనభీషణహాలాహల
గరళభూషణ అరుణాంశుకందళ మణిఫణికుండలచ
రణాగ్రయంత్రితదశకంధరభుజమండలఆనందతాండ
వనటనానుబంధగోవిందపూజితచరణారవిందవినయాన
తామృతాశన సహస్రాహితప్రమోదతనయాభిలాషి
మాధవతపస్యాకృతప్రసాదదివ్యాస్త్రదానతోషితభృ
గుసూనునమ్యసవ్యార్ధభాగాభావితహరిరూపరమ్యావం

తథాభూతతథాచోక్తం దేవీభాగవతే ॥ శ్లో ॥ ప్రియశ్శంభుభక్తైమ
విష్ణోత్వంప్రోచ్యతేభవాన్ । ఏకోనేబ్జసహస్రేస్త్వం దదానేత్రాంబుజం
భవానితి॥ శ్రీహరింప్రతివీరభద్రవచనమేతత్ - వినయేనఆనతాఃప్రణతా
యేఅమృతాశనాః దేవాస్తేషాంయానిసహస్రాణితైరాహితః సంపాది
తఃప్రమోదఃఆనందఃయస్మాత్సఇతితథాభూత-తనయాభిలాషీపుత్రార్థి
యోమాధవశ్రీకృష్ణః తస్యయాతపస్యాతపః తయాకృతః ప్రసాదఃఅను
గ్రహోయస్యసతథాభూత-తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ శివానుగ్రహసంజా
తఃపుత్రస్సాంబఇతిస్మృతఇతి- దివ్యాస్త్రస్యకుఠారరూపస్యప్రదానేన
వితరణేనతోషితోహర్షితః యోభృగుసూనుఃపరశురామః తస్యనమ్యః
ప్రణామభాజనంతస్యసంబుద్ధిః - సవ్యార్ధభాగేవామశరీరార్ధభాగే

భావితంస్థాపితంయద్ధరిరూపంతేనరమ్యరమణీయమిత్యర్థః-హరిహరక్షే
త్రేఅద్యాపిశివఃహరిహరాత్మనైవవర్తతఇతిప్రసిద్ధిః- వందినాంస్తుతిపా
ఠకానాంభావాన్వందితా॥ని॥వందినస్తుతిపాఠకాఇత్యమరః-తథాఆగతా
యాశ్రుతయఃఋుగాదయఃతాఃధరతీతిధరఃతస్యసంబుద్ధిః - శ్రుతీనాం
వదిత్వంశ్రుతిగీతాసుభాగవతేఉక్తం-నందీనందీశ్వరస్తేనపాలితఃరక్షి
తఃప్రతిహారఃగృహద్వారంయస్యసతథాభూత- బుద్ధంవిదితంనానార్థా
నాంనానాపదార్థానాంరహస్యంయేనసతథాభూత - సర్వజ్ఞత్వాత్త
స్యేతిభావః - శతమన్యురింద్రఃముఖ్యోయేషాంతథాభూతాఃయేఅమ
రాఃదేవాఃతేషాంభక్తైరనురాగవిశేషస్యగోచరఆస్పదభూతఇత్యర్థః-
దుగ్ధపానార్థంతపస్యన్ యఃఉపమన్యుర్గంధర్వబాలః తస్మైప్రాణితఃవి

దితాగతశ్రుతిధరనందిపాలితప్రతీహారబుద్ధనానార్థర
హస్యశతమన్యుముఖ్యామరభక్తిగోచరదుగ్ధపానార్థత
పస్యదుపమన్యువిశ్రాణితదుగ్ధసాగరఅధిక చాలితనిజ కపీ
డాకరణహరివిరించాపదృష్టచూడాచరణఅంచద్ధర్మవృ
షాధారఅధర్మప్రక్షాళనాదరపంచబ్రహ్మమయాకారవే
దాశ్వవరోహితస్వావ్యశ్వేతాశ్వతరోపనిషద్గమ్యచాప

తీర్ణఃక్షీరసాగరఃయేనసతథాభూత- అధికమత్యంతంచాలితాః నిజ తా
తటార్తరిక్తఃసన్మార్గాజ్జనాన్ చాలయంతఇత్యర్థః యేదుష్టాస్తేషాంపీడా
కరణ-ఉపద్రవకారిన్ హరివిరించాభ్యాంవిష్ణుబ్రహ్మభ్యాంఅపదృష్టౌచూ
డాచరణౌయస్యసతథాభూత- మహాలింగోద్భవసమయఇతిభావః-అం
చన్ సంచరన్ యోధర్మరూపో వృషో వృషభః సఆధారోయస్యసతథా
భూత - అధర్మస్యపాపస్యప్రక్షాళనమపనోదనంతస్మైఆదరప్రసీదమ
హాదేవమంతరాపాపాపనోదనంనభవతీతిభావః-పంచబ్రహ్మమయాః
సద్యోజాతవామదేవాదిస్వరూపాఃఆకారోయస్యసతథాభూత-వేదా
ఏవాశ్వవరాఃతైరుపహితంవిధృతంస్వావ్యంయస్యసతథాభూత - శ్వే
తాశ్వతర సంజ్ఞికాయా ఉపనిషత్ తయాగమ్యజ్ఞేయ చాపల్యం ఇం

ద్రియలౌల్యం తద్రహితాః యేమునయః తైర్గమ్యః వేద్యః స్వభావోయ
స్యసతథాభూత - కైవల్యవచనాని కైవల్యోపనిషద్వచాంసి ఉమాసహ
యమిత్యాదీని తైర్గమ్యః ప్రభావః స్వరూపంయస్యసతథాభూత - అఖ
ర్వాఅనల్పామఖాధిరాజ్యంయాగాధిపత్యం తచ్చప్రతాపశ్చేత్యేతౌయ
స్యసతథాభూత ॥ శ్రుతి ॥ ఆపోరాజానమధ్వరస్యరుద్రగ్ం హోతార
మితిశ్రుతేః- అథర్వశిఖానామకాచిదుపనిషత్ తయాప్రతిపాద్యంస్వ
రూపంయస్యసతథాభూత - అవిద్యమానోగర్వోయస్యసతథాభూ-
తోయోనరోర్జునఃతత్కృతయాస్తుత్యాముదితహృష్ట-అర్జునస్యపాశుప
తాస్త్రలాభావసరఇతిభావః-అథర్వశిఖానామపంచరుద్రాంతర్గతా
కాచనఉపనిషత్ తన్నామికాయాశ్రుతిఃతయావిదితజ్ఞాత- నాదోనామ

ల్యరహితరమ్యస్వభావకైవల్యవచనగమ్యప్రభావఅఖర్వ
మఖాదిరాజ్యప్రపఅథర్వశిఖానువాద్యస్వరూపఅగర్వ
నరస్తుతిముదితఅథర్వశిరస్తుతివిదితనాదాంతవిభావనీయ
ప్రణతార్తిహరప్రణవార్థసారముగ్ధలావణ్యాధారశు
ద్ధచైతన్యాకారఆశీవిషధారకకాశీపురనాయకహృదం
బుజకృతవిలాసచిదంబరకృతనివాస ఆకర్ణచలితా

ప్రణవచరమావయవస్తస్యాం తేవసానే విభావనీయధ్యేయస్వరూపే
త్యర్థః-వేదాంతైరుపనిషద్భిఃవిబోధనీయవిజ్ఞేయేత్యర్థః-ప్రణతానా
మస్మదాదీనాంఆర్తిహారిపీడావినివారకేత్యర్థః-ప్రణవస్యఓంకార
స్యఅర్థభూతశ్చాసౌ సారశ్చేతికర్మధారయః తస్యసంబుద్ధిః - ముగ్ధ
స్సుందరశ్చాసౌలావణ్యస్యాధారశ్చేతిసమానాధికరణసమాసః తస్య
సంబుద్ధిః-శుద్ధఃరజస్తమోభ్యామసంమిశ్రఃచైతన్యస్యాకారఃస్వరూపం
యస్యసతథాభూత- ఆశీవిషాణాంసర్పాణాంధారకోధర్తాతస్యసంబు
ద్ధిః - ఆభరణత్వేనేతిభావః - కాశీపురిస్యవారాణస్యాఃనాయకనాథ
హృదంబుజేహృదయకమలేగతఃప్రాప్తః - విలాసఃఅభివ్యక్తిర్యస్యసత
థాభూత- చిదంబరంచిదంబరక్షేత్రంతస్మిన్కృతఃరచితఃనివాసఃఆవా
సః యస్యసతథాభూత - ఆకర్ణంకర్ణావధిచలితావపాంగౌ యస్యస

తథాభూత - గోకర్ణం పశ్చిమసముద్రతీరవర్తి గోకర్ణక్షేత్రం త
స్మిన్ రచితః ఆసంగః ఆసక్తిర్యేన స తథాభూత - తత్ర మహాబలిస్వామి
రూపేణావస్థానాదితి భావః- ఘోరాః భయంకరాః యేసురాః తేషాం పు
రం తస్య ధూమకేతురూపం ఉత్పాతరూపం స్మితం హాసో యస్య స తథా
భూత॥ని॥ అగ్న్యుత్పాతౌ ధూమకేతూ ఇత్యమరః- వారాశిః దక్షిణసము
ద్రః తం గతః ప్రాప్తః రామకృతో యః సేతుః తస్మిన్ స్థితః తస్య సంబుద్ధిః.
రామేశ్వరరూపేణేతి భావః- రక్షణలీలాయా వికాసో యస్య స తథాభూ
త దక్షిణకైలాసః శ్రీకాళహస్తిక్షేత్రం తస్మిన్ వాసః ఆవాసో యస్య స తథా
భూత - ఆతామ్రీ ఈషదరుణే లోలే చంచలే నయనే యస్య స తథాభూత-
చంద్రసూర్యరూపత్వాన్నయనయోశ్చాంచల్యమితి భావః- ఏకమత్యం

పాంగ గోకర్ణరచితాసంగ ఘోరాసురపురధూమకే
తుస్మిత వారాకరగతరామసేతుస్థితరక్షణలీలావిలాస
దక్షిణకైలాసవాస ఆతామ్రలోలనయన ఏకామ్రమూ
లభవన అభిలషితవిధుసేవన శ్రీశైలశిఖరపావన ద్రాక్షామ
ధురవాగ్గుంభ రుద్రాక్షరుచిరదోస్స్తంభ కాలకంఠరుచి
ఘటితలావణ్య నీలకంఠమఖిహితకారుణ్య సేవాపర

తం ఆమ్రస్య చూతస్య మూలం భవనం నికేతనం యస్య స తథాభూత-
కాంచీక్షేత్రే చూతవృక్షమూలే ఏకామ్రేశ్వరరూపేణావస్థానాదితి భా
వః-అభిలషితం అపేక్షితం విధునా శశినా సేవనం యస్య స తథాభూత॥
ని॥ విధుః శశీ చంద్రమసి పరిచ్ఛేదే బలే వధరిత్యమరః - శ్రీశైలః శ్రీశైల
సంజ్ఞికో గిరిః తచ్ఛిఖరం పావయతి పవిత్రయతీతి తథాభూత- ద్రాక్షావ
న్మధురాః వాగ్గుంభాః వాక్సందర్భాః యస్య స తథాభూత - రుద్రాక్షాః
రుద్రాక్షమణయః తైః రుచిరాః మనోహరాః దోస్స్తంభాః బాహుదం
డా యస్య స తథాభూత - కాలా శ్యామలా యా కంఠస్య రుచిః కాంతిః త
యా ఘటితం సంబద్ధం లావణ్యం సౌందర్యం యస్య స తథాభూత- నీలకం
ఠమఖి ఏతద్గ్రంథకర్తృ నీలకంఠయజ్వా తస్మిన్ హితం ఆహితం కారు
ణ్యం కరుణా యేన స తథాభూత- సేవాపరతంత్రైః పావకః అగ్నిః యస్య

సతథాభూత-అగ్నిస్త్వాగత్య నేత్రరూపేణస్థిత్వా శివం సేవతఇతి భా
వః - శైవానిశివసంబంధీనియేఆగమాఃయానితంత్రాణిచసిద్ధాంతాశ్చ॥
ని॥తంత్రంప్రధానేసిద్ధాంతఇత్యమరః - తయోః కారకఃనిర్మాతాతస్య
సంబుద్ధిః-తథాచోక్తంకూర్మపురాణే॥ శ్లో ॥ తస్మాద్వై వేదబాహ్యానాం
రక్షణార్థంచ పాపినాం।విమోహనాయశాస్త్రాణికరిష్యామోవృషధ్వ
జ-ఏవంసంచోదితోరుద్రఃమాధవేనమురారిణా। చకారమోహశాస్త్రా
ణికేశవోపిశివేరితఇతి - సర్గస్థితిసంహృతయః సృష్టిస్థితి ప్రళయా ఏవ
కార్యాణితేషాంత్రయంత్రితయంస్థేయస్థిరతరేత్యర్థః॥ని ॥ స్థాస్నుస్థిర
తరస్థేయానిత్యమరః - శ్రూయతఇతిశ్రుతిరితివ్యుత్పత్త్యాభర్గశ్రుతిఃభ
ర్గపదంతయాయంత్రితాయా గాయత్రీసూర్య దేవతాక గాయత్రీ త
యాఅనుధ్యేయధ్యాతవ్యేత్యర్థః - అధ్యాసితఃఆశ్రయీకృతఃపరనికుంజ

తంత్రపాలకశైవాగమతంత్రకారకసర్గస్థితి సంహృ
తిత్రయస్థేయ గర్భశ్రుతి యంత్రిత గాయత్ర్యనుసం
ధేయ।అధ్యాసితవరనికుంజగృహహిమాహార్య అధ్యాపి
తహరివిరించముఖశివాచార్యఅర్చితానంతవిహారసచ్చి
దానందశరీరవిజయీభవవిజయీభవ॥౩౭॥ ప ॥ భుంజీ

గృహయుక్తఃహిమాహార్యోహిమవత్పర్వతోయేనసతథాభూత ॥ ని॥
అహార్యధరపర్వతాఇత్యమరః-అధ్యాపితాః హరివిరించిప్రముఖాః విష్ణు
బ్రహ్మప్రభృతయః- శైవాచార్యాః శైవశాస్త్రవ్యాఖ్యాతారః యేనస
తథాభూత ॥ ని ॥ మంత్రవ్యాఖ్యాకృదాచార్యఇత్యమరః- యోబ్రహ్మా
ణంవిదధాతిపూర్వం యోవై వేదాంశ్చప్రహిణోతి తస్మైఇతిశ్రుతేః-
అనంతాఃఅసంఖ్యాయాఃవిహారాఃవిహృతయోయస్యసః అర్చితశ్చాసౌ
అనంతవిహారశ్చేతి కర్మధారయః తస్య సంబుద్ధిః - సంతౌఅబాధ్యాయా
చిదానందౌ తావేవ శరీరంయస్యసతథాభూత - విజయస్సర్వోత్కర్ష
స్సోస్యాస్తీతివిజయీభవవిజయీ భవేతిద్విరుక్తిః - సకలపురాణార్థ
సంగ్రాహకగద్యసమాప్తిద్యోతనాయ ॥ ౩౭॥భుంజీథాఇతి ॥ హేమహా
దేవత్వంఏవంవిధం ఇత్థంప్రకారం జగద్వినాశకారజమితిభావః - హాలా

హాలంవిషంనభుంజీథాయదిభోజనంకురువ్వనయదీత్యర్థః ఇమేపరిదృ
శ్యమానాఃఇంద్రాదయస్సురాఃమఖేషుయాగేషు॥ని॥ సప్తతంతుర్మఖః
క్రతురిత్యమరః - చరుపురోడాశాదికంహవ్యంహోమద్రవ్యంభుంజీ
రన్భోజనంకుర్వీరన్కిమిత్యర్థః యజమానదేవయజనయోరుభయో
ర్గరళేనవినాశోభవేదితిభావః - స్వయంత్వమిత్యస్యానుషంగఃభూతా
ని॥ ని॥భూతంవ్యాప్తేసమేప్రాప్తేయథార్థార్థితయోరపి॥క్లీబేత్వయంపి
శాచాదావితినానార్థమాలా-భేతాళాదిగణాన్ సంమోహయన్ మో
హంప్రాపయన్ పితృవనే శ్మశానే॥ని॥శ్మశానంస్యాత్పితృవనమిత్యమరః-
నాసీథాయదినవర్తసేచేదిత్యర్థః-సుకృతినఃపుణ్యవంతః ఇమేసురాద

ధానహాలాహలంయదిమహాదేవత్వమేవం విధం భుంజీ
రన్కిమిమేసురాశ్చరుపురోడాశాదిహవ్యంమఖే । ఆసీ
ధానయదిస్వయంపితృవనేభూతాని సంమోహయన్నా
సీరన్కిమిమేజనాః సుకృతినో హర్మ్యేషు సౌధేషు చ॥
౩౯॥కింబహునా॥ ప ॥ త్వత్ప్రసూతాస్త్వయాగుప్తా
స్త్వయావ్యాపాదితావయం। త్వాంవిదంతో విదంతో
వా త్వామేవప్రీణయామహే ॥ ౪౦॥ గ ॥ ఇతిస్తువతో దే

యః ఇంద్రాదయః రమ్యేషురమణీయేషుహర్మ్యేషు ప్రాసాదేషుఆసీ
రన్వర్తేరన్కిమిత్యర్థః-యద్యేవంత్వం నకుర్యాస్తదా భేతాళాద
యఃపురగ్రామాదీన్ప్రవిశ్యసర్వాన్భక్షయేయురితిభావః॥ ౩౯ ॥ కింబ
హునేతి॥ వయంత్వత్ప్రసూతాః త్వయోత్పాదితాః పూర్వమితిభా
దః-త్వయాగుప్తాః సంరక్షితాః ఇదానీమితిభావః - త్వయాభవతావ్యా
పాదితాఃభవిష్యామఇతి శేషః-త్వాంవిదంతఃజానంతఃఅవిందంతఃతత్త్వ
తఃప్రీణయామహఇతి పాఠేనమోభిరితిశేషః అజానంతోవాత్వామేవ
ప్రణమామహేనమస్కుర్మహేసర్వథాపిత్వచ్చరణేన్యస్తాత్మనఇతి భా
వః॥౪౦॥ఇతీతి॥ ఇతీత్థంస్తువతఃస్తుతింకుర్వతో దేవాన్బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీన్
పునఃఇత్థం పురశాసనః త్రిపురాంతకఃఅనుశాస - శిక్షితవానిత్యర్థః॥

౩౩॥ పుత్రా ఇతి ॥ బ్రహ్మనారాయణాద్యాః యూయం భువనేషు లోకేషు విదితాః ప్రఖ్యాతాః మమేత్యాదిః పుత్రాస్తనయా ఇత్యర్థః - తథాచోక్తం వాయవీయ సంహితాయాం॥ శ్లో॥ త్రయస్తే కారణాత్మానస్సాక్షాజ్జాతా మహేశ్వరాత్ । విష్ణుర్జాతో౽స్య వామాంగే బ్రహ్మత్వస్యాతు దక్షిణే-హృద్దేశేను హేశానః త్రీన్పుత్రానసృజత్ప్రభురితి । శతమఖముఖా దేవా ఇంద్రాదయః దేవాః సురాః దాసాః భృత్యాః తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ శౌరీ పాలాశ్చ శతమఖముఖాశ్శృందనద్రుర్మనోభూరితి - దానవేశాః బలిబాణప్రభృతయః అసురశ్రేష్ఠాః తతో౽పి దేవేభ్యో౽పీత్యర్థః దాసాః అతిశయితభృత్యా ఇత్యర్థః॥ ని॥ భృత్యేవాసేయదాసేరదాస గోప్యక చేటకా ఇత్యమరః - బాణరావణబలి విభీషణాదీనాం పారిషదకోటి ప్రవిష్టత్వా

వాక్ పురశాసన ఇత్థమనుశశాస॥ ౩౩ ॥ ప ॥ పుత్రా యూ
యం భువనవిదితా బ్రహ్మనారాయణేశా దాసా దేవా
శ్శతమఖముఖా దానవేశాస్తతో౽పి । కస్యాప్యన్యస్య వ్యసన
మహరం కాలకూటే నిగృహ్ణన్ లజ్జే భూయస్స్తుతిషు భ
వతాం వ్యాపృతస్స్వే కుటుంబే॥ ౪౦॥ గ॥ తదలమతిక్రామ
తికాలో మథనస్య॥ ౩౪॥ X ॥ వత్సా దేవాసురాః వత్స భో
చతురానన శృణుతావహితాః పరముపదేశమిమం॥ ౩౫॥

ద్దాసతరత్వమితి భావః- కాలకూటం విషరాజం నిగృహ్ణన్ నిగ్రహంకుర్వన్నహం భావే నేతి భావః - అన్యస్య స్వీయవ్యతిరిక్తస్య కస్యాప్య వ్యసనం దుఃఖం అహరం అపహృతవానస్మీతి భావః-పరకీయస్యైవ తముపకారం నకృతవానితి భావః స్వే స్వీయే కుటుంబే పోష్యవర్గే వ్యాపృతః వ్యగ్రః- అహం భవతాం స్తుతిషు భవత్కర్తృకస్తోత్రేష్విత్యర్థః - భూయః అధికం లజ్జే జిహ్రేమీత్యర్థః॥ ౪౦॥ దదితి॥ తత్తస్మాత్ మథనస్య కాలః అవసరః అతిక్రామతి అతిగచ్ఛతీత్యర్థః అలం స్తవనేన సాధ్యం నాస్తీత్యర్థః ॥ ౩౪॥ వత్సా ఇతి ॥ వత్సాః కిశోరాః హే దేవాసురాః వత్స భోచతురానన హే విరించే ఇత్యర్థః - యూయ మవహితాః అవధానసహితాః పరముత్కృష్టం ఇమం మదీయమితి భావః ఉపదేశం హితవచనం శ్రోతవ్యాః శృణుధ్వ

మిత్యర్థః ॥ ౩౫॥అముమితి ॥ అరవిందేఇవఈక్షణేనేత్రేయస్యసతథా భూతమముంపరిదృశ్యమానం యంవిష్ణుంపురుషంపురుషాకృతిం వీక్ష్య ధ్యేపశ్యధేత్యర్థః అసౌవిష్ణుఃమత్ప్రియతమాపమాత్యంతః యితాస ర్వేషాంచభవతామపిసక్త్రీజనప్రీత్యర్థః-తథాచోక్తం ॥శ్లో॥ యో యంచకాస్తిగగనార్ణవరత్నమంతిరోర్వ్యదంసురాసురగణాఃపురుషఃపు రాణః। యస్త్వామమత్స్యబనమంతకసూనసత్త్వదేవత్వమేవ ఇతిప్రతి పాదయంతీతి॥శ్లో॥కమలవిల్లరితవిద్విధృతస్త్రిస్తనాగ్రహః। వేణునా దనోదేనకరోతివివశంజగదితిశ్లిష్టవస్త్రైః పార్వతిపష్ణోరబ్జావాదితిభా వః- తతఃకారణాద్యూయంచమానానప్రభృతయశ్చవంతఃఅస్యశ్రీవి

ప ॥ అముంయంవీక్ష్యధ్వేపురుషఃరవిందేక్షణాముసౌసవి
త్రీసర్వేషామపిచభవతాంమస్త్రియతమః । మదాజ్ఞా
మస్యాజ్ఞాంమమభజనమేతస్యభజనంవిజానంతోయూ
యంవినమతతథాస్మిన్మయియథా ॥౪౭ ॥ గ॥భగవన్నర
విందలోచనజానామిభవతో మయిప్రీతిమన్యాదృశీం ॥
౩౬॥గ॥కామమగ్రసహైవాస్యహే ॥౩౭॥గ॥ కాలస్త్వ
యమేషామత్యేతి సుధాప్రధానస్య మథనస్య తదద్యావి
యోగేనమేనాహసివైక్లబ్యమధిగంతుం॥ ౩౮॥వ॥ భ
వానితిభవానీతిపశ్యభవఃకిం నయం । విగ్రహప్రాప్త

ష్టోఃఆజ్ఞాంనిదేశమితిఏతస్యగాఢేగ్భజనం పరశివస్యభజనం సేవనం అథవాఅస్యాజ్ఞాంఅస్యభజనంమమభజనమిత్యన్వయః-విజానంతఃవిదం తస్సంతః ॥ ౪౭ ॥ భగవన్నితి॥ హేభగవన్అరవిందలోచనపుండరీకా క్షఅన్యాదృశీం అసదృశీంభవతోమయిప్రీతింభక్తింజానామి వేద్మీత్య ర్థః ॥౩౬ ॥కామమితి॥ అగ్రేసముద్రమథనానంతరంకామమత్యంతంస హైవమిళిత్వైవఆస్వహేవర్తావహే॥౩౭॥కాలఇతి । ఏషాందేవానాం సుధాప్రధానస్య అమృతప్రధానస్య మథనస్యకాలః సమయస్తుఅత్యేతి అతిగచ్ఛతీత్యర్థః తత్తస్మాదద్యమేవియోగేన విశేషేణ వైక్లబ్యంఖేద మధిగంతుంనాహసివియోగఖేదస్యఅనవసరఇతిభావః ॥ ౩౮ ॥ భవా నితి ॥ భవానితివిష్ణురితిభవానీతి పార్వతీత్యేవంప్రకారఃఅయంభేదఃవై

రూప్యాంకియాః ఈకారమంతరా భవాః భవానీతిశబ్దానుపూర్వ్యస్స ర్వతస్సామ్యాదితిభావః - ఏకం విగ్రహం శరీరం ప్రాప్తయోరావయోః విశ్వంభరేణ విష్ణునా సహస్రశః ప్రదక్షిణీకృత్య మూర్ధ్ని స్వశిరసి పాదౌ శివచరణౌ ఆధాయ స్థాపయిత్వా బాహుభ్యాం నిర్బంధదృఢం పరిరభ్య ఆలింగ్య కథంచిత్కృచ్ఛ్రేణేత్యర్థః విసృష్టః ఉజ్ఝితస్సన్ దేవాసురేషు పశ్యత్సు దర్శనం కుర్వత్సు సత్సు పార్వతీ గిరిజా దేవీ తయా సహిత ఏవ తిరోదధే అంతర్దధే ॥ ౩౮ ॥ తదన్వితి॥ దివ్యాభిః అబాధితార్థాభిః స్తుతిభిః స్తోత్రైః స్తువంతః గుణాన్కథయంతః శతశః అనేకశః సంఘీభూతయ సంఘీ

యోరేకం విశ్లేషకః క ఇవావయోః॥ ౪౩ ॥ గ॥ ఇతి ప్రసాదయ
న్నిందుశేఖరం ప్రదక్షిణీకృత్య సహస్రశః పాదావాధా
య పరిరభ్య మూర్ధ్ని పరిరభ్య నిర్భరం బాహుభ్యాం విసృ
ష్టః కథంచిదపి విశ్వంభరేణ పశ్యత్సు దేవాసురేషు పార్వ
తీసహిత స్తిరోదధే॥ ౩౯ ॥ తదను చ॥ వ॥ స్తువంతో దివ్యా
భిః స్తుతిభిరభిసంగమ్య శతశస్స్పృశంతః కోటీరైశ్చరణక
మలం కైటభిదః స్మరంత శ్రీకంఠం సమమసురవీరైర్దివి
చరాః ప్రహృష్యంతస్సింధుం సమథితుముపాక్రంసత
పునః॥ ౪౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్భారద్వాజకులజలధికౌస్తుభ శ్రీనీల
కంఠదీక్షితవిరచితే నీలకంఠవిజయే చంపుకావ్యే
చతుర్థాశ్వాసః.

భూయేతియావత్ అభిసంగమ్య ఆగత్య కోటీరైర్మకుటైః కైటభభిదః శ్రీవిష్ణోశ్చరణకమలం పాదారవిందం స్పృశంతః స్పర్శనం కుర్వంతః శ్రీకంఠం నీలకంఠం స్మరంతః ధ్యాయంతః ప్రహృష్యంతః హర్షం ప్రాప్నువంతస్సంతః అసురవరైస్సమం దివిచరా దేవాః సింధుం సముద్రం పునః ప్రమథితుం మథనం కర్తుం ఉపాక్రంసత ఉపచక్రమురిత్యర్థః - అంతరాయనివృత్త్యా శ్రేయస్సాధనాద్యోగం కేవావివేకినః త్యజేయురితిభావః॥ ౪౪ ॥

ఇతి శ్రీమద్భారద్వాజ వేల్లాల మహాదేవసూరివిరచితాయాం విబుధానందసమాఖ్యాయాం నీలకంఠవిజయవ్యాఖ్యాయాం చతుర్థాశ్వాసః.

శ్రీరస్తు.

నీలకంఠవిజయే - సవ్యాఖ్యానే - పంచమాశ్వాసప్రారంభః.

మంగళశ్లోకః.

శ్లో॥ విద్యావితరణశీలంవిద్యాధీశంవిరించిహరివంద్యం ।
విశ్వాధికవిబుధేడ్యంవిజయోపాస్యంభజేసౌమివిపకంఠం॥

ఆలోడ్యేతి॥ ఏకతానాఃఅనన్యవృత్తయః॥ని॥ ఏకతానోనన్యవృత్తిరి త్యమరః-తథాభూతైఃసురదైత్యసంఘైఃఆమూలంమూలమవధి ఆలో డ్యమానఃమథ్యమానఃఅబ్ధిఃపునఃసముద్రస్తుత్పరమామృత ఉత్కృష్టా మృతంప్రాదుష్కరిష్యన్ ఉత్పాదయిష్యన్ సక్రమేణఈశానః పర మేశ్వరఇవప్రాసీదత్ ప్రసన్నోభూదిత్యర్థః * ... ...

నీలకంఠవిజయే - పంచమాశ్వాసప్రారంభః.

వ॥అలోడ్యమానఃపునరేకతానైరామూలమబ్ధిస్సురదై
త్యసంఘైః। ప్రాదుష్కరిష్యన్ పరమామృతంతం ప్రా
సీదదీశానఇవక్రమేణ ॥౧॥ తతశ్చ ॥౨॥ తతఃక్షుభ్యమా
ణాత్సజాతీయమందరసంఘర్షమసహమానతయా స
ముత్థితఇవమైనాకభూధరఃపరిగళతరలుషమదజలాసా
రపరిజిహీర్షయానిర్వాసితఇవభువినైర్మల్యైకమత్య

దాదేశఃకర్తరిలఙ్॥౧॥తతఇతి॥ ఐరావతఉద్బభూవేత్యాహ॥ తతఃక్షుభ్య మాణాన్మథ్యమానాత్ అర్ణవాత్సముద్రాత్సజాతీయఃపర్వతత్వరూపైక జాతివిశిష్టఃయోమందరఃతస్మాత్సంఘర్షణంమథనరూపాభిభవంఅసహ మానఃఅనంగీకుర్వాణః తస్యభావస్తత్తాతయాసముత్థితః సముద్గతఃమై నాకభూధరఇవస్థితః- నైర్మల్యంనిర్మలత్వంతస్మిన్ విషయే యదైకమత్యం ఏకవిధత్వేనావస్థానత్వబుద్ధిరిత్యర్థః - తేనాస్థితాఃవిద్యమానాఃతథా భూతైఃఅంతరైఃసముద్రాంతర్గతైఃజంతుభిఃప్రాణిభిః పరిగళంతిఃరి

త్స్ఖలంతి యాని మదజలాని తేషామాసారః ధారాసంపాతః తస్య పరిజిహీర్షా పరిహర్తుమిచ్ఛా తయా భువి నిర్వాసితః నిష్కాసిత ఇవ స్థితః సలిలే ఉదక ఏవ సంతత మనవరతం యా వప్రక్రియా తిర్యగ్దంతప్రహారరూపః తస్యాః పరిశీలనమభ్యాసః తేన సంసక్తైః లగ్నైః దుగ్ధసాగరే యాని సరోజాని తేషాం నాళైః మృణాళైరివ స్థితైః వజ్రవలయైః వజ్రమణిఖచితకటకైః వలయితాః వేష్టితాశ్చత్వారో దంతాః యస్య స తథాభూతః- విష్టిః బలాత్కారః ॥ని॥ మాస్యాం మూలే లగ్నకచే విష్టిర్నరకపాతనే। బలాత్కారే చ భద్రాఖ్యకరణే కర్మ వేతనే ఇతి నానార్థరత్నమాలా - తయా గ్రహణం స్వీకారః తస్మాచ్ఛంకా భయం తయా సంతతం భువనాభారః భరణం తేన పరిశ్రాంతాః పరిశ్రమం ప్రాప్తా యే దిగంతదంతావళాః దిగ్గ

స్థితైరాంతరైర్జంతుభి స్సలిల ఏవ సంతతవప్రక్రియా
శీలనేన సంసక్తైర్దుగ్ధసాగరసరోజనాళైరివ వజ్రవలయై
రావేష్టిత చతుర్దంతస్సంతతభూభారపరిశ్రాంతదిగం
తదంతావళరాజదృష్టిపథాన్నిలీయ విష్టిగ్రహణ శంక
యా వినిర్గతస్స్వయమేవ బహిరివ కేనాపి పథా విస్మ
యనీయవిగ్రహో మహానైరావతో నామ మతంగజః
ప్రాదురభూత్ ॥౧॥ ప॥ పరిచలితదుగ్ధవేలాపరిచయవిమ

జాః తేషాం రాజిః పఙ్క్తిః తస్యాః దృష్టిపథాత్ దృష్ట్యగ్రాత్ ల్యబ్లోపే పంచమీ- కేన అజ్ఞాతేనేత్యర్థః పథా మార్గేణ నిలీయ దృగవిషయీభూయ స్వయమేవ అప్రేరిత ఏవేత్యర్థః బహిః వినిర్గతః సమాగత ఇవ స్థితః - విస్మయనీయం ఆశ్చర్యకరః విగ్రహః శరీరం యస్య స తథాభూతః॥ని॥ శరీరం వర్ష్మ విగ్రహ ఇత్యమరః - మహానురుః ఐరావతో నామ ప్రసిద్ధో మతంగజో గజః ప్రాదురభూత్ ప్రాదుర్బభూవేత్యర్థః ॥౧॥ పరిచలితేతి॥ అయమైరావతో నామ గజః పరిచలితాః సేవితాః యా దుగ్ధవేలా క్షీరసముద్రతటం తస్య పరిచయస్సంబంధః తేన విమలః మలరహితః తథాభూతస్య ప్రాతాంతరే పరిచలితాయా దుగ్ధవేలా దుగ్ధవికృతిః ఫేనమితి యావత్ తస్యాః పరిచయ ఇత్యర్థః ॥ని॥ అబ్ధ్యంబువికృతౌ వేలేత్యమరః- మందరస్థి

గిరేః మందరాద్రేరిత్యర్థః ॥ అభ్యర్ణమంతికదేశే ॥ని॥ ఉపకంఠాంతికా భ్యర్ణాభ్యగ్రమిత్యమరః - పరిచరన్ సంచరన్ తస్య గిరేరర్భకండింభ ఇవ ॥ని॥ పోతః పాకోఽర్భకోడింభ ఇత్యమరః - సందదృశే జనైర్దృష్ట ఇత్యర్థః ॥౩॥ ఆజిఘ్రన్నితి ॥ ఐరావణః ఐరావణసంజ్ఞకః వారణో గజః పుష్కరేణ శుండయా ॥ని॥ పుష్కరం కరిహస్తాగ్ర - త్యమరః - ఆజిఘ్రన్నివ గంధగ్రహణం కుర్వన్నివ జలధేస్సముద్రాదర్ధం పిబన్ పానం కుర్వన్ తనూమభితః శరీరస్య సర్వాంగ ఇత్యర్థః ॥ *అభితః పరితః ఇత్యాదినా ద్వితీయా - శీకరైః అంబుకణైరాసించన్ సేచనం కుర్వన్నివ సురానింద్రాదిదేవాన్ స్రోతోభిః అంబుసరణైః ॥ని॥ స్రోతోఽంబుసరణం స్వతః ఇత్యమరః - ఆప్లావయన్ ఆప్ల

లస్యామందరస్య గిరేః । అభ్యర్ణముపసరన్నయమర్భక ఇ
వ తస్య సందదృశే ॥౩॥౪॥ ఆజిఘ్రన్నివ పుష్కరేణ జలధే
రర్ధం పిబన్ శీకరైరాసించన్నభితస్తనూమివ సురాన్
స్రోతోభిరాప్లావయన్ । వప్రాఘాతమివాచరన్ శిథిల
యన్మంథానమేవాచలం హర్షాయాజని పశ్యతాం దివిష
దామైరావణో వారణః ॥౩॥౫॥ సచ బహిర్నిస్సరన్నశి
క్షితా ధోరణనియంత్రణతయా మనాగప్యగణయన్ దే
వాసురానమృతోపయోగసుహితతయా కిమప్యనాలో

చనం కారయన్నిత్యర్థః - శీతలయన్నిత్యాశయః - వప్రాఘాతం ॥ని॥ వప్రః స్త్రియాం క్షేత్రసేతు ప్రాకారేష్వేవ వాచ్యలింగః - తస్మిన్ ఆఘాతం దంతప్రహారం చరన్ అనుతిష్ఠన్ అత ఏవ మంథానం మంథనదండసదృశమచలం మందరాద్రిమేవ శిథిలయన్ శిథిలం కుర్వన్ పశ్యతాం ద్రష్టౄణాం దివిషదాం దేవానాం హర్షాయ పరితోషాయ అజని బభూవేత్యర్థః - రమణీయవిగ్రహత్వాదేషాం వా హర్షాయ సంభవతీతి భావః ॥౩॥ సచేతి ॥ బహిర్నిస్సరన్ నిర్గచ్ఛన్ అశిక్షితమనభ్యసితమాధోరణైః హస్తిపకైః నియంత్రణం నియమనం ప్రహ్వీభవనం వా దీనలక్షణం యేన స తస్య భావస్తత్తా తయా మనాగపి దేవాసురానగణయన్ గణనమకుర్వన్నిత్యర్థః - అమృతోపయోగః క్షీరస్య అమృతస్య వా భోజనం తేన సుహితత్వయా ఆ

తదా ఉపనీయమానానాయమానాని తుములతానాం భారాన్ సంఘా తాని తే యావత్-కిమపి కించిదపి అనాలోకయన్ అపశ్యన్ ఉపహ్రియమాణాని ఉపహారీకృతాని కదళీకాండాని రంభాస్తంభాన్ సంభ్రియమాణాన సంపాద్యమానాని పిప్పలానామశ్వత్థానాం పల్లవాని కిసలయాన్యనాలోకయన్నిత్యన్వయః - స చైరావతః సర్వతః పరితః యాదాంసి జలజంతూన్ పరామమర్శ పస్పర్శేత్యర్థః- స్వభావస్య దురతిక్రమత్వాదితి భావః ॥౨॥ తమితి ॥ ఇత్థం అతర్కితః అచింతిత ఏవ ఉపనిష్క్రాంతం వినిర్గతం తమైరావతం ఆలక్షయంతః పశ్యంతః దేవాసురాః పునరర్ణవం యావత్ ఆవిలయాంబభూవుః ఆవిలయాంచక్రురిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ తావదితి ॥ ఉత్స

కయన్నుపనీయమానాని తుములతాభారానుపహ్రియ
మాణాని కదళీకాండాని సంభ్రియమాణాని పిప్పలపల్లవా
ని చ సర్వతః పరామమర్శ యాదాంసి ॥ ౨ ॥ గ ॥ తమిత్థ
మతర్కితోపనిష్క్రాంతమాలక్షయంతః పునరపి యావ
దావిలయాంబభూవురర్ణవం దేవాసురాః ॥ ౩ ॥ గ ॥ తావ
దుద్వేలహేషాహలాహలోన్మేషపోషితకల్లోలకోలా
హలః చటులఖురపుటవిద్ధదుగ్ధసాగరశీకరాసారదుర్దిన
దుర్దర్శదిఙ్మండలః సంతతసలిలనిమజ్జనోన్మజ్జనక్లేశస

ష్టావేలాముద్వేలాః నిర్మర్యాదా ఇత్యర్థః యే హేషాః సంజ్ఞికాః హాలహలేత్యేవం ప్రకారా ధ్వనయః ॥ ని ॥ దైవతం హేష తే వాజీ - కశ్యం తు మధ్యమశ్వానాం హేషా హ్రేషా చ నిస్వన ఇతి చామరః- తేషామున్మేషో వికాసః తేన పోషితః వర్ధితః కల్లోలానాం తరంగాణాం కోలాహలః కలకలధ్వనిర్యస్య స తథాభూతః ॥ ని ॥ కోలాహలః కలకల ఇత్యమరః - చటులైః చపలైః ఖురపుటైః శఫదేశైః ॥ ని ॥ శఫం క్లీబే ఖురః పుమానిత్యమరః ఆవిద్ధః ఆహతః యః దుగ్ధసాగరః క్షీరార్ణవః తస్య యాని పయాంసి తేషాం శీకరాః కణాః తేషామాసారైః ధారాసంపాతైః తైరేవ దుర్దినైః మేఘచ్ఛన్నదివసైర్దుర్దర్శం ద్రష్టుమశక్యం దిఙ్మండలం యస్య స తథాభూతః - సలిలే నిమజ్జనోన్మజ్జనాభ్యాం యః క్లేశః దుఃఖం ఉదయాస్తమయకాలయోరితి

భావః - తస్య సహానం తస్మిన్ అక్షమతయా అసమర్థతయా బంధసము న్ముచ్య విస్రంసయిత్వా బహిరుచ్చలితః ఉద్గతః కుముదబాంధవస్య చంద్రస్య స్యందనే రథః తస్య సందానితః బద్ధః॥ ని ॥ బద్ధే సందానితం మూతము ద్దితం సదితం సితమిత్యమరః- సైంధవః అశ్వ ఇవ స్థితః॥ని ॥ హయ సైంధవ సప్తయ ఇత్యమరః- కోపి అదృష్టపూర్వ ఇత్యర్థః సజ్జీకృతః ఆరోహణా ర్హీకృతః యథార్థమనుగతార్థం నామ యస్య సః ఉచ్చైశ్శ్రవా నామ ప్రసిద్ధో వాజీ అశ్వః సమున్మమజ్జ ఉత్తస్థావిత్యర్థః॥౪ ॥ఆప్య ఇతి ॥ యః ఉచ్చైశ్శ్రవా నామాశ్వః గచ్ఛన్ ఆప్యోపి ఆప్తుం శక్యోపి మారుతేన వాయునా రంహసా వేగేన అనాప్యః ఆప్తుమశక్యః ఇత్యుక్తవిరోధః తదాభాస

హానాత్క్షమతయా సైంధవ ఇవ కుముద బాంధవస్యందన
సందానితః కోపి సమున్ముచ్య బంధన ముచ్చైశ్శ్రవా నామ
యథార్థనామా సమున్మమజ్జ సజ్జీకృతో వాజీ॥౪॥ప ॥ ఆ
ప్యోపి రంహసా గచ్ఛన్నవాప్యో మారుతేన యః। సైంధవ
సైన్ధవాద్గర్భాదుత్తతార స పాండరః॥౪॥గ ॥ సచకిం
చిదుదంచితాగ్రపాదతయా ముహుర్ముహురాధిత్సన్ని
వ శిరసి పదమనసారథేః అపహసన్నివ హేషారవైరవని
తలమాత్రసంచార శిక్షితానిత్యారట్టజవనాయుజాన్

స్తు ఆప్యోపీత్యత్ర ఆప్నుభవోపీత్యర్థాశ్రయణాదవిరోధ్యం - పాండరః ధవళః సతథాభూతః- సైంధవః అశ్వః సైంధవాత్సముద్రాద్గర్భాత్ కుక్షిదేశాత్ ఉత్తతార వినిర్యయావిత్యర్థః।౪॥ సచేతి ॥ కించిదుదంచితౌ ఈషదుత్క్షిప్తౌ అగ్రపాదావగ్రచరణౌ యేన తస్య భావస్తత్తా తయా - అనలస్య అగ్నేః సారథిరివ సారథిః అనుకూల ఇత్యర్థః- తస్య వాయోరితి యావత్ శిరస్యుత్తమాంగే పదం పాదం ముహుర్ముహుః ఆధిత్సన్నివ నిధాతుమిచ్ఛన్నివేత్యర్థః- హేషారవైః స్వీయధ్వనిభిః ఆరట్టజాః ఆరట్టజాతాః *సప్తమ్యాం జనేర్డ ఇతి డప్రత్యయః- తథాభూతానశ్వాన్ వనాయుదేశే జాతాః వనాయుజాః *పూర్వవడ్డప్రత్యయః- తాన్ సప్యశ్వానిత్యర్థః॥ ని॥ వనాయుజాః పారశీకాః కాంభోజా బాహ్లికా హయాః ఇత్యమరః॥ని ॥ అవ

ట్టజాజానపదాఇతి అశ్వనామయాలామూముక్తం - అవనితలమాత్రే భూతలమాత్రేసంచారః తస్మిన్ క్షితౌ ఇతి అపహసన్నివఅపహాసంకు ర్వన్నివస్థితః- కి చవరుణస్యపశ్చిమదిగధిపతేర్వాజినోశ్వాన్ - మత్స్య మండూకకర్కటాఇవమీనభేకకుళీరాఇవేత్యర్థః॥ ని ॥ భేకేమండూ కవర్షాభూః। స్యాత్కుళీరఃకర్కటకఇతిచామరః సలిలమాత్రే సంచా రఃతచ్ఛీలినఃతే కర్కటాఇత్యన్వయః - ఇత్థమపహసన్ తైలయంత్రం తైలసంపత్తిసాధన అథ స్థిరభూ క నిఖాత దారు విశేషఇత్యర్థః-త స్మిన్ నియంత్రితాఃబద్ధాఃయేబలీవర్దాఃవృషభాఃతఇవ॥ని ॥ ఉక్షాభ ద్రోబలీవర్దఇత్యమరః - సంతతమనవరతంభ్రమణమాత్రంసంచార మాత్రంతేనగర్వితాః ఉద్ధతాఇతిఅంభోజబాంధవస్యసూర్యస్యసైంధ

సలిలమాత్ర సంచార శీలిగోమత్స్యమండూక కర్కట
కాఇవేతివాజినోవరుణస్యతైలయంత్రే నియంత్రితాబ
లీవర్దాఇవసంతతభ్రమణమాత్ర గర్వితాఇతి సైంధవా
నంభోజబాంధవస్యమారుతవిజయాదేవమనాంసి జిగా
య॥౫॥అపిచ॥౬॥ బాడబానామాజానసిద్ధోమనోజయః
కస్తత్రయత్నఇతి కథయితుకామఇవచల ప్రోథతయా

వానపహసన్ సచఉచ్చైశ్శ్రవాః మారుతవిజయాదేవ మనాంసి జిగా యపరాబభూవేత్యర్థః॥౫॥ అపిచేతి ॥ చలేచంచలేప్రోథేఘోణేయస్య సతస్యభావస్తత్తాతయా ॥ ని ॥ ఘోణానుప్రోథః స్త్రియామిత్యమరః- బాడబానామశ్వానాంబ్రాహ్మణానామితి చవ్యజ్యతే ॥ ని ॥ వామ్యశ్వబ డబాబాడబ-గణే।ద్విజాత్యగ్రజన్మభూదేవబాడబాఇత్యమరశ్చ- మనో జయఃమనోవిజయఃమనోనిగ్రహఇతిచవ్యజ్యతే । ఆజన్మజనిమారభ్యేత్య ర్థఃసిద్ధఃప్రాప్తః సహజఇతియావత్ తత్రమనోజయవిషయేకో య త్నఃప్రయాసఇత్యర్థః-ఇతీత్థంకథయితుంవక్తుంకామోయస్య సతథా భూతమివస్థితం ✻ లుంపేదవశ్యమఃకృత్యేతుంకామనసోరపీతిమకార లోపః వాలధిఃలాంగూలం॥ ని ॥ పుచ్ఛోస్త్రీలోమలాంగూలేవాలహస్త శ్చవాలధిరిత్యమరః-తస్యవిక్షేపఃఉత్క్షేపఃవిజనమితివార్థః - తేననిర్ధూ

ంనిరసితం మేఘమండలం యస్య తస్య భావస్తత్తా తయా - ఆఖండలస్య ఇంద్రస్య ప్రాచీనం పురాతనం వాహనం మేఘరూపం యానం॥ని॥ సర్వస్యాద్వాహనం యానమిత్యమరః - మేఘవాహనత్వాదింద్రస్యేతి భావః- అభిభవంతం తిరస్కుర్వంతమివ స్థితం - ఉచ్చైశ్శ్రవసం అనిమేషేణ పక్ష్మవిక్షేపరహితేన చక్షుషా పశ్యన్ పద్మనాభః స్వయమంగీకృతా విధృతా హయగ్రీవతనుర్మూర్తిర్యేన స తథాభూతః- అధ్యాపనమాత్రేణ కేవలవేదప్రవచనేన నిర్వృతః సుఖితః పద్మనాభః శ్రీవిష్ణుః సర్వతోఽపి సర్వప్రకారైరపి విస్మయనీయే చిత్రీయే తదీయే ఉచ్చైశ్శ్రవస్సంబంధిని గతయః పంచ ధారాః॥ని॥ గతయోమూః పంచధారా ఇత్యమరః- తాసు చాతు

వాలవిక్షేపనిర్ధూతమేఘమండలతయా వాహనం ప్రాచీ
నమభిభవంతమివాఖండలస్య పశ్యన్నుచ్చైశ్శ్రవసమ
నిమేషేణ చక్షుషా పద్మనాభస్స్వయమంగీకృతహయ
గ్రీవతనురధ్యాపనమాత్రనిర్వృతస్సర్వతోఽపి విస్మయనీ
యే తదీయే గతిచాతుర్యే సాసూయ ఇవ బభూవ॥౬॥ ప॥

యావద్యావత్సాగరం తే మమంథుస్తావత్తావత్సోఽర్పయ
న్నేకమేకం। భూయోభూయః క్షోభమేవాప దేవైః దృ
ష్టాస్స్వాదాస్తత్ర కిం తే దయంతే ॥౭॥ ప॥ తతశ్చ ॥ సాధ్వీ

ర్యం నైపుణ్యం తస్మిన్ సాసూయః అసూయయా పరః ఉత్కర్షాసహిష్ణుత్వం తయా సహిత ఇవ బభూవ తస్థివానిత్యర్థః - అసూయాలక్షణంతు ప్రాచీనైః ॥శ్లో॥ పరోత్కర్షాసహిష్ణుత్వమసూయా పరికీర్తితేత్యుక్తం॥౬॥

యావదితి॥ తే దేవాసురాః యావద్యావత్ యద్యత్కాలపర్యంతమిత్యర్థః-సాగరం సముద్రం మమంథుః మథనం చక్రుః తావత్తావత్ తత్కాలపర్యంతం స సముద్రః ఏకమేకం శ్లాఘ్యం వస్తు అర్పయన్ వితరన్ భూయోభూయః పునఃపునః దేవైః ఇదముపలక్షణం అసురైరిత్యర్థః - క్షోభం మథనక్లేశమేవ ఆప ప్రాపేత్యర్థః-దృష్టాస్వాదాః అనుభూతస్వాదిమానః తే దేవాసురాః అత్ర సముద్రవిషయే దయం తే కిం అనుగృహ్యశ్రజంతి కిమితి యావత్॥౭॥ కామధేనురుదభూదిత్యాహ ॥సాధ్వీతి॥ సాధ్వీ

సాధుత్వగుణవతీ॥ ఓతోగుణవచనాదితివాఙీప్-సురభిర్నామసురభిరితి ప్రసిద్ధాగౌఃధేనుః స్వయంగోప్రసూ తాహిగవాసూతాచేదిత్యర్థః॥ ని॥ హిహితావవధారణఇత్యమః అసాధుః అపభ్రంశభూతః గావీచ గావిశబ్దవాచ్యంచస్యాంభవేయంఇతీత్థంజానతీజానానాసతిసాగరాత్స ముద్రాదుదభూదుత్పన్నాబభూవేత్యర్థః॥నన్వత్రగోశబ్దాత్రస్యా పత్యమితిసూత్రేణ అణ్ప్రత్యయేకృతేగావీతిశబ్దః నిష్పన్నోభవేత్ స చాసాధుః శ్రీభాష్యకారైః పస్పశాహ్నికేఏకైకస్యశబ్దస్య బహవోప భ్రంశాఇత్యుపక్రమ్య యథాగోశబ్దస్య గావీగోణీగోతాగోపూతలికే త్యాదినాగోశబ్దాపభ్రంశేషుతస్యపాఠాత్- ఏవంచగావీపదార్థఅ సాధుపదార్థః కథమితిచేన్న - తథాహి - దేవపూర్వంగిరింతఇతిభా రవిప్రయోగే ధనురుపపదంవేదమన్వాదిదేశేతి కాళిదాసప్రయోగే।

గౌస్సురభిర్నామసాగరాదుదభూత్స్వయం।గోప్రసూ

తాహిగావీస్వామసాధుశ్చేతిజానతీ ॥౬॥ప॥ స్నాతుం

వాంఛతిశంకరోపిపయసాస్తన్యేనయస్యాస్స్వయంతో

యంనిర్మలపావనం త్రిజగతాంయద్గాత్రనిష్యందజం।

హిరణ్యపూర్వం కశిపుం ప్రచక్షతఇతి మాఘప్రయోగేచ। యథాక్ర మం దేవశబ్దపూర్వత్వస్య గిరిశబ్దవృత్తిత్వేపిధనురుపపదత్వస్య వేదశబ్ద వృత్తిత్వేపి హిరణ్యశబ్దపూర్వత్వస్యకశిపుశబ్దవృత్తిత్వేపి అర్థలక్షణా మాశ్రిత్యదేవశబ్ద పూర్వగిరిశబ్దవాచ్యమిత్యాద్యర్థఇతి తద్వ్యాఖ్యా తృభిర్వ్యాఖ్యాతం తథాప్రకృతేపి అసాధుర్యోగావీశబ్దః తద్వాచ్యమి త్యర్థాశ్రయణాన్నకోపిదోషః॥౬॥స్నాతుమితి॥శంకరశ్శివః॥ శమ్ధా తోస్సంజ్ఞాయామిత్యచ్ప్రత్యయః - స్వయంయస్యాఃకామధేనోఃస్తన యోర్భవంస్తన్యం॥శరీరావయవాద్యదితియత్ప్రత్యయః-తథాభూతే నపయసాక్షీరేణ॥ని॥పయఃక్షీరంపయోంబుచేత్యమరః-స్నాతుంస్నానం కర్తుంవాంఛతిభక్తైఃపూజాకరణసమయఇతిభావః-యస్యాఃధేనోఃగా త్రంశరీరం॥ని॥గాత్రంవపుస్సంవహనమిత్యమరః-తస్మాన్నిష్యందఃస్రవ ణంతేనజాతం-యద్వానిష్యందఃమూత్రంతదాత్మనాజాతంతోయంగో

మాత్రం త్రిజగతాం త్రయాణాం లోకానాం నిర్మలం చ తత్పావనం చేతి విశేషణయోరపి మిథో విశేషణవిశేష్యభావవివక్షయా విశేషణసమాసః నిర్మలం సత్ పాపవిశోధకమిత్యర్థః-శమః అంతరింద్రియనిగ్రహః ధనం ధనవద్గోప్యో యేషాం తే తథాభూతాః-ఋషయ ఇతి యావత్ - పురాభవాం పురాణీం అనాదిమిత్యర్థః * తథా పురాణప్రోక్తేష్విత్యాదిట్యులంతో నిపాతితః * టిడ్ఢేత్యాదినా ఙీప్ - అతఏవ పరాముత్కృష్టాం వాచం శ్రుతిగిరం॥శ్లో॥అనాదినిధనా నిత్యా వాగుత్సృష్టా స్వయంభువా। ఆదౌ వేదమయీ దివ్యా యతస్సర్వాః ప్రవృత్తయ ఇతి శాస్త్రోక్తేరితి భావః - యస్యాః ధేనోః రూపమివ రూపం యస్యాస్తథాభూతాముపాసతే ధ్యాయంతీత్యర్థః॥ వాచాం ధేనుముపాసితే ఇతి శ్రుతేః-దివ్యా సర్వోత్కృష్టా నాసురభిః కామధేనుః॥ని॥ క్షత్రియేపి చ నాభిర్నా సురభిర్గవి చ స్త్రియామిత్య

యద్రూపాం సముపాసతే శమధనా వాచం పురాణీం ప
రాం సా దివ్యా సురభీకరోతు సురభిర్వాచం కవీనామపి ॥
౭ ॥ ప ॥ ప్రథమసముద్గతామఖిలకామదుఘామనఘాం
సురభిమభిప్రపద్య సురసిద్ధమహర్షిగణే। స్తువతి ధృతా
క్షమా ఇవ వదాన్యశిఖామణయ స్స్వయముదయాంబభూ—

మరః-కవీనాం పండితానాం ॥ని॥ సంఖ్యావాన్పండితః కవిరిత్యమరః-వాచం గిరం సురభీకరోతు మనోహరయత్విత్యర్థః ॥౭॥ ప్రథమేతి ॥ సురాణాం సిద్ధానాం ఋషీణాం చ గణః సంఘః తస్మిన్ ప్రథమం పూర్వం సముద్గతాం సముద్భూతాం అఖిలా యే కామాః అపేక్షితార్థాః తేషాం దుఘాం దోగ్ధ్రీమిత్యర్థః * దుహః కప్ ఘశ్చేతి కప్రత్యయః * ఘశ్చాంతాదేశః అజాద్యతష్టాప్-తథాభూతాం॥సురభిం ధేనుం॥ని॥సురభిర్గవి చ స్త్రియామిత్యమరః - అభిప్రతిపద్య అభిప్రాప్య స్తువతి స్తోత్రం కుర్వతి సతి- ధృతా అక్షమా సహనం యైస్తథాభూతాః వదాన్యా బహుప్రదాః॥ని॥స్యుర్వదాన్యస్థూలలక్ష్యదానశౌండా బహుప్రద ఇత్యమరః- తేషాం శిఖామణయః శ్రేష్ఠాః పంచసంఖ్యాకా మహాతరవః సంతానమందారాదయో వృక్షాః స్వయం ఉదయాంబభూవుః ఉత్పన్నా బభూవురిత్యర్థః యేన వదాన్యశిఖా

మణయః పంచమహాతరవః ధృతాత్తమా ఇవ స్వయముదయాంబభూవు
రితి వాన్వయః ॥౮॥ అమీషామితి ॥ అఖిలాని యాని భువనాని చతుర్దశాపి
లోకాః తేష్వద్భుతాః ఆశ్చర్యకరాణి॥ ని॥ విస్మయోఽద్భుతమాశ్చర్యమిత్య
మరః - తథాభూతానామమీషాం సంతానాదివృక్షాణాం కిసలయాని పల్ల
వాన్యేవ॥ ని॥ పల్లవోఽస్త్రీ కిసలయమిత్యమరః - కనకమయాని అంశుకాని వ
స్త్రాణి పీతాంబరాణీతి యావత్ ॥ ని॥ చేలం వసనమంశుకమిత్యమరః - జీ
ర్ణాని యాని పర్ణాని॥ ని॥ దళం పర్ణం ఛదః పుమానిత్యమరః - తాన్యేవ చీనాం
బరాణి జీర్ణవస్త్రాణీత్యర్థః - ముకుళాః కుట్మలా ఏవ॥ ని॥ కుట్మలో ముకు
ళోఽస్త్రియామిత్యమరః - ముక్తాఫలాని ముక్తామణయ ఇత్యర్థః॥ ని॥ ము
క్తాఫలద్రుమః పుంసీత్యమరః - నిర్యాసాః స్రుతద్రవీభూతసారాంశా ఏవ

పురథ పంచమహాతరవః॥౮॥౯॥ అమీషాం చ పునరఖిలభు
వనాద్భుతానాం కిసలయాన్యేవ కనకాంశుకాని జీర్ణప
ర్ణాన్యేవ చీనాంబరాణి ముకుళా ఏవ ముక్తాఫలాని నిర్యా
సా ఏవ వైడూర్యాణి ఫలశా ఏవ పద్మరాగాః పరాగా ఏవ
పటవాసాః మధుకరా ఏవ మహేంద్రోపలాః ప్రరోహా
ఏవ హారలతాః ప్రసవా ఏవ సుధారసస్వాదిమ పరిణా
మా ఇత్యాచక్షతే॥౭॥ప॥ కిం కర్మదుష్కృతమిదం తరుజ

వైడూర్యాణి వైడూర్యమణయః ఫలానాం పాకాః పరిపాకా ఏవ పద్మ
రాగాః॥ ని॥ శోణరత్నం లోహితకం పద్మరాగోఽథ మౌక్తికమిత్యమరః - ప
రాగాః పుష్పరజాంస్యేవ॥ ని॥ పరాగః సుమనోరజ ఇత్యమరః పటవాసాః
గంధద్రవ్యచూర్ణాని॥ ని॥ ప్రసాధినీ కంకతికా పిష్టాతః పటవాసక ఇత్యమ
రః - మధుకరాః భ్రమరా ఏవ॥ ని॥ మధువ్రతో మధుకర ఇత్యమరః - మహేం
ద్రోపలాః ఇంద్రనీలమణయః ప్రరోహా ఏవ లంబమానజటా ఏవ హారల
తాః ముక్తాహారాదయః ప్రసవా ఏ ఫలపుష్పాణ్యేవ సుధాయాః అమృ
తస్య రసః స్వాదిమా తస్య పరిణామాః పరిణతయ ఇత్యాచక్షతే ఆహురిత్య
ర్థః ॥౯॥ కిమితి॥ తరుజన్మనః హేతుః కారణం॥ ని॥ హేతుర్నా కారణం బీజ
మిత్యమరః దుష్కృతం పాపరూపం కర్మ కిం భవేత్ । ఈదృశీ చ సాకీర్తి

శ్చేత్కర్మక ధారయే*స్త్రియాఃపుంవదిత్యాదినాపుంవద్భావః తస్యాః మూలంకారణభూతంమహత్ ఉత్కృష్ట సుకృతంకర్మవాకింభవేత్॥ ని॥ శ్రేయసీసుకృతంవృష ఇత్యమరః. ఈదృశంయశస్వివృత జన్మహేతుభూతంతృతీయమిదంకర్మఅన్యదేవపుణ్యాపుణ్యవ్యతిరిక్తమేవకిం వాభవేత్ కింవేత్యర్థః - ఇత్థంమునీనాంవాదకథాసంవాదఃఅద్యాపిన శామ్యతి శాంతంనభవతీత్యర్థః*దివాదిత్వాచ్ఛమిధాతోశ్శ్యనిశ్యమామష్టానామితి దీర్ఘః-అతివిలక్షణం తేషాంజన్మేతిభావః॥౯॥అవస్థాస్వితి॥తాఃసంతానాదికల్పవృక్షాః ఆనుపూర్వ్యాఅనుగతాఃపూర్వంఅనుపూర్వాః తేషాంభావః ఆనుపూర్వ్యంతేనక్రమేణేతియావత్ - అవస్థాస్వవస్థాపయిత్వాపరిహృతాఃపరిహాపితఃజరారోగాభ్యాం పరిశమోయాభిస్తాస్తథా

న్మహేతుఃకింవామహత్సుకృతమీదృశకీర్తిమూలం।కిం
వాతృతీయమిదమీదృశమన్యదేవేత్యద్యాపిశామ్యతి నవా
దకథామునీనాం॥ ౯।౪॥అవస్థాస్వచతానామపూర్వ్యే
ణపరిహృతజరారోగపరిశ్రమాసుపంచేంద్రియసముజ్జీ
వనీషుఛాయాసుతేషామాయాసమవధూయ పునరపితే
మమంథురమృతార్ణవం॥౫॥ ప॥ అభ్యస్యతీవ ధనతః
కిలనిష్కళంకామానంద కందళమయీమమృతాంశురే

భూతాసు - పంచయానిచక్షురాదీనింద్రియాణితేషాం సముజ్జీవిన్యః ఉజ్జీవకాఃహర్షప్రదా ఇతియావత్ - తథాభూతాసు - తేషాంకల్పాదీనాం ఛాయాసుఅనాతపేషు॥ని॥ ఛాయాసూర్యప్రియాకాంతిఃప్రతిబింబమనాతప ఇత్యమరః - ఆయాసంశ్రమమవధూయపరిహృత్యపునరపితేదేవాసురాఃఅమృతార్ణవంక్షీర సముద్రంమమంథుః విలోడయామాసురిత్యర్థః॥౯॥ అభ్యస్యతీమితి ॥ ముకుందఃశ్రీవిష్ణుఃమధనతస్సముద్రమథనాదభ్యస్యతీమావిర్భవంతీంనిష్కళంకాంఅపగతకళంకాం. అతఏవఆనందస్యయత్కందళంతస్యమాంతన్మయీంతత్స్వరూపామిత్యర్థః*వికారార్థేమయటితిద్ధేత్యాదినాజీప్ అమృతాంశురేఖాంచంద్రరేఖాం ఇయమమాపతేఃపరమేశ్వరస్యఉత్తంసపుష్పకలికా శేఖరీభావితోల్కఇత్యర్థః॥

ని॥ భృంస్యోత్తంసావతంసౌ వాకర్ణపూరేపి శేఖర ఇత్యమరః - కలికాకో
రకః పుమానితి చ - ఇతీత్థమాలోచయన్ పరిభావయన్ మనసా ఉపదధే ఉ
పాయనం చకారేత్యర్థః * ఉపపూర్వస్య దాధాతో రుపాయనార్థ
త్వేశక్తిగ్రాహకప్రమాణం తు॥ని॥ ఉపాయనముపగ్రాహ్యముపహార
స్తథోపద ఇత్యమరః ద్రవీభూతామృతస్య దేవభాగత్వేపి ఘనీభూతామృ
తం తు పరమేశ్వరస్యైవ సమర్పణీయమితి భావః॥౧౦॥ తత ఇతి॥ తతశ్చం
ద్రావిర్భావానంతరం చింతితః చింతావిషయ ఏవ సన్ సన్నిహితః అంతిక
గతః నందీ నందీశ్వరః శివః పరమేశ్వర ఇవ దేవాసురైస్సభాజితస్సన్ మధు
సూదనేన హరిణా సమర్పితాముపహారీకృతాం శశాంకరేఖాం చంద్రరే
ఖామాదధానః స్వీకుర్వాణః సాదరం యథా తథా ఇదం వచనమవాదీత్

ఖాం। ఉత్తంసభృంగకలికేయముమాపతేరిత్యాలోచయ
న్నుపదధే మనసా ముకుందః॥౧౦॥ ౧౧॥ తతశ్చింతితఏవస
న్నిహితో నందీ శివ ఇవ సభాజితో దేవాసురైస్సమర్పితాం
మధుసూదనేన శశాంకరేఖామాదధాన స్సాదరమిదమ
వాదీత్॥౧౧॥ ప॥ కిమివ దయితం శంభోః కేన ప్రసీదతి దేవ
ఇత్యవిరతసమాసక్తం చిత్తం తవైవ హరే హరే। తదిహ
భగవన్మాహాభాగ్యం తవ ప్రణుమః కథం త్వమసి శరణం శై

ఉవాచ॥౧౧॥ కిమితి॥ హే హరే శ్రీవిష్ణో తవ భవత ఏవ చిత్తం శంభోః పరమే
శ్వరస్య కిం వస్తు దయితం ప్రియం భవేత్ వస్తుగత్యా తస్య హేయోపాదేయ
యోరభావాదితి భావః దేవః పరమేశ్వరః కేన వా కయా వా సేవయేత్య
ర్థః - ప్రసీదతి ప్రసన్నో భవతి * పాఘ్రేత్యాదినా సదేస్సీదాదేశః - ఇ
తీత్థం హరే పరమేశ్వరే॥ని॥ హరస్స్మరహరో భర్గ ఇత్యమరః - అవిరతం సం
తతం సమాసక్తం సంక్రాంతమిత్యర్థః - తత్తస్మాత్ హే జ్ఞానిన్ తవ మహా
భాగస్య భావో మాహాభాగ్యం సుకృతమితి యావత్ కథం ప్రణుమః స్తు
మః కుర్మ ఇత్యర్థః అత్యంతసుకృతశాలిన ఏవ శివసక్తత్వసంభవాదితి భావః
శైవానాం శివభక్తానాం నః అస్మాకం త్వమేవ శరణం రక్షకః॥ని॥ శరణం గ్ర
హరక్షిత్రోరిత్యమరః - అసి భవసి పాలనాంశస్య విష్ణుకార్యత్వాదితి భా

వః-త్వమేవగురుఃఉపదేష్టా ||ని|| గురుర్గీష్పతిపిత్రాద్యావిత్యమరః-నైతకమలసహిత సహస్ర కమలాదినా శివపూజాకరణాత్ శివభక్తి ప్రవర్శకతాకసన్మార్గప్రదర్శకత్వాదితిభావః ||౧౧|| జానీపఇతి || హే కేశవవాసుదేవః అస్మాకంనాథస్య స్వామినః జగన్నాథస్య జగదీశ్వరస్యశివస్యేత్యర్థః- పుష్పేషుకుసుమానాంమధ్యఇత్యర్థః నీలోత్పలేకువలయే||ని||స్యాదుత్పలంకువలయమిత్యమరః-అనైర్పుష్పైఃసుఖేనలబ్ధుమశక్యామిత్యర్థః ఇతరపుష్పదుష్ప్రాపామితియావత్ - పరమైవపారమికీ*స్యార్థేఽరక్ప్రత్యయః*టిడ్ఢేత్యాదినాఙీప్ - తథాభూతాం - ప్రీతిమనురాగంహర్షంవేత్యర్థః ||ని||ముత్ప్రీతిప్రమదోహర్షఇత్యమరః-జానీషేననుజానాసిఖల్విత్యర్థః-భూతానామీశితా అధిపతిఃతస్యశివ

వానాంనస్త్వమేవమహాగురుః||౧౧||ప|| జానీషేనసునా
మకేశవ జగన్నాథస్యనాథస్యనః ప్రీతింపారమకీమన
న్యసులభాంపుష్పేషునీలోత్పలే | అస్మిన్నుత్పలబంధురి
త్యతితనూభూతేపిభూతేశితుః ప్రీతించింతయతావతీ
ముపచితామిందౌతతోవాధికాం ||౧౨||గ|| తదహమేవ
ప్రసాదయన్ననేనభగవతఃకపర్దమారాధయామిహే

స్యేత్యర్థః||ని|| భూతేశఃఖండపరశురిత్యమరః-అతితనూభూతేఅత్యంతకృశేపీత్యర్థః - బాలత్వాదితిభావఃఅస్మిన్నిందౌచంద్రేఉత్పలానాంకువలయానాంబంధుః ప్రియఇతీహేతోః ఉపచితామభివృద్ధిం ప్రాప్తాంతావతీంనీలోత్పలేయావతీప్రీతిస్తావతీమిత్యర్థః - ప్రీతిప్రేమవిశేషంచింతయపశ్యేత్యర్థః- తతోనీలోత్పలప్రీతేఃఅధికాంవాప్రీతింహర్షంచింతయజానీహీత్యర్థః - స్వప్రేమాస్పదస్యప్రియత్వేప్రేమాస్పదంతత్రేస్యాప్రేమనభవేదితిభావః ||౧౨|| తదితి|| తత్తస్మాదనేనచంద్రేణభగవతఃపరమేశ్వరస్యకపర్దోజటాజూటఃతస్యపదంస్థానంప్రసాధయన్ అలంకరిష్యమాణఇత్యర్థః *వర్తమానసామీప్యేవర్తమానవద్వేతిలట్తస్యస్థానేశతాదేశః తేతవహస్తేనపరమాత్మానంసాంబశివంఆరాధయామి * అత్రాపివర్తమానవద్భావేనలట్ అహమేవపరశివంసం

పూజ్యతే హాతవహస్తేన పూజాసమజనీతి భావయామీతి భావః॥ ౧౦॥ అగ్ర ఇతి ॥ విశ్వేషాం దేవానాం మధ్యే అగ్రేభుజే ప్రథమభోక్త్రే క్రతుష్వితి శేషః సూర్యాగ్నిరూపత్వాత్తస్యేతి భావః - అథవా అగ్రేభుజె ప్రథమతో విషభోక్త్రే అగ్రభుక్ ఈశ్వరః ఇతి శాస్త్రాదితి భావః - యద్వా అగ్రభుజే ప్రథమతో విషభయాత్పాలయితఇత్యర్థః - శివాయేతి శేషః ॥ భుజ పాలనాభ్యవహారయోరితి ధాతోః క్విప్ - పరిపాలకపూజాకరణస్య ప్రథమతో యుక్తత్వాదితి భావః- అగ్రపూజనమితి యత్ ప్రథమసపర్యేతి యదిత్యర్థః ఏతత్పూజనం ఉచితం అర్హం యథాతథా ఆచరిత అనుష్ఠితమిత్యర్థః - అథవా అగ్రభుజె అగ్రభుగీశ్వర ఇతి ప్రథమభోక్త్రే అగ్ర పూజనం ప్రథమతః పూజాకరణమితి యత్ ఏతదాచరితం పూజానుష్ఠా

స్తేన తే పరమాత్మానం॥౧౦॥గ॥ అగ్రభుజే విశ్వేషామగ్ర

పూజనమేతదుచితమాచరితం॥౧౧ ॥ గ ॥ తదితో యథా

భిమతమిమాని వస్తూ న్యుపయుజ్యంతామి త్యభిధాయతి

రోభవతి శిలాదనందనే పునరపి సుచుక్షోభ సారస్వతో గ

ర్భః॥ ౧౨ ॥ ప॥ నైర్మల్యాదుపసంభృతాః ఫణధరః స్తై(?)

ణానుబింబాశ్శతం స్వస్థానక్షుభితోద్గతామృతరసస్యాం

సంభావేక్తః ఉచితమర్హమిత్యర్థః - ఇవివాన్వయో బోధ్యః ॥ ౧౧॥ తదితి॥ తత్తస్మాత్ ఇతో న్యానీతి శేషః ఇదానీముత్పన్నాని ఉత్పద్యమానాని చేత్యర్థః వస్తూని యథాభిమతం భవతో యథారుచీత్యర్థః - ఉపయుజ్యంతాం ఉపయుక్తాని క్రియంతామిత్యర్థః - ఇతీత్థమభిధాయ ఉక్త్వా శిలాదనందనే నందీశ్వరే తిరోహితే అంతర్హితే సతి పునరపి సరస్వతస్సముద్రస్య అయం సారస్వతః సముద్రసంబంధీత్యర్థః ॥ తస్యేదమిత్యణ్ గర్భః కుక్షిః॥ని॥ కుక్షిభ్రూణార్భకా గర్భా ఇత్యమరః- సుచుక్షోభ మథిత ఇత్యర్థః॥ ౧౨ ॥ నైర్మల్యాదితి ॥ నైర్మల్యాన్నిర్మలత్వాద్ధేతోః ఉపసంభృతాస్సంపాదితాః స్వం స్వకీయం యత్ స్థానం తస్మాత్ క్షుభితః చాలితః అత ఏవ ఉద్గతః నిర్గతో యోమృతరసః అథవా స్వస్థానస్య క్షుభితం క్షోభః - భావే క్తః తేన ఉద్గతః వినిర్గతః యః అమృతరసః తస్య స్యందః ప్రస్ర

తిఃతస్యోపసంధానంసంబంధస్తస్మాత్తతఇత్యర్థః - పంచమ్యాస్తసిః ప్రాప్తస్సంప్రాప్తః ప్రాణానాంసమాగమః ఆగమనంయైస్తథాభూతాఃశతంశతసంఖ్యాకాఃఫణాధరాణాంనాగానాంయాస్స్త్రియఃతాసాం సంబంధినస్త్రైణాః*స్త్రీపుంసాభ్యాంనఞ్స్నఞౌ భవనాదితినఞ్ప్రత్యయః-తథాభూతానుబింబాఃప్రతిబింబాఇవస్థితాఃనానాఅనేకే* వినఞ్భ్యాంనానాఞౌనసహేతిశబ్దాన్నాఞ్ప్రత్యయః। జయాంకాఃవిజయచిహ్నానియాసాంతాః తథాభూతాః రతిపతేఃమన్మథ మహారాజస్య నాసీరంసేనాముఖభాగః॥ని॥ సేనాముఖంతునాసీరమిత్యమరశేషః - తస్మిన్యాఃఅగ్రాఃపరార్ధ్యాః॥ ని ॥ పరార్ధ్యాగ్రప్రాగ్రహరప్రాగ్ర్యాగ్ర్యాగ్రీయమిత్యమరః పతాకికాః వైజయంత్యఇవస్థితాః ॥ ని ॥ పతాకావైజయంతీస్యాదిత్యమరః స్త్రియోనార్యః తతస్సముద్రాత్ ప్రా

దోపసుందానతః । ప్రాప్తప్రాణసమాగమా ఇవతతః
ప్రాదుర్బభూవు స్త్రియోనాసీరాగ్ర పతాకికారతిపతే
ర్నానాజయాంకాఇవ॥౧౩ ॥ గ ॥ తతశ్చవిద్రుమలతాఇ
వవీచీభిరాహృతాః తటితఇవతత్సమయోపనమ్రపయో
ధరాంకరిభ్రష్టాః కౌస్తుభరత్న పాంచాలికా ఇవకౌ

దుర్బభూవుఃప్రాదురాసాంబభూవురిత్యర్థః॥౧౩॥తతఇతి॥ వీచయస్తరంగాఃతైః॥ని॥స్త్రియాంవీచీరధోర్మిష్విత్యమరః-విద్రుమాణాం ఆహృతాఆనీతాఃప్రవాళాని॥ ని ॥ అథవిద్రుమః పుంసిప్రవాళంపున్నపుంసకమిత్యమరః-తేషాంలతాఇవస్థితాః॥ని॥వల్లీతుప్రతతిర్లతేత్యమరః - తే చ తేసమయాశ్చేతత్సమయాఃవర్షాకాలఇత్యర్థః - తేషుఉపనమ్రాఃఉపనతా యేపయోధరాఃమేఘాః॥ని॥స్త్రీ స్తనాబ్దౌపయోధరావిత్యమరః- తేషామంకస్సమీపదేశః॥ ని ॥ అంకోనాకటవిచ్ఛేదే సంఖ్యాయాంయుధిభూషణే। సమీపేరూపకేస్థానేమతావుత్సంగచిహ్నయోరితిభాస్కరః- తస్మాత్పరిభ్రష్టాఃచ్యుతాఃపతితా ఇత్యర్థః॥ ని ॥ ప్రస్తంధ్వస్తంభ్రష్టమిత్యమరః-తటితఃవి ద్యుతఇవస్థితాః - కేనాపియోనచిత్పుంసే త్యర్థః- కౌతూహలాయ॥ని॥కౌతూహలంకౌతుకం చేత్యమరః-విశాసాయవిరచి

త్రాః నిర్మితాః కౌస్తుభసంజ్ఞికానియానిరత్నానితన్మయాశ్చతాఃయాః పాంచాలికాఃపుత్రికాఇత్యర్థః॥ ని ॥ పాంచాలికాపుత్రికాస్యాదిత్యమరః- తాఇవస్థితాః యద్వా కేనాపిబ్రహ్మణాపీత్యర్థః- సజీవాఇతి శేషః॥ ని॥ మారుతే వేధసిబ్రధ్నే పుంసికః కంశిరోంబునోరిత్యమరః - శిష్టం ప్రాగ్వదిత్యవసేయం। పరిగ్రహీతాః విధృతాః విగ్రహాః శరీరాణియాసాం తాః॥ ని॥ శరీరంవర్ష్మవిగ్రహ ఇత్యమరః- తాఇవస్థితాః పంచశరో మదనః తస్యరాజ్యలక్ష్మీః తస్యావిభూతయః అంశాః తాఇవస్థితాః తుల్యాః ఏకవిధా వయః కాలో రూపం సౌందర్యం విభ్రమోవిలాసశ్చైతే యాసాం తాః తథాభూతాః- తుల్యే అంబరం వస్త్రం ఆభరణంచైతే యాసాం తాః తథాభూతాః- అంభోదానాం మేఘానాం విగమోపసరణం తస్మిన్ శరత్కాల ఇతిభావః- మానసాత్ మానససరోవరం విహాయేత్యర్థః - ల్య

కౌతూహలాయవినిర్మితాః కేనాపిపంచశరరాజ్యలక్ష్మీవి
భూతీరివ పరిగృహీతవిగ్రహాస్తుల్యవయోరూపవిభ్రమా
స్తుల్యాంబరవిభూషణాః హంసీరివ మానసాదంభోదవి
గమే సముత్తరంతీః తాః బహిరాలక్ష్య సర్వేపి సురాసు
రాః విరమ్య సాగరమథనవ్యథాక్లేశాదుత్తర మప్యమృత
ముపేక్ష్య సంనిహితాధరామృత ఏవ దృష్టిమాదధిరే ॥

బ్లోపే కర్మణి పంచమీయం॥ని॥ చిత్తే సరసి మానసమితి భాస్కరః- ఉత్తరంతీః ఉద్గచ్ఛంతీః హంసానాం స్త్రియో హంస్యః * పుంయోగాదాఖ్యాయామితి జీష్- తాఇవస్థితాః- తతస్తస్మాత్సముద్రాద్బహిః బాహ్యదేశం ప్రతీత్యర్థః- ఉత్తరంతీః ఉద్గచ్ఛంతీః తాః అప్సరసః సర్వేపిసురాసురాః దేవాసురాః ఆలక్ష్య దృష్ట్వా సాగరస్య యన్మథనం తస్మిన్ యః క్లేశః సర్పరాజాకర్షణరూపప్రయాస ఇత్యర్థః- తస్మాద్విరమత త్క్లేశం విహాయ తూష్ణీంభూత్వేత్యర్థః- ఉత్తరం ఉత్పత్స్యమానం అమృతం సుధాం॥ ని॥ పీయూషమమృతం సుధేత్యమరః ఉపేక్ష్య అగణయిత్వేత్యర్థః - సన్నిహితః సమీపస్థం యదధరామృతం అప్సరసాం సంబంధీతిభావః తస్మిన్ దృష్టిం బుద్ధిం॥ని॥ దృష్టిర్జ్ఞానేక్ష్ణి దర్శన ఇత్యమరః- ఆదధిరే నిదధిరే నిహితవంత

ఇతియావత్॥ శ్లో ॥ బలవానింద్రియగ్రామో విద్వాంసమపికర్షతీతిన్యాయాదితిభావః ॥ ౧౨ ॥ తాపసా ఇతి ॥ అప్సరసాం దర్శనమవలోకనం తేనక్షోభితానిసంజాతక్షోభానిహృదయాని యేషాం తేతథా విధాస్తాపసా అపితపస్వినోపీత్యర్థః॥ ని ॥ తపస్వీ తాపసః పారికాంక్షీ వాచంయమో మునిరిత్యమరః-మంత్రాణాం జపః అర్థానుసంధానమిత్యర్థః- తస్మాజ్జపధాతోరర్థానుసంధానార్థకత్వే ప్రమాణంతు *తజ్జపస్తదర్థభావనమితి పాతంజలసూత్రమితిబోధ్యం ఉపరమ్య తూష్ణీం భూత్వేత్యర్థః- మణితానిరతికాలికనాదాః॥ని॥ మణితం రతికూజితమిత్యమరః- తేషాం భేదాః ప్రభేదాః తాన్ అధిజిజ్ఞాసాంచక్రిరే వివిదిషాంచక్రురిత్యర్థః - తేషామపియద్యేవం ఇతరేషాంతుకింవక్తవ్యమితిభావః॥ ౧౩॥ పంచేతి॥ పరమర్షయోపి పంచాస్త్రస్య మదనస్య యా విద్యా కళాశాస్త్రమితి తాత్ప

౧౨॥గ॥ తాపసా అపితద్దర్శనక్షోభితహృదయాః మంత్ర
జపాదుపరమ్య మణితభేదానధిజిజ్ఞాసాంచక్రిరే ॥ ౧౩॥
గ ॥ పంచాస్త్రవిద్యామేవ పరమర్షయోపి బహుమేనిరే॥
కింబహునా॥ ౧౪॥ గ॥ శ్రుతిన్యాయవిదోపి సూక్ష్మదర్శిన
స్తాసామాలోకనం అగ్నిష్టోమస్య ద్వారోపసర్పణం ద్వా
దశాహస్య గాననిషేవణం గవామయనస్య నాట్యావలో

ర్యార్థః తామేవ బహుమేనిరే శ్లాఘయామాసురిత్యర్థః॥ ౧౪ ॥ శ్రుతీతి॥ శ్రుతీనాం న్యాయః అధికరణాపరపర్యాయా యుక్తిపూర్వమీమాంసాశాస్త్రమితిభావః- తద్విదస్తచ్ఛాస్త్రవేత్తారః సూక్ష్మదర్శినః పండితా అపి॥ ని॥ దూరదర్శీ దీర్ఘదర్శీ సూక్ష్మదర్శీ బుధేపుమానితినానార్థమాలా। అగ్నిష్టోమస్య తత్సంజ్ఞికయాగస్య తాసామప్సరసామవలోకనం దర్శనం ఫలమాచక్షతే వదంతీత్యేవముత్తరత్రాన్వయో బోధ్యః - ద్వాదశాహస్య ద్వాదశాహసాధ్యక్రతువిశేషస్య ద్వారోపసర్పణం తద్గృహద్వారోపగమనమిత్యర్థః - గవామయనస్య ఏకసంవత్సరసాధ్యగవామయనసంజ్ఞికాయాగాననిషేవణం ఆలాపశ్రవణమితియావత్ - నక్షత్రసత్రస్య నక్షత్రేష్టియాగస్య తాసాం నాట్యావలోకనం వాజపేయస్య బహుపక్షకర

ణకవాజపేయసంజ్ఞికయాగస్యతాసాంవాఙ్మిశ్రణం ప్రశ్నోత్తరరూపం వాఙ్మేళనమిత్యర్థః-పౌండరీకస్యసోమసంస్థావిశేషస్యేత్యర్థః - తాసాం పరిష్వంగఃఆలింగనంవాజిమేధస్యఅశ్వమేధయాగస్యేత్యర్థః- వదనా శ్వాదనంముఖచుంబనమిత్యర్థః దాక్షాయణ సంజ్ఞికోయోయజ్ఞఃత స్యదంతానాంక్షతంఅంకనమిత్యర్థః నానావిధానామనేక ప్రకారా ణాంసంస్థానాం,సోమసంస్థానాంహవిస్సంస్థానాంచేత్యర్థః ॥అత్రేదం బోధ్యం। సామాన్యతస్సంస్థాఃత్రివిధాఃపాకయజ్ఞసంస్థాఇతిహవిర్యజ్ఞ సంస్థాఇతిసోమయజ్ఞసంస్థాఇతిభేదేన| తత్రపంచమహాయజ్ఞాష్టకాపా ర్వణశ్రాద్ధశ్రావణ్యాగ్రహాయణీ చైత్ర్యాశ్వయుజీతి సప్తపాకయజ్ఞ సంస్థాః - అగ్న్యాధేయమగ్నిహోత్రం దర్శపూర్ణమాసా వాగ్ర యణంచాతుర్మాస్యానినిరూఢపశుబంధస్సౌత్రామణీతిసప్తహవిర్యజ్ఞ సంస్థాఇతి-అగ్నిష్టోమోత్యగ్నిష్టోమఃఉక్థ్యష్షోడశీవాజపేయః - అతిరా

కనంనక్షత్ర సత్రస్య వాఙ్మిశ్రణం వాజపేయస్య పరి
ష్వంగఃపౌండరీకస్యవదనాశ్వాదనంవాజిమేధస్య దంత
క్షతందాక్షాయణయజ్ఞస్యనఖలేఖనంనానాసంస్థానాం
చరణతాడనం చాంద్రాయణస్య పరిభాషణంచపరాక

తోఽప్తోర్యామఇతిసప్తసోమసంస్థాఇతి - ఏతత్త్రివిధసంస్థానామితియా వత్-తాసాంస్తనయోఃనఖలేఖనంనఖక్షతమిత్యర్థఃకుండపాయినామ యనస్యానేకసంవత్సరసాధ్యస్యయాగవిశేషస్యేత్యర్థః- తాసాంకుచ మర్దనంస్తననిష్పీడనమిత్యర్థః రాజసూయస్య సార్వభౌమానుష్ఠిత రాజసూయయాగస్యేత్యర్థః- తాసాంరసనయావమర్శనంరసనావమ ర్శనంతత్సంజ్ఞకంచుంబనవిశేషఃతంవిశ్వసృజామయనస్య,విపరీతరతము పరమిత్యర్థః - చాంద్రాయణస్యచంద్ర కలావృద్ధిహ్రాసాను రోధేన కబళవృద్ధిహ్రాసీకరణరూపవ్రతవిశేషస్యచరణతాడనంచరణ సంబంధ ఇతితాత్పర్యార్థః పరాకసాంతపనేప్రాయశ్చిత్తార్థ కృచ్ఛ్రేతయోః తాసామప్సరసాంపరిభాషణంసనిందదుర్వాదమిత్యర్థః॥ని॥యస్సనింద ఉపాలంభస్తత్రస్యాత్పరిభాషణమిత్యమరః - తాత్కాలికతాంబూలా

దివర్జనాదేః వాసనావశాదద్యాపి అనుజ్ఝితత్వాదితి భావః - ఫలంఫల రూపమాచక్షతే ఆహురిత్యర్థః ॥౧౫॥ సౌహార్దమితి॥ తదాతత్కాలే పరముత్కృష్టం సౌహార్దం స్నేహం ॥ని॥ ప్రేమానా ప్రియతా హార్దం ప్రేమస్నేహోథదోహద మిత్యమరః - ఈయుషాముపేయుషామిత్యర్థః అమృతసంపాదనార్థమితి భావః - తాసామేవకృతే అప్సరస్త్రీనిమిత్తమేవేత్యర్థః విగ్రహో యుద్ధే ॥ని॥ రణః కలహవిగ్రహావిత్యమరః- శనైస్సంనహ్యతాం యతమానానామిత్యర్థః సుమనసాం దేవానాం దైత్యేశ్వరాణామపి అనతిప్రౌఢం ఈషదుల్బణం వివాదం విసంవాదం సద్యః క్షాళయితుం పరిహాపయితుం సరోజేక్షణో భగవాన్ పుండరీకాక్షః ఉభయానిమాన్ దేవాసురాన్ సంగృహ్ణాన్ ఆమంత్ర్య ఉపవేశయన్ని

సాంతాపనయోః ఫలమాచక్షతే ॥౧౫॥ ప॥ సౌహార్దం
పరమాయుషామపి తదాసన్నహ్యతాం విగ్రహే తాసా
మేవకృతే శనైస్సుమనసాం దైత్యేశ్వరాణామపి। సద్యః
క్షాళయితుం వివాదమనతిప్రౌఢం సరోజేక్షణః సంగృ
హ్ణాన్నుభయానిమానభిదధే తథ్యం చ పథ్యం వచః॥ ౧౬ ॥
గ॥ హంతభో దేవాసురాః కిమిదమజానతామివభవతా
మపి వైమత్యం ॥౧౭॥గ॥ తుల్యే పరిశ్రమే తుల్యే చాభిజనే
తుల్యేనైవ వో భావితం ఫలేభవితవ్యం॥ ౧౮ ॥గ॥ తదిమా

త్యర్థః తథ్యం సత్యభూతం ॥ని॥ సత్యం తథ్యమృతం సమ్యగిత్యమరః - పథ్యం హితకరం వచః అభిదధే జగాదేత్యర్థః ॥౧౬॥ హంతేతి॥ హంతేతి విషాదే వాక్యారంభే వా॥ని॥ హంత హర్షేనుకంపాయాం వాక్యారంభ విషాదయోరిత్యమరః- భో దేవాసురాః భవతామపి గురుభార్గవశిష్యాణామపి త్వాశయః- అవివేకినాం సదసద్వివేకరహితానామివ విమతానాం భావో వైమత్యం అన్యోన్య విద్వేష ఇత్యర్థః హంతేతి ఖేదే ॥౧౭॥ తుల్య ఇతి ॥ పరిశ్రమః మథనప్రయుక్తఖేదః తస్మిన్ తుల్యే సమానే సతి ఉభయేషామపి మథనే ప్రవృత్తత్వాదితి భావః - అభిజనే వంశేపి ॥ని॥ కులాన్యభిజనాన్వయా మిత్యమరః- ఉభయేషామపి కాశ్యపసంభూతత్వాదితి భావః - తుల్యే

ర్థైవేఏకైస్తైవఫలేనాపిభవితవ్యం అప్రవృత్తైకఫలోద్దేశ్యైస్తైవఉభయేషాం ప్రవృత్తేరితిభావః ॥౧౭॥ తదితి ॥ తత్రస్మాత్సముద్రసంభవాఃసముద్రోత్పన్నాఃఅప్సరసోనామప్రసిద్ధాః ॥ని॥ స్త్రియాంబహుష్వప్సరస ఇత్యమరః-తరుణ్యోపియువత్యోపిభవతాముభయేషామపీత్యర్థః - సాధారణ్యాః అవిశేషతో వర్తమానా ఇత్యర్థః భవంతుసంత్విత్యర్థః-ముఖ్యఫలవన్నాశ్రయేత అనుషంగికగౌణఫలస్యాప్యుభయగామిత్వాదితిబోధ్యః ॥ ౧౮॥గజమితి॥అనుజేఇతి శేషః।ప్రీతిర్యదిఅనురాగఃఅస్తిచేదిత్యర్థః ఏకంగజమేకమశ్వంఏకాంగాంధేనుంపంచపంచసంఖ్యాకాన్ద్రుమాన్వృక్షాంశ్చదత్వావినాశితం సర్వస్వంసర్వసౌభాగ్యం యేనసతథాభూతంవాసవంసంభావయతబహుమానంకురుతేత్యర్థః॥శ్లో॥సోదరేదత్తమత్సయమితి

స్సముద్ర సంభవా అప్సరసానామతరుణ్యః స్సాధార

ణ్యోభవంతుభజతాం ॥౧౮॥గ॥ గజమేకమశ్వమేకంగా

మేకాంపంచద్రుమాందత్వాసంభావయత వినాశితస

ర్వస్వంవాసవంయదిప్రీతిః ॥౧౯॥గ॥ ఇత్యభిహితమాత్ర

ఏవసాదరమాదాయశాసనంశిరసికింప్రతిబ్రూమోభ

వచ్ఛాసనేకింతుస్వామినేకిమప్యనుపహృత్యనయుక్తమ

స్మాభిరియదాసేవితుంతదగ్రేయదుత్పత్స్యతే తద్భవా

ననుమన్యతామితి ప్రార్థ్యమానస్సురాస్సురైరంతరే

శాస్త్రాదితిభావః ॥౧౯॥ఇతీతి॥ ఇతీత్థమభిహితమాత్రాఏవ తే దేవాసురాశ్శాసనంశ్రీవాసుదేవాజ్ఞాం సాదరంయథాతథాశిరసిఆధాయనిధాయ భవతశ్శాసనమాజ్ఞాతస్మిన్విషయేప్రతిబ్రూమః కింప్రతికూలోత్తరంవదామః కిమిత్యర్థః కింతుస్వామినేఈశ్వరాయభవతేకిమపికించిదపిఅనుపహృత్యఉపాయనమకృత్వేత్యర్థఃఅస్మాభిఃఆసేవితుంఉపయోక్తుంఅయుక్తంయుక్తంనభవతీత్యర్థః- యద్వస్తు సముద్రాదితి శేషః అగ్రేఉత్తరముహూర్తేషుఉత్పత్స్యతేజనిష్యతీత్యర్థః - తద్వస్తు భవాననుమన్యతాంఅంగీకురుష్వేత్యర్థః ఇతీత్థంసురాసురైః అతఏవఅంతరేవ కృతం స్మితంమందహాసో యేనసతథాభూతంతత్వజ్ఞత్వాదితిభావః- రమారమ

ణః లక్ష్మీపతిః కించిదీషదనుమన్యత అంగీచకారేత్యర్థః ॥౨౦॥ అథేతి॥ అర్ధేకమత్యానంతరం పునరపి బుధాశ్చేతి దానవాశ్చేతి తదుభయే ఉదధిం సముద్రం యావత్ ఆవిలం అస్వచ్ఛం ॥ ని ॥ త్రిష్వాగాధాత్ప్రసన్నోచ్ఛః కలుషోఽనచ్ఛ ఆవిల ఇత్యమరః - వ్యధుః చక్రురిత్యర్థః తావదఖిలామే జనుష్మంతః ప్రాణిన ఇత్యర్థః - జనుశ్శబ్దాదుత్పత్తివాచికాత్ * తదస్యాస్త్యస్మిన్నితి మతుబితి మతుప్ప్రత్యయః - తేషామాశయైర్మనోభిస్సమం॥ ని ॥ భావోఽభిప్రాయ ఆశయః సాకంసత్రాసమం సహేతిచామరః - త్రిలోకీ త్రిభువనమనావిలా అత్యంత స్వచ్ఛనిర్మలా సమజని సమభూదిత్యర్థః - ఉత్పత్స్యమానాయాః భగవత్యాః మహాలక్ష్మ్యాః ప్రభావాదితి భావః ॥౨౧॥ అభ్యగ్రేతి॥ అభ్యగ్రమంతికం ॥ని॥ ఉపకంఠాంతికాభ్యర్ణాభ్యగ్రా అప్యభితోఽవ్యయమిత్యమరః - తస్మిన్ అవతరిష్యంతీ ఉత్పత్స్యమా

వకృతస్మితః కించిదన్వమన్యత రమారమణః ॥౨౦॥గ॥ అథ
పునరపి యావదావిలం తే వ్యధురుదధిం విబుధాశ్చ దాన
వాశ్చ సమమఖిల జనుష్మతాం మనోభిస్సమజని తావ
దనావిలా త్రిలోకీ ॥ ౨౧ ॥గ॥ అభ్యగ్రావతరిష్యదర్ణవ
సుతాహస్తాగ్రసంభావనాసంప్రాప్య తత్కనకారవింద

నాయాం అర్ణవసుతా లక్ష్మీః తస్యాః యద్ధస్తాగ్రం కరాగ్రం తేన యా సంభావనా స్వీకారరూపసన్మాన ఇత్యర్థః - తథాసంప్రాప్స్యంతీ హావణమాపద్యమానాయా కనకారవిందకలికా సువర్ణకమలకుట్మలమిత్యర్థః ॥ ని॥ కలికా కోరకః పుమానిత్యమరః - తస్యాః యత్సౌరభ్యం గంధపరిమళః తస్యాః సారః స్థిరాంశః ॥ని॥ సారో బలే స్థిరాంశే చేత్యమరః - తం స్పృష్టవంతః సారస్పృశ ఇత్యర్థః * స్పృశోఽనుదకే క్విన్నితి క్విన్ప్రత్యయః - ధారణమహిమ్నా లక్ష్మ్యాః కరస్థకమలకుట్మలం వికసితమభూత్ తత్కమలస్థగంధసారగ్రాహిణ ఇతిభావః - అమందం యథా చందనద్రవశైత్యం కిరంతీతి అమందచందనకిరః - అత్ర చందనశబ్దః లక్షణయా చందనద్రవశైత్యవాచక ఇతిబోధ్యం - ఏవంవిధా మారుతాః వాయవః మందం మందం పస్పందిదేవపురిత్యర్థః తైః శైత్యసౌరభ్యమాంద్యత్రివిధలక్షణగుణ

విశిష్టవాయుభిరిత్యర్థః హరేర్వాసుదేవస్యఅంగమంగం ప్రత్యవయవ
మిత్యర్థః॥ని॥అంగం ప్రతీకోఽవయవ ఇత్యమరః- కాలస్సముచితకాల ఇత్య
ర్థః - తేన ఉన్నిద్రః పుష్పితః నీపః కదంబః అర్జునవృక్షః తస్య డంబర ఇవ
డంబరోఽగర్వో యస్య తత్తథాభూతం ॥ని॥ తథా పుష్పితమున్నిద్రం హసి
తోన్మీలితాని చేత్యమరః- కదంబః కకుభోఽర్జున ఇతి చ. అసీదభూదిత్యర్థః-
యథా కదంబవృక్షః క్రమేణ శాఖోపశాఖాసు పుష్పితో భవతి తథా హరిః
నిఖిలాంగోపాంగేషు రోమాంచితోఽభూదితి భావః- తైరంగమంగం హ
రేరితి సుపాఠః ॥౨౨॥ తత ఇతి॥ తతోఽనంతరం సమసమయః ఏకకాలః త
స్మిన్ సమున్మిషంతి వికాసమాపద్యమానాని కనకారవిందాని సువర్ణప
ద్మాని యస్మిన్ తత్తథాభూతం యత్కాననం వనం తస్య శ్రీరివ నయనా
నామానందసంధాయినీ హర్షజనకేత్యర్థః కాచన ఇదమితి వక్తుమశక్యే

కాననశ్రీరివ నయనానందసంధాయినీ సమభాగ
యోజితశరదిందుకందళబాలారుణప్రవిలాపనచాకచ
క్యలక్ష్మీరివ చమత్కారకారిణీ సాగరావర్తవివర సము
త్థితఫణాసహస్రమణిప్రభేవ ఫణిరాజస్య కాంచనకాం

త్యర్థః-అనిర్వాచ్యేతి యావత్ - సమౌ కళంకరహితత్వేన సదృశౌ భా
గావవయవౌ యస్మిన్ కర్మణి తత్తథా సమభాగం యథా తథా యోజితే
శరావకపాలద్వయవత్సంఘటితే యే శరదిందుకందళే యే శరత్కాలబా
లచంద్రౌ తయోర్మధ్యదేశ ఇతి భావః - బాలారుణస్య ప్రాతఃకాలసూర్య
స్య యత్ప్రవిలాపనం మూషానిక్షిప్తద్రవీభూతకాంస్యసీసాదేరివ నిక్షి
ప్య ద్రవీకృత్య ప్రక్షేపణమిత్యర్థః తేన యా చాకచక్యలక్ష్మీరివ ధాళధ
ళ్యరూపకాంతిరివేత్యర్థః చమత్కారః చమత్కృతిః విజాతీయాహ్లాద
ఇతి యావత్ తం కర్తుం శీలం యస్యాస్సా తథాభూతా ఫణిరాజస్య శేష
స్య సాగరస్సముస్తస్మిన్ యే ఆవర్తాః అంభోభ్రమాః త ఏవ వివరాణి
రంధ్రాణి ॥ని॥ స్యాదావర్తోఽంభసాం భ్రమ ఇత్యమరః - సుషిరం వివ
రం బిలమితి చ - తేభ్యస్సముత్థితా ఫణానాం సహస్రే యే మణయో రత్నా
ని తేషాం యా ప్రభా దీప్తిస్సైవేత్యర్థః - దుగ్ధకల్లోలేషు క్షీరతరంగేషు

సమ్మూర్ఛితా సమ్యక్ప్రసృతా * మూర్ఛా మోహ సముచ్ఛ్రాయయో రితి ధాతోః కర్తరి క్తప్రత్యయః-కాంచనకాంతిధోరణీకాంత్యతిశయః కమలాక్షస్య కమలేఇవ అక్షిణీ యస్య సతస్య భావస్తత్తా ఇయముక్తకమలాక్షతాపూర్వమేవ మహేశ్వర సాక్షాత్కారా త్సఫలాసంజాతా ఇదానీంతు కమలాయాం మహాలక్ష్మ్యాం అక్షిణీయస్యసఇతివిగ్రహః తస్య భావస్తత్తా తామేతామపికమలాక్షతామద్యసఫలీచకారేత్యర్థః - శ్రీహారేః తత్కాంతిదర్శనానంతరం మహాలక్ష్మ్యాం దృష్టిరభూదితిభావః ॥ ౨౩ ॥ తత్రేతి ॥ తత్రతస్మిన్ కాలే తాళవృంతంవ్యజనంతచ్చచామరంప్రకీర్ణకం తచ్చతాం బూలచత్వరకః కమండలువిశేషః సచకనకాలుకా భృంగారుః సాచతా ఏవ ఆదయో యేషాం తేతథాభూతా యేపరికరాః

తిక్షోరసం మూర్ఛితాదుగ్ధకల్లోలేషు సంధ్యేవసఫలీచ
కారకమలాక్షతాం కమలాక్షస్య ॥ ౨౩ ॥ ౫ ॥ తత్రచ
తాళవృంతచామరతాంబూలకరంకకనకాలుకాదిపరిక
రపాణయోభావానుభావదేవతాఇవపరిణతాఃశరీరబం
ధేనశృంగారస్య రంభాదిరామణీయక మాత్రనిర్వర్ణనని
ర్వృతానిలజ్జయంత్యో నయనాని నాకసదాంప్రాదు

ఉపకరణానితైస్సహితాః సతాళవృంతచామరతాంబూలకరకకనకాలుకాదిపరికరాఃతథాభూతాఃపాణయోయాసాంతాస్తథాభూతాః ॥ని॥ వ్యజనంతాళవృంతకం। చామరంతుప్రకీర్ణకం । కమండలౌచకరకఇతిసర్వత్రామరః-తాంబూలకరంకతాంబూలకరండేతిహారేతాంబూలదానోచితవర్తులపాత్రవిశేషఇత్యర్థోబోధ్యః - కించశరీరబంధేనదేహబంధేనపరిణతాఃకాలవిశేషాదేవంరూపతామాపన్నాఇత్యర్థఃమూర్తిమత్యఇతిభావః- శృంగారస్యశృంగారరసస్యేత్యర్థఃవిభావానుభావౌస్థాయిభావోపచాయకభావవిశేషౌతయోర్యాదేవతాఃఅభిమానిదేవతాఃతాఇవస్థితాః రంభాదీనాం అప్సరసాం యద్రామణీయకంసౌందర్యంతన్మాత్రస్యనిర్వర్ణనందర్శనస్మరణాదికం ॥ని॥ నిర్వర్ణనంతునిధ్యానమిత్యమరః-తేననిర్వృతానిసుఖితానినాకసదాందేవానాంనయనానిలజ్జయం

త్యాః లజ్జితాసీకుర్వంత్యాః కమలాలయాయా మహాలక్ష్మ్యాః పరివారశక్తయః ఆవరణదేవతాః అగ్రతః ప్రథమతః ప్రాదుర్బభూవుః - యస్యాః కటాక్షమాత్రాదేవ పుంసః పరివారా భవంతి తస్యాః లక్ష్మ్యాః పరివారసద్భావే కిం వక్తవ్యమితి భావః ॥౭౮॥ తదను చేతి॥ పరమస్సర్వోత్కృష్టో య ఆనందః తస్య ఘనీభావః - కఠినీభవనమిత్యర్థః ॥౯॥ కఠిసాధికచంద్రేషు వాద్యమధ్యమనృత్తయోః । ముస్తాముద్గర మేఘేషు త్రిషు క్లీబే పుమాన్ ఘన ఇతి భాస్కరః - తస్య యః పరిణామః పరిణతిః పరిపాక ఇతి యావత్ తన్మయీ తత్స్వరూపేత్యర్థః ఆనందమూర్తిరితి భావః మాతృకావర్ణాః అకారాద్యక్షరాణి మంత్రశాస్త్రేపి తేషామక్షరాణాం తథా వ్యవహారాత్ తైస్సంపన్నా చ సా మకుటాదిచరణాంతసర్వాంగేషు శిర ఆర

ర్బభూవురగ్రతః పరివారశక్తయః కమలాలయాయాః॥
౭౮॥౧॥ తదను చ పరమానందఘనీభావపరిణామమయీ
మాతృకావర్ణసంపన్నమకుటాది చరణాంతసర్వాంగ
సుందరీ పతిదేవతాధర్మనియంత్రణేన పతిముఖలక్ష్యైక
పాతినీభిరపికటాక్షవృత్తిభిః పరిసరనిష్యందమాత్రపరి
పోషితజగత్త్రయీ జాతజాయమానజనిష్యమాణరూపా
పిజాతరూపైకమయీ వలక్ష్యమాణా ధర్మమయీ ధార్మి

భ్యపాదాంతావయవేషు సుందరీ చేతి కర్మధారయః - పంచాశద్వర్ణమయసుందరమూర్తిరితి భావః - తథా చోక్తం ॥శ్లో॥ పంచాశద్వర్ణమయీ పరదేవతా హి మే స్ఫురతీతి। పతిదేవతా ఉపాస్యమూర్తిర్యస్యాస్సా తథాభూతా ధర్మేణ నియంత్రణం నియమనం సన్మార్గానుల్లంఘనమితి యావత్ తేన పత్యుర్ముఖమేవ లక్ష్యం తస్మిన్ ఏకపాతినీభిః అత్యంతం పతంతీభిరపి కటాక్షాణాం వృత్తయః తాభిః పరిసరః సమీపదేశః॥ని॥ పర్యంతభూః పరిసర ఇత్యమరః - తస్మిన్నిష్యందమాత్రం తేన పరిపోషితా అభివర్ధితా జగతాం లోకానాం త్రయీ త్రితయం యస్యాస్సా తథాభూతా జాతాన్యుత్పన్నాని జాయమానాః ఇదానీముద్భవంతి జనిష్యమాణాని కాలాంతరే భవిష్యంతి చ యాని వస్తూని తేషాం స్వరూపాపి జాతరూపైకమయీ జాతైక వస్తుమ

యీవలక్ష్యమాణాపరిదృశ్యమానా త్రివిధవస్తురూపాయాఏకవిధవస్తు
రూపత్వే విరోధః తదాభాసస్తు జాతరూపం సువర్ణం తదేకమయీ వేతి న వి
రోధః॥ని॥ చామీకరం జాతరూపమిత్యమరః ధార్మికేషు కర్మనిష్ఠేషు ధర్మ
మయీ సుకృతమయీత్యర్థః॥ని॥ స్యాద్ధర్మమస్త్రియాం పుణ్యశ్రేయసీ సు
కృతం వృష ఇత్యమరః- విప్రేషు బ్రాహ్మణేషు విజ్ఞానమయీ శాస్త్రశిల్పా
దిజ్ఞానరూపేత్యర్థః ॥ని॥ మోక్షే ధీర్జ్ఞానమన్యత్ర విజ్ఞానం శిల్పశాస్త్ర
యోరిత్యమరః బాహుజాః క్షత్రియాః ॥ని॥ బాహుజః క్షత్రియో విరావి
త్యమరః - తేషు పరాక్రమమయీ శౌర్యస్వరూపేత్యర్థః రాజసు ప్రణతా
శేషసామంతేషు అధీశ్వరేష్విత్యర్థః ॥ని॥ రాజా తు ప్రణతాశేషసామంత
స్యాదధీశ్వర ఇత్యమరః - సంపన్మయీ శరారుషు ఘాతుకేషు॥ని॥ శరారు
ర్ఘాతుకో హింస్ర ఇత్యమరః- సాహసం దండో పాయ స్తన్మయీత్యర్థః॥ ని॥

కేషు విజ్ఞానమయీ విప్రేషు పరాక్రమమయీ బా
హుజేషు సంపన్మయీ రాజసు సాహసమయీ శరా
రిషు కారుణ్యమయీ భక్తేషు కామకలామయీ పరిణేత
రి విజయపతాకికా జనార్దనస్య జీవికా మకరధ్వజస్య మా
తా చరాచరాణాం మహిషీ నారాయణస్య సమలక్ష్యత

సాహసం తు దమో దండ ఇత్యమరః- భక్తేషు భక్తిమత్సు కారుణ్యమయీ
కృపారూపేత్యర్థః॥ని॥ కారుణ్యం కరుణా ఘృణేత్యమరః- పరిణేతరి వివా
హవిధినా స్వీకర్తరీత్యర్థః కామస్య కలా శిల్పం తన్మయీత్యర్థః జనార్ద
నస్య శ్రీహరేః జయపతాకికా జయధ్వజరూపేత్యర్థః ॥ని॥ పతాకా వై
జయంతీ స్యాత్కేతనం ధ్వజమస్త్రియామిత్యమరః - మకరధ్వజస్య మన్మ
థస్య జీవికా జీవనౌపధమిత్యర్థః చరాచరాణాం స్థావరజంగమానాం
మాతా జననీ మూలప్రకృతిత్వాత్తస్యా ఇతి భావః- నారాయణస్య వాసు
దేవస్య మహిషీ ॥ని॥ కృతాభిషేకా మహిషీ భోగిన్యోఽన్యా నృపస్త్రియ ఇ
త్యమరః - ఏవంవిధా సౌభాగ్యదేవతా మహాలక్ష్మీః సమాలక్ష్యత దృష్టా బ
భూవేత్యర్థః। తథా చోక్తం దేవీభాగవతే శ్లో॥ తతస్స్ఫురత్సహస్రాంశుశీ
తాంశుసదృశప్రభా । మహాలక్ష్మీ సముద్భూతా కౌసికమలేక్షణా । శ్రీ

యావల్లోకితా దేవా హర్షనిర్భరమానసాః। మునిశాపవినిర్ముక్తా గోవిందస్య కృపావశాత్। దూర్వాసాః ప్రాహ యత్పూర్వం శాపాంతం లోకరీతితః। కరిష్యత్యేవ గోవిందః కుశలాని సురాసురాః ఇతీతి।౭౫॥ అ॥ అథ మహాలక్ష్మీం వర్ణయతి॥ విరహేతి॥ తస్యా మహాలక్ష్మ్యాః కుటిలా అంగుళీయకవత్ వక్రతాం సహితా కచానాం శిరోరుహాణాం సంహతిః సమూహః॥ ని॥ కచః కేశశ్శిరోరుహ ఇత్యమరః- స్త్రియాంతు సంహతిబృందమితిచ। విరహః వియోగః తస్యాసహా సహమానేవ ఆననేందునా ముఖచం

సౌభాగ్యదేవతా।౭౫॥ ప॥* విరహాసహేవ సతతం విహి
తస్థితిరాననేందునా సవిధే। కువలయవనీవ రేజే కుటిలాక
చసంహతిస్తస్యాః॥౭౬॥ ప॥ కపోలౌ నిర్మాతుం కిల శకలమే
కం హిమరుచేర్వ్యాదాయాత్యాక్షీదసమమిదమస్యా ఇ

ంద్రేణ సహ సవిధే విహితా విరచితా స్థితిరవస్థానం యయా సా తథా భూతా కువలయవనీవ నీలోత్పలవనమివ రేజే ప్రచకాశే।౭౬॥ కపోలావితి॥ విధిర్బ్రహ్మా తదాతత్కాలే అస్యాః కపోలౌ గండదేశౌ॥ ని॥ అథస్త్రాచ్చుబుకం గండః కపోలౌ తత్పరా హనురిత్యమరః - నిర్మాతుం కిల నిర్మాణం కర్తుమివేత్యర్థః హిమరుచేః చంద్రస్య యదేకం శకలం ఖండమాదాయ గృహీత్వా ఇదమస్యాః అసమమనురూపం ఇతిమత్వా అత్యాక్షీత్ విససర్జేత్యర్థః అఖిలానాం దివిషదాం దేవానామాశ్చర్యం విస్మయకరం పరమంతచ్చంద్రశకలమద్యాపి పురమథితుః పరమేశ్వరస్య మకుటే శిరసి అవతంసభూతం ఉ

---

*విరహేతి॥ తస్యాః లక్ష్మ్యాః కుటిలాకచసంహతిః - స్యపదే ఇతి పాఠః స్వస్థానే ఇత్యర్థః విరహం వియోగమసహా అసహమానా ఆననేందునా ముఖచంద్రేణ సహ *వినాపి తద్యోగం తృతీయేతి సహార్థే తృతీయా- అతిసుందరోపి వ్యజ్యతే- సతతం విహితా స్థితిర్యయా- పక్షాంతరే ఆననేందునేతి కర్తరి తృతీయా - విహితస్థితిరిత్యత్ర తత్పక్షే షష్ఠీబహువ్రీహిః- కువలయావనీవ రేజే- అనేన కావిన్నాయికా వ్యజ్యతే- యథారూపహానస్య ప్రగల్భతయా సారాసారవివేకాధమాంగనాసక్తో భవేత్ తస్యాదితిధ్వనిరితి సుధియో విభావయంతు.

త్తంసీభూతంసద్వర్తతేకేల॥ని॥పుంస్యుత్తంసావతంసౌ వాకర్ణపూరేపి శేఖరఇత్యమరః॥౧౬॥కమలాసనేతి॥కవయః పండితాః॥ ని ॥ సంఖ్యావాన్ పండితఃకవిరిత్యమరః-కమలాసనపదం బ్రహ్మలక్షణపదం ప్రదదాతీతికమలాసనపదప్రదం-యద్వా - కమలాసనస్యపదప్రదం సంకేతస్థానపదం తథాభూతస్య ॥ ని॥ పదంవ్యవసితత్రాణస్థానలక్ష్మాంఘ్రివస్తుష్వి త్యమరః-బ్రహ్మణోమాతృత్వాత్తస్యా ఇతిభావః-మీనకేతనోమదనః॥ని ॥ ప్రద్యుమ్నోమీనకేతన ఇత్యమరః - తజ్జనకస్యకామసంజీవినీత్వాత్తస్యా ఇతిభావః - తన్నయనస్యలక్ష్మీనేత్రయుగ్మస్యేతితాత్పర్యార్థః॥కమలోపమాంపద్మసామ్యంమీనసాదృశ్యంమత్స్యోపమానమపికథయితుంగదితుంఅపత్రపంతేలజ్జంతఇత్యర్థః అత్రైదంబోధ్యం కమలమాసనంపీఠా

తివిధిః॥తదాశ్చర్యంమత్వాపరమమఖిలానాంవిపదాం
తదుత్తంసీభూతంపురమధితురద్యాపిమకుటే॥౧౬॥గ॥క
మలాసనపదప్రదస్యకమలోపమామీనకేతనజనకస్యమీ
నమపిసాదృశ్యమపి కథయితుమపత్రపంతేకవ యోపితన్
న్నయనస్య॥౨౦॥గ॥ కరగతకమలాఘ్రాణసంసక్తంతత్రై
త్యమౌక్తికమివవతస్యానాసామణిఃపరిణేమే॥౨౧॥ప॥ క

విరూపంయస్యసకమలాసనః॥ని ॥ పీఠాద్యమాసనమిత్యమరః - తత్పదప్రదస్యైకత్రమినాతేకతనంభృత్యకృత్యం యస్యసః మీనకేతనఃతజ్జనకస్యైత్యైకత్రవిగ్రహః ఏవంచయన్న యనలోకితో బ్రహ్మ పీఠవతత్కమలమధఃకృత్యతదుపరితిష్ఠతిఎవంయన్నయనావలోకితో మదనఃమీనమపికింకరికృత్యజీవతితాదృశలక్ష్మీనయనస్య కమలమీనాభ్యాం సామ్యంకథయితుంపండితానాంమహాలజ్జేతి సగూఢాశఇతి ॥ ని ॥ మందేథకేతనంకృత్యే కేతావుపనిమంత్రణఇత్యమరః ॥ ౨౦ ॥ కరేతి ॥ కరఃహస్తఃతంగతం యత్కమలంతస్య యదాఘ్రాణం గంధగ్రహణం తేనసంసక్తంసంక్రాంతంమౌక్తికంముక్తాఫలంఇవ కారోభిన్నక్రమః తస్యాశ్రీదేవ్యాః నాసామణిః నాసికాలంకారమణిస్సన్ పరిణేమఇవపరిణతోబభూషేత్యర్థః స్ఫురతి నాసాభరణేతిభావః ॥ ౨౧ ॥ స్వామితి॥మణిః

కామణిమయకర్ణభూషణమిత్యర్థః- కస్యాం శ్రుతౌ కస్మిన్ కర్ణే॥ ని॥ కర్ణికా తాళపత్రం స్యాత్కుండలం కర్ణవేష్టనం - కర్ణశబ్దగ్రహౌ శ్రోత్రమితి చామరః- మణికర్ణికా మణికర్ణీ తీర్థం॥ శ్లో॥ మణికర్ణికాసమం తీర్థం నాస్తి బ్రహ్మాండగోళకే- ఇతి కాశీరహస్యవచనాత్- కస్యాం శ్రుతౌ కస్మిన్ వేద ఇతి వ్యజ్యతే॥ ని॥ శ్రుతిః స్త్రీ వేద ఆమ్నాయ ఇతి కోశాభిధానాత్-అధిగతా విజ్ఞాతేత్యర్థః ఇతీత్థం ప్రలపతామనర్థకవచాంసి కథయతామిత్యర్థః॥ ని॥ ప్రలాపోనర్థకం వచ ఇత్యమరః - మూఢాః సదసద్వివేకరహితా ఆత్మానో యేషాం తేషాం ముఖాని వదనాని తేషాం ముద్రణం వాక్స్తంభనం తస్మాదిత్యర్థః - అశేషాస్సమస్తాః జనతాయా జనసమూహస్య యే భవే సంసారే తాపాః అధ్యాత్మికాధిదైవికాధిభౌతికాఖ్యాః తేషామపహంత్రీ నిహంత్రీత్యర్థః॥ ని॥ గ్రామతా జనతా ధూ

స్యాం శ్రుతావధిగతా మణికర్ణికేతి మూఢాత్మనాం ప్ర
లపతాం ముఖముద్రణాయ । ఆసీదశేషజనతాభవతా
పహంత్రీ మాతుః శ్రుతావధిగతా మణికర్ణకైవ ॥ ౧౭॥

గ॥ పద్మహస్తాయాశ్చ తస్యాః పాణికమలయోర్వివేకా

మ్యేత్యమరః- భవస్సంసారరుద్రయోరితి భాస్కరః - మణికర్ణికా మణిమయకర్ణభూషేత్యర్థః పూర్వవత్తీర్థమితి చ వ్యజ్యతే- ఏవకారో భిన్నక్రమః మాతుః అఖిలలోకజనన్యాః శ్రుతావేవ శ్రోత్ర ఏవేత్యర్థః- మాతుః త్రివిక్రమావతారే జగన్నిర్మాణకర్తుర్వాసుదేవస్యేతి చ వ్యజ్యతే- శ్రుతావేవ వేద ఏవేతి చ వ్యజ్యతే ఆసీత్ బభూవేత్యర్థః॥ శ్రు॥ ఛందాగ్ంసి జజ్ఞిరే తస్మాత్ । తస్మాత్తైపానాత్త్రయో వేదా అజాయంత అస్య నిశ్శ్వసితమేవైతదృగ్వేదో యజుర్వేద ఇత్యాది శ్రుతిభ్యస్తస్మాత్ పరమపూరుషాద్వేదా జాతా ఇతి శ్రూయంతే । తాదృశపరమపూరుషసంబంధిన్యామేవ శ్రుతావధిగతేత్యుత్తరమితి గూఢాశయః॥౧౭॥ పద్మహస్తాయా ఇతి॥ పద్మహస్తే యస్యాస్సా తథాభూతాయాస్తస్యా మహాలక్ష్మ్యాః కంకణాని కరభూషణాని॥ ని॥ పారిహార్యాంగులీముద్రాః సాకం కంకణం కరభూషణమిత్యమరః - కరశ్చ కమలం చేతి ద్వంద్వః తయోః కమల

యోర్ద్వివేకాయ అయంహస్తఇతిఇదంకమలమితిభేదజ్ఞానాయేత్యర్థః
చిహ్నతయాలక్షణత్వేన॥ని॥ చిహ్నంలక్ష్మచలక్షణమిత్యమరః- కల్పితా
నీవబద్ధానీవవిధాత్రేతి శేషః ప్రచకాశిరే బభురిత్యర్థః ॥ కాశృదీప్తావి
తిధాతోర్లిటి ధాతోరనభ్యాసస్యేతి ద్విత్వేకుహోశ్చురిత్యభ్యాసక
కారస్యచకారః హలాదిశ్శేషః॥౭౮॥ ఆజానేతి ॥ జనిమారభ్యఆజానం
సరళంమృదుళమిత్యర్థః-అస్యాఃమహాలక్ష్మ్యాఃహృదయం నిగవశేషంని
శ్శేషమేవకృత్స్నమేవేతియావత్ ఆవృణ్వతోః వ్యాప్నువతోరిత్యర్థః
కరినయోరితి శేషః కుచకుంభయోః కోపః రోషః తేన అరుణారక్తాః పుండ
రీకాక్షస్య శ్రీహరేః కటాక్షాః అపాంగదర్శనానీవ ॥ ని ॥ అపాంగౌనేత్ర
యోరంతౌ కటాక్షోపాంగ దర్శనఇత్యమరః కుంకుమంసువాసినీభిర్ని

యకల్పితాని చిహ్నతయేవకంకణాని ప్రచకాశిరే॥ ౭౮॥
గ॥ ఆజానసరళమస్యాహృదయ మావృణ్వతోరనపశేష
మేవకుచకుంభయోః కోపారుణాః కటాక్షా ఇవపుండరీ
కాక్షస్యకుంకుమపత్రభంగాదదృశిరే॥ ౭౯ ॥ ప॥ వక్త్రా
క్షిపాణిచరణాసనధారణాని పద్మానియానిషడిమానిహ
రిప్రియాయాః । ఉద్బుద్ధమేకమపితేషుకిలవ్యనక్తి సం

టిలదేశేధార్యమాణః కాశ్మీరజన్మాఖ్యచూర్ణవిశేషః తేనవిరచితానిప
త్రాణీతిశాకపార్థివాదిత్వాన్మధ్యమపదలోపీసమాసః తేషాంమకరి
కాదిపత్రాణాంభంగాః శకలాని॥ని॥ అథకుంకుమం । కాశ్మీరజన్మాగ్నిశి
ఖంవరంబాహ్లీకపీతనే । అనుబోధః పత్రలేఖాపత్రాంగుళిరిమేసమాఇతి
చామరః-భంగః ఖండేపరాజయఇతిభాస్కరశ్చ॥ దదృశిరే దృష్టా బభూ-
వురిత్యర్థః ॥ ౭౯ ॥ వక్త్రేతి॥ హరిప్రియాలక్ష్మీః॥ ని ॥ కమలా శ్రీర్హ
రిప్రియేత్యమరః- తస్యాః షట్ షట్సంఖ్యాకాని ఇమాని దృశ్యమానా
ని ప్రసిద్ధానీతివార్థః-వక్త్రాక్షిపాణిచరణాసనరూపాణిధారణానిహ
స్తధృతకమలంచేతియానిపద్మానివర్తంతఇతి శేషః॥ని॥ వాప్రంసిపద్మం
నళినమిత్యమరః - తేషుషట్కమలేషుఏక మపికమలంఉద్బుద్ధంసమ్యగ్వి
కసితంధ్యాతమితియావత్॥ ని ॥ బుద్ధం బుధితంమనితంవిదితంప్రతిపన్నమ

వసితావగతఇత్యమరః - సంసారఃజననమరణప్రవాహః సచమోహః అహమాద్యభిమానఃసచసంసారమోహఏవరజనీతమీ॥ని॥ రజనీయామినీతమీత్యమరః - తాంఅణుమాత్రేణ శిష్యతఇత్యణుమాత్రశేషఃఅవశిష్టలేశాంశేత్యర్థఃతథాభూతాంవ్యనక్తికిలకరోతిఖల్విత్యర్థః - అత్రకిలేతివార్తాయాం॥ని॥ వార్తాసంభావ్యయోఃకిలేత్యమరః - సర్వేషాంవక్త్రాదికమలానాంధ్యానేకింవక్తవ్యమితిభావః॥ ౧౮ ॥ పద్మఇతి॥ యాలక్ష్మీఃపద్మైకమలేస్వయమితిశేషఃనివేశ్యఉషిత్వేతి యావత్ పద్మం కమలమేవపరిగృహ్యచహస్తేధృత్వాచేత్యర్థః - అఖిలంసమస్తంపద్మేషురాగోనురాగః ॥ ని ॥ రాగోనురాగేమాత్సర్యేలాక్షాదారక్తిమత్విషోరితిభాస్కరః-తంఉదాజహారజహారేత్యర్థః - అథవాఉపపాదయామాసేత్యర్థః॥ ని॥ ఉపోద్ఘాతఉదాహారఇత్యమరః - అత్రయా

సారమోహరజనీమణుమాత్రశేషాం॥౧౮॥ప ॥ పద్మని
వేశ్యపరిగృహ్యచపద్మమేవసాపద్మరాగ మఖిలం స్వము
దాజహార। తస్యాశ్శ్రియస్సముచితానిహితన్మయానితా
టంకకంకణముఖానివిభూషణాని॥౧౯॥ప॥విహారోప్యే
తస్యావికసతి సరోజేచరణయోఃప్రసూతే లౌహిత్యం

లక్ష్మీఃఅఖిలంపద్మరాగం-శోణరత్నం ॥ ని ॥ శోణరత్నంరోహితకంపద్మరాగోథమౌక్తికమిత్యమరః - స్వంస్వకీయమిత్యర్థః ॥ ని ॥ స్వోజ్ఞాతావాత్మనిస్వం త్రిష్వాత్మీయేస్వోస్త్రియాంధన ఇత్యమరః - ఉదాజహార ఆచఖ్యావితిచవ్యజ్యతే - తస్యాఃశ్రియోదేవ్యాఃతాటంకకంకణముఖాని కుండలవలయాంగుళీయకప్రభృతీనిత్యర్థః-విభూషణానిఆభరణానితన్మయానిహిపద్మరాగమాణిక్యప్రచురాణ్యేవేత్యర్థః॥ని॥హిహేతావవధారణఇత్యమరః-సముచితానియోగ్యాని॥ని॥సముచితోజ్ఞాతేభ్యస్తే సమంజసఇతినానార్థమాలా॥౧౯॥విహారఇతి ॥ వికసితంఉన్మీలితంయత్సరసిజం కమలంతస్మిన్ విహారఃవిహరణమపిసంచారోపీత్యర్థః ఏతస్యాశ్శ్రీదేవ్యాశ్చరణయోః లౌహిత్యమారుణ్యం ప్రసూతే యదిజనయతిచేదిత్యర్థః- కమలాపేక్షయాదేవీచరణయోఃమృదుత్వాదితిభావః - సాసు

ముఖీలక్ష్మీఃకుత్రకస్మిన్ దేశేచరతువిహరేదిత్యర్థః-చరతేస్సంభావనాయాంలోట్ - ఇతీత్థం ధ్యాయంధ్యాయం ధ్యాత్వాధ్యాత్వేత్యర్థః హృషీకేశః శ్రీనారాయణఃనవనీతంహయ్యంగవీన ।ని॥ నవనీతం - ద్యో ధృతం-తత్తుహయ్యంగవీనంయదిత్యమరః - తస్మాదపిమృదుః కోమలే॥ ని॥కోమలంమృదులంమృద్విత్యమరః - నిజేస్వీయహృదయమేవ భవనం సదనంతస్మిన్ వాసంస్థితిం ఉచితం యోగ్యమితిమేనే బుబుధఇత్యర్థః పతివ్రతాయాస్తస్యాః పతిశరణత్వమర్హమితిభావః॥ ౨ ॥ తతఇతి త తోనంతరంసహస్రసంఖ్యాకాః యేఆదిత్యాస్సూర్యాఃతేషాం వర్చస్తే జఇవవర్చోయస్యసః॥ ని ॥ తేజఃపురీషయోర్వర్చఇత్యమరః తథాభూతేనకౌస్తుభేనమణినాసహ॥ని॥కౌస్తుభోమణిరిత్యమరః - సాగరాత్సము

యదిచరతుసాకుత్రసుముఖీ। ఇతిధ్యాయంధ్యాయన్మృ
దునినవనీతాదపినిజేహృషీకేశో మేనేహృదయే భవనే
వాసముచితం॥౨॥ తతస్తుఃంగితవేదినీమంగళదేవ
తాపరివృతావిభూతిభిఃపశ్యత్సుదేవాసురేషు సహస్రా
దిత్యవర్చసాసహకౌస్తుభేనసాగరాదుత్తరంతీపద్మేనస
హచింతామణిమపిపాణినాధారయంతీభుజాద్భుజాంత

రాత్ * ల్యబ్లోపేకర్మణిపంచమీ - ఉత్తరంతీ ఉద్గచ్ఛంతీత్యర్థః ప ద్మేనకమలేనసహ చింతామణించింతామాణిక్యమపిపాణినా॥ నిజహస్తే నధారయంతీధృతవంతీత్యర్థః తస్యభగవతఃఇంగితంఅభిప్రాయం॥ ని॥ ఇంగితంస్యాభిప్రాయేగమనేవిషయేప్రమాణితిహలాయుధః - తస్యవేదినీవిదితవతీత్యర్థః అతఏవవిభూతిభిఃస్వాపరివారశక్తిభిః పరివృతామంగళదేవతారమాదేవీ॥ని॥రమామంగళదేవతేత్యమరః- భూభుజాంరాజ్ఞాంభుజాత్ ఏకేషాం భువిహాయేత్యర్థః భుజాంతరంఅన్యం భుజమిత్యర్థఃఅన్యేషాంభుజమితియావత్-చరంతీసంచరంతీ స్వభావచాంచల్యాదితిభావః - అతఏవకృతశిక్షేవచిరతాభ్యాసేవ భూవల్లభస్య భూమిదయితస్యశ్రీహరేఃభుజాంతరంవక్షస్థలమేవేత్యర్థః॥ ని ॥ సనాక్రోడంభుజాంతరం।ఉరోవత్సంచవక్షశ్చేత్యమరః॥సమారురోహప్రవివేశ

త్యర్థః-తథాచోక్తంశ్రీభాగవతే॥శ్లో॥ తస్థానిధాయనికటే తదురస్స్వ ధామస॥వ్రీడహాసవికసన్నయనేనయాతా। తస్యాశ్శ్రియస్త్రిజగతోజ నకోజనన్యావక్షోనివాసమకరోత్పరమంవిభూతేః ॥ ౩౦ ॥ దివ్యాఇతి ॥ సు ... ణం ... దయస్తైరప్యజ్ఞాతమవిదితం హరేర్నారాయణస్య హృదయమేవఅంతఃపురం॥ని॥ స్త్ర్యాగారంభూభుజామంతః పురంస్యాదవ రోధనమిత్యమరః - ఆరూఢాంప్రవిష్టాంతాంశ్రీదేవీంఅభితఃపరితఃది వ్యాఃదివిభవాఇత్యర్థః దుందుభయఃభేర్యః ॥ ని ॥ భేరీస్త్రీదుందుభిఃపు మానిత్యమరః-వినేదుఃదధ్వనురిత్యర్థః-నదశబ్దఇతిధాతోః॥అత్రఏకహ ల్మధ్యేనాదేశాదేర్లిటీతిసూత్రేణైత్వమభ్యాసలోపశ్చ - కిన్నరాఃదేవ యోనివిశేషాఃస్నిగ్ధంమధురంయథాభవతితథాజగుః గా

రమేవభూవల్లభస్యసమారురోహ॥౩౦॥ప॥ దివ్యాదుం
దుభయో వినేదురభితస్స్నిగ్ధంజగుః కిన్నరాజానంతః
పరదేవతాంజయజయేత్యస్తావిషుస్తాపసాః।అమ్లానైర్వ
వృషు స్సుమైరభి నవై రాశ్చర్య మేఘాశ్చతా మారూ
ఢాంహృదయంహరేరవిశుద్ధైరజ్ఞాతమంతః పురః॥౩౧॥
ప ॥ చంద్రంచంద్రికయేవచండకిరణందీప్త్యేవశక్త్యాత

... రిత్యర్థః తాపసాఃతపస్వినఃపరదేవతాంజానంతఃవిదంతస్సం జయేత్యస్తావిషుః స్తుతించక్రురిత్యర్థః - ఆశ్చర్యకరాశ్చతేమే ... తే ... ర్మహా ... యాఃవిస్మయకరమేఘాఇత్యర్థఃఅమ్లానైః మ్లానరహి ... ఃసురభిళైఃసుగంధిభిరిత్యర్థఃసుమైః పుష్పైః॥ని॥ప్రసూనంకుసుమం సుమమిత్యమరఃవవృషుః వృష్టించక్రురిత్యర్థః - తథాచోక్తంశ్రీభాగ వతే॥శ్లో॥శంఖతూర్యమృదంగానాంవాదిత్రాణాంపృథక్స్వనం। దేవా నుగానాంసస్త్రీణాం నృత్యతాం గాయతామభూత్। బ్రహ్మరుద్రాం గిరోముఖ్యాస్సర్వేవిశ్వసృజోవిభుం। ఈడిరేవివిధైర్మంత్రైఃతల్లింగైః పుష్పవర్షిణఇతి॥౩౧॥చంద్రమితి॥ చంద్రంచంద్రికయేవజ్యోత్స్నయే వ ॥ ని ॥ చంద్రికాకౌముదీజ్యోత్స్నేత్యమరః- చండకిరణంతిగ్మాంశుందీ ప్త్యేవప్రభయేవ॥ని॥ భాశ్ఛవిద్యుతిదీప్తయఇత్యమరః అనన్యయాస్వా

భిన్నయా తయా శక్త్యా ఉభయోరపి మూలప్రకృతిత్వాదితి భావః - నిత్య మనవరతమాశ్లిష్టం ఆలింగితమపి॥ని॥ నిత్యానవరతాజస్రమిత్యమరః-త దానీం తత్కాలఇవమిళితం శ్లిష్టం దేవం నారాయణం వాసవో దేవేంద్రః దర్శందర్శం దృష్ట్వాదృష్ట్వాపి అనివృతాం తృప్తిమప్రాప్తామిత్యర్థః అ సేచనకత్వాత్తస్యేతి భావః - అక్ష్ణాం నేత్రాణాం దశశతీ సహస్రమి త్యర్థః పాదయోః కిరన్ ప్రక్షిపన్ సన్ కమలాలయాం మహాలక్ష్మీం పు నరభిముఖీకర్తుం స్వస్మిన్ ప్రసాదాభిముఖాం కర్తుమిత్యర్థః అస్తావీత్ స్తుతించ కారేత్యర్థః ష్టుఞ్ స్తుతావితి ధాతోర్లుఙి సిచివృద్ధిః పరస్మైపదే ష్వితి వృద్ధిః॥౭౬॥ భగవతీతి॥ భక్తవత్సలా అస్మదాది సేవకానుగ్రహతత్ప రా తస్యాస్సంబుద్ధిః భగవతి జగజ్జనని జగన్మాతః భవత్యా వినాకృతః త్వ

యాసిత్యాశ్లిష్టమనస్యయాపి మిళితం దేవం తదానీమివ।
దర్శందర్శమనివృతాం దశశతీమక్ష్ణాం కిరన్పాదయో
రస్తావీత్ కమలాలయామభిముఖీకర్తుం పునర్వాసవః॥
౭౬॥గ॥ భగవతి జగజ్జనని భక్తవత్సలే పరమః పుమాన్ నపి
భవత్యా వినాకృతోపి నీహార ఇవ భానుమాన్నిదాఘాంత
ఇవ చంద్రమా నానందయామాస నయనాని మాదృశాం॥
౭౧॥ అధునాతు॥ప॥ యా త్వేషా తులసీతి వక్షసి హరేర్యా

యా విరహితః వియుక్తః॥ పరమః పుమాన్ నారాయణోపీతి తాత్పర్యార్థః- నీహారః హిమం॥ ని ॥ అవశ్యాయస్తు నీహార ఇత్యమరః అస్మిన్ భానుమాన్ సూర్య ఇవ నిదాఘాంతే వర్షాకాల ప్రారంభే చంద్రమా ఇవ మాదృశాం న యనానినానందయామాస నాహ్లాదయామాసేత్యర్థః - త్వత్సాన్నిధ్య మంతరా దర్శనీయోపి అదర్శనీయో భవతీతి భావః॥౭౧॥ యేతి॥ హరేర్నా రాయణస్య వక్షసి ఉరః స్థలే॥ని॥ ఉరో వత్సం చ వక్షశ్చేత్యమరః - యైషా తు లసీత్యాఖ్యయా నామధేయేన॥ని॥ ఆఖ్యాహ్వే అభిధానం చేత్యమరః-యా కాపి వన్యౌషధిస్తు వనోత్పన్నౌషధి విశేషః వర్తతే వనమాలారూపేణేతి భావః - శ్రీవత్స ఇత్యాఖ్యయా బహుమతః సంమతః యః శ్చతిలకాలకః హో మావర్తః వర్తులః విశేషః లాంఛనరూపేణేతి భావః ధ్యాయతాం ధ్యానం

కుర్వతాం శమవతాం శాంతాంతర్ముఖానామిత్యర్థః ఆలంబనంధ్యాయతా స్పదంతద్ద్వయమపితులసీ శ్రీవత్సోభయమిత్యర్థః హేపద్మాక్షి శ్రీః తే తవ చారుణీసుందరే యే చరణేపదే॥ని॥పదంఘ్రిశ్చరణోస్త్రియామిత్యమరః-తయోః న్యాసేన విన్యాసేన చారూణాం సుందరాణాం మధ్యే చారుసుందరమిత్యర్థః॥ని॥సుందరంరుచిరంచారుసుషమంసాధుశోభనమిత్యమరః-ఆసీత్ అధూత్ హంతేతిహర్షే॥౨౩॥యామితి॥ హేజనని ఇయంతం కాలంఏతావత కాలఇత్యర్థః అరాతయశ్శత్రవః॥ని॥ అభియాతిపరారాతిప్రత్యర్థిపరిపంథినఇత్యమరః-తేషాంభవనాని సదనేష్విత్యర్థః- ఉభయత్ర * కాలాధ్వనోరత్యంత సంయోగ ఇతిద్వితీయా - ఆసేదుషీం

కాపివన్యౌషధీర్యశ్చాసౌ తిలకాలకో బహుమత శ్రీవత్స
ఇత్యాఖ్యయా। హంతాసీత్తదపిద్వయంశమవతామా
లంబనంధ్యాయతాంచారూణామపిచారు చారుచరణ
న్యాసేనపద్మాక్షితే॥౨౩॥గ॥యామేవభవతీమియంతం
కాలమాసేదుషీమరాతిభవనానిమణిప్రభామివమ
హోరగఫణాగతామాలత్యచకితోస్మి।౩౨॥గ॥ తా
మేవసర్వలోకశరణ్యాస్యభగవతస్సరసిజేక్షణస్య వక్షో
గతామాలక్షయన్సర్వతోనిర్వృతోస్మి॥౩౩॥ప॥ అజ్ఞా

స్థితామిత్యర్థః అథవాకర్మణిద్వితీయా - ఏతావంతంకాలం హేమాతః శత్రుభవనమేవాశ్రిత్య ఆసేదుషీమిత్యస్య సంప్రాప్తామిత్యర్థో వాచ్య ఇతిబోధ్యం-యామేవభవతీంత్వామిత్యర్థః మహోరగయః ఉరగః సర్పః తస్యఫణాగతాం ఫణామాశ్రితాంప్రభాంత్విషమివ సమాలక్ష్యదృష్ట్వా చకితచకితోత్యంతభీతః అస్మి అభవమిత్యర్థః * వర్తమానసామీప్యేవ ర్తమానవద్వేతిలడితిబోధ్యం॥౩౧॥ తామితి॥ తాంభవతీమేవ అఖిలలోకానాంశరణ్యః సంరక్షణధురీణః తథాభూతస్యభగవతః సరసిజేక్షణస్యపుండరీకాక్షస్యవక్షోగతాం ఉరస్థలగతాం ఆలక్షయన్ పశ్యన్ అహంనిర్వృతః సుఖితోస్మిభవామీత్యర్థః॥౩౩॥అజ్ఞానాదితి॥అజ్ఞానాత్ స్వరూపమాహాత్మ్యపరిజ్ఞానాత్ అపిచ - హేమాతః తే తవచ అతిలాలనాత్ప్రే

మాతిశయకరణాత్ మాద్యతామదభాజేత్యర్థః ॥ మయా ఇంద్రేణ వరదై
వతస్య అంబికాయా ఇత్యర్థః నిర్మాల్యే ధృతమాలాపి షయేఉచ్ఛృంఖలం
నిర్నిరోధం అమర్యాదం యథా తథేతి యావత్ కించిదీషత్ యచ్చరితం అ
పచరితమిత్యర్థః ॥ అపచారప్రకారశ్చ దేవీభాగవతే. శ్లో॥ దుర్వాసాశ్శం
కరస్యాంశశ్చచార పృథివీమిమాం । సదదర్శ స్రజం దివ్యాం దేవ్యావిద్యా
ధరీకరే । తాంయయాచే స్రజం దేవ్యా విద్యాధరవధూం మునిః । యాచితా
మునినా గీతా మాలాం విద్యాధరాంగనా । దదౌ తస్మై స్రజం దేవ్యాస్సాద
రం ప్రణిపత్య తం । తామథాయాత్మనో మూర్ధ్ని స్రజం స మునిసత్త
మః । త్రైలోక్యాధిపతిం దేవం సంముఖే ధశచీపతిం । దృష్ట్వైవ శక్రం దు
ర్వాసాః కృపాళుర్మునిసత్తమః । దేవ్యాస్స్రజం స్వశిరసస్సుగంధోన్మత్తష
ట్పదాం । ఆదాయ హస్తాచ్ఛక్రాయ సిక్షేపోన్మత్తవన్మునిః । సాగృహీతా

నాదతి లాలనాదపిచ తే మాతర్మయా మాద్యతా నిర్మా
ల్యే వరదైవతస్య చలితం యత్కించిదుచ్ఛృంఖలం । త
త్క్షంతవ్యమనన్యవేదిని చిరాపన్నే ప్రపన్నే మయీత్యా
ఖ్యాతం మఘవతమాదిజననీ దృష్ట్వా దయామాససా ॥

తుశక్రేణ చక్షుషోర్న్యర్పితా పురా । శిరసానధృతా భక్త్యా నాఘ్రాతా
మరదృష్టతః । సావజ్ఞమేకహస్తేన స్రగైరావతమూర్ధని । న్యస్తార రాజ
కైలాసశిఖరే జాహ్నవీయ థేత్యాదినా ॥ హే అనన్యం పరకీయం వేదితుం శీ
లం యస్యాస్సా అనన్యవేదినీ సా న భవతీత్యనన్యవేదినీ తస్యాస్సంబుద్ధి సర్వే
వ యంత్వత్పుత్రత్వాదితి భావః - చిరాదాపన్నః విపదం ప్రాప్తః ॥ ని॥ అప
న్న ఆపత్ప్రాప్తస్యాదిత్యమరః - తథాభూతే ప్రపన్నశ్శరణాగతః తథా
భూతే మయి విషయే తత్పరదేవతాపచారలక్షణమాగః క్షంతవ్యం సోఢవ్య
మిత్యర్థః ఇతీత్థమాఖ్యాతం విజ్ఞాపయంతం మఘవంతమింద్రం ఆదిజననీ
ఆదిమాతా సా లక్ష్మీః దృష్ట్వా అవలోకనేన ॥ స ॥ దృష్టిర్జ్ఞానేక్ష్ణి దర్శన ఇత్య
మరః - దయామాస అనుజగ్రాహ ॥ దయ దాన ఇతి ధాతోః * దయా
యాసశ్చేత్యామ్ కాస్ ప్రత్యయాద్ ఆమంత్రే లిట్యితి సధాతోరను

ప్రయోగః॥ ౨౪॥ పునరితి॥ ఏవం వాదిని అభిదధానే మఘవతి దేవేంద్రే సతి
పతంతీం ప్రసరంతీం ప్రసాదోపగ్రహాః తేనవిమలాం నిర్మలశీతలాం ప్రా
ణవల్లభస్య ప్రాణదయితస్య శ్రీహరేః దృశం పశ్యంతీవాలక్ష్మీః తచ్చింతా
యాస్స్మృతేరనురూపమనుగుణం॥ని॥ స్యాచ్చింతాస్మృతిరాధ్యాన మిత్య
మరః- చింతామణినాత మింద్రమాహ్లాదయామాస తోషయామాసేత్య
ర్థః॥ ౩౪ ॥ ఇత్థమితి ॥ ఇయతి ఏతావత్యపి సంవిధానే సందర్భే చలతిసతి
పరమేశ్వరస్య శ్రీహరేః మఘవతి దేవేంద్రే విషయే పక్షపాతే అభిమానే
పశోర్మ్యాకస్యాపి ప్రవ్యక్తైః స్పష్టైసతి ప్రకృత్యైవస్వభావేనైవ మదాం

౨౪॥గ॥ అపిచ॥ పునరేవం వాదిని మఘవతి పతంతీం పశ్యం
తీం ప్రసాద విమలాం దృశం ప్రాణవల్లభస్య చింతాను
రూపమేవ తస్య చింతామణినా తమాహ్లాదయా మాస॥
౩౪॥గ॥ ఇత్థమియత్యపి చలతి సంవిధానే ప్రవ్యక్తే చ పశో
రపి పక్షపాతే మఘవతి పరమేశ్వరస్య మదాంధాః ప్రకృ
త్యైవ మాయయా చ విశిష్య మోహితా మహాసురాః ॥
౩౫ ॥ గ ॥ కింగతమేతైరతిక్షుద్రైః కించిత్తు వయమనువ
ర్తమానాః క్షణమపహరిష్యామస్సుధామిత్యంత నిహి
తేన ఛద్మనా పద్మనాభమనురుధ్యావతస్థిరే॥ ౩౬॥ప॥ అథ
మథనవిషణ్ణ దేవాసురస్తామ జీవాతుభిః శ్రమశిథిలిత బంధ

ధాః మత్తాః విశిష్య మాయయా చ విమోహితాః మహాసురాః॥ ౩౫॥ కింగత
మితి॥ అతిక్షుద్రైః అతిజఘన్యైరితి తాత్పర్యార్థః - ఏతైరింద్రాద్యైవితీ
ర్ణైః వస్తుభిరిత్యర్థః కింగతం నః కిమపగతమిత్యర్థః వయం కించిత్ క్ష
ణం వయమనువర్తమానాః అనుసరంతః సుధామపహరిష్యామః ఇతీత్థం
అంతః నిహితేన విన్యస్తేన ఛద్మనా కైతవేన॥ ని ॥ కపటోస్త్రీ వ్యాజడంభో
పధయశ్ఛద్మకైతవ ఇత్యమరః- పద్మనాభం శ్రీహరిం అనురుధ్య అనుసృత్య
అవతస్థిరే స్థితవ త ఇత్యర్థః * సమవప్రవిభ్యస్థ ఇత్యాత్మనేపదం॥ ౩౬॥
అథేతి॥ అథానంతరం మథనేన విషణ్ణాః దుఃఖితా యే దేవాసురాః తేషాం
స్తామస్సమూహః తస్య జీవాతుభిః జీవనౌషధైరిత్యర్థః॥ని॥ జీవాతుర్జీ

వనౌషధమిత్యమరః- శ్రమేణ శిథిలితః శిథిలీకృతః భోగః కాయో యస్య స
తథాభూతః యః వాతం పవనం ధయతి పిబతీతి వాతంధయః సర్పో వాసుకిః
తస్య యే ప్రాణాః తేషాం నాడింధమాః స్వర్ణకారాః॥ని॥ నాడింధమస్స్వ
ర్ణకార ఇత్యమరః- కలాదో రుక్మకారక ఇతి చ - తథాభూతైః వ్యత్యస్త
ప్రాణశరీరయోస్సమీకరణాన్నాడింధమసామ్యమితి భావః- దయాయా
స్సారః స్థిరాంశః తేన పుష్టైః పరిపుష్టైః శ్రియః శ్రీదేవ్యాః అపాఙ్గైః క
టాక్షైః శిశిరితాః శీతలీకృతాని హృదయాని యేషాం తే తథాభూతాస్సం
తః దేవరక్షాంస్యేవ భటాః దేవాసురా ఇత్యర్థః పునరపి జలరాశిం అక్షో
భయన్ మమన్థురిత్యర్థః॥౭౫॥ తత ఇతి॥ తతః పునర్మథనానన్తరం సంత
తం సంతన్యమానం బహులీక్రియమాణం యన్మథనం తదేవ నిర్బంధః నిరో

వాతంధయప్రాణనాడింధమైః । శిశిరితహృదయాద
యాసారతుంగైరపాంగైః శ్రియః పునరపి జలరాశిమ
క్షోభయన్ దేవరక్షోభటాః॥౭౫।౫॥ తతో నిరన్తరసం
తన్యమానమన్థననిర్బంధనిర్విణ్ణ ఇవ సర్వస్వహరణస
ముత్పన్నవైరాగ్య ఇవ తనయావియోగతరళాంతఃకర
ణ ఇవ వరుణాలయస్త్రిజగదగదంకారాంకితేన దివ్యౌష

ధః తస్మాన్నిర్విణ్ణ ఇవ దుఃఖిత ఇవ సర్వాణి యాని స్వాని ధనాని॥ని॥ స్వో
స్త్రియాం ధన ఇత్యమరః - తేషాం హరణం గ్రహణం తస్మాదేవ సముత్ప
న్నం తమావిర్భూతం వైరాగ్యం విరాగః యస్య స తథాభూత ఇవ తనయ
యా పుత్ర్యా మహాలక్ష్మ్యా యో వియోగః భర్తృగృహప్రేషణలక్ష
ణో విరహ ఇత్యర్థః- తేన తరళమనవస్థితం అంతఃకరణం యస్య స తథా
భూత ఇవ వరుణాలయస్సముద్రః - త్రయాణాం జగతాం సమాహారః త్రి
జగత్ తస్య అగదంకారో వైద్యః॥ని॥ రోగహార్యగదంకార ఇత్యమరః- త్రి
జగదగదంకార ఇతి యద్బిరుదం ఇతరవైలక్షణ్యస్య స్వగుణస్య చ ద్యోతకం
లక్షణమిత్యర్థః తేన అంకితః చిహ్నితః తథాభూతేన- దివ్యాని ఉత్తమాని
యాని ఔషధాని భేషజాని॥ని॥ భేషజౌషధభైషజ్యాన్యగదో జాయురిత్య
పీత్యమరః- తైః పరివృతో యుక్తం తథాభూతేన కరౌ కమలే ఇవ కరకమలే

త్రాభ్యాం గృహీతః విధృతో యః కనకకుంభః సువర్ణమయకలశః తేన సం
భృతం ధృతం యదమృతం తస్య యో గంధః పరిమళం తేన మంధరః మేదురః
యః గంధవహో వాయుః తస్య స్పందమాత్రమీషత్సంచారః తేన నియం
త్రితాః నిగృహీతాః జరామరణం చ అవిద్యాస్మితా రాగద్వేషాభినివేశల
క్షణపంచక్లేశా ఏవ పాశాశ్చేతి యస్య స తథాభూ తేన జగతాం లోకానా
మనుగ్రహీతుమిచ్ఛా అనుజిఘృక్షా తదర్థం గృహీతః స్వీకృతః తథాభూ
తేన జనార్దనస్య శ్రీహరేర్మూర్తిభేదేన అవతారభేదేవస్థితేన భగవ
తా షడ్గుణైశ్వర్యశాలినా ధన్వంతరిణా సహ ఆవిర్భూయ సమాగత్యేత్య
ర్థః భూయసా అధికేన భక్తిభారేణ అనురాగవిశేషేణేత్యర్థః - పూ

ర్ధీ పరిధృతేన కరకమలగృహీతకనకకుంభసంభృతామృత
గంధమంధరవహస్పందమాత్రనియంత్రితజరామరణ
క్లేశపాశేన జగదనుజిఘృక్షాగృహీతేన జనార్దనస్యైవ
మూర్తిభేదేన భగవతా ధన్వంతరిణా సమమావిర్భూయ
భూయసా భక్తిభారేణ పురుషోత్తమం ప్రణిపత్య పరిష్టు
వన్నాదాయ తస్య కరాదమృతకలశమగ్రే నివేదయన్నిద
మాచచక్షే ॥ ౩౭ ॥ ప ॥ త్వమసి పరం బ్రహ్మ త్వం నాథ స
ర్వజనాంతరస్త్వమసి మమ శరణ్యం వస్తుస్థలేషు జలేషు చ ।

జ్యేష్వనురాగో భక్తిరిత్యభియుక్తవచనాత్ - పురుషోత్తమం శ్రీహరిం
ప్రణి ప్రణిపత్య నమస్కృత్య పరిష్టువన్ స్తుతిం కుర్వన్నిత్యర్థః తస్య ధన్వం
తరేరిత్యర్థః కరాద్ధస్తాత్ స్వయమితి శేషః అమృతభరితః కలశః అమృత
కలశః తమాదాయ గృహీత్వా అగ్రే వాసుదేవపురోభాగే నివేదయన్నిక్షి
ప్య నివేదయన్నిత్యర్థః ఇదం వచనమాచచక్షే జగాదేత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ త్వమి
తి ॥ హే నాథ జగదధిపతే త్వం పరమం సర్వోత్కృష్టం బ్రహ్మాసి త్వం సర్వ
జనానాం అంతరః అంతరాత్మేత్యర్థః ॥ శ్రు ॥ అన్యోంతర ఆత్మానందమ
య ఇతి శ్రుతిః - స్థలేషు భూభాగేషు జలేషు రమ్యం రమణీయం కిం వస్తు కః
పదార్థః అవశే అనధీనే అస్వాధీనం సద్వర్తతే ఇహ ఇదానీం లక్ష్మీపతేస్త
వ కృపణైః కదర్యైః కుత్సితస్వామిభిరిత్యర్థః ॥ ని ॥ కదర్యే కృపణక్షుద్రకిం

పచానమితంపచా ఇత్యమరః - జనైః ఉపదాతవ్యం దేయం వస్తు కిం న కిమపీతి భావః హే స్వామిన్ తదపి తథాపి తత్త్వం త్వత్స్వరూపం॥ని॥ తత్త్వం విలంబమానేఽపి స్వరూపే పరమాత్మనీతి భాసురః - తస్య నివేదనాత్ పరిజ్ఞానాత్ అస్మాసు విషయే దయసే అనుగృహ్ణాసి పాసీతి వార్థః-దయ దానగతి రక్షణ హింసాదానేష్వితి ధాతోర్లడ్రూపమేతత్॥శ్లో॥జ్ఞానీ స చ మమ ప్రియ ఇతి శాస్త్రాదితి భావః॥౨౬॥అపిచేతి ॥ గాం కామధేనుం అశ్వముచ్చైశ్శ్రవసం కరిణమైరావతం మణిం చింతామణిం కౌస్తుభమాణిక్యే మణీ ఇతి ద్వివచనాంతస్సుపాఠః హిమకరం చంద్రం కన్యాః రంభాద్యప్సరసః అద్భుతానాశ్చర్యకరాన్ తరూన్ పారిజాతాదివృక్షాన్ అన్నం అదనీయమమృతం సు

తవకిముపదాతవ్యం లక్ష్మీపతే కృపణైర్జనై స్తదపి దయ
సే స్వామిన్నస్మాసు తత్త్వనివేదనాత్॥౨౬॥ప॥ అపిచ॥ గా
మశ్వకకరిణం మణిం హిమకరం కన్యాస్తరూనద్భుతాన
న్నం చామృతమంతతస్త్రిజగతీజీవాతుమేతాం సుతాం।
ప్రాణాచార్యమముం చ తే చరణయోః ప్రాణైస్సమం వి
న్యస్య స్వామిన్ కామపి తే ప్రసాదకణికాం యాచే ద
యాచేన్మయి॥౨౭॥ప॥వదతిమధురమిత్థం వల్లభే వాహినీ
నాం జనయితరి రమాయా జాతహర్షో ముకుందః।సకరుణ

థామిత్యర్థః త్రిజగతీనాం జీవాతుం జీవనహేతుం ఏతాం త్వదురసి పరిదృశ్యమానాం సుతాం మత్పుత్రీం మహాలక్ష్మీం ప్రాణానామాచార్యః ప్రతిష్ఠాపనాచార్యః తథాభూతం అముం ధన్వంతరించ ప్రాణైస్సమం మత్వా ప్రాణైస్సహ తే తవ చరణయోర్విన్యస్య సమర్పయన్నహమితి శేషః మయి కృపా దయా అస్తి చేత్ కామపి ప్రసాదకణికామనుగ్రహలేశం యాచే ప్రార్థయామీత్యర్థః॥౨౭॥వదతీతి ॥ రమాయా జనయితరి పితరి వాహినీవల్లభే నదీభర్తరి సముద్రే॥ ని ॥ సేనానద్యోస్తు వాహినీత్యమరః- ఇత్థముక్తప్రకారం మధురం మనోహరం యథాతథా వదతి విజ్ఞాపయతి సతి జాతః సముత్పన్నః హర్షః ఆనందో యస్య స తథాభూతః ముకుందో నారాయణః సానురాగైః ప్రేమసహితైః అపాంగైః కటాక్షైరనుగృహ్ణన్

ప్రసాదంకుర్వన్ సన్ ఏనం సముద్రం ప్రతి * ద్వితీయా ఔ స్వేనఇతివి
నాదేశః-అమృతంవర్షంతీతి తానితథాభూతైః అతఏవ ఆద్రైః శ్శీత
లైః వచోభిరకిరత్ వ్యాజహారేతితాత్పర్యార్థః- స్వీకృతకన్యారత్నోప
హారః కోవాఉపగంతారం ప్రతిసానురాగంనభాషతఇతిభావః ॥ ౨౮॥
తదన్వితి॥తదన్వనంతరం సరస్వతిసముద్రే॥ని॥సరస్వాంత్సాగరోర్ణవ
ఇత్యమరః - ఆగతమాగమనంఅనతిక్రమ్యయథాగతం* అవ్యయంవిభ
క్తీత్యాదినావ్యయీభావసమాసః - గతేప్రయాతె సతిసరస్వతీరమణో
బ్రహ్మశతమన్యురింద్రః తావేవముఖే ప్రభృతీయేషాంతె తథాభూతా
బహిర్ముఖాదేవాః॥ని॥బహిర్ముఖాఃక్రతుభుజఇత్యమరః- పరమేశ్వర
స్యశివస్య॥ని॥ శివశ్శూలీమహేశ్వరఇత్యమరః నిదేశంమదాజ్ఞామస్యా

మనుగృహ్ణన్ సానురాగైరపాంగైరకిర దమృతవర్షైః
రేనమాద్రైర్వచోభిః॥ ౨౯॥గ॥తదనుయథాయథంగతే
సరస్వతీ సరస్వతీరమణ శతమన్యుముఖా బహిర్ముఖాః
ప్రతీక్షమాణానిదేశంపరమేశ్వరస్య పరివార్య కేవల
మవతస్థిరే॥౩౦ ॥ గ ॥ దానవాస్తుమధ్యేనిధాతవ్యమమృ
తకలశంమధుసూదనస్యపురోనిహితమన్యథాశంకమనా
గణయంతః పక్షపాతంగరుడధ్వజస్య చింతయంతశ్చిం

జ్ఞామిత్యాదినాపూర్వోక్తామాజ్ఞామిత్యర్థః ప్రతీక్షమాణాః పరిపాల
యంతస్సంతః కేశవంశ్రీహరిం పరివార్యఆవర్త్యఅవతస్థిరే ఊషురిత్య
ర్థః॥౩౦॥అ॥అథరత్నసాంవృత్తాంతంవర్ణయతి॥దానవాఇతి॥ మధ్యేదే
వాసురాణామితి శేషఃనిధాతవ్యనిధాతుంయోగ్యంఅమృతకలశంమధు
సూదనస్యశ్రీహరేఃఅగ్రపురోభాగనిహితమితినిక్షిప్తమితి అన్యథాప్ర
కారాంతరమాశంకమానాఃసందిహానాఃఅమృతముభయేభ్యోదేయా
త్ అథఅస్మాన్ ప్రతార్యతేభ్యఏవదేయాదితి సంశయం ప్రాప్తాఇతిభా
వః-గరుడధ్వజస్యశ్రీహరేః దేవేష్వితిశేషః పక్షపాతంఅభిమానంగణ
యంతఃఆఖ్యాయంతఇత్యర్థః వాసవస్యఇంద్రస్య సామాజికానాం సభా
సదాంచింతామణిప్రదానంచింతామణేః దాపనమితిభావః - వైషమ్యా

తరతమభావఃతస్య కారణంనిమిత్తంచింతయంతఃజానంత ఇత్యర్థః పర
స్పరమాలోచ్యసామాజికానాంసభాసదాంమధ్యఇత్యర్థః॥ని॥ సభ్యా
స్సామాజికాశ్చతఇత్యమరః-సాంత్వనాయేవశ్రమాపనోదనాయే వేత్య
ర్థఃసుధాకలశం పరివృత్యఆసీదంతఃతిష్ఠంతఃసుధాకలశంపరివృత్యస్థితవం
తఇతిభావః దానవాః అసురాస్తుఅత్రతుశబ్దఏవకారార్థః ప్రహరణా
న్యాయుధాని॥ని॥ఆయుధంతుప్రహరణమిత్యమరః పరిగృహ్ణంతఃధరంత
ఇత్యర్థః-యుద్ధార్థమితిభావః స్వేషాంబాంధవాఃస్వజనాః॥ని॥ సగో
త్రబాంధవజ్ఞాతిబంధుస్వస్వజనాస్సమా ఇత్యమరః - పరిమేళయంతఃపుం
జీకుర్వంతః ఆదితఃఆదౌసప్తమ్యాస్తసిః కామపియామేకా మిత్యర్థఃవి
వాదస్యకథాప్రస్తావః తాంఅవతారయామాసుఃఉపచక్రమురిత్యర్థః॥

తామణిప్రదానంవైషమ్యకారణమాలోచ్య పరస్పర
మాసీదంతఇవసాంత్వనాయసామాజికానాంపరివృత్య
సుధాకలశంపరిగృహ్ణంతఃప్రహరణానిపరిమేళయంతస్స్వ
బాంధవానవతారయామాసురాదితః కామపివివాదక
థాం॥౩౯॥గ॥భగవంతౌచక్రాయుధచతుర్ముఖౌకథమత్ర
భవితవ్యంవిభాగేన॥౪౦॥అథవా నపృచ్ఛామోయువాం॥
౪౧॥వ॥ఆమంత్రితాస్స్మనవయంయువాభ్యామభ్యర్థితా

౩౯॥భగవంతావితి॥ హేభగవంతౌచక్రాయుధ చతుర్ముఖౌవిష్ణుబ్రహ్మ
ణావిత్యర్థఃఅత్రఏతదమృతవిషయేవిభాగేనభిన్నాంశేన॥ని॥భాగస్తురీయః
పాదస్యాదంశభాగౌతువంటక ఇత్యమరః-కథంభవితవ్యం కేనవాప్రకా
రేణవిభజనంకార్యంతద్బ్రూహీత్యభిప్రాయః॥౪౦॥ అథవేతి ॥ అథవా
ఆహోస్విత్ యువాంనపృచ్ఛామః పృచ్ఛాంనకుర్మ ఇత్యర్థః ॥ ౪౧॥ అ॥
తతఃకుత ఇతిచేదతఆహ॥ఆమంత్రితాఇతి ॥ యువాభ్యాంభవద్భ్యాంఆ
మంత్రితాః ఆహూతానస్మః నబభూవిమేత్యర్థః * వర్తమానసామీ
ప్యేవర్తమానవద్వేతివాలట్ - సాంత్వనాద్యైః ప్రియోక్తిభిఃఅభ్యర్థి
తాఃసంప్రార్థితాశ్చనస్మః- ఆదౌప్రణామంయేదేవాః ఆగత్యఅస్మాభి
స్సమం సమయంశపథం॥ని॥సమయాశ్శపథాచారకాలసిద్ధాంతసంవిద

ఇత్యమరః-బబంధుఃచక్రురితితాత్పర్యార్థః- తాన్ దేవాన్ ప్రతివయం ఆలపామఃపృచ్ఛామః ॥ ని ॥ స్యాదాభాషణమాలాప ఇత్యమరః॥౯॥ నన్వితి॥నను చ భో భ్రాతరః అవరజా ఇత్యర్థః॥ని॥భగిన్యాభ్రాతరావిత్యమరః-వః యుష్మాకమాచార్యేణ బృహస్పతినా అస్మాసు విషయే కృతం వ్యవస్థితం సమయం సిద్ధాంతం యూయం భవంతోపి జానీథ్వేననుమనుధ్వే కిలేత్యర్థః॥౨౯ ॥ అ॥ సంధికాలే సురాచార్యప్రతిజ్ఞాతసమయప్రకారమేవ శ్లోకద్వయేనాహ ॥ క్వేతి ॥ మహాగిరిర్మందరః క్వ దుర్భరత్వాదానేతుమశక్య ఇతిభావః క్వ న ఉత్తరీతుం శక్యః దురుత్తరః లవణాది సముద్రానుల్లంఘ్య క్షీరార్ణవగమనం దుష్కరమితిభావః- ఫణీంద్రాణాం

ష్మానచ సాంత్వవాదైః।అస్మాభిరాదౌ సమయం బబంధు

రాగత్య చైతాన్వయమాలపామః॥౯॥X॥ననుచ భో భ్రా

తరస్సుపర్వాణశ్శృణుత యూయం అపిజానీథ్వే సమయ

మాచార్యేణకృతమస్మాసు॥౨౯॥ప ॥ క్వ మందరో మహాగి

రిః క్వ సాగరోదురుత్తరః క్వ వాసవాసుకిః ఫణీ ఫణీంద్రమం

డలాగ్రణీః।భవంత ఏవ సాధయంతు భావయంతు చామృ

తం పిబంతు చాతిథీనిమాన్సురాన్విధాయ దానవాః॥౩౦॥

కింబహునా॥ప॥శక్తాభవేమ యది కిం వరయేమ యుష్మాన్

సర్పాణాం మండలం సమూహః ॥ ని ॥ మండలం చక్రవాళకమిత్యమరః-తస్మిన్ తస్య వా అగ్రణీః శ్రేష్ఠః వాసుకిః క్వ - వృద్ధస్యతస్యాగమనం కథం సంభవేదితిభావః-భవంత ఏవ ఉపకరణానీతి శేషః సాధయంతు సంపాతయంతు అమృతం చ భావయంతు ఉత్పాదయంత్విత్యర్థః-పరంత్వితి శేషః హే దానవాః సురాన్ దేవాన్ ఇమాన్ అస్మాన్ అతిథీన్ విధాయ కృత్వా పిబంతు పానం కుర్వంతు ఇతిసమయబంధం జానీథ్వ నన్వితి పూర్వేణాన్వయః॥౩౦॥శక్తా ఇతి॥వయం దేవా ఇత్యర్థః శక్తా యది కార్యం నిర్వోఢుం సమర్థాశ్చేతిత్యర్థః యుష్మాన్ వరయేమ కిం ప్రార్థయామ కిమిత్యర్థః - అశక్తాహి పరానపేక్షంత ఇతిభావః-తత్తస్మాన్మథనకర్మణి యూయం దానవా ఏవ సాధకాః కార్యసిద్ధ్యాహకర్తార ఇత్యర్థః- పరంతు వయం చ దేవా

వయమపీత్యర్థః తస్మిన్మథనకర్మణి శక్త్యా సామర్థ్యేనయుతే మహీ య
త్నంకరవామః ఇతరానస్మానపియత్నానురూపమస్మత్ప్రియాసానుగు
ణం భావయధ్వం పర్యాలోచయతేత్యర్థః ఇతిసమయబంధం జానీధ్వ ఇతి
పూర్వేణాన్వయః॥౩౧॥ తదితి॥ తత్తస్మాద్భవంతఏవ విదాంకుర్వంతుప
శ్యంత్విత్యర్థః ॥ విదాంకుర్వంత్విత్యన్యతరస్యామితి నిపాతనాత్సాధుః॥
౪౩॥ కతీతి॥ గిరిర్మందరః తస్యవహనే కతిదానవాః భగ్నానష్టా ఇత్యర్థః
వాసుకేస్సమానయనే కతిదానవాః పతితాః చ్యుతా ఇత్యర్థః బహవో
నష్టా ఇతిభావః- భుజగో వాసుకిః తస్యవిష్వైః కతిదానవాదగ్ధాః ఇహఅవశి
ష్టావయం కతిభాగాన్విభేమేతి॥ తథాచోక్తం దేవీభాగవతే॥ శ్లో॥ సమం

తత్సాధకామథనవర్మణి యూయమేవ। శక్త్యాయుతేమ
హీవయంచపరంతు తస్మిన్ యత్నానురూపమితరానపి
భావయధ్వం॥౩౧॥ గ॥ ఇతితదిహభవంతఏవవిదాంకు
ర్వంతు॥౪౩॥ ప॥ కతిభగ్నా గిరివహనే కతిపతితా వాసుకె
స్సమానయనే। కతిదగ్ధా భుజగవిషైః కతిభాగానిహపిబె
మేతి॥౩౨॥ గ॥ ఇతివదత్సుదానవేషు వాచస్పతిరిదమభా
షత॥౪౫॥ ప॥ యద్భగ్నేషుభవత్సుపూర్వమనిలేనైవాద్రి
రాకంపితో యచ్చాపత్యకళత్రదర్శనకృతే యూయం
గతాభూతలం। యద్వాభోగిపతేః ఫణాగ్రవహనంయు

తాత్తత్రదైత్యైస్తైర్జ్యేష్ఠభాగజిఘృక్షయా। మందరంచాలయంతోద్రిం
నష్టాః కేచిన్మహాబలే। వాసుకేర్ముఖనిశ్వాసైః దగ్ధాదైత్యాస్తథాపరే॥
౩౨॥ ఇతీతి॥ ఇత్థం దానవేషువదత్సుసత్సు వాచస్పతిరిదం వచనమభాష
త॥౪౪॥ యదితి॥ హే దానవాః భవత్సు యుష్మాసు భగ్నేషు భంగంప్రాప్తే
షు సత్స్విత్యర్థః పూర్వం ప్రథమతః అనిలేనైవ అద్రిః- మందరః ఆకంపితః
ప్రచాలిత ఇతియత్ కించ - అపత్యకళత్రదర్శనకృతే పుత్రాద్యాదిసం
దర్శనార్థమిత్యర్థః యూయం భూతలం పాతాళం గతాః యాతా ఇతి
యత్ భోగిపతేర్వాసుకేః ఫణాగ్రవహనం యుష్మాభిరేవ అధిగతమి
తియత్ తత్సర్వం భవతామాచార్యపాదైరుపదేష్టా॥ని॥ మంత్రవ్యాఖ్యా

కృదాచార్య ఇత్యమరః-సపిషక విః శుక్రః॥ ని ॥ ఉశనా భార్గవః కవిరిత్య మరః వేదజానాతీత్యర్థః॥౩౩॥ ఇతీతి॥ ఇతీత్థం ఉక్తప్రోత్తరముపర్యుపరి యుక్తిః స్వపక్షసాధనోపపత్తిం వదితుంశీలం యస్య సతథాభూతే వాచస్పతౌ విష్వమే భార్గవే కవౌ యథాశక్తి ప్రవదతి ప్రత్యుత్తరం కుర్వతి సతి శనైశ్శనైః కలహః యుద్ధం తస్మిన్ పరిణమతి ప్రసక్తే సతి దానవేషు ప్రహారణాన్యాయుధాని తేషామాదానం ధారణం తేన భీషణేషు సత్సు॥ని॥ దారుణం భీషణం భీష్మమిత్యమరః-నిజైరాదేవాస్తేషు పరికరం కచ్ఛపుటలక్షణగాత్రబంధం॥ని॥ పరివారే పరికరః పర్యంకనికురుంబయోః । ప్రగాఢే గాత్రబంధే చ వివేకారంభయోరపీతి భాస్కరః - ఆబధ్నత్సు బంధనం

ష్మాభిరేవాధిగతం సర్వం వేద స ఏష ఏవ భగవతామాచా
ర్య పాదః కవిః॥౩౩॥౫॥ ఇత్యుత్తరోత్తరయుక్తి వాదిని వా
చస్పతౌ ప్రతివదతి యథాశక్తి భార్గవే పరిణమతి శనైః కల
హే ప్రహరణాదానభీషణేషు దానవేషు పరికరమాబధ్న
త్సు నిర్జరేషు చింతయన్మనసా చిరమారాధ్య పరాం శక్తిం
ఆసాద్య తన్నియమేవ మోహనం రూపమతిసంధాయ దాన
వానను గృహ్ణీయామమరానితి॥౪౫॥౫ ॥ కృతనిశ్చయస్స
ద్య ఏవ తిరోదధే సహ కమలాసనేన కమలలోచనః ॥ ౪౬॥
తతశ్చ॥ ప॥ దోర్భిర్దుష్కరశైలనిర్భరపరీవర్తైర్వసీద

కుర్వత్సు సత్సు మనసా చింతయన్నాలోచయన్ కమలలోచనః పరాముత్కృష్టాం శక్తిం అవిదేవతాం దుర్గాదేవీత్యర్థః ఆరాధ్య సంపూజ్య॥ ని॥ శక్తిః కామాః ప్రభుత్వాదిబలం దుర్గాదిదేవతామితి భాస్కరః - తదీయం పరదేవతాసంబధీత్యర్థః మోహనం జగద్విమోహకరూపమాసాద్య ప్రాప్య దానవానతిసంధాయ వంచయిత్వా అమరాననుగృహ్ణీయాం ప్రసాదం కుర్యామిత్యర్థః॥౪౫॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం కృతనిశ్చయస్సన్ సద్య ఏవ కమలాసనేన బ్రహ్మణా సహ తిరోదధే అన్తర్ధామభజతేత్యర్థః ॥ తథాచోక్తం దేవీభాగవతే॥శ్లో॥ మహాలక్ష్మీప్రసాదేన విష్ణుః స్త్రీరూపమాస్థితః ఇతి॥౪౬॥ దోర్భిరితి ॥ దుఃఖేన భరితుం శక్యో దుర్భరః తస్య శైలో మం

దరః తేననిర్భరమత్యంతంపరివృత్తాని వ్యత్యస్తానిఅవసీదద్బలాని వినశ్య త్సామర్థ్యాని యేషాంతైఃతథాభూతైఃదోర్భిఃబాహుభిః మందరవహనా దేవవినష్టభుజబలాఇత్యభి ప్రాయఃఉద్భటాః అతిదుస్సహాయేకాలకూ టస్యగరళస్య జ్వాలాఃతైః అవలీఢాశ్చ తే ఉజ్ఝితాశ్చేతి స్నాతానులి ప్తవత్సమాసఃతథాభూతైఃగాత్రైఃదేహైః॥ని॥ గాత్రంవపుస్సంహన నమిత్యమరః - ఉత్తాళైఃఉత్సృష్టతాళ పరిమాణైః అతిదీర్ఘైరిత్యర్థః శ్వసితైః ముఖవాయుభిః ప్రస్థాతుం ప్రయాతుమిచ్ఛంతః ప్రతిష్ఠాసవః తథాభూ తైఃప్రాణైశ్చఉపలక్షితా ఇతి శేషః దానవాః బలిబాణాదయః స్పర్ధా మాత్రంఅభిభవనేచ్ఛైవబలం సామర్థ్యంతేనఉత్తరాః ఉత్తమాస్సం

ద్భుగ్నైర్గాత్రైరుద్భటకాలకూటగరళ జ్వాలావలీఢో
జ్ఝితైః । ఉత్తాలైశ్శ్వసితైరుపర్యుపరిచ ప్రాణైః ప్ర
తిష్ఠాసుభిస్స్పర్ధామాత్రబలోత్తరాయుయుధిరే దేవైస్స
మం దానవాః॥౩౪॥ ప ॥ భగ్నరథాభగ్నాశ్వాభగ్నబ
లాభగ్నశస్త్రాస్త్రాః నిర్వ్యధ్యాభువినిషేదుస్సమముభయే
సర్వతోభగ్నాః॥౩౫।క॥ పరిశ్రాంతాశ్చతేపరితోపిచ
క్షుర్వ్యాపారయాంచక్రిరే ॥ ౪౭ ॥ క ॥ అద్రాక్షుస్తే
కించిదపర్యాయసమున్మిషచ్చంపకవకుళహరిచందనతిల

కః॥ని ॥ త్రిషూదీచ్యోత్తమోర్ధ్వేషూత్తరఇతిభాసకరః - దేవైస్సమం యుయుధిరేయుద్ధంచక్రురిత్యర్థః॥౩౫॥భగ్నేతి॥భగ్నరథాః నష్టస్యం దనాః భగ్నాశ్వా భగ్నబలాః భగ్నశస్త్రాస్త్రాః అతఏవసర్వతోభ గ్నాః ఉభయేదేవాసురాః సమమేకదానిర్వ్యధ్యయుద్ధాన్నివేదంప్రా ప్యేత్యర్థః భువినిషేదురుపవిశురిత్యర్థః॥౩౫॥ పరీతి ॥ పరిశ్రాంతావి శ్రాంతాః సర్వేతే దేవాసురాః పరితస్సర్వతోపిచక్షుఃవ్యాపారయాం చక్రిరేప్రసారయామాసురిత్యర్థః॥ ౪౭ ॥ అద్రాక్షురితి ॥ తతఃచక్షుః ప్రసారణానంతరంచ తేసర్వేదేవాసురాఃకించిదీషదప్యపర్యాయేణపా ర్శ్వాపర్వరాహిత్యేనసమున్మిషంతః వికసంతః యఃచంపకః చాంపేయ వృక్షః॥ని।అథచాంపేయశ్చంపకోహేమపుష్పకఇత్యమరః-సచవకుళఃఅ

శోకః॥ ని ॥ వకుళో వంజుళో శోకే సమావిత్యమరః - సచహరిచందనః శ్రీ
గంధవృక్షః తిలకః॥ ని ॥ తిలకః క్షురకశ్శ్రీమాన్ సమౌపిచుళజాబుకావిత్య
మరః-తౌచమల్లికాగిరిమల్లికావృక్షః శ్రీహస్తినీవృక్షఇతివార్థః॥ని॥వత్స
కోగిరిమల్లికా శ్రీహస్తినితుభూరుండీతృణశూల్యంతుమల్లికేతి చామరః
సహకారోరసాలః సచ-మాధవీవాసంతికాలతా॥ ని ॥ వాసంతీమాధవీ
లతేత్యమరః-సాచకరవీరః కరవీరవృక్షః సచేతిద్వంద్వః సముస్మిషతా
మేతేషాం యానికుసుమాని తేషాంపరిమళోగంధః॥ ని ॥ పరిమళోగంధే
జనమనోహారఇత్యమరః-తముద్గిరితుం ప్రకటీకర్తుం శీలం యస్యాస త
థాభూతో యోమారుతః తమనుసర్తుం శీలంయస్య సతథాభూతా యే
మధుకరాః భ్రమరాః తేషాంగానేనయః కలకలః కోలాహలధ్వనిః తేనఉ
న్మిశ్రః మిళితః కాలకంఠానాంభరతాఖ్యపక్షివిశేషాణాం యోనాదఃధ్వ

కమల్లికాసహకారమాధవీకరవీర వాసంతికాకుసుమ
పరిమళోద్గారిమారుతాను సారిమధుకరగాన కలకలో
న్మిశ్రకాలకంఠకంఠ నాదమేదు రందురంత విరహో
దంతదూయమానమాననీజనావర్జితపల్లవశయనసము
ల్లసితలతాకుంజమంజుళవిటపీసంచరదళికులభారపర్యా

నిః॥ ని ॥ దాత్యూహః కాలకంఠక ఇత్యమరః-తేన మేదురం సాంద్రం ॥ ని॥
సాంద్రస్స్నిగ్ధస్తు మేదుర ఇత్యమరః - దుఃఖేన అతితుం బుద్ధుం నిగ్రహీతుం
శక్యః దురంతః దుర్నిగ్రహఇతియావత్ ❋ ఈషద్దుస్సుష్విత్యాదినాఖ
ల్ప్రత్యయః-తథా భూతోయోవిరహోదంతః వియోగ వృత్తాంతః॥
ని॥వార్తాప్రవృత్తిర్వృత్తాంత ఉదంతస్స్యా దథాహ్వయఇత్యమరః - తేన
దూయమానాః దుఃఖితాః యామానిన్యః ప్రమదాః॥ ని ॥ ప్రమదామాని
నీకాంతేత్యమరః - తాఏవజనాః తైరావర్జితాని విరచితాని యానిప
ల్లవభంగానాంకిసలయశకలానాంరూపాణిశయనానిశయ్యాః ॥ ని ॥ శ
యనంమంచపర్యంకపల్యంకాఇత్యమరః - తైస్సముల్లసితాః - కర్తరి
క్తః-ప్రకాశమానాఇత్యర్థః-యేలతాకుంజాః లతాగృహాః॥ని ॥ నికుంజ
కుంజౌవాక్లీబేలతాదిపిహితోదర ఇత్యమరః - విటపీపాదపస్తరు రితిచ-

తేషుసంచరంతియాన్యళీనాంభ్రమరాణాంకులాని॥ ని ॥ షట్పదభ్రమరాళయః। సజాతీయైకకులం యూథమితిచామరః-తాన్యేవభారాః వోఢవ్యవీవధవిశేషః॥ని॥భారోభరేవీవధేవ పలానాంద్విసహస్రక ఇత్యమరశేషః - తేనపర్యాకీర్ణాఃయః పరాగాణాం పుష్పధూళీనాం పుంజోరాశిః॥ని॥ పరాగస్సుమనోరజఇత్యమరః-స్యాన్నికాయఃపుంజరాశీతిచ-త్రైఃపింజరాఃచిత్రవర్ణాఃఆసారాఃధారాసంపాతాఃయాసాంతథాభూతాఃసారిణ్యః క్షుద్రకుల్యాః తాసాంసలిలపూరః తేనపూరితానిఆలవాలానిమూలస్థలపరిష్కృతభూమయోయేషాంతథాభూతాఃయేబాలపాదపాఃవృక్షాః తేషాంఛాయాఃఅనాతపాఃతేషుసుఖేననిషణ్ణాఃఉపవిశంత్యఃయాఃకిన్నర్యఃకిన్నరస్త్రియః తాసాంసల్లాపాః ఆలాపాఃతేషాంసమాకర్ణనంశ్రవణంతేనసముల్లసితాః వికసితాః యేకర్ణికారాఃవృక్ష

ణాపరాగపుంజపింజరాసారసారిణీసలిలపూర పూరి
తాలవాలబాల పాదపచ్ఛాయ సుఖనిషణ్ణ కిన్నరసల్లా
పసమాకర్ణనోల్లసితకర్ణి కారకలికానికాయ రమ
ణీయమనతిక్రమణీయశంబరాసనవీటికాయమానపల్ల
వభంగధారణనిరాతంకశారికాసంఘకింకరీభూత యువ
లోకలోచనానందనంవనమివభువిని వేశితమఖిల గుణా

విశేషాః॥ని॥కర్ణికారఃపరివ్యాధోలకుచోలికుచోడహురిత్యమరః-తేషాంకలికానాంకోరకాణాం॥ని॥కలికాకోరకఃపుమానిత్యమరః-నికాయఃపుంజః॥ని॥ స్యాన్నికాయఃపుంజరాశీత్యమరః - తేనరమణీయం మనోహారంఅనతిక్రమణీయః అనుల్లంఘ్యశాసనోయశ్శంబరశాసనః మదనః తస్యవీటికాయమానాఃసుధాలిప్తచర్వణోపయోగితాంబూలదళాయితాఇత్యర్థః-తథాభూతాఃపల్లవభంగాఃకిసలయశకలానితేషాంధారణంవహానంతస్మిన్ నిరాతంకాజాగరూకాయాఃశారికాఃపక్షివిశేషాఃతేషాంసంఘస్యకింకరీభూతాః దాసతాంప్రాప్తాః యేయువలోకాః యువజనాఃతేషాంయానిలోచనానితేషామానందనఃహర్షకరఃతథాభూతంకించభువినివేశితంవనం ఇంద్రవనమివస్థితం ఆరామముపవనం అద్రా

త్సుఃదదృశురిత్యర్థః॥౪౮॥తత్రచేతి॥తత్రఆరామేమందస్పందః మందచ
లనంయస్యసతథాభూతో యఃరసాలశ్చూతస్సాలసంజ్ఞికఃసాలవృక్షః॥
ని॥ అనోకహఃకుటస్సాలఇత్యమరః - తస్యయచ్ఛిఖరంతస్మిన్ క్రీడంత్యః
విహరంత్యఃయాఃపికానాంకోకిలానాంశ్రేణ్యఃపఙ్క్తయఃతాసాంకం
ఠేరుదంచితాఃసముత్పన్నాఃయేపంచమధ్వనయః॥ని॥ పికఃకూజతిపంచ
మమితికోశాభిధానాత్ తేషాంయేచమత్కారాః చమత్కృతయఃవిచ్ఛి
త్త్యపరపర్యాయాఃతైర్యఃప్రకారః సాదృశ్యమిత్యర్థః తత్స్పృష్టవం
తఃతత్సదృశఃకోకిలధ్వనివన్మధురాఇతిభావః కందర్పాహవఃమదనయు
ద్ధరతాపరపర్యాయంతస్మిన్విషయేఖిన్నాఃఖేదభాజఃయాఃకిన్నరవధ్వ
స్తాసాంకంఠేభ్యఃఉన్మిషంత్యఃఉద్భవంత్యఃయాఃకాకల్యః మధురాస్ఫు

భిరామమారామం॥౪౮॥తత్రచ॥ ప ॥ *మందస్పందర
సాలసాలశిఖరక్రీడత్పికశ్రేణికాకంఠోదంచిత పంచమ
ధ్వనిచమత్కారప్రకారస్పృశః। కందర్పాహవఖిన్న
కిన్నరవధూకంఠోన్మిషత్కాకలీకాకువ్యాకులితారవా
దివిషదాంజీవాతవోజజ్ఞిరే॥౪౯॥ ౫ ॥ ఉపవనేచతస్మి
న్నుపాంతనిరూఢకదళీగర్భకందళితహిమ వాలుకాప

టధ్వనయః యాశ్చకాకవః శోకభీత్యాదిప్రయుక్తవికార ధ్వనయః॥ ని॥
కాకలీతుకలేసూక్ష్మేధ్వనౌతుమధురాస్ఫుటే। కాకుస్త్రియాం వికారో
యశ్శోకభీత్యాదిభిర్ధ్వనేరితిచామరః- ఉభయీభిస్తాభిః వ్యాకలితాః
రవాఃధ్వనయఃదివిషదాందేవాసురాణాంజీవాతవఃఉజ్జీవికాః॥ని॥జీవా
తుర్జీవనౌషధమిత్యమరః-జజ్ఞిరేసంజాతఇత్యర్థః॥౪౯ ॥ అ ॥ పరదే
వతాం మోహినీరూపధారిణీంవర్ణయితుమారభతే॥ఉపేతి॥తస్మిన్ను
పవనేఆరామే॥ని॥ఆరామస్స్యాదుపవనమిత్యమరః- ఉపాంతస్సమీపదే
శఃతస్మిన్నిరూఢాః యాః కదళ్యః రంభాసంజ్ఞికసప్తపర్ణ వృక్షాఃతా
*మందస్పందాఃసుకుమారచంచలాయేరసాలసాలాః తేషాంయానిశిఖ
రాణితేషుక్రీడంతఃయేపికాఃతేషాంశ్రేణయఎవశ్రేణికాః స్వార్థేకః-
తాసాంకంఠైరిత్యాదియోజనా సాంప్రదాయకీతివిచారయంతు.

సాంగర్భాః కుక్షిదేశాః॥ ని॥ కుక్షిభ్రూణార్భకా గర్భా ఇత్యమరః తేషు కందళితాస్సముత్పన్నాః హిమవాలుకాః అదభ్రకర్పూరాణి తాసాం పరాగాః రేణవః॥ ని ॥ ఘనసారశ్చంద్రసంజ్ఞస్సితాభ్రో హిమవాలుకేత్యమరః- పరాగః కౌసుమం రజ ఇతిచ- త ఏవ వాలుకాః సైకతవిశేషాస్తేషామనుసారః అనుసరణం తేన జనితం ఉత్పాదితం యజ్జడిమ శీతళత్వం తేన హిమాః శీతళాః యాః కుల్యాః కృత్రిమసరితః॥ ని ॥ తుషారశ్శీతలశ్శీతో హిమస్సప్తాన్యలింగకాః। కుల్యాల్పా కృత్రిమా సరిదితిచామరః- తాసాం నిపాతః నిపతనం తేన శీతళితాని శీతళీకృతాని ఆలవాలానాం వృక్షాధః పరిష్కృతభూమీనాం యాని మూలాని మూలదేశా ఇత్యర్థః॥ ని ॥ స్యాదాలవాలమావాలమిత్యమరః- తేషు సుఖశయితాః నిద్రాళవః॥ ని॥ స్వప్నక్ఛయాళుర్నిద్రాళుర్నిద్రాణశయితౌ సమావిత్యమరః- యే కేకినః మయూరాః తేషాం కేకేతి యే నినాదాః ధ్వనయః॥ ని ॥ కేకా వాణీ మయూరస్యేత్యమ

రాగవాలుకానుసారజనితజడిమహిమకుల్యానిపాతశీ
తళితాలవాలమూల సుఖశయితకేకికేకానినాదమనోర
మే హరిమణి హరిత పరిసరధరణి నితద్వకుళము కుళ
పరిమళపరిమిళదళికుల గరుదుపచిత మరుపహృతకుసు

రః- తైః మనోరమం మనోహరం తథాభూతే హరిమణయః ఇంద్రనీలోపలాః॥ హరిమణిస్వరూపం రత్నశాస్త్రే చోక్తం॥ శ్లో॥ విశ్వరూపవధ ప్రాప్తదోషశాంత్యై పురందరః। అశ్వమేధం చకారాథ తత్సమాప్త్యౌ తదంగజం। చాత్తుషం చమలం యత్ర విముక్తం యత్ర కేవలం। ఇంద్రనీలా ఇతి ఖ్యాతా మణయస్సంభవంతీహీతి॥ తైర్మణిభిః హరితాః హరితవర్ణాయాః పరిసరధరణ్యాః సమీపభూమ్యాః తాసు నిపతంతః యే వకుళవృక్షాణాం ముకుళాః కుట్మలాని॥ ని ॥ స్యాద్గుచ్ఛకస్తు స్తబకః కుట్మలో ముకుళో స్త్రియామిత్యమరః- తేషాం యః పరిమళః విమర్దజన్యసౌరభ్యవిశేషః॥ ని॥ విమర్దోత్థే పరిమళో గంధే జనమనోహర ఇత్యమరః- తేన పరిమిళంతః పుంజీభవంతః యే అళయః భ్రమరాః తేషాం కులస్య సమూహస్య యాః గరుతః పక్షాః॥ ని॥ గరుత్పక్షచ్ఛదాః పత్రం పతత్రంచ తనూరుహ మిత్యమరః - తైరుపచి

తఃఅధివర్ధితః యోమరుద్వాయుః తేనఉపహృతానిసమర్పితాని యాని కుసుమాని తేషాం-కుసుమజరజో రాజీతి పాఠేకుసుమజానియానిరజాంసి తేషామిత్యన్వయః-యానిరజాంసిపుష్పపరాగాః తేషాంరాజయః పఙ్క్తయః తాభిఃనిర్మలంతథాభూతేకస్యచిద్వకుళస్య వకుళవృక్షస్య మూలే మూలప్రదేశేకస్యాముపలేభిరేఇత్యనేనాన్వయః- సాకీదృశీత్యాకాంక్షాయామాహ।నిటలతటంఫాలదేశఃతస్యనిర్మాణవిషయేయత్కౌతుకం కుతూహలం తేనఆవిష్టఃఆక్రాంతఃయఃనీరజసంభవో బ్రహ్మా తేన అపాస్తాఅవమత్యఉత్సృష్టేత్యర్థః యాశశాంకకలాతదనుకారిణి తద్వత్స్థితానీత్యర్థః-యానికేతకీపుష్పాణాంపత్రాణితైఃచిత్రితమలంకృతం వేణీపదంవిశదకచసంహతిర్యస్యాస్తాతథాభూతా॥ని॥ వేణీప్రవేణీశీర్షణ్యశిరస్యౌవిశదేకచఇత్యమరః - నభోనభస్యరజన్యోః శ్రావణభాద్ర

మజరజోరాజినిర్మలేమూలేతస్యచిద్వకుళస్యనిటలతటని
ర్మాణకౌతుకావిష్టనీరజసంభవాపాస్తశశాంకశకలా
నుకారికేతకీపత్రచిత్రిత వేణీపదాం నభోనభస్య రజ
న్యోఃకేశపక్షయోః నవనవోన్మిషద్వివాద పరిహారకసీ
మావిభాగవీధికమేవసీమంతరేఖయాపద్మరాగసిందూ
రపాటలీకృతయా సంఘటయంతీమివ సాంధ్య రాగసం

పదకృష్ణపక్షరాత్ర్యోరివస్థితయోరిత్యర్థః-అతినైల్యాదితిభావః॥ని॥ నభాశ్రావణికశ్చసః । స్యుర్నభస్యఃప్రోష్ఠపదభాద్రభాద్రపదాస్సమాఇతిచామరః॥ శ్రు ॥ నభశ్చనభస్యశ్చవార్షికావృతూఇతిశ్రుతేశ్చ । కేశపక్షౌకేశకలాపౌ॥ని॥ పాశఃపక్షశ్చహస్తశ్చకలాపార్థాఃకచాత్పరఇత్యమరః - తయోర్నవనవంప్రతిక్షణం ఉన్మిషన్యోవివాదఃకలహఃతస్యపరిహారికానివారికాసీమాఅవధిరూపాయా విభాగవీధికాతయేవస్థితయా పద్మరాగఃశోణరత్నం॥ని॥శోణరత్నంలోహితకంపద్మరాగోథమౌక్తికమిత్యమరః-సఏవసిందూరంచూర్ణదీయమానఃతేనపాటలీకృతాతథాభూతయాసీమంతలేఖయాసంధ్యారాగః సంధ్యాసంధిరాగః తస్యసంపదతిశయః స్పర్ధయంతీమభిభవితుమిచ్ఛంతీమివస్థితాం కింకరీభూతభు

వనానాంలోకానాంమండలంయస్యసతథాభూతేన-కింకరీకృతభువనే త్యపిపాఠః-కించిదీషదుద్ఘటితేనసంఘటితేనభ్రూభంగేన॥ని॥ఊర్ధ్వేదృ గ్భ్యాంభ్రుకుటిస్త్రియామిత్యమరః - అనంగపీఠస్య మదనస్య ప్రామా దికంప్రమాదప్రాప్తంభంగంపరాభవంపరిహరంతీమివస్థితాంఅనంగ సేవితానిఅనాసేవితేతిసుగమఃపాఠః ఇతరాసంభుక్తానిచ తానిమధురా ణిచేతికర్మధారయః-తథాభూతైః అస్పృష్టైరివస్థితైఃఅనాలిప్తైఃఇతరా సేవితాశ్చ తేశీతలాశ్చతథాభూతైః కర్పూరస్య పరాగైరివస్థితైః అవ తంససంకర్ణపూరభూతం యదిందీవరం నీలోత్పలం తత్ హస్తగ్రాహం గ్రహీతుంహస్తేగృహీతుమిత్యర్థః కర్ణపథంశ్రోత్రమార్గం అను క్షణంప్రతిక్షణం అనుధావద్భిరనుగచ్ఛద్భిరిత్యర్థః శనైః ముఖమండల

పదంస్పర్ధయంతింకింకరీకృతభువనమండలేనకించిదుద్ఘటి
తేనభ్రూభంగేనపరిహరంతీమివప్రామాదికంభంగమనం
గపీఠస్యఅనాసేవితమధురైరివఅస్పృష్టైరనాలిప్తశీతలైరివక
ర్పూరపరాగైరవతంసోత్పలమివహస్తగ్రాహం గృహీ
తుమనుధావద్భిరనుక్షణంకర్ణపథమాక్రమద్భిరివ శనై
ర్ముఖమండలసంజీవనైర్మదనస్యసంప్రదాయ గురుభి

మాక్రమద్భిరివస్థితైఃనైత్రైర్వ్యాదితి భావః - మదనస్యసంజీవనైరుజ్జీవ కైఃశృంగారరసస్యసంప్రదాయగురుభిః పారంపర్యప్రాప్తగురుభిః శృంగారరసస్యగురవఇవతదుద్ధర్తృత్వాదితిభావః-విభ్రమాణాంహావ భావానామిత్యర్థః॥ని॥ స్త్రీణాంవిలాసబిబ్బోకవిభ్రమాలలితంతథా హేలాలీలేత్యమీహావాఇత్యమరః - విలాసభవనైః లీలాసదనైరివస్థి తైఃతారుణ్యాయౌవనంతదేవ చంద్రికాతయోల్లాసితైఃఉల్లాసంప్రా పితైఃలావణ్యసాగరఃసౌందర్యసముద్రఃతస్యతరంగైరివస్థితైః కటాక్షైః నేత్రాంతైరేవ॥ని॥ కటాక్షోనేత్రయోరంతఇత్యమరః - అఖిలంజగత్ కందర్పదేవవశమ్మదనమహారాజాధీనమావాదయంతీంప్రాపయంతీమి త్యర్థః॥ఆదిమరసఃశృంగారఃతస్యఅభివర్షణాయతటిత్తాం విద్యుతాం పుంజంరాశిమివస్థితం తాటంకయోః కర్ణాభరణయోర్మరీచీనాం పుంజం

రాశింయుగపత్ప్రకటాఉతిరంతీం పరితఃకిరంతీమివస్థితాంతాటంకమ
రీచివీచివిస్తటిత్పుంసమితిదార్ఘియా సేవపార్శ్వకర్ణాభరణకాంతిపరంప
రైస్తటిత్పుంజం యుగపదుత్తిరంతీమివస్థితామిత్యన్వయోబోధ్యః నిరం
తరమనవకాశంయథాతథా పరివహాత్ప్రవహాద్వ్యాదాననసౌందర్యతస్య
నిష్యందేనబిందునేవస్థితేననాసామణినా నాసామౌక్తికేన తస్యనాసా
మణేరిత్యర్థః- ప్రతిబింబితేనప్రతి బింబితేనేవస్థితేనతస్యపాటలాధరే
శోణాధరేపర్యస్తేనవ్యాప్తే మందస్మితేన మహాయోగినామపి మనాం
సి మ ద య ం తీ మి వ స్థి తా ం న వ న వ ం నూ త న ం య థా త థా
ఉపచీయమానఃవర్ధమానఃనఖంపచశ్చయస్తనయోఃభారఃఅతిశయః

శృంగారస్య విలాసభవనైర్విభ్రమాణాం తారుణ్య
చంద్రి కోల్లాసితైస్తరంగైరివ లావణ్యసాగరస్య కటా
క్షైః కేవజగదఖిలంకందర్పదేవ శమాపాదయంతీం తా
టంకమరీచివీచిభిస్తటిత్పుంజమివయుగపదుద్గిరంతీమాది
మరసాభివర్షణాయనిరంతరపరివహదాననసౌందర్య
నిష్యందేనేవనాసామణినా ప్రతిబింబితేనేవ తస్యపా
టలాధరపర్యస్తేనమందస్మితేన చమదమయంతీమివ మ
నాంసిమహాయోగినామపినవనవోపచీయమానఖంప
చస్తనభారపరిణాహవశాత్పరిశ్లథయంతీమసకృదపివేణీ
లతాం కంచుకస్యకంతు కాఘాతజనితారుణ్యా కరపల్ల

తస్యపరిణాహవశాత్ విశాలత్వాదిత్యర్థః - కంచుకస్యకూర్పాసస్యవే
ణీలతాంలతాసదృశకంచుకమర్యాదా శేషమిత్యర్థః॥ని॥ వేణీసేతుప్ర
వాహయోరితిహేమచంద్రః - అత్రకోశవాక్యే సేతుశబ్దః మర్యాదా
దేశవాచీతితద్వ్యాఖ్యాకృతః అసకృత్పరిశ్లథయంతీం విస్రంసయంతీం
పరివర్ధయంతీమితివార్థః ప్రతికలంవర్ధమానః కంచుకే అమాంతం
స్తనయుగందృష్ట్వాముహుర్ముహుః కంచేకగ్రంథిం విస్రస్యకంచుకంవి
శాలంకుర్వంతీతిభావః-కందుకః గెందుకః క్రీడోపయోగివేష్టితపటగో
ళకమిత్యర్థః॥ని॥గెందుకఃకందుకోదీపఇత్యమరః-తస్యాఘాతేన తాడ

నేనజనితమారుణ్యంయస్యసచాసౌకరపల్లవశ్చేతికర్మధారయః తస్యఅభ్యర్ణే అంతికదేశే పరిభ్రమంత్యః యాభ్రమరికాః భ్రమరస్త్రియః తాసామనుకారిణాఅనుసారిణాకటాక్షాణామపాంగానాం వలనేనఘూర్ణనేనేత్యర్థః పశ్యతాంద్రష్టౄణామంతఃకరణాన్యపిపరిభ్రమయంతీం పరిభ్రమంనయంతీమిత్యర్థః మధురంశ్రవణరమణీయం యద్గానామృతంఆలాపసుధాతేన ద్రవీభూతాః పర్యంతేసమీపే యేమణికుట్టిమాః రత్ననిబద్ధభూమయః॥ని॥కుట్టిమోస్త్రీనిబద్ధాభూరిత్యమరః- తేషునిపతనేన సంభావితాం ఊహితాం కందుకస్యఆర్ద్రతాం క్లిన్నత్వంపరిహర్తుంఇతస్తతఃచలంతీంకందుకస్య ఆర్ద్రతాయాముత్పతనంనసంభవతీతిభావః - చరతణతలే పాదతలే రణితయోశ్శబ్దాయమానయోః

వాభ్యర్ణ పరిభ్రమ దుద్భ్రమరికానుకారిణా కటాక్ష
వలయేనపరిభ్రమయంతీమంతః కరణాన్యపి పశ్యతాంక
లమధురగానామృతద్రవీభూతపర్యంత మణికుట్టిమపత
నసంభావితామార్ద్రతాం పరిహర్తుం కంతుకస్యచలంతీ
మితస్తతోపిచరణతలరణితమంజీరశింజానువిద్ధేనకాంచీ
కలకలేన ఘోషయంతీమివ వీరఘోషణంకందర్పస్యవి
ద్యుతమివ విశ్రమితుమాగతాం సాలభంజికామివసం
చారశాలినీంరత్నశలాకికామివలబ్ధజీవికాంశారదచం

మంజీరయోః నూపురయోః శింజాశింజితం ॥ ని ॥ మంజీరో నూపురోస్త్రియామిత్యమరః - భూషణానాంతు శింజితమితిచ ॥ తయాఅనువిద్ధంసంయుక్తంతథాభూతేనకాంచీమెఖలాతస్యాఃకలకలః కోలాహలః తేన॥ని॥స్త్రీకట్యాంమెఖలాకాంచీసప్తకీరశనాతథా - కోలాహలఃకలకలఇతిచ-కందర్పస్య మదనస్య వీరఇతి ఘోషణంతత్॥ ని॥ ఉచ్చైర్ఘుష్టంతుఘోషణమిత్యమరః - ఘోషయంతీం కుర్వంతీమివస్థితాంవిశ్రమితుంవిశ్రమంకర్తుమిత్యర్థః- ఆగతాంఆయాతాంవిద్యుతంసౌదామినీమివస్థితాంసంచారేణశాలినీంశోభమానాంతథాభూతాం పాంచాలికాం ప్రతిమామివస్థితాం లబ్ధాప్రాప్తాజీవికాచేతనాయయాసాతథాభూ

తాంరత్న శలాకికాం మాణిక్యశలాకామివస్థితాంసంపన్నః సంప్రాప్తవిగ్రహాఃశరీరం యయాసాతథాభూతాంశారదచంద్రికాంశరత్కాలసంబంధిజ్యోత్స్నామివస్థితాంసాంద్రీభూతాం మెదురీభూతాంసౌందర్యలక్ష్మీమివస్థితాంతారుణ్యంయౌవనంతస్యసామ్రాజ్యసామ్రాధిపత్యందేవతాతదభిమానిదేవతేత్యర్థః మదనాగమఃమదనశాస్త్రంతస్యపారంపర్య సదాచారోవాసంప్రదాయః తత్పరిపాలినీవిద్యేతి శాకపార్థివాదిత్వాత్సమాసః-ఎవంచ సంప్రదాయపరిపాలక శ్రీవిద్యామివస్థితామిత్యర్థః ॥ ని ॥ విద్యాస్యాత్పరదేవతేతినామసంగ్రహమాలాయాం-పూర్వందృష్టాదృష్టచరీనదృష్టచరీతథాభూతాంఅదృష్టపూర్వామిత్యర్థః॥భూతపూర్వేచరడితిచరట్-టిడ్ఢాణజిత్యాదినాజీప్- కామపిఅని

ద్రికామివసంపన్నవిగ్రహాంసౌందర్య సంపదమివ సాం
ద్రీభూతాంసామ్రాజ్యదేవతాతారుణ్యస్య సంప్రదాయ
విద్యామివమదనాగమస్య కామవ్యదృష్టచరీం కన్యకా
ముపలేభిరే॥౪౯॥ప॥సాయోన్మిషత్కువలయో దరసో
దరాణిసాయత్రయత్ర విచకారవిలోచనాని । ఆవిర్బ
భూవురవశాదివతత్ర తత్రసజ్జీకృతైక్షవ శరాసభుజో
మనోజ్ఞాః ॥ ౫౦ ॥ప॥ కటాక్షైఃకందర్పజ్వరజనితమో
హాంధతమసప్రతాపవ్యాపన్నత్రిజగదగ దంకార బిరు

ర్వాచ్యామేకామిత్యర్థః కన్యకాంఉపలేభిరే దదృశురిత్యర్థః ॥ ౪౯॥ సాయమితి॥కన్యకా మోహినీయత్రప్రదేశఇత్యర్థః - సాయంసాయంకాలేఉన్మిషంతివికసితానికువలయానినీలోత్పలాని తైస్సోదరాణిసదృశానీత్యర్థః విలోచనాని నేత్రాణి చకారప్రసారయామాసేత్యర్థః తత్ర తత్రదేశే మనోజ్ఞాః సుందరాః సజ్జీకృతాః అధిరోపితాః ఐక్షవాఃఇక్షువికారాఃశరాసాః ధనూంషియైస్తేతథాభూతాః భుజాయేషాంతేతథాభూతాఃమదనాఇతిశేషఃఅవశాదిత్యస్య అకస్మాత్హఠాదితివార్థః ఆవిర్బభూవురివఉత్పన్నాబభూవురివేత్యర్థః తయాఆలోకితంసర్వంజగత్కందర్పవశ్యంభవతీతిభావః॥ ౫౦ ॥ కటాక్షైరితి॥

కందర్పజ్వరః మదనజ్వరః మదనప్రయోజ్యో రోగః తేనజనితః ఉత్పాదితః యః మోహః అజ్ఞానం స ఏవ అంధతిమిరం అంధతమసమిత్యర్థః తస్యప్రతాపః పరాక్రమః తేనవ్యాపన్నాని అతి దుఃఖితాని త్రీణి జగంతి త్రిభువనాని తేషామగదం కారావైద్యా ఇతి బిరుదం జయ సూచకలక్షణం యేషాం తే తథాభూతైః మృగదృశః మోహిన్యాః కటాక్షైః పరిమృదితం తిరస్కృతం కర్పూరేణ శిశిరం శీతలత్వం యైస్తైః తథాభూతైః ప్రగల్భైః ప్రౌఢైః ఆలాపైశ్చ వచోభిశ్చేత్యర్థః ఇదం విశ్వ సమస్తం జగత్ ద్రవీభూతమివ జజ్ఞై అభవదిత్యర్థః-అస్యాదృగ్గోచరీభూయాత వాలాపశ్రవణాత్సర్వేషాం చిత్తం దద్రావేత్యభిప్రాయః॥ ౩౮ ॥ దిశీతి ॥ దీర్ఘదీర్ఘాః అతిదీర్ఘాః అపాంగాః కటాక్షాః దిశిదిశి సర్వాసు దిక్ష్విత్యర్థః క

టైః । ప్రగల్భైశ్చాలాపైః పరిమృదిత కర్పూర శిశిరై
ర్ద్రవీభూతం జజ్ఞే సలిలమివ విశ్వం మృగదృశః॥ ౩౮॥ ప॥
దిశిదిశి వికిరంతీ దీర్ఘదీర్ఘానపాంగాన్ కరసరసిజఘా
తైః కందుకం నర్తయంతీ । తటిదివ జలదేభ్యో విచ్యుతా
సాసురాణాం సవిధమవిజగాహే శాంబరీ శంబరారేః ॥
౩౯॥ ప॥ భ్రామం భ్రామం కర కిసలయం కందుకే పాత
యంతీ స్రస్తం స్రస్తం కుచకలశయోరర్పయంత్యుత్తరీ

రసరసిజాభ్యాం హస్తారవిందాభ్యాం ఘాతాః తాడనాని తైః - కందుకం నర్తయంతీ క్రీడయంతీత్యర్థః జలదా మేఘాః తేభ్యః విచ్యుతా స్ఖలితా తటిత్ విద్యుదివస్థితా శంబరారేర్మదనస్య శాంబరీ మాయా స్వరూపేత్యర్థః॥ని॥ స్యాన్మాయా శాంబరీత్యమరః - సా పర దేవతా సురాణాం దేవానాం సవిధం సమీపమవిజగాహే ప్రవివేశేత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ భ్రామమితి ॥ భ్రామం భ్రామం ఘూర్ణయిత్వా ఘూర్ణయిత్వేత్యర్థః కరః కిసలయమివేత్యుపమితసమాసః కందుకే పాతయంతీ స్థాపయంతీత్యర్థః - స్రస్తం స్రస్తం భ్రష్టమిత్యర్థః ఉత్తరీయం సంవ్యానవస్త్రం ॥ ని॥ సంవ్యానముత్తరీయం చేత్యమరః - కుచకలశయోరర్పయంతీ స్థాపయంతీ సమర్పయంతీత్యర్థః - మోహనాయైవేతి భావః - స్వైరం స్వే

[illegible] ఉత్తమ [illegible] ప్రకారేణ రాగ కల్యాణీభైరవ్యాదిరాగోయస్య [illegible] త్రాణాలాపం అపపదవిత్రయం [illegible] కరంకిమపి కిమపి [illegible] [illegible] రస్వరసంకీర్తనం [illegible] లానాదికమిత్యర్థః [illegible] యంతీ ఉత్కృష్ట గానం కుర్వంతీ సా మోహనరూపా కన్యకా దారుణ భయంకరం॥ని॥ దారుణం భీషణం భీష్మమిత్యమరః - దానవానాం కులం యూథం॥ని॥ సజాతీయైకకులం యూథమిత్యమరః - చిత్రన్యస్తం చిత్రఫలకస్థితమివ అకృతవతీ ఇత్యర్థః॥ ౪౦॥ స్వేతి ॥ జనన్యా జగన్మాత్రా తయా మోహిన్యా స్వచ్ఛందేన స్వేచ్ఛయా ప్రచలంతః ప్రసరంతః యే సుధార్ణవస్య క్షీరాంభోధేస్సుధాకల్లోలాః అమృత తరంగాః తైస్తుల్యా

యాం। ఉద్గాయంతీకిమపికిమపిస్వైరముత్తాల రా

గం చిత్రన్యస్తం కులమకృత సా దారుణం దానవానాం॥

౪౧॥ ప ॥ స్వచ్ఛందప్రచలత్సుధార్ణవసుధాకల్లోలవ

ల్లోలయా సందృష్టాశ్శుభయా దృశా సుమనసో ధన్యాజ

నన్యా తయా। పంచబ్రహ్మవినిర్మితాసన పరబ్రహ్మాం

కపర్యంకినీం పంచామ్నాయశిరోగతాం బుధి రతాం తే

తద్వత్ * తేన తుల్యం క్రియా చేద్వతిరితి వతి ప్రత్యయః లోలయా చంచలయా శుభయా దృశా దృష్ట్యా దృష్టాః అవలోకితాః అత ఏవ ధన్యాః సుకృతినః॥ని॥ సుకృతీ పుణ్యవాంధన్య ఇత్యమరః - తే సుమనసః దేవాః॥ని॥ సుపర్వాణస్సుమనస ఇత్యమరః పంచ పంచసంఖ్యాకాః యే బ్రహ్మాణః సద్యోజాతాదయః తైరేవ సాధనైర్వినిర్మితం యదాసనం పంచబ్రహ్మాకారమం చేత్యర్థః-తథాచోక్తం దూర్వాససా ద్విశత్యాం ॥ శ్లో ॥ పంచబ్రహ్మాకారం మంచం ప్రణమామి మణిగణాకీర్ణమితి। తాదృశాసనే వర్తమానః యః పరబ్రహ్మా కామేశ్వరసంజ్ఞికో దేవ ఇత్యర్థః తస్య యః అంకః ఊరు దేశః స ఏవ పర్యంకో యస్యాస్సా - తథా చ తత్ర తేనైవోక్తం॥ శ్లో ॥

---

* అత్ర భాగ్రిమం భాగ్రిమమిత్యస్య వ్యాఖ్యానే చిత్రపదకీర్తన పదయోర్వ్యాఖ్యాతత్వేపి మూలేతయో రదర్శనాత్ తద్యోజనేనా ఛందోభంగాత్ యోజయితుమశక్యత్వాచ్చ పలపిత ప్రాయమిత్యేవ గంతవ్యం-

పంచదశ్యాః పరిలంబమానమల్లీప్రసూనగమాలికాభరిత - అస్య [illegible] స్తాం
తరుణకదంబప్రవాళకిరణాభామిత్యుక్తం। తథాభూతా ఇత్యర్థః కించ
పంచపంచసంఖ్యాకాః యే ఆమ్నాయాః శ్రీవిద్యామంత్రస్య పంచదశాక్ష
రికస్యాలింగభూతాః పూర్వామ్నాయోత్తరామ్నాయాదయః తేషాం
యాని శిరాంసి శిరస్థానీయకేవలబీజాక్షరబద్ధమంత్రా ఇత్యర్థః తాని
గతా ప్రాప్తేత్యర్థః తాదృశమంత్రవిశేషైః ప్రతిపాద్యేతి భావః - తథా
చోక్తం దేవీభాగవతే॥ శ్లో॥ సంవిద్రూపా పరాశక్తిస్సైవ సర్వేశ్వరే
శ్వరీ - పరబ్రహ్మాంగపర్యంకా పంచామ్నాయశిరోగతేతి ॥ తథా సక
లాం పరాం సర్వోత్కృష్టాం దేవతామితి బుధైర్విదితేత్యర్థః - కే
చావిబుధాః తాం పరదేవతామవిజానంతోఽన్యోపాసకాః ప్రాయః [illegible]

పరాం దేవతాం॥ ౭౧॥ పశ్యంతస్త్వాం పరిసరచర
రంతీం ప్రాణశక్తిమివ పంచశరస్య భాగ్యదేవతామివ
శృంగారరసస్య బాలికాముపేక్షితుం సుధాకలశముదా
సితుం చ తస్యామపాతయంతః క్షణమనుభవన్తస్సంశ
యాందోళసంయాతవదసురవరాః॥ ౭౦॥ ప॥ తావత్తావ
ద్విహరంతు కత్రాహ మోహవ్యాజాత్ప్రాప్తమస్య మే

ఇతి॥ పరిసరః సమీపదేశః॥ ని॥ పర్యంతభూః పరిసరశ్చేత్యమరః - తస్మిన్నేవ
చరంతీం సంచరంతీం పంచశరస్య పుష్పధన్వనః ప్రాణశక్తిం ప్రాణో జీవ
నశక్తిమివ స్థితాం ప్రాణప్రతిష్ఠాత్మకపరాపరదేవతామివ స్థితామితి యా
వత్ - శృంగారరసస్య భాగ్యమదృష్టం తస్య దేవతాః॥ ని॥ దైవం దిష్టం భాగధే
యం భాగ్యం స్త్రీ నియతిర్విధిరిత్యమరః భాగ్యవశాత్ప్రాప్తదేవతేవ స్థితే
త్యర్థః తథాభూతాం తాం మోహినీం పశ్యంతస్సంతః అసురవరాః యాతుధా
నాః సుధాకలశం అమృతపూరితకుంభం బాలికాముపేక్షితుం ఉదాసితు
మపి నిరాకర్తుం అపారయంతః క్షణం యావత్ సంశయేనాందోళన లీలా
విహారం తేషామనుభవానాః॥ ౭౦॥ తావదితి, తావత్తావత్ [illegible] అస్మత్
గచ్ఛతు యుద్ధం [illegible] తాః [illegible] గృహాణ [illegible] అస్మిన్
మోహినీవ్యామోహాన్ [illegible]

वासुरार्णा मित्यर्थः ॥ मध्यं मध्यदेशे । प्राप्ता सा देवीशस्त्रैः शस्त्रैः
प्रहृत्येदं युद्धं प्रवर्तत इति शस्त्राशस्त्रि तत्स्वं ज्ञीकं युद्धं तेन
क्लेशितानि क्लेशं गमितानीत्यर्थः ॥ तथाभूतानि अङ्गानि अवयवाः ॥
नि ॥ अङ्ग प्रतीकोऽवयव इत्यमरः - अमृतानामोघाः स्तम्भाः
तैस्सिंचन्तीव सेकं कुर्वन्तीवेत्यर्थः ॥ व्याजहार आबभाषे इत्यर्थः ॥
४७॥ क इति ॥ यूयं के अधिकारे तिष्ठन्तीत्याधिकारिकाः अधिकारस्था इव
कं चविगृह्णान्त इव युद्धं कुर्वन्त इव - शस्त्रादिमत्त्वादिति भावः -
संरम्भमात्रं उद्योगमात्रं तेन शिष्यतीति संरम्भमात्रशेषाः
उद्योगस्पर्धादिमात्रावशिष्टा इवेति तात्पर्यार्थः - शस्त्रधनुरा
द्यायुधवहनसामर्थ्यादेरदृष्टत्वादिति भावः - लक्ष्यध्वे दृश्य

ष्वान्ध्वयेषां । सिंचन्तीव व्याजहारामृतौघैस्त्व
स्त्राशस्त्रिक्लेशितान्यङ्गकानि॥४८॥ ग॥ केयूयमा
धिकारिका इव विगृह्णान्त इव विषण्णा इव संरम्भमात्र
शेषा इव च लक्ष्यध्वे॥ ५०॥ ग ॥ किं च कारणं विस्रब्धवि
हारिणीनां विहारवनोपकण्ठमस्पृक्षस्तामां सकर्ण
मेऽभिपूरयथेति॥५१ग ॥ आकर्ण्य च तां गिरमति

ध्वे॥ ५० ॥ किमिति ॥ विस्रब्धः विश्वासः - भावे क्तप्रत्ययः तेन सञ्चरि
तुं शीलं यासां ताः तथाभूतानां बालिकानामस्मदादीनामित्य
र्थः ॥ विहारः क्रीडा तदर्थं वनं तस्योपकण्ठं अन्तिकभुवं किं कारणं
केनिमित्तमित्यर्थः अस्रुक्रक्तं तच्च वसा हृदयस्थमेदो धा
तुः सा च मांसं पिशितं तच्च तानीति द्वन्द्वः तेषां कर्दमाः पङ्काः
तैः ॥ नि ॥ रुधिरे स्रुग्लोहितास्रर क्तक्षतजशोणितं - पिशितं तरसं
मांसं-हृन्मेदस्तु वपावसा - पङ्कोऽस्त्री शादकर्दमा इति सर्व
त्रामरः - अभिपूरयथ दुर्गन्ध विशिष्टं कुरुध्वेत्यर्थः इतीत्थं व्या
जहारेति पूर्वेणान्वयः युष्मादिनेति भावः ॥५१॥ आकर्ण्येति ॥ म
नोरथानां संकल्पानामित्यर्थः अतिक्रान्ता भूमिं मर्यादा
मित्यतिभूमिः तथाभूता एवं विधा या गिरः कदाप्यश्रुतत्वादु

పేక్షితుమప్యశక్యేతి భావః - అమృతాదపి అభ్యర్హితామ వశ్యకీమిత్య ర్థః- తాం మోహినీసంబంధినీం గిరం వాదమాకర్ణ్య శ్రుత్వా దాన వా ఇదమూచుః సజగదురిత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ నిర్వాసితా ఇతి ॥ అమీ ఇజ్య దాత్స్వస్థానాత్ స్వర్గాదిత్యర్థః - నిర్వాసితాః నిష్కాసితా ఇత్యర్థః అస్మాభిరితి శేషః హే సుముఖి సర్వే వయమపి భుజబలేన బాహు సామర్థ్యే న మఘోనః ఇంద్రస్య పదం స్థానం స్వర్గమిత్యర్థః - ప్రాపాః ప్రాప్తాః దానవాశ్చ దైత్యాశ్చ దానవదైత్యాః తేషాం స. ఘాః సమూహాః సత్యం వ దేమ సత్యం లపేమ వేత్యర్థః - సంప్రతీదానీం తవ కింకరాః భృత్యాః స్మః భవామః ॥ ని॥ నియోజ్యకింకర ప్రేష్య భుజిష్య పరిచారికా ఇత్యమరః - త్వాం యథాపద

భూమిం మనోరథానామభ్యర్హితామమృతాదపి దాన
వా ఇదమూచిరే ॥ ౫౩ ॥ ప॥ నిర్వాసితాః నిజపదాత్ త్రిది
వౌకసో మి ప్రాపాప్తా వయి భుజబలేన పదం మఘోనః । స
ర్వే వ్యమీ సుముఖి దానవదైత్యస ఘాస్సత్యం వదేమ తవ
సంప్రతి కింకరాస్మః ॥ ౬౩ ॥ కింబహునా॥ ప॥ త్వం నో
రాజ్యం త్వం బలం త్వం ధనాని త్వం నః ప్రాణా స్త్వం భవ
స్యంతరాత్మా । త్వద్దాసాస్మ స్త్వత్కటాక్ష ప్రతీక్షాః
త్వం యద్బ్రూయాస్తత్ప్రమాణం పరం నః ॥ ౬౪ ॥ ౫॥ ఇతి
నిశ్శేషనివేదితాత్మసుదానవేషు కింకరిష్యతి కింకరిష్యతీతి

నితతత్కరవామేతి భావః ॥ ౬౩ ॥ త్వమితి॥ నోస్మాకం త్వం రాజ్యం త్వం బలం సామర్థ్యం ధనాని నోస్మాకం త్వం ప్రాణాః త్వమస్మాక మంతరాత్మా జీవశ్చ భవసీత్యర్థః త్వయి సత్యేవ ఇదమస్మాకం త్వత్కటాక్ష ప్రతీక్షా స్త్వదపాంగ ప్రసారాభిలాషుకాః స్త్వద్దాసాస్త్వత్కింకరాః స్మః త్వం యద్వచనం బ్రూయాః తత్పరం నః ప్రయాణం భవద్వచనోల్లంఘనం న కుర్మ ఇతి భావః ॥ ఇతీతి॥ ఇతీత్థం దానవేషు నిశ్శేషం నిరవశేషం యథా తథా నివేదితః విజ్ఞాపితః ఆత్మా స్వస్వః శ్చయః తైస్తథాభూతేషు సత్సు ఉశాం పాలకాః ఇంద్రాదయః తేం వత్స్యతి కిం కథయిష్యతి - కిం వా కరిష్యతి ఇతీత్థం కృతః సంశయః తైస్తథాభూతేషు సత్సు మహామాయా ఆదిప్రకృతిరూపిణీ పర దే

వత్తా మందస్మితేన సుందరం చార్విత్యర్థః ॥ తథాభూతమిదం ప్రపంచ ఆహ కథయామాసేత్యర్థః ॥౫౪॥ హంతేతి ॥ అభిజ్ఞాతం విదితతత్త్వం పదార్థ స్వరూపం యైస్తే తథాభూతా అపి భవంతః యూయం పాకస్య అవశేషాః అవశిష్టాంశాః శాకసూపాదయః తేషు పౌరోగవా ఇవ మహానసాధ్యక్షా ఇవ ॥ ని ॥ పాకస్థానం మహానసం - పౌరోగవస్తదధ్యక్ష ఇత్యమరః - కలశామృతే ఏకకుంభపరిభృతామృతవిషయేఽపి కథం కలహాయంతే కలహం కుర్వంతీత్యర్థః - హంతేత్యాశ్చర్యే ॥ ౫౫ ॥ తదితి ॥ తత్తస్మాదుభయేఽపి యూయం భవంతః వీథీభూయ ద్వేపఙ్క్తీభూత్వేత్యర్థః - ఉపవిశత ఉపవేశం కురుతేత్యర్థః అహమేవ భవతామిదం కలశామృతం ప్రదాస్యా

కృతసంశయేషు దిక్పాలేషు మందస్మిత సుందరమిదమా
హ మహామాయా ॥౫౪॥ × ॥ హంత కథమభిజ్ఞాతతత్త్వా
అపిభవంతః పౌరోగవా ఇవ పాకశేషేషు కలశామృతేక
లహాయంతే ॥౫౫ ॥ × ॥ తదలముపవిశత యూయముభ
యేఽపి వీథీభూయ ప్రదాస్యామ్యహమేవ భవతామిదం కల
శామృతం ॥౫౬ ॥ × ॥ తత్రచ ప్రథమమిమానన్నార్థి
నః పదభ్రష్టానగ్రభిక్షయా పరితోష్య పాత్రేణైవ భవ
త్సూపతిష్ఠేతి ॥ ౫౭ ॥ × ॥ తతశ్చ సాధుసాధ్వీత్యుపలాల
యంతస్తదీయం వచనం ద్వైధా పఙ్క్తీభూయ దేవాసు

మి పరివేషణం కరిష్యామీత్యర్థః ॥౫౬॥ తత్రచేతి ॥ తదానీమిత్యర్థః - పదభ్రష్టాన్ స్థానభ్రష్టాన్ అత ఏవ అన్నమధిగంతుం యాచితుం శీలం యేషాం తే తథా తాదృశానిమాన్ దేవాన్ ప్రథమమాదౌ అగ్రభిక్షా అగ్రపరివేషణం తయా పరితోష్య తోషయిత్వా పాత్రే అమృతకలశః తేన సహైవ భవత్సు యుష్మాసు విషయే ఉపతిష్ఠే సమీపే తిష్ఠామీత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ తత ఇతి ॥ తత ఏవం వ్యవస్థానంతరం తస్యాశ్చ మాయాయాః ఇదం తదీయం వచనం సాధు సాధ్వితి అతి సమీచీనమిత్యర్థః - ఉపలాలయంతః ప్రశంసంతః దేవాసురాః ద్వైధా పఙ్క్తీభూయ ద్వే పఙ్క్తీ కృత్వా ప్రథమమాదౌ దేవాశ్చ ఏవామృతాని వాగమృతాని తైస్తర్పితాః సాహిత్యం గమితా ఏవేత్యర్థః -

పరిషేక్ష్యమాణాం కం ... ప్రతీక్షాం చక్రిణే ప్రతి పాలయామాసు
రిత్యర్థః॥౫౮॥ తతశ్చేతి॥ సన్నిహితాస్సన్నిహితా నీయా స
ఖీ యస్యాస్సా సన్నిహితసఖీకా తస్యాః కరే న్యస్తః కందుకో యయా
సా తథా భూతా ససంభ్రమం త్వరా తేన ఉపనతా ప్రాప్తా యా చేటీ దా
సీ తస్యాః కరౌ హస్తౌ తాభ్యామామృష్టం. అపగత స్వేదీకృతం ముఖమండ
లం యస్యాస్సా చేటీజనామృష్టేత్యపి పాఠః దాసీజనై రామృష్టమిత్యర్థః
స్వేదాపనోదనార్థం చేటీకరాభ్యాం ముఖమార్జనమితి భావః ప్రత్యగ్ర
మభినవం యత్ కర్పూరం తస్య యే పరాగాః తైః పరిధూతౌ ఆశ్లిష్టౌ క
రపల్లవౌ యస్యాస్సా తథాభూతా భ్రువోః భంగః చాలనం తేన చోదితాః
ప్రేరితాః యే భుజిష్యజనాః పరిచారకజనాః॥ని॥ భుజిష్యః పరిచారకా ఇత్య

రాః ప్రథమమేవ సంతర్పితా వాగమృతైః ప్రతీక్ష్యాం
చక్రిలేకలశామృతం॥౫౮॥ గ॥ తతశ్చ సా సన్నిహితసఖీక
రన్యస్తకందుకా ససంభ్రమోపనత చేటీజనామృష్టము
ఖమండలాగ్ర కర్పూర పరాగ పరిధూత కర పల్లవా
భ్రూభంగచోదిత భుజిష్యాజనోపహృత మమృతకల
శమాదాయ భువనత్రాణ బద్ధకంకణేన సవ్యేన పాణి
నా దర్వీకరశిరోరత్ననిర్మితాం దర్వీమనుగృహ్ణాం దధతీ

మరః- తైరుపహృతః ఆనీతః యః అమృతకలశః తమాదాయ స్వీకృత్య భువ
నానాం లోకానాం త్రాణం సంరక్షణం తస్మిన్ విషయే బద్ధం కంకణం కంకణ
భూషణం యేన స తథాభూతః తేన సవ్యేన పాణినా వామహస్తేన॥ ని॥ వా
మం శరీరే సవ్యం స్యాదిత్యమరః - దర్వీకరాః సర్పాః ॥ ని ॥ దర్వీకరో
దీర్ఘపృష్ఠ ఇత్యమరః- తేషాం శిరోరత్నాని శిరోమాణిక్యాని తైః నిర్మితా
విరచితా తథాభూతాం దర్వీం కంబిరిత్యర్థః॥ ని ॥ దర్వీ కంబిః ఖజాకా చ
స్యాదిత్యమరః- తాం దధతీ దౌనకరేణ గృహ్ణాంతీ ధరంతీత్యర్థః నీవీ కటీవస్త్ర
బంధః సైవ పదం స్థానం॥ని॥ స్త్రీ కటీవస్త్రబంధేపి నీవీ పరిపణేపి చేత్యమరః
తస్మిన్ నిగూహితః సంఘటితః ఉత్తర సంగస్య ప్రావార వస్త్రస్య పల్ల
వః అగ్రభాగో యయా సా తథాభూతా॥ ని॥ ద్వౌ ప్రావారోత్తరాసం

గాపిత్యమరః - వేణీప్రవేణీ॥ని॥ వేణీప్రవేణీశీర్షణ్యశిరస్యౌపశ దేకచ ఇత్యమరః- తస్యాందృఢమత్యంతం గ్రథితానిస్రంసమానానిచయాని కుసుమానిచయానితేషాందామానిమాలాః తైః మనోహరామనోజ్ఞా నిఖిలంసమస్తం దేవాసురాణాంబలంనిస్తరంగంసాగరమివ సముద్రమి వనిస్తనితంనిగర్జితగర్జితంసంవర్తమేఘమండలంప్రళయకాల సంబం ధిమేఘసమూహమివకటాక్షైరేవనియమయంతీ నియచునసకుర్వంతీత్య ర్థః॥అత్రసముదాయే కశ్చిద్యదాకరంప్రసారయతియేః కశ్చిద్రహస్యే శాంతేఉపమంత్రయతేపరాన్నరితిఆలోచయతీత్యర్థః- కశ్చిదుచ్చైః

కేనకరేణ నీవీపదనిగూహితోత్తరాసంగ పల్లవావేణీ
దృఢగ్రథిత విస్రంసమాన కుసుమ దామ మనోహరా
నిస్తరంగమివసాగరంనిస్తనిత మివ సంవర్తమేఘమం
డలంనిఖిలమపి దేవాసురబలం నియమయంతీ కటాక్షై
రైవయదాకశ్చిదత్రకరంప్రసారయతికశ్చిదుపమంత్ర
యతేరహసికశ్చి దుచ్చైః ప్రలపతికశ్చిత్వరతే కశ్చి
ద్వాప్రతిబ్రూతే తదాతిరోభవేయమితి ప్రజ్ఞామైవ ప
రిత్రాసయంతీసంముఖీభూయదేవ పంక్తౌ సన్నానాహ
పరదేవతా॥౫౯॥ ప ॥ ప్రత్యాసన్నముఖీవితీర్ణముకు
ళద్వీటీదళ గ్రాహిణీ సవ్యేవాదధతీ కరేణ మృదునాద

ప్రలపతి కశ్చిత్త్వరతేయోవాకోవాకశ్చిత్ ప్రతిబ్రూతే ప్రత్యుత్తరంవ దతితదాఅహంతిరోభవేయంతిరోధానంకుర్యామితీత్థంప్రతిజ్ఞామైవపరి త్రాసయంతీభీషయంతీసాపరదేవతామోహినీ దేవానాంపఙ్క్తేః శ్రే ణితస్యాఃసమ్ముఖీభూయఅభిముఖీభూత్వాపరివేషణాయేతిశేషఃసన్న నాహఉద్యోగంచకారేత్యర్థః॥౫౯॥అ॥ అథకవిఃతథావిధాం పరదేవ తాంప్రార్థయతే॥ ఇతీతి ॥ ప్రత్యాసన్నాసమీపవర్తినీయా సఖీవయ స్యాతయావితీర్ణంసమర్పితం ముకుళత్ కుట్మలత్ యద్వీటీదళం తాం బూలదళంతస్యగ్రాహిణాస్వీకారిణామృదునాకోమలేనసవ్యేన కరేణ మణిభిఃనిర్మితాఃరచితాతథాభూతాందర్వీంఆదధతీధరంతీత్యర్థఃతది

తరేవాషేతరేకరేపల్లవేసుధయాపూరితంభరితంకుంభం కలశంకుర్వా ణాకుర్వంతీత్యర్థః॥ఛిద్రూపాజ్ఞానరూపాపరమాఉత్కృష్టాపురభిదః త్రిపురధ్వంసినః కలాఅంశరూపాసాపరదేవతాతుమమచిత్తేఆస్తేవర్త తేధ్యేయతమేతిభావః॥౪౫॥ఆనమ్యేతి॥కించిదీషదానమ్యఅనతింకృత్వా పిధానమాచ్ఛాదనభూతంతదుపరిఘటితం పాత్రం అవముచ్యాపశ్చాన్మ ణిభిఃరత్నైః ఖచితాప్రత్యుప్తాతథాభూతయాదర్వ్యా సమగ్రంసక లంఅమృతమాదాయసురేషు దదతీవితరంతీతి ప్రకాశమానాకలా ఈశాంశభూతామోహినీ తటిల్లతేవ భువిచచారసంచచారేత్యర్థః- పరివేషణార్థమితిభావః॥తథాచోక్తందేవీభాగవతే॥శ్లో॥పత్రైర్దశైఃపర్య వస్థాప్యదేవేభ్యఃపర్యవేషయత్।పరివిష్టంతదమృతంజనన్యాదర్వీహస్త

ర్వీంమణీనిర్మితాం। కుర్వాణాకరపల్లవేతరేకుం

భంసుధాపూరితం చిద్రూపాపరమాకలాపురభిదశ్చి

త్తేమమాస్తేతునా ॥ ౪౫ ॥ ప ॥ ఆనమ్యకించిదవముచ్య

పిధానపాత్రమాదాయరత్నకలశాదమృతంసమగ్రం।

దర్వ్యామణిఖచితయాదదతీసురేషు దివ్యాకలా భువి

చచారతటిల్లతేవ॥౪౬॥ ప ॥ మాత్రార్పితంగరళమ

ప్యమృతంశిశూనామిత్యామనంతి యదిదం విశదంతదా

యా।భుజ్యమానాస్తదాదేశంధ్యాయంతోలోకమాతరం । దేవాబుబు ధిరేబుద్ధ్యామహాలక్ష్మీకృపావశాత్ । పంచబ్రహ్మాసనాసీనాం పరబ్ర హ్మస్వరూపిణీమితి॥౪౬॥మాత్రేతి ॥ యద్యస్మాత్ దర్వీకరేయస్యాస్సా దర్వీకరాతస్యాభావస్తత్వంతత్హస్తేదర్వీమితి ఫలితార్థః అన్యత్రద ర్వీకరస్సర్పఃతస్యభావస్తత్వం॥ ని॥ దర్వీకరోదీర్ఘపృష్ఠఇత్యమరః - దధ త్యపిధృతవత్యపిసాపరదేవతాశిశుషుపృథుకేషు॥ని॥పృథుకశ్శాబకశ్శిశురి త్యమరః-అమీషుదేవేషు విషయేదివ్యముత్కృష్టం అమృతందదాపితతా రతత్తస్మాన్మాత్రాజనన్యాఅర్పితంవితీర్ణమిత్యర్థః గరళంవిషమపి॥ ని॥ క్ష్వేళస్తుగరళంవిషమిత్యమరః - శిశూనాంఅమృతం పీయూషం॥ని॥ పీయూషమమృతంసుధేత్యమరః-భవతీతంయద్వచనమామనంతిప్రవదం

తీత్యర్థః తవిదం వచః ఏతదంశస్పృష్టమాసీదభూదిత్యర్థః ॥ ४८ ॥ చరంత్యా ఇతి ॥ స్వచ్ఛందం చరంత్యాస్సంచరంత్యాః వళితమావర్జితంముఖంయస్మిన్ కర్మణీత త్తథా పశ్యంత్యాః అస్యాదేవ్యాః చరణతలయోః పాదతలయోః యౌమంజీరౌ పాదకటకౌ ॥ ని ॥ హంసకః పాదకటకః । మంజీరోనూపురో స్త్రియామితిచామరః తయోరణితానిధ్వనయః తైః కలాః అవ్యక్తమధురాఃస్నిగ్ధాః మేదురాశ్చయే ఆమంద్రాః సమంతాత్ గంభీరాః తథాభూతైః ఘనం స్థూలం యజ్జఘనం కటిపురోభాగః ॥ ని ॥ క్లీబేతు జఘనం పురఇత్యమరః - తస్మిన్ యా కాంచీ మేఖలా తస్యాః కలకలాః కోలాహలధ్వనయః తైః కదాచిత్పరిజనః కటాక్షైశ్చ అఖిలం దానవకులమపి సుఖితమాసీత్ । దర్వీకరత్వమపిసాధయతీయదిత్థం దివ్యం దదావ మృతమేవశిశుష్వమీషు ॥ ४९ ॥ ప ॥ చరంత్యాస్స్వచ్ఛందం చరణతలమంజీరరణితైః కలస్నిగ్ధామంద్రైః ఘనజఘనకాంచీకలకలైః । కదాచిత్పశ్యం త్యావలితముఖమస్యాః పరిజనం కటాక్షైరప్యాసీత్సుఖితమఖిలం దానవకులం ॥ ५० ॥ గ ॥ దదానా చ సా దేవేషు దయారసమివ సుధారసం దైతేయావుభౌ రాహుకేతూనామ దేవప జ్క్త్యాపవేశితౌ భుజగవపుషౌ పీతామృతౌ చంద్రార్కసూచితౌ దర్వీకాండేన దారయామాస కంఠపదే ॥

మానందితమాసీత్ ॥ తథాచోక్తం దేవీభాగవతే ॥ శ్లో ॥ దైత్యాః కాంచిత్ స్త్రియంబుద్ధ్వా హావభావవశీకృతాః । జడీభూతాః ప్రతీక్షంతేస్వపజ్క్తౌ పరివేషణమితి ॥ ५० ॥ దదానేతి ॥ దేవేషుదయారసమివస్థితంసుధారసం - ఉభయితావిధారణసమాసః - దదానావితరంతీ సాపరదేవతాచ దేవానాం పజ్క్తిః శ్రేణీతస్యాముపవేశితౌ ఉపవేశం ప్రాపితౌ అతఏవపీతామృతౌ భుజగవపుషౌ సర్పశరీరౌ రాహురితి కేతురితి నామనీయయోస్తౌ తథాభూతావుభౌ దైతేయౌ అసురౌ చంద్రార్కాభ్యాం సూచితౌ వినివేదితౌ సంతౌ దర్వ్యాః కాండః నృంతదండః తేనకంఠపదేక రస్థానే దారయామాసవిభేదేత్యర్థః ఏకలయాంబభూవేత్యర్థః ॥ తథాచోక్తం దేవీ

భాగవతే॥ శ్లో॥ అమృతార్థం దేవపంక్తౌ ప్రవిష్టస్సింహికాసుతః। సూచి
తశ్చంద్రసూర్యాభ్యాం దర్వికాం డేన ఖండిత ఇతి ౬౦। అంతరితి ॥ హాయ
స్మాత్ యేన అసురేణ ప్రథమమాదౌ ఝడితీతి శేషః అంతః నిగీర్ణం గిళితం
తస్యాసురస్య భోగమాత్రం సర్పకాయమాత్రం తతో౽న్య, అశిష్యత అ
వశిష్టమభూదిత్యర్థః యస్య అసురస్య వదన ఏవ అమృతం ధృతం విధృతం
సో౽సురః అద్యాపి ఫణామాత్రేణేతి శేషః అవశిష్ట ఇత్యర్థః రాహుః పర్య
వసితః సంభూత ఇత్యర్థః॥ తథా చోక్తం దేవీభాగవతే॥ శ్లో॥ రాహుసం
జ్ఞస్తయోరేకః కేతుసంజ్ఞస్తథాపరః। పీతామృతప్రభావేన శిరోదేహా
శ్చ తావుభౌ। దేవత్వం ప్రాపితౌ దేవ్యా నవగ్రహ నివేశితావితి ॥ ౪౯ ॥
యదితి ॥ చంద్రసూర్యాభ్యాం యద్వస్తు దృష్టం అవలోకిత తద్వస్తు నిజ

౬౦॥ వ॥ అంతర్నిగీర్ణమమృతం ప్రథమం హి యేన తస్యాసు
రస్య తదశిష్యత భోగమాత్రం। యస్యామృతం వదన ఏవ ధృ
తం స రాహురద్యాపి పర్యవసితః ఫణమాత్రశేషః॥ ౪౯॥
వ॥ యద్దృష్టం చంద్రసూర్యాభ్యాం తద్దృష్టం నిజయా దృశా
తుం తుం శశాక తేనైషా మంతుం న ఖలయోస్తయోః॥ ౫౦॥
గ॥ అనుగృహ్యేత్థమమరానామృష్టోదరం సుధాకలశమంత
ర్నిహితదర్వీఝణఝణత్కారమాఖర్య పూరితమగ్ర

యా స్వకీయయా దృశా దృష్టం - తయోరేవ తన్నేత్రత్వాదితి భావః-
తేన కారణేన ఏషా పరదేవతా ఖలయోః దుష్టయోస్తయోః లాతుసయోః
మంతుం అపరాధం॥ సి॥ ఆగో౽పరాధో మంతుశ్చేత్యమరః- తుం తుం సోఢుం
న శశాక సమర్థా నాభూదిత్యర్థః- దృష్టమపరాధం వివేకస్తైజస్వినపాశ
త ఇతి భావః॥ ౫౦॥ అనుగృహ్యేతి॥ అమరాన్ దేవాన్ ఇత్థమమృతప్రదానా
దిప్రకారేణ అనుగృహ్య ఆమృష్టముదరమభ్యంతరం యస్యా ఘాఘాల
మత ఏవ అంతర్నిహితాయా విన్యస్తాయా దర్వితస్యాస్సంబంధిః ఝణఝణ
త్కారలక్షణం మాఖర్యం ధ్వనిస్తైన పూరితః భరితః తథాభూతం సుధాకల
శం అగ్రే నిధాయ సా పరదేవతా దానవాసురానపేక్షమాణేన కామయో
మానే వక్షణం విశ్రమం విగతః శ్రమః ఆయాసః యస్మిన్ కర్మణి తత్తథా

ఆసాంచక్రే ఉపవివేశేత్యర్థః ॥ దయాయాసశ్చేత్యామ్ - కాస్ప్రత్య
యాదామమంత్రే లిటీతి కృధాతోరనుప్రయోగః॥౬౧॥తదన్వితి॥ తదన్వ
నంతరం సుధాయా అమృతస్య పానం తేన లబ్ధం బలం సామర్థ్యం యేషాం
తే తథాభూతాః సుపర్వాణో దేవాః పరిగళితాః పరిగతాః శంకాతంకాః
భయసంతాపా యేషాం తే తథాభూతాస్సంతః ప్రత్యక్షమేవ దానవా
ధ్యక్షమేవ తాం పరదేవతాం స్తోతుమారేభిరే ఉపచక్రమిరే॥౬౨॥ వందా
మహ ఇతి ॥ అవిద్యమానః అంతః నాశః యస్య సః అనంతః తథాభూతం ఆ
ద్యం సర్వకారణం కమలనాభం పద్మనాభం హరిం వందామహే స్తుమః-
ఐశీం ఈశసంబంధినీం భువనానాం మోహనం తస్మిన్ యా శక్తిః సామ
ర్థ్యం తాం వందామహే నమస్కుర్మహే- అవతంసితా ఉత్తంసీకృతా

నిధాయదానవానా మపేక్షమాణేవ క్షణం విశ్రమమా
సాంచక్రే॥ ౬౧ ॥ గ ॥ తదనుసుధాపానలబ్ధబలాస్సుప
ర్వాణః పరిగళితశంకాతంకాః ప్రత్యక్షమేవతాం స్తో
తుమారేభిరే॥ ౬౨ ॥ ప ॥ వందామహే కమలనాభమ
నంతమాద్యం వందామహే భువనమోహనశక్తిమైశీం।
వందామహే తదుభయాద్వయవాదమూలమానీలకంఠ
మవతంసితచంద్రరేఖం॥౬౩ ॥ ప ॥ నిరాతంకస్వామిన్

చంద్రరేఖా యేన స తథాభూతం తం తయోః విష్ణ్వీశశక్త్యోః ఉభయం తస్మిన్ ద్వ
యోర్ద్వయవాదః అభేదవాదః తస్మిన్ మూలం మూలకారణమిత్యర్థః-
ఉభయోస్తయోశ్శివమాయా రూపత్వాదితి భావః ॥ ఉభయోరభేదే ప్ర
మాణవచనం దేవీభాగవతే॥శ్లో॥ యా మాతా మధుకైటభప్రమథినీ యా
మాహిషోన్మూలినీ యా ధూమ్రేక్షణచండముండమథినీ యా రక్తబీజా
శనీ। శక్తిశ్శుంభనిశుంభదైత్యదమనీ యా సిద్ధిలక్ష్మీః పరా సా చండీ నవకో
టిశక్తిసహితా తత్రా విరాసీత్స్వయ మిత్యాదినా ప్రోక్తం ॥ ఆ ఈషన్నీ
లః కంఠో యస్య స తథాభూతం పరశివం భజామహే నమస్కుర్మహే॥
౬౩॥నిరాతంకమితి॥నిరుపధిః నిర్వ్యాజః దయైవ సారః స్థిరాంశః యస్యాత
స్య సంబుద్ధిః ప్రపన్నాన్ ప్రణతిం ప్రాప్తాన్ అనుగృహీతుం శీలం యస్య

నరథాభూత హే భగవన్ అప్రచ్యుతైశ్వర్యశాలిన్ హే స్వామిన్ పరమ పురుష తవ కరుణాకృపావయా నిష్కారణ అతఙ్కః రుగాదివ్యాధిస్మిన్ కర్మణి తత్తథాత్క్షుద్రాః కదర్యాః దైత్యాజితాః నిర్జితాః అఖిలమేవ త్రిభువనం జితం కర్తవ్యమనుష్ఠేయం సర్వం కృతం అనుష్ఠితం ఇతః పరం నోస్మాకం కిం కరణీయం కిమివ భవేదిత్యర్థః- భవదాజ్ఞావిధాయకావయమితి భావః॥౫౨॥ ఆనీలేతి॥ ఆనీలాః కేశాః యస్య తత్తథాభూతం అరవిందదళే ఇవ ఆయతే అక్షిణీ యస్య తత్తథాభూతం అవిషహ్యం ప్రకటితం స్మితం మందహాసం యస్య తత్తథాభూతం అపారా నిస్సీమా యా కృపా దయా తత్

నిరుపధిదయా సారభగవన్ ప్రపన్నానుగ్రాహిన్ పర
మపురుష త్వత్కారుణ్యయా । జితాః క్షుద్రా దైత్యా జి
తమఖిలమేతత్త్రిభువనం కృతం కర్తవ్యం నః కిమివ కరణీ
యం ప్రసరితః॥ ౫౨॥ స ॥ ఆనీలకేశమరవిందదళాయ
తాక్షమావిష్కృతస్మితమపారకృపానిధానం। కూలం
కష స్తనతటార్పితకుంకుమాంకం శార్ఙ్గిన్నిదం శరణమే
వ తవాద్యరూపం॥౫౩॥ స॥ ఉల్లంఘ్య నిర్మర్యాదా
సితం యదజానతా నేన పదేభవతాః, యత్స్వామినః స్వా
మినివాస వెనక్షంతవ్యమిత్యేవ నివేదయామః ॥ ౫౪॥౧॥

స్యా నిధానమాధికారణం కూలంకషయోః స్తనతటయోః అర్పితం యత్కుంకుమం తదేవాంకం చిహ్నం యస్య తత్తథాభూతం - తవేదం రూపమేవ హే ఆద్య శార్ఙ్గిన్ నః శరణం రక్షకమిత్యర్థః॥౫౩॥ ఉల్లంఘ్యేతి॥ హే స్వామిన్-స్వామిన్ శిష్టాత్ * ఋష్ణేభ్య ఇతి జీబంతాత్సంబోధనరూపం- భవత్యాః పరదేవతాయాః పదే పాదౌ అజానతా విదుషా అనేనేంద్రేణ నిర్మర్యాదం దర్పసనాథితేన ఉల్లంఘ్య ఉదాసితమితి యత్ -భావే క్తః తత్ ఉదాసీనత్వమాగః నోస్మాకం స్వామినః ఈశ్వరే వాస వేపిష మేతం తవ్యం క్షంతుం యోగ్యమిత్యర్థః - అస్మత్స్వామి రక్షణమేవాస్మాకం రక్షణమితిభావః ఇత్యేవ ఏతాన దేవ నివేదయామః జ్ఞాపయామః ॥ ౫౪॥

ఇతీతి॥ ఇతీత్థం సుపర్వభిః దేవైః స్తుతిభాజి నిక్రియమాణైవ సా నారాయణీ
పరదేవతా॥ ని॥ నారాయణీ రమా గౌర్యోరితి భాస్కరః- ఇదం కిమాపతితం
కిమాగతమిత్యర్థః- ఇయం తరుణీ కేతి శంకాసు దేహాః తేన కళంకితాః క
లుషితాః తథాభూతైః రిక్తం శూన్యం అమృతభాజనం సుధాకలశం ఆ
లోక్య ఆవిష్కృతః ప్రకటీకృతః మహాన్ అధికశ్చ యో రోషః క్రోధః తేన పరు
షాః కఠినాః తథాభూతైః అసురైః యుద్ధాయ సన్నహ్యమానైవ సన్నా
హవతీవ సద్య ఏవ శంఖచక్రాభ్యాం గదాఖడ్గాభ్యాం సరసీరుహేన కమలే
న చ లాంఛితం లక్షితమిత్యర్థః అసురలోకానాం భయంకర భీతికారణం
రూపం ఆబభార దధారేత్యర్థః॥ తథాచోక్తం దేవీభాగవతే ॥ శ్లో॥ పు
వః ప్రకృతిమాపన్నః పుంరూపేణైవ సంస్థిత ఇతి॥ ౬౩॥

ఇతి స్తూయమానైవ సా సుపర్వభిరిదం కిమాపతితమియం
కా తరుణీతి శంకా కళంకితై రాలోక్య రిక్త మమృతభా
జనమావిష్కృతమహారోషపరుషై రామరైః స్సన్నహ్య
మానే యుద్ధాయ సద్య ఏవ శంఖచక్రగదా ఖడ్గసరసీరు
హాలాంఛితమసురలోక భయంకరమాబభార రూపం
నారాయణీ॥ ౬౩॥ గ॥ భో భో మహేంద్రప్రముఖా దే
వా మశకానివైతా ననుత్సార్య దానవా న్మందరం యథాపు
రం ప్రతిష్ఠాప్య వాసుకిం విసృజ్య విరూపాక్షమభిప్రసా
ద్య లబ్ధానుజ్ఞాస్సుఖం పాలయత స్వారాజ్యమిత్యనుగృ

భో ఇతి॥ భో భో మహేంద్రః ప్రముఖః ఆదిర్యేషాం తథాభూతాః హే
దేవాః ఏతాన్ అసురాన్ మశకానివ కీటాదీనివ ఉత్సార్య నిష్కాస్య యథాపు
రం పురేవేత్యర్థః- మందరమద్రిం ప్రతిష్ఠాప్య సంస్థాప్యేత్యర్థః- వాసు
కిం సర్పరాజం చ విసృజ్య పాతాళం గమయిత్వేత్యర్థః - విరూపాక్షం శ్రీ
కంఠం॥ ని॥ విరూపాక్షస్త్రిలోచన ఇత్యమరః - అభిప్రసాద్య ప్రసాదయి
త్వా లబ్ధా ఆజ్ఞా ఆదేశో యైస్తథాభూతాః సంతః స్వారాజ్యం సౌవర్గరా
జ్యం పరిపాలయత సంరక్షణం కురుతేత్యర్థః- ఇతీత్థం దేవాననుగృహ్య చ
తుర్ముఖో బ్రహ్మా తేన సహ శార్ఙ్గధరః శార్ఙ్గధన్వా హరిః అంతర్దధే అం

తథానందకారేత్యర్థః అదృష్టస్సంజాత ఇతిభావః॥౬౪॥ తిరోభూత ఇతి॥ త్రిభువనం త్రిలోకీ తస్య గురుః పితా॥ ని॥ స్యాన్నిషేకాదికృద్గురురిత్యమరః॥ శ్లో॥ అహంబీజప్రదః పితేతి శాస్త్రాదితిభావః - స్వామిని పరమేశ్వరే హరౌ శ్రీవాసుదేవే సద్యః తిరోభూతే అంతర్హితే సతి నిషీదంతః క్లిశ్యంతః దైత్యాః దితిపుత్రాః శతశః అనేకధా విబుధానాం గురురాచార్యః తం ఆనమ్య నమస్కృత్య భోగినాం సర్పాణాం భువనం లోకః పాతాళసఞ్జ్ఞికః తస్మిన్ నిభృతం నిశ్చలం యథాతథా అభయం అభీతియథాతథేత్యర్థః స్థాతుం వస్తుం అయాచంత ప్రార్థయామాసురిత్యర్థః- విబుధా అపి దేశికగిరా గురూక్త్యా తత్ప్రార్థనం తథేతి స్వీచక్రుః అంగీచక్రురిత్యర్థః- భగవదనుగ్రహే సతి కేనాపి అసమర్థా భవంతీతిభావః ॥ ౫౫ ॥

వ్యాదేవానంతర్ధేసహాచతుర్ముఖేన శార్ఙ్గధరః॥౬౪॥
ప॥ తిరోభూతే సద్యస్త్రిభువనగురౌ స్వామిని హరౌ నిషీ
దంతో దైత్యా విబుధగురుమానమ్య శతశః । అయాచంత
స్థాతుం నిభృతమభయం భోగిభువనే తథేతి స్వీచక్రుస్తద
పి విబుధా దేశికగిరా॥౫౫॥ ౫॥ *॥ అథపునరంతర్నిగూ
ఢమత్సరానభ్యభినీత మహావినయానపనీత విషానివమ
హోరగాననసురాన్విసృజ్య సుధారసాస్వాదసుహిత

అథేతి॥ అథానంతరం అంతర్నిగూఢః అంతర్నిహితః మత్సరః మాత్సర్యం యైస్తే॥ ని॥ మత్సరోన్యశుభద్వేష ఇత్యమరః - తథాభూతైః అభినీతః అనుకృతః వినయః యైస్తే తథాభూతైః అత ఏవ అపనీతమపయాతం విషం యేభ్యస్తే తథాభూతాన్ మహోరగాన్ కృష్ణసర్పానివస్థితాన్ అసురాన్ దానవాన్ విసృజ్య ప్రయాప్య సుధాయాః ఆస్వాదః పానం తేన సుహితాస్తృప్తాస్తేషాం భావస్తత్తా తయా మందరమద్రిం కంతుకమివ కరే ధారయంతః వహంతస్సంతః భవతః ప్రసాదోనుగ్రహః తేనవయమమర్త్యాః మరణధర్మరహితాః అభూమ అస్మ ఇతీత్థం వాసుకిం నిర్భరమత్యంతం పరి

---

*అంతర్నిగూఢమత్సరాభినీతమహావినయాపనీతవిషానితిమస్తపాఠమనుసృత్యవ్యాఖ్యాతం వ్యస్తపాఠో మూలపుస్తకేషు సమస్తేష్వస్తి ఇతి నివేదితం-

రవ్యాఆలింగ్య ప్రశంసంతః స్తువంతస్సంతః రసాతలం ప్రస్థాప్య ప్రేషు యిత్వా యథాపురం పురేవ మందరం ఉపదేశయతః చంద్రశేఖరముపతస్థిరేతుష్టువురిత్యర్థః॥ ౬౫॥ అ॥ అథశశిశేఖరం భగవంతం స్తోతుం సముపచక్రమిరే॥ క్షమేథా ఇతి ॥ హే శ్రీకంఠ విషకం రేత్యర్థః కాకోలం విషం కబళయితుం భక్షయితుం మాశాసన ప్రార్థనమపి క్షమేథా॥ క్షమస్వేత్యర్థః- అహరహః ప్రత్యహం పూజాసు విషయే యదపచరితం అననుష్ఠానలక్షణః యః అపచారః - స్వకార్యవ్యాపృతత్వాదితి భావః - తదపచరితం క్షమేథాః క్షమస్వేత్యర్థః అవిద్యమానః శరణే సాధుశ్శరణ్యః యే

తయా కంతుకమివ మందరం కరతలేన ధారయంతః ప్రశం
సంతో వాసుకిం భవత్ప్రసాదేన వయం మర్త్యా అభూ
మేతి పరిరభ్య నిర్భరం ప్రస్థాప్య రసాతలముపనివేశయం
తో యథాపురం మందరముపతస్థిరే చంద్రశేఖరం॥ ౬౫॥
ప ॥ క్షమేథా శ్రీకంఠ ప్రచలనమిదం మందరగిరేః క్షమే
థాః కాకోలం కబళయితుమాశాసనమపి। క్షమేథా య
త్పూజా స్వపచరితమాసీదహరహః ప్రపన్నాస్త్వామే
కం శరణమశరణ్యా వయమమీ ॥ ౬౬ ॥*॥ ప॥ అక్ష్ణోః పు

షాం తేరక్షణాంతరరహితా ఇత్యర్థః- తథాభూతాః అమీవయం త్వామేకం భవంతమేవ శరణం రక్షితారం సంతం ప్రపన్నాః ప్రాప్తాస్మః ॥ ౬౬॥ అక్ష్ణోరితి॥ చతురః నిపుణః అచ్యుతః శ్రీహరిః పుష్పవతోః సూర్యచంద్రరూపయోరిత్యర్థః ॥ ని ॥ ఏకయోక్త్యా పుష్పవంతౌ దివాకరనిశాకరావిత్యమరః - అక్ష్ణోః నేత్రయోర్మధ్యే త్వేకమక్షి హే ఈశ తే తవపదే అర్పయన్ సమర్పయన్ సన్ పుండరీకస్య ఆభా కాంతిర్యయోస్తైతథాభూతే చక్షుషీ నేత్రే అలభత ఆభజతేత్యర్థః - తథాచోక్తం దేవీభా

---

* అత్ర యథోక్తవ్యాఖ్యానే చతురాదివ్యంజకశబ్దానామసార్థక్యాద్దివాకరాదిరూపనయనాన్యతరసమర్పణపూర్వకపుండరీకాక్షత్వలాభస్యచాతుర్యేతరద్యోతకత్వాచ్చాతుర్యం దర్శయతి ॥ అక్ష్ణోరితి ॥

గవతే॥ శ్లో॥ ప్రాప్యయశశ్శంభుభక్తేషు యత స్త్వం ప్రోచ్యసే గ్రణీః । ఏకో నాబ్జసహస్రేస్వందదౌ నేత్రాంబుజం భవానితి విష్ణుశిరభద్రస వాదే ॥ ౫౭॥ దేవానామితి ॥ హే స్వామిన్ పరమేశ్వర జనః భక్తలోకః ద్వేధా త్రిణీవా ద్విత్రాణి తథాభూతైః బిల్వదళైః పూజయేతి శేషః శివం ప్రతార్య వంచయిత్వా దేవానామింద్రాదీనాం దుర్లభం దుష్ప్రాపం ఇదం పదం స్థానం ఉపాయతః అనాయాసతః లబ్ధ్వా ప్రాప్తమితి

వ్యవతోరేక మర్గ్యయన్నీశతేపజే । చక్షుషీపుండరీకా
భేచతుర్లోలభతాచ్యుతః॥ ౫౮॥ ప ॥ దేవానామపిదుర్ల
భంపదమిదం లబ్ధ్వా మయోపాయతో ద్విత్రైర్బిల్వద
ళైః ప్రతార్యశివమిత్యేవం జనో మన్యతే। మద్భక్తాంఘ్రి
రజస్స్పృశోపి సులభం క్షుద్రం పదం వేధసో దత్వాసేవ

త్వం మన్యతేఽభిజానాతీత్యర్థః- మమ యే భక్తాః పూజాధ్యానాదిశీలాః తేషాం యేంఘ్రయః తేషాం యాని రజాంసి తాని స్పృశః స్పృష్టవతోపి పునః సులభం సుఖేనప్రాప్యం క్షుద్రం తుచ్ఛం వేధసః బ్రహ్మణః పదం స్థానం దత్వాపి తీర్య సేవకః పూజక ఏవ వంచితః ప్రతారిత ఇతీత్థం భవాన్మన్యతే త్వం జానాసీత్యర్థః- భవన్మహిమా వర్ణయితుమస్మాభిః నశక్య ఇతి భావః- తథాచోక్తం దేవీభాగవతే ॥ శ్లో॥ తతో దేవా ముదాయుక్తా మందరం స్థాప్య పూర్వవత్ । ప్రణిపత్య మహాదేవం వాసుకింతం విసృజ్య చే

హే ఈశ చతురః దక్షః ॥ ని ॥ దక్షేతు చతురపేశలపటవస్స్యాదయమరః- కార్యాశాంక్షీతి యావత్- అచ్యుతః పుష్పం అనయోరస్తీతి పుష్పవతీ * తదస్యాస్త్యస్మిన్నితి మతుబితి సప్తమ్యర్థే మతుప్- తారకామధ్యవర్తి శుక్లబిందుమతీత్యర్థః- తథాభూతయోః అక్ష్ణోరితి సిద్ధాంతకౌముదీ- నేత్రమధ్య ఇత్యర్థః- ఏకం ప్రథమమిత్యర్థః ॥ ని ॥ ఏకోన్యార్థే ప్రధానే చ ప్రథమే కేవలే తథేత్యమరః - కేతవపదం అద్వయేన సహ ఏకమేవ పాదం పూజయస్వేత్యర్థః - పుండరీకస్య ఆభేవాభా మయో స్తథాభూతే చక్షుషీ లభత జఘన్యవస్తు దానేనోత్తమవస్తు సంపాదరూపమేవాత్ర చాతుర్యమితి వ్యజ్యతే ఇత్యాదిగాథామతిసుధియో భావయంతు-

టీ॥౫౮॥ఇతి॥ ఇత్థంస్తువంతో విబుధా దేవాః యుష్మాసు విషయే వయం ప్రసన్నాః అనుగ్రహీతారస్సన్నః భవామః యథాపురం పురేవ స్వారాజ్యం పరిపాలయత స్వరక్షణంకురుతేత్యర్థః - ఇత్యేవంప్రకారాం ప్రసన్నాం అక్షరాం మధురాం చ సాంగంభీరాం శ్రావ్యాం చేతి కర్మధారయః తథాభూతా మాకాశసంభవా మాకాశోత్పన్నాం పారమేశ్వరీం ఈశ్వరసంబంధినీం గిరమాకర్ణ్య శ్రుత్వా పరమానందేన నిర్భరాః సాంద్రాస్సంతః ప్రాక్ప్రస్థాపితేన ప్రేషితేన గురుణా వాచస్పతినా సజ్జీకృతాం వాసాహీకృతామిత్యర్థః- అసురైః తత్రత్యదానవైః పరిత్యక్తాం విసృష్టాం పశ్వక

కపీవవంచితఇతి స్వామిర్భవాన్మన్యతే॥౫౮॥ ౫ ॥ ఇతి
స్తువంతో విబుధాః ప్రసన్నాస్స్మ యుష్మాసు పరిపాలయ
త యథాపురం స్వారాజ్యమితి ప్రసన్నగంభీరామాకర్ణ్య
పారమేశ్వరీం గిరమాకాశసంభవాం పరమానందనిర్భ
రాః ప్రాక్ప్రస్థాపితేన గురుణా సజ్జీకృతాం పరిత్యక్తా
మసురైః ప్రసాధితాం పశ్వకర్మణా పరితోఽప్యభినవామివ
సర్వసౌభాగ్యవతీమమరావతీమాసాద్య ప్రణమ్య వాచ
స్పతిం ప్రసాద్య యథోచితం మహార్ఘకణాన్పరిరభ్య పర
స్పరం ప్రతిష్ఠాప్య సింహాసనే శతక్రతుమాదిష్టాని తేన
స్వాని స్వాని స్థానాని యథాపురమమరాః పరిపాలయాం

ర్మణా దేవశిల్పినా పరితోఽపి ప్రసాధితాం అలంకృతాం అత ఏవ అభినవాం నూతనగతాచిమివస్థితాం సర్వైః ప్రకారైరపి సౌభాగ్యవతీం కామనీయశాలినీమిత్యర్థః - తథాభూతాం తామమరావతీం దేవపురీమాసాద్య ప్రాప్య వాచస్పతిం గురుం ప్రణమ్య యథోచితం యథార్హణం మహార్ఘణాంగణాః సంఘాః ప్రసాద్య అనుగృహీతత్వాః కృత్వేత్యర్థః పరస్పరం పరిరభ్య ఆలింగ్య శతక్రతుం దేవేంద్రం సింహాసనే ప్రతిష్ఠాప్య స్థాపయిత్వేత్యర్థః - తేన దేవేంద్రేణ ఆదిష్టాః స్వతః యథాపురం పురేవ స్వాస్వాని స్వకీయస్వకీయాని స్థానాని పదాని పరిపాలయాంచక్రిరే పరిపాలయామాసురిత్యర్థః - తథాచోక్తం దేవీభాగవతే ॥ శ్లో ॥ మహాదేవేన చాజ్ఞ

స్త్రాగురుణాచసుశిక్షితాః । దివంప్రాప్యయథాపూర్వమస్వారాజ్యంత్రి విష్టపమితి॥౬౬॥అర్చంతఇతి ॥ త్రిదివౌకసః ఇంద్రాదిదేవాఃతరుణేందు బాలచంద్రః చూడాయాంయస్య సతథాభూతం పరమేశ్వరం అ ర్చంతఃపూజయంతఃఅసకృన్ముహుర్ముహుఃహరింసంకీర్తయంతఃనా మోచ్చారణాదికంకుర్వంతఇత్యర్థః త్రిజగతః త్రిభువనస్య విమోహో వ్యామోహస్తస్యజననీముత్పాదికాంశాంభవీంశంభుసంబంధినీంపరాం ఉత్కృష్టాంశక్తింసామర్థ్యరూపాంపరదేవతామిత్యర్థఃధ్యాయంతః ధ్యానంకుర్వంతఃస్మరంతఇతివార్థఃసురాణాంగురురాచార్యస్తస్యా జ్ఞాంనిదేశంమూర్ధ్నాశిరఃతస్మిన్ బిభ్రతఃసదధానాస్సంతఃమునీన్నార దాదీన్ఆనందయంతస్సంతోషయంతః అవ్యాహతంఅప్రచ్యుతంస్వా

చక్రిరే॥౬౬॥ప॥అర్చంతస్తరుణేందు చూడమసకృత్సం
కీర్తయంతోహరింధ్యాయంతస్త్రిజగద్విమోహజననీం
శక్తిం పరాంశాంభవీం । ఆజ్ఞామూర్ధ్న తస్సురగురో
రానందయంతోమునీన్ స్వచ్ఛందాస్త్రిదివౌకసోబుభు
జిరేస్వారాజ్యమవ్యాహతం॥ ౫౯ ॥ వాచంవ్యాకురు
తేచిరంతనగిరంమీమాంసతేచోభయాంపాంథః కావ్య
పథేషుపాదకమలేసక్తఃపురారేరితి।మామేతత్కథయి

రాజ్య స్వర్గసామ్రాజ్యం స్వచ్ఛందంస్వేచ్ఛం యథాతథా యథేష్ట మితివార్థఃబుభుజిరేఅనుబభూవురిత్యర్థః - భుజపాలనాభ్యవహార యోరితిధాతోఃకర్తరిలిట్॥౫౯॥

వాచమితి॥ కవిరివవాచంవ్యాకురుతేప్రకృతిప్రత్యయాదిజ్ఞానపూర్వక మభివదతీత్యర్థఃఉభౌఅవయవౌయస్యాస్సాతథాభూతాంచిరంతనగిరం కర్మబ్రహ్మకాండాత్మకవేద వాచమిత్యర్థః మీమాంసతే విచారయతీత్య ర్థః పూర్వమీమాంసాయాముత్తరమీమాంసాయాంచ అధ్వర బ్రహ్మ ణోర్విచారకుశలఇతిభావః - కావ్యస్యసగుణాలంకారశాస్త్రస్యపంథా నఃమార్గాఃతేషు పాంథఃనిత్యసంచారీత్యర్థఃపురారేస్త్రిపురాంతకస్యప రశివస్య పాదకమలె పాదారవిందసక్తఃఆసక్తఃభక్తఇతివార్థఃఇత్యేవం

విధంమాంకథయిష్యతివ్యాకరణమీమాంసాదిశాస్త్రజ్ఞంశివభక్తమిత్యేవంవదిష్యతీత్యర్థఃఇతిమత్వామయాయదేతత్కావ్యంరచితంనిర్మితమిత్యర్థఃతత్కావ్యంఅథవా తావత్తత్సకలమిత్యర్థఃవక్ష్యతిఅభిధాస్యతి।

ష్యతీతిరచితంకావ్యంమయాతత్పునస్తావ ద్వక్ష్యతివాన
వాణదుపరిన్యస్తస్సమస్తోభరః॥౬౦॥ ....*

ఇతిశ్రీమద్భారద్వాజకులజలధికౌస్తుభశ్రీకంఠమతప్రతి
ష్ఠాపనాచార్యచతురధిక శతప్రబంధనిర్వాహ శ్రీమన్మ
హావ్రతయాజి।శ్రీమదప్పయదీక్షిత సోదర్య శ్రీమదాచా
దీక్షితపౌత్రేణ నారాయణదీక్షితాత్మజేన భూదేవీగర్భ
సంభవేన శ్రీనీలకంఠదీక్షితేనవిరచితే నీలకంఠ విజయే
చంపుకావ్యేపంచమాశ్వాసస్సమాప్తః.

సమాప్తశ్చగ్రంథః.

అథవానవక్ష్యతితస్యకావ్యస్యోపరికావ్యపవేత్యర్థఃసమస్తఃసకలః భరః భారఃన్యస్తఃసమర్పితః॥౬౦॥

ఇతిశ్రీమద్భారద్వాజవెల్లాలమహాదేవసూరివిరచితాయాం
నీలకంఠవిజయవ్యాఖ్యాయాంవిబుధానందసమాఖ్యాయాం
పంచమాశ్వాస వివృతిః.

సమాప్తశ్చగ్రంథః.

